

GIMNAZIJA

OPĆI SMJER

2021.godine

NASTAVNI PLAN

GIMNAZIJA

OPĆI SMJER

(na bosanskom jeziku)

R/b	PODRUČJE/NAZIV NASTAVNOG PREDMETA	RAZRED I SEDMIČNI BROJ NASTAVNIH ČASOVA				
		I	II	III	IV	
A. Jezičko područje						
1.	Bosanski jezik i književnost	3	3	4	4	
2.	Engleski jezik - prvi strani jezik	3	3	3	3	
3.	Njemački jezik - drugi strani jezik**	osnovni program	2	2	2	2
		napredni program	4	4	4	4
4.	Latinski jezik	2	2			
	UKUPNO A:	10 (12)	10 (12)	9 (11)	9 (11)	
B. Prirodno-matematičko područje						
1.	Matematika	4	4	3	3	
2.	Fizika	2	2	2	2	
3.	Hemija	2	2	2	2	
4.	Biologija	2	2	2	2	
5.	Informatika	2	2	2	2	
6.	Geografija	2	2	2	2	
	UKUPNO B:	14	14	13	13	
C. Društveno područje						
1.	Historija	2	2	2	2	
2.	Filozofija				2	
3.	Logika			1		
4.	Psihologija			2		
5.	Sociologija				2	
6.	Demokratija i ljudska prava			2		
	UKUPNO C:	2	2	7	6	
D. Umjetničko i sportsko područje						
1.	Likovna kultura	1	1			
2.	Muzička kultura	1	1			
3.	Sportska kultura	2	2	2	2	
	UKUPNO D:	4	4	2	2	
E. Izborni predmet						
1.	Jedan od navedenih nastavnih predmeta				1	
	UKUPNO E:				1	
F. Izborno-obavezni predmeti*						
1.	Islamska vjeronuka	1	1	1	1	
2.	Katolička vjeronauka	1	1	1	1	
3.	Pravoslavna vjeronauka	1	1	1	1	
4.	Etika	1	1	1	1	
	UKUPNO F:	1	1	1	1	
	UKUPNO A+B+C+D+E+F:	31 (33)	31 (33)	32 (34)	32 (34)	
	UKUPNO NASTAVNIH PREDMETA	15	15	15	15	

*- Učenik se opredjeljuje za jedan od ponuđenih nastavnih predmeta

** - Učenik se opredjeljuje za jedan od ponuđenih programa

Sadržaj

PRVI RAZRED	
BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST	8
ENGLESKI JEZIK - PRVI STRANI JEZIK.....	16
NJEMAČKI JEZIK-DRUGI STRANI JEZIK – OSNOVNI PROGRAM	22
NJEMAČKI JEZIK-DRUGI STRANI JEZIK – NAPREDNI PROGRAM.....	31
LATINSKI JEZIK	43
MATEMATIKA	47
FIZIKA	53
HEMIJA.....	61
BIOLOGIJA.....	67
INFORMATIKA	86
GEOGRAFIJA.....	88
HISTORIJA	101
LIKOVNA KULTURA	107
MUZIČKA KULTURA.....	110
SPORTSKA KULTURA.....	116
ISLAMSKA VJERONAUKA.....	125
KATOLIČKA VJERONAUKA	131
PRAVOSLAVNA VJERONAUKA.....	131
ETIKA	144
DRUGI RAZRED	
BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST	152
ENGLESKI JEZIK- PRVI STRANI JEZIK.....	159
NJEMAČKI JEZIK-DRUGI STRANI JEZIK – OSNOVNI PROGRAM	162
NJEMAČKI JEZIK- DRUGI STRANI JEZIK – NAPREDNI PROGRAM	165
LATINSKI JEZIK	175
MATEMATIKA	181
FIZIKA	186
HEMIJA.....	191
BIOLOGIJA.....	198
INFORMATIKA	215
GEOGRAFIJA.....	217
HISTORIJA	231
LIKOVNA KULTURA	239
MUZIČKA KULTURA.....	243
SPORTSKA KULTURA.....	249
ISLAMSKA VJERONAUKA.....	256
KATOLIČKA VJERONAUKA	259
PRAVOSLAVNA VJERONAUKA.....	267
ETIKA	272
TREĆI RAZRED	
BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST	280
ENGLESKI JEZIK - PRVI STRANI JEZIK.....	286
NJEMAČKI JEZIK - DRUGI STRANI JEZIK – OSNOVNI PROGRAM	291
NJEMAČKI JEZIK - DRUGI STRANI JEZIK – NAPREDNI PROGRAM	297
MATEMATIKA	308
FIZIKA	30812
HEMIJA.....	323
BIOLOGIJA.....	328
INFORMATIKA	357
GEOGRAFIJA.....	359

HISTORIJA	359
LOGIKA	359
PSIHOLOGIJA.....	389
DEMOKRATIJA I LJUDSKA PRAVA	396
SPORTSKA KULTURA.....	401
ISLAMSKA VJERONAUKA.....	409
KATOLIČKA VJERONAUKA	412
PRAVOSLAVNA VJERONAUKA.....	421
ETIKA	427
ČETVRTI RAZRED
BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST	435
ENGLESKI JEZIK – PRVI STRANI JEZIK.....	442
NJEMAČKI JEZIK – DRUGI STRANI JEZIK – OSNOVNI PROGRAM.....	447
NJEMAČKI JEZIK – DRUGI STRANI JEZIK – NAPREDNI PROGRAM.....	450
MATEMATIKA	464
FIZIKA	470
HEMIJA.....	478
BIOLOGIJA.....	483
INFORMATIKA	510
GEOGRAFIJA.....	513
HISTORIJA	523
FILOZOFIJA	537
SOCIOLOGIJA	556
SPORTSKA KULTURA.....	568
ISLAMSKA VJERONAUKA.....	574
KATOLIČKA VJERONAUKA	580
PRAVOSLAVNA VJERONAUKA.....	590
ETIKA	594

PRVI RAZRED

NASTAVNI PROGRAM

BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

PRVI RAZRED

Sedmični fond nastavnih časova: 3
Godišnji fond nastavnih časova: 105

CILJEVI:

- razvijanje svijesti o potrebi stalnoga učenja bosanskog jezika,
- razvijanje i učvršćivanje brige i ljubavi za bosanski jezik i književnost,
- sticanje spoznaje o bosanskom jeziku kao sredstvu komunikacije i umjetničkog izražavanja,
- sticanje jezičkog znanja, jezičke kulture i sposobnosti za upotrebu bosanskog jezika u svim diskurzivnim vrstama, funkcionalnim stilovima i komunikacionim sredstvima,
- sticanje književnoga znanja, književne kulture i sposobnosti kako bi učenici mogli samostalno čitati književna djela, razumijevati ih, tumačiti i prosuđivati (procjenjivati, ocjenjivati),
- sticanje jezičke, književne, pozorišne i medijske kulture kojom se pojedinac potvrđuje kao samosvjesno biće sposobno za život s drugima u snošljivosti i različitostima što ih pruža demokratsko društvo.

NASTAVNA PODRUČJA:

- a) književnost,
- b) bosanski jezik,
- c) jezičko izražavanje.

ZADACI:

- upoznavanje osnova teorije književnosti,
- upoznavanje historije književnosti od početka pismenosti do XVI stoljeća,
- upoznavanje historije bosanskog jezika,
- njegovanje pismenosti.

PROGRAMSKE CJELINE I TEME

Književnost (65 časova, uključujući 10 časova ponavljanja, utvrđivanja i provjere).

Jezik (28 časova, uključujući 10 časova ponavljanja, utvrđivanja i provjere).

Kultura izražavanja (12 časova - 6 časova za tri pismene zadaće, 3 časa za ispravke, 3 časa vježbi).

1. Pristup umjetnosti/književnosti.
2. Lirika.
3. Epika.
4. Lirsko-epske vrste.
5. Drama.
6. Diskurzivni književni oblici.
7. Temeljna civilizacijska djela.
8. Klasična/antička (grčka i rimska) književnost.
9. Klasici arapske i perzijske književnosti.
10. Srednjovjekovna evropska književnost.
11. Srednjovjekovna književnost južnoslavenskih naroda.
12. Humanizam i renesansa.
13. Usmena narodna književnost.
14. Uvod u jezik.
15. Glas.
16. Pismo (grafija) i pravopis (ortografija).

17. Morfonologija.
 18. Akcenatski sistem bosanskog standardnog jezika.
 19. Bosanski standardni jezik i štokavsko narječje.
 20. Historija jezika.
 21. Jezičko izražavanje.

Nastavno područje	Programske cjeline i teme	Programski sadržaji
KNJIŽEVNOST	Pristup umjetnosti/književnosti.	Umjetnost (vrste umjetnosti i umjetničko djelo). Književnost (naziv, pojam, vrste). Nauka o književnosti: književna kritika, historija književnosti, teorija književnosti i književna metodologija. Književnost i jezik. Književnost i društvo. Književnost i druge umjetnosti. Svrha proučavanja književnosti. Svjetska književnost. Komparativno proučavanje književnosti. Rodovi i vrste. Epohe i razdoblja. Stilovi i pravci. Klasična i moderna književnost. Usmena i pisana.
	Lirika.	Pojam, razvoj, obilježja, vrste. Oblici i osobine lirike, stil i stilska sredstva, ritam. Usmena i pisana lirika. Vrste usmene lirike (ljubavne, obredne i običajne pjesme). Tematska podjela lirskih pjesama.
	Epika.	Pojam, razvoj, obilježja, vrste. Epska narodna pjesma (izbor). Narodna pripovijetka (po izboru). Jednostavni oblici: mit, basna, bajka-izbor, anegdota, vic, poslovice, zagonetka. Složeni oblici: - novela (Z. Dizdarević- <i>Majka</i>), - roman (E. Mulabdić - <i>Zelena busenje</i>), <i>J.D. Salinger – Lovac u žitu</i> .
	Lirsko-epske vrste.	Lirsko–epske pjesme (obilježja) Balada <i>Hasanaginica</i> .
	Drama.	Pojam, razvoj, obilježja, vrste. Struktura i kompozicija (sukob, likovi, monolog i dijalog), drama i pozorište. Tragedija: Sofoklo: <i>Kralj Edip</i> . Komedija: Plaut: <i>Tvrđica</i> .
	Diskurzivni književni oblici.	Pojam, razvoj, vrste i osobine. Putopis: Z. Džumhur: <i>Pisma iz Azije</i> , Esej: M. Montenj (izbor). Članak, dnevnik, kritika, feljton, polemika, rasprava, biografija i autobiografija.

Temeljna civilizacijska djela.	Temeljna civilizacijska književna djela: <i>Kur'an, Biblija, Talmud, Gilgameš, Mahabharata, Veda, Pančatantra, Ramajana, Hiljadu i jedna noć.</i>
Klasična/antička (grčka i rimska) književnost.	Klasična književnost Zapada; grčka i rimska književnost, „klasično“ kao vrijednosna oznaka. Grčka književnost: <ul style="list-style-type: none"> - Homer: <i>Odiseja, Ilijada</i> (odabrana pjevanja), - Alkej: <i>Lađi</i>, - Sapfa: <i>Himna Afroditi</i>, - Pindar: <i>Pjesnik o ratu</i>, - Eshil: <i>Okovani Prometej</i>, - Sofoklo: <i>Antigona</i>, - Euripid: <i>Elektra ili Medeja</i>. Rimska književnost: <ul style="list-style-type: none"> - Plaut – <i>Tvrđica</i>, - Katul: <i>Jadni Katule</i>, - Vergilije: <i>Eneida</i>, - Ovidije: <i>Metamorfoze</i>, - Horacije: <i>Poslanica Pizonima</i>.
Klasična arapska i perzijska književnost.	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Hiljadu i jedna noć</i>, - M. Hafiz (izbor), - O. Hajjam (rubaije), - M. Širazi (hikaje), - M. Dž. Rumi: <i>Mesenevija</i>, - Firdusi: <i>Rustem i Suhrab</i>.
Srednjovjekovna evropska književnost.	Opća obilježja, književne vrste i estetika. Nacionalni epovi. Viteški roman.
Srednjovjekovna književnost južnoslavenskih naroda.	Počeci slavenske pismenosti, jezici, pisma, prvi književni tekstovi. <ul style="list-style-type: none"> - Srpska srednjovjekovna književnost: <i>Žitije Svetog Save</i>, - Hrvatska srednjovjekovna književnost: <i>Bašćanska ploča</i>, - Srednjovjekovna književnost Bosne i Huma, - Mak Dizdar: <i>Stari bosanski tekstovi, Kameni spavač</i>, - <i>Povelja Kulina bana</i>, - Stećci.
Humanizam i renesansa.	Rađanje novovjekovne evropske književnosti. Kraj srednjeg vijeka i početak renesanse: <ul style="list-style-type: none"> - D. Aligijeri: <i>Pakao</i>, - Đ. Bokačo: <i>Dekameron</i>, - F. Petrarca: soneti. Renesansa, događaji koji su izazvali širenje renesansnog duha u Evropi.

Književnost/Obrazovni ciljevi:

- razumjeti pojam književnosti kao umjetnosti i njen odnos prema drugim,
- razumjeti značaj književnosti i njenu ulogu u kulturi, historiji, savremenom životu čovjeka i važnost čitanja za shvatanje univerzalnih vrijednosti kroz sadržaje koji ne moraju biti nužno ponuđeni u Nastavnom planu,
- usvojiti i razumjeti odlike književnih rodova i vrsta,
- razumjeti pojmove: tekst, kontekst, pripovjedač, diskurs,
- prepoznati književna razdoblja i razumjeti njihove osnovne odlike,
- prepoznati i razumjeti odlike važnih tekstova u korpusu svjetske i domaće književnosti ,
- razviti sposobnost analiziranja i interpretiranja epskog, lirskog, dramskog teksta s obzirom na odlike svakog od pomenutih književnih rodova,
- razvijati analitički odnos prema temama, idejama i značaju pojedinih književnih tekstova; razvijati mišljenje, logičko zaključivanje i zaključivanje na osnovu argumenata,
- razumjeti pojam stilskih figura i njihov značaj za književnoumjetnički tekst,
- u oblasti epske književnosti razumjeti pojmove epskog svijeta, epskog junaka, epske etike; razlikovati epske vrste – bajku, basnu, crticu, pripovjetku, roman i dr.,
- u okviru lirske književnosti razumjeti bitna obilježja lirskog književnog roda (skonciznost, subjektivnost) i razumjeti pojmove: lirski subjekt, lirski slika, stoga, stih, ritam, stilske figure,
- u okviru dramske književnosti razumjeti nastanak drame i pozorišta; razlikovati i razumjeti odlike tragedije i komedije; razumjeti pojmove: sukob, tragička krivica, katarza, didaskalije, dijalog, monolog,
- upoznati se sa sadržajem, idejama i motivima najpoznatijih starogrčkih mitova,
- upoznati se sa svjetonazorom srednjeg vijeka a s tim u vezi s odlikama srednjovjekovne književnosti, njenim temama i idejama,
- razumjeti značaj misije Ćirila i Metodija u opismenjavanju Južnih Slavena,
- razumjeti motive natpisa na stećcima,
- upoznati se sa sadržajem tekstova koji se smatraju prvim pisanim spomenicima slavenske pismenosti,
- upoznati se sa svjetonazorom rane renesanse a s tim u vezi s odlikama rane renesansne književnosti, njenim temama i idejama.

Književnost/Rezultati učenja:

- učenik iskazuje svoje mišljenje o tekstu,
- obrazlaže svoje razumijevanje teksta,
- potkrepljuje argumentima svoje kritičke stavove o pročitanoj tekstu na osnovu iskustva i znanja o svijetu i književnosti,
- prepoznaje i objašnjava žanrovska, kompozicijska i stilska obilježja književnog teksta (teme, likovi, motivi itd.),
- primjenjuje osnovne književnoteorijske pojmove (tekst, pripovjedač, tačka gledišta, lirski subjekt, protagonist itd.),
- prepoznaje univerzalne vrijednosti kojim se književnost bavi u različitim civilizacijama od svojih početaka, preko evropskog srednjeg vijeka do savremenog doba,
- istražuje i povezuje različita tumačenja književnog teksta (konsultuje predgovor ili pogovor u pročitanoj knjizi, upoređuje ih s vlastitim zapažanjima),
- razumije značenje najvažnijih starogrčkih mitova i povezuje njihovo značenje sa iskustvom savremenog čovjeka,
- žanrovski preoblikuje tekst: dramatizira pripovjedni tekst, preoblikuje dramski tekst u pripovjedni,
- adaptira, dramatizira tekstove, piše sinopsise,
- obrazlaže ideje koje prepoznaje u književnom tekstu,
- prepoznaje i obrazlaže univerzalne teme i vrijednosti u pročitanoj tekstu,

- samostalno priprema i oblikuje radove u kojima do izražaja dolazi kreativnost, inovativnost, originalnost i sl.

Nastavno Područje	Programske cjeline i teme	Programski sadržaji
BOSANSKI JEZIK	Uvod u jezik.	Jezik i govor (komunikacija). Jezik kao sistem znakova. Priroda jezičkog znaka: izraz i sadržaj. Redundacija (zaličnost). Bosanski standardni jezik.
	Glas.	Fonem. Fonem, alofon (fonemska varijanta) i fon (glas). Fonetska (akustična i artikulacijska) te fonološka (funkcionalna) svojstva fonema. Fonetika i fonologija. Podjela fonema. Glas. Nastajanje i podjela. Funkcija glasova u jeziku.
	Pismo (grafija) i pravopis (ortografija).	Pismo. Grafem (slovo). Grafemski sistem bosanskog standardnog jezika. Pravopis (ortografija) i pravogovor (ortoepija). Fonemi č, ć, đ, dž, s pravopisnog i pravogovornog stajališta.
	Morfonologija.	Morfem, alomorf i alternacije fonema i fonemskih skupina: jednačenje (asimilacija) po zvučnosti i po mjestu tvorbe. Gubljenje suglasnika <i>i/ili</i> pojednostavljivanje suglasničkih skupina, palatalizacija i sibilizacija, jotovanje. Alternacije <i>ije/je/e/i</i> i alternacije <i>l/o</i> .
	Akcentni sistem bosanskog standardnog jezika.	Akcent (naglasak) i dužina (kvantiteta). Akcentni sistem bosanskog standardnog jezika. Naglašene i nenaglašene riječi. Enklitike i proklitike. Podjela akcenta. Postakcentne dužine.
	Bosanski standardni jezik.	Štokavsko narječje. Dijalekti bosanskog jezika i njihove karakteristike.
	Historija jezika.	Jezik, pismo, historijske i kulturne posebnosti Bošnjaka i drugih naroda BiH do kraja XV stoljeća.
JEZIČKO IZRAŽAVANJE		<ul style="list-style-type: none"> - Govorno i pisano izražavanje. - Tekst. - Opis. - Dijalog i monolog. - Impresija. - Bilješka. - Tumačenje.

Jezik/Obrazovni ciljevi:

- shvatiti jezik kao sistem znakova koji prije svega služi za sporazumijevanje; razumjeti pojam znaka u jeziku, polivalentnost kao odliku jezika,
- ovladati standardnim jezikom i razvijati sposobnosti razlikovanja književnog i standardnog jezika,
- razumjeti i razlikovati pojmove: fonem, glas, grafem, fon, alofon, fonetika, fonologija, morfem,
- razumjeti glasovne promjene i uslove koji do njih dovode (palatalizacija, sibilizacija, jednačenja suglasnika, jotovanje, ispadanje suglasnika, nepostojano a, vokalizacija, alternacije jata),

- steći osnovni uvid u prozodijski sistem bosanskog jezika,
- upotrebljavati akcent kao razlikovno sredstvo,
- razumjeti pojmove: enklitika, proklitika i postakcenatska dužina,
- upoznati se s pojmovima: idiom (organski i neorganski), dijalekt, narječje,
- razumjeti dijahronijski razvoj jezika, uticaj različitih okolnosti pod kojim se jedan jezik razvija u procesu standardizacije,
- ovladati službenim pismima u BiH, latinicom i ćirilicom (čitanje i pisanje).

Jezik/Rezultati učenja:

- učenik se u komunikaciji služi standardnim jezikom (u situacijama koje to nalažu),
- pojašnjava jezik kao sredstvo komunikacije, razumije njegovu spoznajnu i estetsku funkciju,
- opisuje porijeklo bosanskog jezika s obzirom na njegovu pripadnost jezičkoj porodici,
- prepoznaje i provjerava značenje nepoznatih riječi,
- tačno povezuje riječi u prijedložno-padežnim izrazima i upotrebljava pravilne padeže u rečenicama,
- razlikuje i opisuje glasovne promjene u riječima i navodi odgovarajuće primjere,
- govori u skladu sa pravogovornim pravilima (tačno izgovara glasove, riječi, akcente),
- govori standardnim jezikom,
- stvara bilješke na temelju slušanja,
- obrazlaže i potkrepljuje stavove,
- oblikuje vrijednosne tvrdnje i obrazlaže ih potkrepljujući ih jednostavnim primjerima,
- čita tekstove prema zadanoj ili samostalno odabranoj svrsi čitanja i objašnjava obilježja teksta,
- prepoznaje strukturalna obilježja tekstova,
- analizira tekst: izdvaja informacije, razlikuje podatke po važnosti, određuje glavne ideje u tekstu,
- razlikuje dijalekt, žargon, kolokvijalni jezik od standardnog,
- uvažava govornike drugih jezika i drugačijih govornih navika.

Jezičko izražavanje/Obrazovni ciljevi:

- učenik razlikuje normirane od nenormiranih riječi, pravilno upotrebljava veliko i malo slovo,
- razumije razloge zbog kojih se određene riječi ili izrazi pišu sastavljeno odnosno rastavljeno,
- razumije važnost pravilne upotrebe interpunkcijskih znakova,
- pravilno upotrebljava padežne oblike,
- razumije govorne uloge,
- oblikuje pripovjedne i opisne tekstove o zadanoj ili slobodnoj temi prema svrsi,
- izražajno čita naglas,
- razlikuje afrikate i tačno piše riječi u kojima se nalaze,
- razvija svijest o važnosti izgovorenih ili napisanih riječi u kontekstu svakodnevne komunikacije,
- govori u skladu s pravopisnim pravilima i govornim vrednotama (pravilna dikcija, intonacija, artikulacija),
- pismeno izražava lični estetski, emocionalni, spoznajni dojam o pročitanoj djelu uz primjenu usvojenih, pravopisnih pravila,
- razvija sposobnosti oblikovanja cjelovitog teksta o zadanoj ili slobodno odabranoj temi.

Navedeni broj časova u okviru područja/teme dat je orijentaciono, što znači da nastavnik ima slobodu da časove raspoređuje shodno znanju i sposobnostima koje učenici već imaju i potrebi da učenici steknu više znanja iz jezika i književnosti, te razviju i usavrše vještine usmenog i pismenog izražavanja.

Pisci i djela:

1. 1001 noć.
2. Gilgameš.
3. Homer – *Odiseja*.

4. Eshil - *Okovani Prometej*.
5. Euripid – *Medeja*.
6. Sofokle – *Antigona*.
7. Dante Aligijeri – *Pakao*.
8. Đovani Bokačo – *Dekameron*.
9. Usmena narodna književnost.

Didaktičko-metodičke napomene:

U prvom razredu fokus je na fonetsko-fonološkoj strukturi jezika. S tim u vezi profesori će posvetiti pažnju i sadržajima koji se tiču morfologije i sintakse, prije svega da bi učenici shvatili jezik kao sistem i društvenu pojavu, ali i kako bi mogli lakše pratiti nastavu iz stranih jezika. To se odnosi najviše na analizu pismenih vježbi i zadaća, na pravilan padežni oblik riječi i na njihov red u rečenici.

Sadržaj iz književnosti obuhvataju djela tzv. stare književnosti, antike, humanizma i renesanse. Važno je da učenici sudjeluju u odabiru pojedinih djela koje će se obrađivati kao lektire i da se pri obradi sadržaja više pažnje posveti odlikama teksta i elementima koji ga čine književnim, njegovim značenjima, univerzalnim vrijednostima a da se izbjegne statička analiza koja podrazumijeva da učenici pamte detalje irelevantne za funkcioniranje teksta.

Kultura izražavanja, odnosno jezička kultura razvija se se komuniciranjem i čitanjem, ne samo uvježbavanjem izvjesnih pravila. Zato ponajviše zavisi od profesora i njegovog pristupa ovoj oblasti da li će ciljevi biti postignuti. Jezička kultura se ogleda u praktičnoj primijeni, u tzv. jezičkoj djelatnosti pa umjesto insistranja da se pravila uče napamet treba prilikom realizacije časova podrediti sadržaje učeničkim mogućnostima i što više potencirati na tome da učenici učestvuju u donošenju zaključaka koje će moći samostalno da obrazlože.

Vrlo je važno shvatiti da su obrazovni ciljevi većim dijelom izvedeni iz sadržaja koji su predviđeni Nastavnim planom i programom, što ne znači da nastavnik, ukoliko uvidi da je to potrebno i korisno za postizanje ishoda, ne može proširiti te ciljeve.

Preporuka je odlazak u pozorište najmanje jednom u polugodištu, a preporučuju se posjete muzejima, umjetničkim galerijama i drugim kulturnim ustanovama.

NASTAVNI PROGRAM

ENGLESKI JEZIK - PRVI STRANI JEZIK

PRVI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 3
Godišnji broj nastavnih časova: 105
Nivo postignuća: A2+

Opći i posebni ciljevi programa:

Cilj nastave stranog jezika je da učenici ovladaju standardnim književnim i svakodnevnim govornim i pisanim jezikom do nivoa koji će im omogućiti da se (u govoru i pisanju) služe tim jezikom prilikom sporazumijevanja s ljudima drugih zemalja, te da se preko jezika koji uče upoznaju sa kulturom i načinom života izvornih govornika što doprinosi širenju saznanja i opće kulture, razvijanju intelektualnih sposobnosti, moralnih i estetskih vrijednosti, izgrađivanju svijesti o ulozi jezika u povezivanju naroda i stvaranju tolerantnih odnosa prema pripadnicima drugih kulturnih zajednica.

Učenici bi na ovom nivou trebalo da razumiju osnovne ideje standardnog pisanog i govornog jezika vezane za stvari sa kojima se čovjek obično susreće na poslu, u školi i časovima dokolice, te na turističkim putovanjima. Učenici bi takođe trebalo da jednostavnijim strukturama koherentno i smisleno govore i pišu o poznatim stvarima i njihovim interesovanjima, da opišu izvjesna iskustva i dešavanja, govore o svojim snovima, nadama i ambicijama, te da ukratko daju objašnjenja vezana za svoje stavove i planove.

Savremena nastava stranog jezika treba da osposobi učenika za samostalno učenje i cjeloživotno učenje. Ovaj cilj se može realizirati kroz razne oblike rada na razvijanju samostalnog, saradničkog i timskog učenja, strategija i tehnika učenja i osposobljavanja učenika za samovrednovanje i samoocjenjivanje.

Tema	Okvirni br. nastavnih časova	Sadržaji
Young people	8	Mladi (slobodno vrijeme, prijateljstvo, škola, druženje, ljubav, problemi i sukobi).
Home and Family	8	Porodica (lični podaci, članovi porodice, stanovanje, poznanici, posjete, dopisivanje).
Society	8	Društvo (načina života, kultura, društvo, tradicija).
Contemporary life	9	Savremeni život (aktualna zbivanja, mediji, interkulturalizam, Internet).
Health and food	8	Zdravlje (zdravlje, bolesti, povrede, ovisnost, zdrava ishrana, sport).

Climate and weather	8	Klima i vrijeme (vremenska prognoza, vremenski uslovi, nepogode i katastrofe).
Science and technology	8	Nauka i tehnologija (istraživači i pronalazači, naučna i tehnološka dostignuća).
Sport and Leisure activities	8	Slobodno vrijeme (mladi i njihova interesovanja, sport, muzika, mediji).
Art and Literature	8	Poznati umjetnici (slikarstvo i književnost) - život i najpoznatija djela.
Future	9	Život u budućnosti, dostignuća, razvoj, problemi...
Environment	8	Zaštita okoline (priroda, ekologija, ekološki pokret i organizacije).

Preostali časovi su predviđeni za dvije pismene zadaće, testove i kontrolne radove.

Predložene teme su obavezni dio sadržaja Nastavnog plana i programa, ali nemaju obavezujući karakter što se tiče redoslijeda nastavnih cjelina niti povezivanja pojedine tematike s predloženim jezičnim strukturama, što znači da ih ne treba shvatiti kao nastavni sadržaj predviđen za jednu lekciju u udžbeniku

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>ČITANJE I RAZUMIJEVANJE Učenici će moći/znati da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • utvrde da li je riječ o književnom tekstu, novinskom članku, el. pošti, i sl.; • izdvoje relevantne informacije iz zadatog teksta pisanog standardnim i kolokvijalnim jezikom; • uvide povezanost različitih dijelova teksta; • razumiju značenje riječi iz konteksta. <p>SLUŠANJE I RAZUMIJEVANJE</p> <p>Učenici će moći/znati da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • razumiju osnovno značenje slušanog teksta vezanog za sadržaje iz svakodnevnog života, • izdvoje relevantne podatke iz slušanog teksta, • razumiju podatke izlaganja standardnim i kolokvijalnim jezikom o poznatim temama, • razumiju jednostavna uputstva. <p>GOVOR Učenici će uz razumljiv izgovor i intonaciju s uspjehom moći da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • učestvuju u svakodnevnom razgovoru, • iznose i obrazlažu svoje stavove • predstavljaju sebe i svoja interesovanja itd., • učestvuju u razgovoru na sve teme predviđene ovim nivoom. <p>PISANJE Učenici će moći da pravilno:</p> <ul style="list-style-type: none"> • primijene pravopisna pravila i koriste znakove 	<p><u>Word Level</u></p> <p><u>Nouns</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • regular and irregular plural forms • countables & uncountables • genitive's, • gerund <p><u>Pronouns</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • personal pronouns • demonstrative pronouns • possessive pronouns • relative pronouns • reflexive pronouns • indefinite pronouns • negative pronouns <p><u>Determiners</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Articles • Demonstratives • Possessives • Relative pronouns and participles • Quantifiers • Adjectives –ed, -ing, compound adjectives, adjectives and nouns that go together • Adverbs • Prepositions • Phrasal verbs • Conjunctions • Word formation <p><u>Verbs</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Modal verbs and expressions • Present Simple • Present Continuous • Past Simple • Past Continuous • Present Perfect Revision • Past Perfect • Used to • Futurity (Fut.Sim, going to, Pres. Sim, Pres. Cont.) • Passive Voice(present, past, future) • Imperative • Information questions • most frequent prefixes and suffixes 	<p>Korelacija sa svim predmetima koji se izučavaju u 1. razredu gimnazije. Znanja koja se stiču u okviru ovih predmeta doprinose boljem i uspješnijem razvijanju postignuća i vještina u oblasti izučavanja stranog jezika. Korelacija sa predmetima koji izučavaju prirodne nauke (biologija, fizika, hemija), te sa predmetima koji se bave društveno-humanističkim naukama poput Bosanskog jezika i književnosti, Filozofije, Sociologije, itd.</p>

<p>interpunkcije,</p> <ul style="list-style-type: none"> • primjenjuju gramatička pravila i u kontekstu upotrebljavaju novousvojeni vokabular, • jasno povežu ideje, • pišu kratke tekstove jednostavnim rečenicama, • ispune formular, • pišu pisma, el.poruke i kraće sastave, • opisuju događaje, mjesta, osjećanja i napišu lični stav o nekim pitanjima. 	<p><u>Sentence Level</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Word order • Affirmative sentences • Negative sentences • Interrogative sentences • Question Tags (yes/no and wh-questions)) • Relative clauses • Linking words • Spelling and pronunciation <p>Literature</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sadržano u nastavnim jedinicama 	
---	--	--

DIDAKTIČKA UPUTSTVA I PREPORUKE OD PRVOG DO ČETVRTOG RAZREDA

Na početku školske godine nastavnici treba da upoznaju učenike sa sistemom rada i ocjenjivanja. Pored kontrolnih radova, pismenih ispita, testova, diktata i domaćih zadataka, ocjenjuje se učenikova aktivnost na času. U tom smislu bi trebalo izbjegavati klasično usmeno ispitivanje učenika, već usmenu ocjenu izvesti na osnovu učenikove aktivnosti na času. Ukoliko učenik nije aktivan i ne odgovara na profesorovo podsticanje da se uključi u rad odjeljenja, profesor ga može usmeno ispitati i na taj način provjeriti i vrednovati njegovo znanje.

Prilikom objašnjavanja gramatičkih dijelova nastavnici treba da svedu upotrebu složene terminologije (metajezika) na minimum.

Preporučuje se pismeno i usmeno testiranje usvojenosti vokabulara i gramatike u kontekstu, a ne direktnim ispitivanjem značenja riječi i znanja gramatičkih pravila.

Prilikom ocjenjivanja đaka profesori treba da prave distinkciju između naučenog i usvojenog nastavnog sadržaja. Naučeni nastavni sadržaj, na primjer, vezan je za prepoznavanje određenih glagolskih formi, dok usvojeni nastavni sadržaj podrazumijeva tačnu upotrebu određenih glagolskih formi u kontekstu. Kada je riječ o vokabularu, naučeni nastavni sadržaj se odnosi na učenikovo poznavanje značenja riječi, dok usvojeni vokabular podrazumijeva upotrebu riječi u različitim kontekstima. U tom smislu se usvojeni nastavni sadržaj vrednuje više od naučenog.

Nastava engleskog jezika u srednjoj školi orijentiše se na kognitivno učenje. Prilikom realizacije nastavnog procesa paralelno se razvijaju i usmena i pisana komunikacija. To znači da se pažnja podjednako obraća razvoju svih jezičkih vještina: slušanju i čitanju u okviru razumijevanja, govornoj interakciji i produkciji, te pisanju.

Program prvog stranog jezika namijenjen je četverogodišnjem obrazovanju u gimnazijama svih smjerova i predstavlja kontinuitet u odnosu na nastavu engleskog jezika za osnovnu školu. Prvi razred predstavlja ponavljanje i utvrđivanje osnovnih jezičkih, gramatičkih struktura koje su rađene tokom devetogodišnjeg školovanja, tj. sedam godina učenja stranog jezika uz određeno proširivanje.

U drugom razredu se nastavlja sa razvijanjem jezičkih vještina kod učenika uz ponavljanje i utvrđivanje osnovnih jezičkih i gramatičkih struktura koje su rađene tokom prvog razreda uz nadogradnju i proširivanje.

Treći razred predstavlja nastavak razvijanja jezičkih vještina kod učenika uz ponavljanje, utvrđivanje i proširivanje osnovnih jezičkih i gramatičkih i morfo-sintaksičkih struktura koje su obrađivane u prethodnim razredima.

Četvri razred predstavlja nastavak razvijanja i usavršavanja složenijih jezičkih vještina kod učenika uz ponavljanje i utvrđivanje prethodno obrađenih jezičkih struktura uz određeno proširivanje.

U realizaciji nastavnog procesa, u središtu pažnje je učenik i proces učenja. Nastavnik nije više jedini izvor znanja i treba da upućuju učenike da koriste druge izvore znanja i kako da uče. Atmosfera na

času treba da bude prijatna i radna, jer takva atmosfera djeluje podsticajno na učenike. Kod učenika treba razvijati demokratske i empatičke osobine. Nastavnik treba da razvija kod učenika samopouzdanje i nezavisnost, kooperativnost, kulturu dijaloga, tolerantnost, razumijevanje i uvažavanje različitosti, multikulturalnosti i plurilingvalizma.

U nastavnom procesu, maternji jezik treba koristiti što je manje moguće, tj. samo u situacijama kada je to krajnje neophodno.

Nastavnik treba da vodi računa da nastavu realizira tako da je prilagođena različitim nivoima postignuća učenika u odjeljenju, kao i različitim stilovima učenja, da koristi razne metode, sredstva, oblike rada i aktivnosti.

Prilikom pripremanja i realizacije nastavnog procesa u četvrtom razredu nastavnici koriste raznovrsne i savremene metode (interaktivna nastava, problemska nastava, metode demonstracije, ilustracije, razgovora, rada sa i na tekstu), oblike rada (rad u paru, u grupi i individualni rad...), tipove zadataka (underline..., circle..., fill in..., match..., write..., answer..., ask...) i raspoloživa nastavna sredstva (CD plejeri, kompakt diskovi sa snimljenim audio materijalom, video bim, poster, rječnici, TV, internet...) što omogućava učenicima da uvežbaju i što bolje usvoje prezentirane sadržaje, tj. razvijanje i unapređenje jezičkih kompetencija.

Slušanje i razumijevanje - Nastavnik treba da koristi što raznovrsnije snimljene autentične materijale za slušanje s ciljem osposobljavanja učenika da razumije prirodan govor.

Čitanje i razumijevanje - Za razvijanje ove vještine treba koristiti raznovrsne izvorne tekstove uz korištenje odgovarajuće tehnike čitanja. Razumijevanje teksta se može provjeravati za vrijeme ili nakon čitanja. Za provjeravanje razumijevanja pročitaneog teksta treba koristiti raznovrsne vježbe tipa dopunjavanja, povezivanja, izbora ponuđenog odgovora, odgovora na pitanje i sl.

Za ove dvije vještine je potrebno istaći da učenici ne moraju razumjeti cijeli tekst od riječi do riječi, ali je potrebno da razumiju tekst u globalu i identifikuju potrebnu informaciju u tekstu.

Govor - Preporučuju se aktivnosti koje omogućavaju stvarnu razmjenu znanja, informacija, ideja, mišljenja, bilo da se radi o aktivnostima dijaloškog ili monološkog tipa. Poželjno je da u aktivnostima učestvuje što više učenika (rad u paru/grupi).

Pisanje - Za razvijanje ove vještine može se koristiti pisanje na zadatu temu ili pisanje na slobodnu temu. Učenicima treba ukazati na važnost samog procesa pisanja i pismenog izražavanja. Pisani tekst treba da ima odgovarajuću formu, leksiku, te gramatičku, pravopisnu, i interpunkcijsku tačnost.

U nastavi engleskog jezika, za učenje **gramatičkih** struktura preporučuje se induktivni pristup. Učenici iz niza predočenih primjera identifikuju jezičke strukture i uoče pravila koja kasnije primjenjuju u praksi. Gramatičke strukture se uvode postepeno i primjenjuju na velikom broju vježbanja baziranih na realnim situacijama. Ponavljanje već poznatih struktura omogućava da učenici utvrde one dijelove koje nisu najbolje savladali u prethodnom periodu. Poznavanje gramatičkih pravila nije cilj nastave engleskog jezika, stoga ne treba tražiti od učenika da ih reprodukuju ukoliko ih pravilno upotrebljavaju.

Leksika je jedan od bitnih elemenata u učenju stranog jezika. Za objašnjavanje nove leksike, nastavnici treba da koriste kontekstualni pristup. Učenike treba podsticati na usvajanje paradigmi riječi i kolokacija.

U drugom i trećem razredu nastavnici pripremaju raznovrsne aktivnosti za ciklično ponavljanje već obrađene leksike. U četvrtom razredu nastavnici pripremaju složenije i zahtjevnije aktivnosti i sadržaje za sistematsko ponavljanje i upotrebu već obrađene leksike

Kod ispravljanja **grešaka**, nastavnik treba da bude obazriv. Učenike ne treba prekidati zbog grešaka koje prave u toku usmenog izlaganja. Nastavnik treba da ukaže na njih po završetku izlaganja. U pisanim radovima, nastavnik treba da označi vrstu greške. Kada je to moguće, treba pružiti priliku učenicima da sami isprave svoje greške.

Domaći rad, kao nastavak rada u školi, omogućava učeniku kontinuitet u usvajanju prezentovanog nastavnog sadržaja.

Izrada projekata je veoma korisna za učenike u nastavi engleskog jezika. Ovakva aktivnost omogućava razvijanje samostalnosti i odgovornosti kod učenika. Projektni zadatak treba da je jasno definiran, sa detaljnim uputstvom za izradu i prilagođen sposobnostima učenika. Učenici mogu realizirati projektni zadatak individualno, u paru ili u grupi (što zavisi od plana rada nastavnika i dogovora između učenika i nastavnika). Završetak rada na projektu predstavljaju prezentacije koje učenik/par/grupa realiziraju na času. Prezentacije mogu biti raznovrsne - zidne novine, poster, izlaganja praćena

slajdovima, video prezentacije, itd.

Praćenje, vrednovanje i ocjenjivanje

Praćenje, vrednovanje i ocjenjivanje učenika je kontinuiran i stalan proces u nastavi engleskog jezika. Nastavnici prate, vrednuju i ocjenjuju učenike putem usmenih i pismenih provjera postignuća.

Usmene provjere postignuća se vrše u toku realizacije nastavnih sadržaja na časovima, tj. rada u paru, u grupi i individualnog rada učenika. Nastavnik redovno prati i zapisuje zapažanja o pravilnom izgovoru, jasnom izražavanju, pravilnoj upotrebi gramatike, bogatstvu vokabulara, načinu izražavanja, snalaženju u raznim situacijama. U toku polugodišta, nastavnik treba da najmanje dva puta ocijeni učenika prema sposobnostima za učestvovanje u govornoj interakciji i za usmeno izlaganje.

Pismene provjere postignuća se realiziraju kroz nizove zadataka objektivnog tipa, testove, kontrolne radove, diktate i višeminutne provjere postignuća, pisanje slobodnih ili sastava na zadatu temu, rasprava i izvještaja. Prilikom vrednovanja i ocjenjivanja vodi se računa o pravopisu, jasnom izražavanju misli, logičkom izlaganju ideja, gramatičkoj tačnosti, bogatstvu vokabulara, konstrukciji rečenica, organizaciji teksta.

ISHODI UČENJA:

Učenici prvog razreda gimnazije treba da savladaju, u govornoj i pisanoj komunikaciji, programske sadržaje date u nastavnom planu i programu, razvijajući i unapređujući istovremeno sve jezičke vještine. Učenici treba da aktivno učestvuju u razgovoru (uz određenu pomoć profesora), da započnu i vode jednostavan lični razgovor, da se snađu u jednostavnom rutinskom govoru, prenesu i razumiju ideje i informacije o poznatim temama u predvidivim svakodnevnim situacijama, te da sa relativnom lakoćom učestvuju u razgovoru. U monološkom izlaganju, jednostavnim riječima mogu izraziti kako se osjećaju, opširnije opisati svakodnevne aspekte svog okruženja, opisati prošle aktivnosti, lična iskustva, običaje, svakodnevne radnje, iznose svoje planove, i jednostavnim deskriptivnim rečenicama govore o predmetima i stvarima koje posjeduju.

NASTAVNI PROGRAM NJEMAČKI JEZIK-DRUGI STRANI JEZIK OSNOVNI PROGRAM PRVI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2
Godišnji broj nastavnih časova: 70

OPĆI I POSEBNI CILJEVI PROGRAMA : ponavljanje i produblјivanje nastavnih sadržaja iz osnovne škole i prvog razreda gimnazije, osposoblјavanje učenika za komunikativne, jezičke i interkulturalne kompetencije na njemačkom jeziku na nivou A2.1 (Zajednički evropski referentni okvir za jezike). Na kraju nastavne godine učenik treba da usvoji govorni jezik u okviru novih 500 riječi, što čini oko 1000 riječi produktivno, receptivno nešto više.

Nastava i učenje stranog jezika doprinose razvoju radnih navika, odgovornosti, samopouzdanja i kreativnosti kod učenika, te razvoju strategije samostalnog učenja. Učenje stranog jezika doprinosi razvoju harmonične ličnosti učenika, širenju saznanja i opće kulture, te razvoju moralnih i estetskih vrijednosti. Kod učenika se razvijaju kultura lijepog ponašanja, humanih odnosa među ljudima, kultura dijaloga, svijest o značaju multikulturalizma i plurilingvizma.

Suština nastave Njemačkog jezika sastoji se, prije svega, u sljedećem:

- osposoblјavanje učenika za usmenu i pisanu komunikaciji na tom jeziku,
- cjelokupan intelektualni razvoj učenika koji se, kroz razvoj jezičkih sposobnosti i vještina, upozna sa kulturom i načinom života naroda čiji jezik izučava, i
- stvaranje dobre lingvističke osnove za dalje izučavanje jezika.

Osim ovih, nastava Njemačkog jezika obuhvata i druge općeobrazovne i vaspitne sadržaje i ciljeve:

- razvijanje sve četiri jezičke vještine kod učenika u smislu osposoblјavanja učenika za samostalnu verbalnu, neverbalnu i pisanu komunikaciju na njemačkom jeziku u različitim životnim situacijama;
- razvijanje opće kulture, kreativnosti, samopouzdanja, moralnih i etičkih vrijednosti, kulture lijepog ponašanja i kulture dijaloga, te humanih odnosa među ljudima;
- razvoj opće kulture, kreativnosti, samopouzdanja, moralnih i etičkih vrijednosti, kulture lijepog ponašanja i kulture dijaloga, te humanih odnosa među ljudima;
- razvijanje prirodne radoznalosti i osposoblјavanje učenika za samostalan, aktivan i odgovoran rad na usvajanju jezika; rad na tranziciji iz spoljašnje u unutrašnju motivaciju, te razvijanje razvojnog mentalnog sklopa čija osnova je razmišljanje učenika kroz „Ja to želim i ja to mogu“, umjesto „Ja to ne znam i ja to moram“.

Za realizaciju navedenih ciljeva učenici stiču sljedeće kompetencije i znanja:

1. komunikativne kompetencije,
2. interkulturalne kompetencije,
3. lingvističke kompetencije,
4. sociolingvističke kompetencije,
5. diskursne kompetencije,
6. poznavanje strategija rješavanja problema u komunikaciji,
7. sociokulturološka znanja, i
8. poznavanje strategija samostalnog učenja.

ZAJEDNIČKI NIVOI KOMPETENCIJA OD I-IV RAZREDA

Najviši nivo	C2 (C2.1+C2.2)	Bez napora može razumjeti sve što pročita ili čuje. U stanju je da činjenično argumentirano rekonstruira iskaz, koristeći različite pismene i usmene izvore na jasan i koherentan način. Izražava se tečno, spontano i precizno, iskazujući istančan osjećaj za značenje i smisao iskaza o temama kompleksne sadržine.
--------------	-------------------	--

Napredni početni nivo	C1 (C1.1+C1.2)	U stanju je razumjeti širi opseg dužih i zahtjevnih tekstova i prepoznati skrivena značenja. Izražava se tečno i spontano, sasvim neupadljivo pristupa traženju pravih riječi i izraza. U privatnom životu, na poslu ili u školi jezikom se služi na djelotvoran i umještan način. U stanju je da govori o složenim temama na jasan i osmišljen način, ispoljavajući sposobnost kontrolisanog instrumentarija u organizaciji, artikulaciji i koheziji vlastitog diskursa.
Viši srednji nivo	B2 (B2.1+B2.2)	U stanju je da razumije suštinu konkretnih ili apstraktnih sadržaja u nekom složenom tekstu, kao i stručnu raspravu iz svoje oblasti. U stanju je da se izražava sa određenim stepenom spontanosti i lakoće, tako da razgovor sa izvornim govornikom ne predstavlja napor ni jednom ni drugom. Izražava se jasno i potpuno o velikom broju tema, umije da iskaže svoje mišljenje o aktualnim dešavanjima i izloži prednosti i mane u odnosu na budući razvoj situacije.
Srednji nivo	B1 (B1.1+B1.2)	U stanju je razumjeti ključne stavke iskaza, ukoliko se radi o jasnom i standardnom jeziku i poznatim stvarima i događajima sa posla, iz škole, slobodnog vremena itd. Snažni se u većini situacija na putovanjima, u područjima gdje se govori jezik koji uči. U stanju je da govori o poznatim stvarima i stvarima koje ga zanimaju na jednostavan i koherentan način. U stanju je da prepriča neki događaj, dešavanje, san, da izrazi očekivanja, cilj ili da ukratko obrazloži i objasni razloge koji se odnose na neki projekt ili ideju.
Viši početni nivo	A2 (A2.1+A2.2)	U stanju je razumjeti rečenice izvan konteksta i često korištene izraze u vezi sa opsegom njegovih osnovnih aktivnosti (naprimjer, osnovni podaci o sebi i porodici, kupovina, komšiluk, posao). U stanju je da vodi razgovor tokom uobičajenih i običnih poslova, koji se svodi na razmjenu jednostavnih i direktnih informacija o svakodnevnim i poznatim stvarima. U stanju je da jednostavnim izrazima opiše svoje zanimanje, neposredno okruženje i evocira teme koje su u vezi sa neposrednim potrebama.
Početni nivo	A1 (A1.1+A1.2)	U stanju je razumjeti i koristiti familijarne i svakodnevne izraze, kao i proste rečenice koje mu pomažu da zadovolji neke konkretne potrebe. Umije da predstavi sebe i drugoga i postavlja pitanja o nekoj osobi, kao naprimjer o mjestu stanovanja, poznanstvima, imovini i da odgovara na isti tip pitanja. U stanju je da vodi jednostavnu komunikaciju ukoliko sagovornik polako i razgovijetno govori i želi da pomogne.

INTERDISCIPLINARNI SADRŽAJ:

Učenici će učiti jezik i proširivati svoj vokabular oslanjajući se na znanje stečeno kroz učenje drugih nastavnih predmeta, a u okviru datih tema, kao i na njihovo opće znanje i pojedinačna interesovanja.

INTERKULTURALNE VJEŠTINE:

Učenici će :

- proširivati svoju sposobnost sporazumijevanja van granica bosanskog jezika i tako razviti sposobnost za razumijevanje i poštovanje drugih kultura i civilizacija (učenici uče da upoznaju kulturu drugih zemalja, da uoče glavne razlike između vlastite kulture i kulture zemlje čiji jezik uče, da upoznaju običaje i navike naroda čiji jezik uče, te sličnosti i različitosti između njihove zemlje i zemalja njemačkog govornog područja u oblasti kulture, obrazovanja, slobodnog vremena i načina življenja, a u okviru datih tema);
- upoznati se sociolingvističkim aspektom neophodnim za učtivo ponašanje i komunikaciju sa pripadnicima ciljne kulture;
- se navikavati da se učtivo ponašaju u komunikaciji sa pripadnicima ciljne kulture;
- učiti da komuniciraju i da se ponašaju u svakodnevnim situacijama na način koji je prirodan za kulturu zemalja njemačkog govornog područja;
- naučiti da poštuju tradiciju, običaje, navike drugih ljudi, itd.;
- razvijati svijest o multikulturalizmu;

- naučiti da poštuju vlastite tradicije i običaje.

UČENJE KAKO TREBA UČITI:

Učenici će učiti da:

- budu odgovorni, aktivni i uporni kada uče jezik;
- koriste različite metode i strategije učenja tipične za učenje jezika;
- razumiju razlike u stilovima učenja, te da prepoznaju, unapređuju i modifikuju svoj stil;
- koriste informacione tehnologije kod učenja jezika;
- ocjenjuju svoje aktivnosti i aktivnosti svojih drugova iz odjeljenja, kao i nivo svog i njihovog znanja u odnosu na postavljene ciljeve i, ako je potrebno, mijenjaju strategije učenja;
- koriste samostalno udžbenike, rječnike i druge priručnike;
- aktivno učestvuju na času, pažljivo slušaju i primjenjuju uputstva i preporuke nastavnika.

Korelacija sa drugim nastavnim predmetima

- Učenici će učiti jezik i proširivati svoj vokabular oslanjajući se na znanje stečeno kroz učenje drugih nastavnih predmeta u okviru datih tema.
- Na svakom nivou učenja stranog jezika od velike koristi je znanje iz bosanskog jezika i drugih stranih jezika. Već usvojena teoretska znanja iz maternjeg jezika olakšat će razumijevanje pojedinih jezičkih kategorija u stranom jeziku. Prilikom učenja stranog jezika učenici će takođe koristiti stečena znanja iz drugih predmeta (Bosanski jezik i književnost, Engleski jezik, Latinski jezik, Historija, Geografija, Biologija, Likovna, Muzička i Sportska kultura, Informatika) što će im omogućiti da se bolje upoznaju i shvate sličnosti i razlike međuljudskih odnosa. Učenici će nastojati da uspostave kontakte sa korespondentima iz zemlje čiji jezik uče.

DIDAKTIČKA UPUTSTVA I PREPORUKE ZA NASTAVNIKE OD I DO IV RAZREDA

Savremena nastava Njemačkog jezika od prvog do četvrtog razreda usmjerena je prvenstveno na razvijanje komunikativne kompetencije učenika i njihovih interesovanja, potreba i posebnosti. Učenik je u središtu nastavnog procesa i ovaj vid nastave omogućava podsticanje kako intelektualnih tako i emocionalnih, praktičnih i estetskih sposobnosti i potreba učenika.

Od velikog je značaja motiviranost učenika za učenje jezika podstaknuta spontanom primjenom ranije usvojenih jezičkih struktura. Stavljanjem učenika u središte nastavnog procesa postiže se aktivnost, samoodgovornost, inicijativnost i kreativnost učenika u individualnom i kooperativnom učenju i produktivnoj jezičkoj djelatnosti. Nastavnik unapređuje i pomaže samostalan i kreativan rad učenika, motivira i podstiče njihovo samopouzdanje. Nastavu treba pospješivati i oplemenjivati direktnim kontaktima sa izvornim govornicima, putem razmjene elektronskih pisama, slušanja autentičnih tekstova i govora, simuliranjem svakodnevnih i/ili tematskih situacija, vođenja razgovora u kojima učenik može da iskaže svoje misli i osjećanja.

Nastavni proces je tako koncipiran da zahtijeva dominantnu upotrebu njemačkog jezika na času. Učenici se osposobljavaju za osamostalivanje i koristit će metode i oblike rada koji podstiču komunikativnost, aktivnost, samostalnost i produktivno djelovanje (rad u parovima, grupni rad, intervjui, igre, samostalna obrada teme, učenje podučavanjem, dopisivanje sa vršnjacima sa njemačkog govornog područja, kreativne radionice, simulacije situacija, zidne novine, tekstovi, kolaži, razmjena učenika, pozivanje njemačkih autora i nastavnika, kreativno pisanje itd.). U izuzetnim situacijama može da se koristi i maternji jezik, naročito u motivacione svrhe za prevazilaženje trenutnih poteškoća i kao pomoć za samostalno učenje.

Za aktivnu upotrebu jezika kod učenika se razvijaju četiri jezičke vještine: slušanje, govor, čitanje i pisanje.

RECEPTIVNE VJEŠTINE

SLUŠANJE

U učenju jezika učenicima treba kao i u prethodnim godinama kontinuirano omogućavati slušanje izvornih govornika sa ciljem globalnog, selektivnog ili detaljnog razumijevanja. Zato je veoma važno da učenici budu suočeni sa autentičnim govornim tekstovima u svakodnevnim situacijama.

Slušanje je pomjereno na duže tekstove, ali je dužina tekstova usklađena sa mogućnostima učenika. Prema potrebi učenici imaju mogućnost da jedanput ponove slušanje teksta.

Prije slušanja teksta nastavnik odgovarajućim aktivnostima priprema učenike za uspješno razumijevanje sadržaja. Te aktivnosti usmjeravaju pažnju učenika na tekst koji će slušati i provjeravaju poznavanje teme,

fonda riječi itd.: razgovor o temi teksta, predstavljanje sadržaja, ponavljanje najtežih fraza i izraza, a kod težih tekstova i pisanje nekih riječi i fraza na tabli.

Aktivnosti prije slušanja

- razgovor o temi teksta,
- priprema asociograma i asocijacija na zadani pojam,
- predstavljanje sadržaja pomoću slika,
- predstavljanje ključnih riječi i/ili fraza,
- provjeravanje dosadašnjeg poznavanja teme/sadržaja pomoću pitanja, popunjavanjem tabela,
- upoznavanje sa zadatkom koji će učenici rješavati dok slušaju.

U toku slušanja pripreme se odgovarajući uporedni zadaci sa minimalnim čitanjem i odgovorima.

Razumijevanje onoga što se sluša ima centralnu ulogu u komunikativnom procesu i odnosi se većinom na globalno, selektivno i/ili detaljno razumijevanje poslušanih tekstova.

Učenici treba da se osposobe za razumijevanje i u govornim situacijama koje prate buka i šumovi.

Slušanje teksta, prema potrebi, treba jednom ponoviti, a zatim provjeriti koliko su učenici razumjeli sadržinu teksta (pitanja i odgovori, dopuna rečenica, kratko usmeno prepričavanje, popunjavanje tabele i sl.).

Aktivnosti u toku slušanja

- sa odgovorima bez riječi (zaokruživanje, praćenje teksta na slikama, dopunjavanje slika),
- sa odgovorima pomoću riječi (zapisivanje riječi u svesku, nabranje osoba i stvari, dopunjavanje rečenica, odgovori tačno/netačno).

Aktivnosti poslije slušanja

Poslije odslušanog sadržaja, učenici provjeravaju razumijevanje i pokušavaju da kreativno odgovore. Pri tome se upotrebljava što više različitih vježbi.

Odgovor može biti:

- označavanje, raspoređivanje slika,
- pomoću riječi,
- pomoću W – pitanja, tačno/netačno, pomoću odgovora na glavna pitanja,
- rješavanje zadataka višestrukog izbora,
- upisivanje riječi koje nedostaju u tekstu, upisivanje podataka,
- povezivanje teksta sa slikama, informacije i izjave govornika,
- ponavljanje ili prepričavanje sadržaja.

ČITANJE

Glavni cilj razvijanja ove vještine je da se učenici osposobe za čitanje odgovarajućom brzinom i razumijevanje novih ili nepoznatih tekstova, kao i da razumiju njihovu osnovnu ideju, određene pojedinačne informacije, suštinu pročitano, uočavaju pojedine detalje ili razumijevanje na globalnom i selektivnom nivou. Pri odabiru tekstova treba voditi računa o različitim vrstama i sadržajima tekstova, te odabirom obuhvatiti i integrirati i književne/pozorišne/novinarske tekstove primjerene uzrastu i interesovanjima učenika. Veoma je važno da učenici razumiju suštinu teksta koristeći i pomoć slika, simbola i slično. Rad na tekstu obuhvata tri faze: aktivnosti prije čitanja, u toku čitanja i poslije čitanja.

Aktivnosti prije čitanja teksta

- razgovor o tekstu sa kojim pobudimo interesovanje, aktiviramo iskustva i predznanja učenika,
- na osnovu slikovnog, zvučnog i/ili vizuelnog stimulansa i ključnih riječi učenici iznose pretpostavke o sadržaju teksta.

Aktivnosti u toku čitanja

- razumijevanje sadržaja (opis osoba i njihov karakter, aktivnosti u slobodno vrijeme, savjeti, mediji...),
- prenošenje podataka u tabele,
- povezivanje teksta sa slikama ili dijagramima,
- podvlačenje zanimljivih i upotrijebljenih izraza,
- pisanje određenih riječi,
- sređivanje pomiješanih slika, riječi, fraza,
- pridruživanje podnaslova dijelovima teksta,
- utvrđivanje hronološkog redoslijeda rečenica.

Aktivnosti poslije čitanja (kojima se provjerava razumijevanje pročitanoog teksta)

- povezivanje teksta sa slikama ili dijagramima,
- odgovori na pitanja, izbor pravilnih i pogrešnih tvrdnji,
- sređivanje pomiješanih dijelova teksta,
- lična objašnjenja teksta,
- kratko prepričavanje sadržaja teksta, izražavanje mišljenja o tekstu,
- promjena vrste teksta (npr. intervju u igri uloga),
- pisanje teksta u drugom vremenu ili licu (jezička komponenta).

PRODUKTIVNE VJEŠTINE

GOVOR

Iako komunikativni pristup u nastavi podrazumijeva usklađenost sve četiri jezičke vještine, posebnu pažnju treba posvećivati razvijanju vještine govora. Pri tome se biraju teme koje interesuju učenike i proizlaze iz prirodne situacije, iz razgovora u razredu ili simulirane situacije van škole. U ovim aktivnostima trebalo bi da učestvuje što više učenika, pa se nastava izvodi u grupama ili u parovima. Za takav način izvođenja nastave potrebna je dobra priprema za rad, jer sprečava eventualne probleme discipline, a podstiče da se premoste razlike u znanju i sposobnostima pojedinaca. Da bi se svi učenici motivirali, prikladno je uključiti ih u jednostavne govorne zadatke: igre, kasnije u rad u grupi ili u razgovor dvoje i više učenika, u igranje uloga, simuliranje situacija i slično. Vremenom aktivnosti učenika treba sve više usmjeravati na samostalno prepričavanje, izvještavanje, opisivanje, prepričavanje događaja, priče.

U razgovoru učenici treba da razmjenjuju mišljenja o stvarima i situacijama. Važno je da je cilj razgovora smislen, tako da učenici stvarno traže informacije, dođu do nekog rješenja ili realnog zaključka u kojem mogu formirati lični stav.

U toku spontane vježbe tačnog govora učenike ne prekidamo. Odstupanja i greške zapisujemo, a poslije rada ih predstavimo i popravimo ili napravimo odgovarajuće vježbe za njihovo eliminiranje. Često prekidanje i popravljavanje djeluje zbunjujuće na učenike i ne vodi ka samostalnosti i stvaralaštvu.

Njemački jezik se koristi kao jezik komunikacije u odjeljenju. Ustaljene aktivnosti, uputstva za aktivnosti, komentare na uenički rad treba izražavati na njemačkom jeziku. Uspostavljanju ambijenta može doprinijeti i unošenje elemenata kulture zemalja njemačkog govornog područja u učionicu.

Sadržaji vezani za kulturu zemalja njemačkog govornog područja (njem. Landeskunde) su sastavni dio nastave Njemačkog jezika, jer učeći njemački jezik, učenici istovremeno upoznaju i kulturu njemačkog govornog područja. Svaki tekst, svaka slika mogu sadržati informacije koje uenicima govore o načinu života u zemlji jezika cilja i koje ga upoznaju sa jednom novom kulturom. Zbog toga cilj nastave Njemačkog jezika treba da bude i prenošenje znanja o zemlji jezika cilja i kulturi te zemlje. Da bi se to postiglo, treba iskoristiti svaku informaciju i uenicima predočiti jedan novi svijet sa svim onim što ga karakteriše: svakodnevni život, uslovi života, sistem vrijednosti, ubjeđenja, govor tijela, socijalne konvencije, običaji itd, nudeći istovremeno uenicima određeni jezički materijal kako bi se u datim situacijama mogli primjereno ponašati i izjašnjavati. Pri tome treba voditi računa da se stereotipi i predrasude, ukoliko postoje kod učenika, uklone. Učenike takođe treba osposobiti da vrše poređenje vlastite i strane kulture i da u tim dvjema kulturama pronalaze sličnosti i razlike. Interkulturalnost treba da doprinese tome da kroz stranu

kulturu učenici upoznaju sebe i vlastitu kulturu. Upoznavanje kulture treba da dovede do razvoja ličnosti učenika, do proširenja vidika i obogaćivanja općeg znanja.

PISANJE

Cilj razvijanja vještine pisanja je osposobljavanje učenika da u pisanoj formi ostvari komunikaciju i svoje misli izrazi na logičan i razumljiv način, što podrazumijeva da se poštuje zadana tema, logički slijede događaji koji se opisuju, koristi odgovarajuća leksika, poštuju gramatička i pravopisna pravila. Na kraju četvrte godine učenja, učenici iznose misli u obliku proširenih rečenica, koje onda oblikuju u kraće tekstove. Sam proces pisanja mora biti dobro organiziran, a zadatak precizno i detaljno obrazložen.

Pisanje može biti vođeno (dovršavanje teksta, pisanje prema modelu, popunjavanje formulara, jednostavan opis) ili slobodno (pisanje izvještaja, poruka, mejlova, eseja) u skladu sa jezičkim kompetencijama učenika. Poštovanje pravopisa spada, takođe, u učenje pisanja, ali ipak ne predstavlja glavni cilj. Diktate, koji služe za provjeravanje pravopisa, je preporučljivo realizirati po jedan u polugodištu.

VOKABULAR

Cilj rada na vokabularu je neprestano usvajanje novih riječi, a u kasnijoj fazi proširivanje već postojećeg vokabulara i korektna primjena riječi koje su učenici usvojili i koje poznaju. Bez dovoljnog poznavanja riječi ne mogu se ostvariti ciljevi komunikativno orijentirane nastave. Zbog toga rad na vokabularu treba da zauzima značajno mjesto u nastavi Njemačkog jezika. Prilikom objašnjavanja nepoznatih riječi koristiti razne tehnike semantizacije i svakako kontekstualni pristup. Gdje god je moguće, upotrijebiti nove riječi u kontekstu koji je učenicima poznat ili u primjerima iz učenikovog okruženja. Prevođenje na maternji jezik treba izbjegavati. Preporučuje se pisano i usmeno testiranje usvojenosti vokabulara u kontekstu, a ne direktnim izolovanim ispitivanjem značenja riječi. Učenik treba da razumije i proizvodi leksičke sklopove kao cjelinu, a ne kao broj leksema, te da ti sklopovi postanu uzorak na kojem će se uočavati gramatičke pravilnosti i nepravilnosti. Poželjno je kontinuirano ponavljanje leksičkih jedinica u obliku kraćih aktivnosti na početku ili kraju časa. Kratke aktivnosti naročito pogoduju usvajanju, uvježbavanju i ponavljanju vokabulara.

GRAMATIKA

Rad na gramatici treba da bude sastavni dio nastave Njemačkog jezika, ali nikako da zauzima centralno mjesto u toj nastavi. Gramatika ne smije da bude sama sebi cilj, ona treba da bude sredstvo koje vodi ka cilju, to znači da nastava gramatike treba da osposobi učenike da stvaraju što ispravnije rečenice i iskaze na njemačkom jeziku s ciljem prenošenja komunikativne poruke. Uz primjenu induktivnog pristupa nove gramatičke strukture ne treba obrađivati izolirano nego ih uvijek prezentirati u kontekstu, tj. u tekstu ili dovoljnom broju primjera. Od učenika se očekuje da identifikuju gramatičke strukture i uoče pravila, uvježbaju ih, te ista kasnije primjenjuju u usmenoj i pisanoj komunikaciji. Poznavanje gramatičkih pravila nije cilj nastave Njemačkog jezika, stoga ne treba tražiti od učenika da ih reproduciraju ukoliko ih pravilno upotrebljavaju.

VJEŽBE

Da bi učenici stekli komunikativnu kompetenciju treba ostaviti dovoljno vremena za vježbe. Vježbe treba da budu raznovrsne (zatvorenog, poluotvorenog i otvorenog tipa), tokom časa da se kreću od onih jednostavnijih, u kojima će učenici samo prepoznavati informacije i reproducirati jezik, do onih kompleksnijih, u kojima će sami proizvesti govor ili tekst. Kombiniranje više jezičkih vještina u vježbama, bilo receptivnih, bilo produktivnih, uz istovremeno uvježbavanje i primjenu nove leksike i novih gramatičkih struktura, učiniće čas zanimljivijim, a učenici će biti motiviraniji za rad i učenje. Bilo bi poželjno da nastavnik, kad god je u mogućnosti, u vježbe uključi dodatna nastavna sredstva kao što su: kartice (u boji), slike, crteže, postere, krede ili markere u boji, panoe na čijoj izradi mogu učestvovati i učenici, igre, audio i video-zapise, kao i digitalne medije. U toku nastave potrebno je primjenjivati razne oblike rada kao što su: rad u paru, grupni rad, individualni rad, frontalna nastava, plenum, kao i izmjene oblika rada.

PRAĆENJE, VREDNOVANJE I OCJENJIVANJE

Praćenje, vrednovanje i ocjenjivanje se vrši kontinuiranim praćenjem aktivnosti na časovima, prilikom individualnog i rada u parovima i grupama.

Vrednovanje kao učenje podrazumijeva aktivno uključivanje učenika u proces vrednovanja uz stalnu podršku nastavnika, a odvija se samorefleksijom, samovrednovanjem i vršnjačkim vrednovanjem sa ciljem podsticanja učenika na samostalnost i samoreguliranje učenja, tj. na razvoj svijesti o vlastitome učenju.

Efikasno vrednovanje učenja uključuje nastavnikovo kontinuirano prikupljanje i evidentiranje informacija o ostvarenosti obrazovno-vaspitnih ciljeva. Usmjereno je na podsticanje refleksije o učenju, razumijevanje procesa i rezultata učenja te na povećanje efikasnosti učenja i poučavanja. Vrednovanje učenja uključuje različite formalne i neformalne metode te različite formate poput postavljanja pitanja, provjere domaćih zadaća, kraćih pisanih provjera znanja, rubrika, lista provjere, anegdotskih zabilješki, portfolija, opažanja itd. Pri vrednovanju vodi se računa o činjenici da vladanje jezičkim zakonitostima nije samo sebi svrha, već je sredstvo za ostvarivanje uspješne komunikacije te da su greške u jezičkom izražavanju prihvatljiva i očekivana prateća pojava u procesu učenja.

Provjeravanje znanja je sastavni dio nastave i treba da se obavlja na svakom času.

Ocjenjivanje znanja i vještina predstavlja nastavak i nadovezuje se na provjeravanje znanja.

Kod ocjenjivanja znanja potrebno je poštovati sljedeća načela:

- svako ocjenjivanje je takođe i provjeravanje, a svako provjeravanje nije nužno i ocjenjivanje,
- ciljevi ocjenjivanja kod aktivnosti moraju biti definirani, jasni i učenici su sa njima upoznati (npr. ocjenjivanje razumijevanja putem čitanja, ocjenjivanje jezičkog znanja, razumijevanje uputstava, pravopis),
- aktivnosti tj. vrste zadataka su one sa kojima se učenici upoznaju već pri provjeri znanja,
- uputstva su jasna i nedvosmislena, planirani zadaci moraju imati primjer,
- kriteriji ocjenjivanja su unaprijed definirani i dogovoreni i učenici ih znaju,
- ocjenjuje se učenikovo znanje, ne neznanje (uzimamo u obzir i znanje, ukoliko učenici pokušavaju da stvore nešto samostalno, iako sa greškama),
- ocjenjivanjem se pokušava (i) da motiviramo učenika,
- ocjenjuju se raznovrsnost vokabulara i gramatička ispravnost te kompleksnost izraza kao i sam sadržaj usmenog ili pisanog teksta.

Usmene provjere postignuća

Usmene provjere postignuća podrazumijevaju kontinuirano praćenje učenika pri određenim aktivnostima. Vrše se u toku realizacije nastavnih sadržaja na časovima kada nastavnik prati i zapisuje svoja zapažanja o napredovanju učenika. Nastavnik takođe prati i vrednuje aktivnost učenika na času.

Pisane provjere postignuća

Pisane provjere postignuća ocjenjujemo, kada na osnovu praćenja utvrdimo, da je nastavni sadržaj primjereno usvojen i utvrđen. Ocjenjujemo vrste zadataka koji su slični onima koje smo i uvježbavali.

Zadacima za pisanu provjeru ocjenjuje se još i:

- razumijevanje putem slušanja i čitanja,
- poznavanje pravopisa,
- sposobnost upotrebe jezičkih zakonitosti,
- poznavanje vokabulara i odgovarajuća primjena istog.

Domaći zadaci su sastavni dio učenja njemačkog jezika, ali ne bi trebalo da opterećuju učenike. Moraju biti pažljivo pripremljeni, sa jasnim uputstvima i ciljevima. Nastavnik, po potrebi, daje učenicima zaduženja, pomoću kojih se navikavaju na redovno ispunjavanje obaveza. Domaći zadaci ne smiju prevazilaziti mogućnosti učenika niti zahtijevati uključivanje roditelja (odraslih). Isto tako značajna je i diferencijacija zadataka u odnosu na različite sposobnosti, saznanja i nastavne stilove, kao i interesovanje učenika.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI / ISHODI PROGRAMA

Predložene teme su obavezni dio sadržaja nastavnog programa, ali nemaju obavezujući karakter što se tiče redoslijeda nastavnih cjelina niti povezivanja pojedine tematike s predloženim jezičkim strukturama, što znači da ih ne treba shvatiti kao gradivo predviđeno za jednu lekciju u udžbeniku.

U tabeli nije dat okvirni broj časova za realizaciju neke teme. Nastavnik će prilikom planiranja i pripremanja za nastavni proces, uzimajući u obzir faktore poput nivoa postignuća učenika, nivoa složenosti nastavne teme i slično, odrediti broj časova koji je potreban za realizaciju pojedinih sadržaja u okviru neke teme. Preostali časovi su predviđeni za pisane provjere postignuća.

U prvom i drugom polugodištu potrebno je realizirati po jednu jednočasovnu školsku pismenu zadaću. Obim pismene zadaće mora biti odgovarajući i provjeren. Poslije pismene zadaće slijedi jednočasovni ispravak koji učenici zajedno pišu (za dvije pismene zadaće sa ispravicima ukupno četiri časa).

Pored navedenih, nastavnik planira i realizira i druge vrste pisanih provjera postignuća. Na testovima je broj mogućih bodova unaprijed određen i napisan. Test je sastavljen tako da se počinje lakšim, pa nastavi težim zadacima.

U nastavu je potrebno integrirati i sadržaje koji podrazumijevaju razvijanje digitalnih kompetencija.

Tema	Sadržaji
Identitet, ličnost	informacije o sebi, interesovanja, želje, sklonosti
Život mladih	škola, prijateljstvo, hobi, kupovina, kino, restoran, aktuelnosti, odjeća, moda i sl.
Život u školi	hobi, izleti, takmičenja, školski pribor, predmeti, raspored časova, prijateljstvo i sl.
Život u porodici	zanimanje članova porodice, opis kuće/stana i sl.
Sport i zdravlje	vrste sporta, sportski događaji i takmičenja, način života, prehrambene navike, dijeta
Slobodno vrijeme mladih u Njemačkoj i BiH	sportske i druge aktivnosti; mediji i sl.
Hrana i piće	vrste hrane i pića, recepti, organiziranje žurki
Tradicije i običaji zemalja njemačkog govornog područja i BiH	praznici, proslave, muzika, običaji

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi
<p>Učenici će moći da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - izraze usmeno i pismeno svoj stav i mišljenje u vezi sa datim temama dajući argumente za i protiv - opišu (usmeno i pismeno) mjesta, aktivnost, razne promjene... - porede ljude, aktivnosti, mjesta, predmete... - postavljaju pitanja i daju odgovore na lična pitanja, kao i pitanja u vezi sa mišljenjem drugih - pišu komentare, mejlove, blogove, kraće eseje, ... - traže kraće informacije na internetu, u časopisima, literaturi... - govore (i pišu) o pozitivnim i negativnim stranama nečega u okviru date teme - intervjuišu svog druga/dругaricu na osnovu čega znaju napisati kratak izvještaj - rade zajednički na izradi projekta ... <p>RECEPCIJA</p> <p>SLUŠANJE SA RAZUMIJEVANJEM</p> <p>Učenik će znati da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - da traženu informaciju na osnovu globalnog, selektivnog i/ili detaljnog slušanja, - razumije fraze i najčešće korištene riječi iz područja neposrednog ličnog interesovanja (npr. podatke o sebi i porodici, informacije vezane za kupovinu ili aktivnosti u slobodno vrijeme), - povezuje značenja smislenih cjelina i sadržaja o poznatim temama, - tumači društvene i etičke vrijednosti sporazumijevanja (npr. poštovanje tuđe kulture i pronalaženje korelacije sa vlastitom 	<p>Učenik će učiti i/ili ponavljati:</p> <p>imenice: rod imenica, množina imenica, deklinacija imenica (nominativ, akuzativ, dativ jednine i množine); složenice; infinitiv u službi imenice; tvorba riječi;</p> <p>glagoli: tranzitivni (<i>kaufen, sehen</i>), mješoviti (<i>denken – gedacht, kennen – gekannt</i>), prezent; perfekt slabih i jakih glagola; glagoli na –ieren; glagoli sa odvojjivim i neodvojjivim prefiksom i njihov perfekt; modalni glagoli u</p>

<p>kulturom),</p> <ul style="list-style-type: none"> - shvati značenje kratkih, jednostavnih i jasnih poruka, - shvati javna obavještenja. <p>ČITANJE SA RAZUMIJEVANJEM</p> <p>Učenik će znati da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - čita i razumije tematske tekstove, - pronađe određenu, predvidivu informaciju u svakodnevnim pisanim materijalima kao što su oglasi, prospekti, jelovnici i vozni redovi, - razumije kratka, lična pisma, - pronađe glavne ideje i bitne detalje u tekstu, - povezuje informacije iz različitih izvora i da zauzme svoj stav, - čita jednostavnije tekstove o životu zemalja njemačkog govornog područja, razumije informacije i može da uporedi sa običajima iz svog okruženja, tj. da prepozna da li su običaji isti ili različiti. <p>PRODUKCIJA</p> <p>GOVOR</p> <p>Učenik će znati da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - komunicira u jednostavnim i uobičajenim situacijama, koje zahtijevaju jednostavnu i neposrednu razmjenu informacija o poznatim temama i aktivnostima, - učestvuje u vrlo kratkim razgovorima, gdje i ne može dovoljno dobro da podrži konverzaciju, - daje informacije o određenom sadržaju, - daje savjete u slučaju da sagovornik ima određeni problem kao i da zatraži savjet od sagovornika, - iznese i kratko obrazloži stav na određenu temu, - koristi niz fraza i rečenica kako bi opisao svoje životne uslove ili svoju školu, - ukratko opiše svoje želje (npr. želje koje se tiču daljeg obrazovanja ili neke slobodne aktivnosti), - ukratko opiše događaj iz svoje bliže ili dalje prošlosti. <p>PISANJE</p> <p>Učenik će znati da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - primjenjuje usvojena jezička pravila u izradi jednostavnijih rečeničnih i tekstualnih cjelina, - primjenjuje ustaljene fraze o poznatim temama iz neposrednog okruženja, - primjenjuje svakodnevni vokabular, - pravilno koristi naučene riječi i izraze, - napiše kratku poruku, u kojoj treba da prenese kratko obavještenje, - napiše kratak lični mejl, u kome treba da se zahvali ili da uruči poziv, - razvija proces pisanja i kreativno pisanje. 	<p>prezentu i imperfektu; imperativ; glagoli sa dativom; glagoli sa prijedlozima; povratni glagoli; konjunktiv II za izražavanje učtivosti, prijedloga i želja (modalni glagol können i glagol haben);</p> <p>član: -određeni, neodređeni, negativni član;</p> <p>zamjenice: prisvojni determinativi u jednini i množini;</p> <p>neodređena zamjenica: nichts, niemand, jemand, alles, etwas, irgend –</p> <p>pridjevi: poređenja sa <i>als</i> i <i>wie</i>; komparativ i superlativ; građenje pridjeva na -ig, -lich i -isch; uvod u slabu i mješovitu pridjevsku deklinaciju;</p> <p>prijedlozi: - u akuzativu, dativu, - akuzativu i dativu;</p> <p>veznici: denn, oder, aber, und trotzdem, deshalb da, wenn, als nicht..., sondern;</p> <p>rečenica: zavisne rečenice: "Dass - rečenica" i uzročna rečenica sa "weil".</p>
<p>Lektira:</p> <p>Učenici čitaju:</p> <ul style="list-style-type: none"> - najmanje jednu pjesmu, - najmanje jednu priču (kraću ili dužu), - skraćene verzije djela iz njemačke književnosti u polugodištu (po izboru nastavnika ili učenika i u skladu sa bibliotečkim fondom). <p>Film:</p> <p>Preporučuje se gledanje najmanje jednog njemačkog filma u toku školske godine, prikladnog za njihov uzrast uz obradu istog.</p> <p>Projekti/prezentacije:</p> <p>Učenici dodatno istražuju teme i oblasti koje se obrađuju na času, te ih izlažu ostalim učenicima u vidu prezentacije (najmanje dvije prezentacije tokom školske godine).</p>	<p>Preporuka 1: Obrada slobodne teme: <i>Običaji širom svijeta, u BiH i u zemljama njemačkog govornog područja</i> ili sl.</p> <p>Preporuka 2: Tekstove za čitanje i slušanje iz udžbenika povremeno zamijeniti aktualnim i zanimljivijim.</p>

NASTAVNI PROGRAM NJEMAČKI JEZIK-DRUGI STRANI JEZIK NAPREDNI PROGRAM PRVI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 4
Godišnji broj nastavnih časova: 140

OPĆI I POSEBNI CILJEVI PROGRAMA : ponavljanje i produbljivanje nastavnog sadržaja iz osnovne škole na nivou A2 Zajedničkog evropskog referentnog okvira za jezike, osposobljavanje učenika za komunikativne, jezičke i interkulturalne kompetencije na njemačkom jeziku na nivou B1 (Zajednički evropski referentni okvir za jezike).

Općeobrazovni ciljevi od prvog do četvrtog razreda

Učenici treba da:

- upoznaju načine sporazumijevanja i jezik kao jedno od sredstava komunikacije;
 - oblikuju svijest o sebi kao pojedincu te kao pripadniku zajednice, kako društvene, tako i nacionalne/etničke ili međunarodne zajednice i da u kontaktu sa drugim jezicima i kulturama stiču svijest o značaju sopstvenog jezika i kulture na osnovu čega razvijaju i njeguju kulturne vrijednosti;
 - upoznaju razlike među ljudima, društvenim te nacionalnim zajednicama i vrijednostima i da na taj način uče da poštuju i cijene tu različitost;
 - razvijaju odgovarajuće strategije za razumijevanje i za sastavljanje verbalnih i pisanih tekstova;
 - razvijaju strategiju učešća u razgovoru;
 - šire svoje komunikativne vještine preko granica prostora u kojem se koristi njihov maternji jezik odnosno u multikulturalno okruženje;
 - upoznaju karakteristike, kulture i postignuća zemalja u kojima se koristi njemački jezik;
 - njeguju svoju radoznalost, želju i potrebu za novim znanjima te razvijaju sposobnost za sticanje i očuvanje znanja i vještina;
 - razvijaju svoje kognitivne sposobnosti višeg nivoa, odnosno analize, sinteze, prosuđivanja i vrednovanja koje im omogućava funkcionalnu upotrebu informacija u novim okolnostima;
 - razvijaju stvaralaštvo, potrebu za izražavanjem i osjećaj za estetske vrijednosti;
 - oblikuju lične ciljeve učenja, spoznaju i vrednuju svoja postignuća te rade na njihovom poboljšanju;
 - uvide da su sami odgovorni za svoje učenje i znanje te da preuzmu dio odgovornosti za to;
 - uče razumjeti svoje i tuđe osjećaje te se na odgovarajući način odazvati na njih;
 - razvijaju sposobnosti rada u grupi, međusobne saradnje i podrške;
- oblikuju opće kulturne i obrazovne vrijednosti.

Strateške kompetencije od prvog do četvrtog razreda

Učenici:

- razvijaju sposobnost izbora i usklađivanja poruka;
- sposobnost savladavanja prepreka u razumijevanju i nesporazumima;

- sposobnost poštovanja sagovornika;
- proširuju svoje komunikativne sposobnosti preko jezičnih granica područja u kojem se koristi njihov maternji jezik;
- upoznaju različite kulture njemačkog govornog područja te prema njima usklađuju svoje poruke;
- upoznaju i razvijaju strategije samostalnog učenja (aktivnosti koje im pomažu za sticanje, pohranjivanje i upotrebu podataka i znanja), a koje im omogućavaju lakše, ugodnije i uspješnije učenje koje je moguće primijeniti u novim situacijama te ga samostalno usmjeravati;
- razvijanje sposobnosti cjeloživotnog učenja.

Vrsta strategije, način razvijanja zavisi od starosti učenika, njihovim kognitivnim sposobnostima, stilovima učenja i sl.

Zadaci nastave stranog jezika su da učenici:

- usvoje govorni jezik u okviru novih 800 riječi, što čini oko 2200 riječi produktivno, receptivno nešto više;
 - njeguju pravilan izgovor i intonaciju;
 - razumiju govor (neposredno i putem medija), spontano se izražavaju u okviru tema iz svakodnevnog života;
 - razumijevanje pisanog teksta;
 - ovladaju stilovima čitanja (globalno, selektivno, detaljno);
 - razvijaju sposobnosti pravilnog pismenog izražavanja, pisanja kraćih samostalnih sastava i njihove usmene interpretacije;
 - stiču nova saznanja o karakteristikama zemalja i naroda čiji jezik uče;
 - stiču opću kulturu i razvijaju međukulturalnu saradnju i toleranciju, moralne, radne i estetske vrijednosti, kao i interkulturalne sposobnosti, maštu kreativnost;
- osposobe se za dalje obrazovanje i samoobrazovanje korištenjem rječnika i druge literature.

SADRŽAJ I OPERATIVNI CILJEVI / ISHODI PROGRAMA

Teme (nivo B1)

Persönliches:

Kennenlernen

Informationen zu Person

Steckbriefe

Interessen

Freundschaft:

Jugendliche und ihre Freunde (früher und heute)

Freunde und Clique

Freundschaft und Liebe

E-Mail- und/oder Brieffreundschaften

Freizeit, Unterhaltung:

- Freizeitaktivitäten

Hobbys, ungewöhnliche Hobbys

- Musik und Sport

Ausgehen: Theater, Kino, Konzerte, Discos, Cafes

Computer und Internet

Soziales Engagement

Schule:

das Schulsystem in den deutschsprachigen Ländern und in BiH

Schulformen

Noten und Zeugnisse

Schulprobleme

Traumschule

Schuluniform

Familie:

Familienleben, familiäre Beziehungen

das tägliche Leben in der Familie

Pflichten zu Hause, Haushalt

Einrichtung des Hauses/ der Wohnung: Wohnstile-Wohnwelten

Essen und Trinken:

gesunde und ungesunde Ernährung (Ratgeber)

Restaurants und Fast-Food-Restaurants

deutsche und bosnisch-herzegowinische Spezialitäten

Restaurantkritik

Musik

Musikrichtungen

populäre Musiker/ Musikbands

Konzertbesuche

Arbeit an verschiedenen Hip-Hop und Pop-Rock- Songs mit didaktisierten Materialien

Reisen:

Jugendreisen, Ferien

Verkehrsmittel

Unterkunft: Jugendherberge, Hotel, Camping

Planung und Organisation einer Reise

Reisevorbereitung: richtig packen

Film: ein aktueller deutschsprachiger Film mit didaktisierten Materialien; Filmkritik

Ciljevi

- predstavljanje, postavljanje pitanja u vezi ličnih podataka sagovornika i odgovaranje na takva pitanja;
- sprovođenje intervjua uz pomoć ponuđenih jezičkih sredstava;
- izrada ličnog profila u pisanoj formi;
- definiranje osobina karakterističnih za prijateljstvo;
- ponavljanje jezičkih sredstava na teme prijateljstvo i ljubav;
- historijske promjene u odnosima sa prijateljima;
- razumijevanja intervjua sa mladima i popularnog i književnog teksta na temu prijateljstvo na globalnom i selektivnom nivou;
- razumijevanje, opisivanje i izrada statistike u svom odjeljenju na teme: slobodno vrijeme, zabava, hobiji, prijateljstvo, lična interesovanja, škola i školski sistemi, uz korištenje odgovarajućih ponuđenih jezičkih sredstava;
- izražavanje mišljenja o prijateljstvu, načinu korisnog provođenja slobodnog vremena, školi i obrazovnom sistemu, porodici, zdravom načinu ishrane, putovanjima, muzici, načinu stanovanja;
- razumijevanje i pisanje teksta na temu izlasci, školske uniforme, porodici i porodičnim odnosima, putovanjima na osnovu ponuđenih informacija i jezičkih sredstava;
- globalno, selektivno i detaljno razumijevanje pisanog i slušanog teksta;
- analiza vrste teksta „Chat“, priprema simulacije takvog teksta uz pomoć karakterističnih elemenata i skraćenica;
- proširivanje znanja o amaterskim omladinskim muzičkim grupama na njemačkom govornom području i u BiH;
- razvijanje svijesti o značaju društvenog angažovanja u različitim vidovima;
- izražavanje stava o pozitivnim i negativnim stranama škole, školskog života, školskim predmetima i ocjenama
- razumijevanje intervjua i radio-emisija na temu uspjeh u školi;
- prepoznavanje ključnih informacija i pojedinosti slušanog i pisanog teksta, eksplicitnih i implicitnih informacija u tekstovima zvanične štampe;
- pisanje neformalnog pisma;
- samostalno razumijvanje književnog teksta i članka u leksikonima/enciklopedijama (biografija pisca, društveni i prirodni fenomeni);
- razvijanje kritičkog stava prema porodičnim odnosima i sukobu generacija;
- priprema i izvođenje (simulacija) dijaloga na temu svađe u porodici (sa roditeljima, braćom i

sestrama);

- usvajanje znanja o institucijama poput socijalnih službi;
- globalno, selektivno i detaljno razumijevanje radio-reportaže;
- razumijevanje i sastavljanje autentičnih oglasa ;
- davanje savjeta o zdravom načinu ishrane;
- simulacija razgovora u restoranu, drugim lokalima, u školi, na putovanjima u različitim situacijama;
- proširivanje znanja o zemljama njemačkog govornog područja;
- pisanje recepta;
- planiranje zabave;
- izražavanje pretpostavki i opisivanje slike na temu muzika, putovanja, škola, hobiji, slobodno vrijeme na osnovu ponuđenih jezičkih sredstava;
- razumijevanja intervjua sa poznatim ličnostima muzičarima/piscima/glumcima i pisanje sažetka intervjua na osnovu datih pitanja i odgovora;
- izražavanje stava (pohvala/kritika) i pretpostavki o slušanom muzičkom djelu (komadu, pjesmi);
- proširivanje znanja o poznatim kompozitorima sa njemačkog govornog područja i razumijevanje/analiza njihovih pjesama i tekstova;
- razumijevanje odlomaka iz romana za mlade;
- razumijevanje i bilježenje informacija iz telefonskih razgovora i priprema i simulacija telefonskog razgovora (na temu dogovora za sastanke, posjeta manifestacijama);
- opisivanje tipičnih situacija na putovanjima/godišnjim odmorima na osnovu slika i crteža;
- pisanje razglednica, kratkih elektronskih poruka (SMS) i elektronskih pisama (mejlova) sa putovanja/godišnjeg odmora;
- proširivanje znanja o mogućnostima smještaja za mlade ljude (omladinski hosteli);
- razumijevanje ponuda za putovanja za mlade iz prospekata putničkih agencija određivanje pozitivnih i negativnih karakteristika putovanja;
- planiranje putovanja na osnovu datih ponuda u pisanoj formi;
- izrada kolaža i prospekta sa turističkim ponudama;
- sastavljanje i simulacija dijaloga na temu planiranja putovanja;
- pisanje teksta i razgovor na temu prednosti i nedostataka godišnjeg odmora sa roditeljima;
- ferijalni rad u zemljama njemačkog govornog područja i u BiH, razumijevanje oglasa o ferijalnim poslovima
- izražavanje pretpostavki o sadržaju aktuelnog filma, analiza scena iz filma, analiza poruke filma.

Sprachhandlungen – Jezičke vještine

Persönliches:

Kontakt mit den Anderen aufnehmen

persönliche Daten angeben, nach den persönlichen Daten fragen

über eigene Interessen berichten, nach Interessen der anderen fragen

Freundschaft

über die Freunde sprechen

mit angegebenen Redemitteln Eigenschaften einer Freundschaft beschreiben

Interview in der Klasse zum Thema "Freunde und Clique" vorbereiten und durchführen

eine Statistik mit angegebenen Redemitteln beschreiben

Freizeit, Unterhaltung

Interview in der Klasse zum Thema "Freizeitaktivitäten" vorbereiten und durchführen

Textverknüpfungselemente beim Schreiben eines kurzen zusammenhängenden Textes verwenden

über eine gut/misssgelungene Party mündlich und schriftlich berichten

Meinung, Zustimmung und Ablehnung mit passenden Redemitteln in einer Diskussion ausdrücken

über eigene Hobbys und Freizeitbeschäftigungen berichten

sich mit anderen zu einem Chat-Thema in Form eines simulierten Chats austauschen

Schule

- über das eigene Schulleben berichten: Lieblingsfächer, Lieblingslehrer
Redemittel zur Argumentation sammeln, verstehen und anwenden
Kurzgespräche zwischen Eltern und Kindern zum Thema Zeugnisse und Noten simulieren
Schulsysteme mit angegebenen Redemitteln vergleichen
in einer Diskussion Pro.- bzw. Contra-Positionen formulieren, Gefallen, Missfallen, Zustimmung, Ablehnung und Gegenargumente äußern

Familie

über das Verhalten der einzelnen Familienmitglieder mit angegebenen Redemitteln diskutieren
über die Vorteile und Nachteile unterschiedlicher Formen des Zusammenlebens diskutieren
über Wohnungsstile und Wohnungseinrichtungen, über die Lage der Wohnung sprechen
das eigene Zimmer beschreiben

Essen und Trinken

sich über Vorlieben beim Essen und Trinken äußern
Tipps zur gesunden Ernährung geben
sich zum Thema "Ausgehen in Restaurants" äußern
Bestellungen machen
beim Rezeptschreiben Zutaten und die Mengen nennen und Notizen versprachlichen
bei einer Partyplanung und -organisation sich über das Angebot im Buffet, über Ort, Zeit, Gästeliste und Musik einigen

Musik

ein Informationsgespräch zu Veranstaltungen am Telefon führen
in freiem Gespräch sich über Musikvorlieben, Lieblingsinterpreten, -komponisten und ihre Lieder austauschen
beliebte Titel zu den diversen Musikrichtungen nennen, Beliebtheitskala mündlich präsentieren
Fragen zu einem Interview formulieren und stellen

Reisen

über Ferienaktivitäten sprechen
über Vorteile und Nachteile der Ferienangebote mit angegebenen Redemitteln diskutieren
eine E-Mail mit der Nachfrage über die Reiseangebote mit angegebenen Redemitteln verfassen
eine Diskussion zu den Vor- und Nachteilen von Ferien mit den Eltern führen
einen Text für das Internet-Forum schreiben
Ratschläge zum „richtig Packen“ formulieren

Film

eigene Meinung über einen Film formulieren und argumentieren
über ein Filmthema diskutieren
eine Filmkritik schriftlich verfassen

Kommunikationsabsichten – Komunikativni ciljevi

Kommunikationsabsichten, die im gesellschaftlichen Leben gebräuchlich sind:

Ansprechen

Gruß, sich nach dem Befinden erkundigen und Reaktion darauf, Verabschiedung

sich vorstellen, jemanden vorstellen

Anredeformen und verabschiedung in persönlichen Briefen und E-Mails

Dank und passende Erwiderung

sich entschuldigen und Reaktion darauf

Kommunikationsabsichten zum Ausdruck von Gefühlen

Dank, Freude

Zufriedenheit, Unzufriedenheit

Hoffnung
Leid
Ärger

Kommunikationsabsichten zur persönlichen Einstellung und Meinung

Meinungsäußerung, Frage nach der Meinung und Reaktion darauf
jemandem Recht geben, nicht Recht geben, Widersprechen
Einverständnis, Nichteinverständnis
Interesse, Desinteresse
Gefallen, Missfallen
Lob, Kritik
Wille, Absicht, Vorhaben, Wunsch, Fähigkeit, Bedürfnis, Möglichkeit, Erlaubnis
Prferenz: Vorlieben

Kommunikationsabsichten zum Informationsaustausch

Benennung und Beschreibung von Dingen, Personen
Beschreibung von Ereignissen
Informationsbitte und Informieren
Bejahende, verneinende Antwort
Gewissheit, Unsicherheit
Kennen, Nichtkennen

Kommunikationsabsichten, die Handlung des Partners beeinflussen

Bitte
Verbot, Aufforderung
Vorschlag, Reaktion darauf
um Hilfe bitten, Reaktion darauf
Anbieten und Reaktion darauf
Einladung und Reaktion darauf

Kommunikationsabsichten in Interaktionen (kommunikative Strategien)

Rückfrage, Wiederholungsbitte
Nichtverstehen
um Buchstabieren bitten, Buchstabieren
Aufforderung um langsames, lautes Sprechen
Redeabsicht signalisieren, Einleitung des Themas
Gespräch beenden

Kommunikationssituationen – Autentične situacije

Učenik se može na adekvatan način pismeno i usmeno izraziti u sljedećim autentičnim situacijama:

Situation	Rolle
in der Familie, bei der Familie, im Freundeskreis, Familiengespräche	Gastgeber, Gast Mutter, Vater, Kind, Geschwister
im Restaurant, Kaffeehaus, Gasthof, Fast-Food-Restaurant/Imbiss	Gast, Kellner
in der Jugendherberge, auf dem Campingplatz, im Hotel, in der Pension	Gast, Personal
in der Schule	Schüler, Mitschüler, Lehrer
an der Grenze	Tourist
in Dienstleistungseinheiten (Reisebüro, Kartenvorverkaufskasse, Post)	Kunde, Angestellte
In Massenverkehrsmitteln (Zug, Bus, Straßenbahn, Taxi, Flugzeug, auf dem Schiff,	Fahrgast, Mitreisender, Angestellte

GRAMMATISCHE KONSTRUKTIONEN – Gramatičke konstrukcije

U tabeli su navedena gramatička znanja koja se stiču u I razredu.

FORM	Jahrgang 1 B1		INHALT, FUNKTION, BEISPIEL
	rec	pro	
I MORPHOLOGIE			
1. DAS VERB	Existenz, Besitz, Geschehen, Handlung		
Das finite und infinite Verb; Konjugation (Person, Numerus)	+	+	
Tempusformen			Zeitverhältnisse:
Präsens			Gegenwart
Präteritum	+	+	Vergangenheit
Perfekt	+	+	Gleichzeitigkeit
Plusquamperfekt	+	+	Vorzeitigkeit
Futur I	+	+	Zukunft
Hilfsverben der Zeitformen	+	+	sein, haben, werden
Modus			Modalität:
Indikativ	+	+	Behauptung, Wunsch, Wille, Aufforderung, Befehl, Absicht usw.
Imperativ	+	+	
Konjunktiv II			
Präteritum			
würde – Form, hätte, wäre und Modalverben	+	+	
	+	+	
Hilfsverben der Modalität			können, müssen, dürfen, mögen, wollen, sollen
Präsens	+	+	
Präteritum	+	+	
Trennbare und untrennbare Verben	+	+	an/kommen, bekommen; Reziproke Handlungen
Reflexive Verben	+	+	Ausdruck der Freude, Sorge, Angst usw.
Aktiv und Passiv Vorgangs – (Handlungs)passiv			Beschreibung von Handlungsreihen, bzw. Zuständen
Präsens			
Präteritum	+	+	
Perfekt	+	+	
Plusquamperfekt	+	-	
Futur I	+	-	
Vorgangspassiv mit Modalverb	+	-	
Zustandspassiv	+	-	
	+	-	
Valenz der Verben	+	+	abhängen von + Dat.

Funktionsverbgefüge	+	-	eine Reise machen, zur Verfügung stehen
2. PARTIZIPIEN			
Partizip Präsens	+	+	
Partizip Perfekt	+	+	
3. SUBSTANTIV	Benennung von Lebewesen, Gegenständen, Abstrakta		
3.1. Genus, Numerus, bestimmter, unbestimmter, negierender Artikel	+	+	der, die, das ein/e, kein/e
3.2. Kasus, Deklination			
Nominativ	+	+	
Akkusativ	+	+	
Dativ	+	+	
Genitiv	+	+	
3.3. Numerus, Pluralbildung	+	+	
3.4. Substantivierung			
Partizip Präsens als Substantiv	+	+	(r Reisende)
Partizip Perfekt als Substantiv	+	+	(r Angestellte)
Adjektiv als Substantiv	+	+	(r Kranke)
3.5. Valenz der Substantive	+	+	Abhängigkeiten
4. ADJEKTIV			
als Prädikat	+	+	
als Adverb	+	+	
als Attribut	+	+	
als Apposition	+	+	
Adjektivdeklination			
Nominativ	+	+	starker Kaffee der starke Motor
Akkusativ	+	+	ein starker Mensch
Dativ	+	+	
Genitiv	+	-	
4.3. Komparation	+	+	Vergleich
4.4. Valenz der Adjektive	+	-	Abhängigkeiten
5. NUMERALIEN	Quantitätsverhältnisse Rangverhältnisse Reihenfolge		
5.1. Kardinalzahlen	+	+	Quantitätsangaben
5.2. Ordinalzahlen	+	+	Datum, Reihenfolge
5.3. Bruchzahlen	+	+	Mengenangaben
6. ADVERBIEN			
6.1. Lokalangaben	+	+	Raumverhältnisse
6.2. Temporalangaben	+	+	Zeitverhältnisse
6.3. Kausale Adverbien	+	+	kausale Verhältnisse
6.4. Instrumentale Adverbien	+	+	(damit, dadurch ...)
6.5. Finale Adverbien	+	+	(dafür, dazu...)
6.6. Modifikative Adverbien	+	+	(anders, ebenso, gern..)
6.7. Graduiative Adverbien	+	+	(sehr)
6.8. Direktive Adverbien	+	+	(daher, daran...)
6.9. Frageadverbien	+	+	(woher, woran...)
7. PRONOMINA			
7.1. Personalpronomen	+	+	(ich, ...)

unpersönliches „es“: am Satzanfang als formales Subjekt	+	+	Es freut mich... Es regnet. Es gibt...
7.2. Possessivpronomen	+	+	(mein, ...)
7.3. Demonstrativpronomen	+	+	(der, dieser, derselbe..)
7.4. Interrogativpronomen	+	+	(wer, was, wie...)
7.5. Indefinitpronomen undeklinierbar	+	+	(man, etwas, nichts...)
deklinierbar	+	-	(einer, keiner...)
7.6. Relativpronomen Nom, Akk, Dat, Gen	+	-	(der, welcher, wo...)
7.7. Reflexivpronomen	+	+	(sich...)
7.8. Rezipropronomen	+	+	(sich, einander...)
8. PRÄPOSITIONEN			Raum- und Zeitverhältniss e, Abhängigkeite n
Präpositionen mit Akkusativ	+	+	
Präpositionen mit Dativ	+	+	
Präpositionen mit Akk. und Dat.	+	+	
Präpositionen mit Genitiv	+	-	
9. KONJUNKTIONEN			
Konjunktoren	+	+	(und, oder ...)
Subjunktoren	+	+	(dass, wenn, weil...)
Doppelkonjunktionen	+	-	(weder...noch ...)
10. PARTIKELN			
Modalpartikeln	+	-	
11. WORTBILDUNG			
Grundlegende Wortbildungsregeln	+	+	
II SYNTAX			
1. SATZBAU, SATZRAHMEN	+	+	
2. SATZGLIEDER	+	+	
3. DER ZUSAMMENGESetzte SATZ			
Nebenordnung	+	+	
Unterordnung	+	+	
Satzwertiger Infinitiv			
Verben mit zu + Infinitiv	+	+	
Verben mit Infinitiv	+	+	(hören, sehen, lernen, lassen, brauchen ...)
4. SATZTYPEN			
Aussagesatz: Subjektsatz	+	+	Behauptung,Meinung,Bericht
Objektsatz	+	+	
Fragesatz: direkt	+	+	Informationen erfragen Entscheidungsfragen,Neugier Höfliche Aufforderung
indirekt	+	+	
Aufrufesatz	+	+	Aufforderung,Befehl,Mahnung
Wunschsatz	+	-	Wunsch
Relativsatz	+	+	
Konditionalsatz	+	+	Bedingungen
Konzessivsatz	+	+	Erlaubnis (obwohl)
Komparativsatz	+	+	Vergleich (als, wie)
Temporalsatz	+	+	Zeitverhältnisse
Finalsatz	+	+	Ziele
Kausalsatz	+	+	Gründe benennen
Modalsatz	-	-	(ohne dass, als ob)
Der indirekte Satz:			

Prädikat im Indikativ	+	+	Indirekte Rede
III ÜBERGREIFENDE (MORPHOSYNTAKTISCHE) PHÄNOMENE			
1. VERNEINUNG	+	+	
2. KONGRUENZ	+	+	

Napomena:

U toku školske godine planirane su dvije dvočasovne pismene zadaće sa ispravicima (ukupno šest nastavnih časova).

Didaktička uputstva i preporuke od I do IV razreda

Na početku svakog časa nastavnik treba da ima jasan cilj šta želi postići na tom času, tj. treba da ima jasnu predstavu o tome šta učenici treba da znaju na kraju časa što nisu znali prije početka časa. Na osnovu toga nastavnik treba da isplanira čas i osmisli aktivnosti koje će voditi ka ostvarenju zacrtanog cilja.

U prvom planu treba da stoje aktivnosti koje se odnose na jezičke vještine i one treba da budu u funkciji razvijanja komunikativne kompetencije kod učenika, to znači da učenike treba osposobiti za razumijevanje autentičnih tekstova koje čuju ili pročitaju i za usmeno ili pismeno izjašnjavanje u realnim svakodnevnim situacijama.

Receptivne vještine

Receptivne vještine *Hören* i *Lesen* imaju zajednički cilj, a to je razumijevanje nekog teksta ili samo određene/ih informacije/a iz tog teksta. Potrebno je omogućiti učenicima da čitaju, odnosno slušaju razne vrste tekstova i pri tome primjenjivati razne stilove čitanja, odnosno slušanja jer različite tekstove čitamo s različitim ciljem. Ne insistirati na detaljnom razumijevanju svakog teksta nego značajno mjesto dati globalnom i selektivnom razumijevanju. Shodno tome davati i odgovarajuće zadatke koji će usmjeriti učenike ka ciljanom čitanju teksta i razvijanju pojedinih stilova čitanja, odnosno slušanja. Objasniti učenicima da nije potrebno razumjeti tekst od riječi do riječi kako bi se shvatilo o čemu se u tekstu radi ili pronašla određena informacija u njemu.

Prije obrade samog teksta potrebno je napraviti uvod kako bi se aktiviralo predznanje učenika, a sami učenici motivirali za daljnji rad. Pri tome se mogu koristiti različite metode: asociogram (na osnovu ključne riječi ili slike), postavljanje hipoteza, razgovor sa učenicima o temi uz uključivanje njihovih iskustava. Ukoliko su uz tekst date slike, crteži, grafike, obavezno ih prokomentirati. I vizuelno istaknuta mjesta u pisanom tekstu (naslove, podnaslove), takođe, treba prokomentirati.

Produktivne vještine

Osim što je potrebno da učenici prepoznaju informacije, oni treba da su u stanju i da ih stvaraju. Zbog toga je potrebno osposobiti učenike da se usmeno i pismeno izražavaju na njemačkom jeziku. Da bi učenici bili motivirani za komunikaciju, simulirati na času što realnije svakodnevne situacije u kojima će moći da iznose vlastito mišljenje i govore iz vlastitog iskustva. Za stimuliranje komunikacije mogu se koristiti sljedeći izvori: teme i sadržaji iz obrađivanih tekstova, slike, crteži, plan grada, plakati, poster, geografska karta i sl. Gdje god je moguće, tražiti od učenika da povuku paralelu između kulture polaznog jezika i kulture jezika cilja i da pri tome otkriju sličnosti i razlike između te dvije kulture. U prvi plan staviti sadržaj, a ne gramatičku korektnost iskaza, što znači da prilikom usmenog izražavanja učenike ne treba korigirati sve dok greške ne ometaju komunikaciju. Podstaci učenike na razmišljanje, zauzimanje stava, iznošenje vlastitog mišljenja. Stvoriti opuštenu atmosferu na času, osloboditi učenike straha od pravljenja grešaka, spriječiti ismijavanje od strane drugih učenika u slučaju pravljenja grešaka.

Vještini pisanja treba dati značajno mjesto u okviru nastave Njemačkog jezika, ali ne samo pisanju kao sredstvu (rad na gramatici, vokabularu i pravopisu) nego i pisanju kao cilju (produkcija vlastitog teksta). Učenicima ponuditi dovoljno primjera kako bi naučili formu različitih vrsta tekstova (pismo – formalno i neformalno, mejl, sms-poruka, pozivnica, formular i sl.).

Od učenika tražiti da zapisuju što više od onoga što se radi na času jer tako će imati pisani trag i podsjetnik.

Kad je u pitanju i usmeno i pismeno izražavanje, potrebno je da učenici, prije nego što pređu na produkciju vlastitog govora ili pisanog teksta, dovoljno dugo uvježbavaju jezički materijal koji će im biti potreban za ovu aktivnost kako bi im ona na ovaj način bila olakšana.

Vokabular

Cilj rada na vokabularu je neprestano usvajanje novih riječi, proširivanje već postojećeg vokabulara i korektna primjena riječi koje su učenici usvojili i koje poznaju. Bez dovoljnog poznavanja riječi ne mogu se ostvariti ciljevi komunikativno orijentirane nastave. Zbog toga rad na vokabularu treba da zauzima značajno mjesto u nastavi Njemačkog jezika.

Prilikom objašnjavanja nepoznatih riječi koristiti razne tehnike semantizacije. Prevođenje na bosanski jezik treba da bude posljednja mogućnost. Gdje god je moguće, upotrijebiti nove riječi i kontekstu koji je učenicima poznat ili primjerima iz učenikovog okruženja. Učenje novih riječi u kontekstu mnogo je efikasnije nego učenje izolovanih riječi. Na jednom času ne vršiti semantizaciju velikog broja nepoznatih riječi, ograničiti se na 7-10 novih riječi.

Gramatika

Rad na gramatici treba da bude sastavni dio nastave Njemačkog jezika, ali nikako da zauzima centralno mjesto u toj nastavi. Gramatika ne smije da bude sama sebi cilj, ona treba da bude sredstvo ka cilju, to znači da nastava gramatike treba da osposobi učenike da stvaraju što ispravnije rečenice i iskaze na njemačkom jeziku. Učenicima ne treba samo objasniti kako se pravi neka gramatička struktura nego na koji način i u koju svrhu se ona najčešće upotrebljava . Nove gramatičke strukture ne treba obrađivati izolovano nego uvijek prezentirati u kontekstu, tj. u tekstu ili dovoljnom broju primjera. Gdje god je moguće, tražiti od učenika da sami izvedu gramatičko pravilo jer će na taj način bolje usvojiti gradivo nego kada im nastavnik ponudi gotova rješenja. Takođe je neophodno da se gramatičke strukture uvježbavaju u kontekstu, a ne izolovano.

Vježbe

Da bi učenici stekli komunikativnu kompetenciju, treba ostaviti dovoljno vremena za vježbe. Vježbe treba da budu raznovrsne, tokom časa da se kreću od onih jednostavnijih, u kojima će učenici samo reproducirati jezik, do onih kompleksnijih, u kojima će sami proizvesti govor ili tekst. Kombiniranje više jezičkih vještina u vježbama, bilo receptivnih, bilo produktivnih, uz istovremeno uvježbavanje i primjenu nove leksike i novih gramatičkih struktura, učinit će čas zanimljivijim, a učenici će biti motiviraniji za rad i učenje. Bilo bi poželjno da nastavnik , kad god je u mogućnosti, u vježbe uključi dodatna nastavna sredstva kao što su: kartice (u boji), slike, crteže, postere, krede ili markere u boji, panoe na čijoj izradi mogu učestvovati i učenici. Ako opremljenost škole dozvoljava, uključiti u nastavu i tehnička sredstva, što stimulatивно može djelovati na rad učenika. Za uvježbavanje nekih jezičkih struktura treba koristiti i igre. U toku nastave potrebno je primjenjivati razne oblike rada kao što su: rad u paru, grupni rad, individualni rad, frontalna nastava, plenum.

NASTAVNI PROGRAM LATINSKI JEZIK PRVI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2

Godišnji broj nastavnih časova: 70

Opći i posebni ciljevi programa:

Cilj nastave Latinskog jezika je osposobljavanje učenika za prevođenje odabranih rečenica i lakših književnih tekstova sa latinskog jezika na bosanski i obrnuto kao i upoznavanje geografsko-historijskog okvira u kojem je nastao i razvijao se ovaj jezik. Poznavanjem ovog jezičkog sistema učenicima se omogućava da lakše savladaju jezičke sisteme i gramatička ustrojstva bosanskog jezika kao i ostalih jezika koje poznaju i izučavaju. Jedan od ciljeva nastave Latinskog jezika je tačnije i bolje snalaženje u internacionalnom rječniku nauke i umjetnosti.

Posebni ciljevi:

- saznajni – osposobljavanje učenika za morfosintaktičku analizu i prevođenje teksta – konkretna primjena naučenih sadržaja,
- socijalni – bolje razumijevanje aktuelne stvarnosti i društvenih odnosa te razvijanje kritičke svijesti kroz usvajanje znanja o rimskoj civilizaciji i društvenim odnosima unutar nje,
- motivacioni – pobuđivanje i razvijanje radoznalosti kod učenika,
- moralno – etički – usvajanje pozitivnih vrijednosti kod učenika.

Teme i okvirni broj nastavnih časova:

Latinski jezik (historijat i značaj- 1 nastavni čas

Latinsko pismo; izgovor; akcent-2 nastavna časa

Vrste riječi; Karakteristike imenske grupe riječi-2 nastavna časa

Karakteristike glagola-1 nastavni čas

Deklinacije imenica i pridjeva i komparacija pridjeva-20 nastavnih časova

Prva ili a-deklinacija.

Imenice i pridjevi druge deklinacije muškog roda.

Imenice i pridjevi druge deklinacije srednjeg roda.

Treća deklinacija –suglasničke osnove.

Treća deklinacija –samoglasničke osnove.

Četvrta deklinacija.

Peta deklinacija.

Pridjevi treće deklinacije.

Komparacija pridjeva.

Supletivna komparacija.

Prilozi-2 nastavna časa

Komparacija priloga.

Brojevi-2 nastavna časa

Lične zamjenice-10 nastavnih časova

Prisvojne zamjenice.

Pokazne zamjenice.

Odnosna zamjenica.

Upitne zamjenice.

Glagoli-26 nastavnih časova

Glagol sum, esse, fui (indikativ prezenta, indikativ imperfekta, futur I, II, indikativ perfekta, indikativ pluskvamperfekta).

Indikativ prezenta aktiva i pasiva glagola od I do IV konjugacije.

Indikativ imperfekta aktiva i pasiva glagola od I do IV konjugacije.

Futur prvi aktiva i pasiva glagola od I do IV konjugacije.

Imperativ.

Opisna komparacija.

U toku školske godine planirane su dvije jednočasovne pismene zadaće sa ispravicima-4 nastavna časa

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizira rimsku civilizaciju i njen razvoj, - uoči podjelu glasova, diftonge i njihov izgovor, - analizira klasični i tradicionalni izgovor. 	<p>Latinski jezik (historijat i značaj).</p> <p>Latinsko pismo.</p> <p>Izgovor,</p> <p>Akcent.</p>	<p>Historija,</p> <p>Geografija,</p> <p>Likovna kultura,</p> <p>Bosanski jezik i književnost,</p> <p>-savremeni govorni jezici</p>
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - poznaje vrste riječi, - razlikuje promjenljive i nepromjenljive vrste riječi, - razlikuje pripadnost deklinaciji i konjugaciji. 	<p>Vrste riječi:</p> <p>promjenljive:</p> <p>substantiva,</p> <p>adjectiva,</p> <p>pronomina,</p> <p>numeralia,</p> <p>verba;</p> <p>nepromjenljive:</p> <p>adverbia,</p> <p>praepositiones,</p> <p>coniunctiones,</p> <p>interiectiones.</p>	<p>Bosanski jezik i književnost.</p>

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - poznaje karakteristike 	<p>Karakteristike imenske grupe riječi:</p>	<p>- Bosanski jezik i književnost,</p>

<p>imenske vrste riječi i način njihove promjene,</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna navođenje latinskih imenica i razlog za to - prepoznavanje pripadnosti deklinaciji, - zna padeški sistem, - uoči i definira pravila o istim padežima, te o srednjem rodu, - prepoznaje padeške oblike i njihovu funkciju, analizira ih i prevodi, - uočava razliku između imenica različitog roda iste deklinacije, - uočava razliku između suglasničkih i samoglasničkih osnova treće deklinacije, - analizira i razlikuje sistem građenja i komparacije pridjeva, - razlikuje vrstu brojeva i upotrebu promjenljivih i nepromjenljivih brojeva, - poznaje slaganje broja sa imenicom, - poznaje vrste i promjenu zamjenica i njihovu upotrebu uz imenicu. 	<p>rod, broj, padež, rječnički oblik; naziv deklinacija imenica i razlike: I ili a- deklinacija, II ili o- deklinacija, III ili suglasnička deklinacija, III ili samoglasnička deklinacija, IV ili u- deklinacija, V ili e- deklinacija.</p> <p>Pridjevi; komparacija pridjeva.</p> <p>Brojevi: osnovni i redni, deklinacija brojeva.</p> <p>Zamjenice, upotreba.</p>	<p>-savremeni govorni jezici.</p>
--	---	-----------------------------------

Operativni ciljevi/Ishodi učenja	Sadržaji programa/Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
Učenik treba da: <ul style="list-style-type: none"> - poznaje način navođenja glagola i razlog za to, - definira osnove glagola, - prepoznaje lice, način, vrijeme, gl. stanje u tekstu i njegovu semantičke vrijednost, - prepoznaje oblike i sva značenja pomoćnog glagola, - ovlada sposobnošću pretvaranja aktivnih rečenica u pasivnu i obrnuto, - poznaje karakteristike i upotrebu nepromjenljivih vrsta riječi. 	Navođenje glagola i razlog za to. Konjugacije: I a –are, II e- ere, III cons- ere, III i-ere, IV i-ire. Vremena u indikativu; imperativ; vremena u aktivu i pasivu, pomoćni glagol.	- Bosanski jezik i književnost, -savremeni govorni jezici.

Ocjenjivanje

Provjera znanja učenika vrši se usmeno i pismeno.

Usmeni provjera se odnosi na:

- prepoznavanje oblika i njihove funkcije u rečenici (gramatička analiza),
- prevod rečenica i lakših kontinuiranih književnih tekstova,
- poznavanje rimske civilizacije.

Usmenim vježbama postiže se pravilni izgovor i akcentovanje.

Pismene provjere čine školske pismene zadaće (2 u toku godine) i kontrolni zadaci.

U svakom polugodištu su obavezni 1 pismena zadaća i 1 kontrolni zadatak.

Pismene zadaće sadrže prevod na latinski jezik i sa njega.

Kontrolni rad može osim teksta za prevod sadržati i pitanja iz gramatike.

Didaktička uputstva i preporuke:

- nastavnik na času sa učenicima treba da uspostavi prijatnu i radnu atmosferu;
- stalno raditi na podsticanju samostalnosti u radu, kulturi dijaloga i toleranciji, kultura lijepog govora i ponašanja;
- različiti oblici nastave;
- razvijanje vještina slušanja, čitanja i pisanja;
- učenici treba da sami zaključuju (izvode pravila);
- samostalan rad učenika (samostalno pronalaženje odgovarajućih primjera za gramatička pravila, insistirati na sentencama);
- u nastavu unositi civilizacijske elemente (rimska kultura i razvoj društva na primjerima, upućivanje učenika na djela antičke književnosti, sticanje znanja o antičkoj civilizaciji);
- učenik uočava, prepoznaje i razumije jezičku građu teksta.

NASTAVNI PROGRAM

MATEMATIKA

PRVI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 4

Godišnji broj nastavnih časova : 140

Opći ciljevi programa:

- razvijanje sposobnosti logičkog mišljenja (pravila formalne logike),
- razvijanje osnovnih mentalnih operacija: apstrahovanja, upoređivanja, sređivanja, uopćavanja,
- razvijanje socijalno-afektivnih ciljeva, vrijednosnih orijentacija i pozitivnih odnosa prema nauci,
- sticanje matematičkih znanja i sposobnosti neophodnih za razumijevanje kvantitativnih i prostornih odnosa i zakonitosti u prirodi i društvu,
- razvijanje sposobnosti učenika da pravilno rasuđuju i logički ispravno zaključuju, matematički opisuju i modeliraju jednostavnije pojave i procese,
- razvijanje preciznosti i konciznosti u izražavanju,
- razvijanje samostalnosti, sistematičnosti i odgovornosti prema radu,
- njegovanje potrebe za dogradnju i sticanje novih znanja,
- razvijanje svijesti o prisustvu matematike u prirodnim i društvenim naukama, navođenjem primjera iz fizike, hemije, geografije i ekonomije,
- razvijanje osjećaja za lijepo putem skladnosti matematičkih odnosa i relacija,
- podsticanje pravilnog razvoja učenikove ličnosti u intelektualnom, emocionalnom i moralnom smislu.

Posebni ciljevi programa

Realni brojevi

- da se upoznaju sa osnovnom logičkom simbolikom, te da obnove postojeća znanja o skupovima,
- da učenici sistematiziraju i objedine stečena znanja o brojevima i načinu formiranja skupa realnih brojeva,
- da ovladaju sređivanjem cijelih algebarskih izraza i rastavljanjem na faktore.

Geometrija u ravni

- da upoznaju učenike sa osnovnim činjenicama i teoremama planimetrije,
- da prošire i prodube stečena znanja iz domena konstrukcije geometrijskih figura;
- da sistematiziraju osnovne činjenice o vektorima i operacijama sa vektorima,
- da upoznaju učenike sa osnovnim izometrijskim transformacijama.

3. Racionalni algebarski izrazi

- da ovladaju transformisanjem racionalnih algebarskih izraza,
- da sistematiziraju i prošire dosadašnja znanja o linearnim algebarskim jednačinama i nejednačinama,
- da ovladaju rješavanjem jednačina i nejednačina sa apsolutnim vrijednostima.

4. Koordinatni sistem u ravni i sistemi linearnih jednačina

- da obnove i prodube znanja o linearnoj funkciji,
- da se upoznaju sa funkcijama koje sadrže apsolutnu vrijednost,
- da sistematiziraju i prodube znanje i u cijelosti ovladaju rješavanjem i primjenom sistema linearnih jednačina sa dvije nepoznate.

5. Homotetija i sličnost

- da ovladaju Talesovom teoremom i nauče je primjenjivati u rješavanju geometrijskih i praktičnih problema,
- da nauče transformirati figure homotetijom i shvate kakav je njen uticaj na dimenzije figura,
- da nauče koristiti sličnost trouglova u rješavanju zadataka.

Napomena: u svakom polugodištu obavezna su po dvije dvočasovne školske pismene zadaće sa jednočasovnim ispravicima (12 časova).

Tema 1. Realni brojevi. (okvirni broj nastavnih časova 40)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • razumije značenje i samostalno upotrebljava osnovne logičke simbole; • ponavlja stečena znanja o skupovima N i Z; • rastavi broj na proste činioce, • izračuna najveći zajednički djelilac (NZD) i najmanji zajednički sadržalac (NZS); • usvaja pojam skupa racionalnih brojeva; • uočava relacije $N \subset Z \subset Q$, • računa sa racionalnim brojevima; • shvata da $\sqrt{2} \notin Q$ i uvodi pojam skupa iracionalnih brojeva; • usvaja pojam apsolutne vrijednosti realnog broja; • zaokružuje decimalne brojeve; • navodi pojam stepena sa cjelobrojnim izloziocem i operacije sa njima; • spretno računa sa stepenima čiji su izlozioci prirodni i cijeli brojevi; • uočava i razlikuje: razliku kvadrata, kvadrat binoma, zbir i razliku kubova, kub binoma itd.; • usvoji i uvježbava postupak rastavljanja polinoma na proste činioce. 	<p>Iskazi i operacije sa iskazima. Iskazne formule i tautologija. Skupovi, operacije sa skupovima (\cup, \cap, razlika i komplement). Dekartov proizvod. Pojam funkcije. Skupovi N, Z NZD, NZS. Skup Q, decimalni zapis racionalnih brojeva, operacije sa decimalnim brojevima. Pretvaranje decimalnih brojeva u razlomke i obrnuto, periodični decimalni broj. Skup iracionalnih brojeva, $\sqrt{2} \in I$ (dokaz). Skup realnih brojeva, operacije i osobine operacija sabiranja i množenja, predstavljanje na brojnoj osi, intervali. Apsolutna vrijednost realnog broja, osobine, udaljenost dvije tačke na brojnoj osi. Približne vrijednosti i zaokruživanje brojeva. Stepeni sa cijelim izloziocem. Operacije sa stepenima. Polinom kao cijeli algebarski izraz, operacije. Stepenuvanje binoma (kvadrat i kub binoma, zbir i razlika stepena). Rastavljanje polinoma na činioce. Rastavljanje kvadratnog trinoma. Razmjera i proporcija, direktna i indirektna. Račun podjele i miješanja. Primjene proporcija. Procentni račun.</p>	<p>1. Hemija (problem miješanja), 2. Fizika, 3. Informatika.</p>

Uputstva i preporuke:

U okviru teme logika na primjerima treba pokazati šta je iskaz, a šta nije. Treba naglasiti da se tačnom iskazu dodjeljuje \top , netačnom \perp . Uvesti složene iskaze (konjunkciju, disjunkciju, negaciju, implikaciju, ekvivalenciju) pomoću tablica istinitosti. Treba naglasiti šta je iskazna formula, tautologija i dokazivanje važnijih tautologija pomoću tablica istinitosti. Osobine skupova se mogu navesti, ali ih ne treba dokazivati. Funkciju $f: A \rightarrow B$ treba definirati kao pravilo po kome se svakom elementu $a \in A$ dodjeljuje tačno jedan element $f(a)$ skupa B , te je ilustrirati u slučaju kada su A i B konačni skupovi (npr. $f: \{1,2,3,4\} \rightarrow \{4,5,6\}$). Takođe navesti da se A naziva domen, a B kodomen. Relaciju pomenuti informativno. Iracionalne brojeve treba uvesti preko neperiodičnih decimalnih brojeva.

Tema 2. Geometrija u ravni. (okvirni broj nastavnih časova 32)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ponavlja znanja o trouglu, četvorouglu i pravilnom mnogouglu; • razlikuje vrste četvorouglova; • shvata vezu između periferijskog i centralnog ugla (periferijski uglovi nad istim lukom, nad prečnikom); • usvaja pojam vektora i operacija sa vektorima; • uočava jednake i suprotne vektore na konkretnim primjerima; • razlaže vektor na komponente i rješava zadatke sa primjenom vektora u geometriji, fizici, elektrotehnici; • razlikuje izometrijske transformacije i određuje izometrične slike jednostavnijih geometrijskih figura (duži, prave, trougla, kruga); • rješava jednostavnije konstruktivne zadatke. 	<p>Prava, određenost prave. Duž, mjerenje duži, ugao, vrste uglova, mjerenje uglova. Podudarnost figura. Podudarnost trouglova - 4 stava o podudarnosti. Primjena podudarnosti trouglova. Transverzalni uglovi, uglovi sa paralelnim kracima. Osnovne teoreme o stranicama i uglovima trougla. Značajne tačke trougla. Četvorougao, podjela, osobine paralelograma, osnovne teoreme o mnogouglu. Kružnica i krug, centralni i periferijski ugao. Tangentni i tetivni četvorougao. Vektori: definicija, operacije Kolinearnost vektora. Primjena vektora. Izometrijska preslikavanja. Osnovne konstrukcije - normala, paralela, prenošenje duži, prenošenje ugla, simetrala duži, simetrala ugla. Elementarne konstrukcije trougla. Konstrukcije trouglova. Konstrukcija četvorougla. Površine ravnih figura.</p>	<p>1. Fizika (vektori), 2. Geografija</p>

Uputstva i preporuke:

U ovoj nastavnoj temi obrađuje se isključivo planimetrija. Osnovni pojmovi ne trebaju se uvoditi aksiomatski niti putem preciznih definicija. Na početku treba naglasiti da kroz dvije različite tačke prolazi tačno jedna prava. Preporučujemo i sljedeće:

- odnose između naporednih i unakrsnih uglova izvesti korištenjem mjere ugla u stepenima,
- dužinu duži definirati kao nenegativan realan broj koji zavisi izbora mjerne jedinice (naći odgovarajuća pojašnjenja u preporučenim udžbenicima),
- podudarnost figura definirati ovako: dvije figure su podudarne (kongruentne) ako se mogu nanijeti jedna na drugu do potpunog poklapanja, uz predočavanje i situacije kada su figure osnosimetrične jedna drugoj, jer se u tom slučaju ne mogu poklopiti isključivo kretanjem u ravni,
- četiri pravila za podudarnost trouglova uvesti kao aksiome,
- paralelne prave definirati kao one koje imaju prazan presjek; navesti (bez dokaza) da ako su saglasni uglovi na transverzali jednaki, onda su prave paralelne,
- pomoću aksiome paralelnosti dokazati obrat prethodne tvrdnje, te naglasiti da se navedeni obrat bez te aksiome ne može dokazati, uz istorijski osvrt na problem.

Vektore, takođe, treba posmatrati samo u ravni. Kod osne simetrije naglasiti šta znači da su dvije tačke P i P' simetrične u odnosu na datu pravu, te objasniti da je dodjeljivanje P a P' zapravo jedna funkcija (transformacija) ravni u samu sebe koja svakoj tački ravni dodjeljuje njoj simetričnu tačku. Takođe treba dokazati da osna simetrija čuva dužinu svake duži, pa time i svaki trougao preslikava u njemu podudaran trougao, te pomenuti da i svaku figuru preslikava u podudarnu figuru, ali da pri tom dolazi do promjene

njene orijentacije. Treba objasniti i šta je osnosimetrična figura. Rotaciju oko date tačke za dati ugao (ako je mjera ugla pozitivna u smjeru suprotnom od kazaljke na satu itd.) učenici trebaju shvatiti kao transformaciju ravni u samu sebe, pri čemu je očuvana dužina svake duži (dokaz), ali i koja svaku figuru preslikava u podudarnu figuru. Centralnu simetriju treba definirati kao rotaciju za 180° , te navesti primjere centralnosimetričnih figura. Trebalo bi dokazati da se i kod translacije čuva dužina duži. Na kraju treba definirati izometrijsku transformaciju kao transformaciju ravni u samu sebe koja čuva dužinu svake duži (i takođe svaku figuru prevodi u njoj podudarnu) i naglasiti da su sve naprijed pomenute transformacije izometrije, te da se svaka izometrija može dobiti njihovim kombiniranjem.

Kod konstrukcija treba naglasiti da se mogu izvesti konstrukcija prave kroz dvije date tačke (lenjirom) i kružnice sa zadanim centrom i poluprečnikom (šestarom). Na osnovu toga mogu se izvršiti i sljedeće elementarne konstrukcije: prenos duži, normala iz tačke na pravu, simetrala duži i ugla, paralela, ugao jednakog datom uglu (prenos ugla), te elementarne konstrukcije trougla.

Tema 3. Algebarski izrazi. (okvirni broj nastavnih časova 28)

Operativni ciljevi/Ishodi učenja	Sadržaji programa/Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • usvaja dijeljenje polinoma jedne promjenljive, kao i određivanje <i>NZS</i> i <i>NZD</i> za polinome; • razlikuje i imenuje cijele i racionalne algebarske izraze i određuje njihove oblasti definiranosti; • rješava linearne jednačine i nejednačine sa i bez apsolutnim vrijednostima. 	<p>Dijeljenje polinoma. Bezuova teorema. <i>NZD</i> i <i>NZS</i>. Sabiranje i oduzimanje algebarskih razlomaka. Množenje i dijeljenje algebarskih razlomaka. Dvojni razlomci. Operacije sa racionalnim algebarskim izrazima. Linearne jednačine, rješenje, diskusija. Linearne jednačine sa apsolutnim vrijednostima. Primjena linearnih jednačina. Linearne nejednačine, rješavanje. Sistem linearnih nejednačina sa jednom nepoznatom. Nejednačine sa apsolutnim vrijednostima.</p>	<p>1. Hemija, 2. Fizika.</p>

Tema 4. Koordinatni sistem u ravni. Sistemi linearnih jednačina. (okvirni broj nastavnih časova 16)

Operativni ciljevi/Ishodi učenja	Sadržaji programa /Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • usvoji, razumije i upotrebljava vezu između uređenog para brojeva i tačaka u ravni; • crta grafik linearne funkcije, • interpretira i upotrebljava grafikon linearne funkcije i prepoznaje njene primjene; • zna odrediti jednačinu prave pri zadatim uslovima; • rješava sistem linearnih jednačina. 	<p>Koordinatni sistem u ravni, kvadranti, određenost tačke. Linearna funkcija, grafikon. Osobine linearne funkcije. Linearna funkcija sa apsolutnom zagradom. Sistemi linearnih jednačina sa 2 nepoznate. Rješavanje sistema metodom zamjene i Gausovom metodom. Grafičko rješavanje sistema linearnih jednačina sa dvije nepoznate. Metoda determinanti. Sistemi sa promjenljivim koeficijentima</p>	<p>Ekonomija (linearni rast).</p>

Uputstva i preporuke:

Trebalo bi pomenuti linearnu jednačinu sa dvije nepoznate i naglasiti da skup svih njenih rješenja obrazuje pravu. Transformiranjem navedene jednačine dolazi se do linearne funkcije $y = kx + n$, a naglasiti geometrijsku interpretaciju koeficijenata k i n (što se tiče koeficijenta k , obraditi slučajeve $k > 0$, $k < 0$, naglasiti da što veći $k > 0$, to veći i zaklapajući ugao sa x -osom). Od osobina linearne funkcije pomenuti monotonost i znak. Rješavanje problema presjeka dvije prave prirodno vodi do sistema linearnih jednačina.

Tema 5. Homotetija i sličnost. (okvirni broj nastavnih časova 12)

Operativni ciljevi/Ishodi učenja	Sadržaji programa/Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
Učenik treba da: <ul style="list-style-type: none">• primjenjuje Talesovu teoremu u rješavanju geometrijskih zadataka;• uz pomoć sličnosti trouglova rješava jednostavne zadatke;• zna da primijeni sličnost na pravouglom trouglu.	Talesova teorema i proporcionalnost duži. Primjena Talesove teoreme. Homotetija, osobine. Sličnost. Sličnost trouglova. Obim i površina sličnih figura. Primjena sličnosti na pravougli trougao.	Likovna umjetnost.

Uputstva i preporuke:

Treba formulirati i dokazati Talesovu teoremu (obrat nije neophodan), te kao obavezan primjer navesti podjelu duži na jednake dijelove. Kod homotetije je potrebno istaknuti da se svaka duž preslikava u paralelnu duž s faktorom k a zatim navesti da se prava preslikava u paralelnu pravu i ugao u podudaran ugao s paralelnim kracima, kružnica u kružnicu, te obraditi slučaj $k = -1$.

Sličnost ne treba definirati kao transformaciju, već je uvesti na sljedeći način: dvije figure F i F' su slične, ako postoji homotetija koja figuru F preslikava u figuru podudarnu figuri F' . Dokaz jednog smjera prvog stava o sličnosti trouglova bi tada izgledao ovako: ako trouglovi ΔABC i $\Delta A'B'C'$ imaju isti ugao u C odnosno u C' i proporcionalne odgovarajuće stranice s faktorom k , onda prvo treba homotetijom s faktorom k preslikati ΔABC u $\Delta A_1B_1C_1$, a posljednji trougao je na osnovu aksioma podudarnosti podudaran trouglu $\Delta A'B'C'$, pa su na osnovu definicije ΔABC i $\Delta A'B'C'$ slični. Slično, ako su sve tri stranice dva trougla proporcionalne s faktorom k , onda se prvi od njih homotetijom s faktorom k preslika u trougao koji po aksiomu podudarnosti mora biti podudaran drugom trouglu. Treba istaknuti da se obim sličnih figura uvećava sa faktorom k , a površine sa faktorom k^2 , te navedeno dokazati u slučaju trougla. Rješavanje pravouglog trougla i definicija trigonometrijskih funkcija na pravouglom trouglu.

Didaktička uputstva i preporuke od prvog do četvrtog razreda:

Ukoliko nastavniku nije moguće uvesti određeni integral kao graničnu vrijednost integralnih suma, može ga definirati kao „površinu“ ispod grafika funkcije, pri čemu se uzima da je „površina“ pozitivna na dijelu na kome je funkcija pozitivna, a negativna inače.

Sugerira se nastavnicima da u radu kombiniraju primjenu savremenih metoda interaktivne nastave i aktivnog učenja, smišljeno odabiraju i pripremaju instruktivne primjere i zadatke, pravilno upotrebljavaju nastavna sredstva i pomagala i time stvaraju uslove u kojima će učenici sopstvenim naporom, na prethodno stečenim znanjima i sposobnostima, usvajati nova trajna i aktivna matematička znanja, te se osposobljavati za primjenu istih.

Ukupan broj časova predviđen za nastavne teme sam nastavnik treba rasporediti po tipovima časova poštujući odnos nastavnih časova obrade novih sadržaja i ostalih tipova nastavnog časa (ponavljanje, utvrđivanje, vježbanje, provjera znanja), 2:3.

U pogledu matematičke terminologije mora postojati kontinuitet u odnosu na korištenje propisane terminologije u osnovnoj školi.

NASTAVNI PROGRAM

FIZIKA

PRVI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2
Godišnji broj nastavnih časova: 70

Opći ciljevi:

- razumijevanje uloge fizike u tehnološkom razvoju,
- razumijevanje ekonomske, socijalne i etičke efekte naučnih dostignuća.

Posebni ciljevi:

- pokazati razumijevanje: naučnih činjenica i koncepata, naučnih metoda i tehnike, naučne terminologije, metoda predstavljanja naučnih informacija;
- kao i da mogu primijeniti i koristiti: naučne činjenice i koncepte, naučne metode i tehniku, naučnu terminologiju u komunikaciji, odgovarajuće metode predstavljanja naučnih informacija;
- mogu postaviti, analizirati i vrednovati: hipoteze, istraživačka pitanja, naučne metode i tehniku, naučna objašnjenja;
- pokazati istrajnost i odgovornost u naučnom istraživanju i rješavanju naučnih problema;
- pokazati vještine potrebne za naučno istraživanje
- steći navike za racionalno korištenje i štednju svih vidova energije.

Tematske oblasti i okvirni broj nastavnih časova:

Uvod. (2 nastavna časa)

Kinematika translatornog i kružnog kretanja materijalnog tijela (tačke). (16 nastavnih časova)

Sila. Dinamika translatornog kretanja. (10 nastavnih časova)

Dinamika rotacionog kretanja. (6 nastavnih časova)

Ravnoteža tijela. (5 nastavnih časova)

Gravitaciono polje. (9 nastavnih časova)

Mehanički rad, mehanička snaga, mehanička energija. (6 nastavnih časova)

Zakoni održanja. (8 nastavnih časova)

Napomena: Realizacija pismene zadaće (planirane 2 pismene zadaće za nastavnu godinu-priprema za pismeni zadatak, izrada pismenog zadatka i ispravak) što je 6 nastavnih časova i 2 nastavna časa na zaključivanje ocjena.

SADRŽAJI I ISHODI PROGRAMA

Uvod

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
Učenik treba da: <ul style="list-style-type: none">• zna predmet proučavanja i zadatak fizike,• shvata odnos fizike i drugih nauka,• razumije značaj eksperimenta u fizici.	Predmet fizike. Zadatak fizike. Fizika i druge nauke. Eksperiment i teorija.	

Tema 1. Kinematika translatornog, kružnog i rotacionog kretanja materijalnog tijela (materijalne tačke)

Operativni ciljev/Ishodi učenja	Sadržaji programa/Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • definira materijalnu tačku i tijelo; • razumije pojam kretanja i relativnost kretanja; • razlikuje vektor položaja materijalne tačke, vektor pomaka, putanju i put, translatorno, kružno, rotaciono kretanje; • prikaže kretanje na različite načine: tabelarno, grafički i formulom; • definira i uočava razliku između srednje i trenutne brzine, srednjeg i trenutnog ubrzanja, te razlikuje kretanje prema obliku putanje, prema brzini i ubrzanju; • crta, koristi i tumači grafikone $V=V(t)$; $s=s(t)$; $a=a(t)$ za različite vrste kretanja i na osnovu $V=V(t)$ grafika računa pređeni put; • primijeni kinematičke formule u rješavanju jednostavnijih zadataka; • definira kružno kretanje i razlikuje veličine vezane za kružno kretanje (period, frekvencija, ugaona brzina, ugaono ubrzanje, centripetalno ubrzanje, ukupno ubrzanje); • shvati ograničenost nerelativističkog zakona sabiranja brzina; shvati da ubrzanje može biti posljedica ne samo promjene intenziteta nego i pravca brzine; • razumije vezu pravca ubrzanja i pravca sile. 	<p>Mehaničko kretanje (materijalna tačka, referentni sistem, vektor položaja, pomak, putanja i put); translatorno i kružno kretanje.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Brzina (srednja i trenutna). • Nerelativistički zakon slaganja brzina. • Ubrzanje (srednje i trenutno). • Ravnomjerno pravolinijsko kretanje. Ravnomjerno promjenljivo pravolinijsko kretanje. • Kružno kretanje. Veličine kojima se opisuje kružno kretanje (brzina i ubrzanje, ugaoni pomak, ugaoni pomak, ugaona brzina, ugaono ubrzanje). • Ravnomjerno kružno kretanje. Period i frekvencija. Ravnomjerno promjenljivo kružno kretanje. Ukupno ubrzanje. • Rotaciono kretanje tijela. Veličine kojima se opisuje rotaciono kretanje. Analogija translatornog i rotacionog kretanja. <p>Animacije i demonstracioni ogledi :</p> <p>phet.simulacije Colorado www.vascak.cz</p> <p>Laboratorijska vježba : Određivanje ubrzanja tijela pomoću Atvudove mašine.</p>	<p>Matematika, Informatika.</p>

Tema 2. Sila. Dinamika translatornog kretanja

Operativni ciljevi/Ishodi učenja	Sadržaji programa/Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • shvati inernost tijela i inertnu masu; • shvati silu kao vektorsku veličinu; • razumije odnos sile, mase i ubrzanja, • razumije šta je uzrok promjeni impulsa tijela; • razumije razliku između impulsa tijela i impulsa sile; • formulira Njutnove zakone; • primjenjuje Njutnove zakone; • primjenjuje jednačinu translatornog kretanja (drugi Njutnov zakon) na rješavanje jednostavnijih problema; • razumije pojam inercijalne sile; • razlikuje statičko od dinamičkog trenja; • koristi simulacije u vezi sa Njutnovim Zakonima i silom trenja; • razumije prirodu sile trenja (sila trenja je posljedica elektromagnetne interakcije); • rješava jednostavnije probleme sa silom trenja. 	<p>Prvi i drugi Njutnov zakon mehanike. Sila, masa i impuls tijela. Treći Njutnov zakon. Trenje (mirovanja, klizanja i kotrljanja). Centripetalna sila. Inercijalni referentni sistemi. Jednačina translatornog kretanja u inercijalnom sistemu. Inercijalne sile. Jednačina translatornog kretanja u neinercijalnom sistemu.</p> <p>Animacije i demonstracioni ogledi : phet.simulacije Colorado www.vascak.cz</p> <p>Laboratorijska vježba : Provjera drugog Njutnovog zakona.</p>	<p>Matematika, Informatika.</p>

Tema 3. Dinamika rotacionog kretanja

Operativni ciljevi/Ishodi učenja	Sadržaji programa/Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • shvati pojam čvrstog (krutog) tijela; • razlikuje moment sile, moment inercije i moment impulsa tijela; • navodi primjere rotacionog kretanja u kojima se održava moment impulsa; • rješava jednostavnije probleme u vezi sa rotacionim kretanjem; • koristi simulacije u vezi sa rotacionim kretanjem. 	<p>Moment sile. Moment inercije. Štajnerova teorema. Moment impulsa. Osnovni zakon dinamike rotacije.</p> <p>Animacije i demonstracioni ogledi : phet.simulacije Colorado www.vascak.cz</p>	<p>Matematika, Informatika.</p>

Tema 4. Ravnoteža tijela

Operativni ciljevi/Ishodi učenja	Sadržaji programa/Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • primjenjuje slaganje i razlaganje sila u konkretnim primjerima; • eksperimentalno određuje težište tijela u jednostavnijim primjerima; • razumije razliku između dinamičke i statičke ravnoteže; • objasni uslove ravnoteže; • navede primjere primjene poluge i strme ravni. 	<p>Slaganje sila istih i različitih pravaca. Razlaganje sila. Slaganje paralelnih sila. Težište tijela. Dinamička i statička ravnoteža tijela. Uslovi ravnoteže tijela. Stabilnost ravnoteže.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ravnoteža poluge <p>Animacije i demonstracioni ogledi : phet.simulacije Colorado www.vascak.cz</p>	<p>Matematika, Informatika.</p>

Tema 5. Gravitaciono polje

Operativni ciljevi/Ishodi učenja	Sadržaji programa/Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • navede osnovne hipoteze o geocentričnom i heliocentričnom sistemu; • formuliра Keplerove zakone; • razumije pojam sektorske brzine planete; • primijeni treći Keplerov zakon na određivanje Udaljenosti planeta; • formuliра Njutnov zakon gravitacije i razumije njegovu univerzalnost; • shvati razliku u intenzitetu i dometu gravitacione, elektromagnetne i nuklearne sile; • shvati pojam polja sile; • objasni razliku između sile teže i težine tijela; • objasni postizanje bestežinskog stanja; • rješava jednostavnije probleme iz gravitacionog polja. 	<p>Keplerovi zakoni. Njutnov zakon gravitacije. Jačina gravitacionog polja. Zemljina teža. Težina tijela. Bestežinsko stanje. Kretanja u polju sile Zemljine teže:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Slobodan pad. - Vertikalni hitac. - Kosi hitac. - Horizontalni hitac. <p>Animacije i demonstracioni ogledi : phet.simulacije Colorado www.vascak.cz</p> <p>Laboratorijska vježba : Određivanje gravitacionog ubrzanja sile Zemljine teže.</p>	<p>Matematika, Informatika.</p>

Tema 6. Mehanički rad, mehanička snaga, mehanička energija

Operativni ciljevi/Ishodi učenja	Sadržaji programa/Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • definira rad, energiju i snagu; • razumije definiciju rada preko skalarnog proizvoda vektora sile i vektora pomaka, • navede primjere transformacije kinetičke i gravitacione potencijalne energije tijela u mehanički rad; predstavlja rad grafički (kada je sila konstantna i kada je sila promjenljiva), • prepoznaje konzervativne sile • koristi simulacije u vezi sa mehiničkim radom i energijom, • shvati značaj obnovljivih izvora energije. 	<p>Mehanički rad.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kinetička energija tijela. Rad i kinetička energija. • Snaga. Stepenn korisnog dejstva mašine. • Potencijalna energija gravitacione interakcije (u blizini Zemlje i na velikom rastojanju od Zemlje). Referentni nivo ili referentna tačka. • Potencijalna energija elastične opruge. • Obnovljivi izvori energije. <p>Animacije i demonstracioni ogledi : phet.simulacije Colorado www.vascak.cz</p> <p>Laboratorijska vježba : Određivanje koeficijenta elastičnosti opruge.</p>	<p>Matematika, Informatika.</p>

Tema 7. Zakoni održanja

Operativni ciljevi/Ishodi učenja	Sadržaji programa/Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • određuje centar masa dva tijela; • shvati uticaj unutrašnjih i spoljašnjih sila na položaj centra masa; • razumije primjenu zakona održanja impulsa na kretanje rakete; • shvata niz pojava, na primjer padanje tijela i oscilovanje klatna, kao pretvaranje jednog oblika energije u drugi; • razlikuje elastične i neelastične sudare; • primjenjuje zakon održanj impulsa i zakon održanja energije na primjerima čeonih sudara tijela; • razumije primjenu zakona održanja momenta impulsa na jednostavnim primjerima. 	<p>Centar masa. Kretanje centra masa.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zakon održanja impulsa. • Zakon održanja energije (mehaničke energije i energije u općem slučaju). • Druga kosmička brzina. • Sudari (elastični i neelastični). • Zakon održanja momenta impulsa. <p>Animacije i demonstracioni ogledi : phet.simulacije Colorado www.vascak.cz</p> <p>Laboratorijska vježba : Provjera zakona očuvanja energije na primeru kretanja kolica koje vuče teg (ili na primeru horizontalnog hica)</p>	<p>Matematika, Informatika.</p>

Didaktička uputstva i preporuke od I do IV razreda

Broj časova za pojedine tematske cjeline dat je orijentaciono. Redoslijed realizacije nastavnih tema nije obavezujući. Nastavnik može u globalnom planiranju preraspodijeliti sadržaje prema svojoj procjeni. Ciljevi i zadaci nastave Fizike ostvaruju se kroz sljedeće osnovne oblike:

- izlaganje sadržaja teme uz odgovarajuće demonstracione ogledе i računarske simulacije,
- rješavanje kvalitativnih i kvantitavnih zadataka,
- laboratorijske vježbe,
- korištenje i drugih načina rada koji doprinose boljem razumijevanju sadržaja teme (domaći zadaci, referati, seminarski radovi, projekti...)
- sistematsko praćenje rada svakog pojedinačnog učenika.

Važno je da nastavnik tokom realizacije prva tri oblika nastave naglašava njihovu objedinjenost u jedinstvenom cilju: rasvjetljavanje i formuliranje fizičkih zakona i njihova primjena. Da bi se ciljevi i zadaci nastave Fizike ostvarili, potrebno je da učenici aktivno učestvuju u svim oblicima nastavnog procesa.

Metodička uputstva za izlaganje sadržaja teme

U svakoj tematskoj cjelini predviđeno je izvođenje demonstracijskih ogleda. Metodički postupak rada (učenja) kada se izvodi demonstracijski ogled je:

- učenik opisuje pojavu koju posmatra ili demonstrira na nivou ličnog razumijevanja,
- nakon toga nastavnik definiira pojmove (veličine) terminološki jasno i precizno,
- prelazi se na predstavljanje zakona u matematičkom obliku.

U nekim slučajevima moguće je korištenje problemske nastave. Nastavnik postavlja učenicima problem (po mogućnosti) izražen na zanimljiv način i stimulira učenike da oni samostalno, u parovima ili grupno dođu do rješenja. Uloga nastavnika je da usmjerava postavljajući pitanja i podsjećajući ih na nešto što su učili i što treba da primjene. Pogodne teme učenici realiziraju samostalno kroz radionice ili pripremanjem referata, koje prezentiraju pojedinačno ili u parovima. Nastavnik će učenicima za ovaj način rada dati uputstva i omogućiti im da iskažu vlastitu kreativnost.

Uputstva za rješavanje zadataka

Rješavanje zadataka je važna komponenta nastave Fizike. Osnovni cilj rješavanja zadataka je u tome da učenici dublje shvate fizičke veličine, zakone i njihovu primjenu u rješavanju određenih problema. Rješavanje zadataka podstiče misaonu aktivnost učenika i pomaže razvoju logičkog načina mišljenja kao osnovne pretpostavke za razumijevanje fizičkih zakonitosti i zakona. Za ostvarenje optimalnih rezultata potrebno je kombinirati kvalitativne (zadatke-pitanja), kvantitativne (računske), grafičke i eksperimentalne zadatke. Nastavna praksa je pokazala da rješavanje računskih zadataka zadaje najviše teškoća učenicima. Zato je obaveza nastavnika da učenicima bude odgovarajuća podrška kada rješavaju zadatke. Po metodičkom pravilu počinje se najjednostavnijim zadacima koji služe za utvrđivanje proučenih pojmova, veličina i zakona. Na osnovu gotovih formula, jednostavnom zamjenom podataka dobijaju se vrijednosti za pojedine veličine. Nakon toga, postupno, se rade tipični zadaci za datu temu i nastavnik ukazuje učenicima na najčešće greške koje se prave pri rješavanju takvih zadataka. Broj zadataka koji se urade na času je manje važan od činjenice da su zadaci pažljivo odabrani, to znači da se polazi od najjednostavnijih, da su zadaci egzemplarni, da je svaki korak u rješavanju zadatka precizno analiziran i da je ukazano na najčešće greške.

Analiza zadatka i njegovo rješavanje se odvija u tri faze:

- prvo se uoče fizički sadržaji na koji se zadatak odnosi, zatim se riječima iskazuju zakoni po kojima se pojave odvijaju;
- u drugoj fazi se na osnovu matematičke forme zakona izračunava vrijednost tražene veličine;
- u trećoj etapi se traži fizičko tumačenje dobijenog rezultata.

Tek kada većina učenika uspješno rješava zadatke jednog nivoa složenosti prelazi se postupno na rješavanje zadataka sljedećeg nivoa. Kao orijentacija do kog nivoa složenosti se može ići sa zadacima u redovnoj nastavi mogu poslužiti zadaci koji se pojavljuju na prijemnim ispitima na pojedinim fakultetima.

Uputstva za izvođenje laboratorijskih vježbi

Laboratorijske vježbe su sastavni dio redovne nastave. Metodička priprema za realizaciju laboratorijske vježbe je sljedeća: nastavnik daje uputstva cijelom odjeljenju za rukovanje potrebnom aparaturom, posebno vodeći računa o mjerama sigurnosti učenika.

Uputstva za druge oblike rada

- Domaći zadaci

Domaći zadaci su jedan od osnovnih oblika samostalnog rada učenika i logičan nastavak školskog časa. Nastavnik planira domaće zadatke u svojoj pripremi za čas. Zadaci (kvantitativni, kvalitativni i grafički) se po pravilu odnose na nastavni sadržaj koji je obrađeno neposredno na času i na povezivanje ovog nastavnog sadržaja sa prethodnim. Za domaće zadatak se mogu davati i seminarski radovi i manji projekti, koje bi učenici radili individualno i u grupama. Nastavnik ima obavezu da pregleda domaće zadatke i saopći učenicima eventualne greške kako bi oni imali povratnu informaciju o uspješnosti svog rada.

- Referati

Naročit značaj ovog pristupa organizacije nastave se ogleda u potrebi da učenik koristi različite izvore znanja, nastavna i tehnička sredstva, uči na smislen i funkcionalan način, iznosi svoje stavove, dokazuje tvrdnje, kritikuje i uči druge. Pravila, kojih učenik treba da se pridržava, prilikom pripremanja i realizacije teme su: stručna korektnost, dužina trajanja (ne duže od 20 min); korištenje raznovrsnih izvora i nastavnih sredstava (skice, crteži, slike, Internet, kabinetska oprema), animacija ostalih učenika i sl. Ovi elementi predstavljaju i kriterij za vrednovanje realiziranog referata. Nastavnik svakom referatu dodjeljuje određen broj bodova koji u određenom procentu učestvuju u konačnoj ocjeni iz Fizike. Osim predloženih referata, preporučuje se da nastavnik u svakom polugodištu predloži po jedan referat u vezi sa najnovijim istraživanjima u fizici, do naučnog nivoa koji je razumljiv za učenike.

Praćenje rada učenika

Nastavnik je obavezan da neprekidno prati, vrednuje i ocjenjuje rad svakog učenika. Objektivnosti ocjenjivanja doprinosi upotreba raznovrsnijih načina i tehnika ocjenjivanja: pomoću usmenog ispitivanja; kratkih (15-minutnih) pismenih provjera; testova na kraju većih cjelina i kontrolnih računskih vježbi i provjerom eksperimentalnih vještina. Na početku školske godine, posebno ako nastavnik preuzima novo odjeljenje, poželjno je da sprovede dijagnostički test. Takav test omogućava nastavniku da dođe do podataka o predznanjima učenika sa kojim ulaze u školsku godinu i omogućava mu da djelotvornije planira svoj rad. Rezultati dijagnostičkog testa se ne unose u odjeljensku knjigu i ne utiču na zaključnu ocjenu.

Animacije

Animacije treba koristiti da bi učenici bolje shvatili neku fizičku pojavu. Takođe je uočena primjena *virtual lab* kao način realizacije laboratorijske vježbe, gdje realni uslovi nisu ispunjeni za njenu realizaciju. Izuzetna je zainteresovanost učenika za takve vrste mjerenja. Posebno su korisne interaktivne animacije koje omogućavaju učenicima da samostalno ispituje neku fizičku pojavu.

NASTAVNI PROGRAM HEMIJA PRVI RAZRED

Sedmični broj časova: 2
Godišnji broj časova: 70

Opći i posebni ciljevi programa:

Sadržaji nastavnog predmeta Hemija se nadovezuju na program Hemije u osnovnoj školi i predstavljaju solidnu teorijsku osnovu za izučavanje i razumijevanje sadržaja nastavnih predmeta u višim razredima gimnazije, neorganske i organske hemije i biohemije. Radi ostvarivanja općih ciljeva, u okviru ovog nastavnog predmeta, usvajaju saznanja o vezi između strukture materije i njenih osobina i izučavaju se i kvalitativno tumače energetske promjene koje prate hemijske reakcije. Istovremeno se učenici upoznaju sa elementarnim principima savremene hemijske tehnologije i osposobljavaju se za praktičnu primjenu znanja vezano za zaštitu životne sredine.

Sadržajima ovog predmeta se ostvaruju i neki posebni ciljevi vezano za pojmove atoma, elemenata, oksidacije i redukcije i kiselina i baza. Učenici se osposobljavaju da osobine atoma i elemenata, njihovu elektronegativnost, energiju ionizacije, afinitet prema elektronima, reaktivnost i vrstu veze koju obrazuju tumače na osnovu talasno-mehaničkog modela atoma. Na ovom stepenu obrazovanja se proširuje pojam oksidoredukcije uvođenjem oksidacionih brojeva, rješavanjem redoks jednačina, upoznavanjem s naponskim nizom metala i korozijom metala. Učenici upoznaju prirodnu vezu nemetal, oksid nemetala i kiselina, kao i vezu metal, oksid metala i baza. Cilj je da učenici u okviru ovog predmeta shvate i nauče kakva je zavisnost kvalitativnih i kvantitativnih osobina elemenata u vezi s periodnim sistemom elemenata i zakonom periodičnosti i građom elektronskog omotača njihovih atoma. Demonstriranjem ogleda učenici treba da prihvate eksperiment kao najbolji način upoznavanja sadržaja iz hemije kao prirodne nauke.

Sadržaji i operativni ciljevi/ishodi programa.

Teme

1. Materija. (2 nastavna časa)
2. Atomska struktura materije. (6 nastavnih časova)
3. Periodni sistem elemenata. (4 nastavna časa)
4. Hemijska veza, molekuli i kristali. (10 nastavnih časova)
5. Hemijske reakcije i hemijske jednačine. (10 nastavnih časova)
6. Termohemija. (4 nastavna časa)
7. Hemijska kinetika. (6 nastavnih časova)
8. Rastvori. (12 nastavnih časova)
9. Kiseline i baze. (9 nastavnih časova)
10. Oksidaciono-redukcione reakcije. (9 nastavnih časova)

Tema: Materija.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -zna koje su vrste materija i da razlikuje smjese i čiste supstance na osnovu njihovih osobina, -poznaje osnovne načine odvajanja čistih supstanci, -na osnovu osobina poznaje razliku između elementarnih materija i hemijskih jedinjenja. 	<ul style="list-style-type: none"> -Vrste materije, smjese i čiste supstance. -Odvajanje čistih supstanci. -Elementarne materija i hemijska i jedinjenja. 	<p>Fizika: Fizičke osobine materije i agregatna stanja.</p>

Tema: Atomska struktura materije.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da zna:</p> <ul style="list-style-type: none"> - vrstu, masu i naboj čestica koje ulaze u sastav jezgra i omotača atoma, - raspored elektrona po energetskim nivoima (elektronskim ljuskama), prostorni izgled s i p podnivoa (podljuske), odnosno orbitale, i principe popunjavanja energetskih nivoa (ljuski), - šta su apsolutna i relativna atomska masa, izotopi, izobari i izotoni. 	<p>Struktura atoma, energetski nivoi elektrona i atomske orbitale, izgradnja elektronskog omotača, Paulijev princip zabrane.</p> <ul style="list-style-type: none"> -Apsolutna i relativna atomska masa, izotopi, izobari i izotoni. -Afinitet atoma elemenata prema elektronima i energija ionizacije. 	<p>Fizika: Struktura atoma, elementarne čestice i jedinica elementarnog naelektrisanja. Matematika: računске operacije pri izračunavanju apsolutne atomske mase.</p>

Tema: Periodni sistem elemenata.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da zna:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mendeljejev i Mozlijev zakon periodičnosti, vezu između strukture atoma i položaja elementa u periodnom sistemu elemenata, kako se mijenjaju afinitet prema elektronima i energija ionizacije u periodama i grupama, - vezu između strukture elektronskog omotača atoma elemenata i promjene osobina elementa u grupama i periodama. 	<p>Veza između atomskog broja, elektronske konfiguracije atoma elemenata i grupe i periode u periodnom sistemu elemenata. Podjela elemenata u periodnom sistemu elemenata prema zadnjoj podljusci koju popunjavaju.</p>	<p>Fizika: Energija ionizacije i sile privlačenja (odbijanja) između naelektrisanih čestica.</p>

Tema: Hemijska veza, molekuli i kristali.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da zna:</p> <ul style="list-style-type: none"> -vezu između elektronske strukture atoma elemenata i vrste veze koju grade, -princip izgradnje ionske, kovalentne i metalne veze i način kako atomi elemenata, pri izgradnji hemijske veze, postižu konfiguraciju narednog ili prethodnog inertnog gasa, -razliku između polarne i nepolarne kovalentne veze i pojam elektronegativnosti, -osobine jedinjenja građenih ionskom, kovalentnom ili metalnom vezom, -da razlikuje atomske, molekularne i ionske kristale, -da predstavlja elemente i jedinjenja 	<p>Tipovi hemijskih veza.</p> <p>Ionska veza i ionski kristali (elektronska teorija valence i pravilo okteta).</p> <p>Kovalentna veza, polarnost kovalentne veze i polarnost molekula, molekulski i atomski kristali.</p> <p>Metalna veza, kristali metala.</p> <p>Vodonična veza i međumolekularne sile. Formule elemenata i formule jedinjenja.</p>	<p>Fizika: Ponašanje naelektrisanih čestica; kristali i kristalni sistemi.</p>

odgovarajućim formulama.		
--------------------------	--	--

Tema: Hemijske reakcije i hemijske jednačine.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da zna:</p> <ul style="list-style-type: none"> - šta predstavlja simbol, a šta formula, - pojam relativne molekularne mase, mola, molarne (molske) mase i molarne (molske) zapremine, - da rješava zadatke vezane za relativnu molekularnu masu, mol i molarnu (molsku) zapreminu. 	<p>Kvantitativno značenje simbola i formula</p> <p>Relativna molekularna masa, mol, molarna (molska) masa i molarna (molska) zapremina</p> <p>Stehiometrijska izračunavanja.</p>	<p>Matematika: Računske operacije pri stehiometrijskim izračunavanjima.</p>

Tema: Termohemija.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da zna:</p> <ul style="list-style-type: none"> -principe teorije sudara i pojam energije aktivacije, -pojam unutrašnje energije i entalpije i promjenu entalpije u toku reakcije, -neuništivost energije kao pojavnog oblika materije, -pravilno predstavljanje termohemijske reakcije Termohemijskim jednačinama i na osnovu njih rješavati zadatke. 	<p>Energetske promjene u hemijskim reakcijama (egzotermne i endotermne reakcije).</p> <p>Reakciona toplota i toplota rastvaranja.</p> <p>Hesov zakon.</p>	<p>Fizika: Energetske promjene u sistemima, kalorimetrija.</p> <p>Matematika: Grafičko predstavljanje funkcionalne zavisnosti dviju promjenljivih veličina.</p>

Tema: Hemijska kinetika.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da zna:</p> <ul style="list-style-type: none"> -kakva je veza između brzine kretanja čestica, njihovih sudara i brzine hemijske reakcije, -koji faktori, i kako, utiču na brzinu hemijske reakcije, -razliku između povratnih i nepovratnih hemijskih reakcija, -kako se izvodi konstanta hemijske ravnoteže za povratnu reakciju i čega je ona mjerilo, -kako faktori koncentracija, temperatura i pritisak, utiču na stanje hemijske ravnoteže, -kakva je primjena kontrolisanja uslova hemijske ravnoteže u hemijskoj tehnologiji. 	<p>Kretanje čestica kao uslov hemijske reakcije.</p> <p>Brzina hemijske reakcije.</p> <p>Faktori koji utiču na brzinu hemijske reakcije i zakon o dejstvu masa.</p> <p>Povratne i nepovratne hemijske reakcije.</p> <p>Hemijska ravnoteža i konstanta hemijske ravnoteže.</p> <p>Le Šatlejev princip.</p> <p>Primjena hemijske ravnoteže u hemijskoj tehnologiji.</p>	<p>Fizika: Kinetička teorija gasova, gasni zakoni.</p> <p>Matematika: Matematičke operacije vezane za izradu zadataka iz hemijske kinetike; grafičko predstavljanje funkcionalne zavisnosti dviju</p>

Tema: Rastvori.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da zna:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koje su vrste i osobine disperznih sistema, - od čega zavisi rastvorljivost neke supstance u rastvaraču, - šta su to količinska koncentracija i maseni udio, - razliku između elektrolita i neelektrolita, - čega su mjerilo konstanta disocijacije i stepen disocijacije, - da izvede ionsku na osnovu molekulske jednačine za reakcije između elektrolita, - kad dolazi, a kad ne dolazi do promjene kiselosti ili bazičnosti sredine pri rastvaranju neke soli u vodi. 	<p>Disperzni sistemi.</p> <p>Rastvorljivost.</p> <p>Pravi i kolidni rastvori.</p> <p>Količinska koncentracija i maseni udio.</p> <p>Elektroliti i elektrolitička disocijacija i stepen disocijacije.</p> <p>Jačina elektrolita i konstanta disocijacije.</p> <p>Ionske reakcije i ionske jednačine.</p> <p>Hidroliza soli.</p>	<p>Matematika: Računske operacije vezane za stehiometrijska izračunavanja vezano za masenu koncentraciju, maseni udio, stepen disocijacije i konstantu ravnoteže.</p>

Tema: Kiseline i baze.

Operativni ciljevi/Ishodi učenja	Sadržaji programa/Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da zna:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razliku između kiselina i baza (sastav, anhidridi, ponašanje u vodenom rastvoru), protolitičku teoriju, - koje su jake, a koje slabe kiseline i baze, izvesti ionski proizvod vode, - šta je pH vrijednost i njen značaj u primijenjenim naukama. 	<p>Pojam kiselina i baza.</p> <p>Protolitička teorija kiselina i baza.</p> <p>Jačina kiselina i baza.</p> <p>Protolitička ravnoteža u vodi.</p> <p>pH vrijednost.</p>	<p>Matematika: Poznavanje računskih operacija koje su potrebne za izradu zadataka vezanih za Ph vrijednost.</p>

Tema: Oksidaciono-redukcione reakcije.

Operativni ciljevi/Ishodi učenja	Sadržaji programa/Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim

		predmetima
<p>Učenik treba da zna:</p> <p>-osnovne pojmove vezane za reakcije oksidacije i redukcije (određivanje oksidacionih brojeva, kad je oksidacija, a kad redukcija, šta je oksidaciono, a šta redukciono sredstvo),</p> <p>-kakva je veza između redoks-potencijala i naponskog niza metala,</p> <p>-koji su hemijski izvori električne energije i kako se ona u njima stvara,</p> <p>-osnovne principe elektrolize vodenog rastvora ili rastopa elektrolita,</p> <p>-koji se hemijski procesi dešavaju pri koroziji i kako se ona može da spriječi.</p>	<p>Oksidacioni broj.</p> <p>Osnovni pojmovi vezani za redoks reakcije (oksidacija, redukcija, oksidovan i redukovan, oksidaciono i redukciono sredstvo).</p> <p>Hemijski izvori električne energije, galvanski elementi.</p> <p>Elektroliza. Korozija.</p>	<p>Fizika: Poznavanje procesa na elektrodama i redoks-potencijala.</p>

Pri realizaciji nastavnih sadržaja po temama mogu se koristiti sljedeća nastavna sredstva i izvesti demonstracioni ogledi, odnosno vježbe:

tema: Materija

- razdvajanje smjese sumpornog praha i praha gvožđa magnetom i zagrijavanje iste smjese pri čemu nastaje gvožđe-sulfid,
- razdvajanje smjese (suspencije) krede u vodi filtracijom;

tema: Atomska struktura materije

- slike ili crteži strukture jezgra i elektronskog omotača jednostavnijih atoma elemenata,
- slike, crteži ili modeli s i p orbital,
- izvođenje konfiguracije za atome elemenata manjeg atomskog broja;

tema: Periodni sistem elemenata

- reaktivnost elemenata Ia grupe (reakcije kalijuma i natrijuma sa vodom) i bojenje plamena,
- reaktivnost elemenata VIIa (reakcije hlora sa kalijum-bromidom i kalijum- jodidom i broma sa kalijum-jodidom),
- promjena metalnih i nemetalnih osobina elemenata III periode;

tema: Hemijska veza, molekuli i kristali

- rastvaranje amonijaka i hlorovodonika u vodi i dodavanje fenolftaleina,
- modeli kristalnih rešetki natrijum-hlorida, grafita, dijamanta i natrijuma,
- sublimacija joda,
- elektroprovodljivost čvrstog i rastvorenog kalijum-nitrata;

tema: Hemijske reakcije i hemijske jednačine

- rješavanje većeg broja stehiometrijskih zadataka vezanih za relativnu molekularnu masu, mol, molaru (molsku) zapreminu;

tema: Termohemija

- kalorimetrijsko određivanje toplote neutralizacije,
- rješavanje zadataka izračunavanja reakcione toplote na osnovu termohemijskih jednačina;

tema: Hemijska kinetika

- reakcija metan-kiseline sa bromnom vodom na različitim temperaturama,
- razlaganje vodonik-peroksida sa i bez katalizatora, uticaj koncentracije na brzinu hemijske reakcije natrijum-tiosulfata i sumporne kiseline;

tema: Rastvori

- određivanje električne provodljivosti vodenih rastvora amonijaka, amonijum-hlorida, natrijum-hlorida i glacijalne i razblažene etan-kiseline,
- pripremanje rastvora različitih koncentracija i masenog udjela,
- ispitivanje kiselosti, odnosno bazičnosti vodenih rastvora natrijum-hlorida, natrijum-acetata i aluminij-hlorida;

tema: Kiseline i baze

- rješavanje jednostavnijih stehiometrijskih zadataka vezanih za pH,
- dobijanje aluminij-hidroksida i ispitivanje njegove rastvorljivosti u kiselinama i bazama,
- određivanje pH vrijednosti (indikator, indikatorski papir, pH-metar) u vodenim rastvorima hlorovodonika, natrijum-hidroksida, amonijaka, etan-kiseline, natrijum-karbonata, natrijum-acetata i amonijum-acetata;

tema: Oksidaciono-redukcione reakcije

- reakcije gvožđa i rastvora bakar-sulfata ili bakra i rastvora srebro-nitrata,
- elektroliza rastvora cink-jodida,
- rješavanje zadataka određivanja koeficijenata u redoks jednačinama na osnovu broja otpuštenih odnosno primljenih elektrona.

Profesori mogu navedene oglede ili vježbe prilagoditi uslovima rada u školi.

NASTAVNI PREDMET

BIOLOGIJA

PRVI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2

Godišnji broj nastavnih časova: 70

OPĆI I POSEBNI CILJEVI PROGRAMA:

Opći ciljevi i zadaci nastave Biologije od prvog do četvrtog razreda su da:

- doprinese razvoju kompletne ličnosti učenika (u vaspitnom i obrazovnom smislu),
- učenici koriste poznate činjenice, generalizacije, intelektualne vještine i sposobnosti u sticanju novih znanja,
- se razvijaju pozitivni stavovi, interesovanja i oblici ponašanja,
- se razvijaju senzorne vještine, navike i sposobnosti,
- se razvijaju intelektualne vještine i sposobnost,
- se razvijaju radne i izražajne vještine, navike i sposobnosti,
- se učenik osposobi za samoinicijativno i samostalno istraživanje,
- se učenici osposobe za samoobrazovanje i samostalan izbor zanimanja.

Posebni ciljevi i zadaci nastave Biologije su da:

- učenici steknu opća naučna znanja iz oblasti biološke nauke i prakse neophodna za razumijevanje života i životnih pojava, da prošire znanja stečena u osnovnoj školi i usvoje nova znanja o živim bićima i životnim pojavama,
- shvate ulogu i značaj biologije kao nauke i njenu povezanost i odnos sa drugim naukama,
- učenici razumiju opće zakonitosti koje vladaju u prirodi i prihvate ih kao osnovu za formiranje sopstvenih stavova, interesovanja i oblika ponašanja prema sredini u kojoj žive,
- učenici razvijaju vještinu, naviku i sposobnost posmatranja i proučavanja živog svijeta i čovjeka u njemu,
- učenici razvijaju intelektualne vještine i sposobnost analize, sinteze, indukcije, dedukcije, analogije, apstrahiranja, poimanja, upoređivanja i uopćavanja bioloških pojmova, pravila, principa, zaključaka, dokaza, hipoteza, teorija,
- učenici razvijaju vještine i sposobnosti kritičkog mišljenja, tumačenja bioloških činjenica, razumijevanja i primjene bioloških principa i dokaza, zaključivanja iz naučnih podataka, formuliranja hipoteza i postavljanja ogleđa, sposobnost procjenjivanja lijepog,
- učenici razvijaju vještine i sposobnosti: mikroskopiranja, izrade mikroskopskih preparata, herbarizovanja biljaka, konzerviranja biološkog materijala, planiranja i postavljanja eksperimentalnih aparatura, disekcije, korištenja mjernih instrumenata,
- učenici razvijaju svijest da je očuvanje, unapređenje i zaštita životne sredine njihov prioritetni zadatak,
- učenici uoče osnovne karakteristike flore i faune u BiH i na Balkanu,
- učenici razvijaju svijest o važnosti zaštite i očuvanja ugroženih biljnih i životinjskih vrsta.

Tematske cjeline I okvirni broj nastavnih časova:

Uvod: BIOLOGIJA – OSNOVNI POJMOVI. (broj nastavnih časova 1)

Tematska oblast I: OSNOVE CITOLOGIJE - Biologija ćelije. (broj nastavnih časova 22)

Tematska oblast II: RAZNOVRSNOST ŽIVOG SVIJETA. (broj nastavnih časova 47)

SADRŽAJ I OPERATIVNI CILJEVI/ISHODI PROGRAMA

Uvod: BIOLOGIJA – OSNOVNI POJMOVI		
Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>1. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razvije interesovanje za biologiju -definira pojam biologija -uoči historijaski razvoj biologije i njenu vezu sa drugim naukama -razlikuje podjelu biologije -nabroji biološke discipline i definira predmet i vrstu problema koji proučavaju -objasni ulogu biologije i njen značaj u svakodnevnom životu, kao i njen uticaj za napredak čovječanstva -uoči raznolikost istraživačkih metoda u biologiji -uoči da se na svakom narednom stepenu komponente predhodnog sistema ugrađuju u novu cjelinu -razlikuje pojmove: molekula, ćelija; tkivo; organ, organski sistemi; organizam, populacija, biocenoza, ekosistem, biosfera. 	<p>1. Biologija i biološki sistemi.</p> <p>Pojam biologije, podjela i značaj biologije</p> <ul style="list-style-type: none"> - život; nauka; biologija; historijat, biološke discipline (zoologija; botanika; antropologija; mikrobiologija; citologija; anatomija; morfologija; histologija; fiziologija; ontogenija; embriologija; sistematika; filogenija; molekularna biologija; genetika; ekologija; evolucija; paleontologija); -lupa, svjetlosni mikroskop; elektronski mikroskop,... (vježba - primjena navedenih sredstava u eksperimentima u biologiji-demonstracija. <p>Biološki sistemi</p> <ul style="list-style-type: none"> - molekula, ćelija, tkivo, organ, organski sistemi, organizam; populacija, biocenoza, ekosistem, biosfera. 	<p>Hemija</p> <ul style="list-style-type: none"> -struktura materije. <p>Fizika</p> <ul style="list-style-type: none"> - optički i elektronski uređaji.

Tematska oblast I: OSNOVE CITOLOGIJE - Biologija ćelije		
Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da: -nabroji najstarije oblike života u formi prokariota (bakterije, cijanobakterije/modrozelenne alge) -definira, opiše, uporedi i razlikuje prokariotsku i eukariotsku ćeliju, biljnu i životinjsku ćeliju.</p> <p>Učenik treba da: -uoči značaj hemijskih elemenata i jedinjenja za funkcioniranje ćelije, -definira i klasificira biogene elemente, -nabroji neorganska i organska jedinjenja koja ulaze u sastav ćelije, -objasni građu i navede ulogu vode i mineralnih soli, -objasni građu i navede ulogu ugljenih hidrata, proteina, masti, nukleinskih kiselina, -razlikuje monomere i polimere organskih jedinjenja, -skicira i objasni građu nukleotida, -nabroji vrste nukleinskih kiselina, -objasni građu i ulogu DNK i RNK, -uporedi DNK i RNK i uoči sličnosti i razlike, -objasni građu i navede ulogu ATP.</p>	<p>1. Evolucija ćelije. Prokariotska i eukariotska ćelija. -prokariotska ćelija; eukariotska ćelija; nukleoid (lažno jedro, prokarion); nukleus (pravo jedro, eukarion); tipovi eukariotskih ćelija, -razlika između biljne i životinjske ćelije.</p> <p>Hemijski sastav ćelije. Hemijski elementi i neorganska jedinjenja u ćeliji. Hemijski elementi: biogeni elementi, makroelementi, mikroelementi, elementi u tragovima - pojam i klasifikacija; Neorganska jedinjenja – građa i uloga (voda, mineralne soli, kationi, anioni). 2.2. Organska jedinjenja u ćeliji: šećeri, proteini i masti Organska jedinjenja – građa i uloga (ugljeni hidrati: monosaharidi, oligosaharidi, polisaharidi; proteini: aminokiseline, peptidna veza; masti: zasićene i nezasićene masne kiseline). 2.3. Organska jedinjenja u ćeliji: nukleinske kiseline. DNK, RNK – građa i uloga (nukleotid, azotne baze: purinske i pirimidinske); iRNK, tRNK, rRNK. ATP</p>	<p>Hemija, Fizika.</p> <p>Hemija: - neorganske i organske supstance -koloidni rastvori -osmoza, difuzija.</p>

<p>3. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -definira ćeliju kao osnovnu gradivnu i funkcionalnu jedinicu živih bića, -uoči razliku i opiše oblik i veličinu ćelije, -opiše građu, navede ulogu i značaj ćelijskog zida, -opiše građu i objasni ulogu ćelijske membrane, -nabroji mehanizme transporta materija kroz ćelijsku membranu, -razlikuje aktivni i pasivni transport, -objasni difuziju, osmozu, olakšanu difuziju, endocitozu (fagocitozu, pinocitozu), egzocitozu, ionsku pumpu, -objasni protoplazmu ćelije kao hidrofilni koloidni rastvor, -opiše građu i ulogu citoplazme i objasni gel i sol stanje, -opiše građu i objasni ulogu ćelijskih organela: ribozoma/polizoma, mitohondrija, Goldžijevog aparata, endoplazmatičnog retikuluma, lizozoma, vakuola, plastida, centriola, citoskeleta... -objasni međusobnu povezanost ćelijskih organela u funkcioniranju ćelije, -opiše jedro, objasni njegovu građu i ulogu, -objasni značaj hromatina, -definira, skicira i opiše hromozom, -nabroji i razlikuje vrste hromozoma prema položaju centromere, -definira pojmove: geni, haploidnost, diploidnost, -opiše građu i objasni ulogu jedarceta -nabroji i prepozna dijelove mikroskopa,, -razlikuje optičke i mehaničke dijelove mikroskopa, -rukuje mikroskopom, -napravi privremeni preparat, -analizira građu ćelije pod mikroskopom, -nacrti i obilježi dijelove ćelije-organele. 	<p>3. Građa ćelije. Ćelija - osnovna gradivna i funkcionalna jedinica živih bića; otkriće ćelije; oblik i veličina ćelije.</p> <p>3.1. Ćelijski zid i ćelijska membrana. Ćelijski zid - građa i uloga (murein, celuloza, pektin), Ćelijska membrana - građa i uloga (fosfolipidi, dvosloj, tečno-mozaični model, periferni, integralni i transmembranski proteini, semipermeabilnost, pasivni i aktivni transport, difuzija, osmoza, olakšana difuzija, endocitoza (fagocitoza, pinocitoza), egzocitoza, ionska pumpa.</p> <p>3.2. Citoplazma i ćelijske organele. Protoplazma, citoplazma - gel i sol stanje, citosol; Ćelijske organele: vakuola, ribozomi (polizomi) - građa i uloga. Ćelijske organele: endoplazmatični retikulum goldžijev aparat, mitohondrije, lizozomi - građa i uloga. Ćelijske organele: endoplazmatični retikulum, Goldžijev aparat, mitohondrije, lizozomi - građa i uloga. Ćelijske organele: plastidi, centrozom, citoskelet, specifične granule - građa i uloga. Ćelijske organele: plastidi (hloroplasti, hromoplasti, leukoplasti), centrozom, citoskelet, specifične granule- građa i uloga. Ćelijske organele: jedro i jedarce. Jedro/nukleus - građa i uloga. Nukleolema, nukleoplazma, hromatin (DNK, RNK, histonski i nehistski proteini), hromozomi (hromatide, centromera), vrste hromozoma prema položaju centromere (metacentrični, submetacentrični, akrocentrični, telocentrični hromozomi), geni, haploidnost, diploidnost. Nukleolus - građa i uloga.</p> <p>Posmatranje ćelije pod mikroskopom (vježba).</p>	<p>Hemija: neorganske i organske supstance, koloidni rastvori osmoza, difuzija.</p> <p>Fizika: optički i elektronski uređaji.</p>
--	---	---

<p>4. Učenik treba da: -definira pojmove: ćelijski ciklus, interfaza, -objasni suštinu amitoze, mitoze i mejoze, -navede faze ćelijskog ciklusa, - objasni značaj interfaze -nabroji i prepozna faze mitoze i mejoze, -opiše faze mitoze i mejoze, -uporedi faze mitoze i mejoze (sličnosti i razlike), -navede značaj mitoze i mejoze za organizam.</p> <p>Posmatra faze mitoze i mejoze pod mikroskopom.</p>	<p>Ćelijski ciklus. Mitoza. Mejoza.</p> <p>Ćelijski ciklus. Pojam i faze ćelijskog ciklusa, vrste diobe (amitoza, mitoza, mejoza). Interfaza. Mitoza – pojam, faze i suština/rezultat mitoze: tjelesne (somske) ćelije, profaza, metafaza, anafaza, telofaza; ekvatorijalna ploča (ravan), diploidan broj hromozoma. Mejoza – pojam, faze i suština / rezultat: polne ćelije (gameti); redukciona dioba; mejoza I i mejoza II; profaza I i II, metafaza I i II, anafaza I i II, telofaza I i II; homologni hromozomi, haploidan broj hromozoma. Posmatranje faza mitoze i mejoze pod mikroskopom (vježba).</p>	<p>Fizika: optički i elektronski uređaji.</p>
---	---	---

Tematska oblast II: RAZNOVRSNOST ŽIVOG SVIJETA		
Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da: -uoči povezanost i zavisnost žive i nežive prirode, -nabroji, objasni i razlikuje osobine živih bića, -uoči različitost u građi i funkciji živih bića, -razlikuje jednoćelijske, kolonijalne i višećelijske organizme, -navede niveoe organizacije biljnih i životinjskih organizama.</p> <p>Učenik treba da: -uoči raznovrsnost i bogatstvo živog svijeta, -definira sistematiku, filogeniju i taksonomiju, -objasni historijski razvoj sistematike i osnove savremene sistematike (Karl Line), -uoči kriterije razvrstavanja živih bića, -objasni principe binarne nomenklature na primjeru,</p>	<p>Osobine i klasifikacija živog svijeta.</p> <p>Osobine organizama (živih bića). Osobine: individualnost, organizacija, jedinstven sastav, metabolizam (disanje, ishrana, izlučivanje), pokretljivost, rast, osjetljivost, prilagođavanje, razmnožavanje, starenje, smrt.</p> <p>1.2. Klasifikacija živog svijeta. Sistematika, taksonomija, filogenija; Karl Line, binarna nomenklatura, sistematske kategorije (vrsta, rod, porodica, red, klasa, tip - razdio, carstvo, nadcarstvo, domene). Klasifikacija živog svijeta; klasifikacija živog svijeta po Whittackeru (nadcarstvo, Procariota, Eucariota, carstvo, Monera, Protista, Plantae, Fungi, Animalia).</p>	

<p>-definira pojam botaničke nomenclature, - nabroji i definira sistematske kategorije, te uoči njihovu hijerarhiju, -navede savremenu klasifikaciju živog svijeta (po Whittackeru) -klasificira živi svijet u osnovna carstva.</p>		
--	--	--

<p>Učenik treba da: -odredi mjesto virusa u klasifikaciji živog svijeta, -objasni raznolikost virusa (veličina, oblik, tipovi) te njihovu podjelu (prema domaćinu, nukleinskim kiselinama), -uoči da su virusi nećelijski organizmi, na molekularnom nivou, -objasni građu i način razmnožavanja virusa (bakteriofag), -analizira zašto virusi imaju osobine žive i nežive prirode, -razlikuje infektivnost i patogenost -opiše subvirusne čestice.</p> <p>Učenik treba da: -opiše građu i obilježi dijelove prokariotske ćelije (bakterije i cijanobakterije), -razlikuje bakterije po obliku i načinu bojenja, -razlikuje jednoćelijske, kolonijalne i končaste cijanobakterije, -razlikuje pokretne i nepokretne bakterije i cijanobakterije, -navede staništa, osobine, načine ishrane i razmnožavanja bakterija i cijanobakterija, -navede organizme primitivnije od bakterija.</p> <p>Posmatra viruse i prokariote pod mikroskopom. Dokaže prisustvo bakterija u vodi, zemljištu, vazduhu...</p>	<p>Virusi i prokariote.</p> <p>Virusi i subvirusne čestice (nećelijski / acelularni sistemi). Građa i osobine: virologija, nukleokapsid; umnožavanje/replikaciju virusa, fag (životni ciklus bakteriofaga); prioni; viroidi.</p> <p>Prokariote/Monera: Bakterije i cijanobakterije. Uporedni pregled: stanište, osobine, građa, ishrana, razmnožavanje. Bakterije - podjela: arheobakterije i eubakterije; građa; bacili, gram pozitivne i gram negativne bakterije, koke (diplokoke, streptokoke, stafilokoke), spirohete, spirili, vibrioni, autotrofne (fotoautotrofne i hemoautotrofne) i heterotrofne (saprofitske i parazitske); dioba, spore; mikoplazme i rikecije. Cijanobakterije (modrozelenne alge) - građa; fotosintetičke bakterije, bakteriohlorofil, fragmentacija, heterociste</p> <p>Posmatranje virusa i prokariota pod mikroskopom (vježba). Dokazivanje prisustva bakterija u vodi, zemljištu, vazduhu (vježba).</p>	<p>Fizika: optički i elektronski uređaji.</p>
--	---	---

<p>2.3. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -objasni puteve virusnih infekcija -razlikuje za čovjeka korisne i štetne viruse, -navede značaj virusa (eksperimentalni objekti, genetički inženjering, hortikultura, regulatori brojnosti drugih organizama), -nabroji karakteristične viroze čovjeka, životinja i biljaka -definira šta je AIDS, objasni puteve HIV infekcije i reakciju organizma na infekciju HIV virusom, kao i način zaštite i liječenje, -uoči mogućnosti širenja viroza i značaj zaštite (prevencije), -objasni načine borbe protiv virusa, -razlikuje korisne i štetne bakterije, -navede značaj bakterija i cijanobakterija, truljenje, mineralizacija, fermentacija (alkoholno i mliječno-kiselinsko vrenje), azotofiksacija, eksperimentalni objekti, genetički inženjering, simbioza, pionirske vrste, -nabroji karakteristična bakterijska oboljenja čovjeka, biljaka i životinja, -uoči mogućnosti širenja bakterijskih oboljenja i značaj zaštite (prevencije), -navede načine bakterijskih infekcija, -nabroji, objasni i razlikuje načine borbe protiv bakterija, -objasni značaj sterilizacije. 	<p>2.3. Značaj virusa, bakterija i cijanobakterija za čovjeka.</p> <p>- Korisni i štetni virusi i bakterije: viroze (AIDS/ HIV), i vakcina, prevencija; infektivnost, patogenost, , viroze, vakcina, prevencija; saprofitske i parazitske bakterije; truljenje, mineralizacija, fermentacija (alkoholno i mliječno-kiselinsko vrenje), načini borbe protiv virusa i bakterija (dezinfekcija, pasterizacija, sterilizacija, antibiotici, higijena); fotosinteza, azotofiksacija.</p> <p>-Učenički referati, tribine i predstave na temu <i>Virusi-opasnosti od virusnih infekcija, gubitak imuniteta.</i></p>	
--	--	--

<p>3.1. i 3.2. Učenik treba da: -navede osnovne karakteristike gljiva, zbog kojih se one izdvajaju u posebno carstvo, -navede i objasni razlike u građi gljiva (tipove talusa gljiva), -navede osnovne kriterije za razvrstavanje gljiva, -nabroji osobine mješinarke i stapčara/pečurke, -uoči smjenu generacija u razmnožavanju gljiva i razlikuje bespolnu i polnu generaciju, -nabroji i razlikuje osnovne predstavnike, -uporedi glavne osobine i značaj pojedinih gljiva, -navede značaj gljiva u svakodnevnoj upotrebi (medicina, farmacija, prehrambena industrija, poljoprivreda), -navede i razlikuje korisne i štetne gljive.</p>	<p>Morfologija, sistematika i filogenija gljiva.</p> <p>Jednostavne gljive: sluzave gljive i algašice ili plijesni. morfološke karakteristike, građa, razmnožavanje, sistematika, filogenija, ekologija i značaj. Heterotrofni protisti – jednostavne gljive: sluzave gljive i algašice ili plijesni: saprofiti, paraziti, predstavnici (siva ili crna plijesan - Mucor mucedo, peronospora).</p> <p>3.2. Složene gljive: mješinarke i stapčare glavne osobine, sistematika i značaj mješinarke i stapčara/pečurke: askospore, bazidiospore, micelij, hife, vegetativne i reproduktivne hife, plodonosno tijelo, pečurke, klobuk, korisne i štetne gljive, mikoze, predstavnici (kvasci, pepelnice, ražena gljivica, zelena plijesan – kistac, penicilin, smrčak, tartufi, zelena pupavka,...), A. Fleming.</p>	<p>Geografija: klima i biljni svijet (fitogeografija).</p>
--	---	--

<p>4.1. Učenik treba da: - navede klasifikaciju biljaka, - navede osobine nižih biljaka, - navede klasifikaciju nižih biljaka, - uoči njihova staništa i glavne osobine, (fotosintetički pigmenti i produkti fotosinteze).</p> <p>4.2. Učenik treba da: - nabroji i razlikuje načine razmnožavanja algi, - nabroji i razlikuje osnovne predstavnike silikatnih, euglenoidnih, zelenih, crvenih, smeđih/mrkih i hara, - uporedi glavne osobine i značaj pojedinih podjela eukariotskih algi, - navede pojavu cvjetanja mora - uoči privredni značaj eukariotskih algi (ishrana, kozmetika, lijekovi, agar), - posmatra neke eukariotske alge - uradi tabelarni pregled osnovnih karakteristika algi.</p> <p>4.3. Učenik treba da: - definira pojmove simbioza, anabioza, - uoči da su lišaji građeni od ćelija algi i gljiva, - navede i objasni razlike u građi i obliku talusa lišaja, - navede osobine i načine razmnožavanja lišaja, - prepozna lišaje kao indikatore zagađenog vazduha, - koristi ključeve za determinaciju nekih vrsta gljiva i lišaja iz okoline škole (razlikuju predstavnike gljiva i lišaja na slici ili biljnom materijalu).</p>	<p>Morfologija i sistematika biljaka.</p> <p>4.1. Klasifikacija biljaka: - klasifikacija nižih biljaka i opće karakteristike, - razlike između pojedinih podjela algi, - stanište, građa: nivoi organizacije, pigmenti i rezervne materije, ishrana, razmnožavanje, predstavnici i značaj.</p> <p>4.2. Eukariotske alge. Osobine nižih biljaka (talofita). Klasifikacija eukariotskih algi. Uporedni pregled podjela eukariotskih algi: - opće karakteristike, sistematika, sličnosti i razlike u građi, razmnožavanju, rasprostranjenosti i ekologiji; značaj algi; silikatne, euglenoidne, zelene, crvene, smeđe/mrke i hare; osobine (silikatna ljuštura, jednoćelijske, kolonijalne, višćelijske – talofite, talus, raznovrsnost talusa - kormoidan talus: rizoid, kauloid, filoid); stanište (planktonske, bentosne); pigmenti (hlorofil, karotin, ksantofil, fikocijanin, fikoeritrin, fukoksantin); rezervna materija (hrizolaminarin, ulja, skrob, alkohol, manit, laminarin, floridea skrob); načini razmnožavanja: bespolno (vegetativno – dioba, fragmentacija, i sporulativno- zoospore, aplanospore), polno (izogamija, ovogamija, konjugacija) i značaj (cvjetanje mora, dijatomejski mulj, ishrana, agar, kozmetika, lijekovi...).</p> <p>4. 3. Lišaji. Opće karakteristike: građa, razmnožavanje, sistematika, fiogenija, ekologija, rasprostranjenost i značaj; simbioza, anabioza, talus (korast, listast, žbunast); lišajske kiseline, soredijske, izidijske, pionirske vrste, indikatori zagađenog vazduha.</p> <p>Determinacija nekih vrsta gljiva i lišaja (vježba)</p>	<p>Geografija - klima i biljni svijet (fitogeografija).</p>
---	--	---

<p>5.1. Učenik treba da: -razlikuje više od nižih biljaka -nabroji prilagodbe na kopneni način života, -nabroji tkiva (tvorna, trajna) i opiše osnovne morfološke karakteristike, -navede vegetativne i generativne biljne organe, -opće morfološke osobine biljnih organa, -navede klasifikaciju viših biljaka (do podjela), - navede prve kopnene biljke i uoči njihov značaj u evoluciji biljaka.</p> <p>5.2. Učenik treba da: -navede zašto mahovine nisu u potpunosti prilagođene suhozemnim uslovima života, -objasni građu mahovina, -uoči odnos gametofita i sporofita, -definira sporofit, gametofit, anteridije, arhegonije, smjenu generacija, spore, gamete, -objasni načine razmnožavanja i smjenu generacija u razviću mahovina, -navede osnovne predstavnike i značaj mahovina.</p> <p>5.3. Učenik treba da: -uoči redukciju gamatofita kod paprati -navede osnovne karakteristike prečica i rastavića, - navede osnovne karakteristike fosilnih i savremenih prečica i njihove predstavnike, -uoči odnos sporofita i gametofita, -objasni građu paprati, -objasni načine razmnožavanja i smjenu generacija u razviću paprati -navede karakteristične predstavnike paprati, -uoči značaj fosilnih i savremenih paprati, -koristi ključeve za determinaciju nekih vrsta mahovina i paprati iz okoline škole, -nabroji predstavnike mahovina i paprati i navede njihov značaj.</p>	<p>5.1. Morfologija, sistematika i filogenija viših biljaka. Adaptacije na kopneni način života. Više biljke - kormofite: osobine viših biljaka i adaptacija na kopneni način života; tkiva (vrste, osnovne karakteristike); organi (vegetativni, generativni-osnovne morfološke karakteristike); klasifikacija; riniofite (rinija i kuksonija), opće karakteristike i njihov značaj.</p> <p>5.2. Mahovine. Građa, razmnožavanje i razviće: smjena generacija, dominacija gametofita, anteridije, arhegonije, sporofit, sporogon, spore, protonema, gameti; sistematika (jetrenjače, prave mahovine); filogenija, ekologija i značaj mahovina u prirodi.</p> <p>5.3. Paprati. Prečice I rastavići: opće karakteristike; fosilne I savremene prečice. Paprati: građa, razmnožavanje I razviće: rizom, sorusi, protalijum, smjena generacija: izosporne I heterosporne paprati; sistematika I filogenija (fosilne I savremene paprati); ekologija I značaj paprati u prirodi.</p> <p>Determinacija nekih vrsta mahovina I paprati (vježba).</p>	<p>Geografija: klima I biljni svijet (fitogeografija).</p>
---	---	--

<p>5.4. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -navede značaj evolucije biljaka sa sjemenom, -nabroji osobine biljaka sa sjemenom -razlikuje golosjemenice i skrivenosjemenice, -nabroji reproduktivne organe viših biljaka, -definira pojmove oprašivanja, oplodnje, rasijavanja i uoči njihovu raznovrsnost i značaj, -opiše građu sjemenog zametka -klasificira biljke sa sjemenom. <p>5.5. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -objasni opće morfološke karakteristike cikasa, gnetopsida, ginkopsida, -uoči značaj sjemenih paprati, cikasa i ginka u filogeniji golosjemenica, -opiše građu četinarara na primjeru bora -prepozna osobine golosjemenica kod predstavnika četinarara, -navede osnovne karakteristike razmnožavanja golosjemenica (uoči daljnju redukciju gametofita), -objasni životni ciklus bora -razlikuje igličaste, ljuspaste i perastolisne golosjemenice. <p>5.6. i 5.7, Učenik treba da, koristeći tabelarni prikaz (uporednim pregledom) najpoznatijih familija dikotila i monokotila, predstavnika tih familija iz okruženja:</p> <ul style="list-style-type: none"> -nabroji osobine monokotila i dikotila, -uoči raznovrsnost porodica monokotila i dikotila, -razlikuje zeljaste i drvenaste vrste monokotila i dikotila, -opiše morfološke osobine karakterističnih predstavnika porodica, -nabroji karakteristične predstavnike izučavanih porodica -koristi ključeve za determinaciju nekih rodova monokotila 	<p>5.4. Osobine i podjela biljaka sa sjemenom.</p> <p>Sjemenice: evolucija biljaka sa sjemenom, sjemeni zametak, redukcija gametofita.</p> <p>Opće karakteristike golosjemenica i skrivenosjemenica; oprašivanje, oplodnje; sjemeni zametak, embrion; sjeme; (sjemenjača, endosperm, klica), plod (rasijavanje); razlike između golosjemenica i skrivenosjemenica. Sistematika i filogenija (živi fosili).</p> <p>5.5. Osobine i sistematika golosjemenica.</p> <p>Cikasi, gnetopsida, ginkopsida, četinari. Opće morfološke karakteristike i rasprostranjenost: cikasi, gnetopsida (velvičija, gnetum, efedra) i ginkopsida (ginko biloba).</p> <p>Opće karakteristike četinarara na primjeru bora: građa (četine, šišarke), razmnožavanje i razviće četinarara, sistematika (četinari i perastolisne golosjemenice), filogenija, ekologija i značaj.</p> <p>Determinacija nekih vrsta četinarara (vježba).</p> <p>5.6. i 5.7. Osobine i sistematika skrivenosjemenica.</p> <p>Klasifikaciju skrivenosjemenica. Najznačajnije porodice dikotila i monokotila.</p> <p>Osobine dikotila i monokotila i razlike između njih.</p> <p>Na primjeru ljutića i ljiljana analizirati osobine dikotila i monokotila.</p> <p>Osobine i sistematika nekih porodica dikotila i monokotila.</p> <p>Uporedni pregled porodica dikotila i monokotila: bukava, breza, kupusa, ruža, boba, usnatica, glavočika; ljiljana, šaševa i trava - opće karakteristike: rasprostranjenost, morfologija i karakteristični predstavnici.</p> <p>Determinacija nekih vrsta dikotila i monokotila (vježba).</p>	<p>Geografija: klima i biljni svijet (fitogeografija)</p>
--	--	--

<p>-koristi ključeve za determinaciju nekih vrsta dikotila i monokotila iz okoline škole,</p> <p>-razlikuje predstavnike dikotila i monokotila.</p> <p>5.8. Učenik treba da:</p> <p>-uoči značaj biljaka kao autotrofnih organizama za održanje života na Zemlji,</p> <p>-uoči značaj biljaka za život čovjeka,</p> <p>-nabroji i razlikuje najvažnije poljoprivredne, ljekovite, jestive, otrovne, ukrasne i industrijske biljke,</p> <p>-nabroji osnovne karakteristike flore u BiH i na Balkanu,</p> <p>-prepoznaje i navodi zaštićene i ugrožene vrste,</p> <p>-razlikuje pojmove relikte i endeme razvije vještinu i sposobnost herbarizovanja biljaka.</p> <p>6.1. Učenik treba da:</p> <p>-klasificira životinje,</p> <p>-razlikuje jednoćelijske, kolonijalne i višećelijske životinje,</p> <p>-nabroji i razlikuje tipove simetrije praživotinja,</p> <p>-opiše cefalizaciju, segmentacije, tjelesne duplje,</p> <p>-opiše građu amebe, papučice i zelene euglena,</p> <p>-razlikuje načine kretanja kod praživotinja,</p> <p>-razlikuje autotrofne i heterotrofne protiste,</p> <p>-nabroji načine razmnožavanja praživotinja,</p> <p>-razlikuje bespolno i polno razmnožavanje,</p> <p>-nabroji karakteristične pretstavnike uoči da su praživotinje struktumno na nivou ćelije, a funkcionalno na nivou organizma,</p> <p>-naroži oboljenja koja izazivaju praživotinje,</p> <p>-objasni povezanost praživotinja i bolesti,</p> <p>-posmatra neke protiste pod mikroskopom i razvija vještinu i sposobnost mikroskopiranja.</p>	<p>Filogenija i značaj biljaka za život. Filogenija i značaj biljaka (autotrofi, kulture, hibridi, ljekovite, jestive, otrovne, ukrasne i industrijske biljke). Osnovne karakteristike flore u BiH i na Balkanu: biodiverzitet, relikti, endemi, izumrle, ugrožene i zaštićene vrste, crvene i crne knjige.</p> <p>Izrada herbarske zbirke (karakterističnih biljaka, ljekovitih biljaka, korovskih biljaka).</p> <p>6.1. Morfologija, sistematika i filogenija životinja.</p> <p>Morfologija, sistematika i filogenija beskičmenjaka. Klasifikacija i opće osobine životinja.</p> <p>Klasifikacija životinja: jednoćelijske i višećelijske životinje, dvoslojne i troslojne životinje-asimetrične i simetrične životinje (tipovi simetrije), parenhimatične, pseudocelomate i celomate, cefalizacija, segmentacija, beskičmenjaci, kičmenjaci.</p> <p>Praživotinje/protista. Jednoćelijski eukariotski organizmi - podjela, osobine i značaj: heterotrofni protisti, praživotinje, ameba, bičari, trepljari, pelikula, pseudopodije, bespolno i polno razmnožavanje (binarna dioba, konjugacija...), srdoboljna ameba (dizenterija), plazmodijum (malarija), tripanozoma (bolest spavanja). Autotrofni protisti: zelena euglena (pelikula, bič, fotoreceptor, hlorofil, paramilum, očna mrlja, vakuola).</p> <p>Posmatranje protista pod mikroskopom (vježba).</p>	<p>Geografija: klima i biljni svijet (fitogeografija).</p> <p>Geografija: klima i životinjski svijet.</p>
---	---	---

<p>6.2. Učenik treba da: -objasni porijeklo, nastanak i opće karakteristike višćelijskih životinja, -uporednim pregledom ukratko opiše pojavu i evoluciju različitih organa, -opiše građu sunđera i razlikuje tipove sunđera, -uoči da su sunđeri asimetrični, sesilni i avaskularni organizmi, -uoči značaj vode u obavljanju životnih procesa, -objasni ishranu, disanje, izlučivanje i razmnožavanje kod sunđera, -uoči značaj regeneracije (sito) -definira pojmove hermafroditi i gonohoristi, -navede predstavnike sunđera.</p> <p>6.3. Učenik treba da: -objasni radijalnu simetriju, -razlikuje polipe i meduze, -uoči značaj gastrovaskularne duplje i žarnih ćelija, -uoči značaj vode u obavljanju životnih procesa, -objasni ishranu, disanje, izlučivanje i razmnožavanje kod hidre, -uoči pojavu nervnog sistema -objasni smjenu generacija kod obelije, -navede predstavnike žarnjaka.</p>	<p>6.2. Metazoa.</p> <p>Porijeklo metazoa (Hekelova i Hadžijeva teorija). Uporedni pregled organa metazoa (građa, ishrana, disanje, izlučivanje, cirkulacija, osjetljivost-nervni sistem razmnožavanje) - pregled evolucije i pojave različitih organa. Parazoa: plakozoa i sunđeri. Dupljari/žarnjaci. Pljosnate, valjkaste gliste, mekušci. Člankovite gliste i zglavkari. Bodljokošci. Parazitske vrste beskičmenjaka. Značaj beskičmenjaka.</p> <p>Parazoa: plakozoa i sunđeri – opće karakteristike (stanište, građa, ishrana, disanje, cirkulacija, izlučivanje, čula, razmnožavanje); sistematika (predstavnici); asimetrija, oskulum, pore, spongocel, mezogleja, ćelije sa kraginom ili ogrlicom, askon, sikon, leukon, gemule, hermafroditi, gonohoristi, regeneracija.</p> <p>6.3. Eumetazoa. Dupljari/žarnjaci - opće karakteristike (stanište, građa na primjeru hidre, ishrana, disanje, cirkulacija, izlučivanje, nervni sistem i čula, razmnožavanje) i predstavnici Hidra - radijalna simetrija, polipi, meduze, žarne ćelije, gastrovaskularna duplja, mrežast nervni sistem, pupljenje, metageneza, vlasulje, koralji, atoli.</p>	
--	--	--

<p>6.4. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -objasni bilateralnu simetriju, -objasni osnovnu građu, način života i klasifikaciju pljosnatih glista, -uoči aktivno kretanje i usložnjavanje građe (cefalizacija), -uoči razvoj protonefridija i vrpčastog nervnog sistema, -objasni ishranu, disanje, izlučivanje i razmnožavanje kod pljosnatih glista, -uoči evolutivni značaj nemertina -navede progresivne osobine nemertina (crijevni i krvni sistem organa) <p>-definira pojmove: adaptacija, parazit, ektoparazit, endoparazit,</p> <ul style="list-style-type: none"> -nabroji i objasni adaptacije na parazitski način života, -objasni cikluse razvića metilja i pantljičara, -razlikuje definitivnog i prelaznog domaćina, -objasni značaj parazitskih pljosnatih glista za čovjeka. <p>6.5. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -poveže naziv i pojavu primarne tjelesne duplje, -opiše značaj pseudoceloma, -objasni ishranu, disanje, cirkulaciju, izlučivanje i razmnožavanje kod valjkastih glista, -objasni parazitizam na primjeru dječije gliste i trihine (ciklus razmnožavanja i razvića), -objasni značaj parazitskih pseudocelomata za čovjeka. 	<p>6.4. Pljosnate gliste.</p> <p>Opće karakteristike i sistematika.</p> <p>Uporedni pregled turbelarija i parazitskih pljosnatih glista: stanište, građa, ishrana, disanje, cirkulacija, izlučivanje, nervni sistem i čula, razmnožavanje.</p> <p>Turbelarije - bilateralna simetrija, parenhim, protonefridije, vrpčast nervni sistem, hermafroditi.</p> <p>Nemertine - progresivne osobine (potpun crijevni sistem i zatvoren krvni sistem).</p> <p>Parazitske pljosnate gliste - adaptacije na parazitski način života - metilji (veliki i mali metilj) i pantljičare (svinjska i pseća pantljičara): adaptacije, parazit, ektoparazit, endoparazit, pijavke, kukice, skoleks, proglotis, strobila, definitivni i prelazni domaćin, ciklus razvića metilja i pantljičare, adaptacije na parazitski način života.</p> <p>6.5. Pseudocelomate.</p> <p>Pojava pseudoceloma, sistematika, predstavnici</p> <p>Oble (valjkaste) gliste - opće karakteristike (stanište, građa, ishrana, disanje, cirkulacija, izlučivanje, nervni sistem i čula, razmnožavanje, značaj); pseudocelomate, pseudocelom, gonohoristi, čovječija glista, dječja glista, trihina, trihineloz.</p>	<p>Geografija: klima i životinjski svijet.</p>
---	--	---

<p>6.6. Učenik treba da: -naziv grupe poveže sa pojavom sekundarne tjelesne duplje, -objasni značaj celoma -klasificira celomate do nivoa podjela, -objasni asimetriju kod puževa, -razlikuje građu i načine kretanja kod izučavanih klasa mekušaca, -uoči razlike u ishrani, disanju, cirkulaciji, izlučivanju i razmnožavanju kod puževa, školjki i glavonožaca, -prepozna najpoznatije vrste puževa, školjki i glavonožaca, -objasni značaj mekušaca za čovjeka, -napravi zbirku ljuštura mekušaca.</p> <p>6.7. Učenik treba da: -uoči segmentacije tijela, -objasni homonomnu segmentaciju, -objasni ishranu, disanje, cirkulaciju, izlučivanje i razmnožavanje kod kišne gliste i pijavice, -nabroji adaptacije na specifičan način života -objasni značaj člankovitih glista za čovjeka, -secira kišnu glistu i uoči sposobnost regeneracije.</p>	<p>6.6. Celomate. Pojava celoma i sistematika celomata Mekušci - uporedni pregled općih karakteristika izučavanih klasa (stanište, građa, ishrana, disanje, cirkulacija, izlučivanje, nervni sistem i čula, razmnožavanje, predstavnici, značaj). Puževi, školjke, glavonošci – asimetrija, ljuštura, stopalo, sifon, sesilni organizmi, mlazni pogon, radula, filtracija, škrge, pluća, hemocijanin, hemolimfa, otvoren i djelomično zatvoren krvni sistem, metanefridije, ganglionaran nervni sistem, spoljašnje oplodjenje.</p> <p>6.7. Člankovite/prstenaste gliste. Opće karakteristike i sistematika. Kišna glista i pijavice – uporedni pregled općih karakteristika (stanište, građa, ishrana, disanje, cirkulacija, izlučivanje, nervni sistem i čula, razmnožavanje, značaj); homonomna segmentacija, klitelum, hete, zatvoren krvni sistem, ljestvičast nervni sistem, regeneracija, kokon.</p> <p>Disekcija kišne gliste (vježba).</p>	<p>Geografija: klima i životinjski svijet.</p>
--	---	--

<p>6.8. Učenik treba da: -objasni heteronomnu segmentaciju -razlikuje homonomnu i heteronomnu segmentaciju, -uoči različita staništa zglavkara, -uoči usložnjavanje građe – cefalizacija i egzoskelet, -objasni građu, ishranu, disanje, cirkulaciju, izlučivanje, i načine razmnožavanja kod zglavkara, -razlikuje proste i složene oči, -objasni mozaičko viđenje, -objasni i razlikuje razviće sa potpunom i nepotpunom metamorfozom, -napravi zbirku zglavkara (insekata).</p> <p>6.9. Učenik treba da: -uoči da su bodljokošci isključivo morski organizmi, -razlikuje simetriju odraslih i larvi, -uoči pojavu unutrašnjeg skeleta, -objasni građu i ulogu vodeno vaskularnog sistema, -razlikuje karakteristične predstavnike (na primjeru morske zvijezde).</p> <p>7. Učenik treba da: -objasni filogeniju beskičmenjaka, -uoči značaj beskičmenjaka za život na Zemlji, -razlikuje za čovjeka korisne i štetne vrste, -nabroji značajne parazitske vrste i prenosioc zaraznih oboljenja, -nabroji i razlikuje najvažnije jestive i otrovne vrste, -uoči značaj zglavkara (posebno insekata), -razlikuje načine borbe protiv insekata.</p>	<p>6.8. Zglavkari. Opće karakteristike (heteronomna segmentacija, cefalizacija) i sistematika. Usporedni pregled: stanište, građa, ishrana, disanje, cirkulacija, izlučivanje, nervni sistem i čula, razmnožavanje, predstavnici. Paukolike životinje, rakovi, stonoge i insekti. Opće karakteristike i građa: glava, grudi, trbuh, glavenogrudni region, egzoskelet, karapaks, hitin, ekstremiteti, krila, usni aparat, treheje, Malpigijevi sudovi, antenalne žlijezde, ljestvičast nervni sistem, proste i složene oči, mozaičko viđenje, feromoni, hemolimfa, otvoren krvni sistem, metamorfoza (potpuna, nepotpuna) jaje, larva, (lutka), imago, krpelji i grinje.</p> <p>6.9. Bodljokošci. Opće karakteristike (stanište, građa, ishrana, disanje, cirkulacija, izlučivanje, nervni sistem i čula, razmnožavanje); predstavnici: morske zvijezde, morske zmijuljice, morski ježevi, morski krastavci, morski krinovi – radijalna i bilateralna simetrija, unutrašnji skelet, oralni i aboralni pol, vodeno vaskularni sistem.</p> <p>7. Filogenija i značaj beskičmenjaka. Filogenija i značaj beskičmenjaka. Značajne parazitske vrste beskičmenjaka i prenosioci zaraznih oboljenja. Značaj zglavkara – insekata. Načini borbe protiv insekata.</p>	<p>Geografija: klima i životinjski svijet.</p>
--	--	---

<p>8.1; 8.2; 8.3. i 8.4. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -nabroji opće osobine hordata, -klasificira hordate, -nabroji opće osobine kičmenjaka, -klasificira kičmenjake, -razlikuje vodene od kopnenih kičmenjaka, -uoči pojavu amnion, -nabroji amniote, -razlikuje poikiloterme i homeoterme, <p>-razlikuje staništa, građu tijela, ishranu, izlučivanje, disanje, krvni sistem, nervni sistem i razmnožavanje kod riba, vodozemaca, gmizavaca, ptica i sisara,</p> <p>-razlikuje oviparne, ovoviviparne i viviparne organizme,</p> <p>-prepozna i nabroji karakteristične vrste (predstavnik) riba, vodozemaca, gmizavaca, ptica i sisara pravilno koristi ključ za determinaciju riba,</p> <p>-secira ribu ili žabu,</p> <p>-razvija sposobnost disekcije.</p>	<p>8.1; 8.2; 8.3; 8.4. Morfologija, sistematika i filogenija hordata.</p> <p>Opće osobine i sistematika hordata i kičmenjaka Opće osobine - horda, cjevast nervni sistem, kesasti izraštaji ždrijela, mišićav repni region; sistematika (plaštaši, kopljaši, kičmenjaci). Kičmenjaci – opće karakteristike, sistematika i uporedni pregled (stanište, građa tijela, ishrana, izlučivanje, disanje, krvni sistem, nervni sistem, razmnožavanje, značaj i predstavnici).</p> <p>Uporedni pregled riba i vodozemaca. Opće karakteristike, sistematika i uporedni pregled- stanište, građa tijela, ishrana, izlučivanje, disanje, krvni sistem, nervni sistem, razmnožavanje, značaj i predstavnici. Ribe – poikilotermi, glava, trup, rep, krljušti, parne i neparne peraje, potpun crijevni sistem, bubreg, škrge (dvodihalice), srce, krvni sudovi, aortin luk, mozak i kičmena moždina, oviparni organizmi. Vodozemci - poikilotermi, žljezde, potpun crijevni sistem (kloaka), bubreg, koža, sluzokoža, škrge, srce, krvni sudovi, mozak i kičmena moždina, ovoviviparni organizmi, metamorfoza.</p> <p>Determinacija slatkovodnih riba pomoću ključa (vježba).</p> <p>Disekcija ribe, žabe (vježba).</p>	<p>Geografija: klima i životinjski svijet.</p>
---	---	--

<p>8.5. Učenik treba da: -objasni značaj kičmenjaka za život čovjeka, -objasni filogenetske odnose u životinjskom svijetu, -objasni osnovne karakteristike faune u BiH i na Balkanu, -prepozna i navede zaštićene i ugrožene vrste,</p>	<p>Upporedni pregled gmizavaca i ptica. Gmizavci - poikilotermi, pigmentske ćelije, glava, trup, rep, rožne krljušti i ploče, potpun crijevni sistem (kloaka), bubreg, pluća, srce, krvni sudovi, veliki i mali krvotok, mozak i kičmena moždina, amnioti. Ptice – leteći kičmenjaci, krila, homeotermi, perje, mitarenje, trtična žljezda, kljun, potpun crijevni sistem (kloaka), bubreg, pluća, vazdušne kese, srce, krvni sudovi, veliki i mali krvotok, mozak i kičmena moždina, oviparni organizmi, amnioti.</p> <p>Morfologija i sistematika sisara. Sisari - najsloženiji kičmenjaci, homeotermi, glava, vrat, trup, udovi, rep, znojne, lojne i mliječne žljezde, dlake, linjanje, potpun crijevni sistem, bubreg, pluća, srce, krvni sudovi, veliki i mali krvotok, mozak i kičmena moždina, viviparni organizmi, amnioti.</p> <p>8.5. Filogenija i značaj životinja. Značaj kičmenjaka. Filogenetski odnosi u životinjskom svijetu Značaj životinja u životu čovjeka (heterotrofi, ishrana, otrovne, ukrasne i hibridne vrste životinja, paraziti, prenosioci oboljenja). Osnovne karakteristike faune u BiH i na Balkanu i zaštita životinjskog svijeta (zaštićene i ugrožene vrste, relikti i endemi).</p>	<p>Geografija: klima i životinjski svijet.</p>
--	--	--

DIDAKTIČKA UPUTSTVA I PREPORUKE

U prvom razredu:

Nastavnik treba da sagleda nivo znanja sa kojim učenici dolaze iz osnovne škole kako bi prilagodio svoj rad u toku realizacije nastavnih sadržaja u skladu sa važećim NPP-om.

Nastavnik treba da upućuje učenike na povezivanje prethodnih i novostečenih znanja i na korištenje različitih izvora informacija. Iako je uloga nastavnika da učenicima saopći osnovne informacije, te je ova metoda neizbježna, ipak ne treba da bude dominantna, već nastavnik treba da usmjerava učenike da samostalno dolaze do zaključaka, da uočavaju razlike i otkrivaju uzročno – posljedične veze. Zato je potrebno kombinirati različite oblike i metode rada.

Potrebno je motivirati učenike da postavljaju pitanja i tragaju za odgovorima. Nastavnici mogu učenike dodatno motivirati navođenjem zanimljivosti iz života pojedinih naučnika, nekih vrsta biljaka, životinja ili drugih zanimljivosti.

Nastavnik treba da podstiče učenike da se osposobe da koriste različite izvore znanja: da koriste literaturu, internet, medije, da sistematski prikupljaju i klasificiraju informacije.

U prvom razredu izučavaju se osnovni biološki pojmovi, citologija i raznovrsnost živog svijeta.

S obzirom na kontinuiranost nastavnih sadržaja u višim razredima, težište treba da bude na gradivu iz citologije, posebno nukleinskim kiselinama i građi ćelije. Zato nastavnik treba da insistira na razumijevanju i trajnosti usvojenih znanja. Da bi se to postiglo, prilikom realizacije programa, pored korištenja očiglednog

materijala i izvođenja vježbi, nastavnik treba da insistira na misaonoj aktivnosti učenika u toku nastave. To se može ostvariti kroz aktivno učešće učenika u svim fazama časa, kao i učenjem putem otkrića, primjenom naučenog i sl. Pored toga, neophodno je da se izučavanje ovog gradiva dovede u vezu sa hemijom i fizikom (hemijski sastav i građa ćelije).

Kroz nastavu o virusima i bakterijama (sa posebnim naglaskom na HIV), cilj je sticanje znanja koja su dio opće kulture, ali i formiranje higijenskih navika. Učenici treba da uoče značaj preventivnih mjera u očuvanju sopstvenog zdravlja.

Nastavnik treba da razvije kod učenika razumijevanje funkcioniranja organizma kao sistema, te odnosa i međuzavisnosti elemenata u sistemu. Takođe treba da kod učenika razvije svijest o značaju raznolikosti i bogatstvu živog svijeta na Zemlji i probudi interesovanje za izučavanje živog svijeta. U ovu svrhu, učenici mogu pogledati film (npr. *Mikrokosmos*, *Svijet koji nestaje*, *Opstanak*, *Neobične vrste...*).

U temi u kojoj se vrši uporedni pregled nekih podjela eukariotskih algi, nastavnik treba da naglasi karakteristične pigmente i rezervne materije, kao i njihov značaj.

Pri obradi općih karakteristika sjemenica treba nabrojati reproduktivne organe, objasniti oprašivanje i oplodjenje, kao i stvaranje sjemena iz sjemenog zametka. Detaljnija građa reproduktivnih organa i vegetativni organi izučavaće se u višim razredima.

Pri uporednom pregledu najpoznatijih porodica dikotila i monokotila nastavnik može da izdvoji karakteristične predstavnike i na njima objasni morfološke osobine porodica.

Opće karakteristike pljosnatih glista, nastavnik može da objasni analizom turbelarija, a zatim treba da naglasi po čemu se parazitske vrste razlikuju od njih. Posebno treba istaći adaptaciju na parazitski način života i samo navesti progresivne osobine nemertina.

Mekušce treba analizirati uporednim pregledom klasa puževa, školjki i glavonožaca, a zglavkare upoređujući paukolike životinje, rakove, stonoge i insekte. Na kraju ove teme, nastavnik treba posebno obraditi značaj analiziranih beskičmenjaka.

Proučavajući hordate, učenik treba da uoči njihove osnovne osobine, specifične adaptacije i navede predstavnike. Zato nastavnik može da uporedo analizira ribe i vodozemce kao kičmenjake koji zavise od vodene sredine, zatim gmizavce i ptice kao kopnene organizme, i posebno sisare. Pri tome treba izdvojiti specifične adaptacije.

O raznovrsnom biljnom i životinjskom svijetu postoji čitavo bogatstvo različitog tekstualnog i slikovnog materijala. Dobro je učenike podsticati da ovaj materijal koriste prilikom učenja, ali da se ne zadržavaju samo na posmatranju određenih slika i sl. već ih upućivati na pravljenje različitih shema, pregleda, klasifikacija.

Biljni i životinjski svijet je zonalno raspoređen. Neophodno je da se izučavanje ovog gradiva dovede u vezu sa geografijom, jer su to interdisciplinarni sadržaji (biogeografija-fitogeografija i zoogeografija). To su teme koje omogućavaju nastavniku da razvija kod učenika logičko mišljenje, na primjer, kroz uočavanje veza između uslova za život i raznolikosti i bogatstva živog svijeta itd., te da stiču sistemsku a ne parcijalna znanja. Analizirajući floru i faunu učenici treba da shvate da je očuvanje, unapređenje i zaštita životne sredine i zaštita i očuvanje ugroženih biljnih i životinjskih vrsta prioritetni zadatak.

Osim usvajanja ključnih znanja, nastavnik treba da osposobi učenike da samostalno, ili uz pomoć nastavnika, izvode određene laboratorijske vježbe i manja istraživanja. Učenici treba da razviju vještine i sposobnosti: mikroskopiranja, izrade mikroskopskih preparata, herbarizovanja biljaka, konzerviranja biološkog materijala, planiranja i postavljanja eksperimentalnih aparatura, disekcije, korištenja mjernih instrumenata... Nakon završetka određenih oblasti, može se organizovati okrugli sto na temu "Čudesni svijet životinja" i "Čudesni svijet biljaka".

NASTAVNI PROGRAM INFORMATIKA PRVI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2
Godišnji broj nastavnih časova: 70

Opći i posebni ciljevi:

Učenik treba da samostalno koristi računar, da u drugim nastavnim predmetima koristi mogućnosti i prednosti kompjutera, te treba usvojiti nastavne sadržaje kojima će steći informatičke kompetencije.

Osnovni ciljevi predmeta su:

- spoznaja značaja i uloge informacionih tehnologija u modernom društvu;
- razumijevanje uticaja informatike na ekonomske, socijalne, naučne i druge aspekte čovjekovog djelovanja;
- usvajanje temeljnih znanja i spretnosti u korištenju savremenih informacionih tehnologija za zadovoljavanje ličnih i društvenih informacionih potreba;
- razvijanje komunikacionih sposobnosti;
- usmjeravanje i nadogradnja individualnih sposobnosti učenika/ca;
- spoznavanje potrebe za pravilnim radom sa računarom;
- nalaženje informacija iz različitih izvora i njihovo kritičko vrednovanje;
- razvijanje sposobnosti kvalitetnog i preciznog oblikovanja informacija;
- usvajanje znanja neophodnih za pretraživanje, čuvanje, obradu i upotrebu podataka;
- razvijanje sposobnosti rada u grupi i razvijanje odgovornosti;
- ukazivanje na značaj bezbjednosti i zaštite podataka;
- obogaćivanje riječnik učenika i razvoj pravilnog i preciznog izražavanja.

Tema: Osnovni informatički pojmovi. (okvirno 24 nastavna časa)

Operativni ciljevi / ishodi učenja	Sadržaji programa / pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
Učenik treba da: -zna objasniti osnovne informatičke pojmove, -zna da radi sa Binarnom algebrom -zna građu kompjutera prema von Nojmanu, -zna objasniti <i>hardware, software</i> i vrste <i>software</i> .	Pojam podatka, informacije i komunikacije. Binarni brojni sistemi. Građa kompjutera. <i>Hardware, software, vrste software</i>	Likovna kultura: posmatranje slike. Biologija: povratna veza u biološkim procesima.

Didaktička uputstva i preporuke: Kroz razgovor i pretragom interneta razjasniti osnovne pojmove.

Ishodi učenja: Učenik treba da samostalno zna naći odgovarajuće podatke na internetu.

Tema: *Windows*. (okvirno 6 nastavnih časova)

Operativni ciljevi / ishodi učenja	Sadržaji programa / pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima:
Učenik treba da: -ponovi i proširi svoja znanja iz osnovne škole, -da zna da koristi <i>Windows</i> .	Manipuliranje fajlovima/folderima i eksternim uređajima. <i>File Explorer, Settings</i> .	Engleski jezik.

Didaktička uputstva i preporuke: Kroz vježbe i odgovarajuće testove ponoviti i proširiti znanja iz operativnog sistema.

Ishodi učenja: Učenik treba da prepozna neke osnovene mogućnosti koje pruža rad na operativnom sistemu.

Tema: Obrada teksta. (okvirno 30 časova)

Operativni ciljevi / ishodi učenja	Sadržaji programa / pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima:
Učenik treba da: -koristi tekst procesor, - je osposobljen da samostalno napiše referate, seminarske, maturalni i bilo koji rad ili dokument.	Fontovi . Stilovi. Tabulatori . Tabele. Okviri, slike. Obrasci. Formule. Grafikoni.	Bosanski jezik: pravopis, pisanje dokumenata. Engleski jezik.

Didaktička uputstva i preporuke: Kroz vježbe i odgovarajuće testove ponoviti i proširiti znanja iz programa za obradu teksta.

Preporuka je da se koristi program *MS Word*.

Ishodi učenja: Učenici trebaju znati koristiti neki tekst procesor za kreiranje i uređenje dokumenta.

Tema: Računarske mreže i internet. (okvirno 10 časova)

Operativni ciljevi / ishodi učenja	Sadržaji programa / pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima:
Učenik treba da: -se upozna sa vrstama i načinom rada računarskih mreža, -je osposobljen da ih koristi.	Podjele računarski mreža. Topologija računarskih mreža. Način rada računarskih mreža.	Engleski jezik.

Didaktička uputstva i preporuke: Kroz vježbe proširiti znanja iz načina korištenja interneta. Da kreiraju *e-mail* adrese (ako ih učenici nemaju) i da ih koriste slanjem vježbi svom nastavniku.

Ishodi učenja: Učenici treba da znaju na koji način funkcioniše internet i da pretraživanjem sami odaberu korisne informacije, da koriste *e-mail* za slanje podataka.

NASTAVNI PROGRAM

GEOGRAFIJA

PRVI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2
Godišnji broj nastavnih časova: 70

Opći i posebni ciljevi programa:

Opći ciljevi: Produblјivanje postojećih geografskih znanja iz fizičke geografije usvajanjem novih pojmova i uočavanjem zakonitosti teritorijalnog razmјeštaja fizičkogeografskih objekata i tumačenje fizičkogeografskih pojava i procesa.

Posebni ciljevi: Praćenje aktuelnih fizičkogeografskih pojava i procesa, tumačenje njihovih uzroka i posljedica i njihov uticaj na geografsku valorizaciju prostora. Sticanje praktičnih znanja koje učenici treba da usvoje na operativnom nivou.

Sadržaji i operativni ciljevi/ishodi programa i okvirni broj nastavnih časova

Tema 1. Uvod u geografiju. – 5 nastavnih časova

Geografija: predmet, podjela, zadaci proučavanja, kratak historijski razvoj geografske nauke.

Geografski omotač: sastav i struktura.

Fizička geografija: predmet, podjela, zadaci proučavanja, metode i primjena.

Osnovne fizičko-geografske zakonitosti u geografskom omotaču.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <p>1.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • razumije predmet izučavanja geografije i geografske nauke, • zna podjelu geografske nauke, • razvija svijest o kompleksnosti i aplikativnosti geografskih znanja; <p>1.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • zna pojam geografskog omotača, • razumije sastav i strukturu geografskog omotača, • podijeli geografski omotač na geosfere, • zna njihove karakteristike i dovodi ih u međusobnu vezu, • poznaje pojam geosistema i razumije složenost; <p>1.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • razumije predmet izučavanja fizičke geografije, • zna podjelu fizičke geografije, • uočava praktični značaj fizičke geografije, • poznaje metode istraživanja; 	<p>1.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Definicija, predmet, zadaci i razvoj geografske nauke, • perspektive daljeg razvoja geografije, • sistem geografskih nauka, geografske discipline: fizička, društvena i regionalna geografija, • metode geografskih proučavanja; <p>1.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zemljine sfere i njihova povezanost, • pojam antroposfere i pomjeranje njenih granica, • pojam pejzaža, • pojam geosfere i geokomponenti, • geosfere (litosfera, hidrosfera, atmosfera, biosfera), • pojam geosistema; <p>1.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • pojam fizičke geografije, • podjela fizičke geografije i predmet izučavanja, 	<p>1.1. Historija.</p> <p>1.2. Fizika.</p> <p>1.3. Fizika, Biologija.</p>

<p>1.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • izgradi svijest o cjelovitosti i međusobnoj povezanosti svih segmenata na Zemlji kao planeti, • razumije zakonitosti o kruženju materije i energije i zna primjere, • shvata zakon cikličnosti i zna primjere, • može da objasni zonalnost geografskih pojava i sadržaja. 	<ul style="list-style-type: none"> • metodologija istraživanja i proučavanja; <p>1.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • univerzalne FIZIČKO-GEOGRAFSKE zakonitostima u geografskom omotaču: zakon cjelovitosti, zakon o kruženju materije i energije, zakon ritmičnosti, cikličnosti i periodičnosti, zakon samoregulacije, zakon zonalnosti, zakon povezanosti. 	<p>1.4. Fizika.</p>
--	---	-------------------------

Tema 2. Kosmos i Zemlja u kosmosu. – 4 nastavna časa

Naučne teorije o nastanku kosmosa i Sunčevog sistema.

Sunce i Sunčev sistem.

Geografske posljedice oblika Zemlje i njenih kretanja.

Vrijeme i njegovo računanje.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <p>2.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • razumije pojam kosmosa (vasione), • poznaje naučne teorije o nastanku kosmosa, • razlikuje svemirska tijela i pravilno koristi stručne termine, • shvata beskonačnost kosmosa, • prati svemirska istraživanja; <p>2.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • izgradi predstavu o Zemljinoj veličini i obliku, • analizira i razumije posljedice oblika Zemlje, • usvaja znanja o Zemljinim kretanjima, • razumije posljedice Zemljinih kretanja, • objašnjava smjenu dana i noći, • shvata razlike u trajanju dana i noći, • objašnjava smjenu godišnjih doba, • zna zakonitosti u formiranju toplotnih pojaseva i njihov razmještaj; <p>2.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • dovodi u vezu oblik Zemlje i Zemljina kretanja, • ima jasnu predstavu o vremenu (dan, mjesec, godina), • razumije podjelu na vremenske zone, preračunava vremenske razlike i zna praktični značaj, • zna nastanak i vrste kalendara, upoređuje ih i zna na čemu se zasnivaju. 	<p>2.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nastanak kosmosa (vasione) – naučne teorije, • osnovni pojmovi o kosmosu i nebeskim tijelima, • upoznavanje Sunčevog sistema, • definiranje Zemlje u Sunčevom sistemu, definiranje svjetlosne godine; <p>2.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • oblik i veličina Zemlje, • posljedice oblika Zemlje, • Zemljina kretanja (rotacija i revolucija), • ravnodnevnicu, dugodnevnicu i kratkodnevnicu, • posljedice Zemljinih kretanja; <p>2.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • pojam zvjezdanog dana i sunčevog dana, • lokalno vrijeme, zonalno i svjetsko vrijeme, • datumsku granicu, • vremenske zone, • kalendar (julijanski, gregorijanski i Milankovićev). 	<p>2.1. Fizika.</p> <p>2.2. Fizika.</p> <p>2.3. Fizika.</p>

Tema 3. Unutrašnja građa Zemlje i razvoj Zemljine kore. – 6 nastavnih časova

Geosfere: građa i sastav unutrašnjosti Zemlje.

Zemljina kora: mineraloško-petrološki sastav.

Stijene: način postanka i podjela, rude i mineralni resursi.

Geološka historija i razvoj Zemljine kore.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <p>3.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • ima predstavu o geološkoj historiji Zemlje, • zna analizirati građu Zemlje i sastav Zemljine unutrašnjosti, • dovodi u vezu Zemljinu građu i pokrete u unutrašnjosti Zemlje, • poznaje metode istraživanja unutrašnjosti Zemlje; <p>3.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • ima izgrađenu predstavu o nastanku i karakteristikama litosfernog omotača, • zna dovesti u vezu pojavu minerala s termodinamičkim uslovima u Zemljinoj kori, • zna na bazi mineraloške građe izvršiti geografsku valorizaciju prostora, • dovodi u vezu fizičke i hemijske osobine minerala s njihovim privrednim značajem; <p>3.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • zna objasniti proces nastanka stijena, • zna objasniti razliku u njihovim osobinama na osnovu postanka, • zna razvrstati stijene i minerale po postanku, • zna objasniti pojam ruda i mineralnih resursa, te njihov privredni značaj, • izgrađuje stavove o ograničenosti rezervi mineralnih i rudnih resursa; <p>3.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • zna da izdvoji faze razvoja Zemljine kore, • povezuje geološka razdoblja i orogeneze, • objašnjava uticaj orogeneza na formiranje reljefa, • stiče jasnu sliku o formiranju kontinentalne mase i morskih basena, • zna razvoj Zemljine kore povezati s pojavom živog svijeta, • zna objasniti uticaj klimatskih promjena na stvaranje uslova naseljenosti i razmještaj živog svijeta. 	<p>3.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geologija – predmet proučavanja i razvoj, • starost Zemlje, • građa unutrašnje geosfere: jezgro, omotač jezgra, Zemljina kora – karakteristike, • metode upoznavanja Zemljine unutrašnjosti; <p>3.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • pojam litosfere, • debljina litosfernog sloja i hemijski sastav, • mineralogija – predmet izučavanja, • minerali, • hemijske i fizičke osobine minerala, • privredni značaj minerala; <p>3.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • podjela stijena po postanku, • proces nastanka stijena i njihove osobine, • magmatske, sedimentne i metamorfne stijene, • rude i mineralni resursi, rasprostranjenost i valorizacija; <p>3.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • faze razvoja Zemljine kore – geološka razdoblja, • trajanje pojedinih geoloških razdoblja i razvoj biljnog i životinjskog svijeta, • formiranje reljefa u pojedinim fazama, orogeneze, • karakteristike geoloških faza. 	<p>3.1. Fizika, Hemija.</p> <p>3.2. Hemija, Fizika.</p> <p>3.3. Hemija.</p> <p>3.4. Fizika, Biologija.</p>

Tema 4. Reljef Zemljine površine. – 17 nastavnih časova

Reljef litosfere: unutrašnje sile i njihov uticaj na formiranje reljefa; epirogeni pokreti.

Orogeni pokreti i uticaj na stvaranje oblika reljefa.

Vulkanska aktivnost.

Zemljotresi: pojava, podjela i zone.

Djelovanje egzogenih sila na nastanak reljefa; erozivno– akumulativni procesi.

Insolacija, raspadanje stijena i denudacija: erozivni i akumulativni oblici reljefa.

Riječna ili fluvijalna erozija: fluvijalni erozivno-akumulativni oblici reljefa.

Kraška erozija: površinski i podzemni oblici reljefa.

Glacijalna erozija: erozivni i akumulativni oblici reljefa.

Eolska erozija: erozivni i akumulativni oblici reljefa.

Abrazija: erozivni i akumulativni oblici reljefa.

Operativni ciljevi / Ishodi	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <p>4.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • razumije naučni i praktični značaj geomorfologije, • zna definirati osnovne pojmove vezane za reljef, • zna geomorfološke agense i način njihovog djelovanja, • objašnjava postanak (genezu) krupnih oblika reljefa, • zna definirati endogene pokrete te objasniti njihove uzroke i posljedice, • dovodi u vezu promjenu klime i unutrašnje pokrete sa oblicima reljefa; <p>4.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • zna definirati orogene pokrete, • uočava razlike u reljefnim oblicima nastalim horizontalnim i vertikalnim pokretima, • objašnjava način stvaranja gromadnih i vjenačnih planina, • zna razliku u genezi, izgledu i drugim obilježjima između gromadnih i vjenačnih planina i razlikuje ih na geografskoj karti, • prepoznaje krupne oblike reljefa (planine, visoravni, nizije, kotline, kraška polja i zna objasniti njihovu genezu); <p>4.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • zna objasniti formiranje vulkana i pojavu vulkanske aktivnosti, • uspostavlja uzročno–posljedičnu vezu između vulkanske aktivnosti, geološke građe i oblika reljefa, • prepoznaje tipove vulkana, • izdvaja vulkanske zone na Zemlji i dovodi ih u vezu sa geološkom stabilnošću, • vrši geografsku valorizaciju vulkana i zona vulkanske aktivnosti; 	<p>4.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geomorfologija – predmet izučavanja, • pojam geomorfoloških agensa, • krupni oblici reljefa, • unutrašnje sile (Zemljina gravitacija i toplota) i njihov rad, • epirogeni pokreti i njihove karakteristike, • transgresija i regresija – uzroci i posljedice; <p>4.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • orogeni pokreti, • vertikalni i horizontalni orogeni pokreti, • radijalni pokreti (rasjedanje) i proces stvaranja gromadnih planina, • proces nabiranja i stvaranja vjenačnih planina, • oblici reljefa nastali djelovanjem orogenih pokreta; <p>4.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • vulkanizam, • elementi vulkana, • izlivanje vulkanskih produkata (gasoviti, tečni, čvrsti), • pojam magme, • površinski i podzemni oblici magmatizma, • vulkanski oblici reljefa, • tipovi vulkana, • vulkanske zone na Zemlji; <p>4.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • pojam seizmizma i 	<p>4.1. Fizika.</p> <p>4.2. Fizika.</p> <p>4.3. Fizika, Hemija.</p> <p>4.4. Fizika</p>

<p>4.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • zna objasniti nastanak pojedinih vrsta zemljotresa, • dovodi u vezu jačinu zemljotresa i njihovo rušilačko dejstvo, • prepoznaje mjerne instrumente i skale, • zna dovoditi u vezu vulkansku i seizmološku aktivnost s trusnim zonama na Zemlji i pojavom velikih prirodnih katastrofa (cunami), • razvija svijest o značaju predviđanja i praćenja seizmičkih aktivnosti u cilju ublažavanja posljedica od prirodnih katastrofa, • prati aktualna dešavanja u vezi pojave zemljotresa, • razvija osjećaj humanosti i solidarnosti; <p>4.5.</p> <ul style="list-style-type: none"> • zna objasniti razliku i vezu između erozije i akumulacije, • povezuje djelovanje egzogenih sila i nastanak različitih tipova reljefa, • prepoznaje egzogene sile koje mijenjaju Zemljinu površinu, • dovodi u vezu erozivne faktore, • prepoznaje procese koji mijenjaju reljefne oblike, te na osnovu vlastitih zapažanja i znanja navodi primjere tih promjena u neposrednoj okolini, • dovodi u vezu međusobno djelovanje više faktora; <p>4.6.</p> <ul style="list-style-type: none"> • definira i objašnjava procese i prepoznaje reljefne oblike nastale insolacijom, raspadanjem stijena i denudacijom, • dovedu u međusobnu vezu geološku građu i navedene procese, • razlikuje erozivne i akumulativne oblike reljefa izazvane djelovanjem navedenih sila; <p>4.7.</p> <ul style="list-style-type: none"> • shvata riječnu eroziju kao proces koji stalno mijenja oblike reljefa, • zna objasniti djelovanje riječne erozije i njenu vezu sa geološkom građom, • analizira uslove u kojima nastaju erozivni, a u kojim akumulativni riječni oblici reljefa, • u stanju je izvršiti geografsku valorizaciju pojedinih oblika reljefa nastalih riječnom erozijom; <p>4.8.</p> <ul style="list-style-type: none"> • izgradi stav prema kraškoj eroziji kao procesu koji stalno mijenja oblike reljefa, • objašnjava djelovanje kraške erozije i njenu vezu s geološkom građom, • zna analizirati u kojim uslovima nastaju erozivni, a u kojim akumulativni kraški oblici reljefa, 	<p>zemljotresa,</p> <ul style="list-style-type: none"> • uzroci pojava zemljotresa, • tipovi zemljotresa – karakteristike, jačina zemotresa (intenzitet i energija), rušilačka snaga, • posljedice pojave zemljotresa, • mjerni instrumenti i mogućnost predviđanja zemljotresa, • trusne zone na Zemlji; <p>4.5.</p> <ul style="list-style-type: none"> • pojam egzogenih sila, • vrste egzogenih sila, način djelovanja egzogene sile kao geomorfološki agensi, • pojam erozije i akumulacije, • erozivni faktori i modifikatori erozivnih procesa (intenzitet erozivne energije, reljef, geološki sastav, pedološki sastav, biljni i životinjski svijet, vrijeme i čovjek); <p>4.6.</p> <ul style="list-style-type: none"> • insolacija, • posljedice insolacije, • proces raspadanja stijena, • faktori koji utiču na raspadanje stijena, • fizičko i hemijsko raspadanje stijena i njima nastali reljefni oblici, • proces denudacije, posljedice denudacije i reljefni oblici nastali denudacijom; <p>4.7.</p> <ul style="list-style-type: none"> • pojam riječne erozije, • objasniti proces odvijanja riječne (fluvijalne) erozije, • erozivni riječni oblici reljefa: riječno korito, riječna dolina, basen riječnog sliva (nastanak i karakteristike), • tipovi riječnih dolina, • akumulativni riječni oblici reljefa: plavine, ade, delte, • aluvijalne ravni (nastanak i karakteristike, geografska valorizacija fluvijalnih oblika reljefa); <p>4.8.</p> <ul style="list-style-type: none"> • pojam kraške erozije, • proces odvijanja kraške erozije, • površinski i podzemni kraški oblici reljefa i njihove karakteristike, 	<p>4.5. Fizika, Hemija.</p> <p>4.6 Fizika, Hemija, Biologija.</p> <p>4.7. Hemija.</p> <p>4.8. Fizika, Hemija.</p>
--	--	---

<ul style="list-style-type: none"> • zna izvršiti geografsku valorizaciju pojedinih oblika reljefa nastalih kraškom erozijom, • objašnjava razliku između površinskih i podzemnih kraških oblika reljefa; <p>4.9.</p> <ul style="list-style-type: none"> • zna objasniti djelovanje glacijalne erozije i njenu vezu s geološkom građom i klimatskim karakteristikama, • zaključuje u kojim uslovima nastaju erozivni, a u kojim akumulativni glacijalni oblici reljefa, • zna objasniti razliku između pojedinih glacijalnih oblika reljefa i dovodi ih u vezu s geološkom građom i postankom, • u stanju je izvršiti geografsku valorizaciju pojedinih oblika reljefa nastalih glacijacijom erozijom; <p>4.10.</p> <ul style="list-style-type: none"> • formiraju stav o eolskoj eroziji kao procesu kojim su formirani oblici reljefa na velikim geografskim prostranstvima, • zna objasniti djelovanje eolske erozije i njenu vezu s geološkom građom i temperaturnim kolebanjima, • analizira i zaključuje u kojim uslovima nastaju erozivni, a u kojim akumulativni eolski oblici reljefa, • zna izvršiti geografsku valorizaciju pojedinih oblika reljefa nastalih eolskom erozijom, • uočava mogućnosti čovjekovog djelovanja na ublažavanje posljedica djelovanja eolske erozije, • shvata mogućnosti čovjekovog djelovanja u uslovima savremenog tehnološkog razvoja na transformaciju reljefa formiranog pod uticajem eolske erozije; <p>4.11.</p> <ul style="list-style-type: none"> • zna da definira i objasni pojam abrazije, • razlikuje i zna objasniti u kojim uslovima nastaju erozivni, a u kojim akumulativni abrazioni oblici reljefa, • dovedu u vezu djelovanje abrazije s geološkom građom i kretanjima morske vode, • zna i razlikuje tipove morskih obala, • zna izvršiti geografsku valorizaciju i poređenja pojedinih abrazionih oblika reljefa. 	<ul style="list-style-type: none"> • geografski razmještaj i pojava krša i kraških oblika reljefa, • erozivni kraški oblici reljefa, • akumulativni kraški oblici reljefa, • geografska valorizacija kraških oblika reljefa; <p>4.9.</p> <ul style="list-style-type: none"> • pojam glacijacije i uslovi pojave glacijacije, • proces odvijanja glacijalne erozije, • nastanak erozivnih i akumulativnih glacijalnih oblika reljefa, • geografska rasprostranjenost glacijalnih oblika reljefa i njihova geografska valorizacija, • uticaj klimatskih kolebanja na rasprostranjenost glacijalnih oblika reljefa; <p>4.10.</p> <ul style="list-style-type: none"> • pojam eolske erozije i uslovi u kojima se ona javlja, • proces odvijanja eolske erozije, • erozivni i akumulativni eolski oblici reljefa, • geografska rasprostranjenost oblika reljefa, • uticaj klimatskih kolebanja i vegetacijskog pokrivača na rasprostranjenost eolskih oblika reljefa; <p>4.11.</p> <ul style="list-style-type: none"> • pojam abrazije i njeno djelovanje na mijenjanje izgleda reljefa, • erozivni i akumulativni abrazioni oblici reljefa, • geografska rasprostranjenost pojedinih abrazionih oblika reljefa, • geografska valorizacija pojedinih abrazionih oblika reljefa, • tipovi morske obale. 	<p>4.9. Fizika.</p> <p>4.10. Fizika, Hemija, Biologija.</p> <p>4.11. Fizika.</p>
---	--	--

Tema 5. Atmosfera. – 15 nastavnih časova

Struktura i sastav atmosfere.

Klimatski elementi i faktor .

Temperatura vazduha.

Vazdušni pritisak.

Vjetrovi: periodični, stalni i lokalni.

Vodena para u atmosferi.

Padavine: niske i visoke.

Vrijeme.

Klima: toplotni pojasevi i tipovi klime.

Čovjek i klima – klimatske promje.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <p>5.1.</p> <ul style="list-style-type: none">• poznaje slojevitost atmosfere i sastav vazduha,• zna procese koji se odvijaju u atmosferi,• shvata značaj atmosfere za opstanak života na Zemlji,• razvija svijesti o odgovornom čovjekovom djelovanju na očuvanju kvaliteta troposfere,• ima izgrađenu svijest o štetnom djelovanju radijacije i ponašanju u skladu s tim,• poznaje karakteristike i značaj ozonskog omotača i prati promjene; <p>5.2.</p> <ul style="list-style-type: none">• razlikuje klimatske elemente i klimatske faktore,• dovodi u vezu klimatske elemente i klimatske faktore,• razumije uticaj klimatskih faktora na formiranje klimatskih karakteristika pojedinačno i kompleksno,• upoređuje pojedine klimatske faktore i analizira na primjerima; <p>5.3.</p> <ul style="list-style-type: none">• zna faktore koji utiču na temperaturu vazduha,• poznaje način mjerenja temperatura vazduha i određuje srednje vrijednosti,• poznaje rad s mjernim instrumentima,• dovodi u vezu prosječne temperature vazduha i reljef,• objašnjava pojavu termičke inverzije,• zna objasniti termička kolebanja na Zemlji i može se služiti izotermnim kartama;	<p>5.1.</p> <ul style="list-style-type: none">• Pojam atmosfere,• hemijski sastav atmosfere,• vertikalna slojevitost atmosfere,• uticaj atmosfere na život na Zemlji,• efekt staklene bašte i kolebanje klimata,• sunčeva radijacija,• ozonski omotač; <p>5.2.</p> <ul style="list-style-type: none">• klimatski elementi i faktori,• značaj klimatskih faktora i uticaj na formiranje klimatskih tipova,• veza između klimatskih elemenata i faktora,• analiza svakog klimatskog faktora i njegovog uticaja na klimatske elemente pojedinačno i kompleksno; <p>5.3.</p> <ul style="list-style-type: none">• faktori koji utiču na temperaturu vazduha,• mjerenje temperature vazduha i srednje vrijednosti,• mjerni instrumenti i postupci pri mjerenju,• termički gradijent i temperaturna inverzija,• zotermne karte;	<p>5.1. Hemija, Fizika.</p> <p>5.2. Fizika.</p> <p>5.3. Fizika.</p>

<p>5.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • definira vazdušni pritisak i dovodi ga u vezu s nadmorskom visinom i temperaturom vazduha, • uočava razliku između ciklona i anticiklona, • zna faktore formiranja velikih vazdušnih frontova, • zna objasniti geografski razmještaj ciklona i anticiklona, • razumije opću cirkulaciju atmosfere, • poznaje rad s mjernim instrumentima, • zna čitati izobarne karte; 	<p>5.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • pojam vazdušnog pritiska, • faktori koji utiču na promjene vazdušnog pritiska, • mjerenje vazdušnog pritiska, • mjerni instrumenti i postupci pri mjerenju, • pojam i karakteristike ciklona i anticiklona, • formiranje vazdušnih frontova, • uticaj vazdušnih frontova na vremenske prilike, • izobarne karte; 	<p>5.4. Fizika.</p>
<p>5.5.</p> <ul style="list-style-type: none"> • zna kako nastaje vjetar, • objašnjava kako se formiraju vazdušna strujanja, • zna zakonitosti i objašnjava kretanja vjetrova, • analizira uslove pojave stalnih, periodičnih i lokalnih vjetrova i upoređuje ih, • zna uticaj vjetrova na nastanak i pojavu prirodnih nepogoda, • izdvaja geografske oblasti s pojavom olujnih vjetrova, • razumije značaj pojedinih vjetrova za geografsku valorizaciju prostora, • zna nacrtati <i>ružu</i> vjetrova; 	<p>5.5.</p> <ul style="list-style-type: none"> • pojam vjetra i zakonitosti vazdušnih kretanja, • komponente vjetra, mjerenje, <i>ruža</i> vjetrova, • podjela vjetrova: stalni, periodični i lokalni, • geografski razmještaj vjetrova, • rušilački vjetrovi, • uticaj vjetrova na formiranje uslova naseljenosti; 	<p>5.5. Fizika.</p>
<p>5.6</p> <ul style="list-style-type: none"> • objašnjava kako voda dospijeva u atmosferu, • zna kako se određuje apsolutna i relativna vlažnost vazduha i na šta utiče, • zna kako nastaje magla, • prepoznaje oblasti učestale pojave magle i njene posljedice za organizaciju života, • zna objasniti proces kondenzacije i sublimacije i formiranja oblaka, • zna i uočava tipove oblaka i njihove karakteristike, • zna kako se određuje oblačnost, • povezuje oblačnost i neke klimatske elemente, • zna čitati izonefne karte; 	<p>5.6.</p> <ul style="list-style-type: none"> • vodena pare u vazduhu i faktori koji utiču na njenu pojavu, • apsolutna vlažnost vazduha, • relativna vlažnost vazduha, • mjerenje i instrumenti, • procesi kondenzacije i sublimacije, • nastanak magle, • formiranje i tipovi oblaka, oblačnost, • izonefne karte; 	<p>5.6. Fizika.</p>
<p>5.7.</p> <ul style="list-style-type: none"> • objašnjava proces formiranja padavina, • uočava razliku između pojedinih vrsta padavina i uslova njihovog nastanka, • poznaje način mjerenja padavina, • zna izdvojiti geografske prostore sa ekstremno niskim ili visokim količinama padavina, • dovodi u vezu količinu padavina s klimatskim elementima i faktorima, • poznaje važnost količine padavina za život čovjeka i privredne aktivnosti; 	<p>5.7.</p> <ul style="list-style-type: none"> • padavine, • podjela padavina na niske i visoke, • uslovi formiranja niskih i visokih padavina, • mjerenje padavina i mjerni instrumenti, • geografska raspodjela padavina, • karte izohijeta, • značaj padavina za formiranje uslova naseljenosti i privređivanje, • praćenje količine padavina (mjerenje) ; 	<p>5.7. Fizika, Biologija.</p>

Kretanje morske vode: talasi, struje, plima i oseka.

Značaj i zaštita svjetskog mora.

Vode na kopnu: podjela, značaj i zaštita.

Podzemne vode: klasifikacija, značaj i zaštita.

Rijeke: osnovni elementi vodotoka, riječni sistem, sliv i mreža.

Osnovne hidrološke karakteristike rijeka: vodostaj i režim, značaj i zaštita.

Jezera: postanak, klasifikacija, živi svijet, značaj i zaštita.

Led na kopnu.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <p>6.1.</p> <ul style="list-style-type: none">• zna definirati osnovne pojmove vezane za svjetsko more,• zna podjelu svjetskog mora, tipove mora i njegove osobine,• povezuje podjelu i morfometrijske karakteristike svjetskog mora i postanak reljefa,• razlikuje i prepoznaje tipove mora i morskih obala, jasna mu je njihova geneza i valorizacija; <p>6.2.</p> <ul style="list-style-type: none">• zna fizičke osobine morske vode,• objašnjava uzroke razlika u temperaturi, providnosti i boji morske vode,• objašnjava svjetlucanje morske vode,• zna izdvojiti pojedina mora po fizičkim specifičnostima,• uspostavlja uzročno-posljedičnu vezu između pojedinih fizičkih osobina morske vode,• zna hemijske osobine morske vode,• objašnjava zašto postoje razlike u slanosti morske vode,• zna dovesti u vezu salinitet s geografskom valorizacijom,• može da dovede u vezu salinitet i tačku leđenja morske vode; <p>6.3.</p> <ul style="list-style-type: none">• poznaje svojstva i kretanja morske vode,• razlikuje morska kretanja i faktore koji na njih utiču,• dovodi u međusobnu vezu morska kretanja,• zna posljedice morskih kretanja,• uočava i objašnjava uticaj morskih struja na klimatske karakteristike,• vrši geografsku valorizaciju;	<p>6.1.</p> <ul style="list-style-type: none">• Hidrologija – predmet proučavanja, praktični značaj,• podjela svjetskog mora,• glavne morfometrijske karakteristike okeana,• tipovi mora i njegove osobine,• karakteristike reljefa dna okeanskih i morskih basena,• mjerenja dubine mora; <p>6.2.</p> <ul style="list-style-type: none">• fizičke osobine morske vode (temperatura, providnost, boja, svjetlucanje i od čega zavise),• hemijske osobine morske vode,• uticaj fizičkih i hemijskih osobina morske vode na geografsku valorizaciju mora; <p>6.3.</p> <ul style="list-style-type: none">• kretanja morske vode i šta ih uzrokuje,• talasi – formiranje, karakteristike,• morske struje – geografski razmještaj toplih i hladnih morskih struja,• značaj morskih struja,• uticaj morskih struja na klimu,• plima i oseka – period plime i	<p>6.2. Hemija, Fizika.</p> <p>6.3. Fizika.</p>

<p>6.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • dovodi u vezu fizičke i hemijske osobine mora sa živim svijetom, • zna podjelu živog svijeta, • shvata značaj živog svijeta mora kao izvora hrane, • objašnjava i analizira uticaj mora na klimu, • shvata važnost mora kao izvora pitke vode i energije, • uviđa važnost svjetskog mora u saobraćajnom povezivanju od davnina do danas, • razvija stav o potrebi kompleksne zaštite mora kao velikog prirodnog resursa; <p>6.5.</p> <ul style="list-style-type: none"> • zna razlikovati vode na kopnu i upoređuje njihova obilježja, • analizira postanak kopnenih voda, • vrši klasifikaciju kopnenih voda i zna na čemu se ona zasniva, • uočava i objašnjava razlike u razmještaju kopnenih voda, • zna privredni značaj voda na kopnu, • razumije proces kruženja vode u prirodi, • izgrađuje stav o odgovornosti raspolaganja i zaštiti kopnenih voda; <p>6.6.</p> <ul style="list-style-type: none"> • objašnjava nastanak podzemnih voda, • uspostavlja vezu između podzemnih voda, njihovih osobina i geološke građe, • razlikuje tipove podzemnih voda, • zna izvršiti valorizaciju podzemnih voda, • izdvaja geografske prostore karakteristične za pojedine tipove podzemnih voda i objašnjava njihov postanak, • svjestan je značaja i racionalnog upravljanja eksploatacijom podzemnih voda; <p>6.7.</p> <ul style="list-style-type: none"> • objašnjava kako se formira riječni tok, • razlikuje elemente riječnog toka, • analizira i upoređuje različite riječne tokove, • zna šta je riječni sistem i sliv, • zna kako se formira riječna mreža, • uočava na karti razvođe i vododjelnice, • dovodi u vezu karakteristike riječnog toka i sliva s geološkom građom; <p>6.8.</p> <ul style="list-style-type: none"> • razlikuje vodostaj, vodostanje i proticaj i zna kako se formiraju, • objašnjava i razumije vezu između klimatskih elemenata i vodostaja, • razumije značaj praćenja vodostaja, • zna načine čovjekovog djelovanja na kontrolu proticaja i izlivanja voda, • zna kako se formira režim voda i od čega zavisi, • ima izgrađenu svijest o vodama kao resursu 	<p>oseke i kolebanja;</p> <p>6.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • značaj mora, • živi svijet mora, • more kao izvor hrane, • desalinizacija – izvor vode, • izvor energije, • uticaj mora na klimu, • saobraćajni značaj, • geostrateški značaj; <p>6.5.</p> <ul style="list-style-type: none"> • kopnene vode i njihove osnovne karakteristike, • razmještaj, podjela i značaj kopnenih voda, • način postanka voda na kopnu i faktori njihovog razmještaja, • značaj kopnenih voda, • ugroženost i zaštita voda; <p>6.6.</p> <ul style="list-style-type: none"> • podzemne vode, • klasifikacija podzemnih voda po jačini izdani, • obrazovanje podzemnih voda, • tipovi podzemnih voda, njihove karakteristike i privredni značaj, • termomineralne vode, • zaštita podzemnih voda; <p>6.7.</p> <ul style="list-style-type: none"> • najznačajnije površinske vode, tj. rijeke, • način formiranja riječnog toka, • elementi riječnog toka, • riječni sistem, sliv i mreža, • veza između geološke građe i karakteristika riječnog sliva, • privredni značaj; <p>6.8.</p> <ul style="list-style-type: none"> • osnovne hidrološke karakteristike rijeka, • vodostaj, vodostanje i proticaj, • veza između klimatskih 	<p>6.4. Biologija, Hemija, Fizika.</p> <p>6.5. Fizika.</p> <p>6.6. Hemija, Fizika.</p>
---	--	--

<p>neophodnom za čovjekov opstanak i potrebi zaštite;</p> <p>6.9.</p> <ul style="list-style-type: none"> • zna kako se formiraju jezera, • razlikuje tipove jezera, navodi primjere, • vrši upoređivanja po karakteristikama, • zna kako nastaju depresije i kriptodepresije, • uočava značaj živog svijeta jezera, • uočava privredni značaj jezera (saobraćajni, privredni, turistički), • dovodi u vezu tip jezera i njegovu geografsku valorizaciju, • razvija svijest o potrebi zaštite jezera; <p>6.10.</p> <ul style="list-style-type: none"> • zna kako se formira led na kopnu i njegov geografski razmještaj, • dovodi u vezu sniježnu granicu i rasprostranjenost biljnog i životinjskog svijeta, • objašnjava kako se formiraju lavine, • razlikuje tipove lednika i upoređuje ih, • povezuje uticaj glacijacije na formiranje reljefa, • razvija svijest o značaju lednika kao rezerve slatke vode i lednika kao faktora u regulaciji klimatskih promjena i nivoa svjetskog mora. 	<p>elemenata i vodostaja,</p> <ul style="list-style-type: none"> • način i značaj praćenja vodostaja, • veza između klimatskih tipova i režima voda, • značaj vodotoka, • zaštita voda i njihova racionalna eksploatacija, • najznačajnije vodene saobraćajnice i rijeke s najvećim hidroenergetskim potencijalom; <p>6.9.</p> <ul style="list-style-type: none"> • proces nastanka jezera, • genetska klasifikacija, • osnovne karakteristike pojedinih tipova jezera, primjeri, • živi svijet jezera, • privredni značaj i zaštita; <p>6.10.</p> <ul style="list-style-type: none"> • formiranje leda na kopnu, • veza između klimatskih karakteristika i formiranja leda, • podjela lednika, • geografski razmještaj leda na kopnu, • značaj lednika (klimatski, izvor slatke vode). 	
--	--	--

Tema 7. Biosfera i pedosfera. – 5 nastavnih časova

Pedološki pokrivač formiranje, tipovi tla i zaštita.

Uticaj prirodnih i društvenih faktora na geografski razmještaj biljnog i životinjskog svijeta.

Rasprostranjenje biljnih zajednica i životinjskog svijeta na Zemlji.

Operativni ciljevi/Ishodi učenja	Sadržaji programa/Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <p>7.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • zna proces nastanka tla, • zna klasifikovati tla i povezati ih s bioklimatskim zajednicama, • vrši upoređivanja tla, • zna karakteristike pojedinih vrsta tla, • izgrađuje svijest o tlu kao prirodnom resursu, • uočava degradaciju tla, • zna metode i postupke zaštite i poboljšanje 	<p>7.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Formiranje tla, • klasifikacija tla, • veza između karakteristika zemljišta i biljne zajednice, • značaj tla u proizvodnji hrane, • degradacija zemljišta, • načini poboljšanja zemljišta; 	<p>7.1.</p> <p>Biologija, Hemija.</p>

<p>kvaliteta tla;</p> <p>7.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • zna odrediti granice biosfere, • zna izvršiti podjelu biljnog i životinjskog svijeta, • dovodi u vezu prirodne uslove s rasprostranjenošću biljnog i životinjskog svijeta, • razumije i analizira uticaj društvenih faktora na rasprostranjenost biljnog i životinjskog svijeta <p>7.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • dovodi u vezu reljef i klimatski pojas s vegetacijskim pojasevima, • uočava vezu između razmještaja biljnog i životinjskog svijeta sa naseljenošću na Zemlji, • upoznat je s pozitivnim i negativnim posljedicama čovjekovog djelovanja na rasprostranjenost biljnog i životinjskog svijeta, • izgrađuje svijest o potrebi zaštite biljnog i životinjskog svijeta. 	<p>7.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • pojam i granice biosfere, • podjela biosfere na biotope (kopneni, vodeni i vazdušni), • uticaj prirodnih faktora na rasprostranjenje biljnog i životinjskog svijeta, • uticaj čovjeka na rasprostranjenost biljnog i životinjskog svijeta <p>7.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • biljne zajednice i njihovo geografsko rasprostranjenje, • vertikalna i horizontalna podjela biljnih zajednica, • značaj biljnog i životinjskog svijeta i njihova ugroženjenost, • odgovorno djelovanje. 	<p>7.2. Biologija.</p> <p>7.3. Biologija, Hemija.</p>
--	---	---

Tema 8. Geografske osnove zaštite životne sredine. – 4 nastavna časa

Pojam prirodne, geografske i životne sredine.

Ugroženost geokomponenti i elemenata životne sredine i njihova zaštita.

Operativni ciljevi/Ishodi učenja	Sadržaji programa/Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <p>8.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • razlikuje prirodnu, geografsku i životnu sredinu, • dovodi u vezu tehnološki napredak i brojnost populacije s transformacijom prirodne sredine, • uočava promjene u svom okruženju; <p>8.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • prepoznaje aktivnosti i ponašanja koji ugrožavaju životnu sredinu, • zna objasniti uticaj čovjekovih aktivnosti na životnu sredinu uz primjere, • shvata važnost zaštite životne sredine, • usvaja i prihvata osjećaj odgovornosti za očuvanje životne sredine u cilju osiguranja održivog razvoja. 	<p>8.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pojam prirodne, geografske i životne sredine, • transformacija prirodne sredine, • korelacija između tehnološkog razvoja i povećanja populacije i stepena transformacije prirodne sredine, • izmijenjenost prirodnih areala; <p>8.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • geokomponente, • faktori i akteri narušavanju kvaliteta životne sredine, • veze između čovjekovog djelovanja i stanja životne sredine, • geoprostori sa najvećim stepenom ugroženosti životne sredine, • pojedinačna i kolektivna odgovornost i obaveza zaštite životne sredine. 	<p>8.1. Biologija.</p> <p>8.2. Biologija.</p>

NASTAVNI PROGRAM

HISTORIJA

PRVI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2

Godišnji broj nastavnih časova: 70

Opći i posebni ciljevi programa:

- usvajanje osnovnih znanja o historiji kao nauci i nastavnom predmetu;
- razvijanje sposobnosti razumijevanja historijskog vremena, prostora i upotrebe historijske literature i terminologije;
- upoznavanje učenika sa svim vrstama historijskih izvora, kao i sa njihovom kritičkom procjenom;
- upoznavanje sa značajnim događajima, procesima i ličnostima političke, ekonomske i kulturne historije, koje su obilježile određene historijske epohe;
- afirmiranje sadržaja iz nacionalne historije kojima se ostvaruje razvoj nacionalnog identiteta;
- razvijanje sposobnosti kritičkog i historijskog mišljenja i logičkog zaključivanja;
- njegovanje demokratskih oblika ponašanja, vjerske i nacionalne tolerancije;
- osposobljavanje učenika za nastavak školovanja i proces cjeloživotnog učenja;
- osposobljavanje učenika za spoznaju uzročno-posljedičnih veza i vrednovanje izvora;
- shvatanje sadašnjosti kao posljedice historijskog razvoja društva;
- oblikovanje vlastitog argumentiranog mišljenja i interpretacije, raspravljanje otvoreno i konstruktivno te uvažavanje različito zasnovane perspektive i percepcije o prošlosti;
- razumijevanje profesionalnoetičkih normi i vrijednosnih aspekata povezanih s proučavanjem historije na osnovu kojih učenik oblikuje lični sistem vrijednosti, stavova i uvjerenja;
- razumijevanje važnosti očuvanja kulture i historijske baštine kao nositelja informacija o prošlosti.

Operativni ciljevi

Operativni ciljevi proizilaze iz općih ciljeva i usmjereni su na učenika. Pokazuju šta učenik treba da nauči, sazna, postigne i treba da uradi.

Objedinjuju:

- 1) sadržajne (pojmovi, principi, zakonitosti),
- 2) procesne ciljeve (razne kognitivne i komunikacijske sposobnosti i kompetencije),
- 3) služi kao osnova za definiranje standarda znanja.

Predložene aktivnosti proizilaze iz postavljenih ciljeva i upućuju na procese i radnje putem kojih učenik ostvaruje cilj.

Pojmovi koje bi učenici trebalo da usvoje kao dio općeg obrazovanja i koji čine osnovu za učenje historije kasnijih epoha (u narednim razredima).

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI / ISHODI PROGRAMA

Tema: Uvod u historiju.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uoči značaj historije u proučavanju prošlosti ljudskog društva; • shvati značaj historije kao nauke i kao nastavnog predmeta; • prepozna historijske izvore i kritički ih procjenjuje; • objasni različite načine računanja vremena; • zna da izvrši periodizaciju prošlosti ljudskog društva; • tumači karakteristike društveno-ekonomskih formacija; • upozna najznačajnije pomoćne historijske nauke i shvati njihov odnos sa historijom; • primjenjuje stečeno znanje u odnosu prema ostacima materijalne culture. 	<p>Uvod u historiju: historija, prahistorija, hronologogija, era, periodizacija, civilizacija, historiski izvori, kultura, društveno- ekonomska formacija (robovlasništvo, feudalizam, kapitalizam, socijalizam, komunizam) heraldika, numizmatika, paleografija, diplomatika, hrišćanska i muslimanska era.</p>	<p>Bosanski jezik i književnost</p> <ul style="list-style-type: none"> • analiza historijskih izvora. <p>Matematika, Fizika, Geografija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • računanje vremena.

Tema: Prahistorija - prvobitna ljudska zajednica.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • objasni pojam prahistorije; • zna na osnovu čega je izvršena podjela prahistorije/; • objasni kako su prirodne i geografske promjene uticale na razvoj čovjeka; • opiše život ljudi u prahistoriji; • da razlikuje društvene zajednice nastale u prahistoriji; • shvati značaj pronalaska vatre, metala i tehničkih pronalazaka koji su unaprijedili izradu oruđa i oružja; • analizira uslove u kojima je došlo do pojave društvene podjele rada; • upozna razloge za pojavu prvih vjerovanja i potrebe za izražavanjem osećanja putem umjetnosti; • upozna najstarije narode koji su živeli na Balkanu; • prepozna na karti najznačajnija arheološka nalazišta na našim 	<p>Prahistorija: kameno i metalno doba; prvobitna ljudska zajednica, paleolit, mezolit, neolit, matrijarhat, patrijarhat, animizam, totemizam, politeizam, monoteizam, fetišizam, rod, pleme, bratstvo, klase, Lepenski vir, Starčevačka kultura, Butmirska kultura; Krapinska pećina, Hušnjakovo brdo, Vučedolska kultura, Sopotska kultura.</p>	<p>Likovna kultura:</p> <ul style="list-style-type: none"> • umjetničko stvaralaštvo u doba prahistorije; • arheološki lokaliteti.

prostorima; • upozna sva arheološka nalazišta kamenog i metalnog doba na tlu svih država bivše Jugoslavije (Bosna i Hercegovina, Srbija, Hrvatska, Slovenija, Crna Gora i Sjeverna Makedonija).		
--	--	--

Tema: Stari Istok.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
Učenik treba da: • navede područja i rijeke oko kojih su nastale prve visoko razvijene civilizacije; • objasni uslove u kojima su nastale prve države na području Starog istoka; • shvati značaj irigacionog sistema za život ljudi (na primjerima Egipta i Mesopotamije); • upozna po izboru neku od država Starog istoka (Asirija, Persija, Hetiti...); • prepozna karakteristike istočnjačkog ropstva; • da poznaje društvenu i državnu strukturu najstarijih država; • opiše način života različitih društvenih slojeva; • navede karakteristike privrednog razvoja drevnih civilizacija; • tumači odredbe Hamurabijevog zakona; • uoči značaj religije u životu ljudi i njen uticaj na kulturno stvaralaštvo prvih civilizacija; • navede najznačajnije tekovine kulturnog stvaralaštva ranih civilizacija.	Stari Istok: Egipat, Mesopotamija, Indija, Kina, civilizacija, istočnjačka despotija, irigacioni sistem, noma, katarakta, piramida, mastaba, balzamiranje, mumija, hijeroglifi, piktografsko, klinasto i fonetsko pismo, Hamurabijev zakon, faraon.	Bosanski jezik i književnost: • prva pisma, počeci pismenosti, epovi. Sociologija: • klase, kaste, državno i društveno uređenje, društveno-ekonomske formacije, zakoni. Filozofija: • poznati filozofi i razvoj filozofske misli. Demokratija i ljudska prava: • oblici državnog i društvenog uređenja, prvi zakoni. Matematika, Geografija, ekologija: • poznati matematičari, fizičari, astronomi, naučnici o prirodi. Likovna kultura: • egipatska umjetnost (arhitektura, vajarstvo, slikarstvo); • arheološki lokaliteti; • kulturno-historijski spomenici.

Tema: Stara Grčka.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • opiše prirodno-geografske uslove grčkih oblasti; • razlikuje najstarije periode grčke historije; <ul style="list-style-type: none"> • poznaje tekovine kritsko- mikenske kulture; • objasni život starih Grka u Homerovo doba; <ul style="list-style-type: none"> • navede uzroke, pravce i posljedice grčke kolonizacije; • objasni organizaciju i funkcioniranje polisa; <ul style="list-style-type: none"> • upozna karakteristike grčke religije; • poznaje osnovne karakteristike društvenog i državnog uređenja Atine; <ul style="list-style-type: none"> • poznaje osnovne karakteristike društvenog i državnog uređenja Sparte; • procijeni značaj zajedničke borbe Grka za slobodu; <ul style="list-style-type: none"> • navede uzroke, najznačajnije bitke i posljedice grčko- persijskih ratova; • vrednuje „zlatno Periklovo doba“; • navede uzroke Peloponeskog rata i shvati štetnost unutar grčkih sukoba; • upozna najveća kulturna dostignuća Grka u književnosti, nauci i filozofiji; • opiše uspon makedonske države, na karti uoči prostorna stanka imperije Aleksandra Makedonskog, uoči vrijeme nastanka, veličinu i značaj; • analizira organizaciju helenističkih monarhija nakon smrti Aleksandra Makedonskog; • navede najznačajnija dostignuća helenističke kulture. • poznaje Grčku kolonizaciju na Istočnoj obali Jadrana (Issa, Pharos, Korkyra...). 	<p>Stara Grčka: Krit, Mikena, herojsko doba, polis, Atina, Sparta, talaso kratija, Trojanski rat, bazileus, polis, kolonizacija, helenizacija, Lakonija, spartijati, periojeci, heloti, oligarhija, geruzija, apela, efori, spartanskovas pitanje, eupatridi, demos, arhonti, areopag, dakonski, eklesija, tiranija, Delski savez, Atinski pomorski savez, foros, Partenon, panhelenizam, hegemonija, antropomorfizam, panatenejske svečanosti, dorski, ionski i korintski stil, kurosi, kore, karijatide, Aleksandar Makedonski: makedonska falanga, Filipike, helenističke monarhije, satrapije, mozaik, Aleksandrijska biblioteka.</p>	<p>Bosanski jezik i književnost:</p> <ul style="list-style-type: none"> • epovi (Homer – Ilijada i Odiseja), grčke tragedije, mitovi, legende, razvoj govorništva. <p>Sociologija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • klase, državno i društveno uređenje, društveno- ekonomske formacije, zakoni. <p>Filozofija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • poznati mislioci antike i razvoj filozofske misli. <p>Demokratija i ljudska prava:</p> <ul style="list-style-type: none"> • oblici državnog i društvenog uređenja, prvi zakoni i ustavi, ljudska prava. <p>Matematika, Geografija, ekologija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - poznati matematičari, fizičari, astronomi, naučnici o prirodi. <p>Likovna i muzička kultura:</p> <ul style="list-style-type: none"> • grčka umjetnost (arhitektura, vajarstvo, slikarstvo); <ul style="list-style-type: none"> • arheološki lokaliteti; • kulturno-historijski spomenici.

Tema: Stari Rim.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • razumije geografske karakteristike Apeninskog poluostrva; • opiše nastanak grada Rima; • objasni strukturu i organizaciju rimskog društva i države u doba kraljeva; • poznaje osnovna obilježja rimskog društva i države u doba republike; • opiše rimsku vojsku i pojasni njenu ulogu i značaj u širenju rimske države; analizira posljedice rimskih osvajanja; • razumije suštinu agrarno- socijalnih reformi, vojnih reformi i opiše položaj robova u Rimu; • utvrdi uzroke propadanja rimske republike i uoči uslove u kojima je došlo do uspostavljanja monarhije; • objasni karakteristike društvenog i državnog uređenja u doba carstva; • opiše svakodnevni život različitih slojeva rimskog društva; • uoči na karti granice carstva u periodu najvećeg uspona; • analizira uzroke privredne i društvene krize carstva; • uoči pravce seoba, podjele i propast Zapadnog Rimskog carstva; • navede osnovna obilježja rimske religije i opiše društvenu i duhovnu podlogu kršćanstva; • prepozna specifičnosti rimske kulture i navede najveće domete Rimljana u oblasti prava, književnosti, historiografije, umjetnosti; • procijeni značaj rimske kulture za savremeni svijet; • se upozna s ilirskim plemenima i rimsko-ilirskim ratovima (Teuta); • navede najznačajnije ostatke rimske kulture na Balkanu. 	<p>Rimska civilizacija, kraljevstvo, republika, carstvo, patriciji, plebejci, Senat, Zakoni 12 tablica, narodni tribuni, nobili, magistrati, konzuli, pretori, kvestori, cenzori, diktator, komicije, Punske ratove, romanizacija, latifundije, proleter, agrarna reforma proskripcije, trijumvirat, penati, larii, mani, lemuri, anali, insule, forum, amfiteatar, terme, provincije, edikt, koloni, tetrahija, anona, Koloseum, akvadukt, slavoluci, evanđelje, apostoli, vasiljenski sabor, vandalizam, Iliri, Kelti, Tračani, legija, centurija, veto, trijumf, optimat, popular, princeps, pontifik, katakombe.</p>	<p>Bosanski jezik i književnost:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pisma starih Rimljana, izvori iz djela rimskih pisaca, razvoj govorništa. <p>Sociologija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • klase, državno i društveno uređenje, društveno- ekonomske formacije, zakoni, izvori rimskog prava. <p>Filozofija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • poznati mislioci antike i razvoj filozofske misli. <p>Demokratija i ljudska prava:</p> <ul style="list-style-type: none"> • oblici državnog i društvenog uređenja, prvi zakoni i ustavi, ljudska prava. <p>Matematika, Geografija: poznati matematičari, fizičari, astronomi.</p> <p>Likovna i muzička kultura:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rimska umjetnost (arhitektura, vajarstvo, slikarstvo); • arheološki lokaliteti; • kulturno-historijski spomenici.

Didaktička uputstva i preporuke

Potrebno je u realizaciji nastave predvidjeti primjenu različitih metoda i oblika rada i korištenje odgovarajućih nastavnih sredstava. Izbor nastavnih metoda treba uskladiti sa sadržajem programa, mentalnim uzrastom učenika, njihovim znanjima i interesovanjima, kao i uslovima u kojima se nastava Historije realizira. Potrebno je, takođe, animirati i podsticati učenike na samostalno izvođenje zaljučaka, vođenje razgovora, korištenje i analizu historijskih izvora, historijskih karata, shema, grafikona i materijala koje mogu pronaći na internetu. Određen broj časova, obavezno planirati za posjete muzejima, arhivima, arheološkim lokalitetima ili posjetama kulturno-historijskim spomenicima. Nastavu Historije osvježiti zanimljivostima iz života značajnih ličnosti iz prošlosti.

OKVIRNI PLAN RADA ZA PRVI RAZRED

1. Historija kao nauka i nastavni predmet.
2. Historijski izvori, računanje vremena i periodizacija prošlosti.
3. Život ljudi u kamenom dobu.
4. Život ljudi metalnom dobu.
5. Prahistorijska nalazišta i kulture na centralnom Balkanu.
6. Opće odlike historije starog Istoka, države Mesopotamije - Sumer i Akad.
7. Persijsko carstvo.
8. Fenikija i Palestina.
9. Egipat – Staro, Srednje i Novo carstvo.
10. Pismenost, kultura i pravo naroda Starog istoka, religija i svakodnevni život naroda Starog istoka.
11. Drevna Indija.
12. Drevna Kina.
13. Najstarija historija Grčke – egejski svet i minojski Krit.
14. Najstarija historija Grčke, Homersko doba – mikenska Grčka i Trojanski rat.
15. Nastanak polisa i grčka kolonizacija – ahajsko doba.
16. Sparta – karakteristike uređenja i života.
17. Atina – društveno i državno uređenje.
18. Atinsko zakonodavstvo (Drakon, Pizistrat, Solon i Klisten).
19. Grčko-persijski ratovi (499–449. god. p.n.e.).
20. Atina u Periklovo doba, Peloponeski rat (431–404. god. p.n.e.).
21. Kultura i svakodnevni život starih Grka –religija, mitologija i umjetnost.
22. Kriza polisa i uspon Makedonije.
23. Osvajanja Aleksandra Velikog i helenističke monarhije.
24. Helenistička kultura.
25. Najstarija historija Rima – doba kraljeva.
26. Doba republike – osnivanje republike, društveno i državno uređenje.
27. Rimska osvajanja u Italiji.
28. Rimska osvajanja u Sredozemlju – punski ratovi.
29. Rimska osvajanja u Sredozemlju – ratovi s helenističkim monarhijama.
30. Kriza rimske republike reforme braće Grah.
31. Kriza rimske republike i početak građanskih ratova.
32. Prvi i Drugi trijumvirat.
33. Augustov principat.
34. Rimsko carstvo u I stoljeću.
35. Rimsko carstvo u II i III stoljeću.
36. Dominat – reforme Dioklecijana i Konstantina.
37. Rimska kultura i religija.
38. Pojava i širenje kršćanstva.
39. Rimske provincije na Balkanskom poluostrvu.
40. Podjela Rimskog carstva, opadanje i propast Zapadnog rimskog carstva.
41. Seoba naroda i stvaranje barbarskih država na zapadu.

NASTAVNI PROGRAM

LIKOVNA KULTURA

PRVI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 1

Godišnji broj nastavnih časova: 35

Opći i posebni ciljevi programa

- Nadogradnja teoretskih i praktičnih znanja iz Likovne kulture stečenih u osnovnoj školi;
- upoznavanje različitih likovnih oblasti kroz vrijeme i prostor;
- savladavanje likovnog jezika;
- likovno opismenjavanje (razumijevanje i izražavanje, vrednovanje i projektni rad);
- podizanje estetskog nivoa likovne i opće kulture učenika/ca.

Program je razvijen sa namjerom da:

- pruži pregled i rasprostranjenost umjetničkih stilova;
- pruži spoznaju općih i pojedinih historijskih stilova;
- izoštri osjetljivost za kulturno-umjetničko naslijeđe, a time i vrednovanje, čuvanje i zaštitu;
- utiče na formiranje svijesti kod učenika o univerzalnosti umjetničkog jezika;
- osposobljava za samostalno doživljavanje, razumijevanje i tumačenje umjetnosti;
- podstiče misaone aktivnosti i razvijanje kreativnosti.

Nastavne jedinice sa okvirnim brojem nastavnih časova:

Upoznavanje učenika s NPP-om - 1 nastavni čas

Prahistorijska umjetnost - 2 nastavna časa

Vježbe crtanja - 1 nastavni čas

Egipatska umjetnost - 4 nastavna časa

Ponavljanje i utvrđivanje nastavnih sadržaja - 1 nastavni čas

Mesopotamske civilizacije i Perzija - 2 nastavna časa

Vježbe, stilske karakteristike egipatske i mesopotamske umjetnosti - 1 nastavni čas

Umjetnost egejskog područja (Kikladi, Kreta, Miken) - 1 nastavni čas

Ponavljanje i utvrđivanje nastavnih sadržaja – 1 nastavni čas

Sistematizacija nastavnih sadržaja i prijedlog zaključnih ocjena – 1 nastavni čas

Antička grčka umjetnost i helenizam - 4 nastavna časova

Vježbe, principi antičke grčke umjetnosti – 1 nastavni čas

Ponavljanje i utvrđivanje nastavnih sadržaja - 1 nastavni čas

Etruska umjetnost - 1 nastavni čas

Antička rimska umjetnost - 3 nastavna časa

Ponavljanje i utvrđivanje nastavnih sadržaja - 1 nastavni čas

Kasnoantička i ranokršćanska umjetnost - 1 nastavni čas

Bizant - 1 nastavni čas

Islamska umjetnost - 1 nastavni čas

Rani srednji vijek i predromanika - 1 nastavni čas

Romanika - 1 nastavni čas

Gotika - 1 nastavni čas

Vježbe crtanja - 1 nastavni čas

Ponavljanje i utvrđivanje nastavnih sadržaja - 1 nastavni čas

Sistematizacija gradiva i prijedlog zaključnih ocjena - 1 nastavni čas

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI/ISHODI PROGRAMA:

Teme:

Šta je umjetnost?

Umjetnost u prostoru i vremenu.

Umjetnost i društvo.

Likovna umjetnost (pojam, značaj, osnovni elementi vizualnog jezika, načela i principi likovnog oblikovanja, kompozicija).

Likovne tehnike.

Likovna djela i spomenici kulture

Teme: prahistorijska umjetnost, umjetnost drevnih civilizacija, antička umjetnost, srednjovjekovna umjetnost, islamska umjetnost.

Operativni ciljevi/Ishodi učenja	Sadržaji programa/Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Jedinica 1.</p> <p>Učenik treba da: shvati duhovne vrijednosti i karakteristike starog vijeka; zna sakralne i profane spomenike kulture tog doba.</p> <p>Jedinica 2.</p> <p>Učenik treba da: shvati osnove europske kulture (filozofije, književnosti i umjetnosti); shvati grčku, helenističku, etrusku i rimsku kulturu i umjetnost; zna djela velikih umjetnika tog doba.</p> <p>Jedinica 3.</p> <p>Učenik treba da: shvati uticaj pojave monoteističkih religija na likovnu umjetnost; upozna osnove karakteristike sakralnih objekata (hram, crkva, džamija); zapamti najpoznatija ostvarenja kršćanske i islamske umjetnosti.</p> <p>Jedinica 4.</p> <p>Učenik će biti sposoban da: upozna umjetnost srednjeg vijeka i shvati prilike u kojima je nastala srednjovjekovna umjetnost i kultura, da shvati uticaj monoteističkih religija na likovnu umjetnost.</p>	<p>Jedinica 1.</p> <p>Prahistorija, društveni uslovi, počeci umjetnosti; Egipat, Mesopotamija, Perzija Kikladi, Kreta, Miken.</p> <p>Jedinica 2.</p> <p>Kultura i umjetnost antičke Grčke Helenizam, etruska umjetnost i kultura, rimska kultura.</p> <p>Jedinica 3.</p> <p>Kasnoantička i ranokršćanska umjetnost, Bizant, islamska umjetnost.</p> <p>Jedinica 4.</p> <p>Srednjovjekovno poimanje umjetnosti; kršćanstvo kao nova religija, ranokršćanska umjetnost, srednjovjekovna umjetnost na zapadu (rani srednji vijek, predromanika, romanika i gotika).</p>	<p>Jedinica 1.</p> <p>Bosanski jezik i književnost, Historija, Geografija Muzička kultura.</p>

--	--	--

Unutar predviđenog nastavnog sadržaja neophodno je uključiti i vježbe kreativnog izražavanja, koje se odnose na nastavne jedinice, a osmišljene su kao pomoć učenicima da kroz samostalni rad osvjeste osnovne principe likovnog oblikovanja, kompozicijska pravila i stilske karakteristike pojedine epohe, civilizacije ili individualnog umjetničkog djela.

Didaktička uputstva i preporuke

Primanjem/učenjem – omogućavanje učenicima da stiču znanja iz oblasti likovne kulture; savladavanje tehnoloških postupaka likovnog rada u okviru određenih sredstava i medija i upoznavanje zakonitosti i elemenata likovnog jezika.

Davanjem/stvaranjem - podsticanje učenika da se izražavaju u okviru likovnih aktivnosti i stvaraju rezultate (uvijek na višem nivou kultiviranja i jačanja likovne osjetljivosti).

Primarni cilj likovnog obrazovanja je otkrivanje i upoznavanje kompleksne vizualne i likovne kulture (čine je sistemi stvaralaštva i sistemi korištenja).

NASTAVNI PROGRAM MUZIČKA KULTURA PRVI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 1

Godišnji broj nastavnih časova: 35

OPĆI CILJEVI PROGRAMA:

Cilj nastave predmeta Muzička kultura je da podsticanjem, stvaranjem i daljim njegovanjem interesovanja, navika i potreba za slušanjem i reprodukcijom vrijednih muzičkih ostvarenja razvija, na prvom mjestu, kod učenika ljubav prema muzici, muzičkoj umjetnosti i umjetnosti uopće. Takođe, ima za cilj da kod učenika razvija kreativne i intelektualne sposobnosti, da pravilnim njegovanjem muzičkog ukusa doprinosi njihovom estetskom i humanom razvoju kao i podizanju nivoa njihovog muzičkog obrazovanja i opće kulture.

POSEBNI CILJEVI I ZADACI PROGRAMA SU DA:

- upozna učenika sa izražajnim sredstvima muzičke umjetnosti i sa osnovnim karakteristikama muzike različitih stilova i žanrova,
- upozna učenika, kroz slušanje i aktivno muziciranje (pjevanje/sviranje), sa najvrjednijim djelima muzičke umjetnosti kompozitorima,
- razvija sposobnosti za zajedničko izvođenje (pjevanje/sviranje/plesanje) odabranih primjera iz djela svjetske i domaće literature,
- kroz slušanje muzike kod učenika razvija sposobnost slušne koncentracije, percepcije i recepcije,
- se stvara i razvija kod učenika navika da sluša vrijedna muzička djela, izgrađuje pozitivan stav prema muzičkoj umjetnosti, prati muzički život i formira sopstvene diskoteke (fonoteke),
- obogaćuje i oplemenjuje emocionalni život učenika,
- vaspitava učenika u njegovanju patriotizama, humanizma i internacionalizma,
- pravilnim njegovanjem muzičkog ukusa razvija kod učenika sposobnost za procjenu umjetničke vrijednosti, tj. da kroz uspostavljanje i usvajanje vrijednosnih mjerila za kritičko i estetsko procjenjivanje muzike stvori kompetentnog korisnika muzičke culture,
- dalje upoznaje učenika sa izražajnim sredstvima muzičke umjetnosti radi boljeg razumijevanja muzike i muzičkog djela,
- kontinuirano razvija muzičke sposobnosti, muzikalnost, sluh, opću i muzičku inteligenciju, muzičku memoriju i kreativnost,
- proširi znanje učenika o osnovnim muzičko-teorijskim pojmovima,
- upozna učenika sa različitim profesijama u oblasti muzike,
- njeguje horsko i orkestarsko muziciranje u školi,
- ukazuje na vezu muzičke kulture sa sadržajima drugih nastavnih predmeta.

Tema: Repetitivni nastavni sadržaji iz predhodnih razreda: Podsjećanje na nastavni sadržaj devetog razreda, 1. Postanak muzike, muzika prvobitne društvene zajednice, 2. Muzička umjetnost starog vijeka, 3. Muzika u antičkoj Grčkoj.

Opertivni ciljevi/ishodi učenja	Sadržaj programa/pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -zna da navede izražajna sredstva muzičke umjetnosti, -zna da objasni pojam stila i hronologiju razvoja muzičke umjetnosti, -razlikuje žanrove u muzici; -zna da verbalno opiše osnovne karakteristike muzike prvih civilizacija, grčke umjetnosti i njen uticaj na razvoj kultura drugih naroda; -zna da opiše osnovne karakteristike grčke umjetnosti. 	<p>Muzička izražajna sredstva. Stilske epohe. Vrste i žanrovi muzike (repetitorijum nastavnog sadržaja iz osnovne škole).</p> <p>Muzika prvih civilizacija.</p> <p>Grčka umjetnost. Grčka tragedija. Rimska umjetnost.</p>	<p>Likovna kultura, Historija, Geografija.</p> <p>Historija, Geografija, Likovna kultura, Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Historija, Geografija, Likovna kultura, Bosanski jezik i književnost.</p>

Tema: Srednji vijek: 1. Muzika umjetnosti srednjeg vijeka (jednoglasje), 2. Višeglasna muzika srednjeg vijeka, 3. Razvoj muzičke teorije i notacije.

Opertivni ciljevi/ishodi učenja	Sadržaj programa/pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -zna da navede osnovne oblike i karakteristike svjetovne muzike srednjeg vijeka i zna da aktivno učestvuje u zajedničkoj reprodukciji muzičkih primjera obrađenih na času; -zna da navede osnovne karakteristike gregorijanskog pjevanja i navede rane oblike višeglasja; -zna da navede pojmove o notaciji i njenom napredovanju kroz vjekove. 	<p>Razvoj jednoglasnog pjevanja- psalmodičko, melizmatičko pjevanje, gregorijanski koral, misa.</p> <p>Gregorijanski koral i rani oblici višeglasja. Slušanje muzike: Gustate et videte (psalam 33), gregorijanski koral Enigma – Sadeness Part I; Gregorian- Send me an Angel.</p> <p>Prve ljestvice, pojava neuma, linijski sistem, modalna notacija, menzuralna notacija, bijela notacija.</p>	<p>Historija, Geografija, Likovna kultura, Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Historija, Likovna kultura, Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Historija, Likovna kultura, Bosanski jezik i književnost.</p>

Tema: Renesansa: 1. Renesansa u muzičkoj umjetnosti. Ars-nova, 2. Renesansa na sjeveru Evrope, 3. Italija u XVI stoljeću.

Opertivni ciljevi/ishodi učenja	Sadržaj programa/pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -bude sposoban da prepozna primjere renesansne muzike i opiše njene glavne karakteristike; -zna da navede i opiše prve oblike višeglasja u zapadnoevropskoj muzici; -zna da navede imena najpoznatijih renesansnih kompozitora i njihova najznačajnija djela, -zna da navede i prepozna auditivno i vizuelno instrumente renesanse, -zna da navede najznačajnije predstavnike renesanse sa južnoslavenskih prostora, -umije da aktivno učestvuje u zajedničkoj reprodukciji obrađenih muzičkih primjera. 	<p>Karakteristike epohe. Društvene karakteristike. Antički uzor. Stil u umjetnosti.</p> <p>Razvoj višeglasja-polifonija, motet, misa. Svjetovna muzika: madrigal, balada, kaća, ... Pojava monodije. Slušanje muzike: Gijom de Mašo: Messe de Nostre Dame, Kyrie ; Gijom Difaž: Kyrie iz Mise L' homme armé; Jakob Galus: Ecce quomodo moritur iustus.</p> <p>Đ. P. da Palestrina i O. di Laso. Dvohorski stil. Slušanje muzike: Palestrina: Missa papae Marcelli, Kyrie; Laso: a) Matona mia cara Instrumentalna muzika (orgulje, lauta i renesansni oblici viola), Franjo Bosanac, Andreja Motovunjanin. •Pjevanje jedne koledarske pjesme.</p>	<p>Likovna kultura, Historija.</p> <p>Likovna kultura, Historija.</p> <p>Likovna kultura i Historija.</p>

Tema: Barok: 1. Muzička umjetnost u doba baroka, 2. Postanak opere (XVII stoljeće) - Italija, 3. Francuska, Engleska i Njemačka opera, 4. Instrumentalna muzika (A. Vivaldi), 5. Dž.F. Hendl –životne okolnosti i staralaštvo; J.S.Bah-životne okolnosti i staralaštvo.

Opertivni ciljevi/ishodi učenja	Sadržaj programa/pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -zna da prepozna baroknu muziku i navede osnovne karakteristike baroknog muzičkog stila; -zna da definira pojam opere, navede njene osnovne karakteristike i nabroji najistaknutije predstavnike opere 17. vijeka; -zna da prepozna primjere muzike Ž.F. Ramoa, H. Persla, H. Šica slušane na času i napravi poređenje između njihovog stvaralaštva; 	<p>Karakteristike baroknog stila: periodizacija, društvene odlike, stilske odlike, žanrovi, muzički oblici, muzički jezik ; odnos između baroknog slikarstva i barokne muzike.</p> <p>Nastanak prve opere, njen razvoj i najistaknutiji predstavnici u XVII stoljeću: K. Monteverdi ,Đ. B Lili, H. Persl. Slušanje muzike: K. Monteverdi – Orfejeva pjesma (II čin opere Orfej).</p> <p>Najistaknutiji predstavnici opere u Njemačkoj, Francuskoj i Engleskoj - „Knjeginja od Navare“ -„Didona i Enej“.</p> <p>Razvoj instrumentalne muzike (gudački,</p>	<p>Likovna kultura, Historija, Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Likovna kultura.</p> <p>Historija.</p>

<p>- navede i opiše najznačajnije instrumente baroka;</p> <p>-zna da prepozna primjere muzike G. F. Hendla i J. S. Baha slušane na času i napravi poređenje između njihovog stvaralaštva.</p>	<p>duvački I instrumenti sa dirkama), muzički oblici i najvažniji predstavnici: A. Koreli, A. Vivaldi, Đ. Tartini. Slušanje muzike: A. Vivaldi: Godišnja doba (stav iz koncerta po izboru); Đ. Tartini – Sonata ge-mol „Đavolji triler“ (Itzhak Perlman: Vanessa Mae); T. Albinoni - Adagio - Yngwie Malmsteen . Film: Crvena violin.</p> <p>Najveći kompozitori prve polovine XVIII stoljeća: G. F. Hendl i J. S. Bah. Slušanje muzike: G. F. Hendl: Muzika na vodi (odlomak), Muzika za vatromet - Uvertira Hor Aleluja iz oratorijuma Mesija; J. S. Bah: Tokata u de-molu, Badinera iz Druge orkestarske svite, Arija tenora sa horom iz Pasije po Mateju, Koncert za dvije violine u de molu, I stav, Sonata za solo violinu br. 1 ge mol.</p>	<p>Likovna kultura.</p> <p>Likovna kultura.</p>
---	---	---

Tema: Predklasika i klasika: 1. Muzika umjetnosti u doba klasike, 2. F. J .Hajdn-životne okolnosti i stvaralaštvo, 3. V. A. Mocart-životne okolnosti i stvaralaštvo, 4. L.van Betoven - životne okolnosti i stvaralaštvo.

Opertivni ciljevi/ishodi učenja	Sadržaj programa/pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <p>-zna da prepozna muziku pretklasičke i navede i opiše njegove osnovne karakteristike;</p> <p>-zna da prepozna slušane primjere djela Hajdna i navede najpoznatija;</p> <p>-zna da prepozna slušane primjere djela Mocarta i navede najpoznatija;</p> <p>-zna da prepozna slušane primjere muzike L. van Betovena i navede njegova najpoznatija muzička djela.</p>	<p>Osnovne karakteristike pretklasičizma i njeni predstavnici: J. V. Štamić, K. F. Bah, J. K. Bah, J. Kvačan, L. Bokerini i M. Klementi. Slušanje muzike: K. F. E. Bah – Trio Ge-dur, za flautu, violu i klavir, Adagio.</p> <p>F. J. Hajdn – simfonija i kamerna muzika. Slušanje muzike: J. Hajdn: Simfonija br. 1 , De-dur, I stav.</p> <p>V. A. Mocart – instrumentalna muzika (koncerti, simfonije, kamerna i klavirska muzika). Slušanje muzike: Simfonija br. 40, ge-mol, I stav, Sonata KV. 330, I stav. Vokalnoinstrumentalna djela (opera Čarobna frula). Slušanje muzike: V. A. Mocart: Pjesma Papagena iz opere Čarobna frula, Arija Kraljice noći iz opere Čarobna frula ,Duet Papagena i Papagene iz opere Čarobna frula.</p> <p>L. van Betoven – kamerna muzika i koncerti. Slušanje muzike: Gudački kvartet ce-mol, op.18 br.4, I stav;</p>	<p>Likovna kultura, Historija, Geografija, Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Likovna kultura i Historija.</p> <p>Likovna kultura, Historija.</p> <p>Likovna kultura i</p>

	Koncert za violinu, I stav 7. L. van Beethoven – simfonije. Slušanje muzike: IX simfonija, op.125, uvodni dio IV stave. Pjevanje Ode radosti, V simfonija u ce- molu 8. L. van Beethoven – klavirska muzika. Slušanje muzike: Sonata ce-mol, op.13, I stav.	Historija.
--	---	------------

DIDAKTIČKA UPUTSTVA I PREPORUKE

Nastava Muzičke kulture realizira se na osnovnim didaktičkim principima i trebalo bi da predstavlja aktivnost koja ničim ne opterećuje učenike.

Koristiti različite nastavne metode.

Prilikom obrade tema obavezno koristiti očigledna nastavna sredstva (didaktičke ilustracije, obrazovnu tehnologiju i informaciono komunikacione tehnologije) i uvijek ih povezivati sa slušnim primjerima i izvođačkom praksom.

Aktivno učestvovanje učenika u reprodukciji muzike, kod učenika razvija i određene muzičke ali i opće kognitivne sposobnosti, pojačava senzibilnost za muziku i trebalo bi da ima i rekreativan učinak. U ovakvim aktivnostima važniji je sam proces od ishoda učenja.

Grupnim i pojedinačnim pjevanjem ili sviranjem razvija se interesovanje učenika za aktivno učestvovanje u muzičkom životu svoje sredine.

Svi sadržaji koji se ostvaruju prvenstveno se baziraju na doživljaju muzičkog djela, upoznavanju njegovog stvaraoča i karakteristikama stila ili epohe kojoj djelo pripada. Sadržaji se realiziraju kroz slušanje ili reprodukciju muzičkih primjera tj. direktnim doživljajem muzičkog djela.

Nastavnikovo usmeno izlaganje treba da posluži kao informacija i inspiracija za slušanje muzike kada ono predstavlja centralni dio časa (20 % izlaganja, 60 % slušanja muzičkog djela u fragmentima ili u cjelini u zavisnosti od primjera, i 20 % zaključivanja, razgovor sa učenicima, ponavljanje slušanja određenih djelova kompozicije ili cjeline).

Muzički primjeri se slušaju postupkom aktivnog slušanja – zadavanjem određenih zadataka prije samog slušanja određene kompozicije ili njenog dijela. Poslije slušanja djela treba podsticati učenike da izvode zaključke koji proizilaze iz doživljenog slušanja muzičkog djela.

Prilikom slušanja muzike, raditi na prožimanju primjera iz klasičnih stilova i žanrova koji koriste klasični muzički materijal za moderne obrade i izvođenje na savremenim muzičkim instrumentima. Raditi na komparaciji između muzičkih primjera koji se nalaze u različitim stilovima i žanrovima.

Primjeri su ilustracijski i ne moraju se slušati u cjelini, ali se slušanje u cjelini preporučuje, ako to raspoloživo vrijeme dopušta, kako bi učenici mogli da dožive cjelinu i shvate muzičku formu. Svako djelo koje se sluša trebalo bi ponoviti u toku vaspitno-obrazovnog procesa više puta i sa novim zadacima.

U programu je naveden širi dijapazon muzičkih djela. Dakle, navedeni muzički primjeri predstavljaju određenu bazu i sugestije za nastavnika, koji ima mogućnost izbora muzičkih djela. Važno je istaći da nastavnik, ukoliko u kabinetu poseduje savremene informacione tehnologije, koristi ih i za „gledanje“ muzike putem internet servisa za razmjenu video sadržaja, i na taj način motivira i zainteresira učenike da sami kod svojih kuća preslušaju (*pregledaju*) muzičke primjere obrađene na času i preporučene od strane nastavnika, ali i primjere iz umjetničke muzike koje sami pronađu.

Muzički instrumenti se upoznaju kroz slušanje odgovarajućih muzičkih primjera. Prikazati upotrebu instrumenta u različitim žanrovima i stilovima, ukoliko je prisutan u više njih. Značajne karakteristike zvuka i tehničke mogućnosti instrumenta prikazati kroz audio ili audio-video primjere.

Pjesme se uče i pjevaju po sluhu i iz notnog teksta. Naučene pjesme pjevati tako da se gledaju note, radi povezivanja notne slike sa kretanjem melodije. Verbalno znanje o muzičkim vrstama, oblicima i muzikoteorijskim pojmovima ne treba da ide dalje od onoga što se može sluhom otkriti na datom muzičkom primjeru.

Postignuća učenika provjeravati uz upotrebu muzičkih primjera, verbalno ili kroz određene kvizove, testove kao i pisane radove u vidu kooperativnog učenja. Aktivno učestvovanje u reprodukciji muzike ne treba

ocjenjivati.

Nastavnik treba da permanentno radi na podizanju nivoa obrazovanja učenika iz oblasti muzičke i opće kulture.

Epoha se povezuje sa predmetima srodnih sadržaja, na temelju korelacije, radi što boljeg usvajanja i razumijevanja određenih pojmova, silskih karakteristika, itd.

Kroz obavezne vannastavne aktivnosti i fakultativnu nastavu mogu se veoma uspješno osmišljavati i organizovati raznovrsni vidovi muzičkih aktivnosti.

Program nastave Muzičke kulture je otvoren, što daje mogućnost nastavniku da uz obavezne sadržaje sam kreira određeni dio nastave uzimajući u obzir želje i mogućnosti učenika.

Nastavnik je može da radi na formiranju hora i/ili orkestra u gimnaziji. Nastavnik radi na jednoglasnim, dvoglasnim i višeglasnim kompozicijama domaćih i stranih autora. U nemogućnosti formiranja hora ili orkestra formirati manje grupe ili kamerne sastave (vokalne, instrumentalne ili vokalno- instrumentalne). Takođe, kroz navedene ansamble, pored rada na promociji umjetničke muzike treba raditi i na očuvanju tradicionalne muzičke baštine naroda BiH.

KOMPETENCIJE UČENIKA:

- učenik ima svijest o značaju muzike u životu i potrebi učenja o muzici i muziciranja kroz čitav život i razvoj interesa i želje za bavljenjem muzikom koja treba da postane trajna potreba,
- učenik ima razvijen određeni stepen kritičkog mišljenja i stava o kvalitetnoj i estetski vrijednoj muzici, te zna da kritički i argumentirano obrazlaže svoj sud; diskutira o određenom muzičkom djelu; rangira muzička djela po složenosti izvođenja; preporuča određeno kvalitetno muzičko djelo; podrži rad određene muzičke sekcije,
- umije da stečena stvaralačka iskustva i iskustva u slušanju muzike koristi za procjenu svojih i drugih muzičkih djela,
- umije da ispolji određene estetske i emocionalne osjetljivosti na kvalitet muzike,
- učenik umije da aktivno učestvuje u zajedničkoj reprodukciji muzičkih primjera; učenik je sposoban da pokretom demonstrira određene muzičke sadržaje; učestvuje u grupnom i zajedničkom plesanju i igranju; prevodi melodijsko-ritmičke muzičke sadržaje u ritmičke i obrnuto,
- učenik zna da prepozna i opiše osnovne karakteristike historijsko-stilskih perioda, muzičkih žanrova i narodnog stvaralaštva; umije da poređa i nabroji muzičke stilove; umije da da primjer za određeni muzički stil (i da klasificira muzičke primere u određene muzičke žanrove i stilove),
- zna da prepozna teme iz muzičkih djela koje je slušao ili gledao na nastavi tokom školske godine,
- učenik je u stanju da zvučno i vizuelno identificira (ili ilustruje) određeni instrument, grupu instrumenata, određeni sastav i boju glasa; zna da identificira fotografije istaknutih muzičkih umjetnika,
- učenik zna da prepozna i razlikuje određene izražajna sredstva i elemente muzičke umjetnosti (tonski rod, tempo, mjeru, uvod, strofu, refren, dinamiku, muzički oblik),
- za određenu sliku pronade odgovarajući primjer i obrnuto; pravilno poređa ponuđene djelove slušene kompozicije.
- analizom izdvoji glavne karakteristike određenog muzičkog djela (uoči solistički instrument, muzički oblik),
- od ponuđenih melodijsko-ritmičkih fraza napravi kompoziciju.

NASTAVNI PROGRAM SPORTSKA KULTURA PRVI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2

Godišnji broj nastavnih časova: 70

Ciljevi:

Cilj je da učenici kroz raznovrsne oblike sistema fizičkog vježbanja, teoretskog vaspitanja, obrazovanja i napora misli shvate smisao, vrijednosti i značaj spontanih i organiziranih kretno-igrovnih i sportskih aktivnosti za svoj fizički rast i razvoj, zdravlje i radnu sposobnost, ličnu i društvenu sreću, tj. zadovoljstvo koje im ono pruža. Definirani cilj strukturno se može prikazati u četiri segmenta:

1. program - nastavni sadržaj (raznovrsne i sistematske motoričke aktivnosti povezane sa ostalim vaspitno-obrazovnim područjima);
2. cilj - intencija (integralan razvoj ličnosti, učenika u kognitivnom afektivnom i motoričkom pogledu);
3. kako - metodika (učenje motoričkih znanja, umijeća i sposobnosti);
4. čemu - efekat (primjena u dnevnim i posebnim uslovima života i rada).

Zadaci nastave su da učenici:

- zavole igru, kretanje, vježbanje, sport kao sredstva fizičkog vaspitanja;
- postignu harmoničan fizički rast i razvoj, poboljšaju motoričke sposobnosti i pravilno držanje tijela;
- prošire higijenske navike radi efikasnog unapređivanja i čuvanja zdravlja, povećanja otpornosti organizma na štetne uticaje savremenog načina života i rada i nepovoljne uticaje sredine;
- usvoje određena motorička znanja, umijeća i navike neophodne za efikasno ispunjenje potreba jačanja i očuvanja zdravlja, korištenja slobodnog vremena za fizičko vaspitanje i rješavanja svakodnevnih kretnih zahtjeva;
- podstiču, aktiviraju i samopotvrđuju skrivene sposobnosti i motoričke nadarenosti za integralno usavršavanje u kretno-igrovnim i sportskim aktivnostima.

Operativni zadaci od I do IV razreda

- podsticati dalji fizički rast i razvoj mlade ličnosti daljim usavršavanjem motoričkih sposobnosti;
- ispunjavanje primarnog biološkog motiva izraženog potrebom za kretanjem, igrom i nadmetanjem;
- usavršavanje (vaspitanje) motoričkih sposobnosti, posebno: koordinacije, eksplozivne i opće snage, izdržljivosti, gipkosti, preciznosti, ravnoteže, spretnosti, brzine i ostalih;
- razviti zglobno-mišićnu (kinestetičku) osjetljivost koja se iskazuje samostalnim upravljanjem kretanja;
- povezati motoričke zadatke u cjelinu, bez stvaranja krutih motoričkih automatizama;
- zadovoljiti potrebe za afirmacijom, i podsticanje tendencije procjenjivanja vlastitih sposobnosti uz vaspitanje samokritičnosti kod djece;
- ispunjavati potrebe za grupnom i ličnom identifikacijom i saradnjom koje u znatnoj mjeri ubrzavaju proces socijalizacije omladine u organiziranom sistemu priprema za: igre, nadmetanja, susrete i druženja;
- razvijati sposobnosti posmatranja, doživljavanja, (samo)kritike i stvaranja estetskih vrijednosti (ljepota pokreta i oblikovanja kretanja, kretno-igrovne i sportske aktivnosti u svim prostorima za vježbanje i u prirodi);
- ukazivati na potrebu za stvaralaštvom u dva osnovna smjera: sportsko-tehničkih dostignuća (individualni i kolektivni učinak) i estetskom i ritmičkom oblikovanju i doživljavanju motoričkih aktivnosti.

PREGLED TEMATSKIH CJELINA	Okvirni broj nastavnih časova
Atletika.	12 nastavnih časova
Odbojka.	18 nastavnih časova
Vježbe na spravama i tlu, ritmika.	12 nastavnih časova
Košarka.	16 nastavnih časova
Procjena fizičkog rasta i razvoja, usavršavanje motoričkih sposobnosti	12 nastavnih časova

Napomena: zavisno od uslova rada dozvoljava se nastavniku da izvrši preraspodjelu fonda časova u okviru sportskih igara.

TEMA: ATLETIKA

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaj programa / pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Unapređivanje i očuvanje zdravlja, fizičke kondicije i mentalnog zdravlja.</p> <p>Učenik će moći da: -se prilagodi raznim opterećenjima, ovlada tehnikom, taktikom trčanja, s obzirom na svoje i mogućnosti drugih, shvati prirodu skoka, načina savladavanja prepreka, -unaprijedi svoje funkcionalne sposobnosti u savladavanju tehnike zalet, odraz, let, doskok, -prikaže tehniku bacanja kugle, loptice, koplja, kamena i sl.</p>	<p>Tehnika trčanja do 80m i istraj-nog trčanja (500 i 800m).</p> <p>Skok udalj (zgrčno, uvinuće).</p> <p>Skok uvis (opkoračno, leđno).</p> <p>Bacanje kugle (O'Brajan) ili bacanje loptice (iz mjesta).</p> <p>Usavršavanje motoričkih sposobnosti primjenom atletskih disciplina (s otporom).</p> <p>Mogućnosti: kros trčanje, u prirodi, vježbe reakcije, iz raznih položaja, štafete, trkačke vježbe, s otporom, poskoci.</p>	<p>Biologija: urođene i stečene sposobnosti, funkcije sistema organa i organa.</p> <p>Zakoni fizike i biomehanike.</p> <p>Pravolinijska i krivolinijska kretanja.</p> <p>Psihologija i motivacija postignuća općih i sportskih.</p> <p>Ekologija i fizičko vaspitanje.</p> <p>Komunikacija i vještina ophođenja, filozofija, stil života i vaspitna filozofija. Pokazati praktično tehniku, omogućiti prije svega saradnju pa i (samo)nadmetanja kao svojevrzne načine motivacije.</p>

TEMA: ODBOJKA

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaj programa / pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Usavršavanje motoričkih sposobnosti, usklađenih kretanja, umijeća i navika, pozitivne socijalne interakcije, saradnjom, verbalne, neverbalne komunikacije.</p> <p>Učenik će biti sposoban da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -primijeni gornje i donje odbijanje, mijenjanje mjesta; -primijeni 1 od servisa (tenis servis, školski); -koristi pravu tehniku i u saradnji sa drugim poštuje pravila igre; -provjeri kako da napreduje u usvajanju znanja iz odbojke; -razvija osjećaj za mekoću odigravanja, popularnost i prednosti odbojke, ljubav prema odbojci i animaciju za vježbanje u školi i kod kuće; -primijeni smeč i blok; -razvije interesovanje i koristi odbojku van škole, ubuduće i u sportsko – rekreativne svrhe; -poštuje suparnika, vođu, pravila igre, stiče kulturu navijanja, razvija kolektivnost, kontrolu, odgovornost i inicijativu. 	<p>Odbojkaški stav.</p> <p>Gornje odbijanje (prstima).</p> <p>Donje odbijanje – „čekićem“; donjim i gornjim čekićem.</p> <p>Tenis (školski) servis, bočni (eventualno bočni, lelujavac).</p> <p>Smeč i blok (pojedinačni i dvojni).</p> <p>Sistemi igre u odbrani i napadu.</p> <p>Igra parova, trojki.</p> <p>Nadmetanja parova, trojki.</p> <p>„Ko duže“, s tri dodira, jednom i svim usvojenim tehnikama i primjenom u raznim kombinacijama.</p>	<p>Fizika: oblici kretanja, mehanika kretanja, zakoni akcije i reakcije, sudar, amortizacija udara tijela, rotacije, kretanje tijela.</p> <p>Oblici i vrste ravnoteže ljudskog tijela, funkcija čula vestibularnog aparata.</p> <p>Biologija: brzina reakcije.</p> <p>Stav tijela, glave, ruku i nogu.</p> <p>Komunikacija i vještina ophođenja, filozofija života i vaspitna filozofija.</p> <p>Pokazivanje tehnike, omogućiti prije svega saradnju.</p> <p>Pojedinačna i grupna nadmetanja kao svojevrsni načini motivacije.</p>

TEMA: VJEŽBE NA SPRAVAMA I TLU, RITMIKA

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaj programa / pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Osposobljavanje za samostalno vježbanje, razvijanje ritma i ljepote pokreta u prostoru i vremenu, vaspitanje volje.</p> <p>Učenik će moći da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -sastavi i izvede vježbu ili sastav od pet elemenata; -usavrši tehniku izvođenja (ljepota izvođenja); -ovlada i usvoji više povezanih elemenata; -savlada zadanu prepreku/e; -samostalno izvede vježbu; -odigra narodno kolo i bar jedan od savremenih plesova u paru; -izvede vježbu s rekvizitom (spravom); -upražnjava vježbe disanja tokom vježbanja, paziti na stavove, poze, polazne, završne položaje; -vježbe na spravama izvodi uz pojačanu pažnju, disciplinu, asistiranje, čuvanje i odgovornost. <p>Osposobiti đaka za asistenciju jedan ili u paru; razviti duh saradnje ljubavi prema sportu i fer takmičenja.</p>	<p>Kolut naprijed, nazad i varijante.</p> <p>Premet stranice („zvijezda“).</p> <p>Stav o šakama (premet, sklopka).</p> <p>Preskok: zgrčka, raznoška, 110 cm.</p> <p>Greda (vratilo).</p> <p>Vježba s povezanim elementima.</p> <p>Ritmika (ž); s rekvizitima, nekoliko povezanih elemenata.</p> <p>Vježbanje s loptom, vijačom, obručem, čunjevima...</p> <p>Narodno kolo i/ili ples.</p> <p>Zainteresovanim omogućiti prema uslovima dodatne časove uz muziku: aerobika, vježbe oblikovanja plesa i sl. (uz ogledalo).</p> <p>Koristiti: slike, video zapise, knjige „ABC tehnike“ osnovnih sportova u školi i igre zabavnog karaktera.</p> <p>Sve elemente izvesti lijevom i desnom rukom uz prethodno znanje u sve tri ravni.</p>	<p>Fizika: kinetika, oblici kretanja, mehanika kretanja, zakoni akcije i reakcije, sudar, amortizacija udara tijela, rotacije i kretanje tijela, sila Zemljine teže.</p> <p>Oblici i vrste ravnoteže ljudskog tijela, funkcija čula i vestibularnog aparata.</p> <p>Estetika, stil, kombinatorika.</p>

TEMA: KOŠARKA

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaj programa / pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Unapređenje pozitivnih socijalnih interakcija, pozitivne slike o sebi, neposredan kontakt s drugima.</p> <p>Učenik će moći da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -vodi loptu rukama bez gledanja u loptu (s ometanjem para); -pravilno zauzme osnovnikošarkaški stav, finta dodavanja, šuta; -dodaje i hvata loptu; dodaje i hvata loptu sa ometanjem; -pravilno izvodi slobodna bacanja, finta šuta i šut preko para i u skoku; -uvažava suparnika, pravila, stiče kulturu navijanja. <p>Omogućiti učenicima saradnju, a nadmetanje koristiti samo kao sredstvo, a ne cilj.</p>	<p>Vođenje lijevom i desnom rukom.</p> <p>Osnovni stav dodavanje i hvatanje lopte.</p> <p>Dodavanje i hvatanje bez i sa ometanjem (u paru i trojkama).</p> <p>Košarkaški dvokorak (lijevom i desnom bez i sa protivnikom).</p> <p>Slobodna bacanja, finta šuta, dodavanja, šut-skok, iz trčanja, skok-šut, šut iznenađenja i dr.</p> <p>Driblinzi: varkom tijela, rolingom, proturanjem lopte između nogu, iza leđa.</p> <p>Igra je dobro došla kada se mogu primijeniti usvojeni osnovni elementi.</p> <p>Igra "Basket" (2:2; 3:3; 4:4, 5:5) sa utvrđenim zadacima, i jednostavnim kombinacijama.</p>	<p>Fizika: kinetika, oblici kretanja, mehanika kretanja, zakoni akcije i reakcije, sudar, amortizacija udara tijela, rotacije i kretanje tijela, sila zemljine teže, pritisak, aerodinamika.</p> <p>Kombinatorika.</p> <p>Teorija igara.</p> <p>Logika.</p> <p>Engleski jezik: slušanje NBA lige.</p> <p>Proces prerade informacija.</p> <p>Kontrola i percepcija: prostornih, vremenskih, tehničkih i dinamičkih inputa.</p>

TEMA: PROCJENA FIZIČKOG RASTA I RAZVOJA, USAVRŠAVANJE MOTORIČKIH SPOSOBNOSTI

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaj programa / pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Upoznavanje sopstvenih fizičkih, funkcionalnih i psihičkih osobina, vrlina, upoznavanje crta svoje ličnosti i drugih.</p> <p>Učenik će moći da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -mjeri visinu, masu tijela; procijeni, ojača pojedine motorne sposobnosti; -kontinuirano vodi lični karton fizičkog rasta i razvoja i usavršavanja motoričkih sposobnosti; -upozna svoje slabosti u razvoju i sposobnostima radi na svom poboljšanju -jača izdržljivost u snazi, moralno-voljni nivo; -pravilno drži tijelo. <p>Usklađenost pojedinih dijelova tijela: kontrola tijela i pokreta "oko-ruka", "oko-noga".</p> <p>Obučavati učenike u metodologiji procjene upisa rezultata i animiranje za sopstveno vođenje dnevnika fizičkih sposobnosti i sl.</p>	<p>Test: držanja tijela.</p> <p>Mjerenje visine i mase tijela.</p> <p>Eksplzivna snaga nogu (skok udalj iz mjesta).</p> <p>Opća snaga bacanje medicinke.</p> <p>Trčanje 60 (Ž) 500 i (M) 800 m.</p> <p>Startna i osnovna brzina.</p> <p>Snaga ruku i ramenog pojasa (izdržaj u zgibu do 120s) i mješoviti zgib.</p> <p>Gipkost (duboki pretklon).</p> <p>Opća koordinacija - odbijanje lopte od zid.</p> <p>"Sam svoj trener" ili vođenje sopstvenog kartona ili dnevnika fizičkih aktivnosti i vježbi. Posebno pražnjavati vježbe disanja i tokom vježbanja paziti na stavove, poze, polazne i završne položaje. Testiranje se izvodi na početku i na kraju, a u narednim godinama samo na kraju školske godine. Paralelno izvoditi program testiranja i npr. košarke kako se ne bi čekalo na radnim mjestima.</p> <p>Upis kontrolnih provjera i rezultata.</p>	<p>Primjena jednog od metoda procjene pravilnog držanja tijela.</p> <p>U toku procjene ovih karakteristika:</p> <p>Primjena kompjutera za podatke dobijene od učenika iz Dnevnika rada.</p> <p>Anatomija, biologija ljudskog tijela, kultura ishrane, osnovne hranljive materije, minerali i vitamini higijena odjeće, čeličenje....</p> <p>Informatika.</p> <p>Matematika prosječne vrijednosti, odstupanja, grafički prikazi.</p> <p>Psihologija.</p> <p>Hemija, biohemija - metabolizam i katabolizam.</p>

Minimalni obrazovni zahtjevi u skladu sa nastavnim predmetom:

Atletika: trčanje na 1000, 800, 100 i 50 m za učenike; 800, 500, 100 i 50 m za učenice; skok udalj, uvis i bacanje kugle – na rezultat.

Vježbe na spravama i tlu: učenici: nastavni sadržaji programa vježbi na tlu, preskok, jedna sprava u uporuu ili jedna sprava u visuu; učenice: nastavni sadržaji programa vježbi na tlu, preskok i greda, vratilo i plesovi (narodni i moderni.)

Izborni program: sportska igra.

DIDAKTIČKA UPUTSTVA ZA OSTVARIVANJE NASTAVNOG PROGRAMA I OSNOVNE ODLIKE PROGRAMA OD I DO IV RAZREDA

Sportska kultura, s obzirom na zadatak i ulogu koju ima na ukupni **razvoj ličnosti**, značajan je i integralan dio vaspitno-obrazovnog rada škole.

Koncepciju programa Sportske kulture karakteriše nastojanje da učenik bude aktivna ličnost u smislu oslobođenog individualiteta i društvenosti i da (p)ostaje polazna tačka sportske kulture koja je u potpunosti okrenuta njemu, njegovim individualnim sadašnjim i budućim potrebama.

Razvojem društva i potreba u XXI stoljeću sportska kultura postaje svakodnevna životna potreba učenika, koja prevazilazi didaktičko-metodički formalizam. Nova koncepcija iziskuje više pedagoške kreativnosti nastavnika i više kreativne izražajnosti, misaono-kretne ekspresije učenika i motivacije svakog učenika, posebno unutrašnje, u ovom procesu.

Cilj i zadaci Sportske kulture proizilaze iz cilja i zadataka osnovnog vaspitanja i obrazovanja i polazna su osnova nove koncepcije. Svakoj školi ostavljeno je da samostalno, na prijedlog stručnog aktiva nastavnika Sportske kulture, pronađe najpogodniji model kojim će realizirati program Sportske kulture. Pri tom treba imati u vidu potrebe i mogućnosti učenika i prostorne i ostale uslove koji utiču na ostvarivanje cilja Sportske kulture.

SPECIFIČNOSTI POJEDINIH TEMATSKIH PODRUČJA

Sadržaji programa Sportske kulture usmjereni su na tri tematska područja:

- usavršavanje motoričkih sposobnosti,
- sportsko-tehničko obrazovanje, i
- povezivanje sportske kulture sa životom i radom

Usavršavanje motoričkih sposobnosti

Programiranje nastave vrši nastavnik Sportske kulture prema nivou potencijalnih mogućnosti škole i potreba svakog učenika. Da bi se to ostvarilo, učenici svakog odjeljenja se prema mogućnostima dijele u tri "homogene" grupe, a nastavnik procjenjuje i predlaže vježbe i dozira opterećenje (obim i intenzitet) za svaku od ovih grupa.

Na svakom času Sportske kulture dio vremena se posvećuje:

- usavršavanju osnovnih elemenata fizičke spremnosti: koordinacije, snage ruku i ramenog pojasa, trbušnih i leđnih mišića, spretnosti, izdržljivosti, preciznosti, ravnoteže, vitosti (fleksibilnosti) i dr.
- održavanju i kulturi pravilnog držanja tijela u mirovanju i kretanju.

Radi intenzivnijeg rada na času treba koristiti savremene i složenije organizaciono didaktičko-metodičke oblike rada: vrste sa dopunskim vježbanjem, kružno-intervalni rad, rad sa i na stanicama i dr. Treba uvoditi i koristiti prilike povezivanja vježbanja i muzike na času ili vannastavnim aktivnostima.

Povezivanje Sportske kulture sa životom i radom

Sadržaj ovog tematskog područja predviđa aktivnosti kojima se Sportska kultura povezuje s cjeloživotnim učenjem.

Ove aktivnosti se realiziraju dijelom kroz nastavu Sportske kulture i zato je odvojen jedan ciklus, a dijelom tokom školskih radnih dana.

Moraju se koristiti i intenzivnije metode rada kao što su: metod dopunskog vježbanja, kružno-intervalni metod, metod stanica tj. sa i na stanicama, poligon, kružni rad, ciljani trening i sl. O tome se posebno vodi računa u sportskim sekcijama.

Programiranje vrši nastavnik prema stanju fizičkog razvoja i motoričkih sposobnosti, potencijalnih mogućnosti, potreba i interesovanja učenika. Učenici se prema sposobnostima grupišu u tri i više grupa,

nastavnik određuje vježbe i dozira opterećenja za svaku grupu.

Veća efikasnost nastave Sportske kulture može se postići u uslovima kada se učenici izlažu dejstvu optimalnih fizioloških opterećenja. Bez intenzivnih fizioloških nadražaja vježbe neće izazvati promjene u organizmu. Potrebno je davati takve doze fizioloških opterećenja, nadražaja koje će izazvati određene pozitivne promjene organskih sistema i organa. Za vaspitanje odnosno usavršavanje motoričkih sposobnosti u metode vježbanja, izbor vježbi i organizacione forme treba unositi novine. Posebnu pažnju treba posvetiti primijeni individualnog organizacionog oblika vježbanja i metodama unutrašnje motivacije učenika.

U praktičnom radu veoma je važno koristiti češće dopunske vježbe (prilikom bilo koje vrste čekanja tokom vježbanja), rad sa vrstama, tokom testiranja, poligon. Radi bolje motivacije učenika, time i efekata, treba organizovati na časovima vježbanje uz muziku.

Uporedo s praktičnim izvođenjem vježbe nastavnik treba učenike da upozna s njihovim značenjem i funkcijom (teorijsko obrazovanje i idejno-vaspitni rad).

Kroz Sportsku kulturu treba raditi više na etici (aksiologiji) fizičkog vježbanja.

Postizanje ishoda učenja

U ishodima učenja treba da vodimo računa: o izboru sadržaja (sredstava fizičkog vježbanja), *strukturi* sadržaja i *načinu metodičke interpretacije* odnosno: nastavnim metodama, nastavnim sredstvima, općim oblicima rada, ali i onim organizaciono složenijim (didaktičko-metodičkim), vrednovanju i posebno evaluaciji. Svi oni zajedno, ako su na višem nivou, doprinose kvalitetnijim efektima obučavanja i prethodno navedenim *tematskim područjima* u Sportskoj kulturi. Isto tako ishodi učenja moraju biti definirani kao minimalni i očekivani obrazovni zahtjevi, a zastupljeni su u: nastavnim jedinicama, nastavnim temama, cjelinama, predmetnom području, pojedinim razredima i na kraju, nivou školovanja.

Praćenje napretka i dostignuća učenika

Praćenje napredovanja učenika u fizičkim sposobnostima se obavlja sukcesivno u toku cijele školske godine (nivoa školovanja), a na osnovu metodologije koja predviđa primjenu jedinstvene baterije testova.

Za praćenje fizičkog razvoja i motoričkih sposobnosti služi baterija testova koja obuhvata:

- **za fizički razvoj** (visina i masa tijela);
- **za brzinu** (trčanje 100 m ili 50-60 m.);
- **za opću snagu** (bacanje medicine);
- **za repetitivnu snagu ruku i ramenog pojasa** (zgibovi i izdržaj);
- **za eksplozivnu snagu nogu** (skok udalj iz mjesta);
- **za koordinaciju** (bacanje i hvatanje, lopte u određenom periodu);
- **za izdržljivost** {trčanje na 500m-žene i 800m (1000m)-muškarci}

Procjena ovih sposobnosti (karakteristika) se obavlja na kraju svake nastavne godine (maj-jun). Postignuti rezultati se vrednuju na osnovu Kriterija za procjenu fizičkog razvoja i motoričkih sposobnosti djece i omladine uzrasta od 7 do 19 god.

Rezultati i postignuća služe svakom pojedincu da upoređuje utvrđeno stanje s ranijim i (pr)ocijeni napredak. Za praćenje sportsko-tehničkih dostignuća služe minimalni obrazovni zahtjevi na osnovu kojih se, nakon procjene motoričkih znanja, vrednuje postignuti ishod učenja. Rezultati procjene, ishoda učenja služe nastavnicima Sportske kulture kao osnova za programiranje rada u narednom periodu, posebno za individualni pristup i određivanje radnih zadataka za svakog ili grupu učenika.

Praćenje i ocjenjivanje se vrši na osnovu stanja i napretka motoričkih sposobnosti, sportsko-tehničkih dostignuća i povezivanja Sportske kulture sa životom i radom (odnosa prema radu). Pri ocjenjivanju motoričkih sposobnosti uzima se u obzir nivo motoričkih sposobnosti svakog pojedinca, ostvaren u toku školske godine (ili školovanja), prema njegovim individualnim mogućnostima. Sportsko-tehnička postignuća se (pr)ocjenjuju utvrđivanjem obima i nivoa ovladanosti nastavno-sportskim sadržajima, nivo usvojenosti, čak i jednog sporta.

Izvori za nastavnike:

-Višnjić, D., Jovanović, A. i Miletić, K., *Teorija i metodika fizičkog vaspitanja*, FSFV, Beograd, 2004.

- Hmjelovjec I. *Sportska gimnastika*, Univerzitet u Sarajevu, Fakultet za sport.
- Ilić, D., Zdanski, I., Galić, M. *Osnove didaktike fizičkog vaspitanja*, Komesgrafika, Banjaluka-Beograd, 2009.
- Tabaković M. *Prediktivne vrijednosti antropoloških obilježja u sportskoj gimnastici*.
- Jensen Erik, *Podučavanje s mozgom na umu*, Eduka, Pedagoška raskršća, Beograd, 2013.
- Krsmanović, B, Berković, L. *Teorija i metodika fizičkog vaspitanja*, Univerzitet u Novom Sadu, FFK, Novi Sad, 1999.
- Matić, M., Bokan. B. *Opća teorija fizičke kulture*, FSFV, Beograd, 2005.
- Bešević M., *Tjelesni i zdravstveni odgoj od I do IV razreda srednjih škola, Sarajevo 1997*.
- Đorđić, V., *Školsko fizičko vaspitanje*, FSFV, Univerzitet u Novom Sadu 2012.
- Drugi odobreni udžbenici za upotrebu od mjerodavnih obrazovnih vlasti.

NASTAVNI PROGRAM

ISLAMSKA VJERONAUKA

PRVI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 1
Godišnji broj nastavnih časova: 35

OPIS NASTAVNOG PREDMETA

Činjenica da u biti svake civilizacije stoji određena religija koja bitno određuje njen karakter, kulturu i način života dovoljno govori o potrebi njenog poznavanja i izučavanja u odgojno-obrazovnom sistemu svakog društva. U našem slučaju riječ je o izučavanju islama kao dominantnog svjetonazora Bošnjaka i ostalih muslimana koji žive u Bosni i Hercegovini, na kojem je izgrađena svijest o svijetu i životu kao Božijem daru, u koje su utisnute Njegova neizmjerljiva ljubav i dobrota.

Islamska vjeronauka je integrirana u opće odgojno-obrazovne ciljeve demokratske škole, svojim sadržajima predstavlja dio odgojno-obrazovnog sistema Bosne i Hercegovine i svrha joj je da da komplementarnim djelovanjem sa drugim školskim predmetima promovira cjelovit i sistematičan odgoj čovjeka na načelima korelacijsko-integrativnog učenja. Kao autonoman školski predmet, Islamska vjeronauka omogućava učenicima autentično i sistematično upoznavanje, čuvanje i razvijanje njihovog vjerskog i kulturnog identiteta, promovirajući, istovremeno, dijalog i toleranciju u odnosu na različite ljude, svjetonazore, religije, konfesionalna i kulturna izražavanja.

Islamska vjeronauka u školi slijedi teološke i antropološko-pedagoške temelje odgoja i obrazovanja radi upoznavanja islama kroz sve bitne tjelesne, duševne i duhovne sposobnosti učenika: spoznajne, doživljajne, voljne i djelatne. Time ostvaruje i potvrđuje odgojno-obrazovnu cjelovitost, ali i podupire univerzalne procese školskog poučavanja i učenja.

Značaj izučavanja islamske vjeronauke polazi od islamske premise da se svako dijete rađa u čistoj prirodi s kojom je islam u znaku jednakosti kao što je u znaku jednakosti s prirodnim ljepotama koje nas okružuju i govore o ljepoti i dobroti Onoga koji sve to daje. U tom smislu krajnji odgojni, obrazovni i funkcionalni cilj ovog predmeta jeste sačuvati čistu čovjekovu prirodu kroz faze njegovog sazrijevanja i odgajati u njemu one vrline kojima se čuvaju i podupiru red i zakon, dobrota, ljubav, solidarnost i pozitivne aktivnosti u ime Božije i za Njegovu ljubav, a na korist svoju i svih ljudi.

U okviru predmeta, učenici razmišljaju, istražuju i postavljaju pitanja o svemu i svačemu (svijetu, životu, prirodi i Bogu, međuljudskim odnosima, porodici, domovini, mjestu i ulozi u Evropskoj uniji, suživotu i toleranciji...) i uče da je život vrijednost i dar Božiji. Takođe uče da ih povezivanje s Bogom, poštivanje Njegovih pravila vodi sretnom i sigurnom životu. Nastavni predmet Islamska vjeronauka fundamentalno doprinosi izgrađivanju moralno-etičkih vrijednosti i ključnih kompetencija mladih koje omogućavaju stvaralačko i integrirano učenje, upoznavanje sa fazama odrastanja i izgradnje identiteta, odgovorno suočavanje sa problemima i svjesno ostvarenje života na temeljima islama.

OPĆI CILJ NASTAVNOG PREDMETA

Usvojiti relevantna znanja o svojoj vjeri i razviti pozitivan odnos prema istoj, te potaknuti učenika da živi u duhu islama shodno svojim mogućnostima kao aktivan sudionik zajednice i društva.

ZADACI NASTAVNOG PREDMETA

Uvesti učenika u temelje islamskog učenja na način primjeren uzrastu.
Upoznati učenika sa vrijednostima islama u svakodnevnom životu.
Približiti učeniku Božije poruke iz Kur'ana.
Kontinuirano razvijati ljubav prema Muhammedu, a.s. i drugim poslanicima.
Podučiti učenika ispravnom razumijevanju Poslanikovog, a.s. sunneta u tradicionalnom bosanskohercegovačkom kontekstu.
Razviti proaktivnu ulogu u porodičnom životu.
Razviti svijest o adekvatnom obilježavanju vjerskih i državnih praznika.
Uputiti učenika na ispravan odnos prema prirodi kao Allahovom daru.
Afirmirati pozitivne međuljudske vrijednosti, suživot, toleranciju i saradnju.
Odgajati u duhu svakodnevnog predanosti etičkoj praksi islama i afirmativnog djelovanja na vršnjake u izvršavanju dužnosti.
Razvijati kulturne, radne, zdravstvene i higijenske navike uz naglašavanje vjerskog poticaja za njihovo njegovanje.

Živjeti zdrav život na temelju učenja islama.
Razvijati sposobnost stvaranja i doživljavanja umjetničkih vrijednosti nastalih na temelju islama.
Razvijati kod učenika estetske vrijednosti islama.
Odgajati u duhu patriotizma i potrebe za zajedničkim životom na historijskim, kulturnim i vjerskim odrednicama Bosne i Hercegovine.
Razvijati svijest o povezanosti tradicionalnog i modernog, duhovnog i materijalnog, etničkog i multikulturalnog u Bosni i Hercegovini i evropskom ambijentu.
Unapređivati svijest o značaju temeljnih postulata interkulturalnog odgoja, ljudskog dostojanstva i slobode
Doprinositi boljem razumijevanju vlastitog identiteta.
Razvijati kreativnost i kritičko mišljenje kao metakompetenciju neophodnu za integraciju u društvo i nošenje sa složenim zahtjevima savremenog života.
Poticati i kontinuirano unapređivati intelektualni, tjelesni, estetski, duhovni, moralni, društveni razvoj učenika, u skladu s njegovim sposobnostima i sklonostima.

DIDAKTIČKO-METODIČKA UPUTSTVA

Nastava Islamske vjeronauke omogućava kombinaciju tradicionalnih i savremenih načina poučavanja, sa akcentom na aktivno učešće učenika u procesu učenja. U središtu odgojno-obrazovnog procesa je učenik, a uloga nastavnika je da kreira i organizuje načine rada koji stvaraju optimalne uslove za učenje i poučavanje.

Nastavnik ima autonomiju u planiranju nastave, određivanju broja i tipova časova, izboru nastavnih metoda, oblika rada, sredstava i aktivnosti za svaki odgojno-obrazovni ishod. Strategije nastave i učenja će se temeljiti na višestrukoj ulozi nastavnika. Da bi se postigao kvalitet i trajnost stečenih znanja, neophodno je ostvariti povezanost sa drugim predmetima i međupredmetnim temama, kao i staviti akcenat na učenje smislenih, međusobno povezanih sadržaja, korisnih za dalje obrazovanje i svakodnevni život. Prilikom planiranja nastavnik treba da vodi računa šta treba postići, vodeći računa o ciljevima, zadacima i ishodima učenja, koji je najbolji način za to i kojim nastavnim sredstvima raspolaže.

Izborom i sinhronizovanom primjenom odgovarajućih oblika rada (individualni, frontalni, grupni i rad u paru), metoda i tehnika (verbalnih, audio-vizualnih, praktičnih radova, rad na tekstu, simulacija, insert, grozdovi...), nastavnih sredstava (udžbenik, filmovi, pomoćna literatura, ICT, karte...) te obilazaka, posjeta i izleta, učenik dolazi u centar pedagoškog interesovanja. Kombinacijom navedenih oblika i metoda rada, te upotrebom različitih nastavnih sredstava obezbjeđuje se kvalitetna nastava.

Nastavnik bira čime i kako će potaknuti učenika da uči, kako pobuditi interes za rad, njegovu znatiželju, pronicljivost, maštu, emocije, htijenja i sklonosti, te kreira razrednu klimu koja treba da bude svrsishodna, radna, opuštena i empatična. Treba da potiče učenika na učenje, te održava motiviranost za nastavu. Njeguje interaktivan odnos u nastavi i bazira ga na načelnom stavu poslanika Muhammeda, a.s.: «Olakšavajte, a ne otežavajte, unosite radost, a ne rastjerujte!»

Nastavnik aktivira učenika mobilisanjem prethodnih znanja i iskustava, upućivanjem na samostalno pronalaženje relevantnih informacija, na slobodno i kreativno razmišljanje, na argumentirano diskutovanje i iznošenje stavova. Uloga nastavnika je i da podstiče učenike na povezivanje novostečenih znanja sa svakodnevnim životom.

Predlaže se da realizacija programskih sadržaja bude zasnovana na samostalnom radu učenika u što većem obimu, te da se svakom učeniku omogući da dođe do izražaja shodno njegovim sposobnostima. Nastavnik treba da upućuje i podstiče učenike da sistematski prikupljaju informacije iz literature, koriste internet i druge medije, kako bi što kvalitetnije radili domaće zadatke, samostalne radove, panoje na zadate teme i sl. Prilikom obrade novih sadržaja, potrebno je opće povezivati sa lokalnim i ličnim, polaziti od konkretnih činjenica, učiniti ih razumljivim i ne udaljavati se od njih. Za uvježbavanje (memorisanje) teksta planirati nekoliko časova.

Kombiniranjem tradicionalnih metoda i savremenih metoda aktivnog učenja i interaktivne nastave, oblika rada i tehnika rada (igre, kvizovi, pitanja i odgovori, dramatizacije, razgovore, učenički radovi, ilustracije...) te poštivanjem didaktičkih principa postiže definirane ishode učenja. Nastavnik u svom radu vodi računa o uređenosti učionice, primijeni raznovrsnih nastavnih sredstava i savremenih tehnologija. Prednost će dati savremenim pristupima kao što su: problemska nastava, heuristička nastava, mentorska nastava, vanučionička nastava i dr., trudeći se da svoj rad što više približi aktuelnom društvenom kontekstu, a nastavne sadržaje Islamske vjeronauke približi svakodnevnom životu učenika.

Nastavnik će u svom radu koristiti projektne zadatke, izrade panoa, animirati pismeno izražavanje na zadane teme, organizirati okrugle stolove i debate o odabranim temama, zadavati

samoevaluacijske zadatke, inicirati razne socijalne akcije i posjete raznim objektima, te voditi računa o mjerljivosti učeničkih znanja primjenom adekvatnih pismenih i usmenih provjera znanja

MEĐUPREDMETNA KORELACIJA

Multidisciplinarna isprepletenost i povezanost odgojno-obrazovnih područja i međupredmetnih tema omogućava skladnost odgojno-obrazovnih procesa, razvoj temeljnih i specifičnih kompetencija učenika te otvorenost prema učenju. Nastavni plan i program Islamske vjeronauke omogućava međupredmetno povezivanje sadržaja na vertikalnom i horizontalnom nivou sa predmetima koji izučavaju sljedeća područja:

- učenje o ljudima, njihovim međusobnim odnosima i odnosom ljudi prema svijetu, o kulturnom razvoju čovjeka i društva, prošlim i aktualnim događajima, pitanjima vezanim za postizanje pravednih i mirovnih međuljudskih i društvenih odnosa;
- vrednovanje i čuvanje kulturne baštine zavičaja, države, evropske i svjetske kulturne baštine;
- analiza kulturnog naslijeđa, vjerske i kulturne tradicije;
- osposobljavanje za odgovoran odnos i unapređenje okoliša;
- pitanja identiteta, očuvanja i kvalitetnijeg vlastitog zdravlja i zajedničkog života;
- usvajanje rječnika koji omogućava samostalno traženje, razvijanje i korištenje znanja;
- razmatranje pitanja različitosti i jednakopravnosti pojedinaca, spolova, kultura, vjera, rasa i socijalne nejednakosti;
- razmatranje ključnih kompetencija;
- sticanje i razvijanje znanja, vještina i stavova koji omogućavaju uspješno ostvarenje interesa, razvijanja vlastitih potencijala uz aktivno učešće u savremenom životu;
- osposobljavanje za sigurnu i etičku upotrebu tehnologije u učenju i svakodnevnom životu;
- razumijevanje multikulturalnosti kao vrijednosti u savremenim globalizacijskim procesima;
- razvijanje kreativnosti, poticanje maštovitosti i sposobnosti iznalaženja višestrukih rješenja, učenje produkcije, razvoja i realizacije ideja, kritičnosti i sposobnosti argumentacije.

Prenos stečenog znanja iz odgojno-obrazovnih područja i međupredmetnih tema povećava autonomiju nastavnika omogućavajući mu fleksibilnije programiranje, planiranje i realizaciju odgojno-obrazovnog rada usmjerenog na učenika.

EVALUACIJA UČENIČKIH POSTIGNUĆA

Stepen ovladavanja poželjnim znanjima, vještinama i stavovima određuje se vrednovanjem, odnosno ocjenjivanjem ovladavanja odgojno-obrazovnim ishodima učenja. Važno je imati na umu da su vrednovanje, poučavanje i učenje jednako značajni dijelovi istog procesa. Vrednovanje kao povratna informacija učeniku o rezultatima učenja i poučavanja određuje dinamiku daljeg procesa učenja/poučavanja te definira individualne potrebe učenika u tom procesu. Vrednovanjem nastavnik dobiva relevantnu informaciju o kvalitetu svog rada. Učenička postignuća se vrednuju u okviru koncepta vremena i prostora, uzroka i posljedica, kontinuiteta i promjena, izvora informacija i istraživanja, te interpretacija i perspektiva.

Vrednovanje treba da bude proces u okviru navedenih temeljnih koncepata vrednovanja. Prilikom kompleksnog vrednovanja rezultata rada učenika treba da se vrednuje znanje, motivacija, sposobnosti, radne navike, subjektivne mogućnosti i objektivne okolnosti u kojima učenik živi i radi. Ocjena treba da bude rezultat procjene koliko učenik može da stečena znanja i vještine primijeni u životu. Važno je voditi računa o postignućima u afektivnom i socijalnom domenu, odnosno o procesu od primanja informacija do integracije uvjerenja, ideja, stavova, vrijednosti. Dio ocjene treba da bude i postojanost ravnoteže kod učenika između slobode i odgovornosti, spremnost na preuzimanje odgovornosti za vlastito ponašanje, uvažavanje različitosti i suprotnih stavova. Vrednovanje u školi je javno, kontinuirano, nepristrasno i brojčano u skladu sa važećim Pravilnikom o ocjenjivanju.

Vrednovanje se vrši kombiniranjem usmenog i pismenog vrednovanja kroz praćenje sljedećih elemenata:

- usvojenost obrađenih pojmova i sadržaja,
- aktivno učešće učenika u realizaciji nastavnih sadržaja,
- individualni angažman u okviru vannastavnih aktivnosti,
- elementi kritičkog mišljenja u toku realizacije sata,
- angažiranost na individualnim, partnerskim i grupnim projektima,

- učešće u razgovoru,
- odgovori na pitanja s višestrukim izborom,
- zalaganje i doprinos tokom nastave,
- usvojenost definiranih ishoda učenja,
- kreativnost i samoinicijativnost u radu,
- korištenje različitih izvora znanja,
- kompjuterske procjene znanja,
- modificirana esejska pitanja,
- prezentacije...

CILJ NASTAVNOG PREDMETA

Uvođenje učenika u tematska područja islama s ciljem njihovog daljeg razvijanja u vjeri, moralnosti, međusobnoj saradnji i otvorenosti za suočavanje sa izazovima stvarnosti.

ZADACI NASTAVNOG PREDMETA

Razvijati sposobnosti sagledavanja života iz ugla religiozne, religijske i vjerske stvarnosti.
 Jačati vlastitu vjeru i sposobnost njenog izražavanja na ličnom i zajedničkom nivou.
 Osposobiti učenika za razumijevanje smisla vjere u svakodnevici, uz razvijanje svijesti o kontinuitetu božijih poruka i očuvanju izvornog učenja.
 Upoznati pojam objave kao jedinstvene komunikacije Boga sa stvorenjima.
 Prihvatiti islam kao Pravi put u vlastitom razumijevanju svijeta i odgovora na pitanja smisla, svrhe, usmjeravanja i oblikovanja života.
 Upoznati sa suštinom i smislom imanskih šarta kao osnovnih temelja islamskog vjerovanja.
 Razvijati temeljne spoznaje o božijem stvaranju svijeta i čovjeka, te ulozi čovjeka kao halife – njegovog namjesnika na zemlji.
 Upoznati sa suštinom i smislom islamskih šarta kao osnovnih temelja islamskog djelovanja.
 Razviti ekološku svijest na temeljima učenja islama o prirodi kao Božijem djelu i odgovoran odnos prema njoj.
 Razviti osnove morala i etičnosti kod učenika po uzoru na Muhammeda, a.s.
 Usvojiti principe islama u odijevanju i ishrani.
 Upoznati učenika sa demokratskim načelima uspostave hilafeta i periodom pravednih halifa.
 Razviti ličnost učenika kao duhovno, duševno i djelatno bića.
 Upoznati vjerski govor i razviti sposobnost kritičkog prosuđivanja različitih oblika religioznog i vjerskog mišljenja i ponašanja.
 Razvijati toleranciju, dijalog i saradnju s drugima i drugačijima.
 Razvijati svijest o povezanosti tradicionalnog i modernog, duhovnog i materijalnog, etničkog i multikulturalnog u Bosni i Hercegovini i evropskom ambijentu.
 Unapređivati svijest o značaju temeljnih postulata interkulturalnog odgoja i ljudskog dostojanstva i slobode.

PROGRAMSKI SADRŽAJI

Nastavni sadržaji

OD „POUČAVANJA IMENIMA“ DO NAREDBE „UČI“.

Islam kao iskonska i prirodna Božija vjera.
 Islam u historiji od Adema a. s. do Muhammeda a. s.
 Vjera u Boga je jedna, a zakona je više.

OČUVANJE IZVORNOG UČENJA.

Objava.
 Historija Kur'ana i njegov sadržaj.
 Sunnet - drugi izvor islama.

TEMELJI IMANA.

Vjerovanje u Jednog Boga i duhovna bića.
Objave i poslanstvo.
Vječnost i slobodna volja.

ALLAH JE STVORITELJ.

Naučni i kur'anski pogled na stvaranje svijeta i čovjeka.

TEMELJI ISLAMA.

Šehadet - stablo islama.
Radost u namazu.
Post - put do uspjeha.
Svrha davanja zekata.
Hadždž - vrhunac bogobožnosti.

ISLAM I EKOLOGIJA.

Čovjek i ekologija.
Vjera i zaštita prirode.
Voda - izvor i blagodat života.

PUT DO ČOVJEKA.

Čovjek je moralno biće.
Muhammed a. s. uzor moralnosti.

VJERA U SVAKODNEVNICI.

Pristojnost u odijevanju.
Halal ishrana - izvor zdravlja.
Slobodno vrijeme i izazovi mladosti.

DEMOKRATSKI POČECI HISTORIJE ISLAMA.

Državno uređenje i period pravedne vladavine.

ISLAM I KULTURA DIJALOGA.

Islam - vjera dijaloga.

Očekivani rezultati/ishodi učenja

Opisuje razvoj vjere zajedno sa razvojem čovjeka na Zemlji i zajedničku misiju svih Božijih poslanika, od Adema a.s. do Muhammeda a.s.

Analizira smisao predanosti Uzvišenom Allahu, i prihvata islam kao nužnu potrebu duše.

Navodi izvore islama i opisuje načine dostavljanja Objave.

Analizira ulogu Kur'ana i sunneta u argumentovanju učenja islama i djeluje u skladu s njima.

Opisuje smisao vjerovanja i prepoznaje vjeru kao životnu energiju koja čovjeku daje snagu u susretu sa izazovima života.

Povezuje temelje vjerovanja sa životom i određuje svoje prioritete prema njima.

Objašnjava nastanak svijeta i čovjeka iz ugla vjere i nauke, upoređuje učenje vjere i nauke o stvaranju, porijeklu svijeta i čovjeka, te određuje vlastito porijeklo.

Podržava ulogu islamskih dužnosti u svom životu i iskazuje vjeru u emocionalnom, intelektualnom, porodičnom i društvenom životu.

Povezuje vjeru i život, određuje vlastiti put i procjenjuje svoj odnos prema islamskim dužnostima.

Definira i objašnjava pojmove: islam, monoteizam, politeizam, ateizam, objava-vahj, sunnet, meleki, Sudnji dan, slobodna volja, kadaa i kader, hilafet, halifa.

Opisuje ekološki princip sklada, mjere i održavanja ravnoteže prema učenju islama.

Identificira i razmatra ekološke probleme, tumači stavove islama prema prirodnim bogatstvima i ulogu čovjeka u prirodi.

Kreira i predlaže mjere za obnavljanje i očuvanje prirodnih bogatstava, praktikuje ekološku kulturu muslimana i reaguje na narušavanje harmonije.

Objašnjava stavove islama o moralu, dobru i zlu, analizira njihovu ulogu u svom životu.

Prepoznaje ovovremene izazove za mlade osobe i analizira načine odgovora na njih.

Analizira vjersku dimenziju kulture odijevanja u kontekstu trendovskih tokova i estetike.

Opisuje ulogu hrane u različitim kulturama i prepoznaje da islamska kultura promovira zdravu hranu.

Objašnjava demokratski način formiranja islamske države, istražuje njeno mjesto i ulogu u historiji.

čovječanstva, te ukazuje na osobine njenih pravednih vladara s ciljem pružanja pomoći mladima u izboru svog vođe.

Analizira određene ajete i hadise i povezuje ih sa životom.

Identificira dijalog kao obilježje islama, prepoznaje upute Kur'ana i Sunneta za oblikovanje muslimanske kulture dijaloga.

Objašnjava kako muslimani treba da se odnose prema drugim i drugačijim, te uspoređuje i određuje nivo kulture dijaloga kod nas i drugih radi vlastitog usavršavanja.

NASTAVNI PROGRAM

KATOLIČKA VJERONAUKA

PRVI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova:1

Godišnji broj nastavnih časova: 35

UVOD

Prema međunarodnom sporazumu odnosno *Temeljnomo ugovoru između Bosne i Hercegovine i Svete Stolice, Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH*, te školskom zakonodavstvu i praksi na nivou države, entiteta, kantona i distrikta u BiH, Katolička vjeronauka je u srednjim školama, kao i vjeronauke drugih vjerskih zajednica, obvezni dio školskog kurikuluma i ima status obaveznoga alternativnog predmeta s pravom izbora, kao u većini evropskih zemalja. Alternativni predmet vjeronauci je etika, što znači da učenici pri upisu u srednje škole odnosno gimnazije, zajedno sa svojim roditeljima ili starateljima, moraju obvezno izabrati hoće li pohađati nastavu vjeronauke kao redovnog školskoga predmeta ili etiku kao alternativni predmet vjeronauci.

Katolička vjeronauka u srednjoj školi po svojoj naravi i zadaći teži cjelovitom odgoju i unapređenju ljudske osobe kao pojedinca i člana društvene zajednice. U okviru srednjoškolskog obrazovanja on naročito pridonosi ostvarivanju odgojno-obrazovnih ciljeva iz društveno-humanističkog područja te propagira njihovo religiozno i socijalno sazrijevanje. Učenicima omogućava i pomaže da objektivno i sistemski, u povezanosti s vlastitim pitanjima i savremenim životnim iskustvom, na ličnom i zajedničkom nivou, upoznaju i dožive katoličku vjeru, da steknu znanje i razumijevanje njenih temelja, njena odnosa prema drugim religijama i svjetonazorima, njena historijskog razvoja i uticaja na ljudsko društvo. Pomaže im da prepoznaju njen doprinos općeprihvaćenim ljudskim vrednotama, da uočavaju i znaju obrazložiti njene specifičnosti te da kroz dijalog s vjerskim sadržajima, vrednotama i stavovima i sami postanu humanije osobe. Vjeronauka im, u međupredmetnoj korelaciji sa sadržajima i ciljevima drugih nastavnih predmeta, želi pružiti cjelovitu sliku o njima samima i svijetu u kojem žive, otvarajući naročito pitanja smisla života koja tek na horizontu transcencije i govora o Bogu nalaze svoj cjelovit odgovor. U tu svrhu školska vjeronauka se, poštujući odgojno-obrazovnu vlastitost i ciljeve pluralne i demokratske škole, sistemski uvrštava u školski kurikulum kao i drugi nastavni predmeti, čuvajući dakako svoju vjersku, odgojnu i obrazovnu posebnost. Dok se učenicima, s jedne strane, nastoji pružiti uvid u pitanja smisla i usmjeravanja života i u cjelovito poznavanje katoličke vjere, njene tradicije i vjersko-odgojne posebnosti, istodobno im se želi pomoći da razviju vlastite duhovne sposobnosti, etičko-moralnu svijest i moralne vrijednosti, izgrađen kritički odnos prema životu i svijetu. Osim izgradnje vlastite ličnosti i osposobljavanja za život u svijetu, Crkvi i društvu, mlade se želi odgajati za poštovanje i iskreni dijalog s različitim religijama i svjetonazorima, poštujući njihova uvjerenja, stavove i tradicije. U skladu s tom zadaćom, učenici trebaju upoznati različite oblike religioznog govora te kršćanskoga načina izražavanja, osobito katoličkoga, u prvom redu Bibliju i glavne dokumente Crkve.

Katolička vjeronauka u školi ostvaruje i promovira cjelovit odgoj mladih, kako po svom sadržaju i didaktičkim usmjerenjima tako i po svojim odgojno-obrazovnim ciljevima, vodeći se načelom dvostruke vjernosti: *vjernosti Bogu i čovjeku*. Zato vjeronauka u srednjoj školi pomaže učenicima, koji kao pojedinačne ličnosti i karakteri prolaze kroz odlučujuće razdoblje svoga odrastanja i određenja, da postupno i sistemski upoznaju historijsko-kulturalnu stvarnost u kojoj žive, opće etičke i moralne probleme savremenoga čovjeka i društva te cjelovitu nauku, načela i vrijednosti Katoličke crkve. On im takođe želi pomoći da postepeno oblikuju vlastite spoznaje i osobnu moralnu svijest te da tako postanu osposobljeni za poznavanje i vrednovanje čovjeka i svijeta, historijskih činjenica, izvora, različitih područja i dimenzija života, različitih vrsta govora i načina religioznog izražavanja.

Katolička vjeronauka u školi, po svom temeljnom sadržaju, odgojnoj i obrazovnoj zadaći, najprije se usredsređuje na osobu Isusa Krista u otajstvu Presvetoga Trojstva. Jednako tako usredsređuje se na historiju spasenja, naročito na Kristovo otkupiteljsko djelo, nauk i tradiciju Katoličke crkve, na njene historijske kulturalne i umjetničke izraze, kao i na ukupan prinos kršćanske vjere koji učenike vodi prema njihovoj punoj ljudskoj i kršćanskoj zrelosti. Cilj joj je omogućiti cjelovit i skladan odgoj ljudske osobe koja je sposobna kritički promišljati duhovnu, kršćansku, kulturnu, tradicijsku i ukupnu stvarnost koja ju okružuje. Taj cilj omogućava učeniku da slobodno, svjesno i odgovorno donosi ličnu odluku, oblikuje osobne stavove vjere, da postigne važna životna uvjerenja i moralne vrijednosti po kojima može ostvariti miran, radostan i plodan život u ljudskoj i crkvenoj zajednici.

Ovaj *Program Katoličke vjeronauke za četverogodišnje srednje škole* poveznica je vjeronaučne tradicije i višegodišnjeg iskustva vjeronaučne nastave u školi, a plod je saradnje brojnih teoloških i pedagoških

stručnjaka i srednjoškolskih vjeroučitelja. U njega su ugrađene savremene katehetske smjernice Crkve, zahtjevi kurikularnoga programiranja, a usađena su i postignuća svremenoga školskog odgojno-obrazovnog programiranja vjeronaučne nastave na evropskom prostoru. Zato Program ne nudi nešto posve novo, nego se nove spoznaje i potrebe na području vjerskoga odgoja nastoje skladno ugraditi u gotovo dvadesetogodišnje iskustvo nastave vjeronauka u našim srednjim školama nakon demokratskih promjena. Namjera nam je skladnije povezati vjeronaučne sadržaje s odgojno-obrazovnim postignućima te potrebama i interesima učenika u sadašnjem vremenu, i tako im omogućiti što potpuniji vjerski odgoj, bolje poznavanje kršćanske vjere i bogate baštine Katoličke crkve. Namjera nam je takođe da učenici, imajući u vidu cjelinu školskoga odgoja i obrazovanja, prepoznaju i pronađu odgovore na važna životna pitanja kako bi se što bolje osposobili za svjestan, kritički i uravnotežen susret i dijalog s različitim područjima ljudskoga znanja i kulture što ih obrađuju drugi školski predmeti. Program jednako tako promovira i razvija duh međuljudskoga, međureligijskoga i međukulturnoga susreta, tolerancije, dijaloga i ekumenizma. Taj se duh ogleda kako u programskom sadržaju tako i u odgojnim ciljevima i ponuđenim prijedlozima za metodičko oblikovanje vjeronaučne nastave. Pritom se ne naglašava samo kognitivni i fenomenološki nivo upoznavanja religijskih činjenica, nego se istovremeno potiče i promovira usvajanje dijaloških stavova poštovanja, kritičko promišljanje, promjena perspektive te različiti pristupi religijskim činjenicama radi sticanja odgojnih rezultata. Takvi pristupi takođe potiču nastavnikovo vrednovanje i učenikovo samovrednovanje vlastitog napretka i zalaganja koje treba biti što obuhvatnije, a samim time i objektivnije i svrsishodnije.

U ovom *Programu Katoličke vjeronauke za četverogodišnje srednje škole* nisu direktno navedene posebnosti pojedinih srednjoškolskih smjerova i okolnosti učenika. Stoga je očito da se Program ne može jednako ostvarivati u raznim vrstama srednjih škola, naročito gimnaziji ili srednjoj stručnoj školi. Kako je u stvaranju praktičnog i operativnoga Programa nezaobilazna uloga nastavnika, neophodno je sve dijelove ovoga programa prilagoditi učenicima, vrsti škole i broju godišnjih časova. U tom radu trebat će imati u vidu sadržaj i doprinos drugih nastavnih predmeta da bi se što bolje strukturirali sadržaji i odredili odgojno-obrazovni ciljevi.

Katolička vjeronauka kao nastavni predmet u gimnazijama i četverogodišnjim stručnim srednjim školama omogućava učenicima sticanje religioznih sposobnosti koje obuhvaćaju:

- razumijevanje čovjeka kao religioznoga bića i otvorenost za religiozno tumačenje stvarnosti;
- sposobnost sveukupnog pristupa religioznoj, religijskoj i vjerskoj stvarnosti;
- posvjećivanje vlastite religioznosti i vjere i sposobnost njena izražavanja na ličnom i zajedničko nivou;
- upoznavanje kršćanstva, posebno katoličke vjere, nositeljice historije i kulture hrvatskoga naroda te drugih naroda na ovim prostorima, te njenu nezamjenjivu ulogu u savremenom društvu;
- poznavanje sadržaja kršćanske vjere kao orijentacije u vlastitom tumačenju svijeta i spremnost na suočavanje s tim sadržajima;
- prepoznavanje kršćanske vjere kao autentičnoga odgovora na pitanje životnoga smisla, usmjeravanja i oblikovanja života;
- poznavanje religioznoga govora i sposobnost komunikacije vjere;
- sposobnost kritičkoga propitivanja i procjene različitih oblika religioznoga i vjerskoga mišljenja i ponašanja;
- upoznavanje s drugim religijama, konfesijama i svjetonazorima, proklamovanje ekumenskog zajedništva, te usvajanja stava tolerancije, dijaloga i saradnje s drugima i drugačijima.

Imajući u vidu bitne kompetencije, očito je da vjeronauka gradi mostove prema drugim nastavnim predmetima i njihovim sadržajima, te da tematizira izazove savremenoga svijeta i kulture u kojoj mladi žive, kako bi im pomogao u vlastitom promišljanju, pozicioniranju i zauzimanju kršćanskih stavova.

Program za svaki razred donosi pet ili više *tematskih cjelina*, a svaka od njih podijeljena je na nekoliko *tema*. Nastavni sadržaj svake teme kratko je opisan i može se obrađivati u više nastavnih jedinica ili nastavnih časova. U svakoj temi posebno su istaknuti *ključni pojmovi* koji pobliže određuju sadržajnu strukturu teme i njene *bitne sadržaje* radi vertikalnog i horizontalnog usklađivanja tih sadržaja kako se ne bi nepotrebno ponavljali ili preširoko obrađivali. Bitan dio Programa su *odgojno-obrazovna postignuća* koja omeđuju temu, određuju njene ciljne i sadržajne naglaske i usmjeravaju tok nastave prema njenim obrazovnim i odgojnim ishodima. Budući da su nastavni ciljevi formulirani u obliku postignuća koja se očekuju od učenika na kraju odgojno-obrazovnoga procesa, oni ujedno služe kao *smjernice za vrednovanje*. Zato ih se ovaj puta ne donosi kao zasebni element programa. Treba imati na umu da se vrednovanje učenja i nastave te praćenje i ocjenjivanje učenika događa kroz čitav nastavni proces te se ne smije svesti na tradicionalno zaključno ispitivanje i ocjenjivanje. Praćenje, vrednovanje i ocjenjivanje

obuhvata sva područja ciljeva odnosno odgojno-obrazovnih postignuća: kognitivno, afektivno i operativno. Ključni pojmovi u isto vrijeme nastavnicima pružaju osnovne smjernice za metodičko oblikovanje teme i konkretizaciju okvirnih sadržaja. Tome pridonose i *prijedlozi za metodičku obradu* teme koji se ovdje donose egzemplarno kao mogući poticaji, a nastavnici će u dobroj pripremi i praktičnoj izvedbi primijeniti različite savremene didaktičko-metodičke pristupe, oblike, metode i sredstva vjeronaučne nastave. Za ostvarivanje vjeronaučnih ciljeva u procesima učenja i poučavanja nije dovoljno nastojanje oko sistema izlaganja i usvajanja jasnih i temeljenih sadržaja katoličke vjere. Važno je, nadalje, omogućiti sposobnost razvijanja i primjene mnogostrukih didaktičkih procesa i metoda aktivnog učenja, problemske, heurističke, stvaralačke i saradničke nastave, promoviranja kritičkog prosuđivanja i zauzimanja stajališta, usvajanja stavova, propitivanja i usvajanja vrednota i uvjerenja. Takvoj sveobuhvatnoj didaktičkoj obradi nastavnih sadržaja pomaže predložen didaktički instrumentarij s mnogim biblijskim, doktrinarnim, literarnim, dokumentarnim, slikovnim i drugim poticajima te osnovna literatura navedena na kraju ovog Programa. Dok će nastavnici jednom prilikom koristiti razne biblijske, crkvene, historijsko-kulturne ili druge prigodne dokumente, drugi će put koristiti priloge iz dnevne, sedmične ili mjesečne štampe, kao i one koji su plod pojedinačnog ili grupnog istraživanja unutar samog predmeta vjeronauke ili su nastali u multidisciplinarnom odnosno interdisciplinarnom procesu povezivanja sadržaja i perspektiva različitih nastavnih predmeta. U tako koncipiranom i skladnom nadopunjavanju različitih predmeta i sadržaja, želi se uz kršćansku i katoličku dimenziju, promovirati cjelovit odgoj učenika.

Program se, kao i dosadašnji, vodi načelom korelacije teoloških i antropoloških zahtjeva, nastojeći u izboru i obradi tema pojedinih razreda i srednje škole kao cjeline, uvažavati teološke zahtjeve i egzistencijalnu važnost sadržaja za učenike, prateći i promovirajući proces njihovog općeljudskog i vjermičkog razvoja i sazrijevanja. Program u sebi već sadrži sve potrebne elemente i načela na kojima se temelji aktualna reforma srednjoškolskoga obrazovanja: otvorenost za saradnju i korelaciju s drugim predmetima, sticanje ključnih kompetencija i usmjerenost na odgojno-obrazovne ishode važne i za unutarnje i za vanjsko vrednovanje obrazovanja, te temeljna usmjerenja mogućih projektnih i drugih inovacijskih modela nastave. Treba imati u vidu da se vjeronauka, u skladu s postojećim dokumentima, načelno izvodi po dva školska časa sedmično od prvog do četvrtog razreda. Kako preduslovi provedbe dva časa vjeronauka sedmično nisu ostvareni u svim školama, Program je nužno prilagoditi postojećoj satnici. Zato se u Programu donosi i nastavni plan kojim se predlaže okvirna satnica tematskih cjelina za njegovu cjelovitu provedbu, a vjeroučitelji će, u skladu s time, satnicu prilagoditi godišnjem programu svoje škole. Osim predviđenog vremena za obradu pojedinih tematskih cjelina, treba imati u vidu da se navedena satnica odnosi i na elemente vrednovanja, što uključuje vježbanje i ponavljanje kako bitnih sadržaja pojedine nastavne teme tako onda i cijele tematske cjeline.

I tematska cjelina: U POTRAZI ZA SMISLOM ŽIVOTA.

Nastavne teme

1. U vrtlogu svijeta i života.

- Pitanja mladih u vrijeme odrastanja.
- Zašto uopće nešto postoji?
 - Odakle dolazimo?
 - Kuda idemo?
 - Koja je budućnost svemira, svijeta, čovjeka?

Ključni pojmovi: tajna postojanja, misterij čovjeka, temeljna pitanja, budućnost čovjeka, budućnost svijeta.

Odgojno-obrazovna postignuća: poznavati neka bitna životna pitanja i njihovu životnu važnost; razumjeti temeljne odgovore na pitanja: odakle smo, kuda idemo i koja je budućnost svemira, svijeta i čovjeka; spremnost prihvatanja vlastitog mjesta u svijetu i otvorenost trajnom traženju odgovora i uporišta na temeljna pitanja smisla života.

Prijedlozi za metodičku obradu: ko smo, odakle dolazimo, kuda idemo (uporediti U. De Vanna, *S adolescentima*, str. 128-129.); kritički analizirati i interpretirati književne tekstove životno-problemske tematike i voditi razgovor o dobijenim rezultatima; odgovoriti na pitanje: *Imam li ja budućnost?*; pismeno izreći iskustva vezana uz pitanje smisla, odnosno uz granične situacije ljudskog života.

2. Upoznaj samoga sebe – vlastitosti ljudske osobe.

- Ja sam jedinstvena osoba.
- Moju originalnost Neko je projektirao.
- Upoznati i prihvatiti samoga sebe.
- Znati da sam voljen/a kao osnova povjerenja u život.
- Trebamo ljubav i priznanje.
 - Samopoštovanje i zahvalnost.

Ključni pojmovi: ličnost, ljudska osoba, jedinstvenost ljudske osobe, samopoštovanje, voljeti i biti voljen.
Odgovno-obrazovna postignuća: navesti bitna obilježja ljudske ličnosti; otkriti jedinstvenost i originalnost svake ljudske osobe; razumjeti vlastite sposobnosti razmišljanja, doživljavanja i odlučivanja; prihvatiti sebe kao jedinstvenu osobu pozvanu na zajedništvo i saradnju s drugim osobama.
Prijedlozi za metodičku obradu: muzičko-egzistencijalna igra upoznavanja; intervju partnera; napisati sastav na temu: Čovjek je jedino biće koje može reći "ja"; fotogovorom poboljšati upoznavanje sebe i drugih (simbolička fotografija) te voditi razgovor na temu prepoznavanja različitih karakternih osobina; pisanje kratkih razmišljanja na temelju aforizama ili nekih epiteta koja mi se najčešće pridjevaju; izrada kataloga poželjnih karakternih i ljudskih osobina i opredjeljenja koji mi mogu pomoći u prihvatanja sebe sama kao i uzajamnog poštovanja, zahvalnosti i priznanja drugih ljudi.

3. Smisao i besmisao života.

- Iskustvo životnog smisla (iskustvo radosti, sreće, uspjeha, ispunjenog života).
- Iskustvo besmisla života - čovjekova potreba za smislom i ugroženost smisla u iskustvima čovjekovih granica (bolest, nesreća, nepravda, trpljenje, smrt...).
- Šta ljudskom životu daje smisao, a šta ga čini besmislenim.

Ključni pojmovi: smisao i besmisao života, iskustvo patnje i sreće, granična pitanja smisla, svjetonazor.
Odgovno-obrazovna postignuća: razumjeti povezanost svakodnevnog života s pitanjem smisla života; prepoznati kriterije na temelju kojih život izgleda smislenim ili besmislenim; opisati tumačenja različitih nauka (filozofije, psihologije, medicine) i svjetonazora o patnji i smislu života; otkriti važnost ličnog napora u traženju životnog smisla, nade i optimizma.
Prijedlozi za metodičku obradu: prikazati kratki filmski odlomak ili dijapozitive (npr. "Zašto umrijeti u dvadesetj?" ili "Smisao postojanja - odnos s drugima") s vođenim razgovorom i procjenom uočenih mogućnosti primjene na život; stvaranje problemske situacije i diskusija na temu smisla i besmisla života s pitanjima bolesti i trpljenja, zdravlja i sreće; kritičko čitanje tekstova, razmišljanja i poruka o smislu života; oblikovati ljestvicu vrednota.

4. Kršćanska vjera kao odgovor smisla.

- Razlikovanje između trenutačnog smisla (ugodno iskustvo u svakodnevici), djelimičnog smisla (prijateljstvo, angažman) i općeg smisla.
- Bog kao pretpostavka sveopćeg smisla: smisao i za "besmisleni" život.
- Zajednica kao put do iskustva smisla.
- Povezanost pitanja smisla života i smrti (različite interpretacije: smrt kao kraj života; reinkarnacija; uskrsnuće i život vječni; kršćanska nada onkraj smrti).

Ključni pojmovi: trenutačni i opći smisao, Bog – smisao života, smrt, reinkarnacija, kršćanska nada, uskrsnuće i život vječni.

Odgovno-obrazovna postignuća: razlikovati trenutačni, partikularni i univerzalni smisao; prepoznati povezanost između pitanja o smislu i pitanja o Bogu; poznavati različite poglede i odgovore na pitanje smrti radi ispravne spoznaje o čovjekovoj besmrtnosti.

Prijedlozi za metodičku obradu: prikupljanje životnih iskustava i vođeni razgovor na temelju konkretnih životnih primjera o razlici između trenutačnog i općeg smisla; pripremljena rasprava na temu: Što znači umrijeti? (uporediti U. De Vanna, *S adolescentima*, str. 88.) str. 69-72.); analiza i interpretacija biblijskih, kršćanskih i nekršćanskih pristupa problemu smrti i života nakon smrti; pismeno izraziti iskustva vezana uz pitanje smisla, odnosno uz granične situacije ljudskog života; voditi razgovor o suprotnostima između kršćanskog shvatanja života nakon smrti, vjeri u uskrsnuće mrtvih i kršćanskoj nadi u odnosu na govor o reinkarnaciji; napraviti plakat na temu uskrsnuća i vječnog života (Kristova obećanja i vjera kršćana u uskrsnuće i vječni život).

5. Živjeti kao protagonist – životna uporišta.

Život satkan od mnoštva izbora.

Ne zadovoljiti se životom od danas do sutra.

Stvarati nacrt vlastitog života (Prispodoba o talentima Mt 25,14-30).

Životni ciljevi u skladu sa životnim smislom.

Živjeti kao protagonist - život kao dar i zadatak.

Ključni pojmovi: životna uporišta, talenti, protagonist, nacrt života, život – dar i zadatak.

Odgovno-obrazovna postignuća: razumjeti važnost kritičke procjene različitih ponuda koje donosi život i zauzimanja vlastitog stava i izbora; poznavati vlastite talente i sposobnosti; spremnost na izgradnju ličnog života, vlastitog životnog projekta i boljeg svijeta.

Prijedlozi za metodičku obradu: analizirati, interpretirati i dramatizirati prispodobu o talentima; napraviti

kratki sastav na misao I. Andrića, "Ja moram noću da se dižem..." (uporediti T. Ivančić, *Susret sa živim Bogom*, str. 37); vođenim razgovorom tražiti uporišne točke u stvaranju nacrtu vlastitog životnog puta i ostvarenja; oblikovati hijerarhiju životnih izbora i ciljeva i odrediti zadatke za njihovo postignuće; opisati obilježja mlade osobe kao protagonista u izvršenju vlastitog dara i zadatka.

II tematska cjelina: ČOVJEK - RELIGIOZNO BIĆE.

Nastavne teme

1. Vjera - iskonska ljudska potreba.

- Čovjek ima različite potrebe, od naravnih do stečenih i nametnutih.
- Mnoge životne stvarnosti prihvatamo na temelju povjerenja (nije moguće sve iskusiti i provjeriti).
- Međuljudski odnosi temelje se na povjerenju – vjera kao temeljno iskustvo.
- Vjera i povjerenje naspram sumnje i nevjere.

Ključni pojmovi: naravne potrebe, povjerenje, sumnja, vjera, nevjera, iskustvo vjere.

Odgojno-obrazovna postignuća: uočiti da se cijeli ljudski život temelji na vjerovanju i povjerenju; poznavati glavna obilježja vjere u Boga; otvorenost izgradnji vlastitog odnosa prema Bogu, prema vjeri, prema religioznom fenomenu uopće.

Prijedlozi za metodičku obradu: pronaći što više riječi koje u sebi imaju korijen "vjera"; problemsko suočavanje i diskusija na temu: je li moguće živjeti bez povjerenja u ljude, od roditelja i prijatelja do nepoznatih ljudi; kritičko prosuđivanje pripadnih tekstova i vođeni razgovor s temom: mladima se ponekad čini da su slobodniji bez "tereta" vjere. Je li zaista tako?

2. Čovjek je po naravi religiozan.

- Pokušaj definiranja religije (pojam, elementi, oznake u bitnim crtama).
- Čovjekov pogled ne zaustavlja se kod vidljivog i opipljivog svijeta (čovjek postavlja religiozna pitanja i otvara se otajstvu Nevidljivoga).
- Misterij života – religioznost kao sveopća pojava.
- Kakav je odnos čovjeka prema Bogu (religija, magija, ateizam kao svjetonazor).

Ključni pojmovi: ljudska narav, misterij Boga, religioznost, religija, magija, ateizam, vjera u Boga.

Odgojno-obrazovna postignuća: objasniti pojam religije; navesti ključne odrednice religije; navesti osnovne pojavne oblike religioznosti; otkriti religiozno obilježje ljudske naravi; zaključiti koja su temeljna pitanja na koja religija nastoji dati odgovor; spremnost na izgradnju zrele religioznosti otvorene Božijim poticajima i pozivu na život pun smisla.

Prijedlozi za metodičku obradu: pronaći primjere religioznosti savremenog čovjeka. Uočiti razliku između prave i krive religioznosti; analizirati čovjekovu religioznu žeđ u Iv 4, 1-42 (Isus i Samarćanka); analizirati i kritički prosuđivati mogućnost spoznaje Boga posredstvom vidljiva svijeta prema Rim 1, 18-32; rad u grupi ili u paru na temu "Moj odnos prema Bogu"; napisati pojedinačni odgovor na navedenu temu: Bog ili svjetlo idola?.

3. Razvoj religije.

- Pojavni oblici religioznosti (vjerovanje, obred, molitva, žrtva, moral...).
- Prahistorijsko i historijsko razdoblje te izvorni monoteizam.
- Naravna i nadnaravna objava.
- Objava Boga u historiji – Posebnosti biblijske i kršćanske objave.

Ključni pojmovi: naravna objava, nadnaravna objava, kršćanska objava, izvorni monoteizam, vjerovanje, obred, moralni život.

Odgojno-obrazovna postignuća: objasniti koja su temeljna pitanja na koja religija nastoji dati odgovor; uočiti razvojni put religije kroz historiju; protumačiti razliku između naravne i nadnaravne Objave; odrediti koje su to Objavljene religije; nabrojati velike svjetske religije; otkriti važnost i smisao religijskih obreda, molitve, žrtve...

Prijedlozi za metodičku obradu: asocijacijska vježba, proučavanje historijskih karata s podacima o razvoju ljudske historije, religioznosti i civilizacije; navođenje i tumačenje riječi vezanih uz svijet religije (npr. obred, molitva, žrtva, vjerovanja...); čitanje i interpretacija tekstova; izrada plakata; fotogovor.

4. Politeističke religije i religije bez božanstva i vlastitog Boga.

- Hinduizam – drevna indijska religija (historija, utemeljitelj, sv. spisi, nauk, kult, moral).
- Istočnjačka duhovnost i filozofija: budizam, konfucijanizam i taoizam (historija, utemeljitelj, sv. spisi, nauk, kult, moral).

Ključni pojmovi: monoteistička religija, politeistička religija, vjerovanja bez pojma vlastitog Boga ili božanstva, hinduizam, budizam, konfucijanizam, taoizam.

Odgojno-obrazovna postignuća: objasniti razliku između monoteističkih i politeističkih religija; navesti vjerovanja i svjetonazore dalekog Istoka koji ne poznaju pojam vlastitog Boga ili božanstva; poznavati neke temeljne karakteristike istočnjačkih religija; razumjeti odnos pojedinih velikih religija prema socijalnoj, kulturnoj i političkoj stvarnosti.

Prijedlozi za metodičku obradu: napraviti uporednu liniju razvoja svjetskih religija i civilizacija; izraditi tabelu sličnosti i razlika politeističkih religija; vođeni razgovor o povezanosti religijskih tradicija s kulturom velikih naroda koje su kolijevka velikim religijama; istraživanje nekih bitnih obilježja tih religija; pripovijedanje i izlaganje; izrada plakata ili mentalne mape.

5. Monoteističke religije.

- Židovstvo (historija, utemeljitelj, sv. spisi, nauk, kult, moral).
- Kršćanstvo (historija, Kristova misija i nauk, sv. spisi, nauk, kult, moral).
- Islam (historija, utemeljitelj, sv. spisi, nauk, kult, moral).

Ključni pojmovi: monoteističke religije, religije Knjige, židovstvo, kršćanstvo, islam.

Odgojno-obrazovna postignuća: imenovati ko je zajednički praotac triju velikih monoteističkih religija; nabrojati i objasniti temeljne odrednice židovstva: sv. spisi, vjerovanje, kult i moral; navesti sličnosti i razlike između Pashe i Uskrsa; navesti temeljna razdoblja židovske historije; nabrojati i objasniti temeljne odrednice islama: utemeljitelj, sv. spisi, vjerovanje, kult i moral; navesti i objasniti pet stupova islama; poznavati bitna obilježja kršćanstva, od Krista objavitelja i njegova nauka, do drugih monoteističkih obilježja kršćanske religije; izgrađivati stav poštovanja duhovnih vrijednosti različitih religija, kultura i civilizacija.

Prijedlozi za metodičku obradu: pronaći primjere i mjesta susreta s vjernicima Židovima i muslimanima; izraditi tabelu sličnosti i razlika monoteističkih religija; pripremiti i organizirati posjet zajednici neke od objavljenih religija. Istraživanje; izlaganje; razgovor; proučavanje karte; čitanje i interpretacija tekstova; izrada plakata; upoznavanje i interpretacija molitava i pjesama iz židovstva i islama; dijamontaže; fotogovor.

6. Posebnost kršćanstva u odnosu na druge religije.

- Religijski pluralizam i kršćanstvo (sveopće Božije očinstvo).
- Kristova posebnost (Kristovo božanstvo, utjelovljenje, otkupljenje).
 - Odnos Crkve prema nekršćanskim religijama (međureligijski dijalog, poštovanje i tolerancija).

Ključni pojmovi: jedinstvenost kršćanstva, Kristovo božanstvo, Krist jedini Posrednik, „Nostra aetate“, religijski pluralizam, međureligijski dijalog.

Odgojno-obrazovna postignuća: izdvojiti temeljne činjenice kršćanske vjere objavljene u Isus Kristu i razumjeti koja je posebnost kršćanstva u odnosu na druge monoteističke religije; nabrojati četiri osnovna oblika dijaloga s nekršćanskim religijama; usvojiti stav poštovanja prema drugim religijama; razvijati sposobnosti međureligijskog dijaloga te uvažavanja tuđih stajališta i mišljenja na području vjere i života.

Prijedlozi za metodičku obradu: analizirati i kritički prosuđivati pojedine odlomke dokumenta "Nostra aetate" odgovarajući na pitanje: Šta Crkva kaže o drugim religijama?; shematski prikazati temeljna saznanja o religioznosti i obrađenim religijama; vođeni razgovor o uporišnim činjenicama kršćanstva i njihovom značenju za konkretan život kršćana; uporedno čitanje i vrednovanje biblijskih i drugih književnoumjetničkih tekstova; filmovi; fotogovor.

III tematska cjelina: KRŠĆANSKA OBJAVA I SVETO PISMO.

Nastavne teme

1. Kršćanska objava i njeno prenošenje.

- Kršćanska objava – dijalog Boga i čovjeka, Božiji govor i čovjekov odgovor, Božiji odgovor na temeljna čovjekova pitanja.

- Javna i privatna objava, nadahnuće, prosvjetljenje, mistična viđenja.

- Usmena predaja prethodi Pismu.

- Starozavjetna objava i njene vlastitosti.

- Novozavjetna objava - Isus Krist, punina i vrhunac Objave.

- Cjelovito prenošenje i tumačenje Objave (Crkveno učiteljstvo i objava).

Ključni pojmovi: Božija objava, javna i privatna objava, prenošenje objave, nadahnuće, mistično viđenje, Krist – punina objave.

Odgojno-obrazovna postignuća: razumjeti pojam Objave; navesti primjere nadnaravne Objave iz Staroga i Novoga zavjeta; prepoznati načine prenošenja Objave; uočiti i objasniti različite vrste i obilježja Objave; razumjeti Božiju Objavu kao zahtjev koji traži čovjekov slobodni odgovor; shvatiti ulogu crkvenog Učiteljstva u tumačenju Objave i s povjerenjem oslušivati njegove poticaje.

Prijedlozi za metodičku obradu: Izraditi historijsku liniju najvažnijih događaja biblijske objave; u grupnom radu analizirati tekst *Dei Verbum 7* i izdvojiti bitne oznake kršćanske objave; biblijskim primjerima pokazati

da je usmena predaja živa stvarnost koja prethodi Svetom pismu i potom pisanoj predaji; radom u grupama analizirati i prosuditi razlike između javne i privatne objave, prosvjetljenja i mističnih viđenja stavljajući ih u kontekst današnjih fenomena ukazanja i mističnih iskustava.

2. Biblija kao pisana Božija riječ i pristup Bibliji.

- Biblija - nadahnuta Božija riječ ljudima.
- Knjiga vjermičkog iskustva i istina vjere.
- Pristup Bibliji:
- utjelovljenje u jezik i kulturu (historijski, geografski i kulturni okvir);
 - slojevitost nastanka biblijskih knjiga (razvoj religiozne misli i vjere);
- različitost književnih vrsta i oblika.
- Struktura i kanon Biblije.
- Biblija je ključ za razumijevanje historije, umjetnosti, civilizacije.

Ključni pojmovi: Biblija – pisana Božija riječ, Biblija – nadahnuta knjiga, biblijski jezik, književne vrste i oblici.

Odgojno-obrazovna postignuća: protumačiti tvrdnju *Biblija je riječ Božija*; prepoznati Bibliju kao temelj kršćanske vjere; objasniti pojam, nastanak, strukturu, historijski i geografski okvir Biblije; navesti autora Biblije, jezike kojima su pisane biblijske knjige (u izvorniku) i neke najvažnije prevode; navesti podjelu biblijskih knjiga prema nekim glavnim književnim vrstama; prepoznati i primijeniti način citiranja biblijskih knjiga, poglavlja i redaka.

Prijedlozi za metodičku obradu: asocijacije, vođeni razgovor i tumačenje pojma nadahnuća Svetoga Pisma; pronalaženje tipičnih oznaka hebrejskog jezika i stila u knjizi Postanka; analiza i interpretacija različitih biblijskih književnih vrsta i oblika; suoblikovanje biblijskog teksta i višedimenzionalno tumačenje Biblije; analiza i kritička procjena biblijskih mjesta koja neke sekte krivo tumače; izraditi geografsku kartu nekih važnijih biblijskih mjesta i krajeva; skupna analiza nekih poznatijih umjetničkih djela nadahnutih Biblijom (u književnosti, likovnoj i muzičkoj umjetnosti, arhitekturi)

3. Biblijski govor o Bogu.

- Obraditi nekoliko važnih pojmova i slika: istina, mudrost, pravednost, milosrđe, ljubav i vjernost.

Ključni pojmovi: Bog je istina, mudrost, pravednost, milosrđe, ljubav i vjernost.

Odgojno-obrazovna postignuća: razumjeti i naznačiti biblijsku poruku kroz odnos čovjeka i Boga te međuljudske odnose u nekoliko tema: istina, pravednost, milosrđe, ljubav i vjernost.

Prijedlozi za metodičku obradu: analiza, interpretacija i aktualizacija izabranih biblijskih tema i tekstova te oblikovati pitanja za biblijski kviz; pronaći biblijske tekstove koji govore o Božijim vlastitostima i Božijem pozivu čovjeku na istinu, pravednost, milosrđe, ljubav i vjernost te analizirati njihove poruke s primjenom na život prikladnim biblijskim metodama.

4. Biblija u životu kršćana.

- Bog i danas govori po Pismima. Aktuelnost biblijske poruke.
- Čitanje Svetog Pisma u liturgiji i svakodnevnom životu kršćana.
- Različiti oblici ličnog i zajedničkog čitanja i razmatranja Božije riječi.

Ključni pojmovi: Biblija – knjiga vjere i života, Biblija u ličnom životu i liturgiji, čitanje i meditiranje Svetog Pisma, Biblija u književnosti i umjetnosti.

Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati Bibliju kao istinu vjere u kojoj čovjek traži i pronalazi odgovore na najvažnija egzistencijalna pitanja; poznavati vrijednost čitanja Svetog pisma u liturgiji i svakodnevici; razumjeti prožetost savremene kulture biblijskim motivima i navesti primjere iz književnosti, umjetnosti, arhitekture; otvoriti se poticajima Duha koji dolaze čitanjem i razmatranjem Božije riječi sadržane u Bibliji.

Prijedlozi za metodičku obradu: praktični rad s Biblijom: kako pronalaziti biblijska mjesta i kako čitati Bibliju, lično i u zajednici; radom u grupama prikazati konkretnu mogućnost organiziranja i rada biblijskih skupina i kružoka; meditacija odabranog biblijskog teksta uz prigodnu muziku; uporedna analiza i interpretacija tematski bliskih biblijskih i književno-umjetničkih tekstova.

IV tematska cjelina: ISUS KRIST - VRHUNAC OBJAVE.

Nastavne teme

1. Isus - historijska osoba.

- Kršćanski izvori.
- Nekršćanski izvori.

- Osnovne historijske činjenice o životu Isusa iz Nazareta.

Ključni pojmovi: Isus - historijska osoba, nekršćanski izvori, kršćanski izvori, historijski izvori i podaci o Isusu.

Odgojno-obrazovna postignuća: razlikovati nekršćanske i kršćanske izvore koji govore o Isusu kao historijskoj osobi; uočiti važnost i podudarnost nekršćanskih i kršćanskih izvora o Isusu; prepoznati koji izvori prikazuju Isusa Krista kao pravog Boga i pravog čovjeka; navesti osnovne historijske činjenice o Isusu iz Nazareta

Prijedlozi za metodičku obradu: radom u grupama analizirati i izdvojiti poruku teksta Lk 2, 1 i Lk 3, 1-3. (šta saznajemo o Isusovoj historičnosti); uporedno analizirati neke važnije nekršćanske i kršćanske izvore o Isusu i izdvojiti bitne historijske činjenice; potražiti u dodatku Novog zavjeta hronološku tablicu i pronaći osobe koje su navedene u Lukinom tekstu, kritički ih smještajući u historijski okvir; napraviti historijsku hronologiju događaja Isusovog života; pogledati i razgovarati o kratkoj video-projekciji o Isusovom životu; napraviti otuđivanje motiva iz Isusovog života, odnosno uklapanje tradicionalnog likovnog prikaza Isusovog života u savremeni likovni ambijent ili obrnuto.

2. Isusov lik i tajna njegove osobe.

- Isusovo ime.
- Stil i program djelovanja.
- Tajna Isusove osobe

Ključni pojmovi: Isus, Mesija, Isus Krist, Gospodin, Sin Čovječji, Spasitelj.

Odgojno-obrazovna postignuća: Objasniti značenje Isusovog imena (najčešće nazive) i prepoznati Isusov stil i program djelovanja; uočiti ljudske crte Isusove ličnosti, način pristupa i postupanja prema ljudima čime je neodoljivo privlačio; otkriti posebnost Isusovog lika koji ostaje trajni izazov i nadahnuće za vlastiti život.

Prijedlozi za metodičku obradu: - vođeni razgovor na temu: kako u mojoj okolini ljudi gledaju na Isusa i je li on možda posljednji "tabu" o kojem se ne govori; napraviti vlastitu "sliku o Isusu"; ostvariti perspektivno biblijsko pripovijedanje o Isusu s aspekta nekog lika koji je Isusa dobro poznao (npr. apostoli Petar i Ivan); u grupnom radu interpretirati riječi poznatog književnika: "Zapad je izgubio Krista i zbog toga umire, jedino zbog toga". (Dostojevski); pogledati kod kuće film o Isusu i nakon toga o njemu razgovarati (npr. F. Zeffirelli, *Isus iz Nazareta*).

3. Nagovještaj kraljevstva Božijeg.

- Izrael očekuje Kraljevstvo Božije.
- Poruka o kraljevstvu Božijem ispunjenje je iskonskih čovjekovih težnji za mirom, slobodom, pravednošću i životom.
- Kraljevstvo Božije označava novi svijet koji čovjek ne može načiniti sam, nego ga samo Bog može dati.
- Kraljevstvo Božije nije neko mjesto stanovanja nego novi odnos. To je svijet pravednosti, istine, radosti, mira, blagostanja.
- Isusova blagovijest i djelotvorno otjelovljenje Kraljevstva Božijeg (prisposobe, čudesa).
- Blaženstva kao program kraljevstva Božijega.

Ključni pojmovi: Kraljevstvo Božije (milost, istina, pravda, ljubav i mir), Govor na Gori – Manifest Božije vladavine, „već“ i „još ne“ Kraljevstva Božijega, prisposobe o Kraljevstvu, čudesa.

Odgojno-obrazovna postignuća: protumačiti pojam *kraljevstva Božijeg*; uočiti Kristovu poruku (kraljevstvo Božije) kao ispunjenje temeljnih čovjekovih težnji; povezati Isusov govor o Kraljevstvu s njegovim čudesima (djelovanjem u korist čovjeka), poznavati temeljne poruke Isusovog Govora na Gori; pobuditi stav otvorenosti i prihvatanja Isusove poruke s Gore u ličnom i društvenom životu.

Prijedlozi za metodičku obradu: - u grupnom radu analizirati neke savremene poruke i glasove na različitim područjima života koji čovjeku nude uspjeh, sreću i blagostanje te načiniti kriterije pristupa tim glasnicima i porukama i s obzirom na njihovu vjerodostojnost, snagu i ostvarenje; kritički prosuditi kriterije razlikovanja i prihvatanja Božije riječi i Božije poruke među tolikim riječima i ponudama; pisanje vlastite prisposobe o Kraljevstvu Božijem ili eseja na temu: Kako zamišljam Božije kraljevstvo istine, pravde, ljubavi i mira; kreativni rad: mladi u ostvarenju Kraljevstva Božijeg u porodici, školi i gradu; analiza i interpretacija izabranih poruka na Gori i njihova aktualnost za naše vrijeme; grafičko oblikovanje poziva Govora na gori; pisanje kratkog sastava na neku od poruka Govora na Gori.

4. Isusovo otkupiteljsko djelo.

- Razlozi Isusove smrti (židovski razlozi i razlozi rimske vlasti).
- Isusova muka i smrt.

- Smisao Isusove smrti (otkupiteljska smrt).
- Uskrsnuće i ukazanja Uskrsloga.
- Isusovo uskrsnuće - početak sveopćeg uskrsnuća.
- Isus Krist, Spasitelj i otkupitelj čovjeka i svijeta.

Ključni pojmovi: Isusova smrt i uskrsnuće, ukazanje Uskrsnuloj, Krist Otkupitelj, Krist Spasitelj; otkupiteljska žrtva (djelo), sveopće uskrsnuće.

Odgovno-obrazovna postignuća: razumjeti razlog i smisao Isusove smrti; objasniti Isusov stav bezuslovnog prihvatanja svakog čovjeka; razumjeti što znači *živjeti u skladu s vjerom u Isusa Krista*; razumjeti Kristovo uskrsnuće kao početak i zalag sveopćeg uskrsnuća; osjetiti radost Uskrsa i graditi vlastiti život u vjeri i nadi Kristova uskrsnuća.

Prijedlozi za metodičku obradu: uporedba biblijskih tekstova o Kristovoj smrti i uskrsnuću i izdvajanje razloga njegove smrti; prosuditi okolnosti i smisao Kristove muke i smrti u svjetlu tadašnjih društvenih, političkih i vjerskih okolnosti; problematski diskutirati na temu: što bi bilo da nije Kristova uskrsnuća; uporediti neke spoznaje o Torinskom platnu i evanđeoske izvještaje o Isusovoj smrti.

5. Isus Krist - pravi Bog i pravi čovjek.

- Isus Krist, ispunjenje mesijanskih očekivanja.
- Božiji sin i jedini posrednik između Boga i ljudi (Dj 4,12).
- Utjelovljenjem se Isus sjedinio sa svakim čovjekom i ponudio mu spasenje.
- Nicejsko-carigradsko vjerovanje (Isus Krist u vjerovanju Crkve).

Ključni pojmovi: Sin Božiji, jedini Posrednik, pravi Bog, pravi čovjek, Nicejsko-carigradsko vjerovanje.

Odgovno-obrazovna postignuća: spoznati najdublju istinu o Isusu Kristu: on je pravi Bog i pravi čovjek; razumjeti da je Isus Krist jedini posrednik između Boga i ljudi - jedini Spasitelj i otkupitelj; razumjeti vrijednost spasenja čovjeka, stvorenja i svijeta, ostvarenog u Isusu Kristu.

Prijedlozi za metodičku obradu: izdvojiti i analizirati biblijske mesijanske tekstove i pronaći mesijanska obećanja; izdvajanje, analiza i tumačenje temeljnih istina vjere u Kristovo čovječstvo i božanstvo prema Nicejsko-carigradskom vjerovanju; problematski analizirati i kritički prosuditi vjeru Crkve: Krist je jedini Spasitelj svih ljudi; napisati pismo Kristu kojim se izriče vlastito povjerenje u Njega te vjera u Njegovo božanstvo i čovječstvo.

6. Zajedništvo s Kristom.

- Isusova prisutnost danas: u Crkvi, sakramentima, Božijoj riječi, bližnjemu.
- Pripadnost Kristu i nasljedovanje Krista.
- Isus Krist u životu kršćanina.
- Isus oslobađa od idola (vlast, imetak, užitak, slava...).
- Isus poziva na život u punini.

Ključni pojmovi: stvarna Kristova prisutnost, otajstvena prisutnost, sakramentalna prisutnost, Kristova riječ, Kristova osloboditeljska prisutnost, nasljedovanje Krista.

Odgovno-obrazovna postignuća: poznavati načine Kristove otajstvene prisutnosti u sakramentima, Crkvi i svijetu, lično se suočiti Isusom Kristom i njegovom porukom; graditi put, stavove i energiju vlastitog nasljedovanja Krista.

Prijedlozi za metodičku obradu: razgovor o mogućnostima svakodnevnog susreta s Kristom i analizirati mogućnosti susreta s njim u sakramentalnoj stvarnosti, u molitvi, u porodici i školi, u susretima s ljudima, naročito potrebnima; analizom dokumentarnih i simboličkih fotografija prosuđivati razne životne situacije i oblike ovisnosti, ropstva i idola; navesti mogućnosti i putove izlaska iz krize i ropstva ovisnosti; oblikovati nacrt vrednota koje oslobađaju, vode istinskom životu, pripadnosti Kristu i nasljeđivanju njegova puta; prikladnom pjesmom izraziti spremnost hoda Kristovim putem.

V tematska cjelina: TAJNA STVARANJA - GOVOR NAUKE I GOVOR VJERE.

Nastavne teme

1. Prirodnaučna tumačenja nastanka svijeta.

- Čudesnost, veličina i ljepota stvorene stvarnosti.
- Veliki prasak, teorija evolucije.
- Prag hominizacije (nastanak čovjeka).
- Naučne teorije o postanku svemira i čovjeka nisu konačne, one se mijenjaju i dopunjavaju.

Ključni pojmovi: nastanak svijeta, prirodno-naučne teorije, Veliki prasak, evolucija, hominizacija.

Odgovno-obrazovna postignuća: razlikovati prirodno - naučni i biblijski pristup stvarnosti i stvaranju svijeta i čovjeka; poznavati naučne teorije o postanku svemira; uočiti i razumjeti različite pristupe o nastanku

čovjeka; otkriti kosmičku i duhovnu jedinstvenost i neponovljivost svakog pojedinog čovjeka kao ljudske osobe.

Prijedlozi za metodičku obradu: analizirati i kritički prosuditi različite pristupe i teorije o nastanku svijeta i čovjeka; skicirati teorijsku liniju evolucije i tačno u njoj odrediti čovjekovo mjesto; proučiti otkrića fizičara S. W. Hawkinga i izdvojiti bitne spoznaje; skicirati na plakatu razne teorije o nastanku svijeta i svemira.

2. Biblijsko-vjerski pristup stvaranju.

- Metaforički i simbolički govor Biblije.
- Poruka Prvog biblijskog izvještaja o stvaranju (Post 1, 1-2, 4a).
 - Poruka Drugog biblijskog izvještaja o stvaranju (Post 2, 4b-25).
 - Stvaranje je neprestano Božije djelovanje: sav je svemir trajno ovisan o Bogu.
 - Čovjek – slika Božija, čovjek sustvaratelj.
 - Pierre Teilhard de Chardin: evolucija i svršetak svega u Kristu.

Ključni pojmovi: metaforički i simbolički govor, Božije stvaranje, čovjek – slika Božija, čovjek sustvaratelj.

Odgojno-obrazovna postignuća: razumjeti i objasniti biblijski govor o postanku svijeta i čovjeka prema Post 1,1-2,4 b; protumačiti značenje pojma *čovjek – slika Božija*; razumjeti trajnost procesa stvaranja i ulogu čovjeka kao sustvaratelja; razumjeti Božiju nakanu da je svijet povjeren čovjeku na odgovorno upravljanje; navesti primjer poznatih naučnika koji su bili osvjedočeni vjernici.

Prijedlozi za metodičku obradu: - iznositi asocijacije na pojam "stvaranje"; odgovoriti na pitanje: stvara li čovjek; "Vruća stolica" - interioriziranje i produbljivanje teme (uporediti F. W. Niehl 212 metoda, 185); pronaći određene "nelogičnosti" i nejasnoće u biblijskim tekstovima o stvaranju (npr. redosljed stvaranja i sl.) i kritički odgovoriti mogu li se najnovija naučna dostignuća o postanku i razvoju svemira pomiriti s Biblijom; vođeni razgovor o čovjeku - slici Božijoj, njegovoj vrijednosti i pronaći primjere negiranja i ugrožavanja slike Božije u čovjeku; u pismenom radu razmišljati o sebi kao tražitelju na temelju teksta: "Eh, da mi je razumjeti svijet oko nas, kako i zašto postoji, valjda bih tada dokučio i smisao vlastita postojanja, odnosno pronašao čvrstu tačku svoje egzistencije"? (Arhimed)

3. Odnos vjere i prirodnih nauka.

- Odnos vjere i nauke kroz historiju.
- Nauke imaju svoja područja, ciljeve i obime.
- Vjera ima svoje područje, ciljeve i obime.
- Vjera i razum – misaona odgovornost vjere.
- Velikani vjere i nauke.

Ključni pojmovi: prirodne nauke, humanističke nauke, vjera, razum, znanje, mudrost.

Odgojno-obrazovna postignuća: uočiti područje prirodnih nauka i područje vjere; poznavati pojam, načine i metode naučnih spoznaja i njihove granice; otkriti dodirne točke nauke i vjere; razumjeti nepostojeću dvojbu "vjera ili nauka" i uočiti važnost njihovog uzajamnog prihvatanja i nadopune u otkrivanju cjelovite slike svijeta i čovjeka.

Prijedlozi za metodičku obradu: stvaranje problemske situacije i diskusija na temu: mogu li prirodne nauke odgovoriti na pitanja iz duhovnog područja; vođeni razgovor na temu odnosa prirodnih i humanističkih nauka – obimi i granice; analizirati i protumačiti odnos vjere i razuma, vjere i nauke; napraviti plakat s katalogom velikih prirodnjaka i teologa i njihovim mislima o odnosu vjere i prirodnih nauka.

NASTAVNI PROGRAM PRAVOSLAVNA VJERONAUKA PRVI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 1
Godišnji broj nastavnih časova: 35

1. TEMA: SVETO OTKRIVENJE.

R.b.	Naziv nastavne jedinice	Ishodi učenja	Smjernice za nastavnike
1.	Gospod nam se javi.	<p>Učenik će biti sposoban da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -objasni smisao i mogućnosti bogopoznanja, -pojasni značaj Gospodnjeg ovaplođenja – dolaska i misije Spasitelja, -definira značaj Svetog predanja i procijeni ulogu i značaj Svetoga pisma u životu Crkve, -objasni kako se Bog otkriva u Starom, a kako u Novom zavjetu, -procijeni važnost učešća u svetim tajnama, kroz koje zajedničarimo sa Bogom. 	<p>Nastavne jedinice se mogu realizirati kroz korištenje različitih, pa i savremenih (inovativnih) metoda kako bi se učenici više aktivirali u radu i samostalnije sticali znanje.</p>
2.	Sveto predanje i Sveto pismo.		
3.	Bog u otkrivenju Starog i Novog zavjeta.		
4.	U zajednici sa Bogom kroz svete tajne.		

2. TEMA: TAJNA CRKVE.

R.b.	Naziv nastavne jedinice	Ishodi učenja	Smjernice za nastavnike
1.	Crkva je ostvarenje Božanske ljubavi u zajednici.	<p>Učenik će biti sposoban da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -objasni značaj Crkve kao zajednice ljubavi Boga i čovjeka, -spozna Gospoda Isusa Hrista kao Glavu i osnivača Crkve, -definira učenje Crkve o Trećem Licu Sv. Trojice – Sv. Duhu, razumije nastanak Crkve silaskom Sv. Duha i objasni ulogu sveštenstva i mirjana u Crkvi, -definira kako je crkva jedna i sveta i saborna i apostolska, -upozna život rane Crkve i probleme sa kojima su se prvi hrišćani susretali, -analizira razvoj Crkve kroz vijekove i da definira njenu ulogu u sadašnjem vremenu. 	<p>Podsticati učenike da slobodno iskazuju svoja mišljenja o nastavnoj jedinici koja se realizira.</p> <p>U radu je potrebno koristiti različita nastavna sredstva kako bi se učenicima interesantnije prezentirali nastavni sadržaji.</p>
2.	Isus Hrist – Glava Crkve.		
3.	Duh Sveti potvrđuje Hristovu Crkvu.		
4.	Svojstva Crkve.		
5.	Rana hrišćanska Crkva.		
6.	Crkva Hristova kroz stoljeća.		

3. TEMA: SVETE TAJNE I SVETA LITURGIJA.

R.b.	Naziv nastavne jedinice	Ishodi učenja	Smjernice za nastavnike
1.	Svetim krštenjem postajemo članovi Crkve.	Učenik će biti sposoban da:	<p>Nastavne jedinice u vezi sa hramom, bogoslužjenjima i svetim tajnama mogu se realizirati i u hramu.</p> <p>Čitati i komentirati sa učenicima dijelove iz vjerskih knjiga ili članaka o Crkvi, bogoslužjenjima, svetim tajnama i postu.</p>
2.	Nastanak sv. tajne krštenja.	-prepozna važnost krštenja kao momenta stupanja u crkvenu zajednicu,	
3.	Priprema za sv. tajnu krštenja i uloga kuma.	-razumije krštenje kao izraz naše vjere i ispovijedanja,	
4.	Sv. tajna miropomazanja.	-objasni nastanak i razvoj sv. tajne krštenja,	
5.	Sv. tajna pokajanja.	-razumije kako se pripremamo za sv. tajnu krštenja i objasni ulogu kuma kao svjedoka na krštenju,	
6.	Sv. tajna sveštenstva.	-analizira važnost sv. tajne miropomazanja i darova Svetog Duha za život hrišćana,	
7.	Molitve Crkve – lične i zajedničke molitve.	-definira i razumije potrebu i važnost sv. tajne pokajanja,	
8.	Hram kao primarno bogoslužbeno mjesto.	-razumije ulogu sveštenstva i sveštenoslužitelja u Crkvi,	
9.	Sv. Liturgija – zajedničko djelo Boga i čovjeka.	-razumije smisao i značaj molitve u životu hrišćana i objasni šta su zajedničke, a šta lične molitve,	
10.	Dijelovi sv. liturgije i njihovi sadržaji.	-definira važnost i ulogu hrama kao primarnog bogoslužbenog mjesta,	
11.	Simbol vjere i Oče naš u sv. liturgiji.	-prepozna važnost i suštinu sv. liturgije kao centralnog bogoslužjenja,	
12.	Sv. liturgija kao mjera (ispunjenje) svih svetih tajni.	-pojasni sv. liturgiju kao zajedničko djelo Boga i čovjeka,	
13.	Sv. tajna braka.	-objasni dijelove sv. liturgije i njihove sadržaje,	
14.	Sv. tajna jeleosvećenja i druga molitvoslovlja.	-procijeni važnost ispovijedanja vjere na sv. liturgiji i čitanje molitve Oče naš,	
		-razumije smisao i važnost sv. tajne braka i jeleosvećenja i drugih molitvoslovlja.	

4. TEMA: O POSTU I PRAZNICIMA.

R.b.	Naziv nastavne jedinice	Ishodi učenja	Smjernice za nastavnike
1.	Post (kao hrišćanska vrlina).	<p>Učenik će biti sposoban da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -procijeni ulogu i važnost hrišćanskog posta, -definira vrste postova i razumije način na koji se posti, -uporedi i analizira razlike između hrišćanskog posta i raznih oblika savremenih dijeta, -analizira razliku i nabroji Gospodnje i Bogorodičine praznike i uspomene svetih, -objasni godišnji krug praznika, -definira smisao uspomena svetih, sa posebnim osvrtom na svoju Krsnu slavu. 	<p>Objasniti smisao posta i hrišćanskih praznika. Podsticati učenike da primjenjuju post, odlaze na sveta bogoslužjenja i učestvuju u praznovanju uspomena svetih.</p>
2.	Gospodnji praznici.		
3.	Bogorodičini praznici.		
4.	Dani uspomena svetih.		

Redni broj nastavne teme	NAZIV NASTAVNE TEME/ Broj nastavnih jedinica	Broj časova za realizaciju nastavnih jedinica	Broj časova za utvrđivanje, ponavljanje i sistematizaciju realiziranog gradiva	Ukupno časova
1.	SVETO OTKROVENJE / 4	4	1	5
2.	TAJNA CRKVE/ 6	6	1	7
3.	SVETA TAJNA I SVETA LITURGIJA/14	14	3	17
4.	O POSTU I PRAZNICIMA/4	4	2	6
	UKUPNO ČASOVA	28	7	35

NASTAVNI PROGRAM

ETIKA

PRVI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 1
Godišnji broj nastavnih časova: 35

SVRHA I CILJ

Etika je nastavni predmet koji uvodi učenike u etiku kao filozofsku disciplinu koja sistemski istražuje i objašnjava filozofsko etičke spoznaje primjenjujući ih u oblikovanju moralnih pogleda, razumijevanju odlučivanja i sagledavanju moralnog ponašanja i djelovanja.

Svrha njenog učenja i podučavanja je u sticanju odgojnih i obrazovnih iskustava koja učeniku omogućuju razvijanje moralnih i etičkih kompetencija, odnosno usvajanje znanja, razvijanje vještina i formiranje stajališta potrebnih za moralno odlučivanje i djelovanje te razlikovanje ispravnog od neispravnog sagledavanjem širine etičkih naučno – teorijskih i praktičnih pristupa u rješavanju situacija s kojima se učenik suočava lično i kao član zajednice i društva.

Cilj nastave Etike je tokom prvog razreda srednjih škola njegovanje i razvijanje kreativnog mišljenja, razložitog govorenja i razboritog djelovanja, utemeljenog na općim vrednotama i ljudskim pravima. Tumačenjem mitova, legendi i bajki stvaraju se oslonci za moralno promišljanje i orijentiri u prosuđivanju svakodnevnog pod vidom svezremenog. Slikovitost i simboličnost kao konstituenti svijeta koriste se kao poticaj za osvještavanje moralne dimenzije života.

U osnovi nastavnog predmeta je poticanje i razvijanje moralnih dimenzija ljudskog života. Proučavanje pojedinačnog života kao i života u zajednici, vodi ka razvijanju ličnog identiteta i potrebi poštovanja drugih ljudi. Pojedinaac u društvu je suočen s različitim moralnim dilemama, usvaja vrijednosni sistema radi življenja u zajednici, porodici, društvu, državi i slično.

Učenici će se tokom proučavanja sadržaja nastavnog predmeta etika upoznati s filozofskim i historijskim predmetnim područjima, te koristiti znanja iz drugih naučnih područja. U cilju je osposobljavanje učenika kako bi mogli razlikovati moralno od nemoralnog djelovanja, te razvijati kreativno i dijaloško sudjelovanje u etičkom promišljanju i rješavanju različitih životnih situacija, kako ličnih moralnih dilema tako i društvenih. Učenici trebaju steći uvid kako ti problemi pogađaju sve ljude jer cijeli svijet je moguće poimati kao jednu veliku cjelinu, i kako ih nije često moguće riješiti u izdvojenim grupama nego tek u kreativnom dijalogu svih relevantnih naučnih pristupa i stajališta.

Opći ciljevi i zadaci nastave Etike jesu unaprijeđenje općeg obrazovanja, upoznavanje osnovnih sadržaja i razvojno historijskih tokova etičke filozofske misli. Doprinosi razvoju ličnosti učenika (u obrazovnom i odgojnom smislu), vodi njihovom osposobljavanju za jasno, kritičko i apstraktno mišljenje; učenicima pruža pomoć u shvatanju nastavnog sadržaja drugih predmeta; učenici koriste poznate činjenice, generalizacije, intelektualne vještine i sposobnosti u sticanju novih znanja; osposobljava učenike za samoinicijativno i samostalno istraživanje i promišljanje.

PROGRAMSKA GRAĐA

ZADACI/OPERATIVNI CILJEVI

Etika je kao filozofska disciplina područje promišljanja i djelovanja te kao nastavni predmet usmjerena na ostvarivanje vrijednosti i razvoj unutrašnje motivacije za život u skladu s tim vrijednostima. Tokom učenja i poučavanja ovoga predmeta stvaraju se uslovi za međudjelovanje i oživotvorenje znanja, slobode, dostojanstva, solidarnosti, odgovornosti i jednakopravnosti kao temeljnih civilizacijskih vrijednosti koje učeniku omogućuju razumijevanje i kritičko promišljanje u donošenju odluka. Znanje koje se stiče tokom učenja i poučavanja Etike pomaže učeniku razumjeti da je za njegovu procjenu o tome što je moralno ispravno ili neispravno u ponašanju potrebna procjena, refleksija, a ne da se odluka o tome donosi prema subjektivnim mjerilima, kao što je trenutačno raspoloženje ili pod pritiskom vanjskih čimbenika, za koje pojedinci često i nisu svjesni koliko su na njih uticali. Etičko obrazovanje osposobljava učenika za upostavljanje odnosa s drugim osobama kao sebi jednakima, ali i za propitivanje svih autoriteta.

U učenju i poučavanju Etike prepoznaju se i ostavaruju temeljne civilizacijske vrijednosti: znanje, sloboda, dostojanstvo, solidarnost, odgovornost, jednakopravnost i druge. Ti procesi zasnivaju se na načelima ostvarivanja cjelovitog kognitivnog, emocionalnog, moralnog, socijalnog i estetskog razvoja učenika primjerenog njegovoj razvojnoj dobi.

Zadaća je da učenici ovladaju i nastavnim sadržajem predviđenim nastavnim programom, trebaju ovladati i filozofskom terminologijom značajnom za shvatanje etike i etičkih pojmova. Kroz nastavni sadržaj učenici upoznaju osnovne tokove nastanka i razvitka etičkog filozofskog mišljenja.

Nastavnim predmetom kod učenika bi se trebale potaknuti moralne osjetljivosti i ukazivanja na ulogu moralnih vrednota u izgradnji identiteta i društvenoj integraciji osobe; ukazivanje na moralnu orijentaciju i etičko promišljanje sveukupnih međuljudskih odnosa u čovjekovu društvenom okruženju; sticanje kritičkog promišljanja i stvaranje vrijednosnih stavova u osnovnim životnima pitanjima; uspostavljanje svakidašnjeg iskrenog kontakta s učenicima; postizanje višeg stepena tolerancije; pripremanje učenika za preuzimanje odgovornosti nad vlastitim životom; razvijanje osjećaja osobne vrijednosti i potrebe drugoga i drugačijega; razvijanje osjećaja za općeprihvaćene vrijednosti – slobodu, pravednost, istinoljubivost, toleranciju, solidarnost, ljubav; pomaganje u sazrijevanju pojedinca i zajednice; razvijanje ljubavi prema drugom i drugačijem, prema općem dobru; izgradnja vlastitog vrijednosnog sistema; usvajanje osnovnih etičkih znanja potrebnih za razvijanje sposobnosti moralnog prosuđivanja i etičkog argumentiranja te orijentiranja u životu.

Odgojno-obrazovni ciljevi učenja i poučavanja Etike trebali bi biti, između ostalog: upoznavanje s etikom kao filozofskom i naučnom disciplinom (predmetno polje, predmet obrade, specifičan pristup problemima, historiju i razvoj filozofsko-etičke misli, ključni pristupi, teorije, autori i djela); razvoj vještina moralne i etičke prosudbe i rješavanja problema svakodnevnoga života te univerzalnih problema ljudske i neljudske egzistencije prethodno prepoznatih kao moralnih, odnosno etičkih problema, oslanjajući se pritom na etički instrumentarij (koncepti, metode, teorije, autori); razvoj sposobnosti povezivanja interdisciplinarnih naučnih sadržaja (društveno-humanističkih i prirodnih) s vlastitim iskustvima, nenaučnim pristupima i filozofsko-etičkim pristupom kao pretpostavka cjelovitoga sagledavanja, artikuliranja i razrješavanja etičkih problema (integrativnost) savremenoga i budućega društva te svijeta suočenoga s nepredvidivim posljedicama nagloga naučno-tehnološkoga razvoja; potpora učeniku u suočavanju s vlastitim, zajedničkim i globalnim problemima istraživanjem, razumijevanjem, razvijanjem, preispitivanjem i odbranom vlastitoga stajališta, pristupa i izbora; razvoj vještina argumentacije (logički utemeljeni moralni i etički sudovi), prezentacije (organizacija, iznošenje i odbrana stajališta) i komunikacije (aktivno slušanje, razumijevanje, kritičko prihvatanje i opovrgavanje) kao ključnih pretpostavki kritičkoga mišljenja, naglašavajući pritom prihvatanje i poštovanje drugih osoba i različitoga mišljenja.

Tematsko područje – ETIKA. (okvirni broj nastavnih časova – 35)		
CJELINA I – OSNOVE ETIKE. (okvirni broj časova – 4 + 1)		
Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -objasni osnovne pojmove, -predstavi značaj etike za cjelokupan razvoj ljudske misli, -objasni etimološku definiciju korištenih termina, -shvati u kojoj mjeri se etika prostire kroz sfere ljudskog života, -objasni sličnosti i razlike između 	<p>UVOD U ETIKU. Pojam etike kroz historiju filozofije. Osnove razlikovanja pojmova etike i morala. OSNOVNI ETIČKI POJMOVI.</p> <p>PODJELA ETIKE.</p> <p>ANALIZE TEKSTOVA. Ovisno o kombinaciji odjeljenja i strukturi učenika, te njihovog interesa, nastavniku je ostavljena sloboda izbora prilikom odabira tekstova pri ponavljanju nastavne cjeline.</p>	<p>U svakom segmentu moguća je korelacija s bilo kojim nastavnim predmetom.</p> <p>Bosanski jezik i književnost, Historija Matematika, društvene i prirodne nauke uopćeno.</p>

filozofije i mita religije/nauke/ umjetnosti.		
CJELINA II – DIMENZIONIRANJE SLIKE O SEBI. (okvirni broj časova – 5)		
Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razdvaja značajno u nastavnom sadržaju, -formira kritički stav, <p>-shvatiti zašto se pojavljuje globalna sumnja,</p> <p>-zapamti da u ovom razdoblju kombinacijom različitih kultura nestaje zanimanje za nauku zbog događaja u svijetu koji ih okružuje.</p>	<p>UČIMO SLUŠATI. Šta je čovjek? Šta trebam činiti?</p> <p>VLASTITA UMANJENA I UVEĆANA SLIKA. Samospoznaja. Problem samospoznaje.</p> <p>MOJ LIK U ODNOSU NA DRUGE Pojam mišljenja kroz historiju filozofije u smislu etičkog pristupa. Mjesto osjećaja u etici.</p> <p>ALISA U ZEMLJI ČUDESNA. Analiza tekstova, radionica kroz gnosticizam kao mogućnost spoznaje. Put prema samospoznaji.</p> <p>GULLIVEROVA PUTOVANJA. Epistemološka i aksiološka shvatanja. Prihvatanje i pojam realnog .</p>	<p>Bosanski jezik i književnost, Historija Matematika, društvene i prirodne nauke uopćeno.</p>
CJELINA III – IZAZOVI ODRASTANJA I SAZRIJEVANJA. (okvirni broj časova – 6 + 1)		
Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -usvoji osnovne pojmove, -spozni osnovne stavove predstavnika određenih razdoblja, -zapamti pojam vrijednosti u etici kroz aksiološki aspekt filozofije, -usvoji i shvatiti pojmove religije i etike, <p>-shvati razlike i segmente koje etiku ne dovode u kontekst u kojem se pojavljuje u našem okruženju kao alternativa vjeronauci već se radi o samostalnoj filozofskoj disciplini,</p> <p>-nauči osnovne koncepte filozofije F. Bacona.</p>	<p>ZAGONETKA ŽIVOTA. Upotreba etičkih pojmova kroz različite segmente. VRIJEDNOSNI SISTEM. Preispitivanje vlastitog vrijednosnog sistema. Ispravnost ili neispravnost korištenja nekih pojmova. PROMIŠLJANJE PITANJA O ČOVJEKU. Religija i etika. Korisnost vjere i sumnje u etičkim načelima. Pojmovi vjere, sumnje i snage u etičkim filozofskim stajalištima.</p> <p>ODNOS ZNANJA I MOĆI U HISTORIJI ETIKE. Odnos znanja i moći u historiji filozofije. Primjer odnosa prema prirodi u etičkim stajalištima. Francisa Bacona. MIT O EDIPU. Analiza teksta kao osvrt na nastavnu cjelinu .</p>	<p>Bosanski jezik i književnost, Historija Matematika, društvene i prirodne nauke uopćeno.</p>
CJELINA IV – VRLINE I POROCI. (okvirni broj časova – 6)		
Operativni ciljevi / Ishodi	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa

učenja		drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <p>-shvati problematiku pojma slobode i shvatanja ovoga pojma kroz historiju etike,</p> <p>-se upozna s djelovanjima najznačajnijih predstavnika među etičarima koji su raspravljali o pojmu slobode,</p> <p>-bude sposoban uporediti poimanje vrlina i poroka u historiji ljudske civilizacije,</p> <p>-shvati Aristotelovu teoriju vrlina,</p> <p>-shvati razlike između pojmova vrline i vještine,</p> <p>-usvoji načine objašnjavanja etičara kada su u pitanju vrline kao nešto s čime se rađamo ili kao nešto što je moguće naučiti.</p>	<p>POJAM SLOBODE U HISTORIJI ETIKE KAO FILOZOFSKE DISCIPLINE.</p> <p>Samo slobodan čovjek može birati.</p> <p>Pojam slobode.</p> <p>Pojam izbora.</p> <p>Sloboda izbora ili zabluda.</p> <p>Odnos filozofa etičara prema mogućnosti izbora i prepoznavanju ispravnog i neispravnog moralnog odabira.</p> <p>RAZLIČITOSTI VRLINA I POROKA.</p> <p>Shvatanje pojmova moć, vlast, vladar, vladanje, pravednost.</p> <p>Etička načela odnosa prema navedenim pojmovima.</p> <p>Odnos prema pojmovima upornosti, dostojanstva, slobode, odgovornosti.</p> <p>Aristotelova teorija vrlina.</p> <p>VRLINE I VJEŠTINE.</p> <p>Sličnosti i razlike navedenih pojmova.</p> <p>Etičke i dijanoetičke vrline.</p> <p>CJELOKUPAN PRISTUP ETIKE POJMOVIMA VRLINE I POROKA.</p> <p>Opomena – Antun Branko Šimić – osvrt na nastavnu cjelinu kroz analizu teksta.</p>	<p>Bosanski jezik i književnost,</p> <p>Historija</p> <p>Matematika,</p> <p>društvene i prirodne nauke uopćeno.</p>

CJELINA V – OPREČNOST IDEALNOG I REALNOG. (okvirni broj časova – 7)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <p>-objasni pojam logika srca,</p> <p>-razumije pojam ljubavi i različita poimanja ljubavi kroz etičke principe,</p> <p>-uoči razlike logike srca i logike razuma,</p> <p>-shvati mogućnost razlikovanja pojmova uma i razuma,</p> <p>-usvoji objašnjenje pojma logike,</p> <p>-objasni pojam aksiologije,</p> <p>-usvoji pojam eudaimonizma kao</p>	<p>LOGIKA SRCA.</p> <p>Pojam logike kao filozofske discipline.</p> <p>Pojam ljubavi u etičkom filozofskom smislu.</p> <p>Odnos ljubavi i žrtve kroz filozofiju i filozofiju religije kao segment aksiologije.</p> <p>LOGIKA RAZUMA.</p> <p>Osnovne etičke vrline.</p> <p>Povratak na Aristotelove teorije.</p> <p>Odnos uma i razuma.</p> <p>Pojam logike.</p> <p>LOGIKA SRCA IZNAD LOGIKE RAZUMA.</p> <p>Potruga za dvorcem nepostojanja – analiza teksta.</p> <p>POTRAGA ZA NEDOSTIŽNIM.</p> <p>Pojmovi slave, koristi i užitka.</p> <p>Pritup aksiologije kao filozofske discipline unutar koje se oblikuje etika.</p> <p>Etika kao segment aksiologije i osnovne discipline.</p> <p>Eudaimonizam.</p> <p>Hedonizam.</p>	<p>Bosanski jezik i književnost,</p> <p>Historija</p> <p>Matematika,</p> <p>društvene i prirodne nauke uopćeno.</p>

<p>etičkog koncepta,</p> <p>-usvoji pojam hedonizma kao etičkog koncepta,</p> <p>-usvoji pojam utilitarizma kao etičkog koncepta,</p> <p>-shvati pojam vrijednosti u etici,</p> <p>-uoči temelje međuljudskih odnosa,</p> <p>-uporedi osnovne pojmove nastavne jedinice i slobode s aktualnim situacijama u okruženju i svijetu,</p> <p>-objasni pojmove pravednosti i pravde.</p>	<p>Utilitarizam.</p> <p>TRANSCENDIRANJE REALITETA. Put prema vrednotama. ČAST I MORALNO DJELOVANJE. Gospodar prstenova – analiza filma, trilogije. Pojam časti, moralnog djelovanja, prijateljstva, slobode, koristi, užitka kroz savremeni pristup u smislu filmografije kao oslikavanje antičkih filozofskih principa.</p>	
--	--	--

CJELINA VI – MORALNA DIMENZIJA ŽIVOTA. (okvirni broj časova – 4 + 1)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Uočiti promjene odnosa čovjeka i prirode kroz razvoj ljudske civilizacije.</p> <p>Objasniti pojmove čovjek, priroda, ljudska civilizacija, planeta, biće, društvo. Usvojiti pojam morala.</p> <p>Uočiti razlike odnosa čovjeka i prirode na različitim teritorijama i u različitim vremenskim razdobljima.</p> <p>Objasniti pojam junak, antika, mit, mitologija.</p> <p>Shvatiti značaj mitologije za antičkog čovjeka. Uporediti odnos antičkog čovjeka naspram mitologije i današnjeg, savremenog čovjeka naspram nekih vjerovanja kojima je okružen.</p>	<p>ODGOVORNOST ZA SEBE, DRUGE I PRIRODU. Čovjekov odnos prema prirodi. Čovjek i priroda kroz historiju ljudske civilizacije. Etička načela shvatanja povezanosti bića na planeti. Ugrožavanje i očuvanje okoline.</p> <p>MORAL KAO UZAJAMNOST ODNOSA S DRUGIMA. Osjećaj vrijednosti u svijetu i moje mjesto i uloga u društvu</p> <p>PISMO INDIJANSKOG POGLAVICE AMERIČKOM PREDSJEDNIKU. Prikaz temelja odnosa čovjeka i prirode i shvatanje tog značenja na osnovu pisma iz 1854. G.odine</p> <p>JUNACI ANTIČKIH MITOVA. Vježba kroz poznavanje grčke mitologije. Mitološke postavke etičkih vrijednosti i njihova primjenjivost u svakodnevnici .</p>	<p>Bosanski jezik i književnost, Historija Matematika, društvene i prirodne nauke uopćeno.</p>

KORELACIJA SA DRUGIM NASTAVNIM PREDMETIMA OD PRVOG DO ČETVRTOG RAZREDA

Etika je predmet koji, s obzirom na to da je riječ o filozofskoj disciplini, pripada društveno humanističkom području proučavanja. Kod učenika se razvijaju moralno i etičko promišljanje te moralno i etičko djelovanje.

Kao predmet kojim se razvija etičko promišljanje, uz pretpostavku umnog izvorišta etičkog promišljanja i moralnog djelovanja, ima i naglašenu odgojnu ulogu te je jedna od okosnica sadržaja koji su ponuđeni učeniku jer neposredno utiče na stvaranje vrijednosti koje su u samim temeljima odgoja i obrazovanja. Ishodi učenja i poučavanja ovog predmeta i etički sadržaj tako posredno utiču na sve predmete i međupredmetne teme.

Etika je predmet koji kod učenika razvija etičko promišljanje i poziva ga na moralno djelovanje neovisno o problemu o kojemu promišlja i situaciji u kojoj djeluje. Ishodi učenja i poučavanja Etike stoga se lako povezuju i integriraju s ishodima učenja i poučavanja svih nastavnih predmeta i očekivanjima svih međupredmetnih tema.

Povezanost Etike sa svim nastavnim predmetima nije upitna jer svaki predmet pretpostavlja da je čovjek razumno i moralno odgovorno biće koje djeluje u zajednici. Etika kao nastavni predmet s naglašenim etičkim promišljanjem i pozivom na moralno djelovanje u zajednici, koje u učenika stvara poseban oprez i potiče ga da se usmjeri na najprimjerenije rješavanje moralnih dvojbi, razvija mnogo misaonih modela i obrazaca za razborito, argumentirano i, prije svega, sistemsko promišljanje koje utiče na kritičnost i samokritičnost u djelovanju. Filozofske metode spoznaje i kreativno mišljenje jesu osnova za primjenu etičkoga promišljanja i moralnoga djelovanja u svim područjima i naukama, društvenim i humanističkim te prirodnim i tehničkim. Osim u društveno-humanističkom području Etika sa svojim ishodima, temama i misaonim modelima razrješavanja moralnih dvojbi posebno učinkovito djeluje u sljedećim područjima: tjelesno i zdravstveno, tehničko i informatičko, prirodnjačko, umjetničko, jezičko-komunikacijsko, pružajući obrasce promišljanja i djelovanja koji utječu na stvaranje trajnih sistema vrijednosti, zbog čega su ta područja sve važnija u društvenoj okolini.

DIDAKTIČKE UPUTE OD PRVOG DO ČETVRTOG RAZREDA

Kako bi se ostvarili odgojno-obrazovni ciljevi i ishodi nastave Etike, odnosno sticanje i njegovanje znanja, vještina i vrijednosti važnih za moralno i etičko promišljanje i djelovanje, potrebno je osigurati raznolika iskustva učenja i poučavanja koja će omogućiti cjeloviti razvoj učenika i to na kognitivnoj, emocionalnoj, socijalnoj, moralnoj i estetskom nivou.

Stoga je u skladu s dvjema domenama u sklopu kojih se Etika uči i poučava (*Moralno i etičko promišljanje* te *Moralno i etičko djelovanje*) metodičko-didaktičko polazište neprestano povezivanje teorije i prakse na različitim nivoima i na različite načine (refleksija i akcija, opća moralna i etička načela te konkretne situacije djelovanja, znanje i informacije, proučavanje tekstova i rasprave o pojedinim problemima itd.). S jedne strane to znači da teorija treba poticati praksu, a s druge strane da djelovanje može biti nadahnuće za prepoznavanje i obrazlaganje problema te argumentirano donošenje vlastitoga etičkog suda o njemu.

S teorijskoga gledišta riječ je o sljedećim tematikama: o razlučivanju informacija, koje se uglavnom dobijaju iz medija, i znanja potrebnoga za analizu velikoga broja neselektiranih podataka; o analizi etički relevantnih tekstova i približavanju problema, o kojima se u njima govori, iskustvima učenika; o kontekstualizaciji i aktualizaciji etičkih koncepata, načela i normi; o razlikovanju, ali i posredovanju partikularnoga i univerzalnoga, individualnoga i kolektivnoga, lokalnoga i globalnoga; o tome da uviđanje problema i zauzimanje etičkih stajališta, uz pretpostavku dosljednosti, zahtijeva razborito djelovanje.

S praktičkog gledišta riječ je o uvođenju metoda (koje doprinose ne samo obrazovnim nego i odgojnim ciljevima učenja i poučavanja predmeta Etika) kao što su projektna nastava, terenska nastava, volontiranje u lokalnoj zajednici, debatiranje, tematiziranje etičkih problema pomoću različitih umjetničkih forma i sl.

Nastavu etike treba usredotočiti na razmatranje učenja najvećih mislilaca i tako pratiti razvoj etičkih ideja i problema, vodeći računa o nastanku tih ideja i problema u određenim kulturnim sredinama i o njihovu uticaju na različite oblike čovjekove djelatnosti. Zato bi program trebalo bazirati i na historijski relevantnim tokovima kako bi učenici shvatili da predmet etike znatno ovisi o situaciji u kojoj je dato njegovo obrazloženje, te da ne mogu bazirati svoje odgovore i radove samo na ličnom osjećaju, već u skladu s tumačenjima određenog razdoblja i konkretnog etičara. Važno je razumijevanje pitanja, obrazloženost odgovora i upitnost toga odgovora.

Kako bi se osiguralo ostvarenje planiranog programa, treba izbjegavati detaljnije bavljenje pojedinim etičarima – misli pojedinih filozofa etičara izučavaju se, ako su primjerene za osvjetljavanje nekog osnovnog filozofskog problema, a usmjeriti se na važna pitanja, koja se javljaju u pojedinim epohama

razvoja i uklapanje etičkih načela u civilizacijske tokove. Od početka treba upućivati učenike na razumijevanje etičkih problema prošlosti sa stajališta savremenog mišljenja i savremenog senzibiliteta.

Vrednovanje usvojenosti odgojno-obrazovnih ishoda Etike temelji se na samoodgovornosti, samostalnosti, kritičnosti, saradnji i kvalitetu stečenoga znanja.

Vrednovanje ostvarenosti odgojno-obrazovnih ishoda odlikuje sve postupke kojim će nastavnik Etike prikupljati i analizirati informacije o postignućima učenika i njihovom napretku te donositi profesionalne procjene o učenju i rezultatima učenja, ali i o uspješnosti poučavanja. Glavna svrha vrednovanja je da se doprinese poboljšanju učenja i napretka kod učenika, stoga formativna svrha vrednovanja (pouzdana povratna informacija o tome napreduje li učenik u skladu s očekivanjima, odnosno približava li se i u kojoj mjeri ostvarivanju odgojno-obrazovnih ishoda) ima prednost u odnosu na sumativnu svrhu (ocjenjivanje).

Pri planiranju, provedbi i u tumačenju rezultata vrednovanja nastavnik Etike svoj profesionalni integritet iskazuje time što razmatra ličnosti učenika i specifičnosti svake skupine koju poučava, a ponajviše primjenom objektivnih i učenicima prethodno poznatih kriterija vrednovanja. Osim kako bi utvrdio trenutno stanje učenika u odnosu na zadate ishode, nastavnik se Etike koristi rezultatima vrednovanja kako bi zaključio o potrebnim koracima u daljnjem planiranju poučavanja i učenja, o mogućim potrebnim promjenama u izvedbenome kurikulumu, kao i o načinima provedbe vrednovanja koja slijede.

Nastavnici imaju autonomiju i odgovornost izabrati najprikladnije metode i tehnike vrednovanja unutar pojedinih pristupa vrednovanju (ovisno o obilježjima učenika i škole te određenim situacijskim faktorima). Učenicima u kojih su opažena odstupanja u ostvarivanju odgojno-obrazovnih ishoda potrebno je pružiti odgovarajuću odgojno-obrazovnu podršku radi zadovoljavanja njihovih odgojno-obrazovnih potreba.

U svrhu vrednovanja za učenje kontinuirano se prati aktivnost tokom individualnoga rada i rada u grupama, sudjelovanje u raspravama, učenikova redovnost rješavanja domaćih zadaća, učenički istraživački radovi (npr. pronalaženje zaključaka u tekstovima iz naučnog ili svakodnevnoga života), kratke pismene provjere kojima je cilj formativno napredovanje učeničkih postignuća te druge vrste učeničkih aktivnosti kojima ne pokazuju neposredno usvojenost ishoda. Učenik mora imati jasnu i pravovremenu povratnu informaciju. Nastavnik je samostalan u određivanju doprinosa ovog elementa u određivanju učenikove zaključne ocjene.

DRUGI RAZRED

NASTAVNI PROGRAM BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST DRUGI RAZRED

Sedmični fond nastavnih časova: 3
Godišnji fond nastavnih časova: 105

NASTAVNA PODRUČJA:

- književnost,
- bosanski jezik,
- jezičko izražavanje.

ZADACI:

- upoznavanje učenika s historijom književnosti od renesanse do predromantizma i romantizma,
- upoznavanje sistema bosanskog jezika na morfemskom i morfološkom nivou,
- upoznavanje historije bosanskog jezika,
- njegovanje pismenosti.

PROGRAMSKE CJELINE I TEME

Renesansa.

Barok.

Klasicizam i prosvjetiteljstvo.

Predromantizam i romantizam.

Književnost Bošnjaka na orijentalnim jezicima.

Alhamijado književnost.

Književnost u Bosni i Hercegovini u XVII i XVIII stoljeću.

Uvod u morfologiju.

Promjenljive vrste riječi.

Nepromjenljive vrste riječi.

Ortografija i ortoepija.

Leksikologija i leksikografija.

Usmena narodna književnost Bošnjaka.

Morfostilistika.

Bosanski standardni jezik i štokavsko narječje.

Historija jezika.

Jezičko izražavanje.

Školske pismene zadaće.

Književnost (65 časova, uključujući 10 časova ponavljanja, utvrđivanja i provjere).

Jezik (28 časova, uključujući 10 časova utvrđivanja, ponavljanja i provjere).

Kultura izražavanja (12 časova – 6 časova za tri pismene zadaće, 3 časa za ispravke, 3 časa vježbi).

Nastavno područje	Programske cjeline i teme	Programski sadržaji
KNJIŽEVNOST	Renesansa.	<p>Evropska renesansna književnost: renesansa kao kulturni i književni pokret. Odnos prema prirodi i čovjeku. Odnos prema antici. Književni oblici i odlike. Glavni pisci i djela.</p> <p>W.Shakespeare – soneti.</p> <p>M. Montenj: Eseji.</p> <p>F.Rable: <i>Gargantua i Pantagruel</i>.</p> <p>M. Servantes: <i>Don Kihot</i>.</p> <p>Renesansa u hrvatskoj književnosti-opća obilježja, petrarkisti.</p> <p>M. Držić - <i>Dundo Maroje</i> (izbor).</p>
	Barok.	<p>Pojam, trajanje, odlike: manirizam naspram baroka. Katolička obnova (protureformacija). Književni oblici i odlike. Glavni pisci i djela.</p> <p>L. Gongora - poezija.</p> <p>G. Marino - poezija.</p> <p>P. Kalderon de la Barka - <i>Život je san</i>.</p> <p>Barok u hrvatskoj književnosti - u pregledu, Ivan Gundulić - Osman (odlomci), Suze sina razmetnoga (odlomci).</p>
	Književnost Bošnjaka na orijentalnim jezicima.	<p>Pojam, trajanje, odlike. Književni oblici i odlike. Uticaj usmene narodne književnosti. Sufizam. Pisci i djela.</p> <p>M. Mejlja Guranija - poezija.</p> <p>M. Nerkesi - poezija.</p> <p>H. Lamekani - poezija.</p> <p>F. Mostarac - <i>Bulbulistan</i>.</p> <p>H. Kaimija - <i>Kasida</i>.</p> <p>Prozna književnost na turskom jeziku.</p> <p>M. Mustafa Bašeskija - <i>Ljetopis</i>.</p> <p>Bošnjačka epigrafika - izbor.</p> <p>M. Hevaji Uskufi – <i>Potur Šahidija</i>.</p>

Alhamijado književnost.		<p>Pojam, odlike, odnos prema književnosti na orijentalnim jezicima. Arebica. Dž. Čaušević i reforma arebice. Književni oblici. Ilahije i kaside. Pisci i djela.</p> <p>M. Hevaji Uskufi – <i>Ilahija</i>.</p> <p>A. Ilhamija - <i>Kasida</i>.</p> <p>Umihana Čuvidina - <i>Čamdži Mujo i lijepa Uma</i>.</p> <p>Fejzo Softa – <i>Ašiklijski elif-ba</i>.</p>
Književnost u BiH u XVII i XVIII stoljeću.		<p>Književno stvaranje bosanskih franjevac (književni oblici, odlike, pisci i djela).</p> <p>Matija Divković – <i>Besjede</i>.</p> <p>Nepoznati franjevac - <i>Ljetopis Nikole Lašvanina</i> (odlomak).</p>
Klasicizam i prosvjetiteljstvo.		<p>Klasicizam kao evropski pokret. Racionalizam. Književni oblici i odlike. Klasicistička tragedija. Glavni pisci i djela.</p> <p>P. Kornej - <i>Cid</i>.</p> <p>Ž. Rasin - <i>Fedra</i>.</p> <p>Ž.B. P. Molijer - <i>Tvrđica, Tartif</i>.</p> <p>Volter - <i>Kandid</i>.</p>
Predromantizam i romantizam.		<p>Evropski predromantizam: zanimanje za starinu, folklor. Sentimentalizam. Evropski romantizam. Kult prirode. Kult genija. Predstavnici i djela.</p> <p>J. W. Gete - <i>Jadi mladog Vertera, Faust</i>.</p> <p>F. Šiler - <i>Razbojnici</i>.</p> <p>Dž. G. Bajron - <i>Putovanje Čajlda Harolda</i>.</p> <p>E. A. Po - <i>Gavran</i>, Proza - izbor</p> <p>A. S. Puškin - <i>Evgenije Onjegin</i>.</p> <p>M. Ljermontov - <i>Junak našeg doba</i>.</p> <p>V. Igo - <i>Zvonar Bogorodične crkve</i>.</p> <p>H. Hajne- <i>Lirski intermeco</i>.</p> <p>F. Prešern - <i>Sonet</i>.</p>

Romantizam u književnosti južnoslavenskih naroda.		<p>Romantizam u srpskoj književnosti - pregled (B. Radičević, P. Petrović Njegoš, J. S. Popović, Đ. Jakšić, J. Jovanović Zmaj).</p> <p>L. Kostić - <i>Santa Maria della Salute</i>.</p> <p>Romantizam u hrvatskoj književnosti –pregled (P. Preradović, I. Mažuranić).</p> <p>A. Šenoa - <i>Zlatarevo zlato</i> (odlomci).</p> <p>Romantizam u bošnjačkoj književnosti - preporodna književnost. Opće odlike, periodizacija, pisci i djela.</p> <p>S. Bašagić - poezija.</p> <p>M. K. Ljubušak – <i>Narodno blago</i>.</p> <p>A. K. Hasanbegov - <i>Na mjesečini</i>.</p>
Narodna književnost		<p><i>Hasanginica</i> - balada; A. Isaković - <i>Hasanaginica</i>.</p> <p><i>Krajišnička pisma</i>. <i>Braća Morići</i>.</p>

Književnost/Obrazovni ciljevi:

- razumjeti pojam književnosti kao umjetnosti i njen odnos prema drugim,
- razumjeti značaj književnosti i njenu ulogu u kulturi, historiji, savremenom životu čovjeka i važnost čitanja za shvatanje univerzalnih vrijednosti kroz sadržaje koji ne moraju biti nužno ponuđeni u Nastavnom planu
- usvojiti i razumjeti odlike književnih rodova i vrsta,
- razumjeti pojmove: tekst, kontekst, pripovjedač, diskurs,
- prepoznati književna razdoblja i razumjeti njihove osnovne odlike od renesanse do romantizma,
- prepoznati i razumjeti odlike važnih tekstova u korpusu svjetske i domaće književnosti,
- razviti sposobnost analiziranja i interpretiranja epskog, lirskog, dramskog teksta s obzirom na odlike svakog od pomenutih književnih rodova,
- razvijati analitički odnos prema temama, idejama i značaju pojedinih književnih tekstova; razvijati mišljenje, logičko zaključivanje i zaključivanje na osnovu argumenata,
- upoznati se sa svjetonazorom renesanse a s tim u vezi s odlikama renesansne književnosti, njenim temama i idejama,
- upoznati se sa razvojnim rokom nacionalne književnosti u kontekstu društvenih i historijskih tokova od XV do XIX stoljeća (orijentalna, alhamijado književnost),
- upoznati se sa svjetonazorom baroka a s tim u vezi s odlikama barokne književnosti, temama i idejama,
- upoznati se sa svjetonazorom klasicizma, a s tim u vezi s odlikama književnosti klasicizma, temama i idejama,
- upoznati se sa prosvjetiteljskim i racionalističkim idejama XVIII stoljeća,
- upoznati se sa svjetonazorom romantizma, a s tim u vezi s odlikama romantizma kao pokreta i epohe

- u književnosti i kao jednog od metoda književnog izražavanja, njenim temama i idejama,
- upoznati i nacionalno stvaralaštvo u kontekstu romantičarskih ideja: balada Hasanaginica.

Književnost/Rezultati učenja:

- učenik iskazuje svoje mišljenje o tekstu,
- obrazlaže svoje razumijevanje teksta,
- potkrepljuje argumentima svoje kritičke stavove o pročitanoj tekstu na osnovu iskustva i znanja o svijetu i književnosti,
- prepoznaje i objašnjava žanrovska, kompozicijska i stilska obilježja književnog teksta (teme, likovi, motivi itd.),
- primjenjuje osnovne književnoteorijske pojmove (tekst, pripovjedač, tačka gledišta, lirski subjekt, protagonist itd.),
- prepoznaje univerzalne vrijednosti kojim se književnost bavi u različitim civilizacijama od svojih početaka, preko evropskog srednjeg vijeka do savremenog doba,
- istražuje i povezuje različita tumačenja književnog teksta (konsultuje predgovor ili pogovor u pročitanoj knjizi, upoređuje ih s vlastitim zapažanjima),
- razumije značenje najvažnijih starogrčkih mitova i povezuje njihovo značenje sa iskustvom savremenog čovjeka,
- žanrovski preoblikuje tekst: dramatizira pripovjedni tekst, preoblikuje dramski tekst u pripovjedni,
- adaptira, dramatizira tekstove, piše sinopsise,
- obrazlaže ideje koje prepoznaje u književnom tekstu,
- prepoznaje i obrazlaže univerzalne teme i vrijednosti u pročitanoj tekstu,
- samostalno priprema i oblikuje radove u kojima do izražaja dolazi kreativnost, inovativnost, originalnost.

Nastavno područje	Programske cjeline i teme	Programski sadržaji
BOSANSKI JEZIK	Uvod u morfologiju.	<p>Fonem i morfem. Alomorf. Podjela morfema prema položaju i prema funkciji. Osnova riječi, osnova i nastavak, morfem i osnova riječi, vrste osnove. Morfološka klasifikacija jezika.</p> <p>Naučne discipline u okviru lingvistike.</p> <p>Gramatičke kategorije: kategorije vrste riječi, kategorija oblika riječi, kategorija položaja riječi (funkcije).</p>

	Promjenljive vrste riječi.	<p>Podjela riječi po značenju (vrste).</p> <p>Promjenljive vrste riječi.</p> <p>Imenice - leksičke osobine, gramatičke osobine (rod, broj, padež), gramatička sinonimija, gramatička homonimija.</p> <p>Zamjenice: vrste, tvorba.</p> <p>Pridjevi - leksičke i gramatičke osobine, stepenovanje.</p> <p>Brojevi - tvorba i pisanje, brojne imenice i brojni prilozi.</p> <p>Glagoli - značenje, gramatičke kategorije, jednostavni glagolski oblici, složeni glagolski oblici.</p>
	Nepromjenljive vrste riječi.	<p>Prilozi - značenje i služba, vrste priloga.</p> <p>Prijedlozi - značenje, slaganje prijedloga s padežima.</p> <p>Veznici - vrste, pisanje veznika.</p> <p>Čestice, riječce ili partikule - služba.</p> <p>Uzvici - služba.</p>
	Morfostilistika.	<p>Imenske riječi (morfostilemi i morfostilistika, umanjenice i uvećanice, arhaizmi).</p> <p>Glagolski oblici (apsolutna i relativna upotreba)</p>
	Pismo (grafija) i pravopis (ortografija).	<p>Pravopis (ortografija) i pravogovor (ortoepija).</p> <p>Jezik u praksi i u standardu. Pravopisne vježbe.</p>
	Bosnski standardni jezik.	<p>Štokavsko narječje.</p> <p>Dijalekti bosanskog jezika i njihove karakteristike.</p>
	Historija jezika.	<p>Jezik, pismo, historijske i kulturne posebnosti Bošnjaka i drugih naroda BiH do kraja XIX stoljeća.</p>
	Leksikologija i leksikografija.	<p>Riječ - leksem. Etimologija. Arhaizmi. Neologizmi. Sinonimi. Homonimi. Paronimi. Antonimi.</p> <p>Rječnici. Rad na tekstu.</p>
JEZIČKO IZRAŽAVANJE		<p>Prikaz.</p> <p>Biografija.</p> <p>Dnevnik.</p>

Jezik/Obrazovni ciljevi:

- shvatiti jezik kao sistem znakova koji prije svega služi za sporazumijevanje; razumjeti pojam znaka u jeziku, polivalentnost kao odliku jezika,
- ovladati standardnim jezikom i razvijati sposobnosti razlikovanja književnog i standardnog jezika,

- razumjeti i razlikovati pojmove: morfem, leksem, morfologija, morfonologija,
- razumjeti i ovladati morfemsko-morfološkim jezičkim sistemom,
- razumjeti i upoznati vrste riječi standardnog jezika (imenice, zamjenice, pridjevi, glagoli, brojevi, prilozi, prijedlozi, veznici, uzvici, riječce),
- razumjeti i upoznati promjenljivost/nepromjenljivost leksičkog sistema standardnog jezika,
- razviti sposobnost razlikovanja riječi u morfološkoj primijeni,
- upoznati leksički (leksikologija) i rječnički (leksikografija) sistem jezika i ulogu u lingvistici,
- razumjeti dijahronijski razvoj jezika, uticaj različitih okolnosti pod kojim se jedan jezik razvija u procesu standardizacije.

Jezik/Rezultati učenja

- razlikovati vrste riječi i glasovne promjene u riječima i navoditi odgovarajuće primjere,
- govoriti u skladu sa pravogovornim pravilima (tačno izgovara glasove, riječi, akcente),
- govoriti standardnim jezikom,
- pisati bilješke na temelju slušanja,
- obrazlagati i argumentirati stavove,
- oblikovati vrijednosne tvrdnje i obrazlagati ih potkrepljujući ih jednostavnim primjerima,
- čitati tekstove prema zadanoj ili samostalno odabranoj svrsi čitanja i objašnjavati obilježja teksta,
- prepoznavati strukturalna obilježja tekstova,
- analizirati tekst: izdvajati informacije, razlikovati podatke po važnosti, određivati glavne ideje u tekstu,
- razlikovati dijalekt, žargon, kolokvijalni jezik od standardnog,
- uvažavati govornike drugih jezika i drugačijih govornih navika.

Navedeni broj časova u okviru područja/teme dat je orijentaciono, što znači da nastavnik ima slobodu da časove raspoređuje shodno znanju i sposobnostima koje učenici već imaju i potrebi da učenici steknu više znanja iz jezika i književnosti, te razviju i usavrše vještine usmenog i pismenog izražavanja.

Pisci i djela

F. Rable - *Gargantua i Pantagruel*.

M. Servantes - *Don Kihot*.

P. Kornej – *Cid*.

Ž. Rasin – *Fedra*.

Ž. B. P. Molijer - *Tvrđica, Tartif*.

Volter – *Kandid*.

J. W. Gete - *Jadi mladog Vertera, Faust*.

F. Šiler – *Razbojnici*.

E. A. Po - *Gavran, Proza – izbor*.

A. S. Puškin - *Evgenije Onjegin*.

M. Ljermontov - *Junak našeg doba*.

V. Igo - *Zvonar Bogorodične crkve*.

NASTAVNI PROGRAM

ENGLESKI JEZIK- PRVI STRANI JEZIK

DRUGI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 3
Godišnji broj nastavnih časova: 105

Nivo postignuća: B1

Opći i posebni ciljevi programa

Cilj nastave stranog jezika je da učenici ovladaju standardnim književnim i svakodnevnim govornim i pisanim jezikom do nivoa koji će im omogućiti da se (u govoru i pisanju) služe tim jezikom prilikom sporazumijevanja s ljudima iz drugih govornih područja, te da se preko jezika koji uče upoznaju sa kulturom i načinom života izvornih govornika, što doprinosi širenju saznanja i opće kulture, razvijanju intelektualnih sposobnosti, moralnih i estetskih vrijednosti, izgrađivanju svijesti o ulozi jezika u povezivanju naroda i stvaranju tolerantnih odnosa prema pripadnicima drugih kulturnih zajednica.

Savremena nastava stranog jezika treba da osposobi učenika za samostalno i cjeloživotno učenje. Ovaj cilj se može realizirati kroz razne oblike rada na razvijanju samostalnog, saradničkog i timskog učenja, strategija i tehnika učenja i osposobljavanja učenika za samovrednovanje i samoocjenjivanje.

Učenici bi na ovom nivou trebalo da razumiju glavne ideje jasnog standardnog razgovora o poznatim temama s kojima se redovno srećemo na poslu, u školi, u slobodno vrijeme, itd., te da se snađu u većini situacija koje se mogu pojaviti tokom putovanja kroz područje gdje se govori strani jezik, da napišu jednostavan vezani tekst o poznatoj, ili o temi od ličnog interesa, da opišu svoje snove, nade, težnje, da ukratko obrazlože svoje ili nečije drugo mišljenje, stav ili plan.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI / ISHODI PROGRAMA

Tema	Okvirni broj nastavnih časova	Sadržaji
Young people	8	Mladi (slobodno vrijeme, prijateljstvo, škola, druženje, ljubav, problemi i sukobi).
Home and Family	8	Porodica (lični podaci, članovi porodice, stanovanje, poznanici, posjete, dopisivanje).
Society	8	Društvo (načina života, kultura, društvo, tradicija).
Contemporary life	9	Savremeni život (aktualna zbivanja, mediji, interkulturalizam, internet).
Health and food	8	Zdravlje (zdravlje, bolesti, povrede, ovisnost, zdrava ishrana, sport).
Climate and weather	8	Klima i vrijeme (vremenska prognoza, vremenski uslovi, nepogode i katastrofe).
Science and technology	8	Nauka i tehnologija (istraživači i pronalazači, naučna i tehnološka dostignuća).
Sport and Leisure activities	8	Slobodno vrijeme (mladi i njihova interesovanja, sport, muzika, mediji).

Art and Literature	8	Poznati umjetnici (slikarstvo i književnost) - život i najpoznatija djela.
Future	9	Život u budućnosti, dostignuća, razvoj, problemi...
Environment	8	Zaštita okoline (priroda, ekologija, ekološki pokret i organizacije).

Preostali časovi su predviđeni za dvije pismene zadaće, testove i kontrolne radove.

Predložene teme su obavezni dio sadržaja Nastavnog plana i programa, ali nemaju obavezujući karakter što se tiče redoslijeda nastavnih cjelina niti povezivanja pojedine tematike s predloženim jezičnim strukturama, što znači da ih ne treba shvatiti kao gradivo predviđeno za jednu lekciju u udžbeniku.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>ČITANJE I RAZUMIJEVANJE Učenici će moći/znati da: razumiju tekstove koji su uglavnom pisani običnim jezikom ili jezikom struke; izdvoje relevantne informacije iz zadatog složenijeg teksta; razumiju temu, ton, jezički registar nekog dokumenta.</p> <p>SLUŠANJE I RAZUMIJEVANJE Učenici će moći/znati da: razumiju suštinu izlaganja o poznatim temama s kojima se redovno susreću ako su izrečene polako; razumiju važne informacije objavljene u medijima; uoče specifične informacije u izlaganju standardnim jezikom; prepoznaju različite stavove, mišljenja, okolnosti u toku interakcije.</p> <p>GOVOR Učenici će uz razumljiv izgovor i intonaciju moći da: učestvuju u razgovoru; ostvare komunikaciju pravilno upotrebljavajući jezičke strukture uz neznatnu nesigurnost u izlaganju; daju/traze/razmjenjuju/provjeravaju informacije o interesnim temama; govore logički i hronološki jednostavno; govore o stvarima koje poznaju; iznesu, obrazlože lični stav; (prepričaju priču, film ili knjigu).</p>	<p>Articles Possessives; All and every Nouns / Compound nouns / Noun phrases Pronouns – reflexive and each other Adjectives – possessive; adj. in expressions Adjectives and nouns that go together Adverbs – sentence position; adv. as linking words Prepositions Words with similar meaning Word formation Idioms Verbs / Phrasal verbs Verb patterns Modal verbs (probability – present and past) and expressions Tenses (Simple and Continuous) Present Simple / Continuous / Perfect Past Simple / Continuous / Perfect Future forms Passive Voice - Present, Past, Future</p> <p>SENTENCE LEVEL Word order (DO,IO) Sentence types Sequence of Tenses Reported Speech – Present, Past, Future; Reporting verbs Relative clauses Conditional clauses – Types 0, 1, 2, 3 Other: Stress and Pronunciation; Everyday English; Spoken English</p>	<p>Korelacija sa svim predmetima koji se izučavaju u 2. razredu gimnazije. Znanja koja se stiču u okviru ovih predmeta doprinose boljem i uspješnijem razvijanju postignuća i vještina u oblasti izučavanja stranog jezika.</p>

NASTAVNI PROGRAM

NJEMAČKI JEZIK - DRUGI STRANI JEZIK

OSNOVNI PROGRAM

DRUGI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2

Godišnji broj nastavnih časova: 70

OPĆI I POSEBNI CILJEVI PROGRAMA: ponavljanje i produblјivanje nastavnih sadržaja iz osnovne škole i prvog razreda gimnazije, osposoblјavanje učenika za komunikativne, jezičke i interkulturalne kompetencije na njemačkom jeziku na nivou A2.2 (Zajednički evropski referentni okvir za jezike). Na kraju nastavne godine učenik treba da usvoji govorni jezik u okviru novih 500 riječi, što čini oko 1500 riječi produktivno, receptivno nešto više.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI / ISHODI PROGRAMA

Tema	Sadržaji
Život mladih.	Hobi, kupovina, kino, restoran, aktuelnosti, odjeća, moda i sl.).
Putovanja, mobilnost.	Orijentacija, strane svijeta, saobraćajni znaci, prevozna sredstva, znamenitosti, upitati za put, opisati put.
Zaštita okoline, ekologija.	Vremenska prognoza, klimatske promjene i uticaji na život ljudi i životinja, aktivnosti pojedinaca i organizacija, ekološka osviještenost.
Zdravlje i ishrana.	Prevenција bolesti, bolesti, lijekovi, liječenje, dijelovi tijela, higijena, zdravlje, zdrava i nezdrava ishrana.
Zanimanja.	Izbor zanimanja, obrazovni put, karijera, radno mjesto, karakteristike posla, volonterizam.
Regioni.	Selo, grad, prednosti i nedostaci života u selu i u gradu, život u zajedničkom domaćinstvu.
Evropa i BiH.	Raznolikosti i sličnosti.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi
<p>Učenici će moći da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - izraze usmeno i pismeno svoj stav i mišljenje u vezi sa datim temama dajući argumente za i protiv, - opišu (usmeno i pismeno) mjesta, aktivnost, razne promjene, - porede ljude, aktivnosti, mjesta, gradove, - postavljaju pitanja i daju odgovore na lična pitanja, kao i pitanja u vezi sa mišljenjem drugih, - pišu komentare, maejove, <i>blogove</i>, eseje, - traže informacije na internetu, u časopisima, literaturi, - govore (i pišu) o pozitivnim i negativnim stranama nečega u okviru date teme, - intervjuišu svog druga/drugaricu na osnovu čega znaju napisati izvještaj, - rade zajednički na rješavanju nekog problema, na izradi projekta. <p>RECEPCIJA</p>	<p>Učenik će učiti i/ili ponavljati:</p> <p>Imenice: rod imenica, množina imenica, deklinacija imenica (nominativ, akuzativ, dativ jednine i množine); složenice; infinitiv u službi imenice; genitiv sa vlastitim imenicama: <i>Leos Schwester</i>; tvorba imenica.</p>

SLUŠANJE SA RAZUMIJEVANJEM

Učenik će moći da:

- razumije i ispravno reaguje na upute i naredbe na njemačkom jeziku u svakodnevnoj komunikaciji,
- povezuje vizualni i audio sadržaj,
- globalno i selektivno razumije tekstove poznate tematike,
- evidentira važne informacije,
- da traženu informaciju na osnovu globalnog, selektivnog i/ili detaljnog slušanja,
- povezuje značenja smislenih cjelina i sadržaja o poznatim temama,
- tumači društvene i etičke vrijednosti sporazumijevanja (npr. poštovanje tuđe kulture i pronalaženje korelacije sa vlastitom kulturom),
- shvati javna obavještenja,
- uzima u obzir i prateće šumove u zvučnom zapisu.

ČITANJE SA RAZUMIJEVANJEM

Učenik će moći da:

- globalno i selektivno razumije tekstove poznate tematike,
- pronađe određenu, predvidivu informaciju u svakodnevnim pisanim materijalima,
- samostalno glasno čita,
- uočava različite vrste tekstova,
- preoznače razlike u jezičkom izražaju u kolokvijalnom jeziku i jeziku književnosti, novinarstva i umjetnosti,
- uzima u obzir i grafičke elemente u tekstu,
- pravilno upotrebljava rečenične intonacije,
- pronađe glavne ideje i bitne detalje u tekstu,
- povezuje informacije iz različitih izvora i da zauzme svoj stav,
- predviđa značenje nepoznate riječi na osnovu poznatog konteksta,
- čita jednostavne književne/pozorišne/novinarske tekstove zemalja njemačkog govornog područja, razumije osnovne informacije i može da uporedi sa sadržajem iste vrste teksta iz svog okruženja.

PRODUKCIJA

GOVOR

Učenik će moći da:

- pravilno izgovara specifične glasove njemačkoga jezika u riječima,
- reproducira dijaloge uz samostalnu izmjenu pojedinih elemenata,
- učestvuje u svakodnevnim i poznatim tematskim dijalozima,
- postavlja pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja,
- ispravno verbalno reaguje na postavljena pitanja,
- opisuje radnje i događaje u sadašnjosti i prošlosti,
- iskaže dopadanje, nedopadanje, slaganje, neslaganje, zahvalnost, molbu, želju, zahtjev i izvinjenje,
- učestvuje u vrlo kratkim razgovorima, gdje može djelimično da podrži konverzaciju,
- daje informacije o određenom sadržaju,
- daje savjete u slučaju da sagovornik ima određeni problem kao i da zatraži savjet od sagovornika,
- iznese i obrazloži stav na određenu temu,
- koristi nizove fraza i rečenica kako bi opisao određene sadržaje,
- opiše svoje planove, namjere i želje (npr. koje se tiču daljnjeg

Glagoli:

prezent;
perfekt slabih i jakih glagola; glagoli na *-ieren*;
glagoli sa odvojjivim i neodvojjivim prefiksom i njihov perfekt;
modalni glagoli u prezentu i preteritu;
imperativ;
glagoli sa dativom;
glagoli sa prijedlozima;
povratni glagoli (dativ i akuzativ: *Ich wasche mir die Hände.*);
Konjunktiv II za izražavanje učtivosti, prijedloga i želja (glagoli sein, werden i haben, modalni glagol können, mögen).

Član:

određeni, neodređeni, odrični i prisvojni član (jednina i množina) u nominativu, dativu i akuzativu;
nulti član.

Negacija:

Nicht, nein, kein.

Zamjenice:

prisvojna zamjenica (nominativ, dativ, akuzativ);
povratna zamjenica: (nominativ, dativ i akuzativ);
neodređena zamjenica: *nichts, niemand, jemand, alles, etwas, irgend -*;
upitna zamjenica *welch-*.

pridjevi:

komparativ i superlativ predikativno i atributivno (nominativ i akuzativ);
deklinacije pridjeva u nominativu, dativu i akuzativu;
tvorba pridjeva na *-ig, -lich i -isch.*

Prijedlozi:

aus, bei, mit, nach, von, zu, bis, gegen, um, für,

<p>obrazovanja ili zaposlenja),</p> <ul style="list-style-type: none"> - opiše događaj iz svoje sadašnjosti i prošlosti, - postavlja pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja, - koristi tematski uobičajene jezičke konstrukcije. <p>PISANJE</p> <p>Učenik će moći da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - dopunjuje tekst riječima prema vizuelnom ili audio materijalu i/ili bez materijala, - piše kraće sastave uz predloženi model struktura (npr. natuknice i pitanja), - razvija kreativno pisanje (npr. pisanje novog kraja priče ili nekog dijela priče koji nedostaje), - primjenjuje usvojena jezička pravila u izradi rečeničkih i jednostavnijih tekstualnih cjelina, - primjenjuje ustaljene fraze o poznatim temama iz neposrednog okruženja, - primjenjuje svakodnevni i tematski vokabular, - pravilno koristi naučene riječi i izraze, - povezuje ideje, - adekvatno komunicira putem različitih medija koristeći uobičajene jezičke izraze, - piše čestitke, SMS poruke, mejlove, - izražava zahvalnost, (ne)dopadanje, (ne)slaganje, svoj stav i mišljenje. 	<p>ohne, durch; Wechselpräpositionen.</p> <p>Veznici: denn, trotzdem, weil, da, dass, obwohl, wenn.</p> <p>Rečenica: zavisne rečenice: "dass - rečenica", uzročne rečenice sa "weil", "da", dopusna rečenica sa "obwohl", uslovna rečenica sa "wenn"; indirektne upitne rečenice sa upitnim riječima (wer, was...) i veznikom ob.</p>
<p>Lektira: Učenici čitaju</p> <ul style="list-style-type: none"> - najmanje jednu pjesmu, - najmanje jednu priču (kraću ili dužu), - skraćene verzije djela iz njemačke književnosti u polugodištu (po izboru nastavnika ili učenika i u skladu sa bibliotečkim fondom). <p>Film: Preporučuje se gledanje najmanje jednog njemačkog filma u toku školske godine, prikladnog za njihov uzrast uz obradu istog.</p> <p>Projekti/prezentacije: Učenici dodatno istražuju teme i oblasti koje se obrađuju na času, te ih izlažu ostalim učenicima u vidu prezentacije (najmanje dvije prezentacije tokom školske godine).</p>	<p>Preporuka 1: Obrada slobodne teme: Zemlje njemačkog govornog područja i njihova povezanost sa Bosnom i Hercegovinom ili sl.</p> <p>Preporuka 2: Tekstove za čitanje i slušanje iz udžbenika povremeno zamijeniti aktualnim i zanimljivijim.</p>

NASTAVNI PROGRAM

NJEMAČKI JEZIK - DRUGI STRANI JEZIK

NAPREDNI PROGRAM

DRUGI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 4
Godišnji broj nastavnih časova: 140

OPĆI I POSEBNI CILJEVI PROGRAMA : ponavljanje i produblјivanje nastavnih sadržaja iz osnovne škole na nivou B1 Zajedničkog evropskog referentnog okvira za jezike, osposoblјavanje učenika za komunikativne, jezičke i interkulturalne kompetencije na njemačkom jeziku na nivou B2 (Zajednički evropski referentni okvir za jezike).

Zadaci nastave stranog jezika su da učenici:

- usvoje govorni jezik u okviru novih 800 riječi, što čini oko 3000 riječi produktivno, receptivno nešto više;
- njeguju pravilan izgovor i intonaciju;
- razumiju govor (neposredno i putem medija), spontano se izražavaju u okviru tema iz svakodnevnog života;
- razumijevanje pisanog teksta;
- ovladaju stilovima čitanja (globalno, selektivno, detaljno);
- razvijaju sposobnosti pravilnog pismenog izražavanja, pisanja kraćih samostalnih sastava i njihove usmene interpretacije;
- stiču nova saznanja o karakteristikama zemalja i naroda čiji jezik uče;
- stiču opću kulturu i razvijaju međukulturalnu saradnju i toleranciju, moralne, radne i estetske vrijednosti, kao i interkulturalne sposobnosti, maštu kreativnost;
- osposobe se za daljnje obrazovanje i samoobrazovanje korištenjem rječnika i druge literature.

Sadržaji i operativni ciljevi / ishodi programa

Teme (nivo B1/B2)

Reisen

Urlaubsreisen

Wenn einer eine Reise tut...

Mobilität im globalen Dorf

Arbeiten, wo andere Urlaub machen

Abenteuerreisen

Sport

Trendsportarten / Fun- Sportarten

extreme Sportarten

Bergsteiger Reinhold Messner

Gefahren beim Sport

Sportausrüstung

Angst vor dem Sportunterricht

Mode

Mode durch Jahrhunderte: Wandel der Mode

aktuelle Modestile

Modedesigner

Modenschau

Einkaufen und Reklamation

Schönheit

Schönheitsideale

Bedeutung vom Aussehen un Schönsein: Psycho-Test: „Schönheits-Stress“

Schönheitskult
Schönheitsoperationen
Integration von Behinderten
der menschliche Körper
Körpersprache
schöne Momente, schöne Worte
Ratgeber fürs Wohlfühlen
Psycho-Test: „Schönheits-Stress“

Jugend

Junge Leute in Deutschland
Die Jugend von heute
Jugendszene in Deutschland und im Heimatland
Erwachsen sein
Shell Jugendstudie
Jugendschutzgesetz
Jugendtrends

Sucht und Abhängigkeit

Rauchen
Suchtarten
Drogen und ihre Wirkung
Suchtverhalten
Prävention
Sport/Abenteuer statt Drogen

Unsere Umwelt heute und morgen

Die Folgen des Klimawandels
Klimaveränderung
Umweltschutz und Umweltbelastung
Sport und Umwelt

Dinge

Die Welt der Dinge
Die Versteigerung der Dinge
Der Wert der Dinge
Die Präsentation der Dinge
Die Macht der Dinge

Film

Traumberuf Schauspieler
(junge) Filmemacher und Filmproduktion
Kinowelt
LieblingsschauspielerInnen – berühmte (deutsche) SchauspielerInnen
Der deutsche Film heute
Daily Soap

Ciljevi

- izrada i sprovođenje intervjua na osnovu upitnika,
- ponavljanje jezičkih sredstava i aktiviranje predznanja na teme ljepota, sport, moda, omladina, okolina, ovisnost, putovanja,
- identifikacija epohe prema karakterističnom načinu odijevanja,
- reprodukcija bajke na osnovu slušanja,
- istaknuti važnost prepoznavanja govora tijela,
- izvještavanje o iskustvima prilikom putovanja,
- razumijevanja intervjua sa mladima, popularnog i književnog teksta na temu moda i sport na globalnom i selektivnom nivou,
- razumijevanje, opisivanje i izrada statistike u svom odjeljenju na teme: sport, moda, putovanja,
- izražavanje mišljenja i iskustva na temu putovanja,
- razumijevanje i pisanje teksta na temu omladina, ovisnost, zaštita okoline,
- globalno, selektivno i detaljno razumijevanje pisanog i slušanog teksta,
- proširivanje znanja o organizacijama zaštite okoline (*Greenpeace*),
- razvijanje svijesti o značaju društvenog angažovanja na teme ovisnost i zaštita okoline,
- izražavanje argumentiranog stava o pozitivnim i negativnim stranama sporta, estetskih operacija,
- razumijevanje intervjua i radio-emisija na temu ljepota,
- prepoznavanje ključnih informacija i pojedinosti slušanog i pisanog teksta, eksplicitnih i implicitnih informacija u tekstovima zvanične štampe,
- pisanje formalnog pisma, pismo čitaoca, reklamacije,
- preuzimanje detaljnih informacija iz hronike,
- samostalno razumijevanje književnog teksta i članka u leksikonima/enciklopedijama (biografija pisca, društveni i prirodni fenomeni),
- razvijanje kritičkog stava prema ovisnostima svih vrsta,
- priprema i izvođenje (simulacija) dijaloga na temu ovisnost, ljepota, moda, mladost, zaštita okoline,
- globalno, selektivno i detaljno razumijevanje radio-reportaže,
- razumijevanje i sastavljanje autentičnih oglasa na teme prema vlastitom interesu,
- davanje savjeta na temu ljepota, sport, ovisnost,
- simulacija razgovora i obrazlaganje vlastitog stajališta na temu ljepota, putovanje, sport, moda,
- proširivanje znanja o zemljama njemačkog govornog područja,
- izražavanje pretpostavki i opisivanje slike na temu film, mladi, ovisnost, okolina,
- razumijevanja intervjua i pisanje sažetka intervjua na osnovu datih pitanja i odgovora,
- izražavanje stava, interpretacija pjesme,
- proširivanje znanja o poznatim modnim dizajnerima sa njemačkog govornog područja,
- razumijevanje odlomaka iz romana za mlade,
- opisivanje tipičnih situacija na osnovu slika i crteža,
- proširivanje znanja o mogućnostima integracije osoba sa invaliditetom u društvu,
- izrada kolaža i prospekta na temu sport, putovanja, moda, okolina,
- izražavanje pretpostavki o sadržaju aktuelnog filma, analiza scena iz filma, analiza poruke filma,
- samostalno istraživanje, pripremanje i izlaganje prezentacije.

Sprachhandlungen – Jezičke vještine

1. Reisen

über Zitate sprechen, Reismotive erörtern, kontroverses Gespräch über Reisepläne hören und Lösungsvorschläge machen

Bedürfnisse verstehen, passende Reiseangebote auswählen und Auswahl begründen

Diskussionsstile vergleichen, Reisepläne diskutieren, Inhalt einer Urlaubs-E-Mail zusammenfassen und wiedergeben, Vortrag über eine Reise halten

Meinungen und Argumente aus Artikel über Mobilität herausarbeiten, Vor- und Nachteile von Mobilität benennen

Inhalte eines Hörtextes mit den Inhalten des Artikles vergleichen

In Radiointerview Details über Strandkorbverleih verstehen

Für und Wider erörtern

Schluss einer Erzählung erfinden

über ein Gedicht sprechen

Buchstabenrätsel lösen

2. Sport

Rollenspiel: „Empfehlungen“ aussprechen und darauf reagieren

sich über Vor- und Nachteile der Sportarten äußern

Stichpunkte zu einzelnen Texten notieren

Vermutungen über die Gründe für Angst vor dem Sportunterricht äußern, eigene Erfahrungen einbringen

Vermutungen zu einem Foto anstellen

einer Chronik Detailinformationen entnehmen

sich gegenseitig im Stil eines Fragebogens interviewen

Leserbrief unter Berücksichtigung von Inhalt und richtiger Form verfassen und Korrektur lesen

3. Mode

Vermutungen über den weiteren Lauf des Textes anstellen

Vorlieben für einen bestimmten Modestil äußern und begründen

Hypothesen zu einem Foto anstellen

Stichpunkte zu einzelnen Texten notieren

Kleidungsstücke durch Personenbeschreibung benennen

ein Märchen interpretieren: die Moral des Märchens definieren

ein Einkaufsgespräch mit angegebenen Redemitteln führen

aus Textbausteinen eine Reklamation schreiben

ein Schülerreferat über die Entstehungsgeschichte der Jeans hören und Punkte den Bildern zuordnen und in der richtigen Reihenfolge sortieren

4. Schönheit

über Schönheit und Schönheitsideale sprechen

Zitate über Schönheit vervollständigen und verfassen

Fragebogen beantworten und Ergebnis auswerten

Vermutungen zur Rolle von Schönheit anstellen

Zeitungsartikel zum Thema Schönheit erörtern

Einzelheiten in Radiointerview über Schönheitskult verstehen

Ratschläge verstehen und geben

Forumsbeiträge lesen, Vermutungen und Überzeugungen ausdrücken, einen Forumsbeitrag über Schönheit schreiben

Redewendungen über den Körper verstehen und anwenden

Ratschläge zu Gesundheitsproblemen geben und beurteilen

Ratgebertexte lesen und verfassen

über besondere Ereignisse sprechen

Interview vorbereiten und führen

über die Schönheit von Wörtern sprechen („Das schönste erste Wort“ Hueber Verlag)

über die Vorteile und Nachteile der Schönheitsoperationen Pro- und Contra- Diskussion führen

über das eigene Verhalten gegenüber Menschen mit „Abweichungen“ (Behinderten) diskutieren

5. Jugend

eine Geschichte an Hand eines Comics schreiben

Beschreibungen verschiedener Generationsbezeichnungen lesen, verstehen und mit eigenen Worten erklären

Jugendliche in Deutschland und im Heimatland mit angegebenen Redemitteln miteinander vergleichen

über Vor- und Nachteile der Jugend im Vergleich zur Kindheit sprechen

auf verschiedene Fragen zum Thema Jugendschutzgesetz in Form von Notizen antworten

Personen in einem literarischen Text auf Grund der Aussagen im Text beschreiben und charakterisieren

6. Sucht und Abhängigkeit

- Bilder beschreiben

Schülerposter mit angegebenen Redemitteln beschreiben und darüber diskutieren

einen Beitrag zum Thema „Rauchen“ für die Schülerzeitung schreiben

eine Recherche zum Thema „Anabolika“ durchführen und die Ergebnisse in der Klasse präsentieren

die falschen Aussagen aus einem Text über Sportsucht korrigieren

das Verhalten und die Einstellung von Personen in einem literarischen Text (Einbahnstraße, K. Kordon)

beurteilen und darüber in der Klasse diskutieren

eine gehörte Geschichte schriftlich nacherzählen

eine mögliche Fortsetzung und ein Ende einer Geschichte schreiben

ein Filmplakat beschreiben und dadurch die Vermutungen über die Filmhandlung anstellen

einen Text zum Thema „Sport statt Drogen“ lesen und den wichtigsten Textinhalt zusammenfassen

über die Prävention von Drogen sprechen

7. Unsere Umwelt heute und morgen

Bilder beschreiben

in einem Text über die Folgen des Klimawandels die fehlenden Begriffe ergänzen

über die Klimaveränderungen sprechen/vorbereitete Informationen mündlich weitergeben

ein Schaubild/Begriffe zum Thema „Energie sparen“ erklären

einen Text zum Thema Umweltschutz lesen und die Hauptinformationen verstehen

über die Organisationsarbeit von Greenpeace sprechen und über ihre Methoden diskutieren

Aussagen der Besucher einer Umweltaktion von Greenpeace lesen und die wichtigsten Aussagen

zusammenfassen

über die realistischen und unrealistischen Aktivitäten für die Umwelt diskutieren

ein Interview mit Umweltaktivisten selektiv hören und verstehen

ein Interview zum Thema „Freiwilliges Ökologisches Jahr (FÖJ)“ selektiv und detailliert hören und verstehen

mithilfe der Notizen einen Bericht über das FÖJ verfassen

über die Möglichkeiten der Eigeninitiative beim Umweltschutz diskutieren

den Begriff „Weltuntergang“ definieren

das Gedicht „Der Weltuntergang“ interpretieren

eine alternative Geschichte zur Verhinderung des Weltuntergangs schreiben

8. Dinge

- Bild beschreiben
- Gedicht lesen, selbst verfassen

Vermutungen zur Bedeutung von Dingen anstellen, Dinge präsentieren

Produktbeschreibungen in Detail verstehen

telefonisch übermittelte Korrekturen vornehmen, Korrekturen per Mail weitergeben

Gegenstände anhand von Beschreibungen erraten

Hauptinformationen aus Artikel über eBay herausarbeiten, über Online-Handel diskutieren

über Thesen zum Thema kaufen diskutieren

Tipps zum Notizenmachen verstehen

Tipps zum Präsentieren hören und notieren

eine Produktpräsentation vorbereiten, halten und beurteilen

eine Produktmesse organisieren und durchführen

einen Leitfaden verstehen und schreiben

Einzelheiten in einem Radiointerview über das Messie-Syndrom verstehen, Ratschläge aus dem Interview

weitergeben

9. Film

- Bilder/Fotos beschreiben
- über den „Traumberuf“ Schauspieler sprechen

Porträts von einigen jungen deutschen Schauspielern lesen und verstehen

eine(n) Schauspieler(in) aus dem Heimatland mit angegebenen Redemitteln beschreiben

eine kurze Inhaltsangabe zu einem Text verfassen

einen Text über junge Filmemacher global/selektiv lesen und verstehen

ein Drehbuch für einen Kurzfilm schreiben

ein Interview mit einem Schauspieler selektiv/detailliert hören und verstehen

einen Text für die Schülerzeitung schreiben, in dem man auf die gehörten Informationen eingeht und

eigene Einstellungen dazu äußert

Vorschläge für einen Filmabend machen und diesen aushandeln

anhand von Fotos eine Filmgeschichte erzählen

auf der Grundlage eines Fragebogens ein Interview zum Thema Film führen

Kommunikationsabsichten – Komunikativni ciljevi

Kommunikationsabsichten, die im gesellschaftlichen Leben gebräuchlich sind:

Ansprechen

Anredeformen und Verabschiedung in persönlichen und formellen Briefen und E-Mails

bei Telefongesprächen sich vortellen und verabschieden

sich nach dem Befinden erkundigen und Reaktion darauf

Dank und passende Erwiderung

sich entschuldigen und Reaktion darauf

Gratulieren, Glückwünsche und Reaktionen darauf

Kommunikationsabsichten zum Ausdruck von Gefühlen

Dank, Freude

Zufriedenheit, Unzufriedenheit

Verwundern

Hoffnung

Leid

Ärger

Kommunikationsabsichten zur persönlichen Einstellung und Meinung

Meinungsäußerung, Frage nach der Meinung und Reaktion darauf

jemandem Recht geben, nicht Recht geben, Widersprechen

Einverständnis, Nichteinverständnis

Interesse, Desinteresse

Gefallen, Missfallen

Lob, Kritik

Wille, Absicht, Vorhaben, Wunsch, Fähigkeit, Bedürfnis, Möglichkeit, Erlaubnis

Prferenz: Vorlieben

Werturteil

Kommunikationsabsichten zum Informationsaustausch

Benennung und Beschreibung von Dingen, Personen

Beschreibung von Ereignissen

Informationsbitte und Informieren

Bejahende, verneinende Antwort

Gewissheit, Unsicherheit

Wissen, Nichtwissen

Kennen, Nichtkennen

Zumutung

Kommunikationsabsichten, die die Handlung des Partners beeinflussen

Bitte

Verbot, Aufforderung

Vorschlag, Reaktion darauf

um Hilfe bitten, Reaktion darauf

Anbieten und Reaktion darauf

Einladung und Reaktion darauf

Kommunikationsabsichten in Interaktionen (kommunikative Strategien)

Rückfrage, Wiederholungsbitte

Nichtverstehen

um Buchstabieren bitten, Buchstabieren

Aufforderung um langsames, lauterer Sprechen

Redeabsicht signalisieren, Einleitung des Themas

Gespräch beenden

Kommunikationssituationen – Autentične situacije

Učenik se može na adekvatan način pismeno i usmeno izraziti u sljedećim autentičnim situacijama:

Situation	Rolle
im Warenhaus, Geschäft, Markt, auf der Messe	Kunde, Verkäufer-in
Internet-Verkauf (eBay)	Kunde, Personal
in der Jugendherberge, auf dem Campingplatz, im Hotel, in der Pension	Gast, Personal
bei einem Telefongespräch	Anrufer, Angerufener
in Dienstleistungseinheiten (Reisebüro, Kartenvorverkaufskasse, Post, Apotheke, Bank, Tankstelle)	Kunde, Angestellte
in Massenverkehrsmitteln (Zug, Bus, Straßenbahn, Taxi, Flugzeug, auf dem Schiff, am Bahnhof, am Flughafen)	Fahrgast, Mitreisender, Angestellte
in einer Sportanlage, im Klub	Gast, Mitglieder einer Gesellschaft
beim Arzt	Patient, Begleiter, Arzt
Orientierung auf der Straße	Einheimischer, Tourist
Interview (Film, Umweltaktion, Schönheit)	Interviewer, Schauspieler, Zuschauer, Umweltaktivisten
Forum	Teilnehmer an einem Forum

GRAMMATISCHE KONSTRUKTIONEN – Gramatičke konstrukcije

U tabeli su navedena gramatička znanja koja se stiču u II razredu.

FORM	Jahrgang 2 B1/2		INHALT, FUNKTION, BEISPIEL
	rec	pro	
I MORPHOLOGIE			
1. DAS VERB	Existenz, Besitz, Geschehen, Handlung		
Das finite und infinite Verb; Konjugation (Person, Numerus)	+	+	Zeitverhältnisse: Gegenwart Vergangenheit Gleichzeitigkeit Vorzeitigkeit Zukunft
Tempusformen			
Präsens	+	+	
Präteritum	+	+	
Perfekt	+	+	
Plusquamperfekt	+	+	
Futur I	+	+	
Hilfsverben der Zeitformen	+	+	sein, haben, werden

Modus			Modalität:
Indikativ	+	+	Behauptung, Wunsch, Wille, Aufforderung, befehl, Absicht usw.
Imperativ	+	+	
Konjunktiv I			
Präsens	+	-	
Perfekt	+	-	
Konjunktiv II			
Präteritum würde – Form, hätte, wäre und Modalverben	+	+	
weitere Formen Plusquamperfekt	+	+	
Hilfsverben der Modalität			können, müssen, dürfen, mögen, wollen, sollen
Präsens	+	+	
Präteritum	+	+	
Perfekt	+	-	
Modalverb mit Infinitiv Perfekt	-	+	
Trennbare und untrennbare Verben	+	+	an/kommen, bekommen; Reziproke Handlungen
Reflexive Verben	+	+	Ausdruck der Freude, Sorge, Angst usw.
Aktiv und Passiv			Beschreibung von Handlungsreihen, bzw. Zuständen
Vorgangs – (Handlungs)passiv	+	+	
Präsens	+	+	
Präteritum	+	+	
Perfekt	+	+	
Plusquamperfekt	+	+	
Futur I	+	-	
Vorgangspassiv mit Modalverb Zustandspassiv	+	+	
Valenz der Verben	+	+	abhängen von + Dat.
Funktionsverbgefüge	+	+	eine Reise machen, zur Verfügung stehen
2. PARTIZIPIEN			
Partizip Präsens	+	+	
Partizip Perfekt	+	+	
3. SUBSTANTIV	Benennung von Lebewesen, Gegenständen, Abstrakta		
3.1. Genus, Numerus, bestimmter, unbestimmter, negierender Artikel	+	+	der, die, das ein/e, kein/e
3.2. Kasus, Deklination			

Nominativ	+	+	
Akkusativ	+	+	
Dativ	+	+	
Genitiv	+	+	
3.3. Numerus, Pluralbildung	+	+	
3.4. Substantivierung			
Partizip Präsens als Substantiv	+	+	(r Reisende)
Partizip Perfekt als Substantiv	+	+	(r Angestellte)
Adjektiv als Substantiv	+	+	(r Kranke)
3.5. Valenz der Substantive	+	+	Abhängigkeiten
4. ADJEKTIV			
als Prädikat	+	+	
als Adverb	+	+	
als Attribut	+	+	
als Apposition	+	+	
Adjektivdeklinaton			
Nominativ	+	+	starker Kaffee
Akkusativ	+	+	der starke Motor
Dativ	+	+	ein starker Mensch
Genitiv	+	+	
4.3. Komparation	+	+	Vergleich
4.4. Valenz der Adjektive	+	+	Abhängigkeiten
5. NUMERALIEN			Quantitätsverhältnisse Rangverhältnisse Reihenfolge
5.1. Kardinalzahlen	+	+	Quantitätsangaben
5.2. Ordinalzahlen	+	+	Datum, Reihenfolge
5.3. Bruchzahlen	+	+	Mengenangaben
6. ADVERBIEN			
6.1. Lokalangaben	+	+	Raumverhältnisse
6.2. Temporalangaben	+	+	Zeitverhältnisse
6.3. Kausale Adverbien	+	+	kausale Verhältnisse
6.4. Instrumentale Adverbien	+	+	(damit, dadurch ...)
6.5. Finale Adverbien	+	+	(dafür, dazu...)
6.6. Modifikative Adverbien	+	+	(anders, ebenso, gern..)
6.7. Graduitive Adverbien	+	+	(sehr)
6.8. Direktive Adverbien	+	+	(daher, daran...)
6.9. Frageadverbien	+	+	(woher, woran...)
7. PRONOMINA			
7.1. Personalpronomen unpersönliches „es“:	+	+	(ich, ...)
am Satzanfang	+	+	Es freut mich...
als formales Subjekt	+	+	Es regnet. Es gibt...
7.2. Possessivpronomen	+	+	(mein, ...)
7.3. Demonstrativpronomen	+	+	(der, dieser, derselbe..)
7.4. Interrogativpronomen	+	+	(wer, was, wie...)
7.5. Indefinitpronomen undeklinierbar	+	+	(man, etwas, nichts...)
deklinierbar	+	+	(einer, keiner...)
7.6. Relativpronomen Nom, Akk, Dat, Gen	+	+	(der, welcher, wo...)

7.7. Reflexivpronomen	+	+	(sich...)
7.8. Reziprokpronomen	+	+	(sich, einander...)
8. PRÄPOSITIONEN	Raum- und Zeitverhältnisse, Abhängigkeiten		
Präpositionen mit Akkusativ	+	+	
Präpositionen mit Dativ	+	+	
Präpositionen mit Akk. und Dat.	+	+	
Präpositionen mit Genitiv	+	+	
9. KONJUNKTIONEN			
Konjunktoren	+	+	(und, oder ...)
Subjunktoren	+	+	(dass, wenn, weil...)
Doppelkonjunktionen	+	+	(weder...noch ...)
10. PARTIKELN			
Modalpartikeln	+	+	
11. WORTBILDUNG			
Grundlegende Wortbildungsregeln	+	+	
II SYNTAX			
1. SATZBAU, SATZRAHMEN	+	+	
2. SATZGLIEDER	+	+	
3. DER ZUSAMMENGESetzte SATZ			
Nebenordnung	+	+	
Unterordnung	+	+	
Satzwertiger Infinitiv			
Verben mit zu + Infinitiv	+	+	
Verben mit Infinitiv	+	+	(hören, sehen, lernen, lassen, brauchen ...)
4. SATZTYPEN			
Aussagesatz:			
Subjektsatz	+	+	Behauptung,Meinung,Bericht
Objektsatz	+	+	
Fragesatz:			
direkt	+	+	Informationen erfragen Entscheidungsfragen,Neugier Höfliche Aufforderung
indirekt	+	+	
Aufrufesatz	+	+	Aufforderung,Befehl,Mahnung
Wunschsatz	+	+	Wunsch
Irrealer Wunschsatz	+	+	Irrealer Wunsch
Relativsatz	+	+	
Konditionalsatz	+	+	Bedingungen
Konzessivsatz	+	+	Erlaubnis (obwohl)
Komparativsatz	+	+	Vergleich (als, wie)
Temporalsatz	+	+	Zeitverhältnisse
Finalsatz	+	+	Ziele
Kausalsatz	+	+	Gründe benennen
Modalsatz	+	+	(ohne dass, als ob)
Der indirekte Satz:			
Prädikat im Indikati	+	+	Indirekte Rede
III ÜBERGREIFENDE (MORPHOSYNTAKTISCHE) PHÄNOMENE			
1. VERNEINUNG	+	+	
2. KONGRUENZ	+	+	

Napomena:

U toku školske godine planirane su dvije dvočasovne pismene zadaće sa ispravcima (ukupno šest časova).

NASTAVNI PROGRAM

LATINSKI JEZIK

DRUGI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2

Godišnji broj nastavnih časova: 70

Opći i posebni ciljevi programa:

Cilj nastave Latinskog jezika je da osposobi učenika da uoči, razumije i prepozna jezičku građu, uslove i vrijeme u kojem se razvijao latinski jezik - civilizacijski kontekst; razumijevanje veze između antičkog i savremenog naučnog stvaralaštva budući da danas latinski jezik sa grčkim čini okosnicu naučne terminologije, bolje razumijevanje gramatičkih i drugih modela u bosanskom i stranim jezicima.

Sadržaji i operativni ciljevi / ishodi programa

Teme:

Glagoli sa posebnom promjenom. (12 nastavnih časova)

Deponentni i semideponentni glagoli.

Defektivni glagoli, fio, fieri, factus sum.

Bezlični glagoli.

Neodređeni glagolski oblici. (10 nastavnih časova)

Upotreba neodređenih glagolskih oblika. (16 nastavnih časova)

Nezavisne rečenice. (1 nastavni čas)

Konjunktiv: morfologija. (3 nastavna časa)

Zavisne rečenice. (24 nastavna časa)

U toku školske godine planirane su dvije jednočasovne pismene zadaće sa ispravkom (4 nastavna časa).

TEMA I – okvirno 12 nastavnih časova

GLAGOLI SA POSEBNOM PROMJENOM.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -usvoji osnovne predstave u čemu je posebnost promjene navedenih glagola, -stekne vještinu i znanje navođenja glagola sa posebnom promjenom, -nauči promjenu glagola sa posebnom promjenom, -uoči navedene glagole u rečenici i prepozna je njihove pojedine oblike, -zna analizirati i prevesti tekst koji sadrži navedene glagole. 	<p>VERBA ANOMALA:</p> <p><i>sum, esse, fui</i> i njegove složenice, <i>fero, ferre, tuli, latum, eo, ire, ii, itum, volo, velle, volui, nolo, nolle, nolui, malo, malle, malui, -fio fieri, factus sum</i> VERBA.</p> <p>DEPONENTIA VERBA. SEMIDEPONENTIA. VERBA DEFECTIVA. VERBA IMPERSONALIA.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Geografsko-historijski okviri u kojima se razvila rimska civilizacija i značaj antike za razvoj nauke i kulture. - Bosanski jezik i književnost, romanski i germanski jezici.

TEMA II - okvirno 10 nastavnih časova

NEODREĐENI GLAGOLSKI OBLICI.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -zna koji su to neodređeni glagolski oblici i kako se svaki pojedini gradi, -zna osnovnu podjelu tih oblika, stekne znanje o svakom pojedinom neodređenom obliku, -osposobi se za prepoznavanje tih oblika u analizi teksta. 	<p>VERBA INFINITA:</p> <p>A) Glagolske imenice: infinativ: prezenta (aktiv i pasiv), perfekta (aktiv i pasiv), futura (aktiv i pasiv), gerund.</p> <p>B) Glagolski pridjevi: particip (prezenta aktiva, perfekta pasiva, futura aktiva), gerundiv</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Bosanski jezik i književnost, i ostali strani jezici.

TEMA III – okvirno 16 nastavnih časova

UPOTREBA NEODREĐENIH GLAGOLSKIH OBLIKA.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -usvoji pravila o upotrebi neodređenih glagolskih oblika povezuje njihovu upotrebu sa prethodno stečenim znanjima iz latinskog jezika, -prepoznaje pojedine konstrukcije koje se grade od tih oblika, -analizira rečenice sa navedenim konstrukcijama i adekvatno prevodi na bosanski jezik, -definira navedene konstrukcije, -usvoji pravilo prevođenja pojedine konstrukcije, -razlikuje gerund od gerundiva, -pravilno prepoznaje i prevodi gerund u pojedinim padežima, -povezuje glagolske imenice u bosanskom i latinskom jeziku 	<p>INFINITIV:</p> <p>akuzativ sa infinitivom, nominativ sa infinitivom.</p> <p>PARTICIP:</p> <p>atributivni particip, predikativni particip, apsolutni particip, ablativ apsolutni sa i bez participa, perifrastična konjugacija aktivna.</p> <p>GERUNDIV:</p> <p>Perifrastična konjugacija pasivna.</p> <p>GERUND:</p> <p>upotreba gerunda u raznim padežima.</p>	<p>Bosanski jezik i književnost, strani jezici, Biologija, medicina, pravo, Historija, Geografija, Matematika, Hemija, Fizika, Filozofija i drugi.</p>

**TEMA IV – okvirno 2 nastavna časa
NEZAVISNE REČENICE.**

Operativni ciljevi/Ishodi učenja	Sadržaji programa/Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -zna vrstu nezavisnih rečenica u latinskom jeziku, -uoči razliku između pojedinih rečenica, -razlikuje nezavisne rečenice po njihovom sadržaju, -definira načine i njihovu upotrebu, -razumije razliku u upotrebi indikativa i konjunktiva, -prepoznaje nezavisne rečenice sa konjunktivom i njihov smisao, -povezuje nezavisne rečenice u bosanskom i latinskom jeziku, -samostalno prevodi tekst. 	<p>VRSTE NEZAVISNIH REČENICA:</p> <p>izjavne, upitne, zahtjevne.</p> <p>UPOTREBA NAČINA U NEZAVISNIM REČENICAMA:</p> <p>indikativ, konjunktiv.</p>	<p>kao i prethodno.</p>

**TEMA V – okvirno 24 nastavna časa
ZAVISNE REČENICE.**

Operativni ciljevi/Ishodi učenja	Sadržaji programa/Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -uoči razliku između nezavisnih i zavisnih rečenica, -usvoji znanje o upotrebi načina u zavisnim rečenicama, -ovlada pravilom o slaganju vremena (<i>consecutio temporum</i>), -prepoznaje veznike za pojedine rečenice, -zna vrste zavisnih rečenica, kao i njihove veznike, -samostalno prepoznaje pojedine rečenice u tekstu, -se osposobi za pravilno prevođenje zadatak teksta, -koristi stečeno znanje iz bosanskog jezika u vezi sa zavisnim rečenicama i uspješno povezuje i primjenjuje na latinski jezik. 	<p>U</p> <p>UPOTREBA NAČINA ZAVISNIM REČENICAMA:</p> <p>indikativ, konjunktiv, <i>consecutio temporum</i>.</p> <p>PODJELA PO SADRŽAJU:</p> <p>upitne, zahtjevne, izjavne.</p> <p>PODJELA PO ZNAČENJU:</p> <p>zavisno-upitne, namjerne, zahtjevne, vremenske, uzročne, dopusne, pogodbene, poredbene, posljedične, odnosne.</p>	<p>Bosanski jezik i književnost, romanski i germanski jezici, Historija, Geografija, Matematika, Biologija, Hemija, Fizika, Likovna kultura, Filozofija.</p>

Provjeravanje znanja učenika provodi se na dva načina: usmeno i pismeno.

Usmeni odgovori sadrže u sebi cjelinu sastavljenu od poznavanja svih elemenata koje nastavnik traži od učenika:

- prevod,
- gramatička analiza teksta,
- pitanja vezana za historijske sadržaje,
- snalaženje na nepoznatom tekstu i sposobnost uočavanja već poznate građe.

Pored usmenih vježbi, kojima treba postići pravilnu artikulaciju i dikciju, preporučuju se i pismene vježbe: diktati, dopunjavanje, proširivanje rečenice. Poseban vid pismenih vježbi čine školski kontrolni zadaci i pismene zadaće.

Za svako polugodište treba planirati jednu pismenu zadaću (prevod rečenica sa latinskog jezika i obratno) i jedan kontrolni zadatak

DIDAKTIČKA UPUTSTVA I PREPORUKE:

Nastavnik na času sa učenicima treba da uspostavi prijatnu i radnu atmosferu.

Stalno raditi na podsticanju samostalnosti u radu, kulturi dijaloga i toleranciji, kulturi lijepog govora i ponašanja.

Treba primjenjivati različite oblike nastave.

Razvijati vještinu slušanja, čitanja i pisanja.

Učenici treba da sami zaključuju i izvode pravila.

Rad učenika treba da bude samostalan.

U nastavu unositi civilizacijske elemente (rimski kultura i razvoj društva - na primjerima).

Učenik treba da uočava, prepoznaje i razumije jezičku građu teksta.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA LATINSKOG JEZIKA

- profesor latinskog jezika,
- profesor latinskog jezika i rimske književnosti,
- profesor dvopredmetnog studija gdje je latinski jezik glavni ili ravnopravan predmet,
- diplomirani klasični filolog.

Navedeni profili visoke stručne spreme (VII/1) moraju proizlaziti iz studijskog programa u trajanju od najmanje četiri godine.

Nastavu mogu izvoditi i drugi ekvivalentni profili gore navedenim profilima, stečeni pohađanjem studijskog programa „latinskog jezika“ u istom ili dužem trajanju u bolonjskom visokoobrazovnom procesu, s diplomom i dodatkom diplome, iz kojih se može utvrditi osposobljenost za rad u nastavi, a izdaje se i prilaže uz diplomu visokoškolske ustanove radi detaljnijeg uvida u nivo, prirodu, sadržaj, sistem i pravila studiranja.

U slučaju deficitarnosti nastavu latinskog jezika može izvoditi i lice sa visokom stručnom spremom nastavničkog smjera koje ne ispunjava uslove gore navedenih profila ako je tokom studija pohađalo nastavu latinskog jezika u trajanju od najmanje četiri semestra.

Napomena: Nastavnici čiji profili nisu nabrojani, koji su primljeni u radni odnos do primjene ovog Nastavnog plana i programa u srednjim školama Brčko distrikta BiH, mogu i dalje izvoditi nastavu.

NASTAVNI PROGRAM

MATEMATIKA

DRUGI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 4
Godišnji broj nastavnih časova: 140

Opći ciljevi i zadaci programa

Podsticanje i razvijanje logičkog mišljenja, sposobnosti ispravnog rasuđivanja i zaključivanja kod učenika.
Razvijanje smisla za pojmovno i apstraktno mišljenje kod učenika.
Razvijanje preciznosti i jasnoće u izražavanju.
Razvijanje samostalnosti, sistematičnosti i odgovornosti prema radu.
Osposobljavanje za korištenje matematičke literature.
Razvijanje svijesti o prisustvu matematike u prirodnim i društvenim naukama, navođenjem primjera iz fizike, hemije, geografije i ekonomije.
Razvijanje osjećaja za lijepo putem skladnosti matematičkih odnosa i relacija.
Pružanje učeniku matematičkih znanja potrebnih za nastavak školovanja.
Sticanje sposobnosti za povezivanje teorijskih i praktičnih znanja.

Posebni ciljevi programa

Stepeni i korijeni

Učenik bi trebao da:

- zna vršiti osnovne operacije sa izrazima čiji je eksponent racionalan broj,
- zna vršiti osnovne operacije sa korijenima,
- razumije odnos između stepena i korijena nekog broja,
- zna racionalisati razlomke.

Skup kompleksnih brojeva.

Učenik bi trebao da:

- zna operirati kompleksnim brojevima.

Kvadratna jednačina, nejednačina i funkcija.

Učenik bi trebao da:

- nauči prepoznavati potpunu i nepotpunu kvadratnu jednačinu,
- zna tumačiti prirodu rješenja kvadratnih jednačina preko diskriminante,
- nauči primjenjivati Vietove formule na kvadratne jednačine,
- ovlada tehnikom faktoriranja kvadratnih jednačina,
- nauči ispitivati osobine kvadratne funkcije,
- zna odrediti konveksnost funkcije,
- zna rješavati kvadratne nejednačine,
- nauči prepoznavati bikvadratne, kubne i simetrične jednačine,
- zna rješavati sistem jedne linearne i jedne kvadratne jednačine i sistem dvije kvadratne jednačine.

Iracionalne jednačine.

Učenik bi trebao da:

- zna prepoznati tip iracionalne jednačine,
- zna odrediti skup definiranosti funkcije prema tipu jednačine,
- nauči rješavati iracionalne jednačine sa neparnim i parnim korijenima.

Eksponencijalna jednačina, nejednačina i funkcija

Učenik bi trebao da:

- umije prepoznati tip eksponencijalne funkcije,
- umije utvrditi monotonost eksponencijalne funkcije prema tipu,
- nauči odrediti skup definiranosti funkcije,
- zna primijeniti različite metode pri rješavanju zadatka,
- zna rješavati jednostavnije eksponencijalne jednačine,
- zna rješavati jednostavnije eksponencijalne nejednačine.

Logaritamska jednačina nejednačina i funkcija.

Učenik bi trebao da:

- nauči određivati inverzne eksponencijalne funkcije,
- bude u mogućnosti ostvariti korelaciju između eksponencijalne i logaritamske funkcije,
- stekne znanje o domenu logaritamske funkcije,
- nauči osnovne osobine logaritamske funkcije,
- umije primijeniti pravila logaritmiranja na zadacima,
- nauči rješavati logaritamske jednačine i nejednačine kao inverzne eksponencijalne funkcije.

Trigonometrijske funkcije, jednačine i nejednačine.

Učenik bi trebao da:

- zna pretvoriti radijane u stepene i obrnuto,
- prepoznaje osnovne trigonometrijske funkcije,
- nađe domene i kodomene trigonometrijskih funkcija,
- zna ispitati osobine parnosti, znaka i toka,
- stekne predstavu o njihovim grafikonima te da zna napraviti grafikon na osnovu osobina funkcije,
- stekne predstavu o periodičnosti i osnovnom periodu funkcija,
- zna svoditi trigonometrijske funkcije proizvoljnog ugla na trigonometrijske funkcije oštrog ugla,
- umije primijeniti adicione teoreme, trigonometrijske funkcije dvostrukog i trigonometrijske funkcije polovine ugla na zadacima i u dokazima trigonometrijskih identiteta,
- nauči rješavati osnovne tipove trigonometrijskih jednačina i nejednačina,
- zna prepoznati homogene trigonometrijske jednačine i riješiti ih,
- umije svesti specifične jednačine i nejednačine na kvadratne i napraviti korelaciju rješenja tih jednačina,
- zna navesti i primijeniti sinusnu i kosinusnu teoremu na pojedine problem.

Teme:

Stepeni i korijeni. (okvirno 20 nastavnih časova)

Skup kompleksnih brojeva. (okvirno 6 nastavnih časova)

Kvadratna jednačina, nejednačina i funkcija. (okvirno 34 nastavna časa)

Iracionalne jednačine. (okvirno 5 nastavnih časova)

Eksponencijalna jednačina, nejednačina i funkcija. (okvirno 10 nastavnih časova)

Logaritamska jednačina, nejednačina i funkcija. (okvirno 13 nastavnih časova)

Trigonometrijske funkcije, jednačine i nejednačine. (okvirno 40 nastavnih časova)

Napomena:

Obavezna su po 2 dvočasovne pismene zadaće sa jednočasovnim ispravkom u svakom polugodištu (12 nastavnih časova).

Tema 1. Stepeni i korijeni.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -navodi osnovna svojstva stepenih funkcija $y = x^n$, -definira korijen i predstavlja ga na grafikonu stepene funkcije, -navodi operacije sa korjenima, -umije racionalisati imenilac razlomka, -definira stepen čiji je izložilac racionalan broj, -sređuje izraze koji sadrže racionalne stepene 	<p>Operacije sa izrazima čiji je eksponent cijeli broj.</p> <p>Funkcija oblika $y = x^n$, $n \in \mathbb{N}$.</p> <p>Racionaliziranje imenioca razlomka.</p> <p>Operacije sa korijenima.</p> <p>Operacije sa izrazima čiji je eksponent racionalan broj.</p>	<p>Hemija, Fizika: decimalni zapis velikih i malih brojeva u standardnom obliku.</p>

Tema 2. Skup kompleksnih brojeva.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -zna napisati kompleksni broj u različitim algebarskim oblicima, -umije predstaviti broj u kompleksnoj ravni, -zna operirati sa imaginarnom jedinicom, -zna sabirati i oduzimati kompleksne brojeve, množiti i dijeliti kompleksne brojeve skalarom. 	<p>Predstavljanje kompleksnih brojeva u kompleksnoj ravni.</p> <p>Imaginarna jedinica i, osobine.</p> <p>Sabiranje i oduzimanje kompleksnih brojeva.</p> <p>Množenje i dijeljenje kompleksnih brojeva skalarom.</p>	<p>Fizika: geometrijski prikaz kompleksnog broja, veza sa strujnim kolom.</p>

Tema 3. Kvadratna jednačina, nejednačina i funkcija.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razjasni prirodu rješenja, te riješi kvadratnu jednačinu, -formira kvadratnu jednačinu ako su zadana njena rješenja primjenom Vijetovih formula, -rastavi kvadratni trinom na faktore, -odredi koordinate tjemena kvadratne funkcije, -procijeni kako će izgledati grafikon kvadratne funkcije u odnosu na znak koeficijenta a i diskriminante D, -nacrtaj grafikon kvadratne funkcije i ispita znak, monotonost i ekstremnu vrijednost, -uz pomoć grafika, odnosno rastavljanjem na faktore riješi kvadratnu nejednačinu. 	<p>Kvadratna jednačina (definicija, rješavanje, diskriminanta i priroda rješenja).</p> <p>Vietove formule, rastavljanje na linearne faktore.</p> <p>Kvadratne funkcije $y = ax^2$, $y = ax^2 + bx + c$ (grafikon, nule, znak, tok, ekstrem).</p> <p>Kvadratne nejednačine.</p> <p>Primjene kvadratne jednačine na racionalne jednačine.</p> <p>Bikvadratna jednačina.</p> <p>Sistemi jednačina sa dvije nepoznate od kojih je jedna kvadratna, a druga linearna.</p> <p>Sistemi jednačina od dvije kvadratne jednačine.</p>	<p>Fizika: zadaci u kojima se javljaju kvadrati veličina, npr: ubrzanje, energija, gravitacione, električne sile, problem kosog hica.</p> <p>Geometrija, ekonomija: rješavanje problema u optimizaciji.</p>

Tema 4. Iracionalna jednačina.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -procijeni kako će izgledati grafikon iracionalne funkcije, -rješava iracionalne jednačine parnog i neparnog korijena. 	<p>Pojam bijektivne i inverzne funkcije. Korjena funkcija kao inverz kvadratne. Iracionalne jednačine.</p>	<p>Geometrija, ekonomija: rješavanje problema u optimizaciji.</p>

Tema 5. Eksponencijalna jednačina, nejednačina i funkcija.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -skicira grafikon eksponencijalne funkcije za datu osnovu, -uporedi stepene primjenom osobina eksponencijalne funkcije, -rješava eksponencijalne jednačine oblika $a^{f(x)} = a^{g(x)}$ kao i jednačine koje se svode na navedeni oblik, pri čemu su $f(x)$ i $g(x)$ polinomi ili racionalne funkcije najviše drugog stepena. 	<p>Eksponencijalna funkcija $y = a^x$ (svojstva i grafikon). Eksponencijalne jednačine. Eksponencijalne nejednačine. Pojam logaritma. Dekadski i prirodni logaritmi. Pravila logaritmiranja. Prelazak s jedne baze na drugu. Logaritamska funkcija (svojstva i grafikon). Logaritamske jednačine.</p>	<p>Fizika: radioaktivni raspad.</p> <p>Biologija: razmnožavanje bakterija, rast kultura.</p> <p>Ekonomija: kamatni račun.</p>

Tema 6. Logaritamska jednačina, nejednačina i funkcija.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -definira logaritam i navodi osnovna svojstva, -primjenjuje osobine logaritma za određivanje vrijednosti logaritma datog broja, te za prelazak na novu bazu, -usvaja činjenicu da je logaritamska funkcija inverzna eksponencijalnoj, -skicira grafikon logaritamske funkcije za datu osnovu, -razlikuje rastuću i opadajuću logaritamsku funkciju, -rješava zadatke iz logaritamskih jednačina i nejednačina koristeći svojstva logaritamske funkcije. 	<p>Pojam logaritma. Dekadski i prirodni logaritmi. Pravila logaritmiranja. Prelazak s jedne baze na drugu. Logaritamska funkcija (svojstva i grafikon). Logaritamske jednačine. Logaritamske nejednačine.</p>	<p>Fizika: mjerenje jačine signala – decibel. Hemija: pH kiselost vodenog rastvora.</p>

Tema 7. Trigonometrijske funkcije, jednačine i nejednačine

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -umije definirati radian, -pretvara stepene u radijane i obratno, -odredi u kom se kvadrantu nalazi proizvoljan ugao, -definira trigonometrijsku funkcije na trigonometrijskoj kružnici, -primjenjuje periodičnost i parnost trigonometrijskih. funkcija u svrhu uproštavanja izraza, -izračuna vrijednost trigonometrijske funkcije <p>svođenjem na prvi kvadrant,</p> <ul style="list-style-type: none"> -nacrtava grafikone osnovnih trigonometrijskih funkcija i da sa grafikona umije iščitati njihove osobine, -objasni promjene u amplitudi, fazi i periodu funkcija oblika: $y = \sin bx$ $y = \sin(bx + c)$ $y = a \sin(bx + c)$ <ul style="list-style-type: none"> -riješiti jednačine oblika $\sin(bx + c) = a$ <ul style="list-style-type: none"> -riješiti nejednačine oblika $\sin(bx + c) < a$ <ul style="list-style-type: none"> -primjenjuje trigonometrijske identitete. 	<p>Orijentirani ugao. Radian. Trigonometrijska kružnica. Definicija trigonometrijskih funkcija na kružnici. Periodičnost i parnost trigonometrijskih funkcija. Svođenje na prvi kvadrant. Trigonometrijske funkcije</p> $f(x) = \sin x$ $f(x) = \cos x$ $f(x) = \operatorname{tg} x$ <p>(grafikon, nule, znak, tok). Funkcija $y = a \sin(bx + c)$.</p> <p>Adicione teoreme. Trigonometrijske funkcije dvostrukog ugla i polovine ugla. Transformacija zbira i razlike trigonometrijskih funkcija u proizvod i obratno. Trigonometrijske jednačine. Trigonometrijske nejednačine</p>	<p>Fizika: elektrodinamika oscilacije i talasi.</p>

NASTAVNI PROGRAM

FIZIKA

DRUGI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2
Godišnji broj nastavnih časova: 70

Opći ciljevi:

- učenikovo razumijevanje uloge fizike u tehnološkom razvoju,
- učenikovo razumijevanje ekonomskih, socijalnih i etičkih efekte naučnih dostignuća.

Posebni ciljevi nastavnog programa su:

- pokazati razumijevanje:
 - naučnih činjenica i koncepata,
 - naučnih metoda i tehnike,
 - naučne terminologije,
 - metoda predstavljanja naučnih informacija;
- primijeniti i koristiti:
 - naučne činjenice i koncepte,
 - naučne metode i tehniku,
 - naučnu terminologiju u komunikaciji,
 - odgovarajuće metode predstavljanja naučnih informacija;
- postaviti, analizirati i vrednovati;
 - hipoteze, istraživačka pitanja,
 - naučne metode i tehniku,
 - naučna objašnjenja;
- pokazati istrajnost i odgovornost u naučnom istraživanju i rješavanju naučnih problema;
- pokazati vještine potrebne za naučno istraživanje
- steći navike za racionalno korištenje i štednju svih vidova energije.

Tematske oblasti i okvirni broj nastavnih časova:

Uvod. (1 nastavni čas)

Molekulska-kinetička teorija. (8 nastavnih časova)

Termodinamika. (10 nastavnih časova)

Fluidi. (8 nastavnih časova)

Molekulske sile i agregatna stanja. (8 nastavnih časova)

Elektrostatika. (10 nastavnih časova)

Električna struja. (17 nastavnih časova)

Napomena: Realizacija pismene zadaće (planirane 2 pismene zadaće za nastavnu godinu – priprema za pismenu zadaću, izrada pismene zadaće i ispravak pismene zadaće) što je 6 nastavnih časova i 2 nastavna časa na zaključivanje ocjena.

SADRŽAJI I ISHODI PROGRAMA

Uvod

Tema 1. Molekularno-kinetička teorija

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da zna:</p> <ul style="list-style-type: none">-red veličine prečnika atoma i koncentracije čestica,-definira idealni gas i da ga razlikuje od realnog gasa,-objasni razliku između celzijusove i apsolutne (termodinamičke) temperaturne skale,-objasni razliku između statističkih i fenomenoloških metoda,-prepozna tri različite brzine: srednju, aritmetičku, srednju kvadratnu i najvjerovatniju brzinu čestica gasa,-razlikuje stanje gasa i proces u gasu,-izvede jednačinu stanja gasa iz osnovne jednačine molekularno-kinetičke teorije,-razumije relacije između veličina koje određuju mikrostanje sistema i veličina koje određuje makrostanje gasa: pritisak, temperatura, srednja kinetička energija čestica,-razumije i primijeni zakonitosti izoprocesa, grafički ih prikazuje i analizira,-primijeni jednačinu stanja i gasne zakone na jednostavnije problem.	<p>Kretanje čestica gasa. Maksvelova raspodjela čestica gasa po brzinama. Model idealnog gasa. Pritisak gasa. Osnovna jednačina molekularno-kinetičke teorije gasova. Jednačina stanja idealnog gasa (oblik jednačine: preko broja čestica gasa). Gasni zakoni za izoprocese. Bojl-Mariotov zakon, Šarlov zakon i Gej Lisakov zakon. Pritisak i temperatura gasa. Gasni termometar. Avogadrov zakon. Drugi oblik jednačine stanja gasa (preko broja molova).</p> <p>Animacije i demonstracioni ogledi : phet.simulacije Colorado www.vascak.cz</p> <p>Toplotno kretanje molekula gasa (model Braunovog kretanja).</p> <p>Laboratorijska vježba : Provjera jednog gasnog zakona.</p>	<p>Matematika, Informatika, Hemija, Biologija.</p>

Tema 2. Termodinamika

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none">-definira unutrašnju energiju,-razlikuje unutrašnju energiju i promjenu unutrašnje energije,- razlikuje temperaturu i toplotu-objasni specifične toplotne kapacitete i način eksperimentalnog određivanja specifičnog toplotnog kapaciteta metalnog tijela,-razumije prvi princip termodinamike	<p>Unutrašnja energija. Promjena unutrašnje energije. Količina toplote. Toplotni kapacitet tijela. Specifični toplotni kapaciteti. Kalorimetar. Prvi princip termodinamike. Rad idealnog gasa pri izoprocesima. Toplotni kapaciteti gasova.</p>	<p>Matematika, Informatika, Biologija.</p>

<p>-grafički prikazuje rad gasa u pV–dijagramu u različitim procesima,</p> <p>-razlikuje specifični toplotni kapacitet gasa pri stalnom pritisku i pri stalnoj zapremini,</p> <p>-objasni kako nastaju adijabatski procesi i da navede primjere za takve procese,</p> <p>-razlikuje povratne i nepovratne procese u gasu,</p> <p>-protumači drugi princip termodinamike,</p> <p>-objasni radni ciklus idealnog toplotnog motora i koeficijent korisnog učinka,</p> <p>-vrši proračun energetske bilansa u različitim procesima u gasu u toku jednog radnog ciklusa toplotnog motora.</p>	<p>Adijabatski procesi. Poasonova jednačina. Povratni i nepovratni procesi. Entropija. Drugi princip termodinamike. Toplotni motori. Karnoov ciklus.</p> <p>Animacije i demonstracioni ogledi : phet.simulacije Colorado www.vascak.cz Adijabatski procesi (kompresija, ekspanzija). Rad toplotnog motora.</p> <p>Laboratorijska vježba : Određivanje specifičnog toplotnog kapaciteta metalnog tijela pomoću kalorimetra.</p>	
--	--	--

Tema 3. Fluidi

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <p>-objasni kako se prenosi pritisak kroz fluid i primjenu takvog prenošenja kod hidraulične kočnice i dizalice,</p> <p>-iskaže i primijeni Arhimedov zakon,</p> <p>-razumije i primijeni jednačinu kontinuiteta,</p> <p>-razlikuje težinu tijela i gravitacionu silu,</p> <p>-razlikuje tri pritiska u fluidu,</p> <p>-primijeni Bernulijevu jednačinu u jednostavnijim slučajevima.</p>	<p>Pritisak stuba fluida. Paskalov zakon. Arhimedov zakon. Stacionarno proticanje fluida. Jednačina kontinuiteta. Bernulijeva jednačina. Primjena Bernulijeve jednačine.</p> <p>Animacije i demonstracioni ogledi : phet.simulacije Colorado www.vascak.cz Visinski pritisak (U-cev). Dinamički pritisak. Bernulijeve jednačina (Pitoova cijev).</p> <p>Laboratorijska vježba : Mjerenje zapreminskog protoka u vodovodnoj cijevi.</p>	<p>Matematika, Informatika, Hemija.</p>

Tema 4. Molekularne sile i agregatna stanja

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -shvati elektromagnetnu prirodu molekularnih sila -razumije povezanost intenziteta molekularnih sila i dubine potencijalne jame, -objasni toplotno širenja na primjerima (živini termometri, mostovi, rezervoari sa naftom, dalekovodi . . .), -objasni razliku između kristalnih i amorfni tijela, -razumije različite oblike deformacija tijela, -objasni granicu elastičnosti i uticaj normalnog napona na istezanje materijala, -razumije prirodu viskoznosti i pojavu otpora kretanju čvrstog tijela kroz tečnost, -objasni prirodu sile površinskog napona i princip minimuma potencijalne energije slobodne površine tečnosti, -objasni djelovanje molekularnih sila pri kapilarnoj elevaciji i kapilarnoj depresiji, -razumije ulogu dopunskog pritiska zakrivljene slobodne površine tečnosti, -navesti primjere za površinski napon i kapilarne pojave, -objasni fazu supstance, fazne prelaze i karakteristične temperature, -vrši proračun energije koja se ulaže ili oslobađa pri različitim faznim prelazima 	<p>Priroda molekularnih sila. Potencijalna jama. Toplotno širenje tijela. Kristalna i amorfna tijela. Elastičnost čvrstih tijela. Hukov zakon. Osobine tečnih tijela. Površinski napon. Kapilarne pojave. Fazni prijelazi. Dijagrami prelaza.</p> <p>Animacije i demonstracioni ogledi : phet.simulacijeColorado www.vascak.cz Toplotno širenje tijela. Elastične deformacije. Površinski napon i kapilarne pojave.</p> <p>Laboratorijska vježba Određivanje Jungovog modula elastičnosti žice. Određivanje koeficijenta površinskog napona tečnosti.</p>	<p>Matematika, Informatika, Hemija, Biologija.</p>

Tema 5. Elektrostatika

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -objasni elementarnu količinu naelektrisanja, količinu naelektrisanja i naelektrisavanje tijela, -razumije zakon održanja količine naelektrisanja, -objasni zakon uzajamnog djelovanja tačkastih količina naelektrisanja (Kulonov zakon), -grafički predstavi električno polje pomoću linija sile i definira jačinu električnog polja, -izvede formulu za rad sile u električnom polju, -definira električni potencijal tačkastog 	<p>Količina naelektrisanja. Elektrostatička sila. Kulonov zakon. Jačina električnog polja. Linije sile. Rad u električnom polju. Električni potencijal i napon. Promena potencijala. Veza između jačine homogenog električnog polja i napona. Električni kapacitet. Električni kondenzator. Vezivanje kondenzatora. Energija i gustina energije električnog polja.</p>	<p>Matematika, Informatika, Biologija.</p>

<p>naelektrisanja i električni napon, -objasni relaciju između jačine homogenog električnog polja i napona, -objasni električni kapacitet izolovanog metalnog provodnika, -objasni kapacitet pločastog kondenzatora, -izvede formule za ekvivalentni kapacitet redne i paralelne veze kondenzatora i navede karakteristike ovakvog vezivanja kondenzatora, -objasni energiju i gustinu energije električnog polja, -rješava jednostavnije probleme u vezi sa Kulonovom silom, jačinom električnog polja i vezivanjem kondenzatora.</p>	<p>Animacije i demonstracioni ogledi : phet.simulacijeColorado www.vascak.cz Naelektrisanje tijela. Linije sile električnog polja. Zavisnost kapacitivnosti od rastojanja između ploča kondenzatora sa vazduhom i sa nekim čvrstim dielektrikom.</p>	
--	--	--

Tema 6. Električna struja

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da: -razlikuje brzinu kretanja naelektrisanih čestica i brzinu prenošenja električne energije kroz strujni provodnik, -razumije da je elektromotorna sila izvora struje mjeru za uloženu energiju unutar izvora, -definira jačinu i gustinu električne struje, -objasni prirodu električne otpornosti metalnog provodnika prema klasičnoj teoriji, -razumije volt-ampersku karakteristiku omsko provodnika, -objasni transformaciju električne energije izraženu Džulovim zakonom, -razumije da su Kirhofova pravila posljedica zakona održanja, -primijeni Kirhofova pravila na strujna kola sa dvije strujne konture, -objasni relaciju između utrošene električne energije i snage potrošača, -razlikuje provodljivost elektrolita i provodljivost metalnog provodnika, -objasni Faradejev zakon elektrolize i njenu primjenu -objasni uticaj temperature katode na jačinu struje u vakuumu, zavisnost jačine električne struje u vakuumu od napona na elektrodama, -može uprediti provodljivost metalnih provodnika, elektrolita i gasova, -razlikuje nesamostalno i samostalno pražnjenje u gasovima.</p>	<p>Nastanak električne struje. Elektromotorna sila i napon. Jačina i gustina struje. Električna otpornost I provodljivost. Omov zakon. Džulov zakon. Omov zakon za prosto kolo. Kirhofova pravila. Vezivanje otpornika. Rad i snaga električne struje. Elektrolitička disocijacija. Provodljivost elektrolita. Faradejev zakon elektrolize.</p> <p>Provodljivost gasova. Ionizacija gasova. Nesamostalno pražnjenje. Gajgerov brojač. Samostalno pražnjenje. Plazma.</p> <p>Animacije i demonstracioni ogledi : phet.simulacijeColorado www.vascak.cz Direktna i inverzna veza dvije baterije. Omov zakon za dio i za cijelo strujno kolo. Električna otpornost provodnika. Električna provodljivost elektrolita.</p> <p>Laboratorijska vježba Provjera Omovog zakona. Mjerenje električnog otpora .</p>	<p>Matematika, Informatika, Hemija, Biologija.</p>

NASTAVNI PROGRAM

HEMIJA

DRUGI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2

Godišnji broj nastavnih časova: 70

OPĆI I POSEBNI CILJEVI PROGRAMA:

Sadržaji nastavnog predmeta Hemija u drugom razredu se nadovezuju na program Hemije obrađen u prvom razredu i predstavljaju solidnu osnovu za izučavanje i razumijevanje nastavnih sadržaja Hemije u trećem i četvrtom razredu, organske hemije i biohemije. Radi ostvarivanja općih ciljeva, u okviru ovog nastavnog predmeta se obrađuju i usvajaju znanja vezana za razumijevanje odnosa između strukture elektronskog omotača atoma elemenata, njihovog položaja u periodnom sistemu elemenata, te fizičkih i hemijskih osobina koje se kroz periodni sistem periodično ponavljaju. Učenici se osposobljavaju da dovedu u korelaciju položaj elementa u periodnom sistemu sa strukturom zadnje ljuske atoma, a time i sa karakterom odgovarajućeg oksida, kao i odgovarajućeg hidroksida, kiseline, odnosno baze. Istovremeno se učenici upoznaju sa osnovnim fazama procesa industrijskog dobijanja važnijih elemenata i njihovih jedinjenja, njihovom praktičnom primjenom i načinima zaštite životne sredine.

Sadržajima ovog nastavnog predmeta se ostvaruju i posebni ciljevi vezano za saznanja o dobijanju, osobinama i primjeni važnijih elemenata i njihovih jedinjenja iz svake grupe periodnog sistema elemenata pojedinačno. U okviru obrade elemenata, predstavnika grupa, učenici treba da nauče i koje su osnovne kvalitativne reakcije za dokazivanje tih elemenata u ionskom stanju u sastavu njihovih rastvorljivih soli. Kad god je to moguće, pri obradi nove nastavne jedinice treba demonstrirati odgovarajuće nastavne ogledne koji će nastavu učiniti interesantnijom, a učenici eksperiment prihvatiti kao najbolji način upoznavanja sadržaja iz Hemije. Na ovom stepenu obrazovanja učenici treba da nauče koja je prevencija nezgoda pri radu sa toksičnim i eksplozivnim neorganskim supstancama i da se osposobe za pružanje prve pomoći u laboratoriji.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI / ISHODI PROGRAMA

Tematske oblasti i okvirni broj nastavnih časova:

Elektrohemijska. (12 nastavnih časova)

Kinetika hemijskih reakcija. (12 nastavnih časova)

Analitička hemija. (8 nastavnih časova)

Elementi I grupe periodnog sistema. (3 nastavna časa)

Elementi II grupe periodnog sistema. (3 nastavna časa)

Elementi III grupe periodnog sistema. (3 nastavna časa)

Elementi IV grupe periodnog sistema. (3 nastavna časa)

Elementi V grupe periodnog sistema. (3 nastavna časa)

Elementi VI grupe periodnog sistema. (3 nastavna časa)

Elementi VII grupe periodnog sistema. (3 nastavna časa)

Elementi VIII grupe periodnog sistema. (3 časa)

Prelazni metali. (6 nastavna časova)

Vodonik. (3 nastavna časa)

Kiseonik. (3 nastavna časa)

Voda. (nastavna časa)

Tema: ELEKTROHEMIJA.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -zna objasniti galvanske članke, -zna izotope i elektrodni potencijal, -zna elektrohemijske izvore električne struje i njihove reakcije, - zna elektrolizu i Faradejeve zakone elektrolize. 	<p>Elektrohemijske reakcije.</p> <p>Galvanske članke.</p> <p>Elektrodni potencijal (Hidrogenova elektroda; Standardni redukcijski elektrodni potencijal).</p> <p>Elektrohemijski izvori električne struje (baterija i akumulator).</p> <p>Elektroliza i Faradejevi zakoni elektrolize.</p>	<p>Fizika: pretvaranje hemijske energije u fizičku.</p> <p>Matematika: stehiometrijska izračunavanja.</p>

Tema: KINETIKA HEMIJSKIH REAKCIJA.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da zna:</p> <ul style="list-style-type: none"> -nabrojati faktore od kojih zavisi brzina hemijske reakcije, -podjelu hemijskih reakcija, -konstantu hemijske ravnoteže, -ionsku koncentraciju, -pH vrijednost. 	<p>Faktori brzine hemijske reakcije (koncentracija, katalizatori, temperatura, usitnjenost reaktanata i agregatno stanje).</p> <p>Podjela hemijskih reakcija (molekularnost, red i složene hemijske reakcije).</p> <p>Ravnoteža hemijskih reakcija.</p> <p>Ionska koncentracija.</p> <p>pH vrijednost.</p>	<p>Fizika: tačke topljenja i ključanja, elektrodni potencijal.</p> <p>Biologija: pH vrijednost kao bitan faktor u prirodi.</p>

Tema: ANALITIČKA HEMIJA

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -zna metode anorganske i organske analize, -zna analitičke reagense, -zna nabrojati katione i grupne reagense svih grupa kationa i aniona, -zna izračunavanje kod gravimetrijskog određivanja 	<p>Metode anorganske i organske analize.</p> <p>Kationi i grupni reagensi.</p> <p>Anioni i rastvorljivost aniona.</p> <p>Gravimetrija.</p> <p>Volumetrija.</p>	<p>Matematika: Stehiometrijska izračunavanja.</p>

željeza, -zna pipetirati i vršiti titraciju.		
---	--	--

Tema: ELEMENTI I GRUPE.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da: -zna koji su predstavnici elemenata I grupe, -zna kako se mijenjaju osobine elemenata I grupe u zavisnosti od rednog broja.</p>	Opće osobine elemenata I a grupe.	Fizika: Struktura atoma, elektroni i nukleoni. Biologija: Natrijum i kalijum kao biogeni elementi. Matematika: Stehiometrijska izračunavanja.

Tema: ELEMENTI II GRUPE.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da zna: -koji su predstavnici elemenata II grupe, -koje su opće osobine elemenata II grupe i po čemu se osobine elemenata II grupe razlikuju od osobina elemenata I grupe.</p>	Opće osobine elemenata II grupe Poređenje osobina elemenata I i II grupe. -Osobine magnezija i kalcija.	Fizika: Metalna veza, gustina metala, tačke topljenja i ključanja, elektrodni potencijal. Biologija: Kalcij i magnezij kao biogeni elementi. Geografija: Kalcij i magnezij u sastavu minerala, ruda, stijena.

Tema: ELEMENTI XIII GRUPE.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da zna: -koji su predstavnici elemenata XIII grupe i koje su njihove opće osobine, -kako se dobija aluminij i gdje se upotrebljava.</p>	Opće osobine elemenata IIIa grupe. Dobijanje, osobine i upotreba aluminija; legure aluminija.	Fizika: Kristalizacija i kristalni sistemi. Matematika: Stehiometrijska izračunavanja.

Tema: ELEMENTI XIV GRUPE.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da zna:</p> <p>-nabrojati predstavnike XIV grupe elemenata i uočiti postepene promjene u osobinama sa porastom atomskog broja,</p> <p>-osnovne osobine i upotrebu kristalnih i amorfnih modifikacija ugnjenika.</p>	<p>Predstavnici i opće osobine elemenata XIV grupe.</p> <p>Osobine ugljenika; dijamant, grafit, fuleren , ugalj i koks.</p> <p>Dobijanje i osobine jedinjenja ugljenika (oksidi, ugljena kiselina, karbonati, bikarbonati, karbidi i cijanidi).</p>	<p>Fizika: Kubični i heksagonski kristalni sistemi.</p> <p>Biologija: ugljenik kao biogeni element, ugljen dioksid i njegovo kruženje u prirodi.</p>

Tema: ELEMENTI XV GRUPE.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da zna:</p> <p>-koji su predstavnici elemenata XV grupe i koje su njihove zajedničke osobine,</p> <p>-fizičke i hemijske osobine azota i fosfora,</p> <p>-koja su najvažnija jedinjenja azota i fosfora.</p>	<p>Predstavnici i opće osobine elemenata XV grupe.</p> <p>Dobijanje i osobine azota.</p> <p>Jedinjenja azota (hidridi, oksidi, kiseline i soli).</p> <p>Fosfor i njegova jedinjenja.</p>	<p>Matematika: Računske operacije pri stehiometrijskim izračunavanjima na osnovu hemijskih jednačina.</p> <p>Biologija: Značaj azota i fosfora za živu materiju.</p> <p>Matematika: Stehiometrijska izračunavanja.</p>

Tema: ELEMENTI XVI GRUPE.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da zna:</p> <p>-koji su predstavnici elemenata XVI grupe i koje su im opće osobine,</p> <p>-koje su osobine kiseonika i sumpora i njihovih alotropskih modifikacija,</p> <p>-osnovne osobine jedinjenja sumpora i ostalih elemenata XVI grupe.</p>	<p>Predstavnici i opće osobine elemenata XVI grupe .</p> <p>Osobine i rasprostranjenost kiseonika i njegovih jedinjenja; značaj ozona.</p> <p>Oksidacioni broj sumpora u jedinjenjima: hidridima, oksidima, kiselinama i njihovim solima (uporediti sa oksidacionim brojem kiseonika u njegovim jedinjenjima).</p>	<p>Fizika: Joule-Thompson-ov efekat kod dobijanja tečnog vazduha.</p> <p>Biologija: Značaj kiseonika za životne procese.</p> <p>Matematika: Stehiometrijska izračunavanja .</p>

Tema: ELEMENTI XVII GRUPE.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da zna:</p> <ul style="list-style-type: none"> -predstavnike XVII grupe i njihove opće osobine, -koje su osnovne fizičke i hemijske osobine fluora, hlora, broma i joda, kao najizrazitijih nemetala među elementima, -imena i formule kiselina hlora i ostalih elemenata XVII grupe . 	<p>Predstavnici i opće osobine elemenata XVII grupe (uporediti ih sa osobinama metala I grupe).</p> <p>Osobine fluora, hlora, broma i joda.</p> <p>Dobijanje hlora u laboratoriji i u industriji i njegova primjena</p> <p>Jedinjenja hlora: oksidi, kiseline i njihove soli.</p>	<p>Fizika: Međumolekularne sile i njihov uticaj na fizičke osobine.</p> <p>Matematika: stehiometrijska izračunavanja.</p>

Tema: ELEMENTI XVIII (NULTE) GRUPE.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da zna:</p> <ul style="list-style-type: none"> -koji su predstavnici elemenata XVIII grupe i koje su im opće osobine, -kako konfiguracija zadnje ljuske atoma elemenata XVIII grupe (stabilna elektronska konfiguracija) utiče na njihove fizičke i hemijske osobine, -gdje se primjenjuju elementi XVIII grupe. 	<p>Predstavnici i opće osobine elemenata XVIII grupe.</p> <p>Veza između konfiguracije zadnje ljuske elektronskog omotača atoma elemenata XVIII grupe i njihove hemijske inertnosti.</p> <p>Primjena nekih inertnih gasova.</p>	<p>Fizika: Otkriće argona- značaj fizičkih mjerenja u nauci.</p> <p>Pricip neonskog osvjetljenja.</p>

Tema: PRELAZNI METALI.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da zna:</p> <ul style="list-style-type: none"> -dovesti u vezu položaj prelaznih metala u periodnom sistemu i njihovu elektronsku konfiguraciju kao „d“ elemenata sa njihovim fizičkim i hemijskim osobinama, -strukturu i osobine kompleksnih jedinjenja prelaznih metala, -postupke industrijskog dobijanja prelaznih elemenata, -osnovne osobine Fe, Co, Ni, Cr, Mn i njihovih jedinjenja, -osnovne osobine poluplemenitih i plemenitih metala (Cu, Ag, Au, Pt), -osnovne osobine i jedinjenja cinka i žive. 	<p>Predstavnici i opće osobine prelaznih metala</p> <p>Kompleksi prelaznih metala.</p> <p>Principi proizvodnje prelaznih metala iz njihovih ruda.</p> <p>Gvožđe - osobine, kao i osobine i vrste njegovih jedinjenja; čelik.</p> <p>Co, Ni, Cr, Mn - osnovne osobine, tipovi jedinjenja i primjena.</p> <p>Cu, Ag, Au, Pt - osnovne osobine, tipovi jedinjenja i primjena.</p> <p>Zn i Hg – osnovne osobine, tipovi jedinjenja i primjena.</p>	<p>Fizika: ponašanje metala (legura) pri promjeni temperature, bimetal; elektroprovodljivost metala...</p> <p>Geografija: rasprostranjenost prelaznih elemenata u Zemljinoj kori, minerali, rude...</p>

Tema: VODONIK- prvi elemenat u periodnom sistemu elemenata.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -zna objasniti specifičan položaj vodonika u periodnom sistemu, -zna izotope vodonika i njihovu zastupljenost u prirodi – kosmosu, - dobijanje i primjenu vodonika. 	<p>Osobine vodonika.</p> <p>Dobijanje u laboratoriji i u industriji.</p> <p>Hidridi.</p>	<p>Fizika: Borov model vodonikovog atoma.</p> <p>Biologija: vodonik kao biogeni elemenat.</p>

Tema: KISEONIK.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -zna objasniti položaj kiseonika u periodnom sistemu, -zna zastupljenost kiseonika u prirodi – kosmosu, -dobijanje i primjenu kiseonika. 	<p>Osobine kiseonika.</p> <p>Dobijanje kiseonika u laboratoriji.</p> <p>Oksidi.</p>	<p>Fizika: Borov model vodonikovog atoma.</p> <p>Biologija: vodonik kao biogeni elemenat.</p>

Tema: Voda.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
Učenik treba da zna: -podjelu voda, -osobine vode.	Voda: dobijanje, osobine. Podjela voda.	Biologija: značaj vode za živi svijet.

DIDAKTIČKA UPUTSTVA I PREPORUKE:

Pri realizaciji nastavnih sadržaja po temama nastavnici mogu izvesti ogledе, vježbe ili demonstracije prilagoditi uslovima rada u školi.

NASTAVNI PROGRAM

BIOLOGIJA

DRUGI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2

Godišnji broj nastavnih časova: 70

Posebni ciljevi i zadaci nastave biologije su da:

- učenici steknu opća naučna znanja iz oblasti biološke nauke i prakse, neophodna za razumijevanje života,
- učenici razumiju opće zakonitosti koje vladaju u prirodi i prihvate ih kao osnovu za formiranje sopstvenih stavova, interesovanja i oblika ponašanja prema sredini u kojoj žive,
- učenici razviju vještinu, naviku i sposobnost posmatranja i proučavanja živog svijeta i čovjeka u njemu,
- učenici razviju intelektualne vještine i sposobnost analize, sinteze, indukcije, dedukcije, analogije, apstrahiranja, poimanja, upoređivanja i uopćavanja bioloških pojmova, pravila, principa, zaključaka, dokaza, hipoteza, teorija,...
- učenici razviju vještine i sposobnosti kritičkog mišljenja, tumačenja bioloških činjenica, razumijevanja i primjene bioloških principa i dokaza, zaključivanja iz naučnih podataka, formuliranja hipoteza i postavljanja ogleđa, sposobnost procjenjivanja lijepog,
- učenici razviju vještine i sposobnosti: mikroskopiranja, izrade mikroskopskih preparata, herbarizovanja biljaka, konzerviranja biološkog materijala, planiranja i postavljanja eksperimentalnih aparatura, disekcije, korištenja mjernih instrumenata...
- učenici uoče osnovne karakteristike flore i faune u BiH i na Balkanu,
- učenici uoče da je očuvanje, unapređenje i zaštita životne sredine njihov prioritetni zadatak,
- učenici razviju svijest o važnosti zaštite i očuvanja ugroženih biljnih i životinjskih vrsta,
- učenici razviju svijest o važnosti očuvanja, unapređenja i zaštite zdravlja.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI / ISHODI PROGRAMA

Tematska oblast I: MORFOLOGIJA, FIZIOLOGIJA I ONTOGENIJA BILJAKA. (okvirni broj nastavnih časova 34)		
Tema I: Od molekule do organizma. (okvirni broj nastavnih časova 14)		
Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>1. Učenik treba da: -uoči složenost građe biljnog organizma.</p> <p>1.1. Učenik treba da: n-abroji, objasni i razlikuje osobine biljaka, -analizira i objasni organizaciju biljnog organizma, -uoči značaj organizacije biljne ćelije za funkcioniranje biljnog organizma, -uoči značaj metode vodenih kultura u određivanju hemijskog sastava biljke, objasni elementarni hemijski sastav biljnog organizma, -navede i klasificira hemijske elemente i jedinjenja u sastavu biljnog organizma.</p> <p>1.2. Učenik treba da: -nabroji vrste biljnih tkiva, -razlikuje tvorna i trajna tkiva, -opiše i razlikuje vrste tvornih tkiva, -uoči položaj tvornih tkiva, -uoči značaj tvornih tkiva za biljku, -nabroji i razlikuje vrste trajnih tkiva, -objasni građu i navede ulogu različitih vrsta trajnih tkiva (parenhimskog, mehaničkog, pokoričnog, sprovodnog i sekretornog tkiva), -uoči značaj različitih vrsta trajnih tkiva za biljku, -razvija vještinu i sposobnost mikroskopiranja i izrade mikroskopskih preparata. -analizira građu tkiva pod mikroskopom.</p>	<p>Od molekule do organizma</p> <p>1.1. Osobine biljnog organizma osobine biljaka: individualnost, organizacija, hemijski sastav, metabolizam (disanje, ishrana, izlučivanje), pokretljivost, rast, osjetljivost, prilagođavanje, razmnožavanje, starenje, smrt; organizacija biljaka: ćelija, tkivo, organ, organizam; elementarni hemijski sastav biljaka: metoda vodenih kultura, biogeni elementi, makrometabolički elementi, mikrometabolički elementi, elementi u tragovima.</p> <p>1.2. Morfologija biljnih tkiva (tvorna i trajna). Tvorna tkiva ili meristemi građa, vrste, uloga: primarna i sekundarna, vršna, bočna, umetnuta interkalarna), traumatična (tkiva rane), vegetaciona kupa korijena i izdanka (stabla), kambijum, felogen. Trajna tkiva (građa, vrste, uloga): Osnovna ili parenhimska tkiva: parenhim za apsorpciju, za fotosintezu, za skladištenje, rizodermis, hlarenhim, aerenhim. Mehanička tkiva: kolenhim, sklerenhim, skleridi. Pokorična tkiva: epidermis, peridermis, mrtva kora, stome, kutikula, felogen, pluta, lenticelle. Sprovodna tkiva: ksilem, floem, traheje, traheide, sitaste cijevi, ćelije pratilice. Sekretorna ili žljezdana tkiva: površinska sekretorna tkiva, unutrašnja sekretorna tkiva, etarska ulja, žarne ćelije, nectar. Posmatranje građe tkiva pod mikroskopom (vježba).</p>	<p>Hemija: neorganske i organske supstance.</p>

<p>1.3. Učenik treba da: -prepozna vegetativne biljne organe i uoči njihov značaj; -korijen: -uoči da se vegetativni dijelovi biljke sastoje od sistema izdanaka i korijenovog sistema, -razlikuje vegetativne i reproduktivne biljne organe, -nabroji i objasni uloge korijena, -opiše i objasni razviće i rast korijena, -razlikuje žiličast i osovinski korijenov system, -nabroji zone korijena na uzdužnom presjeku, -opiše primarnu i sekundarnu građu korijena, -navede neke metamorfoze korijena, -uoči značaj rasta i razvića korijena za biljku.</p> <p>1.4. Učenik treba da: -opiše građu izdanaka, -klasificira izdanke prema dužini, -uoči vrste i značaj pupoljaka, -razlikuje vrste grananja, -nabroji i razlikuje vrste nadzemnih i podzemnih izdanaka i njihovih metamorfoza, -nabroji i objasni uloge stable, -razlikuje drvenasto i zeljasto stablo, -nabroji i razlikuje vrste drvenastih i zeljastih biljaka, -opiše primarnu i sekundarnu građu stable, -uoči značaj rasta i razvića stabla za biljku.</p> <p>1.5. Učenik treba da: -skicira i opiše građu lista nabroji i objasni uloge lista analizira simetriju, nervaturu i oblik liske, -razlikuje proste i složene listove, -objasni raspored listova na biljci, -klasificira listove po položaju, -razlikuje heterofiliju, anizofiliju i gamofiliju, -objasni anatomske građe lista, -uoči prisustvo, položaj i značaj stoma, -nabroji i razlikuje metamorfoze lista, -uoči značaj rasta i razvića lista za biljku, -razvija vještinu i sposobnost mikroskopiranja i izrade</p>	<p>Morfologija vegetativnih organa biljaka.</p> <p>1.3. Vegetativni biljni organ: Korijen građa, vrste, uloga: osovinski korijen, žiličast korijen, korijenov sistem, adventivni korijenovi, uzdužne zone korijena, rizodermis, kora, centralni cilindar, metamorfoze korijena, mikorize.</p> <p>1.4. Vegetativni biljni organ: Stablo-izdanak: nodus, internodus, kratki i dugi izdanak, vršni i bočni pupoljak, dihotomo, monopodijalno i simpodijalno grananje, podzemni izdanak, rizom, krtola, lukovica, nadzemni izdanak, stoloni, rašljike, trnovi, filokladije stablo: zeljaste i drvenaste biljke, drveće, žbunovi, polužbunovi, lijjane, jednogodišnje, dvogodišnje, višegodišnje biljke; epidermis, primarna kora, centralni cilindar, kambijum, sekundarna kora, sekundarno drvo, srž.</p> <p>1.5. Vegetativni biljni organ: List - građa, vrste, uloga: liska, lisna drška, lisna osnova, simetrija, nervatura lista, prosti i složeni listovi; spiralan, naspraman i pršljenast raspored listova; heterofilija, anizofilija i gamofilija; epidermis lica i naličja, stome, mezofil, sunderasto i palisadno tkivo, metamorfoze lista, trn, rašljike.</p> <p>Posmatranje građe vegetativnih organa pod mikroskopom (vježba).</p> <p>Morfologija reproduktivnih organa biljaka.</p>	
---	--	--

mikroskopskih preparata,
-posmatra i analizira vegetativne
organe pod mikroskopom.

<p>1.6. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -nabroji reproduktivne biljne organa, -razlikuje aktinomorfne i zigomorfne cvjetove, -nacrti i opiše dijelove cvijeta, -razlikuje čašične i krunične listiće, -opiše građu prašnika i tučka, -opiše građu i uočni značaj sjemenih zametaka, -razlikuje mikrosporangije, mikrospore i mikrogametofit od makrosporangija, makrospora, makrogametofita, -objasni oprašivanje i navede vrste oprašivanja, -opiše i objasni oplodjenje, -uoči značaj rasta i razvića cvijeta za biljku, -razlikuje cvjetove i cvasti navede dijelove cvasti i uočni njihov značaj, -razlikuje racemozne i cimozne cvasti. <p>1.7. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -skicira i opiše građu sjemena, -razlikuje monokotiledona i dikotiledona sjemena, -uoči varijabilnost sjemena u obliku, veličini, strukturi i boji sjemenjače, -objasni položaj, građu i značaj klice, -opiše građu ploda, -izvrši klasifikaciju plodova, -razlikuje proste i složene plodove, -razlikuje posebne i zbirne, pucajuće i nepucajuće, suhe i sočne plodove, i navede primjere različitih vrsta plodova, -objasni načine i značaj rasijavanja, -uoči značaj plodova i sjemena za rasijavanje, -razvija vještinu i sposobnost konzerviranja biološkog materijala, -razvija vještinu i sposobnost mikroskopiranja i izrade mikroskopskih preparata, -posmatra reproduktivne organe pod mikroskopom. 	<p>1.6. Reproductivni biljni organi. Cvijet i cvasti - građa i uloga: cvijet - cvjetna drška, cvjetna osnova, perijant, čašica, krunica, tučak, prašnici, aktinomorfni i zigomorfni cvjetovi, prašnički konac, prašnica, polenove kesice, polenova zrna, mikrosporangije, mikrospore, mikrogametofit, žig, stubić, plodnik, sjemeni zametak, integument, nucelus, mikropila, embrionova kesica, makrosporangija, makrospora, makrogametofit; cvasti - vreteno cvasti, monopodijalne (racemozne) i simpodijalne (cimozne) cvasti oprašivanje, oplodjenje.</p> <p>1.7. Reproductivni biljni organi: Sjeme i plod - sjeme: građa i uloga; sjemeni zametak, sjemenjača, jezgro, klica, kotiledoni; plod: građa i uloga; plodov omotač, sjeme, prosti plodovi (posebni, zbirni), pucajući i nepucajući, suvi i sočni, složeni plodovi, rasijavanje.</p> <p>Izrada zbirke plodova, sjemena i cvasti (vježba). Posmatranje građe reproduktivnih organa pod mikroskopom (vježba).</p>	
---	--	--

Tema II: Životni procesi u biljkama. (okvirni broj nastavnih časova 20)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>2. Učenik treba da: -uoči značaj najvažnijih životnih procesa u biljnom organizmu.</p> <p>2.1. Učenik treba da: -definira pojam metabolizam, -razlikuje kvalitativni i kvantitativni metabolizam, -razlikuje anaboličke i kataboličke procese, -uoči značaj enzima i ATP-a u metaboličkim procesima, -nabroji najznačajnije metaboličke procese biljaka, -nabroji i objasni uloge vode i mineralnih materija, -uoči značaj vode i mineralnih materija za biljku, -uoči značaj životnih procesa biljaka.</p> <p>2.2. Učenik treba da: -definira apsorpciju, difuziju i osmozu, -razlikuje osmotski, zidni i turgorov pritisak, -objasni silu usisavanja, plazmolizu i deplazmolizu, -opiše i objasni mehanizam apsorpcije vode iz zemljišta, -objasni kretanje vode kroz korijen, stablo i list, -uoči značaj korijenovog pritiska za kretanje vode navies, -uoči ulogu ksilema u kretanju vode.</p> <p>2.3. Učenik treba da: -definira transpiraciju i gutaciju, -razlikuje vrste transpiracije, -piše i objasni građu stominog aparata, -objasni mehanizam stomaterne transpiracije, -navede faktore koji utiču na intenzitet transpiracije, -uoči značaj transpiracije i gutacije za biljku, -razvija sposobnost i želju za eksperimentalnim istraživanjem, -razvija vještinu i sposobnost rukovanja laboratorijskim priborom, -posmatra, prati i analizira promjene u toku eksperimenta.</p>	<p>2. Životni procesi u biljkama.</p> <p>2.1. Životni procesi u biljkama metabolizam biljaka: promet materije i energije, kvalitativni, kvantitativni, promet materije i energije, anabolički i katabolički procesi, ATP, enzimi, vodni režim biljaka, promet mineralnih materija; značaj vode i mineralnih materija za biljku: uloga vode i mineralnih materija.</p> <p>Promet vode u biljci.</p> <p>2.2. Primanje i provođenje vode u biljci - vodni režim biljaka: apsorpcija, difuzija, osmoza, biljni pritisci (osmotski, zidni i turgorov), sila usisavanja, plazmoliza, deplazmoliza, korijenov pritisak, ksilem.</p>	<p>Hemija, Fizika.</p> <p>Hemija, Fizika.</p>
<p>2.3. Učenik treba da: -definira transpiraciju i gutaciju, -razlikuje vrste transpiracije, -opiše i objasni građu stominog</p>	<p>2.3. Odavanje vode iz biljke transpiracija: intenzitet transpiracije, kutikularna, lenticelarna i stomaterna transpiracija, stomin aparat, stomina</p>	<p>Hemija, Fizika.</p>

<p>aparata, -objasni mehanizam stomaterne transpiracije, -navede faktore koji utiču na intenzitet transpiracije, -uoči značaj transpiracije i gutacije za biljku,</p> <p>-razvija sposobnost i želju za eksperimentalnim istraživanjem, -razvija vještinu i sposobnost rukovanja laboratorijskim priborom, -posmatra, prati i analizira promjene u toku eksperimenta.</p> <p>2.4. Učenik treba da: -razlikuje makrometaboličke i mikrometaboličke elemente, -objasni primanje mineralnih soli i iona, -razlikuje pasivni i aktivni transport soli i iona, -nabroji neophodne biljne elemente, -navede promjene koje nastaju usljed nedostatka S, P, Mg, K, Ca, -uoči značaj neophodnih elemenata za biljku.</p> <p>2.5. Učenik treba da: -uoči značaj nitrata i amonijumovih soli u zemljištu za biljku, -opiše kako biljka prima N, -objasni biološku redukciju nitrata, amonifikaciju i nitrifikaciju i uoči njihov značaj, -uoči značaj denitrifikacije, -uoči značaj azotofiksacije, -navede neke amonifikatore, denitrifikatore i azotofiksatore, -opiše i objasni kruženje N u prirodi, -razvija sposobnost i želju za eksperimentalnim istraživanjem, -razvija vještinu i sposobnost rukovanja laboratorijskim priborom, -posmatra, prati i analizira promjene u toku eksperimenta.</p> <p>2.6. Učenik treba da: -uoči raznovrsnost i značaj ishrane biljaka, -razlikuje heterotrofne i autotrofne biljke, -nabroji i razlikuje načine heterotrofne ishrane biljaka, -definira, objasni i navede primjere procesa hemosinteze, -razlikuje hemosintezu i fotosintezu.</p>	<p>duplja, ćelije zatvaračice, ćelije pomoćnice; gutacija.</p> <p>Praćenje apsorpcije, transpiracije i gutacije (vježba).</p> <p>2.4. Primanje i provođenje mineralnih materija u biljci; primanje i provođenje mineralnih materija: anioni, kationi, pasivni i aktivni transport, ATP, ksilem;</p> <p>značaj mineralnih materija za biljku: uloga mineralnih soli i iona, neophodni elementi (S, P, Mg, K, Ca).</p> <p>Promet mineralnih materija u biljci.</p> <p>2.5. Azot i biljke; kruženje N u prirodi: nitrati, amonijumovi ioni, biološka redukcija nitrata, amonifikacija, nitrifikacija, Nitrosomonas, Nitrobacter, denitrifikacija, Micrococcus denitrificans, azotofiksacija, azotofiksatori, rod Rhizobium.</p> <p>Gajenje biljaka u vještačkim uslovima (vježba).</p> <p>Ishrana biljaka.</p> <p>2.6. Heterotrofija i autotrofija: heterotrofna ishrana biljaka: saprofiti, paraziti, biljke mesožderke; autotrofna ishrana biljaka: hemosinteza i fotosinteza.</p>	<p>Hemija.</p> <p>Hemija: oksido-redukcione reakcije.</p> <p>Fizika: apsorpcioni spektar.</p>
--	--	--

<p>2.7. Učenik treba da: -klasificira i razlikuje fotosintetičke pigmente, -uoči značaj pigmenata za fotosintezu, -analizira građu hloroplasta, -uoči značaj tilakoida, -definira proces fotosinteze i napiše opću jednačinu, -nabroji i razlikuje faze fotosinteze.</p> <p>2.8. Učenik treba da: -nabroji i objasni najznačajnije procese u svijetloj fazi fotosinteze, -razlikuje fotosisteme I i II, -nabroji krajnje produkte svijetle faze fotosinteze, -uoči značaj elektron-transportnog lanca i fotosintetičke fosforilacije.</p> <p>2.9. Učenik treba da: -uoči značaj produkata svijetle faze fotosinteze za odvijanje tamne faze, -nabroji i objasni najznačajnije procese u tamnoj fazi fotosinteze, -nabroji krajnje produkte tamne faze fotosinteze, -objasni Kalvinov ciklus na tri stepena, -uoči značaj electron-transportnog lanca i fotosintetičke fosforilacije, -objasni transport asimilata.</p> <p>2.10. Učenik treba da: -nabroji faktore koji utiču na fotosintezu, -objasni uticaj različitih faktora na fotosintezu, -uoči značaj fotosinteze za održanje života na Zemlji, -razvija sposobnost i želju za eksperimentalnim istraživanjem, -razvija vještinu i sposobnost rukovanja laboratorijskim priborom, -analizira intenzitet fotosinteze u eksperimentalnim uslovima.</p> <p>2.11. Učenik treba da: -definira proces disanja i napiše opću jednačinu, -navede jedinjenja koja se razlažu disanjem, -nabroji faze oksidacije šećera,</p>	<p>2.7. Fotosinteza; fotosintetički pigmenti: hlorofili, karotenoidi, fikobilini; hloroplasti - građa i uloga; primarne i sekundarne reakcije: opća jednačina fotosinteze.</p> <p>2.8. Svijetla faza fotosinteze; konverzije svjetlosne energije u hemijsku - procesi i produkti svijetle faze: oksidacija, redukcija, donor, akceptor, oksidant, reduktant, elektroni, NAD, NADP, NADH₂, NADPH₂, ATP, O₂, reakcioni centri (fotosistemi I, II), elektron-transportni lanac, fotosintetička fosforilacija, atepcaza.</p> <p>2.9. Tamna faza fotosinteze: tri stepena Kalvinovog ciklusa - procesi i produkti tamne faze: ribuloza-1, 5-bifosfat, karboksilacija, 3- fosfoglicerinska kiselina, redukcija, trioza fosfati, regeneracija, transport asimilata, floem-</p> <p>2.10. Značaj fotosinteze za održanje života na Zemlji. Faktori koji utiču na fotosintezu. Značaj fotosinteze. Intenzitet fotosinteze (vježba).</p> <p>2.11. Disanje - primarne i sekundarne reakcije: opća jednačina disanja; glikoliza: heksoze, piruvat, aerobno i anaerobno disanje, mliječnokiselinsko i alkoholno vrenje (fermentacija), etanol, mliječna kiselina, rod Lactobacillus, rod Saccharomyces; Krebsov ciklus: acetil- CoA, limunska kiselina, oksalsirčetna kiselina, FADH₂; β oksidacija masnih kiselina: lipaza, acil masne kiseline; transport elektrona: oksidativna fosforilacija, ADP, ATP.</p>	<p>Hemija.</p>

<p>-navede značaj glikolize, - navede krajnje produkte glikolize, Krepsovog ciklusa, mliječnokiselinskog i alkoholnog vrenja, - razlikuje aerobno i anaerobno disanje, - uoči značaj β oksidacije masnih kiselina, - uoči značaj elektron-transportnog lanca i oksidativne fosforilacije, - nabroji faktore koji utiču na disanje, - objasni uticaj različitih faktora na disanje, - uoči značaj disanja za život biljke, - razvija sposobnost i želju za eksperimentalnim istraživanjem, - razvija vještinu i sposobnost rukovanja laboratorijskim priborom, - posmatra, prati i analizira promjene u toku eksperimenta.</p> <p>Učenik treba da: - uoči značaj rasta i razvića biljaka.</p> <p>2.12. Učenik treba da: - definira životni ciklus, - nabroji i razlikuje faze životnog ciklusa, - razlikuje jednogodišnje, dvogodišnje i višegodišnje biljke, - razlikuje monokarpne i polikarpne biljke, - definira i razlikuje procese rasta i razvića, - nabroji biljne hormone i uoči njihov značaj za rast i razviće, - nabroji i objasni faze rasta i uoči njihov značaj, - uoči zone rasta kod biljaka, - navede vrste rasta, - uoči značaj meristema u procesu rasta, - objasni uticaj svjetlosti, niske i visoke temperature i suše na rast.</p>	<p>Faktori koji utiču na disanje. Značaj disanja. Kvalitativno dokazivanje disanja (vježba).</p> <p>Rast i razviće biljaka.</p> <p>2.12. Životni ciklus biljaka životni ciklus: ontogeneza, vegetativna i reproduktivna faza razvića, jednogodišnje, dvogodišnje, višegodišnje biljke, monokarpne, polikarpne; biljni hormoni: auksini, giberelini, citokinini, abscisinska kiselina, etilen; dioba, rast i diferencijacija ćelija: faze rasta, meristemi, zone izduživanja; uticaj spoljašnjih faktora na rast: svjetlost, temperatura, vlažnost.</p>	
---	---	--

<p>2.13. Učenik treba da: -nabroji i razlikuje faze vegetativnog razvića biljaka, -objasni građu sjemena i razvoj embriona, -nabroji i objasni faze klijanja sjemena, -navede uslove neophodne za klijanje, -razlikuje vrste klijanja, -opiše korelativne pojave kod biljaka, -uoči da su rast i razvoj kontinuirani procesi, -uoči značaj vegetativne faze razvoj biljaka.</p> <p>2.14. Učenik treba da: -nabroji i razlikuje faze reproduktivnog razvića, -opiše građu i razvoj cvijeta, -definira vernalizaciju i uoči njen značaj, -razlikuje i navede primjere biljaka prema fotoperiodskoj reakciji, -definira i objasni oprašivanje i oplodnju, -uoči uslove neophodne za razvoj ploda i sjemena, -opiše starenje i smrt biljaka, -uoči značaj reproduktivne faze razvoja biljaka, -razvija sposobnost i želju za eksperimentalnim istraživanjem, -razvija vještinu i sposobnost rukovanja laboratorijskim priborom, -posmatra, prati i analizira promjene u toku eksperimenta.</p> <p>2.15. Učenik treba da: -razlikuje pokrete utvrđenih biljaka i lokomotorne pokrete biljaka, -nabroji sve vrste pokreta kod biljaka, -definira i razlikuje vrste pokreta kod biljaka, -navede faktore koji izazivaju određene vrste pokreta biljaka, -navede primjere biljaka koje izvode određenu vrstu pokreta, -razlikuje pokrete rasta i pokrete promjene turgorovog pritiska, -uoči značaj pokreta kod biljaka, -razvija sposobnost i želju za eksperimentalnim istraživanjem, -razvija vještinu i sposobnost rukovanja laboratorijskim priborom, -posmatra, prati i analizira promjene u toku eksperimenta.</p>	<p>2.13. Vegetativna faza razvića biljaka; razviće embriona: sjemenjača, embrion, endosperm, kotiledoni; klijanje sjemena: dormancija sjemena, skarifikacija, stratifikacija, faze klijanja, imbibicija, epigeično, hipogeično. Juvenilni period. Razvoj vegetativnih organa.</p> <p>2.14. Reproductivna faza razvića biljaka - adultni stadijum; razvoj cvijeta: cvjetanje, vernalizacija (jarovizacija), fotoperiod, fotoperiodska indukcija, fotoperiodizam, biljke dugog i kratkog dana, fotoperiodski neutralne biljke; oprašivanje i oplodnja: polinacija, fertilizacija. Razviće ploda i sjemena. Starenje i smrt. Praćenje razvića biljaka (pasulj, pšenica) - vježba.</p> <p>2.15. Pokreti kod biljaka; tropizmi: fototropizmi, geotropizmi; nastije: fotonastije, termonastije, seizmonastije; taksije: fototaksije, hemotaksije. Praćenje pokreta kod biljaka (vježba).</p>	
<p>Tematska oblast II: EKOLOGIJA I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE. (okvirni broj nastavnih časova 36)</p>		

Tema I: Osnovni ekološki pojmovi. (okvirni broj nastavnih časova 18)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>1. Učenik treba da: -uoči značaj ekologije.</p> <p>Učenik treba da: -definira pojam ekologije, -opiše historijski razvoj ekologije, -izvrši podjelu ekologije prema predmetu istraživanja, prema pristupu i primijeni istraživanja, prema stepenima ekološke organizacije, prema životnim oblastima i prema vrsti staništa, -uoči povezanost ekologije sa drugim naukama, -uoči značaj ekologije.</p> <p>1.2. Učenik treba da: -uoči raznovrsnost i značaj ekoloških faktora, -definira i klasificira ekološke faktore, -nabroji i objasni osobine ekoloških faktora, -klasificira i razlikuje abiotičke i biotičke faktore i navede primjere, -objasni dejstvo ekoloških faktora, -definira i analizira ekološku valencu, -razlikuje granične i karakteristične vrijednosti ekološke valence, -klasificira i razlikuje organizme prema širini ekološke valence, -uoči značaj limitirajućeg ekološkog faktora.</p> <p>1.3. Učenik treba da: -definira životno stanište, -nabroji različite vrste životnog staništa, -definira i klasificira životnu sredinu, -nabroji i definira različite vrste odnosa organizma i sredine, -navede primjere različitih vrsta odnosa organizma i sredine.</p>	<p>Osnovni ekološki pojmovi</p> <p>1.1. Ekologija; istorijski razvoj ekologije: stari, srenji i novi vijek, današnje vrijeme; podjela ekologije: mikroekologija, fitoekologija, zoоекologija, humana ekologija, teorijska, sistemska i primijenjena ekologija, analitička ekologija, demekologija i sintetička ekologija, ekologija terestričnih oblasti, ekologija slatkih voda i ekologija mora, geoekologija, hidroekologija, kosmička ekologija, urbana ekologija i ekologija životne sredine; povezanost ekologije sa drugim naukama: biologija, biogeografija, geografija, fizika, hemija, matematika, medicina. Značaj ekologije.</p> <p>1.2. Ekološki faktori (pojam, podjela, dejstvo i značaj); podjela: abiotički, biotički, antropogeni i ekološki faktori, klimatski, edafski, orografski, virogeni, fitogeni, zoogeni, antropogeni, fizički, hemijski i biološki faktori; dejstvo: ekološka valenca, optimum, pesimum, minimum, maksimum, eurivalentni, mezovalentni i stenovalentni organizmi, limitirajući faktor.</p> <p>1.3. Životno stanište i životna sredina životno stanište: biotop, tipovi staništa; životna sredina - vodena i vazdušna; hidrosfera, atmosfera; troposfera, litosfera odnos organizma i sredine: akcije, reakcije, koakcije.</p>	<p>Geografija.</p>

<p>1.4. Učenik treba da: -razlikuje adaptacije i modifikacije, -definira životnu formu organizama, -nabroji i navede primjere različitih vrsta životnih formi organizama, -objasni na primjeru životnu formu organizama.</p> <p>1.5. Učenik treba da: -definira ekološku nišu, -odredi aspekte ekološke niše organizama, -navede primjere ekološke niše, -objasni na primjeru ekološku nišu, -uporedi različite ekološke niše, -definira ekološki ekvivalentne vrste.</p> <p>1.6. Učenik treba da: -uoči da se na svakom narednom stepenu ekološke organizacije, komponente predhodnog sistema ugrađuju u novu cjelinu, -definira populaciju i navede primjere populacija, -nabroji i definira osobine populacije objasni gustinu i prostorni raspored populacije, -razlikuje emigracije i imigracije, ekološki i fiziološki natalitet i mortalitet, uzrasnu i polnu strukturu populacije, -navede faktore koji dovode do povećanja brojnosti i do smanjenja brojnosti populacije.</p> <p>1.7. Učenik treba da: -definira životnu zajednicu i navede primjere biocenoza, -nabroji i objasni osobine biocenoze, -razlikuje horizontalni i vertikalni raspored biocenoze, -razlikuje dnevno-noćne, sezonske i vjekovne promjene, -navede faktore koji dovode do povećanja brojnosti i do smanjenja brojnosti populacije, -uočava povezanost organizama odnosima ishrane u biocenozi.</p> <p>1.8. Učenik treba da: -definira lance ishrane, na primjerima objasni lanac ishrane, -razlikuje autotrofne i heterotrofne organizme, -navede trofičke nivoe, -razlikuje proizvođače, potrošače i razlagače, -razlikuje potrošače I reda, II reda, III reda..., fitofage, zoofage, omnivore, -uoči povezanost lanaca ishrane u mreže lanaca ishrane i navede</p>	<p>1.4. Životna forma: ekološka forma, adaptivni tip, adaptacije, modifikacije.</p> <p>1.5. Ekološka niša: funkcionalni status, aspekti ekološke niše, ekološki ekvivalentne vrste.</p> <p>Ekološki sistemi.</p> <p>1.6. Populacija - populacija: demekologija; osobine: gustina, prostorni raspored, areal aktivnosti, natalitet, mortalitet, uzrasna i polna struktura, promjena brojnosti populacije, migracije, emigracije, imigracije.</p> <p>1.7. Biocenoza: biocenoza: životna zajednica, biocenologija; osobine: kvalitativni i kvantitativni sastav, prostorna struktura (horizontalna, vertikalna, životni kompleks), vremenska organizacija (dnevno-noćni periodizam, sezonske promjene, sukcesije), trofička organizacija (odnosi ishrane, lanci ishrane).</p> <p>1.8. Lanci ishrane: trofički nivoi: autotrofni i heterotrofni organizmi, producenti, konzumenti, reducenti; lanci ishrane: primarni proizvođači, potrošači I reda, II reda, III reda..., fitofagi, zoofagi, omnivore, saprofagi, mreže</p>	
--	--	--

<p>primjere, -definira i razlikuje trofičke piramide, -posmatra, uočava i analizira osobine biocenoze u prirodnim uslovima.</p> <p>1.9. Učenik treba da: -definira ekosistem i navede primjere različitih ekosistema, -uoči povezanost žive i nežive prirode u ekosistemu, -klasificira ekosisteme prema načinu stvaranja, -razlikuje prirodne i vještačke ekosisteme, -nabroji i objasni osobine ekosistema, -definira organski produktivitet ekosistema, -definira i razlikuje primarni i sekundarni organski produktivitet, -definira i razlikuje bruto i neto primarnog organskog produktiviteta.</p> <p>1.10. Učenik treba da: -definira metabolizam ekosistema, -opiše i objasni kruženje biogenih elemenata u prirodi (biogeochemijske cikluse H₂O, C, O, N, S, P), -objasni proticanje energije na Zemlji uoči da se energija ne gubi.</p> <p>1.11. Učenik treba da: -definira biom, -nabroji biome (vegetacijske pojaseve) na Zemlji, -uoči prostorni raspored bioma, -uoči osobine klime, flore i faune bioma, -razlikuje floru i faunu.</p> <p>1.12. Učenik treba da: -definira i klasificira životne oblasti, -uoči i objasni različite uslove života u životnim oblastima, -opiše strukturu vodenih zona.</p> <p>1.13. Učenik treba da: -definira biosferu i odredi njene granice, -uoči ulogu čovjeka u biosferi, -navede i objasni pozitivan i negativan uticaj čovjeka na biosferu.</p>	<p>lanaca ishrane;</p> <p>trofičke piramide: piramide brojeva, biomase i energije.</p> <p>Osobine biocenoza travnjaka (vježba).</p> <p>1.9. Ekosistem:</p> <p>ekosistem: biotop, biocenoza, ekosistemologija;</p> <p>klasifikacija ekosistema: prirodni i vještački ekosistemi, primarni, sekundarni, tercijarni;</p> <p>organska produkcija ekosistema: primarni i sekundarni produktivitet, bruto i neto primarnog organskog produktiviteta.</p> <p>1.10. Metabolizam ekosistema:</p> <p>kruženje materije - biogeochemijski ciklusi: kruženje H₂O, C, O, N, S, P;</p> <p>proticanje energije kroz ekosistem: svjetlosna, hemijska, mehanička, toplotna energija.</p> <p>1.11. Biomi:</p> <p>vegetacijski pojasevi: rasprostranjenost, osobine, flora, fauna.</p> <p>1.12. Životne oblasti:</p> <p>suhozemna oblast života: biomi, vegetacijski pojasevi;</p> <p>oblast mora i okeana: zonalnost;</p> <p>oblast kopnenih voda: stajaće i tekuće.</p> <p>1.13. Biosfera:</p> <p>sfera života: granice biosfere;</p> <p>položaj i uloga čovjeka u biosferi: pozitivan, negativan uticaj čovjeka, promjene životne sredine.</p>	<p>Hemija, Fizika.</p> <p>Geografija (biogeografija).</p> <p>Geografija.</p> <p>Geografija.</p>
---	---	---

Tema II: Zaštita i unapređenje životne sredine. (okvirni broj nastavnih časova 18)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>2. Učenik treba da: -uoči raznovrsnost i značaj zagađivanja.</p> <p>2.1. Učenik treba da: -definira zagađenja, zagađivače, zagađujuće materije, -klasificira zagađenja, zagađivače, zagađujuće materije, -razlikuje fizičko, hemijsko i biološko zagađivanje, -definira i razlikuje biorazgrađujuće i nerazgrađujuće materije, te navede primjere, -definira osnovne pojmove ekotoksikologije.</p> <p>2.2. Učenik treba da: -nabroji i analizira najčešće aerozagađivače, zagađujuće materije i mjere zaštite vazduha, -definira emisiju i imisiju, -navede i objasni najpoznatije negativne efekte aerozagađivanja na ljude, -uoči značaj monitoringa kvaliteta vazduha.</p> <p>2.3. Učenik treba da: -nabroji najznačajnije globalne ekološke promjene u atmosferi, -objasni efekt staklene baste, -navede posljedice povećane temperature, -objasni kako se narušava ozonofera (ozonske rupe), -uoči opasnost od UV zračenja, -objasni nastanak kisele kiše, -navede posljedice kisele kiše, -uoči značaj globalnih ekoloških promjena za život.</p> <p>2.4. Učenik treba da: -nabroji najčešće zagađivače, zagađujuće materije i mjere zaštite voda, -razlikuje prirodno i vještački zagađene vode, -razlikuje otpadne vode (industrijske, poljoprivredne, komunalne, sa deponija, sa povišenom temperaturom), -navede najpoznatije negativne efekte zagađivanja voda na ljude,</p>	<p>2. Zagađivanje i zaštita životne sredine.</p> <p>2.1. Pojam zagađivanja i zaštite životne sredine:</p> <p>osnovni pojmovi: zagađenja, zagađivači, zagađujuće materije, polutanti, biorazgrađujuće i nerazgrađujuće materije; klasifikacija zagađivanja: fizičko, hemijsko i biološko zagađivanje; osnovni pojmovi ekotoksikologije.</p> <p>2.2. Zagađivanje i zaštita vazduha: izvori zagađivanja : aerozagađivanje, aerozagađivači; zagađujuće materije (polutanti): emisija, imisija; mjere zaštite: monitoring kvaliteta vazduha.</p> <p>2.3. Globalne ekološke promjene u atmosferi: efekt staklene bašte, narušavanje ozonofere (ozonske rupe), kisele kiše.</p> <p>2.4. Zagađivanje i zaštita voda:</p> <p>izvori zagađivanja (zagađivači); zagađujuće materije (polutanti): otpadne vode; mjere zaštite: monitoring kvaliteta vode, sanitarna kontrola.</p>	<p>Hemija.</p> <p>Geografija.</p> <p>Hemija, Fizika.</p>

<p>-objasni značaj monitoringa kvaliteta voda.</p>		
--	--	--

<p>2.5. Učenik treba da: -nabroji najčešće zagađivače, zagađujuće materije i mjere zaštite zemljišta, -razlikuje fizičku, hemijsku i biološku degradaciju zemljišta, -navede najpoznatije negativne efekte zagađivanja zemljišta, -uoči značaj pošumljavanja u sprečavanju erozije.</p> <p>2.6. Učenik treba da: -definira pojmove: životne namirnice, hrana, -klasificira životne namirnice, -nabroji najčešće zagađivače, zagađujuće materije i mjere zaštite, -razlikuje primarno, sekundarno i tercijarno zagađivanje hrane, -navede najpoznatije negativne efekte zagađivanja hrane.</p> <p>2.7. Učenik treba da: -definira pojmove: zvuk, buka, vibracije, -nabroji najčešće izvore buke i mjere zaštite, -klasificira buku prema uticaju na zdravlje čovjeka, -objasni djelovanje buke na organizam.</p> <p>2.8. Učenik treba da: -definira pojmove: radijacija, radioaktivnost, -nabroji najčešće izvore zračenja i mjere zaštite, -nabroji i razlikuje oblike emisije štetnih zraka, -navede najopasnije čestice zračenja, -objasni djelovanje zračenja na živa bića i na zdravlje čovjeka, -razvija sposobnost i želju za eksperimentalnim istraživanjem, -razvija vještinu i sposobnost rukovanja laboratorijskim priborom,</p>	<p>2.5. Zagađivanje i zaštita zemljišta: pedosfera; fizičko, hemijsko i biološko zagađivanje zemljišta; mjere zaštite: ekološke deponije, reciklaža.</p> <p>2.6. Zagađivanje i zaštita životnih namirnica: hrana, životne namirnice; primarno, sekundarno, tercijarno zagađivanje hrane; mjere zaštite: sanitarne, hemijske, biološke mjere.</p> <p>2.7. Buka i vibracije: zvuk, buka, vibracija, nivoi buke, izvori buke, efekti buke, zaštita od buke.</p> <p>2.8. Radioaktivno zračenje: radijacija, radioaktivnost, prirodni i vještački izvori zračenja, efekti emisije zračenja, mutageno, teratogeno i kancerogeno dejstvo, mjere zaštite.</p> <p>Dokazivanje nekih vrsta zagađivanja: zagađivanje vode, vazduha, zemljišta, hrane, mjerenje buke (vježba).</p>	<p>Fizika.</p> <p>Fizika. Geografija.</p> <p>Računarstvo i informatika.</p>
--	--	--

<p>-razvija vještinu i sposobnost mikroskopiranja i izrade mikroskopskih preparata, -posmatra, prati i analizira promjene u toku eksperimenta.</p> <p>2.9. Učenik treba da: -definira i klasificira prirodne resurse, -razlikuje prirodne i vještačke resurse, -razlikuje obnovljive i neobnovljive resurse, -nabroji najznačajnije resurse u BiH, -objasni održivo upravljanje prirodnim resursima.</p>	<p>2.9. Prirodni resursi:</p> <p>prirodni i vještački resursi: biotički, abiotički, obnovljivi i neobnovljivi resursi; održivo upravljanje prirodnim resursima.</p>	
---	---	--

DIDAKTIČKA UPUTSTVA I PREPORUKE:

U drugom razredu:

Iako je uloga nastavnika da učenicima prenese osnovne informacije, te je ova metoda neizbježna, ipak ne treba da bude dominantna, već nastavnik treba da usmjerava učenike da samostalno dolaze do zaključaka, da uočavaju razlike i otkrivaju uzročno-posljedične veze. Zato je potrebno kombinirati različite oblike i metode rada, nove tehnike učenja i savremene vrste nastave.

U drugom razredu izučavaju se morfologija, fiziologija i ontogenija biljaka, ekologija i zaštita životne sredine. Nastavnik treba da podstiče učenike da povezuju prethodna i novostečena znanja i da se osposobe da koriste različite izvore znanja: literaturu, internet, medije, da sistematski prikupljaju i klasificiraju informacije, itd.

U toku časa učenicima treba omogućiti da postavljaju pitanja i tragaju za odgovorima. Nastavnik može učenike dodatno motivirati i zainteresirati za gradivo navođenjem zanimljivosti o građi, funkcioniranju ili razviću biljaka, ekološkim pojavama i procesima, i sl.

Potrebno je motivirati učenike da postavljaju pitanja i tragaju za odgovorima. Da bi se to postiglo, prilikom realizacije programa, pored korištenja očiglednog materijala, nastavnik treba da insistira na misaonoj aktivnosti učenika u toku nastave. To se može ostvariti kroz aktivno učešće učenika u svim fazama časa, kao i učenjem putem otkrića, primjenom naučenog i sl. Pored toga, neophodno je da se tokom proučavanja određenih sadržaja, uspostavi korelacija sa sadržajima iz Hemije, Fizike, Geografije, računarstva i Informatike.

Prilikom realizacije programa, poseban akcent nastavnik treba da stavi na to da učenici uoče kako biljni organizam funkcioniše kao sistem, tj. na odnos i međuzavisnost građe i funkcije elemenata u sistemu te da uoče značaj ekologije i zaštite životne sredine u svakodnevnom životu.

Kroz nastavu o morfologiji, fiziologiji i ontogeniji biljaka, nastavnik treba da podstiče učenike da koriste prethodna znanja i iskustva (o osobinama i građi organizama) i da ih povežu sa novim sadržajima o građi i funkciji biljaka.

Proučavajući razvoj biljaka treba kod učenika razviti svijest o složenosti i preciznosti procesa ontogeneze i probuditi interesovanje za izučavanje univerzalnosti, ali i raznovrsnosti ontogeneze živog svijeta. U ovu svrhu, učenici mogu pogledati neki film (npr. Biologija razvića).

O morfologiji, fiziologiji i ontogeniji biljaka postoji mnogo različitog tekstualnog i slikovnog materijala. Dobro je učenike podsticati da ovaj materijal koriste prilikom učenja, ali da se ne zadržavaju samo na posmatranju određenih slika i sl. već ih upućivati na pravljenje različitih shema, pregleda, klasifikacija ...

Pored insistiranja na usvajanju znanja o građi i funkciji biljnog organizma, nastavnik treba da ukaže učenicima na značaj biljaka za život na Zemlji.

Kroz nastavu o ekologiji i zaštiti životne sredine nastavnik treba da podstiče učenike da koriste prethodna znanja i iskustva (o ekološkim sistemima) i da ih povežu sa novim sadržajima.

Proučavajući osnovne ekološke pojmove treba kod učenika razviti svijest o složenosti građe ekoloških sistema, razumijevanje funkcioniranja ekoloških sistema, te odnosa i međuzavisnosti žive i nežive prirode.

Proučavajući različite vrste zagađivanja, pored insistiranja na usvajanju znanja, nastavnik treba da ukaže učenicima na značaj očuvanja, unapređenja i zaštite životne sredine, a kroz sadržaje iz zdravstvene

ekologije treba kod učenika razviti svijest o važnosti očuvanja, unapređenja i zaštite zdravlja. Biljni i životinjski svijet je zonalno raspoređen. Neophodno je da se izučavanje ovog gradiva dovede u vezu sa Geografijom, jer su to interdisciplinarni sadržaji (biogeografija: fitogeografija i zoogeografija). To su teme koje omogućavaju nastavniku da razvija kod učenika logičko mišljenje, na primjer, kroz uočavanje veza između uslova za život i živog svijeta itd., te da stiču sistemsku, a ne parcijalnu znanja. Analizirajući floru i faunu u Bosni i Hercegovini i na Balkanu, učenici treba da shvate da je očuvanje, unapređenje i zaštita životne sredine i zaštita i očuvanje ugroženih biljnih i životinjskih vrsta njihov prioritetni zadatak. Sadržaji iz ekologije i zaštite životne sredine su pogodni za diskutiranje na času, a argumentovana diskusija je aktivnost kroz koju se razvija logičko mišljenje. Po mogućnosti, prilikom realizovanja ovih sadržaja bilo bi korisno organizovati posjetu nacionalnom parku. Sadržaji iz ekologije neiscrpan su izvor interesantnih tema za realiziranje projektne nastave i mini-istraživanja. Kombinacijom tradicionalnih i savremenih metoda i oblika rada, uz korištenje raznovrsnog vizuelnog materijala, učenik će steći trajna znanja i sposobnost da naučeno primjenjuje. Nastavnik treba da omogući učenicima da što više učestvuju u svakoj fazi časa. Uz to, treba da usmjerava učenike da samostalno koriste različite izvore znanja. Osim usvajanju ključnih znanja, nastavnik treba da osposobi učenike da samostalno, ili uz pomoć nastavnika, izvode određene laboratorijske vježbe i manja istraživanja. Učenici treba da razviju vještine i sposobnosti: mikroskopiranja, izrade mikroskopskih preparata, herbarizovanja biljaka, konzerviranja biološkog materijala, planiranja i postavljanja eksperimentalnih aparatura, korištenja mjernih instrumenata i sl. Organiziranje raznih tribina, diskusija, prikupljanje i klasificiranje tekstova i slika sa interneta, izrada seminarskog rada i sl. su aktivnosti koje su intelektualno podsticajne i treba ih koristiti za sistematizaciju usvojenih znanja ili za samostalno istraživanje i analiziranje određenih sadržaja Programa.

NASTAVNI PROGRAM INFORMATIKA DRUGI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2

Godišnji broj nastavnih časova: 70

Opći i posebni ciljevi :

Promjene koje se u području informaciono-komunikacionih tehnologija događaju enormnom brzinom, kao i sve značajnije mjesto koje u svim segmentima svakodnevnog života zauzimaju tehnologije, rezultirale su time da se informatička pismenost danas smatra jednom od osnovnih vještina potrebnih za lični i profesionalni razvoj pojedinca. U skladu s dinamikom razvoja tehnoloških procesa i izvjesnih tehničkih inovacija, planirani nastavni sadržaji ovog predmeta moraju biti podložni izmjenama i dopunama, tako da ovaj program ostavlja dosta slobode u njegovoj realizaciji svim sudionicima procesa.

Treba težiti da se kod učenika razvije osnovna informatička pismenost, da se osposobe za primjenu savremenih tehnologija u komunikaciji, da pronalaze i koriste informacije, nasuprot isključivom usvajanju gotovih znanja. Informatičko obrazovanje treba da osposobi učenike za upotrebu savremenih informatičkih i komunikacionih tehnologija u svim nastavnim oblastima u okviru nastavnog procesa. Njihova univerzalna upotrebljivost otvara mogućnost prevazilaženja jaza između neformalnog i formalnog kao i općeg i stručnog obrazovanja..

Kroz različite aktivnosti i oblike rada u okviru ovog predmeta, učenici razvijaju lične sposobnosti, a stiču znanja i vještine i navike koje im omogućavaju ukupan razvoj kao pripadnika savremenog društva. Naglasak informatičkog dijela ovog predmeta je na praktičnom znanju pa je veći dio nastavnih aktivnosti baziran na praktičnim vježbama uz asistenciju nastavnika. Takav način rada omogućava primjenu stečenog znanja kako u drugim predmetima srednje škole, tako na studijima i na poslu.

Tema: Obrada informacija korištenjem kompjutera – algoritmi. (okvirno 4 nastavna časa)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
Učenik treba da: -uoči i razlikuje ulazne veličine, izlazne i način dolaženja do rješenja.	Šta je algoritam? Vrste algoritma (linijski i ciklični algoritmi).	Matematika, Fizika i ostale prirodne nauke.

Didaktička uputstva i preporuke: Kroz primjere objasniti osnovne strukture algoritma, grananje, ponavljanje, sortiranje i pretraživanje, dobro je imati program za crtanje algoritama, učenicima je zanimljivije raditi algoritme na računaru.

Ishodi učenja: Od učenika se očekuje da steknu sposobnost logičkog povezivanja, organiziranja u cilju rješavanja problema

Tema: Programiranje. (okvirno 28 nastavnih časova)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
Učenik treba da: -nauči osnove programiranja, strukturu programa i da usvoji način razmišljanja, -zna samostalno upotrijebiti naredbe.	Tipovi podataka (cjelobrojni, realni, logički i znakovni), konstante, pridruživanje. Osnovni izgled programa. Osnovne naredbe. Naredbe grananja. Naredbe ponavljanja.	Matematika, Fizika i ostale prirodne nauke.

Didaktička uputstva i preporuke: Kroz primjere, objasniti ulazne i izlazne promjenljive, njihove tipove i naredbe (ponavljanja i grananja). Urađene zadatke prikazati koristeći algoritme.

Preporuka je da se koristi programski jezik *Pascal*.

Ishodi učenja: Učenik treba da shvati suštinu programiranja, da samostalno uradi jednostavnije zadatke, da nauči logično razmišljati i povezuje podatke da bi dobio konačno rješenje.

Tema: Obrada tabela. (okvirno 24 nastavna časa)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
Učenik treba da: -samostalno koristi <i>Excel</i> za obradu podataka u drugim nastavnim sadržajima i predmetima.	Radna površina, adresiranja. Tipovi podataka i greške pri unosu podataka. Automatsko popunjavanje. Osnovne operacije i formule. Osnovne funkcije. Ugrađene funkcije. Kreiranje grafikona. Sortiranje, filtriranje.	Matematika: formule za dijagonalu, obim i površinu geometrijskih figura; linearna funkcija (crtanje grafika funkcije). Engleski jezik.

Didaktička uputstva i preporuke: Kroz što više primjera vježbati rad u programu i uz odgovarajuće testove ponoviti i proširiti znanja iz programa za obradu tabela.

Preporuka je da se koristi *MS Excel*.

Ishodi učenja: Učenik treba da zna koristiti softver za obradu tabela, da samostalno obrađuje podatke i grafički ih predstavi jer su to česti zahtjevi u drugim nastavnim predmetima.

Tema: Multimedijalna prezentacija. (okvirno 14 nastavnih časova)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
Učenik treba da: -samostalno izradi prezentaciju na određenu temu, -iskaže svoja interesovanja i izabere temu za prezentaciju.	Dizajniranje slajda. Kontrola boja teksta i pozadine. Dodavanje zvuka, efekta. Dodavanje animacija.	Svi nastavni predmeti.

Didaktička uputstva i preporuke: Kroz vježbe i samostalni rad ponoviti i proširiti znanja iz programa za izradu prezentacija. Učenici samostalno, u paru ili grupi naprave prezentaciju na određenu temu.

Preporuka je da se koristi *MS PowerPoint*.

Ishodi učenja: Učenici su osposobljeni da kreiraju prezentacije za potrebe drugih nastavnih predmeta i sadržaja.

NASTAVNI PROGRAM

GEOGRAFIJA

DRUGI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2

Godišnji broj nastavnih časova: 70

Cilj: cilj nastavnog predmeta Geografije je da pruži učenicima savremena geografska znanja i doprinese razvoju njegovih sposobnosti za razumijevanje zakonitosti u svijetu geografije.

Zadaci: Ciljevi nastave Geografije su ishodište i proizilaze iz postavljenih zadataka koji se etapno odvijaju. Zadaci se ostvaruju kroz saznanja, a to su, u stvari, znanja koja se baziraju na činjenicama, teorijskom i metodičkom znanju. Kroz nastavne zadatke ostvaruju se funkcionalni ciljevi nastavnog rada a oni se oslanjaju na ranija usvojena geografska saznanja.

Funkcionalni zadaci su sposobnost da učenici prihvate i shvate datu geografsku problematiku, a za drugi razred gimnazije oni su sljedeći:

- omogućiti učenicima sticanje novih znanja uzajamnog djelovanja prirode i društva na određenoj teritoriji s gledišta savremenog značenja i procesa razvoja,
- omogućiti učenicima da prošire nova znanja o geografskoj karti i atlasu i naviknu ih upotrebljavati u svakodnevnom životu,
- osposobiti učenike za uočavanje posebnosti i različitosti društvenih procesa u savremenom svijetu,
- objasniti demografske razlike pojedinih dijelova svijeta,
- shvatiti postanak, razvoj i prostorni raspored pojedinih naselja u svijetu
- omogućiti učenicima shvatanje nastanka država i njihovu privrednu i političku različitost,
- osposobiti učenike za uočavanje važnosti privrede njenog nastanka i posebnosti pojedinih grana,
- shvatiti značaj ekonomskih integracija u savremenom svijetu,
- uočiti i shvatiti stvaranje savremenih regija; spoznati njihove sličnosti i različitosti i pružiti učenicima najnovija znanja iz geografije,
- da učenici steknu osnovna znanja o prirodno-geografskim i društveno-geografskim odlikama evropskog kontinent,
- da se učenici upoznaju sa osnovnim odlikama pojedinih zemalja Evrope,
- da učenici stvore jasnu predstavu o pojmovima, pretpostavkama i oblicima ekonomskog povezivanja naroda i država u Evropi,
- da se učenici upoznaju sa savremenim problemima u Evropi i svijetu, sa pojmom svjetske globalizacije i njenim (pozitivnim i negativnim) posljedicama,
- razvijati sposobnosti uočavanja prostornih zakonitosti regionalnog razvoja u Evropi,
- razvijati kod učenika sposobnost za uočavanje uzročno-posljedične povezanosti prirodno-geografskih i društveno-geografskih procesa,
- upoznati učenike sa uzrocima političke podjele na tlu Evrope, nastanak i nestanak pojedinih država i odnos među njima.

Napomena: Za realizaciju nastavnog programa okvirno se planira 45 nastavnih časova obrade i 25 nastavnih časova utvrđivanja i sistematizacije.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI / ISHODI PROGRAMA

I UVOD U DRUŠTVENU I REGIONALNU GEOGRAFIJU.

- Predmet, podjela i značaj društvene geografije.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none">-razumije predmet izučavanja društvene i regionalne geografije kao naučnih disciplina,-zna razvoj i podjelu društvene geografije,-zna metode tehnike istraživanja i primjenu,-zna predmet istraživanja regionalne geografije,-poznaje pojam regije i principe regionalizacije,-poznaje praktičnu primjenu regionalizacije-razvija svijest o dinamičnosti društvenogeografskih promjena i potrebe njihovog praćenja.	<p>Definicija, predmet, zadaci, podjela i razvoj društvene i regionalne geografije,</p> <p>perspektive daljeg razvoja geografije, mjesto u sistemu geografskih nauka, metode i tehnike istraživanja, praktična primjena, pojam regije, principi i značaj regionalizacije.</p>	<p>Historija.</p>

II KARTA I KARTOGRAFSKI METOD U GEOGRAFIJI.

Matematičke osnove geografske karte.

Kartografski metod u geografiji.

Podjela karata prema razmjeri i sadržaju, kartografske projekcije.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none">-razumije pojam karte,-poznaje matematičke elemente karte i zna se njima služiti,-poznaje osnovne kartografske projekcije, njihovu svrhu i razlike,-zna geodetsku osnovu karte,-zna razlike u kartografskom predstavljanju Zemljine površine i predstavljanja na globusu,-poznaje geografske elemente karte,-zna metode i tehnike kartografskog predstavljanja,-zna da izdvaja geografske sadržaje i služi se -metodama i tehnikama njihovog predstavljanja,-zna primijeniti konturne i linijske kartografske znake te vanrazmjerne u kartiranju,-zna kartirati,-zna podjelu karata prema sadržaju i njihovu primjenu,-razlikuje karte po razmjeru,-računa udaljenosti na osnovu razmjera i razmjernika, zna čitati i služiti se planom i topografskom kartom,-zna njihovu primjenu,-čita, razumije i primjenjuje različite vrste karata,-dovodi u vezu toponimiju sa prirodnogeografskim i društvenogeografskim karakteristikama prostora.	<p>Pojam karte, razvoj kartografije, matematički elementi karte, pojam globusa, vrste.</p> <p>Geografski elementi karte, metode predstavljanja reljefa, kartografski znaci.</p> <p>Podjela karata prema sadržaju, vrste karata prema sadržaju. podjela karata prema razmjeru, geografski nazivi, značaj i praktična primjena karata.</p>	<p>Fizika (astronomija), Matematika (geometrija).</p> <p>Matematika.</p>

III GEOGRAFSKO INFORMACIONI SISTEM (GIS).

Pojam GIS-a, razvoj, baza podataka.

Metode i tehnike upotrebe GIS-a, praktična primjena.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -zna pojam GIS-a, -zna vezu između razvoja informacionih tehnologija i formiranja geografskih baza podataka, - poznaje različite izvore i baze podataka, -služi se metodama i tehnikama kompleksnih geografskih istraživanja, -zna kreirati bazu podataka i predstavlja je u GIS-u, -poznaje metode i tehnike kojima se služi GIS, -poznaje izvore, metode i tehnike prikupljanja podataka o fizičkogeografskoj i društvenogeografskoj osnovi prostora, -zna kako se kreira baza podataka, -zna praktični značaj uspostavljanja geografsko informacionih sistema za planiranje razvoja i rad državnih institucija. 	<p>Pojam GIS-a. Razvo GIS-a. Baze podataka.</p> <p>Metode i tehnike upotrebe GIS-a Oblasti primjene GIS-a. Praktična primjena i značaj formiranja GIS-a u planiranju razvoja u različitim državnim institucijama.</p>	<p>Informatika.</p> <p>Informatika.</p>

IV ODLIKE I FAKTORI DEMOGRAFSKOG RAZVOJA.

Broj i promjene broja stanovnika na Zemlji.

Raspored stanovništva na Zemlji.

Prirodno kretanje stanovnika na Zemlji.

Migracije.

Sastav (strukture) stanovništva na Zemlji: polna i dobna (starosna)

Struktura stanovništva svijeta.

Rasna, etnička i religijska struktura stanovništva svijeta.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none">-zna pojam, karakteristike i rasprostranjenost ekumene, subekumene i anekumene,-zna granice naseljenosti i razumije faktore njihovog formiranja,-poznaje zakonitosti u razmještaju stanovništva na Zemlji,-zna različite tipove gustina naseljenosti i njihovu uslovljenost,-izdvaja prostore na osnovu razmještaja stanovništva i gustine naseljenosti-izdvaja regije sa specifičnim tipovima prirodnog kretanja, objašnjava uzroke i posljedice, specifičnim tipovima migracionih karakteristika,-prati savremena kretanja stanovništva i dovodi ih u vezu sa društveno—geografskim procesima,-poznaje strukture stanovništva,-uspostavlja uzročno - posljedične veze između društveno-geografskih procesa i promjena u strukturama stanovništva,	<p>Ekumena, subekumena, anekumena.</p> <p>Granice naseljenosti.</p> <p>Zakonitosti u razmještaju stanovništva na Zemlji.</p> <p>Prirodna i društvena sredina.</p> <p>Razmještaj stanovništva na Zemlji.</p> <p>Gustine naseljenosti- pojam, tipovi, faktori.</p> <p>Kretanje broja stanovnika.</p> <p>Faktori demografskog razvoja.</p> <p>Natalitet, mortalitet, prirodni priraštaj.</p> <p>Nagli demografski porast.</p> <p>Demografska tranzicija.</p> <p>Pojam, vrste i uzroci migracija.</p> <p>Faktori i pokazatelji prostorne pokretljivosti stanovništva.</p>	<p>Biologija.</p> <p>Historija.</p> <p>Historija.</p>

<p>-zna faktore formiranja pojedinih struktura, -izdvaja regije sa specifičnim strukturalnim obilježjima stanovništva, -zna grafički i kartografski prikazivati strukturalna obilježja i geografski razmještaj pojedinih grupa stanovništva, -zna pojam i opća obilježja populacione politike, razumije značaj i potrebe sprovođenja populacione politike, -analizira tipove i mjere sprovođenja različitih populacionih politika i objašnjava ih na primjerima različitih država, -razumije kompleksnost i dugoročnost posljedica nepovoljnih demografskih kretanja i uviđa značaj populacione edukacije.</p>	<p>Strukture stanovništva: polna i starosna, obrazovna, ekonomska, etnička i religijska, kulturno – jezička, rasna.</p> <p>Populaciona politika - pojam i opća obilježja, značaj i potrebe za sprovođenjem populacione politike.</p> <p>Tipovi populacionih politika.</p> <p>Načini sprovođenja populacionih politika.</p> <p>Iskustva u provođenju populacionih politika u svijetu.</p> <p>Populaciona edukacija - pojam, značaj.</p>	<p>Historija.</p> <p>Historija.</p>
--	--	-------------------------------------

V NASELJA NA ZEMLJI.

Naselja – podjela (seoska, gradska).

Gradska naselja - postanak, razvoj, veličina, gradski sistemi.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>-uspostavlja vezu između uslova naseljenosti i razmještaja stanovništva i naselja, -poznaje tipove naselja i vrši klasifikaciju, upoređuje, -povezuje društveno-geografske procese i promjene u razmještaju, veličini, funkcijama i značaju naselja, -dovodi u vezu geografsku valorizaciju prostora i promjene ustrukturalnim obilježjima naselja, -zna karakteristike ruralnog i urbanog prostora i zna ih izdvojiti, -uspostavlja uzročno-posljedične veze između procesa industrijalizacije, urbanizacije i promjena u naseobinskoj mreži, -objašnjava nastanak gradskih regija i megalopolisa, -uočava i objašnjava uzroke i posljedice deagrarizacije i deruralizacije, -dovodi u vezu naučno- tehnološki razvoj i nastanak tehnopolisa, -izdvaja globalne gradove, -zna razlike u strukturalnim obilježjima seoskog i gradskog stanovništva, -poznaje funkcionalni značaj seoskih i gradskih naselja, -zna ulogu razvoja funkcija naselja u razvoju prostora.</p>	<p>Razmještaj naselja na Zemlji. Tipovi naselja. Urbanizacija i faze. Aglomeracija. Konurbacija. Pojam megalopolisa.</p> <p>Uticaj industrijalizacije i urbanizacije na transformaciju seoskih i gradskih naselja. Deagrarizacija. Deruralizacija. Gradske regije. Megalopolis. Globalni grad. Tehnopolis.</p>	<p>Historija.</p>

VI OSNOVNE POLITIČKO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE SAVREMENOG SVIJETA.

Pojam i elementi države, podjela država prema određenim kriterijima.

Politička karta svijeta prije i poslije Drugog svjetskog rata, vojni i politički blokovi.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -zna pojam države i elemente državnosti, uticaj pojedinih elemenata na stabilnost i razvoj države, -razumije uzroke i posljedice procesa integracije i dezintegracije određenih geoprostora, -razumije uticaj društvenog sistema na organizaciju države i njen razvoj, navodi primjere, analizira i upoređuje, -izdvaja historijske periode i za njih karakteristične države, -poznaje značaj i ulogu pojedinih država u formiranju političke karte svijeta, nacija i privrednom razvoju, -objašnjava uzroke, rasprostranjenost i posljedice kolonizacije, -analizira uzroke i posljedice dekolonizacije, -analizira uzroke i posljedice dezintegracije velikih monarhija (Austro-Ugarske, Turske, Rusije . -poznaje proces formiranja političke karte nakon II svjetskog rata, -objašnjava proces dekolonizacije i njegove posljedice, -razumije faktore formiranja „Zapadnog i Istočnog bloka“, njihovih vojnih i ekonomskih integracija, -objašnjava posljedice hladnog rata, -razumije faktore formiranja i značaj: UN-a, pokreta nesvrstanih, NATO-a i Varšavskog pakta, -bude upoznat sa promjenama političke karte i društvenog uređenja nastalim krizom socijalizma, -poznaje šta je globalizacija, način ispoljavanja i sagledava posljedice 	<p>Elementi države.</p> <p>Faktori integracije i dezintegracije, geografski položaj (aspekti).</p> <p>Podjela država: po veličini teritorije, broju stanovnika, oblicima vladavine.</p> <p>Uticaj društvenog sistema na unutrašnju organizaciju države i njenu stabilnost.</p> <p>Transgranični regioni – novi oblik povezivanja među državama.</p> <p>Periodizacija formiranja političke karte svijeta</p> <p>Faktori mjenjanja političke karte.</p> <p>Izdvajanje najznačajnijih država u pojedinim historijskim periodima i njihov uticaj na geoprostor.</p> <p>Kolonizacija.</p> <p>Počeci dekolonizacije.</p> <p>Politička karta Evrope i svijeta između dva svjetska rata.</p> <p>Politička karta svijeta poslije II svjetskog rata.</p> <p>Proces dekolonizacije.</p> <p>Zemlje „Zapadnog i Istočnog bloka“.</p> <p>Međunarodo integrisanje i povezivanje: UN-a, pokreta nesvrstanih, NATO-a i Varšavskog pakta.</p> <p>Period hladnograta.</p> <p>Ekonomске integracije (EU).</p> <p>Kriza i transformacija zemalja socijalističkog sistema.</p> <p>Globalizacija.</p>	<p>Historija.</p> <p>Historija.</p>

VII OSNOVNE EKONOMSKO-GEOGRAFSKE ODLIKE SVJETSKE PRIVREDE.

- Privreda: opće odlike i podjela.
- Poljoprivreda: pojam, podjela, faktori, struktura poljoprivredne proizvodnje, poljoprivredni reoni.
- Energetski izvori u svijetu.
- Industrija: opće odlike, podjela, sirovinaska osnova industrijske proizvodnje, industrijski regioni u svijetu.
- Privredno razvijeni i nerazvijeni regioni u savremenom svijetu.
- Evropska unija i ostale svjetske ekonomske grupacije.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -definira privredu i njegovu gransku strukturu, -analizira faktore privrednog razvoja, -analizira teritorijalnu podjelu rada, -poznaje najveće multinacionalne kompanije i njihov uticaj na svjetsku privredu, -prepoznaje tipove ekonomskog sistema, -zna i analizira faktore suficita i deficita, -zna elemente i faktore životnog standarda, -zna šta je to industrijalizacija, -zna kako se djeli industrija, -poznaje šta je izazvalo prvu industrijsku revoluciju i koje su njene posljedice, -poznaje šta je izazvalo drugu industrijsku revoluciju i koje su njene posljedice, -poznaje šta je izazvalo treću industrijsku revoluciju i koje su njene posljedice, -poznaje šta je izazvalo novu-naučno tehnološku revoluciju i koje su njene posljedice (gransko i teritorijalno restrukturiranje privrede), -analizira posljedice industrijalizacije na geografsku valorizaciju i organizaciju prostora, razvoj saobraćaja i promjene u kretanju stanovništva i strukturama, -izdvaja industrijske regione u svijetu, 	<p>Pojam i struktura privrede. Granska i teritorijalna podjela rada. Multinacionalne kompanije. Deficit i suficit. Tipovi ekonomskog sistema. Životni standard.</p> <p>Pojam industrijalizacije. Struktura industrije. Prva industrijska revolucija. Druga industrijska revolucija. Treća industrijska revolucija. Nova naučno-tehnološka revolucija. Razvoj saobraćaja, razvoj gradova.</p> <p>Stepen ekonomske razvijenosti. Elementi i faktori privrednog razvoja. Ekonomski sistem. Izdvajanje ekonomsko razvijenih i nedovoljno razvijenih regiona. Ekonomski savezi i značaj ekonomskog integriranja.</p>	<p>Historija.</p>

<p>-povezuje razvoj saobraćaja i gradova, analizira elemente i faktore privrednog razvoja, -diferencira regione po stepenu ekonomskog razvoja, -razumije posljedice u stepenu ekonomske razvijenosti, -izdvaja velike ekonomske integracije i zna njihovu ulogu u ekonomskom povezivanju, -izdvaja države sa najvećim ekonomskim sistemima.</p>		
---	--	--

VIII. REGIONALNA GEOGRAFIJA.

- Definicija, podjela, geografska regionalizacija.

IX. REGIONALNA GEOGRAFIJA EVROPE.

EVROPA

Evropa: ime, granice, veličina, položaj, osnovne prirodno-geografske odlike kontinenta.

Stanovništvo i regionalna podjela Evrope.

ZAPADNA EVROPA:

Opće geografske odlike.

Velika Britanija.

Francuska.

Zemlje Beneluksa.

SJEVERNA EVROPA:

Opće geografske odlike regije.

Švedska, Norveška.

Ostale zemlje sjeverne Evrope.

SREDNJA EVROPA:

Opće geografske odlike.

Njemačka.

Alpske zemlje.

Ostale zemlje srednje Evrope.

ISTOČNA EVROPA:

Opće geografske odlike regije.

Ruska federacija.

Ukrajina i ostale zemlje regije.

JUŽNA EVROPA:

Opće geografske odlike regije.

Pirinejsko poluostrvo.

Apeninsko poluostrvo.

Balkansko poluostrvo.

Države bivše SFRJ.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenici treba da znaju:</p> <ul style="list-style-type: none"> -položaj Evrope kao kontinenta (sve segmenete položaja koji uključuje matematički , fizičko-geografski, društveno-geografski, geostrateški), - geološki postanak evropskog kopna i geomorfološke posljedice kretanja kopna izazvanih unutrašnjim silama, a takođe i uticaj spoljašnjih sila na formiranje reljefa, - uticaj klimatskih faktora i formiranje klimatskih tipova na različitim prostorima kontinenta, - hidrografske karakteristike prostora, vodne režime, nastanak jezera i ostale karakteristike voda, - razvrstava evropske narode u grupe naroda i zna kulturne razlike, -izdvaja kulturne krugove i analizira njihov uticaj, -poznaje političku kartu Evrope i faktore njenog formiranja -razumije pojam industrijalizacije i industrijske revolucije, izdvaja faze, industrijske regione, -analizira posljedice industrijalizacije na razvoj privrede, promjene u valorizaciji geoprostora, razvoju naseobinske mreže, izgradnju saobraćajne infrastrukture i promjene u strukturalnim obilježjima stanovništva, -dovodi u vezu procese industrijalizacije- urbanizacije i migracija stanovništva, -zna i analizira faktore formiranja urbanih regija, 	<p>Podjela na regije i kriteriji. Položaj Evrope i svih regija. Geologija i reljef. Klima prostora. Hidrografija. Industrijalizacija - pojam, posljedice, industrijske regije. Urbanizacija - pojam, posljedice. Urbane regije. Ekonomski razvoj. Industrijski regioni. Razvoj tercijarno–kvartalnog sektora. Migracije stanovništva (selo – grad, slabije razvijene države – industrijski razvijene države). Formiranje ekonomskih saveza, Evropska unija. Karakteristike privrednog razvoja kapitalističkih i socijalističkih zemalja. Tranzicija društvenog sistema u istočnoj i jugoistočnoj Evropi. Dezintegracija SFR Jugoslavije i Sovjetskog Saveza. Proces proširenja Evropske unije.</p> <p>Prirodni potencijali Evrope. Struktura privrede. Poljoprivredni regioni. Rudarske regije. Industrijske regije. Turističke regije. Infrastruktura.</p>	<p>Historija. Biologija, ekonomija.</p>

<ul style="list-style-type: none"> -izdvaja glavne saobraćajne pravce, -dovodi u vezu razvoj tercijarno kvartannog sektora sa društveno-geografskim procesima, -poznaje političke prilike u Evropi nakon II svjetskog rata i uslove u kojima su formirani vojni blokovi, -zna organizaciju i ciljeve Evropske unije, -izdvaja najrazvijenije države Evrope, njihov ekonomski značaj i političku ulogu u Evropi, -zna razlike između kapitalističkog i socijalističkog društvenog uređenja, -zna razlike u stepenu privrednog razvoja pojedinih dijelova Evrope i međusobne odnose, - analizira posljedice dezintegracije SFRJ i SSSR-a i posljedice tranzicije socijalističkog društva, - prati proces proširenja Evropske unije, -zna razmještaj prirodnih bogatstava i izvora energije i dovodi ih u vezu sa prirodno-geografskim karakteristikama prostora, -izdvaja privredne regione, -analizira faktore razvoja, -zna ulogu fizičke infrastrukture u privrednom razvoju, -izdvaja saobraćajne koridore, -izdvaja privredno najrazvijenije države i regione i države i regione sa problemima u razvoju, -zna katakteristike 	<p>Privredno razvijeni i privredno nedovoljno razvijeni regioni.</p> <p>Tranzicija socijalističkog društvenog sistema.</p> <p>Proces proširenja Evropske unije - razlike između „starih i novih“ članica – specifični razvojni problemi.</p> <p>Teritorijalno prestrukturiranje proizvodnih kapaciteta, kretanje kapitala, pravci kretanja radne snage, formiranje transgraničnih regiona, regionalizacija, integracioni i dezintegracioni procesi.</p> <p>Privredno-političko jačanje Rusije.</p> <p>Politička nestabilnost Balkana.</p> <p>Savremena regionalizacija Evrope.</p> <p>Geografski položaj Rusije.</p> <p>Rasprostranjenost pojedinih država.</p> <p>Prirodnogeografske cjeline (geološke, reljefne, bioklimatske), prirodna bogatstva i izvori energije, prirodno-geografska regionalizacija.</p> <p>Porijeklo stanovništva Evrope.</p> <p>Strukturalna obilježja.</p> <p>Dinamika kretanja stanovništva, migracije.</p> <p>Prelaz iz socijalističkog u kapitalistički društveni sistem; prednosti i nedostaci.</p> <p>Karakteristike savremenog privrednog razvoja.</p> <p>Uključivanje u evropske integracije.</p> <p>Države bivše SFRJ.</p> <p>Pojam i granice jugoistočne Evrope.</p> <p>Pojam i granice Balkana.</p> <p>Principi izdvajanja regije.</p> <p>Geografski položaj – aspekti.</p> <p>Prirodnogeografske karakteristike prostora.</p> <p>Fizičkogeografska regionalizacija.</p> <p>Prirodna bogatstva.</p>	
--	--	--

<p>savremenog privrednog razvoja Rusije,</p> <ul style="list-style-type: none"> -prati uključivanje istočne Evrope u evropske integracije i analizira ulogu Rusije u savremenom svijetu, -zna principe izdvajanja regije (sličnost kompleksnih karakteristika i razvojnih problema), -analizira različite aspekte geografskog položaja i razumije njegovu kompleksnost, -zna prirodnogeografske karakteristike prostora i vrši njegovu diferencijaciju po više osnova, -zna razmještaj prirodnih resursa i njihov značaj za naseljenost i razvoj privrede -zna faktore prostornog razmještaja stanovništva, -zna razmještaj etničkih i vjerskih grupa i njihovu etnogenezu, -analizira uslove formiranja kulturnih krugova, -povezuje formiranje savremene političke karte sa porijeklom i razvojem etničkih grupa, -prati savremena demografska kretanja (populaciona dinamika, pravci migracija), - prati razvojne probleme, - uočava rizike proizašle iz nedovršenih razvojnih procesa, -prepoznaje interese velikih država okruženja, - razumije značaj uspostavljanja dobrih odnosa između svih zemalja u regiji. 	<p>Prostorni razmještaj stanovništva.</p> <p>Etnička i vjerska struktura.</p> <p>Demografska kretanja.</p> <p>Kulturni krugovi.</p> <p>Politička karta.</p> <p>Razvojni problemi.</p> <p>Stagnacija privrednog razvoja.</p> <p>Politički i ekonomski interesi zemalja šireg okruženja.</p> <p>Regija nedovršenih procesa (etnogeneze, političkih, ekonomskih).</p>	
--	--	--

NASTAVNI PROGRAM

HISTORIJA

DRUGI RAZRED

Sedmični broj časova: 2

Godišnji broj časova: 70

Opći i posebni ciljevi programa:

- usvajanje osnovnih znanja o historiji kao nauci i nastavnom predmetu;
- razvijanje sposobnosti razumijevanja historijskog vremena, prostora i upotrebe historijske literature i terminologije;
- upoznavanje učenika sa svim vrstama historijskih izvora, kao i sa njihovom kritičkom procjenom;
- upoznavanje sa značajnim događajima, procesima i ličnostima političke, ekonomske i kulturne historije, koje su obilježile određene historijske epohe;
- afirmiranje sadržaja iz nacionalne historije kojima se ostvaruje razvoj nacionalnog identiteta i znati prikazati vlastiti nacionalni i kulturni identitet u odnosu na kulturne identitete drugih konstruktivnih naroda i nacionalnih manjina u BiH, Evropi i svijetu;
- razvijanje sposobnosti kritičkog i historijskog mišljenja i logičkog zaključivanja o historijskom razvoju bosansko-hercegovačkoga društva i njegovog položaja u evropskom i svjetskom kontekstu;
- njegovanje demokratskih oblika ponašanja, vjerske i nacionalne tolerancije;
- osposobljavanje učenika za nastavak školovanja i proces cjeloživotnog učenja;
- osposobljavanje učenika za spoznaju uzročno-posljedičnih veza i vrednovanje izvora;
- shvatanje sadašnjosti kao posljedice historijskog razvoja društva;
- oblikovanje vlastitog argumentiranog stajališta i interpretacije, raspravljanje otvoreno i konstruktivno te uvažavanje različito utemeljene perspektive i percepcije o prošlosti;
- razumijevanje profesionalnoetičkih normi i vrijednosnih aspekata povezanih s proučavanjem historije temeljem kojim učenik oblikuje lični sistem vrijednosti, stavova i uvjerenja;
- razumijevanje važnosti očuvanja kulture i historijske baštine kao nositelj informacija o prošlosti;
- usvajanje znanja o društvenim odnosima i pojmovima, o društvenim i prostornim strukturama i kontekstu u prošlosti i sadašnjosti te promišljanje o njihovom značenju za budućnost;
- opisivanje, raščlanjivanje i suočavanje različitih tumačenja prošlih i sadašnjih događaja, društvenih pojava i procesa te donošenje obrazložene prosudbe o njihovoj utemeljenosti

Operativni ciljevi

Operativni ciljevi proizilaze iz općih ciljeva i usmjereni su na učenika. Pokazuju šta učenik treba da nauči, sazna, postigne i treba da uradi.

Objedinjuju:

- 1) sadržajne (pojmovi, principi, zakonitosti),
- 2) procesne ciljeve (razne kognitivne i komunikacijske sposobnosti i kompetencije),
- 3) služi kao osnova za definiranje standarda znanja.

Predložene aktivnosti proizilaze iz postavljenih ciljeva i upućuju na procese i radnje putem kojih učenik ostvaruje cilj.

Pojmovi koje bi učenici trebalo da usvoje kao dio općeg obrazovanja i koji čine osnovu za učenje historije i kasnijih epoha (u narednim razredima).

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI / ISHODI PROGRAMA

Tema: Rani srednji vijek.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
Učenik treba da: -opiše promjene koje su nastale kao posljedica Velike seobe naroda; • na primjeru Franačke države objasni uspostavljanje feudalnih odnosa; • poznaje organizaciju feudalne države; • prepozna prostor na kome je nastala Bizantija; • razumije karakteristike razvoja države, društva i kulture Bizantije; • analizira odnos Bizantije prema Južnim Slovenima i ostalim narodima na Balkanu; • opiše karakteristike bizantijske kulture; • objasni specifičnost države Arapa i prostor na kome je nastala; • procijeni značaj njihove uloge između istoka i zapada; • shvati značaj arapske kulture i islama; • poznaje teritoriju- prapostojbinu Slovena; • opiše način života u prapostojbini, nabroji uzroke i pravce seobe Slovena; • opiše pomoću karte naseljavanje Južnih Slovena na Balkanu; • poznaje uslove nastanka država u	Nastanak i razvoj feudalnih odnosa i država Franačka država; feudalni odnosi, feudanci, vlastela, kmetovi, kolonat, rani, razvijeni i pozni feudalizam, vazalni odnosi, vazal, senior, imunitet, alod, radna, naturalna i novčana renta, Bizantija: samodržac, pronija, pronijar, parik, krstaški ratovi, tema, kodeks. Arapi i pojava islama, Arapi i islam, hidžra, Kur'an, šaik. Stari Sloveni, prapostojbina, Južni Sloveni, kristijanizacija, Duklja, Raška, Bosna, Hrvatska, Višeslavova krstionica, Trpimirova darovnica, Baščanska ploča, crkveni sabor, dinastija, Ćirilo i Metodije, <i>Miroslavljevo evanđelje</i> , glagoljica, ćirilica,	Bosanski jezik i književnost: • biografije, žitija, hagiografije, rodoslovi, viteška, epska i lirska poezija. Geografija: • migracije stanovništva. Sociologija: • državno i društveno uređenje; • zakonodavna djelatnost. Demokratija i ljudska prava: • historija religija. Likovna kultura: • likovna umjetnost u srednjem vijeku; • arhitektura; • slikarstvo. Filozofija: • poznati mislioci antike i razvoj filozofske misli. Demokratija i ljudska

<p>Duklji, Bosni, Hrvatskoj i Raškoj;</p> <ul style="list-style-type: none"> • shvati značaj širenja pismenosti i kristijanizacije među Slovenima; • navede najznačajnije tekovine Bosne, Hrvatske, Raške i Duklje. 	<p>latinica, rodonačelnik, <i>Pacta Conventa</i>.</p>	<p>prava:</p> <ul style="list-style-type: none"> • oblici državnog i društvenog uređenja, prvi zakoni i ustavi, ljudska prava. <p>Matematika, Geografija, ekologija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - poznati matematičari, fizičari, astronomi, naučnici o prirodi. <p>Likovna i muzička kultura:</p> <ul style="list-style-type: none"> • grčka umjetnost (arhitektura, vajarstvo, slikarstvo); • arheološki lokaliteti; • kulturno-historijski spomenici.
---	---	---

Tema: Razvijeni kasni srednji vijek.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -opiše nastanak i život u srednjovjekovnom gradu; • analizira uzroke i posljedice krstaških ratova; • nabroji najznačajnije države ovog doba; • upoređuje naturalnu i robno novčanu privredu; • procjenjuje odnos između srednjovjekovnog društva i Crkve; • prepoznaje značaj osnivanja prvih univerziteta i razvoj kulture i umjetnosti, • shvati uslove nastanka staleških monarhija. 	<p>Krstaški ratovi: Srednjovjekovni grad, crkveni raskol, krstaške države, Engleska, Francuska, Rimsko- njemačko carstvo, Bizantija, Rusija, robno-novčana privreda, inkvizicija, srednjovjekovna kultura, Mletačka republika, dužd, konkordat, ekskomunikacija, heres, franjevci, dominikanci.</p>	<p>Bosanski jezik i književnost:</p> <ul style="list-style-type: none"> • viteška književnost, biografije, romani. <p>Sociologija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • državno i društveno uređenje; • zakonodavna djelatnost. <p>Demokratija i ljudska prava:</p> <ul style="list-style-type: none"> • historija religija. <p>Likovna kultura:</p> <ul style="list-style-type: none"> • historija umjetnosti (romanika, gotika), • srednjovjekovna umjetnost: arhitektura, slikarstvo, vajarstvo.

Tema: Južnoslovenske države i narodi u srednjem vijeku.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • poznaje najznačajnije tekovine prvih 	<p>Uspon srpske države:</p>	<p>Bosanski jezik i književnost:</p>

<p>Nemanjića;</p> <ul style="list-style-type: none"> • shvati značaj uspostavljanja državne i crkvene samostalnosti; • procjenjuje privredni i kulturni napredak države Nemanjića; • nabroji najznačajnija dostignuća srednjovjekovne kulture Južnih Slovena; • odredi prostorne i vremenske okvire nastanka bosanske države; • navede najznačajnije vladare; • analizira uticaj susednih zemalja na razvoj srednjovjekovne Bosne; • poznaje najznačajnije kulturne tekovine srednjovjekovne Bosne; • objasni nastanak, širenje i značaj Dubrovnika; • opiše uređenje osmanske države i njihova osvajanja; • analizira stanje u državama na Balkanu uoči osmanskih osvajanja; • navede prilike u kojima je formirana Srpska despotovina; • odredi pravce osvajanja na Balkanu; • opiše vladavinu Arpadovića i Anžuvina Hrvatskom. 	<p>autokefalnost, veliki župan, udeoni knez, primogenitura, Hilandar, savladarstvo, vlastela, sebri. Srednjovjekovna kultura Južnih Slovena: ktitori, zadužbine, manastiri, pismenost. Srednjovjekovna Bosna: ban, Crkva bosanska, bogumili, Kulin. Dubrovnik Ragusion, knez, vlastela, pučani. Turci Osmanlije na Balkanu: sultan, srpska despotovina. Personalna unija, slobodni kraljevski gradovi, Zadarski mir, dinastički sukobi.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • širenje pismenosti, biografije, žitija, hagiografije, rodoslovi, zakonici. <p>Sociologija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • državno i društveno uređenje; • zakonodavna djelatnost. <p>Demokratija i ljudska prava:</p> <ul style="list-style-type: none"> • historija religija. <p>Likovna kultura:</p> <ul style="list-style-type: none"> • arhitektura, slikarstvo, vajarstvo.
--	---	---

Tema: Evropa od X do XV stoljeća.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -upozna privredne prilike u Zapadnoj Evropi; -opiše kraj normanskih osvajanja; -objasni značaj Sredozemlja u razvoju trgovine; -objasni proces nastanka građanstva; 	<p>Robno-novčana privreda, unutrašnja kolonizacija, gradski život, komune, esnafi, cehovi, gilde, crkveni raskol, simonija, klinijevski pokret, oslobađanje Svete zemlje, papa Urban II, Prvi</p>	<p>Bosanski jezik i književnost:</p> <ul style="list-style-type: none"> • viteška književnost (Pjesma o Rolandu); • gradska književnost (Dante – Božanstvena komedija); • romani; • biografije. <p>Geografija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • migracije

<p>-analizira kulturne prilike na zapadu;</p> <p>-navede uzroke i posljedice krstaških ratova;</p> <p>-locira na karti osvojene prostore i krstaške države;</p> <p>-razjasni kako dolazi do uspona zapadnoevropskih monarhija;</p> <p>-opiše uspon Francuske u doba Kapeta;</p> <p>-opiše Englesku u doba Plantageneta;</p> <p>-navede uzroke i posljedice Stogodišnjeg rata;</p> <p>-objasni uspon Rimsko-njemačkog carstva;</p> <p>-opiše nastanak Ugarskog kraljevstva;</p> <p>-objasni ugarski uticaj na balkanske države;</p> <p>-opiše širenje Ugarske na Hrvatsku;</p> <p>-analizira strukturu društva u Zapadnoj Evropi;</p> <p>-objasni šta su heretički pokreti i odgovor Crkve na iste;</p> <p>-opiše svakodnevni život u srednjem vijeku;</p> <p>-procijeni odnos srednjovjekovne države i Crkve;</p> <p>-uoči značaj osnivanja prvih univerziteta i razvoj kulture i umjetnosti;</p> <p>-navede najznačajnije države Zapadnih i Istočnih Slovena.</p>	<p>krstaški rat, krstaške države (Jerusalimska kraljevina, Edeska grofovija, Antiohijska kneževina i grofovija Tripolis), monaško-riterski redovi (templari, jovanovci i tevtonci), pad Carigrada 1204., kolonizacija, kraljev domeni, Kapeti, avinionsko ropstvo, normanska osvajanja, Viljem I Osvajač, Knjiga strašnog suda, Henri Plantagenet, Velika povelja sloboda, parlament, Stogodišnji rat, Jovanka Orleanka, Rimsko-njemačko carstvo, Oton I, papa Grgur VII, Pokajanje u Kanosi, Hoenštaufovci, Habsburgovci, širenje.</p>	<p>stanovništva.</p> <p>Sociologija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • državno i društveno uređenje; • zakonodavna djelatnost. <p>Demokratija i ljudska prava:</p> <ul style="list-style-type: none"> • državno i društveno uređenje; • ljudska prava; • historija religija. <p>Likovna kultura:</p> <ul style="list-style-type: none"> • historija umjetnosti (romanika, gotika); • srednjovjekovna umjetnost (arhitektura, slikarstvo, vajarstvo); <ul style="list-style-type: none"> • kulturno - istorijski spomenici.
--	---	---

Tema: Bizantija i balkanske države u kasnom srednjem vijeku.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -shvati posljedice vladavine vojnog plemstva u Bizantiji; -objasni politički i kulturni uspon Bizantije; -opiše prilike u kojima je došlo do prvog pada Carigrada; -prepozna proces obnove Bizantijskog carstva u doba Mihajla VIII Paleologa; -analizira na karti položaj Bizantije do XV stoljeća; -opiše prilike obnove Bugarskog carstva u XII stoljeću; -analizira odnose Bugarske i Srbije; -odredi vremenske i prostorne okvire nastanka srednjovjekovne Bosne; -opiše prilike u Bosni u vrijeme vladavine bana Kulina; -shvati ulogu Crkve bosanske; -dovede u vezu uticaj susjednih zemalja na razvoj bosanske države; -opiše period uspona u vrijeme vladavine Stjepana II i Tvrtka I Kotromanića; -analizira na karti širenje bosanske države u doba Stjepana II i Tvrtka I Kotromanića; -objasni uslove u kojima je Tvrtko krunisan sugubim vijencem; -poznaje najznačajnije kulturne tekovine srednjovjekovne bosanske države; -se upozna sa svećeničkim redom dominikanaca i franjevaca i njihovim značajem za religiju i kulturu srednjovjekovne Bosne -objasni nastanak, značaj i širenje Dubrovnika; -navede karakteristike državnog i društvenog uređenja Dubrovačke republike; -analizira odnos Dubrovnika sa zemljama u unutrašnjosti Balkanskog poluostrva; -opiše vladavinu Matije Korvina i dinastije Jagelovića i kraj hrvatsko – ugarske države. 	<p>Dinastija Komnina (Aleksije I, Manojlo I), pronija - pronijar, unutrašnja kriza, podatci o padu Carigrada 1204. g., Latinsko carstvo, Solunska karaljevina, Ahajska kneževina, grčke države – Nikejsko i Trapezuntsko carstvo, Epirska despotovina, Paleolozi, renesansa Paleologa, Drugo bugarsko carstvo.</p> <p>Ban Kulin, Crkva bosanska (djed, gosti i starci), širenje Bosne, Stjepan II Kotromanić.</p> <p>Tvrtko I, sugubi vijenac, kultura i umjetnost, stećci, Dubrovnik, Ragusion, bizantijska, mletačka i ugarska vlast, Svetodmitarski dohodak, Stonski dohodak, Veliko vijeće, Malo vijeće, Vijeće umoljenih, vlastela, pučani.</p> <p>Franjevci: <i>Ordo fratrum minorum</i>.</p> <p>Dominikanci: <i>Ordo fratrum praedicatorum</i>.</p> <p>Krvavi sabor križevački.</p>	<p>Bosanski jezik i književnost:</p> <ul style="list-style-type: none"> • biografije; • hagiografije; • rodoslovi; • ljetopisi. <p>Sociologija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • državno i društveno uređenje. <p>Demokratija i ljudska prava:</p> <ul style="list-style-type: none"> • historija religija; • državno i društveno uređenje; • ljudska prava. <p>Likovna kultura:</p> <ul style="list-style-type: none"> • arhitektura; • slikarstvo; • vajarstvo; • kulturno-historijski spomenici.

Tema: Prodor Osmanlija u Evropu i balkanske zemlje.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -opiše prodor Turaka Osmanlija na Balkan; - objasni državno i društveno uređenje Osmanskog carstva; -zna kako je tekao proces islamizacije; -opiše prilike u Srbiji nakon Dušanove smrti; -razumije razloge sukoba velikaških porodica; -opiše prvi sukob sa Turcima u Maričkoj bici; -objasni uzdizanje oblasnog gospodara Lazara Hrebeljanovića; -navede tok i učesnike Kosovske bitke; -opiše posljedice turskih osvajanja; -shvati historijsku i epsku ulogu kraljevića Marka i Vuka Brankovića; -opiše ulogu i značaj Srpske despotovine; -objasni prilike u Bosni pred najezdu Turaka; -imenuje najznačajnije velikaške porodice u Bosni; -opiše ulogu Balšića i Crnojevića uoči pada Crne Gore pod tursku vlast; -navede godine pada Srpske despotovine, Bosne, Hercegovine i Crne Gore pod tursku vlast; -na karti prepozna pravce turskih osvajanja u Hrvatskoj i Ugarskoj. 	<p>Turci Osmanlije, Galipolje, vojno feudalna monarhija, sultan, spahije, timar, zijamet, kuluk, has, janjičar, harač, danak u krvi, divan, veliki vezir, vezir, pašaluk, paša, beglerbegluk, ejalet, sandžak, sandžak-beg, kadija-kadiluk, raja, islamizacija, čitluk, Uroš Nejaki, mladi kralj, Simeon Nemanjić, Vukašin i Uglješa Mrnjavčević, Lazar Hrebeljanović, Vuk Branković, Marička bitka 1371., sultan Murat, Kosovska bitka 1389., Kraljević Marko, despot Stefan Lazarević, despotovina, Đurađ Branković, prvi pad despotovine, Hrvatinići, Pavlovići i Kosače, herceg, Stjepan Vukčić Kosača, Balšići, despotovine, pad Bosne, pad Hercegovine, pad Crne Gore pod tursku vlast. Krbavska bitka. Mohačka bitka, Mehmed Osvajač. <i>Ahdnama</i>.</p>	<p>Bosanski jezik i književnost:</p> <ul style="list-style-type: none"> • biografije; • hagiografije; • rodoslovi; • ljetopisi. <p>Sociologija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • državno i društveno uređenje. <p>Demokratija i ljudska prava:</p> <ul style="list-style-type: none"> • historija religija; • državno i društveno uređenje; • ljudska prava. <p>Geografija</p> <ul style="list-style-type: none"> • migracije stanovništva. <p>Likovna kultura:</p> <ul style="list-style-type: none"> • arhitektura; • slikarstvo; • vajarstvo; • kulturno-historijski spomenici.

Didaktička uputstva i preporuke

U pripremi za realizaciju nastave Historije potrebno je izvršiti globalno i operativno planiranje. Potrebno je, takođe, u realizaciji nastave predvidjeti primjenu različitih metoda i oblika rada i korištenje odgovarajućih nastavnih sredstava. Izbor nastavnih metoda treba uskladiti sa sadržajem programa, mentalnim uzrastom učenika, njihovim znanjima i ineteresovanjima, kao i uslovima u kojima se nastava Historije realizira. Potrebno je, takođe, animirati i podsticati učenike na

samostalno izvođenje zaljučaka, vođenje razgovora, korištenje i analizu historijskih izvora, historijskih karata, shema, grafikona i materijala koje mogu pronaći na internetu. Određen broj časova, obavezno, planirati za posjete muzejima, arhivima, arheološkim lokalitetima ili posjetama kulturno-historijskim spomenicima. Nastavu Historije osvježiti zanimljivostima iz života značajnih ličnosti iz prošlosti.

OKVIRNI PLANA RADA ZA DRUGI RAZRED

1. Seoba naroda (Germanska plemena).
2. Opće karakteristike feudalizma.
3. Franačka država.
4. Bizantija od V do XII stoljeća.
5. Kultura ranog srednjeg vijeka.
6. Arapsko poluostrvo - pojava islama.
7. Arapska kultura.
8. Doseljavanje Slovena na Balkan.
9. Pokršćavanje Slovena i njihova rana pismenost.
10. Karantanija i Bosna.
11. Historija Hrvata u vrijeme narodnih vladara.
12. Raška u ranom srednjem vijeku.
13. Duklja u ranom srednjem vijeku.
14. Makedonska ranofeudalna država.
15. Nastanak gradova i univerziteta.
16. Staleška monarhija u Francuskoj.
17. Staleška monarhija u Engleskoj.
18. Feudalna monarhija u Njemačkoj.
19. Od Kijevske do Moskovske Rusije.
20. Češka od XII do XV stoljeća.
21. Španija od XI do XV stoljeća.
22. Krstaški ratovi.
23. Bizantija od XII do XV stoljeća.
24. Vjerski pokreti i društvene borbe u razvijenom feudalizmu.
25. Bune i ustanci u selu i gradu.
26. Kultura Evrope u razvijenom feudalizmu.
27. Bosna u vrijeme prvih banova.
28. Religija srednjovjekovne Bosne.
29. Bosna u doba uspona Kotromanića.
30. Kultura i privreda u Bosni u doba razvijenog feudalizama.
31. Srpska država u doba prvih Nemanjića.
32. Srbija kao velika sila na Balkanu.
33. Kultura srednjovjekovne Srbije.
34. Dubrovačka republika.
35. Hrvatska od XII do XV stoljeća.
36. Kultura srednjovjekovne Hrvatske.
37. Organizacija Osmanske države.
38. Osmanska osvajanja na Balkanu - Srbija.
39. Osmanska osvajanja na Balkanu - Bosna.

NASTAVNI PROGRAM LIKOVNA KULTURA DRUGI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 1

Godišnji broj nastavnih časova: 35

Opći i posebni ciljevi programa:

- nadogradnja teoretskih i praktičnih znanja iz Likovne kulture stečenih u prvom razredu gimnazije,
- upoznavanje različitih likovnih oblasti kroz vrijeme i prostor;
- savladavanje likovnog jezika;
- likovno opismenjavanje (razumijevanje i izražavanje, vrednovanje i projektni rad);
- podizanje estetskog nivoa likovne i opće kulture učenika/ca.

Program je razvijen s namjerom da:

- pruži pregled i rasprostranjenost umjetničkih stilova;
- pruži spoznaju općih i pojedinih historijskih stilova;
- izoštri osjetljivost za kulturno-umjetničko nasljeđe, a time i vrednovanje, čuvanje i zaštitu;
- utiče na formiranje svijesti kod učenika o univerzalnosti umjetničkog jezika;
- osposobljava za samostalno doživljavanje, razumijevanje i tumačenje umjetnosti;
- podstiče misaone aktivnosti i razvijanje kreativnosti.

NASTAVNI SADRŽAJI I OKVIRNI BROJ NASTAVNIH SATI:

Upoznavanje učenika s NPP-om. (1 nastavni čas)

Renesansa u Italiji. (4 nastavna časa)

Manirizam. (1 nastavni čas)

Renesansa na sjeveru Evrope. (1 nastavni čas)

Vježbe, principi renesansne umjetnosti. (1 nastavni čas)

Ponavljanje i utvrđivanje gradiva. (1 nastavni čas)

Barok. (4 nastavna časa)

Rokoko. (1 nastavni čas)

Ponavljanje i utvrđivanje gradiva. (1 nastavni čas)

Sistematizacija gradiva i prijedlog zaključnih ocjena. (1 nastavni čas)

Neoklasicizam. (1 nastavni čas)

Romantizam. (2 nastavna časa)
 Realizam. (1 nastavni čas)
 Vježbe crtanja. (1 nastavni čas)
 Impresionizam. (1 nastavni čas)
 Postimpresionizam. (1 nastavni čas)
 Secesija. (1 nastavni čas)
 Moderna umjetnost XX stoljeća. (7 nastavnih časova)
 Savremene umjetničke tendencije i novi vizualni mediji. (1 nastavni čas)
 Ponavljanje i utvrđivanje nastavnih sadržaja. (2 nastavna časa)
 Sistematizacija nastavnih sadržaja i prijedlog zaključnih ocjena. (1 nastavni čas)

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI / ISHODI:

Opći dio:

Teme:

Šta je umjetnost; umjetnost u prostoru i vremenu, umjetnost i društvo, likovna umjetnost (pojam, značaj, osnovni elementi vizualnog jezika, načela i principi likovnog oblikovanja, kompozicija, likovne tehnike.

Likovna djela i spomenici kulture.

Teme:

Likovna djela i spomenici kulture: renesansa u Italiji, manirizam, renesansa na sjeveru Evrope, barok, rokoko, neoklasicizam, romantizam, realizam, impresionizam, postimpresionizam, secesija, moderna umjetnost XX stoljeća, savremena umjetnost.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacije sa drugim nastavnim predmetima
Jedinica 1. Učenik treba da: -shvati pojam renesanse kao preporoda antičke misli, umjetnosti i kulture nasuprot srednjovjekovnim pravilima i Crkvenim zabranama, oslobađanje umjetničkog genija, -shvati značaj pojave renesanse u kontekstu vremena i prostora , te njen daljnji uticaj, -upozna osnovne karakteristike renesansne umjetnosti kroz slikarska, kiparska i arhitektonska ostvarenja, -zapamti najpoznatija ostvarenja likovnih umjetnika iz doba renesanse	Jedinica 1. Renesansa u Italij i- pojam, značaj, vrijeme i mjesto, razlozi, uticaji nastanka; podjela na quattrocento (ranu) i cinquecento (visoku) renesansu, te analiza najznačajnija djela iz oba razdoblja. Manirizam - karakteristike umjetnosti u doba krize, promjena estetike, rušenje pravila. Renesansa na sjeveru Europe (razlika u odnosu na italijansku renesansu, umjetnici i djela). Jedinica 2.	

<p>(u Italiji i na sjeveru Europe) i manirizma, -zapamti najznačajnije umjetnike tog razdoblja.</p> <p>Jedinica 2. Učenik treba da: -shvati duh vremena i društveno-historijske uslove u kojima nastaje novi stil, -nauči karakteristike barokne umjetnosti, -prepozna specifičnosti pojedinih „nacionalnih škola“, -shvati pojam jedinstvenog umjetničkog djela, -zna sakralne i profane spomenike kulture toga doba, (najznačajnija arhitektonska, kiparska i slikarska djela iz razdoblja baroka), -shvati karakter rokoko stila kao salonske umjetnosti aristokratije.</p> <p>Jedinica 3. -shvati pojam neoklasicizma kao povratka vrijednostima antičke estetike, umjetnosti i kulture nasuprot raskoši i kićenosti prethodna dva stila, te zapamti najpoznatija ostvarenja likovnih umjetnika tog razdoblja, -shvati značaj romantizma u kontekstu vremena i prostora, te pojmi univerzalnu ideju o prioritetu subjektivnog i emocionalnog pristupa stvaralaštvu, nad objektivnim i racionalnim, te zapamti najznačajnije umjetnike toga razdoblja, -upozna osnovne (tematske) karakteristike realizma kao umjetničkog pravca u odnosu na realistički prikaz.</p>	<p>Barok - pojava u i značaj u kontekstu vremena (protureformacija u Italiji, apsolutistička monarhija Luja XIV u Francuskoj, uspon građanske klase u Nizozemskoj itd.). Karakteristike barokne umjetnosti. Osobnosti baroknog stila u tzv. nacionalnim školama. <i>Gesamtkunstwerk.</i> Emocionalni učinak barokne umjetnosti kroz analizu odabranih umjetničkih djela. Rokoko - pojava i stilske karakteristike.</p> <p>Jedinica 3. Neoklasicizam - značaj, vrijeme , razlozi, uticaji nastanka, te analiza najznačajnijih djela. Romantizam - stanje duha, emocionalno nad racionalnim, buđenje nacionalne svijesti, literarni kontekst, inspiracija srednjovjekovnom umjetnošću, subjektivni doživljaj i mašta. Realizam- tematsko određenje, heroizam modernog doba, socijalne teme.</p> <p>Jedinica 4. Impresionizam –općenito (pojam, značaj,vremensko-prostorne odrednice, razlozi nastanka, opće karakteristike, teme i motivi. Impresionizam - predstavnici i djela. Postimpresionizam - (pojam, značaj, vremensko-prostorne odrednice, razlozi nastanka , opće karakteristike, uticaj na pojavu moderne umjetnosti). Postimpresionizam - predstavnici i djela. Secesija - općenito (pojam, značaj,vremensko-prostorne odrednice, razlozi nastanka , opće karakteristike). Secesija- predstavnici i djela.</p>	
---	--	--

Unutar predviđenog nastavnog sadržaja neophodno je uključiti i vježbe kreativnog izražavanja, koje se odnose na nastavne jedinice, a osmišljene su kao pomoć učenicima da kroz samostalni rad osvjeste osnovne principe likovnog oblikovanja, kompozicijska pravila i stilske karakteristike pojedine epohe, civilizacije ili individualnog umjetničkog djela.

Realizacija sadržaja

Primanjem/učenjem – omogućavanje učenicima da stiču znanja iz oblasti likovne kulture; savladavanje tehnoloških postupaka likovnog rada u okviru određenih sredstava i medija i upoznavanje zakonitosti i elemenata likovnog jezika.

Davanjem/stvaranjem - podsticanje učenika da se izražavaju u okviru likovnih aktivnosti i stvaraju rezultate (uvijek na višem nivou kultiviranja i jačanja likovne osjetljivosti).

Primarni cilj likovnog obrazovanja je otkrivanje i upoznavanje kompleksne vizualne i likovne kulture (čine je sistemi stvaralaštva i sistemi korištenja).

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA LIKOVNE KULTURE

- profesor likovne kulture/umjetnosti,
- profesor dvopredmetnog studija gdje je likovna kultura/umjetnost glavni ili ravnopravan predmet,
- diplomirani slikar,
- diplomirani kipar,
- diplomirani grafičar,
- diplomirani slikar primijenjenog slikarstva.

Navedeni profili visoke stručne spreme (VII/1) moraju proizlaziti iz studijskog programa u trajanju od najmanje četiri godine.

Nastavu mogu izvoditi i drugi ekvivalentni profili gore navedenim profilima, stečeni pohađanjem studijskog programa „likovne kulture/umjetnosti“ ili „slikarstva“ ili „kiparstva“ ili „grafike“ ili „primijenjenog slikarstva“ u istom ili dužem trajanju u bolonjskom visokoobrazovnom procesu, sa diplomom i dodatkom diplome, iz kojih se može utvrditi osposobljenost za rad u nastavi, a izdaje se i prilaže uz diplomu visokoškolske ustanove radi detaljnijeg uvida u nivo, prirodu, sadržaj, sistem i pravila studiranja.

Napomena: Nastavnici čiji profili nisu nabrojani, koji su primljeni u radni odnos do primjene ovog Nastavnog plana i programa u srednjim školama Brčko distrikta BiH, mogu i dalje izvoditi nastavu.

NASTAVNI PROGRAM

MUZIČKA KULTURA

DRUGI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 1

Godišnji broj nastavnih časova: 35

OPĆI CILJEVI PROGRAMA:

Cilj nastave predmeta Muzička kultura je da podsticanjem, stvaranjem i daljnjim njegovanjem interesovanja, navika i potreba za slušanjem i reprodukcijom vrijednih muzičkih ostvarenja razvija, na prvom mjestu, kod učenika ljubav prema muzici, muzičkoj umjetnosti i umjetnosti uopće. Takođe, ima za cilj da kod učenika razvija kreativne i intelektualne sposobnosti, da pravilnim njegovanjem muzičkog ukusa doprinosi njihovom estetskom i humanom razvoju kao i podizanju nivoa njihovog muzičkog obrazovanja i opće kulture.

POSEBNI CILJEVI I ZADACI PROGRAMA SU DA:

- upozna učenika sa izražajnim sredstvima muzičke umjetnosti i sa osnovnim karakteristikama muzike različitih stilova i žanrova,
- upozna učenika, kroz slušanje i aktivno muziciranje (pjevanje/sviranje), sa najvrjednijim djelima muzičke umjetnosti i kompozitorima,
- razvija sposobnosti za zajedničko izvođenje (pjevanje/sviranje/plesanje) odabranih primjera iz djela svjetske i domaće literature,
- kroz slušanje muzike kod učenika razvija sposobnost slušne koncentracije, percepcije i recepcije,
- se stvara i razvija kod učenika navika da sluša vrijedna muzička djela, izgrađuje pozitivan stav prema muzičkoj umjetnosti, prati muzički život i formira sopstvene diskoteke (fonoteke),
- obogaćuje i oplemenjuje emocionalni život učenika,
- vaspitava učenika u njegovanju patriotizama, humanizma i internacionalizma,
- pravilnim njegovanjem muzičkog ukusa razvija kod učenika sposobnost za procjenu umjetničke vrijednosti, tj. da kroz uspostavljanje i usvajanje vrijednosnih mjerila za kritičko i estetsko procjenjivanje muzike stvori kompetentnog korisnika muzičke kulture,
- dalje upoznaje učenika sa izražajnim sredstvima muzičke umjetnosti radi boljeg razumijevanja muzike i muzičkog djela,
- kontinuirano razvija muzičke sposobnosti, muzikalnost, sluh, opću i muzičku inteligenciju, muzičku memoriju i kreativnost,
- proširi znanje učenika o osnovnim muzičko-teorijskim pojmovima,
- upozna učenika sa različitim profesijama u oblasti muzike,
- njeguje horsko i orkestarsko muziciranje u školi,

- ukazuje na vezu Muzičke kulture sa sadržajima drugih nastavnih predmeta.
- Sadržaji i operativni ciljevi / ishodi programa

Tema: Repetitorijum nastavnih sadržaja iz prvog razreda: 1. Od muzike prvobitne ljudske zajednice do romantizma.

Opertivni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaj programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -zna da hronološki navede stilske epohe obrađene u prethodnom razredu i da navede neke od najznačajnijih predstavnika- -zna da razlikuje žanrove u muzici i navede po jedan primjer za svaki, -zna da prepozna odeređeni broj primjera slušanih u I razredu. 	<p>Osnovne karakteristike stilskih epoha i njihovi najznačajniji predstavnici (repetitorijum nastavnih sadržaja iz prethodnog razreda).</p>	<p>Likovna kultura, Historija, Geografija.</p>

Tema: Muzika romantizma: 1. Romantizam u muzičkoj umjetnosti i polovima. Šubert, Šuman i Mendelson 2. Frederik Šopen - život i stvaralaštvo. 3. Programska muzika (Berlioz i List). 4. Muzička umjetnost u doba kasnog romantizma (Johanes Brams, Štraus i dr.). 5. Opera u XIX stoljeću – Italija. 6. Njemačka i Francuska opera u XIX stoljeću. 7. Verizam. 8. Romantizam u slavenskim zemljama. Rusija, ruska petorka. 9. P. I. Čajkovski - život i stvaralaštvo. 10. Muzika u Češkoj: B. Smetana, A. Dvoržak - život i stvaralaštvo. 11. Muzička umjetnost južnoslavenskih naroda u doba romantizma - Hrvatska: Vratoslav Lisinski, Ivan Zajc; Srbija: Josif Marinković, Stevan Mokranjac. 12. Razvoj profesionalne muzičke djelatnosti u BiH.

Opertivni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaj programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -zna prepoznati muziku romantizma i navede osnovne karakteristike stila; -zna da prepoznati slušane primjere Šopena i navede njegova najpoznatija djela, 	<p>Karakteristike stila: historijski okvir - ideja nacionalnog - žanrovi, muzički oblici, odlike muzičkog jezika, Šubert, Šuman i Mendelson i njemački rani romantičari. Šubert: Ave Maria F. Mendelson: Koncert za violinu u e-molu R. Šuman: Sanjarenje.</p> <p>Slušanje muzike: F. Šopen: Valcer br. 7 Op. 64 br. 2 (cis mol).</p> <p>Programska muzika Hektora Berlioza</p>	<p>Historija, Bosanski jezik i književnost, Likovna kultura.</p> <p>Likovna kultura.</p>

<p>-zna prepoznati slušane primjere kompozitora programske muzike i navede njihova najpoznatija djela; navede kompozitore poznoromantičarske simfonije,</p>	<p>i Franca Lista; simfonije G. Malera. Slušanje muzike: H. Berlioz - Fantastična simfonija op. 14 - V stav (Vješticije posijelo), F. List: Prelidi, simfonijska poema br. 3.</p>	<p>Likovna kultura.</p>
<p>-zna prepoznati slušane primjere kompozitora kasnog romantizma i navede njihova najpoznatija djela,</p>	<p>A. Brukner, S. Frank, J. Brahms, J. Štraus.</p> <p>Slušanje muzike: Mađarska igra, Te Deum, Na lijepom plavom Dunavu.</p>	<p>Likovna kultura.</p>
<p>-zna prepoznati slušane primjere iz opera, opereta, i baleta kompozitora XIX stoljeća i navede njihova najpoznatija djela,</p>	<p>Opera prve polovine XIX stoljeća. Muzička drama – Verdi, Rosini. Slušanje muzike: Đ. Rosini: Uvertira - opera Seviljski berberin, Đ. Verdi: Arija La dona e mobile iz opere Rigoletto (Lučiano Pavaroti), Đ. Verdi: Arija Caro nomo iz opere Rigoletto, Đ. Verdi: Hor Jevreja iz opere Nabuko. Francuska i Njemačka opera, lirska opera i opereta. Slušanje muzike: K. M. Veber: Hor lovaca iz opere Čarobni strelac, R. Wagner: Jahanje valkira, Ž. Bize: Habanera iz opere Karmen, Ž. Bize: Pjesma toreadora iz opere Karmen, Ž. Ofenbaf: Kan - kan iz operete Orfej u podzemlju, J. Štraus: Uvertira- opereta Slijepi miš. Veristička opera – mjuzikl. Slušanje muzike: Đ. Pučini: Arija Un bel di vedremo iz opere Madam Baterflaj (Marija Kalas), G. Dermot: Daj nam sunca iz mjuzikla Kosa.</p>	<p>Historija i Likovna kultura.</p>
<p>-zna prepoznati slušane primjere iz opera, opereta, i baleta kompozitora XIX stoljeća i navede njihova najpoznatija djela,</p>	<p>Ruska nacionalna škola. Slušanje muzike: A. Borodin - Polovecke igre iz opere Knez Igor, M.P.Musorgski: Slike sa izložbe - Stari zamak, Korsakov: Šeharzada.</p>	<p>Bosanski jezik i književnost, Likovna kultura.</p>
<p>-zna prepoznati slušane primjere kompozitora slovenskih nacionalnih škola i navede njihova najpoznatija djela,</p>	<p>P. I. Čajkovski : Klavirski koncert u be-molu, P. I. Čajkovski : Labudovo jezero-balet, P. I. Čajkovski: Krcko oraščić-balet.</p>	<p>Bosanski jezik i književnost, Likovna kultura.</p>
<p>-zna prepoznati slušane primjere kompozitora i nabroji njegova najpoznatija djela,</p>	<p>B. Smetana: Vltava, A. Dvoržak: Slovenske igra ge mol, op. 46 br. 8.</p>	<p>Bosanski jezik i književnost, Likovna kultura.</p>
<p>-zna prepoznati slušane primjere</p>	<p>Romantizam kod južnoslavenskih</p>	<p>Bosanski jezik i književnost, Historija.</p>

<p>kompozitora i nabroji njegova najpoznatija djela,</p> <p>-zna prepoznati slušane primjere i u grupi otpjeva narodne i starogradske, varoške (sevdalinke) pjesme obrađene na času, porijeklom iz Bosne i Hercegovine, Srbije i Hrvatske,</p> <p>-zna o razvoju profesionalne muzičke djelatnosti u BiH.</p>	<p>naroda (rani romantizam u BiH, Hrvatskoj i Srbiji). Muzički folklor Bosne i Hercegovine – pjevanje i slušanje narodnih pjesama iz zbornika F. Kuhača, V. Miloševića i C. Rihtmana. Slušanje i pjevanje: Povila se b'jela loza vinova, Zapjevala bulbul ptica, Na kraj sela čađava mehana, Kad ja pođoh na Bembašu, A. Šantić – Emina, Josif Šlesinger i obrade narodnih pesama. Pjevanje narodnih i starogradskih pjesama - Gusta mi magla padnala, Svilen konac, Tamo daleko, Bolujem ja, Mokranjčevo doba. Svjetovna srpska muzika. Jednoglasi i dvoglasno izvođenje narodnih pjesama koje se nalaze u Rukovetima S. S. Mokranjca: Osu se nebo zvijezdama, Razgrana se grana jorgovana, Raslo mi je badem drvo, Što Morava mutno teče, Biljana platno beleše. Slušanje: S. S. Mokranjac – Šesta rukovet, S. S. Mokranjac – Osmo rukovet, S. S. Mokranjac – Deseta rukovet.</p> <p>Razviti svijest o muzičkom opismenjavanju u BiH.</p>	<p>Bosanski jezik i književnost, Historija.</p> <p>Bosanski jezik i književnost, Historija.</p> <p>Bosanski jezik i književnost, Historija.</p>
---	---	---

Tema: Impresionizam: 1. Impresionizam u muzičkoj umjetnosti i njegovi predstavnici.

Opertivni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaj programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <p>-zna prepoznati slušane primjere kompozitora impresionizma i navede njihova najpoznatija djela.</p>	<p>Opće karakteristike stila. Muzika Kloda Debisija i Morisa Ravela. Slušanje muzike: K. Debisi: Arabeska br. 1, K. Debisi: Potonula katedrala, prelud br. 10 iz I sveske, M. Ravel: Bolero, M. Ravel: Tzigane, rapsodija za violinu i orkestar.</p>	<p>Likovna kultura, Historija.</p>

Tema: Umjetnička muzika XX stoljeća: 1. Muzička umjetnost u XX stoljeću. 2. Šenberg i njegovi sljedbenici A. Berg i A. Vebern. 3. Neoklasicizam - Hindemit, Honeger, Bartok, Rahmanjinov, B. Britn, K. Orf. 4. Muzička umjetnost južnoslavenskih naroda XX stoljeća.

Opertivni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaj programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <p>-zna navedesti i opisati osnovna obilježja muzike XX stoljeća,</p>	<p>Karakteristike epohe. Stilski pluarizam - žanrovi, muzički oblici,</p>	<p>Likovna kultura, H historija</p>

<p>-zna navesti kompozitore ekspresionizma i njihova najpoznatija djela,</p> <p>-zna navesti kompozitore neoklasicizma i njihova najpoznatija djela,</p> <p>-zna prepoznati slušane primjere kompozitora XX stoljeća iz BiH i navede njihova najpoznatija djela,</p> <p>-umije da aktivno učestvuje u zajedničkoj reprodukciji muzičkih primjera obrađenih na času.</p>	<p>odlike muzičkog jezika.</p> <p>Arnold Šenberg i kompozitori Druge bečke škole. Slušanje muzike: A. Šenberg – Pjero mjesečar, A. Šenberg- Pet klavirskih komada op. 23, A. Berg: Vocek, početna scena iz II čina.</p> <p>Neoklasicizam i neobarok (P. Hindemit, K. Orf i S. Prokofijev). Slušanje muzike: P. Hindemit: Sonata za klavir br. 3 – Fuga, K. Orf: Carmina Burana – br. 1, Fortuna Imperatrix Mundi, S. Prokofjev: Klasična simfonija De-dur, I stav.</p> <p>Muzičko stvaralaštvo u BiH poslije Drugog svjetskog rata (Vlado Milošević, Cvijetko Rihtman, Vojin Komadina...). Slušanje muzike: V. Milošević - Pjesme sa Zmijanja, V. Komadina - Potkozarje, C. Rihtman - Hodiljska svadba, M. Pozajić - Bosanske narodne pjesme za mješoviti hor, A. Smajlović - Končertino za klarinet, timpane i gudački orkestar, M. Prebanda - Bosanske „Pastorale“.</p>	<p>Likovna kultura.</p> <p>Likovna kultura.</p> <p>Likovna kultura.</p>
---	---	---

Tema: Opereta i zabavna muzika: 1. Opereta i mjuzikl. 2. Zabavna muzika. 3. Džez.

Opertivni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaj programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <p>-navede razliku između opere i operete,</p> <p>-na kada se pojavljuje i šta sadrži u sebi,</p> <p>-zna prepoznati slušane primjere i</p>	<p>Stvaralaštvo Žaka Ofenbaha, Johana Štrausa mlađeg -„Lijepa Jelena“, „Plavobradi“, „Priče iz Bečke šume“, „Na lijepom plavom Dunavu“.</p> <p>Razne forme zabavne muzike (šlager, evergrin muzika, pop-muzika, bluz i swing, <i>rock and roll</i>. Slušanje muzike: Bitlsi „Yesterday“ Elvis Prisli, Indeksi, Bijelo dugme.</p> <p>Pojam džez-a i najznačajniji pravci. Od Dixiland Jass Band-a do Acid jazz-a. Slušanje (gledanje) muzike: Louis Armstrong – What a wonderful world, Billie Holiday – I craid for you, C. Parker –</p>	<p>Historija.</p> <p>Historija.</p> <p>Historija.</p>

navede određen broj džez pravaca i istaknutih muzičara (izrada pisanih radova i prezentacija – kooperativno učenje).	Tico, Tico, Miles Davis – Tutu, Herbie Hancock: Cantelope Island, Kenny G – Silhouett, Sade – Smooth operator, Jamiroquai – Cosmic girls.	
--	---	--

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA MUZIČKE KULTURE

- profesor muzičke kulture/umjetnosti,
- profesor dvopredmetnog studija gdje je muzička kultura/umjetnost glavni ili ravnopravan predmet,
- diplomirani muzički pedagog.

Navedeni profili visoke stručne spreme (VII/1) moraju proizlaziti iz studijskog programa u trajanju od najmanje četiri godine.

Nastavu mogu izvoditi i drugi ekvivalentni profili gore navedenim profilima, stečeni pohađanjem studijskog programa „muzičke kulture/umjetnosti“ ili „muzičke pedagogije“ u istom ili dužem trajanju u bolonjskom visokoobrazovnom procesu, sa diplomom i dodatkom diplome, iz kojih se može utvrditi osposobljenost za rad u nastavi, a izdaje se i prilaže uz diplomu visokoškolske ustanove radi detaljnijeg uvida u nivo, prirodu, sadržaj, sistem i pravila studiranja.

Napomena: Nastavnici čiji profili nisu nabrojani, koji su primljeni u radni odnos do primjene ovog Nastavnog plana i programa u srednjim školama Brčko distrikta BiH, mogu i dalje izvoditi nastavu.“

NASTAVNI PROGRAM SPORTSKA KULTURA DRUGI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2

Godišnji broj nastavnih časova: 70

Cilj sportske kulture je da učenici kroz raznovrsne oblike sistema fizičkog vježbanja, teoretskog vaspitanja, obrazovanja i napora misli shvate smisao, vrijednosti i značaj spontanih i organiziranih kretno-igrovnih i sportskih aktivnosti za svoj fizički rast i razvoj, zdravlje i radnu sposobnost, ličnu i društvenu sreću, tj zadovoljstvo koje im ono pruža.

Definirani cilj fizičkog vaspitanja strukturalnono se može prikazati u četiri segmenta:

- program- nastavni sadržaj (raznovrsne i sistematske motoričke aktivnosti povezane sa ostalim vaspitno-obrazovnim područjima);
- cilj-intencija (integralan razvoj ličnosti učenika u kognitivnom, afektivnom i motoričkom pogledu);
- kako–metodika–učenje (motorička znanja, umijeća i sposobnosti);
- čemu–efekat- primjena (u dnevnim i posebnim uslovima života i rada).

Zadaci nastave sportske kulture su da učenici:

- zavole igru, vježbanje, sport kao sredstava fizičkog vaspitanja;
- postignu harmoničan fizički rast i razvoj, poboljšaju motoričke sposobnosti i pravilno držanje tijela;
- prošire higijenske navike radi efikasnog unapređivanja i čuvanja zdravlja, povećanja otpornosti organizma na štetne uticaje savremenog načina života i rada i nepovoljne uticaje sredine;
- usvoje određena motorička znanja, umijeća i navike neophodne za efikasno ispunjenje potreba jačanja i očuvanja zdravlja, korištenja slobodnog vremena za fizičko vaspitanje i rješavanja svakodnevnih kretnih zahtjeva;
- podstiču, aktiviraju i samopotvrđuju skrivene sposobnosti i motoričke nadarenosti za integralno usavršavanje u kretno-igrovnim i sportskim aktivnostima;
- povežu motoričke zadatke u cjelinu, bez stvaranja krutih motoričkih automatizama;
- zadovolje potrebe za afirmacijom i podsticanje tendencije procjenjivanja vlastitih sposobnosti uz vaspitanje samokritičnosti kod djece;
- ispunjavaju potrebe za grupnom i ličnm identifikacijom i saradnjom koje u znatnoj mjeri ubrzavaju proces socijalizacije omladine u organiziranom sistemu priprema za: igre, nadmetanja, susrete i druženja;
- razvijaju sposobnosti posmatranja, doživljavanja, (samo)kritike i stvaranja estetskih vrijednosti (ljepota pokreta i oblikovanja kretanja, kretno-igrovne i sportske aktivnosti u svim prostorima i u prirodi);
- ukazivati na potrebu za stvaralaštvom u dva osnovna smjera: sportsko- tehničkih dostignuća (individualni i kolektivni učinak) i estetskom i ritmičkom oblikovanju i doživljavanju motoričkih aktivnosti.

NASTAVNI SADRŽAJI I OKVIRNI BROJ NASTAVNIH ČASOVA

Atletika.	(14 nastavnih časova)
Rukomet.	(14 nastavnih časova)
Vježbe na spravama i tlu, plesovi	(14 nastavnih časova)
Odbojka, košarka.	(10+10 nastavnih časova)
Procjena fizičkog rasta i vaspitanje motoričkih sposobnosti.	(8 nastavnih časova)

Napomena: zavisno od uslova rada dozvoljava se nastavniku da izvrši preraspodjelu fonda časova u okviru sportskih igara.

TEMA: ATLETIKA

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaj programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Unapređivanje i očuvanje zdravlja, fizičke kondicije i mentalnog zdravlja.</p> <p>Učenik će moći da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -se prilagodi raznim opterećenjima, -ovlada tehnikom, taktikom trčanja, s obzirom na svoje i mogućnosti drugih, -shvati prirodu skoka, načina savladavanja prepreka, -unaprijedi svoje funkcionalne sposobnosti u savladavanju tehnike zalet, odraz, let, doskok, -prikaže tehniku bacanja kugle (koplja, kamena i sl.). 	<p>Tehnika trčanja do 100m i istrajnog trčanja (500 i 800m).</p> <p>Skok udalj (zgrčno, uvinuće).</p> <p>Skok uvis (opkoračno, leđno).</p> <p>Bacanje kugle (O'Brajan) ili bočnom tehnikom (iz mjesta).</p> <p>Usavršavanje motoričkih sposobnosti primjenom atletskih disciplina (s otporom).</p> <p>Mogućnosti: kros trčanje, u prirodi, vježbe reakcije, iz raznih položaja, štafete, trkačke vježbe, s otporom, poskoci...</p> <p>Usavršavanje tehnike i poboljšanje rezultata.</p> <p>Troboj: {trčanje 100m, (30m) skok udalj, bacanje kugle}.</p>	<p>Historija: antička Grčka, antički Rim.</p> <p>Biologija: urođene i stečene sposobnosti, funkcije sistema organa.</p> <p>Korištenje kompjutera, inormatičke tehnologije.</p> <p>Dnevnika rada – podataka kartona fizičkog razvitka. Zakoni fizike i biomehanike.</p> <p>Pravolinijska i krivolinijska kretanja.</p> <p>Psihologija i motivacija općih i sportskih postignuća.</p> <p>Ekologija i fizičko vaspitanje.</p> <p>Komunikacija i vještina opho-đenja, filozofija, stil života i vaspitna filozofija. Pokazati praktično tehniku, omogućiti prije svega saradnju</p>

		pa i (samo)nadmetanje kao svojevrsnog načina motivacije.
--	--	--

2. TEMA: RUKOMET

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaj programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Usavršavanje motoričkih sposobnosti, usklađenih kretanja, umijeća i navika, pozitivne socijalne interakcije, saradnjom, verbalne i neverbalne komunikacije.</p> <p>Učenik će moći da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -primijeni osnovne tehničko-taktičke zamisli i kombinacije, -se nadmeće u timskoj igri sa više saradnje u igri. 	<p>Držanje lopte jednom i objema rukama</p> <p>Vođenje lopte u mjestu i kretanju.</p> <p>Promjena ruke, visine vođenja, polaznog položaja.</p> <p>Hvatanje i dodavanje kratkim i dugim zamahom u raznim visinama.</p> <p>Šutiranje (bočno, čeonno, u skoku s varijantama, s krila), blokiranje fintiranje i pivotmen.</p> <p>Čuvanje i preuzimanje igrača, gola, presijecanje lopti.</p> <p>Osnovni principi odbrane: 5:1 i 6:0.</p> <p>Vaspitanje fizičkih sposobnosti.</p>	<p>Fizika, kinetika, oblici kretanja; mehanika kretanja, otpori, rotiranje, zakoni akcije i reakcije, sudar.</p> <p>Osnovna akrobatika i amortizacija, prizemljenje tijela pri padu.</p>

3.TEMA: VJEŽBE NA SPRAVAMA I TLU, PLESOVI

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaj programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Osposobljavanje za samostalno vježbanje, razvijanje ritma i ljepote pokreta u prostoru i vremenu, vaspitanje volje.</p> <p>Učenik će moći da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -sastavi i izvede vježbu ili sastav od pet elemenata; -usavrši tehniku izvođenja (izražajnost izvođenja); -ovlada i usvoji više povezanih elemenata; -samostalno izvede vježbu; -vježbe na spravama izvodi uz pojačanu pažnju, disciplinu, asistiranje, čuvanje i odgovornost; -odigra narodno kolo i barem dva savremena plesa u paru; -izvede vježbu s rekvizitom (spravom) -upražnjava vježbe disanja tokom vježbanja, pazi na stavove, poze, polazne, završne položaje; -osposobiti đaka za asistenciju ili u paru; -razviti duh saradnje, ljubavi prema sportu , podizanje opće kulture. 	<p>Kolut naprijed-nazad, varijante.</p> <p>Premet stranice ("zvijezda").</p> <p>Stav o šakama(premet, sklopka).</p> <p>Preskok: zgrčka, raznoška, 110cm.</p> <p>Greda: naskok, hodanje, okreti, ravnotežni položaji, poskok i saskok.</p> <p>Vratilo: hvat, uzmah, premah, pomjeranje, kovrtljaji, ljuljanje.</p> <p>Vježba povezanim elementima.</p> <p>Gimnastički poligoni na vrijeme.</p> <p>Narodni i društveni plesovi.</p> <p>Narodna igra iz kraja u kome se živi, Užičko kolo, Moravac.</p> <p>Ples: valcer, polka, tango, hip-hop.</p> <p>Zainteresovanim omogućiti prema uslovima dodatne časove uz muziku: aerobika, vježbe oblikovanja plesa i sl. (uz ogledalo).</p> <p>Koristiti: slike, video zapise, knjige "ABC tehnike" osnovnih sportova u školi i igre zabavnog karaktera.</p>	<p>Fizika, kinetika, oblici kretanja, mehanika kretanja, zakoni akcije i reakcije, sudar, amortizacija udara tijela, rotacije i kretanje tijela, estetika pokreta.</p> <p>Oblici i vrste ravnoteže ljudskog tijela, funkcija čula i vestibularnog aparata.</p> <p>Estetika, izražajnost pokreta, stil, kombinatorika</p> <p>Humanizacija odnosa među polovima.</p> <p>Značaj tradicije i folkloru s naših prostora, a i šire.</p>

4A. TEMA: ODBOJKA

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaj programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Usavršavanje motoričkih sposobnosti, usklađenih kretanja, umijeća i navika, pozitivne socijalne interakcije, saradnjom, verbalne, neverbalne komunikacije.</p> <p>Učenik će biti sposoban da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -primijeni gornje i donje odbijanje, mijenjanje mjesta; -primijeni 1 od servisa (tenis servis, školski); -koristi pravu tehniku i u saradnji sa drugim poštuje pravila igre; -provjeri kako da napreduje u usvajanju znanja odbojke; -razvija osjećaj za mekoću odigravanja, popularnost i prednosti odbojke, ljubav prema odbojci i animaciju vježbanja u školi, kod kuće; -primijeni smeč i blok; -razvije interesovanje i koristi odbojku van škole, i ubuduće u sportsko-rekreativne svrhe; -poštuje pravila igre suparnika, vođu, stiče kulturu navijanja, razvija kolektivnost, kontrolu, odgovornost i inicijativu. 	<p>Gornje (prstima) odbijanje preko glave, povaljkom.</p> <p>Donje odbijanje – "čekićem" donjim i gornjim čekićem, preko glave, povaljkom.</p> <p>Tenis (školski) servis, bočni (eventualno bočni, lelujavac).</p> <p>Smeč i blok (pojedinačni i dvojni).</p> <p>Igra parova, trojki – saradnjom.</p> <p>Nadmetanja parova, trojki</p> <p>"Ko duže", s tri dodira, jednom i svim usvojenim tehnikama i primjenom u raznim kombinacijama.</p> <p>Igra na mreži, postavljanje igrača, uloga u igri.</p> <p>Primjena naučenih elemenata u cilju vaspitanja motoričkih sposobnosti.</p> <p>Sistemi igre u odbojci: uglom naprijed, uglom nazad.</p>	<p>Fizika, oblici kretanja, mehanika kretanja, zakoni akcije i reakcije, sudar, amortizacija udara tijela, rotacije i kretanje tijela.</p> <p>Oblici i vrste ravnoteže ljudskog tijela, funkcija čula i vestibularnog aparata.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Biologija: brzina reakcije. • Držanje tijela, glave, ruku i nogu. • Komunikacija i vještina ophođenja, filozofija života, stil života i vaspitna filozofija. Izvođenjem tehnike tj. primjenom, omogućiti prije svega saradnju igrača <p>Pojedinačno i grupno nadmetanje kao svojevrsne motivacije.</p>

4B. TEMA: KOŠARKA

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaj programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Unapređenje pozitivnih socijalnih interakcija, pozitivne slike o sebi, neposredan kontakt s drugima.</p> <p>Učenik će moći da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -vodi loptu rukama bez gledanja u loptu (uz ometanje para); -pravilno zauzme osnovni košarkaški stav, fintira dodavanje, šuta; -dodaje i hvata loptu; -dodaje i hvata loptu sa ometanjem; -pravilno izvodi slobodna bacanja, finta šuta i šut preko para i u skoku; -uvažava suparnika, pravila, stiče kulturu navijanja; <p>Omogućiti saradnju, a nadmetanje koristiti kao sredstvo, a ne kao cilj.</p>	<p>Vođenje lopte lijevom i desnom rukom.</p> <p>Osnovni stav, dodavanje i hvatanje lopte.</p> <p>Dodavanje i hvatanje bez i sa ometanjem (u paru i trojkama).</p> <p>Košarkaški dvokorak lijevom i desnom (bez i s ometanjem protivnika).</p> <p>Slobodna bacanja, finta šuta, dodavanja, šut-skok, iz trčanja, skok-šut, šut iznenađenja i drugi.</p> <p>Driblinzi: varkom tijela, rolingom, proturanjem lopte između nogu, iza leđa.</p> <p>Igra je dobro došla kada se mogu primijeniti usvojeni osnovni elementi.</p> <p>Igra "Basket" 2:2; 3:3; 4:4 (5:5) sa utvrđenim zadacima, i jednostavnim kombinacijama.</p> <p>Igra na dva koša: igra u napadu i odbrani, uloge.</p> <p>Osnovne taktike u igri.</p> <p>Primjena naučenih elemenata u cilju vaspitanja motoričkih sposobnosti.</p>	<p>Fizika, kinetika, oblici kretanja, mehanika kretanja, zakoni akcije i reakcije, sudar, amortizacija udara tijela, rotacije i kretanje tijela, sila zemljine težje, pritisak, aero-Dinamika.</p> <p>Fizika i košarka.</p> <p>Kombinatorika.</p> <p>Teorija igara.</p> <p>Engleski jezik gledanje i slušanje korarkaške NBA lige ili drugih sportova</p> <p>Proces prerade informacija.</p> <p>Kontrola i percepcija: prostornih, vremenskih, tehničkih i dinamičkih inputa.</p>

5. PROCJENA FIZIČKOG RASTA I RAZVOJA, USAVRŠAVANJE MOTORIČKIH SPOSOBNOSTI

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaj programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Upoznavanje sopstvenih fizičkih, funkcionalnih i psihičkih osobina, vrlina, upoznavanje crta svoje ličnosti kao i drugih.</p> <p>Učenik će moći da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -mjeri visinu, masu tijela; -procijeni, ojača pojedine motorne sposobnosti; -kontinuirano vodi lični karton fizičkog rasta i razvoja i usavršavanja motoričkih sposobnosti; -upozna svoje slabosti u razvoju i sposobnostima i radi na svom poboljšanju; -jača izdržljivost u snazi, moralno-voljni nivo, -pravilno drži tijelo, usklađenost pojedinih dijelova tijela: kontrola tijela i pokreta "oko- ruka", "oko-noga". 	<p>Test: držanja tijela.</p> <p>Mjerenje visine i mase tijela.</p> <p>Eksplzivna snaga nogu (skok udalj iz mjesta).</p> <p>Opća snaga - bacanje medicinke.</p> <p>Trčanje: 500 (Ž) i 800m (M).</p> <p>Startna i osnovna brzina 30m.</p> <p>Snaga ruku i ramenog pojasa (izdržaj u zgibu do 120s) i mješoviti zgib.</p> <p>Gipkost (duboki pretklon).</p> <p>Opća koordinacija - odbijanje lopte od zid.</p> <p>"Sam svoj trener" ili vođenje sopstvenog kartona ili dnevnika fizičkih aktivnosti i vježbi. Posebno upražnjavati vježbe disanja i tokom vježbanja paziti na stavove, poze, polazne i završne položaje.</p> <p>Testiranje se izvodi na početku i na kraju, a u narednim godinama samo na kraju školske godine..</p> <p>Paralelno izvoditi program testiranja i npr. košarke ili drugog sporta kako se ne bi dugo čekalo na radnim mjestima.</p> <p>Upis kontrolnih provjera i rezultata.</p>	<p>Primjena jednog od METODA procjene pravilnog držanja tijela.</p> <p>U toku procjene ovih sposobnosti - primjena kompjutera za podatke dobijene od učenika iz kartona fizičkog razvitka (Dnevnik rada).</p> <p>Anatomija, biologija ljudskog tijela, kultura ishrane, razvoj organa i sistema organa, osnovne hranljive materije, minerali i vitamini, higijena odjeće, čeličenje....</p> <p>Informatika.</p> <p>Matematika prosječne vrijednosti, odstupanja, grafički prikazi.</p> <p>Psihologija.</p> <p>Hemija, biohemija – aerobni i anerovni procesi, metabolizam i katabolizam.</p>

Minimalni obrazovni zahtjevi u skladu sa nastavnim predmetom:

Atletika: trčanje na 800, 100 (30) m za učenike i 500, 100 (30) m za učenice; skok udalj (uvis) i bacanje kugle

– na rezultat.

Vježbe na spravama i tlu: učenici: nastavni sadržaji programa vježbi na tlu, preskok, jedna sprava u upor

ili jedna sprava u visu; učenice: nastavni sadržaji programa vježbi na tlu, preskok i greda, vratilo i plesovi (narodni i društveni)

Rukomet: igra.

Odbojka/Košarka: igra

NASTAVNI PROGRAM

ISLAMSKA VJERONAUKA

DRUGI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 1

Godišnji broj nastavnih časova: 35

CILJ NASTAVNOG PREDMETA

Produblјivanje spoznaja o definiranim tematskim područјima islama koja se odnose na pitanja vјerovanja i ibadeta, čovjekovih potreba, slobode i života, duhovne i materijalne realnosti, funkcije zajednice, kao i upoznavanja sa tradicijom islama, s ciljem njihovog dalјeg razvijanja u vјeri, moralnosti, međusobnoj saradnji i otvorenosti za suočavanje sa izazovima stvarnosti.

ZADACI NASTAVNOG PREDMETA

- Upoznati učenika sa smislom života i pomoći mu u razumijevanju i određivanju misije i ciljeva u životu;
- jačati vlastitu vjeru i sposobnost njenog izražavanja na ličnom i zajedničkom nivou;
- upoznati ulogu islama u životu pojedinca, porodice, društva;
- prihvatiti islam kao *Pravi* put u vlastitom razumijevanju svijeta i odgovora na pitanja smisla, svrhe, usmjerenja i oblikovanja života;
- razumjeti ulogu slobodne volje u životu čovjeka i odgovornost za vlastite postupke;
- razviti kritičko promišljanje i argumentirano obrazlaganje prilikom suočavanja s različitim ideološkim pritiscima;
- pravilno razumjeti duhovnu i materijalnu dimenziju čovjeka;
- spoznati uticaj grijeha na dušu, tijelo i ugled čovjeka i unapređivati svijest o važnosti pokajanja;
- shvatiti smisao ibadeta i istrajnosti u njegovom izvršavanju;
- razviti svijest o Muhammedu a. s. kao milosti svjetovima i ukazati na njegov svevremenski značaj;
- osposobiti mlade za život u zajednici zasnovan na principima islama;
- upoznati historiju islama radi gradnje identiteta na vlastitoj kulturi i tradiciji;
- razvijati ponosne i dostojanstvene ličnosti otvorene prema vjeri, nauci i radu, sposobne za susret sa drugim i drugačijim;
- podsticati na razumijevanje, prijateljstvo, toleranciju, dijalog i saradnju s drugim i drugačijim;
- razvijati svijest o povezanosti tradicionalnog i modernog, duhovnog i materijalnog, etničkog i multikulturalnog u Bosni i Hercegovini i evropskom ambijentu;
- unapređivati svijest o značaju temeljnih postulata interkulturalnog odgoja i ljudskog dostojanstva i slobode.

PROGRAMSKI SADRŽAJI

Nastavni sadržaji

1. ŽIVOT I VJERA.

- 1.1. Tajna i svrha života.
- 1.2. Vizija i misija vlastitog života.

2. ČOVJEK I VJERA.

- 2.1. Potrebe čovjeka.
- 2.2. Razvijanje identiteta.
- 2.3. Prakticiranje i življenje vjere.

3. ISLAM I SLOBODA.

- 3.1. Islamsko poimanje slobode i odgovornosti.
- 3.2. Mediji i sloboda.

4. ČOVJEKOVA DUHOVNA I MATERIJALNA REALNOST.

4. 1. Čovjek - biće duha i tijela.
4. 2. Harmonija između duhovnog i materijalnog.
4. 3. Grijech - fizički teret i duhovna tjeskoba.

5. SMISAO IBADETA.

5. 1. Značaj ibadeta u životu vjernika.
5. 2. Istrajnost u ibadetu.
5. 3. Rad je ibadet.

6. MUHAMMED A. S. MILOST SVIJETOVIMA.

6. 1. Muhammed a. s. milost svjetovima.
6. 2. Porodični i društveni život Muhammeda a. s.
6. 3. Drugi o Muhammedu a. s.

7. MUSLIMANSKA ZAJEDNICA.

7. 1. Kur'an i hadis o zajednici.
7. 2. Čovjek graditelj zajednice.
7. 3. Uloga džemata u zajednici.

8. HISTORIJA ISLAMA.

8. 1. Susret islama s drugim kulturama.
8. 2. Dinastija Emevija.
8. 3. Islam u Španiji i na Siciliji.
8. 4. Dinastija Abasija.

Očekivani rezultati/Ishodi učenja

Definira i opisuje pojmove: identitet, ibadet, sloboda, grijeh, pokajanje, rad, zajednica, ummet, džemat, dinastije Emevija i Abasija.

Objašnjava ulogu čovjeka na Zemlji, svoju viziju, misiju i svrhu življenja.

Izdvaja vlastite potrebe nužne za sretan i uspješan život iz ugla islama i argumentirano ih brani.

Razlikuje potrebe tijela i duše, te obrazlaže posljedice davanja prioriteta potrebama tijela u odnosu na potrebe duše.

Prepoznaje i prihvata svoja tjelesna, društvena, psihološka, religiozna i kulturna obilježja radi daljnjeg razvijanja identiteta i uspješne integracije u društvo.

Upoređuje slobodu u demokratskom društvu i islamu, argumentira vlastiti izbor, te izdvaja posljedice koje taj izbor uzrokuje nezavisno od vršnjaka, medija i sl.

Obrazlaže stav islama prema grijesima, kao i tjelesnu i duhovnu štetu koja proizlazi iz grijeha.

Analizira smisao tevbe, njenu tjelesnu i duhovnu dimenziju i vrijednosti, te koristi tevbu nakon grijeha a kajanje i izvinjenje u grijehenu prema čovjeku.

Otkriva značaj ibadeta u životu čovjeka, te objašnjava kako sva dobra djela (učenje, rad, pomaganje, govor, jelo i sl.) postaju ibadet, ukoliko se čine u ime Allaha dž. š. i donose nagradu na oba svijeta.

Objašnjava univerzalne vrijednosti porodičnog i društvenog života Muhammeda a. s. te podržava stav da ljubav prema Muhammedu a. s. predstavlja temelj ljubavi prema svim ljudima i svim bićima.

Navodi i analizira mišljenja i stavove drugih o Muhammedu a. s.

Obrazlaže učenje islama o zajednici, ulogu čovjeka u gradnji zajednice i ulogu džemata u zajednici.

Inicira pozitivne međuljudske odnose unutar zajednice i poštuje ravnopravnost među spolovima.

Analizira odnos islama prema drugim kulturama, te argumentira činjenicu da islam nije uništavao druge kulture, nego ih oplemenjivao.

Prepoznaje nastanak islamske umjetnosti, na temelju Objave u susretu s drugim kulturama, te nastanak prvih naučnih centara i njihov doprinos razvoju umjetnosti, nauci i kulturi.

Prepoznaje razliku između Pravedenih halifa i dinastija Emevija i Abbasija.

Opisuje širenje hilafeta i dolazak islama u Evropu, te prepoznaje doprinose islama čovječanstvu i svoje naslijeđe.

Samostalno analizira određene ajete i hadise i povezuje ih sa životom.

Identificira dijalog kao obilježje islama, prepoznaje upute Kur'ana i Sunneta za oblikovanje muslimanske kulture dijaloga.

Objašnjava kako se muslimani trebaju odnositi prema drugim i drugačijim, te upoređuje i određuje nivo kulture dijaloga kod nas i drugih radi vlastitog usavršavanja.

NASTAVNI PROGRAM KATOLIČKA VJERONAUKA DRUGI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 1
Godišni fond nastavnih časova: 35

I tematska cjelina: SLOBODA – IZBOR I ODGOVORNOST.

Nastavne teme

1. Mladi čovjek u hodu prema slobodi i zrelosti.

- Adolescencija – vrijeme odrastanja (fizički, psihički, emocionalni, socijalni i duhovni razvoj).
- Težnja za zrelošću, samostalnošću i slobodom: želim biti neko.
- Nepostojani osjećaji – Sve me pogađa (u porodici, društvu vršnjaka...).
- Ne mogu vjerovati tako kao do sada.
- Sloboda i odgovornost.
- Moć Isusove slobode.

Ključni pojmovi: ljudska zrelost, adolescencija (odrastanje), sloboda, samostalnost, odgovornost, Isusova sloboda.

Odgojno-obrazovna postignuća: navesti faktore koji utiču na razvoj osobnosti; objasniti razliku između zrele i nezrele ličnosti; navesti najčešće poteškoće adolescentne dobi (u odnosu prema prijateljima, vršnjacima, odraslima, školskim obavezama, suprotnom polu...); razumjeti porodicu kao temelj za razvoj ličnosti; razlikovati načine shvatanja slobode; otkriti biološku, psihološku i društvenu uvjetovanost slobode; razlikovati slobodu "od" i slobodu "za"; razumjeti povezanost slobode i tolerancije; objasniti razliku između vanjske i unutarnje slobode; shvatiti slobodu kao čovjekov poziv i vrhunsko ostvarenje; otkriti i prihvatiti Isusa kao istinskog osloboditelja.

Prijedlozi za metodičku obradu: vezani učenički razgovor i procjena različitih modela zrelosti i uspjeha u životu s pitanjima - ko je, kada i kako odrastao; analizirati nekoliko medijskih reklamnih poruka s procjenom o tome je li moguće ostati slobodan i biti vezan za osobe i stvari; napraviti program sretne i uspješne porodice; vođeni razgovor o mogućnostima i granicama naše slobode; analizirati slobodu "od" i slobodu "za" prema Gal 5, 13-26; analizirati tekstove o ponudi Isusove slobode (rad u grupama): Mt 4, 1-11; Mt 12, 9-14; Iv 10, 14-18; Mk 7, 1-22.; napraviti pisani tekst ili likovnu ilustraciju o tome što mi omogućava, a što onemogućava punu slobodu.

2. U susret drugome.

- Vrijednost prijateljstva;
- prepreke prijateljstvu;
- kako ga ostvariti;
- Otkriće ljubavi;
 - privlačnost, flert, zaljubljenost i zrela ljubav;
 - kako izgraditi svoj odnos prema drugom polu;
 - ljudska polnost u službi ljubavi i života.

Ključni pojmovi: prijateljstvo, ljubav, flert, zaljubljenost, ljudska polnost, život u ljubavi.

Odgojno-obrazovna postignuća: otkriti važnost prijateljstva za lično dozrijevanje; objasniti ulogu prijateljstva u procesu razvoja ličnosti; razumjeti što pomaže ostvarenju prijateljstva, a što ga onemogućava; navesti obilježja i razlike između zaljubljenosti i zrele ljubavi; protumačiti važnost zrele ljubavi kao norme ljudske polnosti i odnosa među polovima; otkriti duboku povezanost ljudske polnosti, zrele ljubavi i odgovornosti u intimnom zajedništvu i stvaranju novog života.

Prijedlozi za metodičku obradu: programirano konfliktno igranje uloga među prijateljima; napraviti test prijateljstva i igru povjerenja; vođeni razgovor o potrebi pravog prijatelja i preprekama prijateljstvu; provesti asocijaciju na riječ ljubav i problematski voditi diskusiju o razlici između ljubavi, flerta i zaljubljenosti; prikupiti materijale iz novina i časopisa za mlade i izraditi plakat s porukama koje im oni nude na području ljubavi, polnosti i čulnosti; prosuditi tekstove nekih zabavnih pjesama s porukom ljubavi; analizirati shvatanje polnosti i ljubavi u Bibliji prema Post 1, 27 i Post 2, 21-25; analizirati i kritički produbiti oznake ljubavi prema 1 Kor 13, 4-8.; izraditi skicu stepena sazrijevanja u

ljubavi, od privlačnosti i flerta do prave ljubavi koja je u službi radosti i života.

3. U potrazi za vrijednostima.

- Tradicionalne vrijednosti na ispitu.
- Uticaj skupine vršnjaka.
- Što nam sve nude mediji?
- Opasnost bijega: put prema ovisnostima (droga, duhan, alkohol...).
- Izbor trajnih vrijednosti.
- Obilježja ljudske i kršćanske zrelosti.

Ključni pojmovi: vrednota, trajne vrijednosti, bijeg u ovisnosti (droga, duhan, alkohol), ljudska zrelost, kršćanska zrelost.

Odgojno-obrazovna postignuća: uporediti i kritički prosuđivati vladajuće vrijednosti u porodici i izvan nje; razumjeti povezanosti između adolescentne krize i različitih oblika bijega od stvarnosti (droga, alkohol...); prepoznati trajne životne vrijednosti i znati napraviti izbor i ljestvicu vrijednosti, ljudskih i kršćanskih.

Prijedlozi za metodičku obradu: asocijacija na pojmove „tradicionalno“ i „moderno“ i rasprava na temu: može li mladi čovjek čuvati i održavati tradicionalne vrijednosti i biti moderan; prikupljanje i analiza tekstova iz časopisa i novina s namjerom procjene o tome jesmo li ovisni o medijima, manipuliraju li nama i kakav uticaj na nas imaju različite poruke, idoli i modni trendovi; vođeni razgovor o tradicionalnim vrijednostima koje se gaje u porodici i u našem narodu; otkriti dobre i loše strane medija i savremenih ponuda, naročito onih koje vode različitim ovisnostima (droga, alkohol...); istražiti najteže vrste ovisnosti u svome gradu (statistički podaci, analiza, uzroci); napraviti ljestvicu vrijednosti koje vode ljudskoj i kršćanskoj zrelosti.

II tematska cjelina: ŽIVOT S CRKVOM I U CRKVI.

Nastavne teme

1. Ustanovljenje Crkve i pripadnost Crkvi.

- Apostolsko iskustvo zajedništva s Isusom kao znak okupljanja zajednice spasenja (npr. Mk 2,13-17).
- Čini kojima je Isus ustanovio Crkvu.
- Događaj Pedesetnice.
- Novozavjetne slike Crkve i njihovo značenje za razumijevanje Crkve (*Zajedništvo svetih, Narod Božiji, Tijelo Kristovo, Hram Duha Svetoga*).
 - Crkva u historiji vjere: jedna, sveta, katolička i apostolska.
 - Znakovi vjerničke pripadnosti Crkvi (dar, poziv i misija).

Ključni pojmovi: ustanovljenje Crkve, Crkva – jedna, sveta, katolička i apostolska, slike Crkve – *Narod Božiji, Tijelo Kristovo, Zajedništvo svetih*.

Odgojno-obrazovna postignuća: razumjeti kako Crkva shvata samu sebe; navesti čine kojima je Isus ustanovio Crkvu; prepoznati značenje susreta s Uskrsim i događaja Pedesetnice za nastajanje prve Crkve; razumjeti bitna obilježja Crkve: jedna, sveta, katolička i apostolska; razlikovati 4 bitne oznake Crkve: služenje, zajedništvo, slavljenje i objava (svjedočenje) vjere.

Prijedlozi za metodičku obradu: asocijacije i vođeni razgovor o pojmu „Crkva“; analizirati ponuđene tekstove evanđelja i iz Djela apostolskih te pronaći mjesta ustanovljenja Crkve i rekonstruirati život prve Crkve; u pripremljenoj diskusiji otkriti sličnosti, razlike i poteškoće života prve Crkve i Crkvu u današnjem vremenu; asocijacije na novozavjetne slike Crkve i pojašnjenje nekih važnih obilježja (kuća božija, zajedništvo svetih, narod božiji, tijelo Kristovo...); protumačiti kršćanske istine o Crkvi da je jedna, sveta, katolička i apostolska.

2. Sakramenti kršćanske inicijacije – darovi milosnog života i zajedništva.

- Krštenje kao sakrament pritjelovljenja Crkvi (značenje, znakovi, novo rođenje u Kristu, vrste krštenja, udioništvo u Mističnom Tijelu – Crkvi, svjedočenje krštenja).
- Sakrament potvrde (darovi Duha Svetoga, znakovi kršćanske zrelosti; značenje potvrde u životu vjernika – rast i hod u vjeri, izgradnja crkvenoga zajedništva, kršćansko svjedočenje vjere).
- Euharistija (utemeljenje euharistije - pashalna večera i "lomljenje kruha", euharistija kao žrtva:

spomen čin i predanje, obred svete mise i misa kao sljavije zajedništva s Bogom i braćom; euharistija kao izvor i vrhunac svega kršćanskoga života i kao zalag budućega života.

Ključni pojmovi: kršćanska inicijacije, krštenje, potvrda, euharistija, sakramentalni znakovi, sakramentalni život, kumovi kod primanja sakramenata krštenja i potvrde.

Odgojno-obrazovna postignuća: poznavati biblijske temelje sakramenata inicijacije; shvatiti otajstveno milosno obilježje sakramenata inicijacije i njihovih obrednih znakova u liturgiji Crkve; razumjeti doktrinarni izraz otajstvenog značenja pojedinih sakramenata kršćanske inicijacije (krštenje, potvrda, euharistija) za život kršćana u ličnom, crkvenom i društvenom životu; uočiti unutrašnju povezanost sakramenata sakramenta krštenja, potvrde i euharistije u izgradnji kršćanskoga života i svjedočenja; razumjeti važnost euharistije za život Crkve i svoj vlastiti život; otkriti i prihvatiti svoje mjesto u Crkvi i svoju odgovornost za Crkvu.

Prijedlozi za metodičku obradu: obraditi biblijsku podlogu sakramenata kršćanske inicijacije krštenje, potvrdu i euharistiju, te na produbljen način otkriti sakramentalne znakove i potrebu sakramentalnog života vjernika; podijeliti učenicima zadatak (rad u grupama) da pronađu tekstove iz "obrednika" sakramenata inicijacije: analiza i razgovor; istraživati doktrinarne sadržaje pojedinih sakramenata i otkrivati otajstva vjere koja oni u sebi sadrže; projicirati dijafilm i potom razgovarati o značenju i upotrebi vode, ulja, hljeba i vina u ljudskom životu te povezati ih sa simbolikom tih stvari u sakramentima; u tablicu s tri kolone ispuniti rubrike za svaki od sakramenata inicijacije: predvoditelj slavlja, načini slavlja, mjesta slavlja te rješenja upoređivati, nadopunjavati i ispravljati; pronaći tekstove iz "obrednika" sakramenata inicijacije: analiza na času; izrada lične "mape" primanja sakramenata inicijacije (fotografije, i dr.); razgovor o važnosti kumstva kod sakramenta krštenja i potvrde; anketa, iznošenje vlastitih mišljenja i vođeni razgovor o pohađanju svete mise i primanju svete pričesti: učestalost, glavna motivacija (ne)pričešćivanja;

3. Službe i karizme u Crkvi – slobodno i radosno življenje evanđelja.

- Život Prve Crkve kao primjer Crkvi za sva vremena.
- Uloga apostola u prvoj Crkvi - svjedoci i poslanici Uskrsloga.
- Crkva kao zajedništvo: kolegij (zbor) biskupa i Petrova služba, nove službe, strukture župnih, biskupijskih i papinskih vijeća, vjerničke zajednice i crkveni pokreti.
- Sakrament svetog reda i hijerarhijska organizacija Crkve.
 - Odnos karizmatičnosti i institucionalnosti u Crkvi.
 - Radikalno življenje Evanđelja - evanđeoski savjeti kao dar Duha Svetoga Crkvi.
 - Vjernici laici u Crkvi – poziv i misija (područja laičkog djelovanja u Crkvi i društvu).

Ključni pojmovi: služenje, karizma, institucionalna Crkva, zajedništvo u Crkvi, crkveni pokreti, vjernici laici u Crkvi, sakrament svetog reda.

Odgojno-obrazovna postignuća: objasniti univerzalnost Crkve i razlikovati veze jedinstva Crkve; razlikovati službe i karizme u Crkvi i navesti primjere jednog i drugog; uočiti krsno i služiteljsko dostojanstvo, mjesto i zadaću muškarca i žene u životu Crkve; poznavati mjesto i ulogu laika u životu Crkve; nabrojati i poznavati osnovna obilježja 3 stepena svetoga reda; uočiti važnost i potrebu vjerničke molitve i zalaganja za duhovna zvanja.

Prijedlozi za metodičku obradu: prikazivanje filma i razgovor o važnim događajima nastanka Crkve (video-projeksija iz serije "Anno Domini"); analiza i interpretacija biblijskih tekstova o ulozi apostola Petra i drugih apostola u prvoj Crkvi; prikupljanje materijala i izrada plakata s prikazom evangelizacijske organizacije i poslanja Crkve, od pape i crkvenog učiteljstva do svećenika i laika u župnim zajednicama; prikazati strukture župnih vijeća i bazičnih zajednica; protumačiti značenje pojmova karizmatičnost i institucionalnost Crkve i prikazati crkvenu organizaciju i strukture; izlaganje s tumačenjem službe, jedinstva i razlika između pape, biskupa, svećenika i vjernika laika u Crkvi; pobliže upoznati i objasniti narav i značenje sakramenta svetog reda i hijerarhijski ustroj Crkve; podijeliti referate (anketa: razgovor sa svećenikom; izlaganje prema Dekretu o odgoju i obrazovanju svećenika, ...); voditi diskusiju o mjestu i ulozi vjernika laika u životu Crkve i društva i odrediti područja laičkoga djelovanja.

4. Jedna Crkva u mnoštvu Crkava – prema punom zajedništvu.

- Univerzalnost Crkve - Crkva otvorena svim narodima i kulturama.
- Misije i evangelizacija.
- Veze jedinstva Crkve: jedna vjera, slavljenje svih sakramenata, hijerarhijsko ustrojstvo Crkve

predvođene Petrovim nasljednikom.

- Ranjeno zajedništvo i poziv na njegovu obnovu.
- Ekumensko nastojanje oko jedinstva Kristove Crkve.

Ključni pojmovi: misije, evangelizacija, univerzalnost i jedinstvo Crkve, zajedništvo, ekumenizam.

Odgojno-obrazovna postignuća: uočiti prisutnost Crkve u svim kulturama i narodima i shvatiti njenu univerzalnost s obzirom na njenu spasenjsku misiju; uočiti znakove i poznavati područja misijskog i evangelizacijskog djelovanja Crkve; objasniti pojam *Crkve kao zajedništva* prema Drugom vatikanskom saboru; objasniti pojam, važnost i ciljeve ekumenizma; osjetiti potrebu vlastitog angažiranja na polju ekumenizma i moliti za jedinstvo svih kršćana.

Prijedlozi za metodičku obradu: analizirati biblijske tekstove i crkvene dokumente o poslanju i zadaći Crkve u svijetu, među različitim kulturama i narodima; upoznati različite kršćanske Crkve koje su prisutne u našem mjestu i/ili bližjoj okolini; odrediti bitna obilježja i veze jedinstva Kristove Crkve; analizirati dekret o ekumenizmu "Unitatis redintegratio" Drugoga vatikanskog sabora; naznačiti bitne korake u ekumenskom nastojanju oko jedinstva Kristove Crkve.

5. Marija – uzor vjere i majka Crkve.

- Marija u Božijem planu spasenja.
- Marija – uzor vjere.
- Marija – majka Crkve i saradnica u djelu otkupljenja.
- Poštovanje Blažene Djevice Marije u liturgiji i u Crkvi (kod Hrvata).

Ključni pojmovi: Marija – uzor vjere, Marija - Majka Crkve, liturgijsko poštovanje Marije.

Odgojno-obrazovna postignuća: otkriti Marijinu ulogu i mjesto u historiji spasenja; poznavati odlike Marijine vjere po kojima je uzor vjeri Crkvi i svim vjernicima; razumjeti Marijinu ulogu u Kristovom životu i djelu Kristovog otkupljenja; navesti neke oblike poštovanja Marije u liturgiji i u Crkvi, naročito u hrvatskom narodu; otkriti Marijino mjesto u svom vlastitom životu i slijediti primjer njene vjere i povjerenja u Boga.

Prijedlozi za metodičku obradu: navesti i interpretirati neke biblijske i otačke tekstove te tekstove crkvenih dokumenata o Marijinoj ulozi u historiji spasenja; pravljenje plakata s važnijim imenima koje Crkva pridaje Mariji; promatranje i interpretacija slika s marijanskom i mariološkom tematikom, uz katalog pitanja i vođeni razgovor o prikupljenim podacima; pisanje kratkog eseja o Mariji; izraditi geografsku kartu Crkve kod Hrvata s nekim važnijim marijanskim svetištima i titulama koji joj se u njima pridaju.

III tematska cjelina: ZAJEDNICA KOJA OSLOBAĐA I SLUŽI – HISTORIJA CRKVE.

Nastavne teme

1. Susret s antičkim svijetom – evanđeoska sloboda i mučeništvo.

- Širenje kršćanstva.
- Moralno-religiozni život.
- Vrijeme progona i vrijeme slobode.
- Monaštvo.

Ključni pojmovi: širenje kršćanstva, progon i sloboda Crkve, vjerski i moralni život prvih kršćana, monaštvo.

Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati obilježja i strukturu prve kršćanske zajednice; prepoznati ulogu i značenje života i djelovanja sv. Pavla; prepoznati poteškoće s kojima se susretala prva Crkva u svom okruženju (među Židovima, u susretu s antičkim svijetom i u Rimskom carstvu); razumjeti uzroke, posljedice i značenje progona Crkve u Rimskom carstvu; objasniti pojam mučeništva i nabrojati najpoznatije ranokršćanske mučenike na našim prostorima; objasniti značenje cara Konstantina i cara Teodosija za historiju Crkve.

Prijedlozi za metodičku obradu: analizirati biblijske tekstove o širenju prve Crkve i Pavlovom misionarstvu; vođeni razgovor o prilikama u kojima se događalo širenje kršćanstva; promatranje karte i skiciranje mentalne mape Pavlovih putovanja u nastojanju oko širenja kršćanstva; pripovijedanje i izlaganje o ranokršćanskim mučenicima na hrvatskom prostoru; film o historijskim događanjima iz ranokršćanskih vremena na hrvatskim prostorima; izrada plakata; izrada umne mape.

2. Kršćanstvo na hrvatskom jezičkom području u srednjem vijeku.

- Seoba naroda i njihov ulazak u Crkvu.
- Korijeni kršćanstva na današnjem hrvatskom jezičkom prostoru prije dolaska Hrvata.
- Vjerovanja starih Hrvata.
- Dolazak i pokrštavanje Hrvata – pokrštavanje iz tri središta: Rima, Bizanta i Akvileje.
- Nastajanje hrvatske države i veze s papom (641, 679, 879, 1075. g.).
- Glagoljaštvo i ćirilometodska baština.

Ključni pojmovi: seoba i pokrštavanje paganskih naroda, vjera starih Hrvata, pokrštavanje Hrvata, veze hrvatske države s Papom, glagoljaštvo, ćirilometodska baština.

Odgovorno-obrazovna postignuća: navesti glavna vjerovanja starih Hrvata prije pokrštenja (staroslavenska vjerovanja); objasniti proces pokrštavanja Hrvata i razvoj kršćanstva na našem prostoru; razumjeti značenje veza s papom za nastajanje hrvatske države; prepoznati povezanost početaka pismenosti kod Hrvata s Crkvom (glagoljica).

Prijedlozi za metodičku obradu: proučiti sudski zapisnik o Kvirinu Sisačkom koji je pogubljen za vrijeme cara Dioklecijana (uporediti Ž. Kustić, *Mali ključ historije Crkve u Hrvata*, str. 235-236); pronaći i analizirati narodne pripovijetke koje govore o vjerovanju starih Hrvata; posjetiti po mogućnosti neke ranokršćanske spomenike na našim prostorima; napraviti pano sa fotografijama i crtežima starohrvatskih crkvice; gledanje isječka historijsko-dokumentarnog filma HTV-a, *Kršćanstvo i Hrvati*.

3. Crkva u srednjem vijeku – od duhovnog i kulturnog procvata do ratova i raskola.

- Benediktinski samostani - rasadišta znanja i kulture.
- Udaljavanje Istoka i Zapada.
- Prodor Islama i križarski ratovi.
- Inkvizicija.
- Crkva i država.

Ključni pojmovi: sv. Benedikt i benediktinci, redovništvo, Istočni raskol, prodor Islama, križarski ratovi, inkvizicija.

Odgovorno-obrazovna postignuća: prepoznati pojavu i razvoj redovništva, osnivanje škola i univerziteta, promocija pismenosti i kulture, ukidanje ropstva, laičku investituru i Grgurovsku obnovu kao najvažnije doprinose Crkve u srednjem vijeku; upoznati vjerodostojne činjenice i razumjeti problematiku križarskih ratova i inkvizicije kao tamne strane Crkve srednjega vijeka; kritički i objektivno protumačiti pozitivne i negativne strane Crkve u srednjem vijeku; navesti uzroke i razumjeti posljedice istočnog raskola 1054. godine; navesti temeljna obilježja pravoslavlja i razlike u odnosu na Katoličku Crkvu; razvijati sposobnost uvažavanja tuđih stajališta i mišljenja; uočiti odgovornost svih za zajednički život u društvu i Crkvi.

Prijedlozi za metodičku obradu: Istraživanje tekstova i dokumenata; vođeni razgovor o razlozima udaljavanja Istoka i Zapada te raskola među kršćanima; pripovijedanje i izlaganje; diskusija (parlaonica); film; izrada plakata; izrada umne mape.

4. Crkva kršćanskoga služenja siromašnima - dominikanci i franjevci (XIII - XIV st.).

- Ustanove kršćanske solidarnosti.
- Siromaštvo kao evanđeoski ideal.
- Dominikanci i franjevci.
- Biskup Kažotić - organizator visokog školstva u Hrvatskoj.

Ključni pojmovi: evanđeosko siromaštvo – evanđeoski ideal, prosjački redovi, sv. Dominik i dominikanci, sv. Franjo i franjevci, visoko školstvo u Hrvatskoj, biskup Kažotić.

Odgovorno-obrazovna postignuća: poznavati neke načine i oblike organiziranja po kojima se katolička crkva brinula za siromašne, bolesne, odbačene; otkriti ulogu prosjačkih redova u navještanju i svjedočenju evanđelja u doba krize Crkve; poznavati ulogu dominikanaca i franjevaca u životu Crkve u hrvatskom narodu; poznavati ulogu Crkve u organiziranju visokog školstva u Hrvatskoj, naročito biskupa Kažotića.

Prijedlozi za metodičku obradu: vođeni razgovor o ulozi Crkve u pomaganju ljudima, posebno siromašnima i brigu Crkve i države za njih; na temelju dokumenata analizirati razloge krize Crkve i života kršćana navedenog razdoblja, pripovijedanje i izlaganje historijskih događaja i činjenica o

djelovanju dominikanaca i franjevacu u našim krajevima; diskusija (parlaonica); izrada plakata; izrada umne mape; gledanje isječka historijsko-dokumentarnog filma HTV-a, *Kršćanstvo i Hrvati*.

5. Crkva u doba humanizma – promocija vjere, tradicije i kulture.

- Zanimanje za knjigu.
- Marko Marulić i njegov uticaj na evropsku duhovnost.
- Islamizacija na našim prostorima.
- Uloga Crkve, naročito franjevacu u očuvanju vjere na hrvatskom jezičkom prostoru.

Ključni pojmovi: humanizam, Marko Marulić, islamizacija, dominikanci, franjevci i svjetovni svećenici u vrijeme osmanske okupacije.

Odgojno-obrazovna postignuća: otkriti važnost opismenjavanja i knjige za duhovni i kulturni život naroda, upoznati ulogu Marka Marulića u stvaranju hrvatskoga i evropskoga humanizma; poznavati osnovne činjenice iz razdoblja islamizacije hrvatskih i katoličkih prostora, navesti neke podatke o ulozi Crkve, svećenika i redovnika u očuvanju vjere i kulture hrvatskoga naroda u doba osmanske okupacije; uočiti važnost poznavanja vlastitih korijena (porodičnih, nacionalnih, vjerskih, historijsko-kulturoloških) te poznavanja i poštovanja drugih vjera i kultura.

Prijedlozi za metodičku obradu: istraživanje historijskih dokumenata i činjenica; upoznavanje s djelom Marka Marulića za vjerski i kulturni život naroda; analiza nekih dokumenata, pripovijedanje i izlaganje historijskih događaja i činjenica oko islamizacije naših prostora; analiza i interpretacija historijskih i književno-umjetničkih tekstova; diskusija (parlaonica); film; izrada plakata; izrada umne mape; lična istraživanja učenika i pisanje kratkih referata o pojedinim temama.

6. Vrijeme dubokih podjela – reformacijska kriza i obnova Crkve.

- Znakovi promjena.
- Religiozna kriza.
- Protestantska reformacija.
- Tridentinski sabor i obnova Crkve.

Ključni pojmovi: kriza Crkve na Zapadu, protestantska reformacija, Martin Luther, Zapadni raskol, Tridentinski sabor, obnova Crkve.

Odgojno-obrazovna postignuća: navesti uzroke te objasniti tok i ishode Zapadnog raskola; nabrojati reformatore i objasniti glavne crte njihova nauka (Martin Luther, Jean Calvin, Ulrich Zwingli); opisati nastanak i specifičnosti anglikanske Crkve; razumjeti značenje Tridentinskog sabora u obnovi Crkve nakon reformacije; upoznati značajnu ulogu isusovaca u sveopćoj obnovi Crkve i opisati misijski pokret u obnovi Crkve.

Prijedlozi za metodičku obradu: predstavljanje i istraživanje važnijih činjenica i dokumenata; vođeni razgovor o uzrocima i posljedicama protestantske reformacije; pripovijedanje i izlaganje; analiza i interpretacija tekstova; diskusija (parlaonica); izrada plakata; izrada umne mape; gledanje isječka historijsko-dokumentarnog filma HTV-a, *Kršćanstvo i Hrvati*.

7. Crkva i moderno doba – duhovni, prosvjetni i kulturni preporod.

- Novi odnosi države i Crkve.
- U vrtlogu prosvjetiteljstva.
- Proces sekularizacije.
- Prosvjetiteljska uloga Crkve u hrvatskom narodu:
 - Prva hrvatska gramatika isusovca Bartola Kašića;
 - Literarno stvaralaštvo i nauka (Andrija Kačić Miošić, Juraj Habelić, Ivan Lukačić, Ruđer Bošković);
 - Organizacija visokog školstva (Zadar - dominikanci, Zagreb - isusovci, Lepoglava - pavlini);
 - Crkva u narodnom preporodu (Maksimilijan Vrhovac, kardinal Juraj Haulik, Juraj Dobrila i dr.).
 - Zbivanja u Crkvi na hrvatskom govornom području u XIX stoljeću.

Ključni pojmovi: prosvjetiteljstvo, sekularizacija, prosvjetiteljska uloga Crkve kod Hrvata; Crkva u narodnom preporodu, Crkva u XIX stoljeću, crkveni velikani duha i uma.

Odgojno-obrazovna postignuća: razumjeti situaciju Crkve u vrijeme Francuske revolucije; poznavati djelovanje i poteškoće Crkve u doba prosvjetiteljstva, humanizma i renesanse (deizam,

racionalizam, sekularizacija, liberalizam, ateizam); prepoznati neke zasluge pojedinaca iz redova Crkve u našem narodu na različitim područjima društvenog života (Augustin Kažotić, Andrija Kačić-Miošić, Josip Juraj Strossmayer, Bartol Kašić, Ruđer Bošković, Stjepan Glavač, Juraj Haulik).

Prijedlozi za metodičku obradu: istraživanje, analiza i interpretacija izabranih historijskih tekstova i dokumenata; izrada plakata i mentalne mape o važnijim historijskim događajima i činjenicama; proučiti statut katedralne škole u Zagrebu čiji je utemeljitelj bio bl. Augustin Kažotić (uporediti - F. Šanjek, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, str. 174-177.); pripremiti referate o doprinosu dominikanaca, isusovaca i pavlina u razvoju visokog školstva u Hrvatskoj; gledanje isječka historijsko-dokumentarnog filma HTV-a, *Kršćanstvo i Hrvati*.

8. Crkva u savremenom svijetu – služiteljica čovjeka i čovječanstva.

- Nova misaona strujanja (liberalizam, marksizam, ateizam...).
- Zanimljani čovjek i progonjena Crkva (u totalitarnim režimima u XX stoljeću).
 - Hrvatski katolički pokret u XX stoljeću (A. Mahnić).
- Progonjena Crkva u Hrvata (Kardinal Stepinac: simbol mučeničke Crkve).
 - Briga Crkve za raseljenu Hrvatsku i očuvanje nacionalnog postojanja.
 - Crkva u slobodnoj državi: novo proljeće i odgovornost Crkve.

Ključni pojmovi: liberalizam, marksizam, totalitarni režimi, progonjena Crkva kod Hrvata, raseljena Hrvatska, Crkva u slobodnoj državi.

Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati doprinos Crkve u razvoju nauki i demokratije te njeno zalaganje za socijalnu pravdu; nabrojati novine koje u Crkvu donosi II vatikanski sabor; razumjeti razloge stradanja Crkve u vrijeme totalitarnih sistema (nacizam, komunizam) i tokom Domovinskog rata; nabrojati hrvatske svece i blaženike.

Prijedlozi za metodičku obradu: analiza videoprojekcije: "Katolička crkva u Hrvata", Kršćanska sadašnjost, Zagreb; upoznavanje bitnih činjenica Hrvatskog katoličkog pokreta i vođeni razgovor o ulozi Crkve u duhovnom, kulturno i moralnom životu naroda; analizirati neke govore kardinala Stepinca u vrijeme Drugoga svjetskog rata; proučiti propovijed pape Ivana Pavla II povodom proglašenja blaženim kardinala Alojzija Stepinca u Mariji Bistrici 3. 10. 1998.; izrada mape s prikazom katoličke Crkve u hrvatskom narodu i katoličke Crkve u Hrvatskoj; analiza uloge Svete Stolice u priznanju hrvatske nezavisnosti; gledanje isječka historijsko-dokumentarnog filma HTV-a, *Kršćanstvo i Hrvati*.

IV tematska cjelina: S CRKVOM NA PUTU VJERE I SLOBODE – MOLITVA, SLAVLJE, SVJEDOČENJE.

Nastavne teme

1. Molitva Crkve, lična i zajednička molitva.

- Molitva kao izraz vjere i poštovanja Boga (zajedničko obilježje religija).
- Molitva u Starome zavjetu.
- Molitva psalama i vrste molitve (prozbeno, zahvalno, hvalbeno).
- Isus molitelj uči svoje učenike moliti (Oče naš).
- Molitva u životu prve Crkve i Crkve kroz historiju (odabrani primjeri).
- Molitva Crkve danas:
 - liturgijska i privatna molitva, lična i zajednička molitva,
 - osnovne kršćanske molitve,
 - kršćanska tradicija meditacije i razmatranja.
- Molitva u iskustvima duhovnih pokreta.
 - Molitva osvjetljava život.

Ključni pojmovi: molitve Bogu, molitva u religijama, vrste molitve, Isus molitelj, Oče naš, liturgijska molitva, privatna molitva, lična i zajednička molitva, Časoslov naroda Božijega, meditacija i razmatranje.

Odgojno-obrazovna postignuća: navesti definiciju molitve i razumjeti molitvu kao temeljni ljudski stav pred Bogom; na primjerima psalama raspoznati vrste molitve; otkriti važnost molitve u Isusovom životu; razlikovati liturgijsku i privatnu molitvu; navesti osnovne kršćanske molitve; razumjeti povezanost molitve i života; razumjeti i doživjeti kršćansku meditaciju kao dublji oblik molitve; obrazložiti važnost lične molitve tokom dana, sedmice i u kršćanskoj zajednici; opisati neke molitvene izraze i geste; razvijati osjećaj za duhovnu dimenziju postojanja i razvijati sposobnosti gledanja,

doživljavanja i kontemplacije (naglasiti važnost mira i samoće u ljudskom životu).

Prijedlozi za metodičku obradu: na primjerima otkrivati zajedničke i razlikovne elemente molitve u religijama; pronalaženje i analiza psalama; pronalaženje tekstova o Isusu kao molitelju; čitanje i analiza molitava i molitvenih obrazaca; vođeni razgovor o potrebi, važnosti i praksi molitve u kršćanskom životu; analiza i interpretacija tekstova o molitvi i molitvenih tekstova; pantomima i scensko prikazivanje molitvenih gesta; pisanje i izgovaranje molitve; meditacija uz promatranje reprodukcija i muzičku pratnju; izrada mentalne mape; slušanje meditativne crkvene muzike.

2. Slaviti život u crkvenom zajedništvu i slavljima.

- Čovjekova potreba za zajedništvom i slavljem .
- Druženja i slavlja mladih.
 - Iskustvo zajedništva u kršćanskim zajednicama mladih:
 - hodočašća, križni put i put svjetla, muzički festivali, sportska okupljanja.
 - Liturgija mladih i liturgija župne zajednice.

Ključni pojmovi: crkvena slavlja, liturgija, liturgijska slavlja mladih, liturgija župne zajednice.

Odgojno-obrazovna postignuća: uvidjeti i objasniti zašto je čovjeku za život i vjeru potrebna zajednica; otkriti povezanost slavlja i druženja; poznavati načine crkvenog organiziranja, druženja i slavlja mladih vjernika; otkriti crkveno zajedništvo kao put mladenačkog vjerničkog života; prepoznati važnost doprinosa mladih u crkvenim i liturgijskim slavljima Crkve.

Prijedlozi za metodičku obradu: izmjena iskustava, analiza novinskih tekstova i poruka mladima te vođeni razgovor o potrebi druženja među mladima; čitanje s analizom i interpretacijom odabranih tekstova; promatranje i interpretacija fotografija; likovno i pismeno izražavanje; izrada plakata, razgovor o preprekama i poteškoćama u međusobnim susretima; scensko izražavanje; rješavanje problemskih situacija; istraživanje mogućnosti druženja među mladim kršćanima i izrada zidnih novina.

3. Volonterizam kao oblik općeljudskog i kršćanskog služenja.

Sve važno u svijetu događa se zato što neko čini više nego što mora.

Isusov primjer služenja nadahnjivao je brojne kršćane kroz historiju.

Dobrovoljno kršćansko služenje danas - primjeri i svjedočanstva.

Volonterizam kao put ljubavi i stvaranja boljega svijeta.

Zajedno sa svim ljudima dobre volje.

Mogućnosti dobrovoljnog služenja mladih:

- u socijalnim ustanovama, u kampovima, u siromašnijim zemljama.

Ključni pojmovi: kršćansko služenje, volontarijat, mladenačka društva volontera.

Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati biblijsko utemeljenje i mogućnosti dobrovoljnog kršćanskog služenja; razumjeti i opisati Isusov primjer služenja i radikalnost toga služenja; otkriti i poznavati različite oblike kršćanskog služenja kroz historiju, posebno brigu Crkve za mlade, napuštene, siromašne i nemoćne; poznavati oblike dobrovoljnog služenja mladih u različitim socijalnim ustanovama; prihvatiti dobrovoljnost i dobrovoljno služenje drugima kao izraz vlastitog životnog i vjerničkog opredjeljenja; razvijati sposobnost za društveni angažman, tj. za aktivno i odgovorno sudjelovanje u životu društva (osuda nepravde, borba za pravdu) te spremnost izgradnje čovječnijeg društva.

Prijedlozi za metodičku obradu: problemsko pitanje i diskusija o spremnosti današnjih ljudi na služenje drugima: služenje ili briga samo za sebe (sebičnost); analiza i tumačenje biblijskih tekstova koji govore o Kristovom i kršćanskom primjeru služenja potrebnima; promatranje i analiza sadržaja dokumentarnih i simboličkih fotografija o problemima socijalnog siromaštva i mogućnostima pomaganja; igra uloga, promjena perspektive u interpretaciji sadržaja dokumentarne i simboličke fotografije; napraviti skicu o tome kako postati član dobrovoljnih udruženja mladih i što se može činiti; izrada plakata na temu dobrovoljstva.

NASTAVNI PROGRAM PRAVOSLAVNA VJERONAUKA DRUGI RAZRED

Sedmični broj časova: 1
Godišnji broj časova: 35

TEMA: O BOGU.

R.b.	Naziv nastavne jedinice	Ishodi znanja	Smjernice za nastavnike
1.	Bog, Biće zajednice - Sveta Trojica.	<i>Učenik će biti sposoban da:</i> -definira osnovne istine učenja Crkve o Bogu kao Svetoj Trojici,	Nastavne jedinice se mogu realizirati kroz korištenje različitih, pa i savremenih (inovativnih) metoda, kako bi se učenici više aktivirali uradu i samostalnije sticali znanje.
2.	Bog Otac, Sin i Duh Sveti.	-objasni učenje Crkve o Bogu Ocu,	
3.	Pogrešna učenja o Svetoj Trojici.	-razumije učenje Crkve o Bogu Sinu, drugom licu Svete Trojice,	
4.	Savremena traganja za Bogom.	-definira učenje Crkve o Svetom Duhu, trećem licu Svete Trojice,	
5.	Utvrđivanje.	-objasni pogrešna učenja o Svetoj Trojici, -razumije savremena ljudska traganja za Božijim postojanjem.	

TEMA: Kosmologija (biblijska).

R.b.	Naziv nastavne jedinice	Ishodi znanja	Smjernice za nastavnike
1.	Stvaranje svijeta je djelo Svete Trojice Savremena traganja za Bogom.	<i>Učenik će biti sposoban da:</i> -razumije i objasni stvorenje svijeta kao djelo Svete Trojice,	Takođe, u radu je potrebno koristiti različita nastavna sredstva kako bi se učenicima interesantnije prezentirali nastavni sadržaji.
2.	Bog stvara ni iz čega.	-definira čin stvaranja svijeta ni iz čega,	
3.	Uzrok stvaranja svijeta i teorija evolucije.	-objasni uzrok postanka svijeta, definira učenje Crkve o duhovnom i materijalnom svijetu,	
4.	Duhovni i materijalni svijet.	-shvati i razumije važnost tvorevine u ikonometriji spasenja,	
5.	Utvrđivanje.	-razumije teorije evolucije o stvaranju.	

TEMA: Antropologija (biblijska).

R.b.	Naziv nastavne jedinice	Ishodi znanja	Smjernice za nastavnike
1.	Stvaranje čovjeka.	<i>Učenik će biti sposoban da:</i>	Prilikom realizacije nastavnih jedinica u vezi sa stvaranjem svijeta, čovjeka, događajima i ličnostima iz Starog zavjeta ukoliko je moguće učenicima se mogu prikazati i dokumentarni filmovi sa navedenom tematikom.
2.	Čovjek kao kruna stvaranja (čovjek bogoliko i slobodno biće).	-razumije i objasni razloge božijeg stvaranja čovjeka,	
3.	Čovjek - upravitelj tvorevine.	-procijeni cilj postojanja čovjeka i definira njegovu ulogu u svijetu,	
4.	Život prvog čovjeka u raj.	-analizira čovjekov odnos prema tvorevini,	
5.	Utvrđivanje.	-objasni život prvih ljudi u raj kao bića zajednice.	

TEMA: Grieh praroditelja Adama i Eve i njegove posljedice.

R.b.	Naziv nastavne jedinice	Ishodi znanja	Smjernice za nastavnike
1.	Zloupotreba slobode i promašaj cilja.	<i>Učenik će biti sposoban da:</i> -definira pojam slobode i razumije slobodu kao dar od Boga,	Čitati i sa učenicima komentirati dijelove iz Starog zavjeta koji su povezani sa nastavnim sadržajima koji se realiziraju.
2.	Gubitak zajednice sa Bogom - propadljivost stvorene prirode.	-objasni zloupotrebu slobode koja dovodi do promašaja cilja čovjekovog postojanja,	
3.	Izgnanje iz raja i obećanje Mesije koji će doći.	-analizira razloge propadljivosti tvorevine kao posljedice gubitka zajednice sa Bogom,	
4.	Smrt – posljedica čovjekovog izbora.	-objasni razloge izgnanstva iz raja,	
5.	Utvrđivanje.	definira i buduću brigu i ljubav Božiju prema čovjeka i tvorevini, -procijeni posljedice zloupotrebe slobode i čovjekovog izbora.	

TEMA: Pedagogija Starog zavjeta ili čemu nas uči Stari zavjet.

R.b.	Naziv nastavne jedinice	Ishodi znanja	Smjernice za nastavnike
1.	Stari zavjet je priprema za dolazak Sina božijeg.	<i>Učenik će biti sposoban da:</i> -objasni ulogu Starog zavjeta u pripremi naroda za dolazak Mesije,	Podsticati učenike da slobodno iskazuju svoja mišljenja o nastavnoj jedinici koja se realizira.
2.	Dekalog - prorok Mojsije. Sudije - služba sudija u Starom zavjetu.	-analizira značaj Dekaloga - starozavjetnog moralnog zakona,	
3.	Carevi - David i Solomon i psalmi (mesijanski psalmi).	-procijeni službu Sudija u jevrejskoj zajednici,	Koristiti geografske karte i druge sadržaje kako bi učenicima dočarali vrijeme i mjesto nastanka Dekaloga.
4.	Utvrđivanje.	-objasni historijske činjenice	
5.	Proroci - proročka služba u		

Starom zavjetu.	vezane za Jevrejsko carstvo i živote važnijih, -definira ulogu careva Davida i Solomona u historiji jevrejskog i drugih naroda, -procijeni poučni, molitveni i bogoslužbeni značaj psalama, -definira proročku službu u Starom zavjetu i objasni ulogu proroka u najavi dolaska Mesije.	Pomoću video projekcije prikazati mjesto vladavine careva Davida i Solomona.
-----------------	--	--

TEMA: Političke i socijalne prilike pred dolazak Mesije.

R.b.	Naziv nastavne jedinice	Ishodi znanja	Smjernice za nastavnike
1. 2. 3. 4.	Mnogobožački svijet i kult bogova. Jevrejsko iščekivanje Mesije. Stanje u jevrejskom narodu pred dolazak Mesije. Utvrđivanje.	<i>Učenik će biti sposoban da:</i> -objasni mnogobožačko vjerovanje i kult, te definira stanje u društvu Rimskog carstva, -razumije mesijansku ideju u jevrejskom narodu, -procijeni stanje u kome se nalazio jevrejski narod pred dolazak Mesije.	Iz raznih historijskih izvora objasniti vjerovanje Izrailja u Mesiju i način odbrane od mnogobožačkog učenja.

TEMA: Starozavjetni proroci i vjesnici Mesije.

R.b.	Naziv nastavne jedinice	Ishodi znanja	Smjernice za nastavnike
1. 2. 3. 4. 5.	Proroci Isaija i Jeremija. Proroci Jezekilj i Danilo. Prorok Iona. Sveti Jovan Krstitelj. Sistematizacija - prijedlog zaključnih ocjena.	<i>Učenik će biti sposoban da:</i> -objasni živote velikih starozavjetnih proroka, -definira njihovu proročku službu u svjetlu Novoga zavjeta, -analizira ličnost svetog Jovana Krstitelja kao posljednjeg proroka Starog zavjeta.	Koristeći tekst Svetog Pisma, objasniti značaj i ulogu proroka u životu jevrejskog naroda.

Redni broj nastavne teme	NAZIV NASTAVNE TEME/Broj nastavnih jedinica	Broj časova za realizaciju nastavnih jedinica	Broj časova za utvrđivanje, ponavljanje i sistematizaciju realiziranog gradiva	Ukupno časova
	O BOGU/5	4	1	5
2.	KOSMOLOGIJA (BIBLIJSKA)/5	4	1	5
3.	ANTROPOLOGIJA (BIBLIJSKA)/5	4	1	5
4.	GRIJEH PRARODITELJA ADAMA I EVE I NJEGOVE POSLJEDICE/5	4	1	5
5	PEDAGOGIJA STAROG ZAVJETA ILI ČEMU NAS UČI STARI ZAVJET/6	5	1	6
6.	POLITIČKE I SOCIJALNE PRILIKE PRED DOLAZAK MESIJE/4	3	1	4
7.	STAROZAVJETNI PROROCI I VJESNICI MESIJE/5	4	1	5
	UKUPNO ČASOVA:	28	7	35

NASTAVNI PROGRAM

ETIKA

DRUGI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 1
Godišnji broj nastavnih časova: 35

SVRHA I CILJ

Cilj nastave Etike je tokom drugog razreda srednjih škola njegovanje i razvijanje kreativnog mišljenja, razložitog govorenja i razboritog djelovanja, utemeljenog na općim vrednotama i ljudskim pravima. Mlade ljude treba poučavati na način da budu kadri povezati različite razine i aspekte nekog etičkog problema koji je u središtu propitivanja i vrednovanja, što je nezaobilazno u procesu sticanja kompletnog mišljenja. U tom je smislu etiku moguće shvatiti kao metodički okvir sveukupnog procesa oblikovanja mišljenja i znanja. Program uključuje obradu tema vezanih za čovjeka i društvo, te obuhvata različite sadržaje vezane za navedene teme, a isti se potkrepljuju filozofskim stavovima s aspekta etike kao filozofske discipline.

Opći ciljevi i zadaci nastave Etike jesu unaprijeđenje općeg obrazovanja, upoznavanje osnovnih sadržaja i razvojno historijskih tokova etičke filozofske misli. Doprinosi razvoju ličnosti učenika (u obrazovnom i odgojnom smislu), vodi njihovom osposobljavanju za jasno, kritičko i apstraktno mišljenje; učenicima pruža pomoć u shvatanju nastavnog sadržaja drugih predmeta; učenici koriste poznate činjenice, generalizacije, intelektualne vještine i sposobnosti u sticanju novih znanja; osposobljava učenike za samoinicijativno i samostalno istraživanje i promišljanje.

PROGRAMSKA GRAĐA

ZADACI/OPERATIVNI CILJEVI

Etika je kao filozofska disciplina područje promišljanja i djelovanja te kao nastavni predmet usmjerena na ostvarivanje vrijednosti i razvoj unutrašnje motivacije za život u skladu s tim vrijednostima. Tokom učenja i poučavanja ovoga predmeta stvaraju se uslovi za međudjelovanje i oživotvorenje znanja, slobode, dostojanstva, solidarnosti, odgovornosti i jednakopravnosti kao temeljnih civilizacijskih vrijednosti koje učeniku omogućuju razumijevanje i kritičko promišljanje u donošenju odluka. Znanje koje se stiče tokom učenja i poučavanja Etike pomaže učeniku razumjeti da je za njegovu procjenu o tome što je moralno ispravno ili neispravno u ponašanju potrebna procjena, refleksija, a ne da se odluka o tome donosi prema subjektivnim mjerilima, kao što je trenutno raspoloženje ili pod pritiskom vanjskih čimbenika, za koje pojedinci često i nisu svjesni koliko su na njih uticali. Etičko obrazovanje osposobljava učenika za uspostavljanje odnosa s drugim osobama kao sebi jednakima, ali i za propitivanje svih autoriteta.

U učenju i poučavanju Etike prepoznaju se i ostvaruju temeljne civilizacijske vrijednosti: znanje, sloboda, dostojanstvo, solidarnost, odgovornost, jednakopravnost i druge. Ti procesi zasnivaju se na načelima ostvarivanja cjelovitog kognitivnog, emocionalnog, moralnog, socijalnog i estetskog razvoja učenika primjerenog njegovoj razvojnoj dobi.

Zadaća je da učenici ovladaju i nastavnim gradivom predviđenim nastavnim programom, trebaju ovladati i filozofskom terminologijom značajnom za shvatanje etike i etičkih pojmova. Kroz nastavno gradivo učenici upoznaju osnovne tokove nastanka i razvitka etičkog filozofskog mišljenja.

Nastavnim predmetom kod učenika bi se trebale potaknuti moralne osjetljivosti i ukazivanja na ulogu moralnih vrednota u izgradnji identiteta i društvenoj integraciji osobe; ukazivanje na moralnu orijentaciju i etičko promišljanje sveukupnih međuljudskih odnosa u čovjekovu društvenom okruženju; sticanje kritičkog promišljanja i stvaranje vrijednosnih stavova u osnovnim životnima pitanjima; uspostavljanje svakidašnjeg iskrenog kontakta s učenicima; postizanje višeg stepena tolerancije;

pripremanje učenika za preuzimanje odgovornosti nad vlastitim životom; razvijanje osjećaja osobne vrijednosti i potrebe drugoga i drugačijega; razvijanje osjećaja za općeprihvaćene vrijednosti – slobodu, pravednost, istinitoljubivost, toleranciju, solidarnost, ljubav; pomaganje u sazrijevanju pojedinca i zajednice; razvijanje ljubavi prema drugom i drugačijem, prema općem dobru; izgradnja vlastitog vrijednosnog sistema; usvajanje osnovnih etičkih znanja potrebnih za razvijanje sposobnosti moralnog prosuđivanja i etičkog argumentiranja te orijentiranja u životu.

Odgojno-obrazovni ciljevi učenja i poučavanja Etike trebali bi biti, između ostalog: upoznavanje s etikom kao filozofskom i naučnom disciplinom (predmetno polje, predmet obrade, specifičan pristup problemima, historiju i razvoj filozofsko-etičke misli, ključni pristupi, teorije, autori i djela); razvoj vještina moralne i etičke prosudbe i rješavanja problema svakodnevnoga života te univerzalnih problema ljudske i neljudske egzistencije prethodno prepoznatih kao moralnih, odnosno etičkih problema, oslanjajući se pritom na etički instrumentarij (koncepti, metode, teorije, autori); razvoj sposobnosti povezivanja interdisciplinarnih naučnih sadržaja (društveno-humanističkih i prirodnih) s vlastitim iskustvima, nenaučnim pristupima i filozofsko-etičkim pristupom kao pretpostavka cjelovitoga sagledavanja, artikuliranja i razrješavanja etičkih problema (integrativnost) savremenoga i budućega društva te svijeta suočenoga s nepredvidivim posljedicama nagloga naučno-tehnološkoga razvoja; potpora učeniku u suočavanju s vlastitim, zajedničkim i globalnim problemima istraživanjem, razumijevanjem, razvijanjem, preispitivanjem i odbranom vlastitoga stajališta, pristupa i izbora; razvoj vještina argumentacije (logički utemeljeni moralni i etički sudovi), prezentacije (organizacija, iznošenje i odbrana stajališta) i komunikacije (aktivno slušanje, razumijevanje, kritičko prihvatanje i opovrgavanje) kao ključnih pretpostavki kritičkoga mišljenja, naglašavajući pritom prihvatanje i poštovanje drugih osoba i različitoga mišljenja.

Tematsko područje – ETIKA. (okvirni broj nastavnih časova – 35)		
CJELINA I – ČOVJEK U ODNOSIMA. (okvirni broj nastavnih časova – 5 + 1)		
Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa/Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> -objasniti osnovne pojmove svake nastavne jedinice, -predstaviti značaj etike za cjelokupan razvoj ljudske misli, -shvatiti pojam ljubavi u etici, -usvojiti postojanje različitih vrsta ljubavi i njihovu percepciju u etici, 	<p>SOCIJALIZACIJA I LJUDSKO PONAŠANJE. Socijalizacija i agensi socijalizacije. Aristotelovo poimanje države – polisa. Pojam vršnjaka, prijatelja. Aristotelovo shvatanje prijateljstva.</p> <p>LJUBAV I MORALNA DIMENZIJA LJUBAVI. Ljubav kao <i>filia</i>. Ljubav kao <i>eros</i>. Suodnos čovjekove moralnosti i ljubavi.</p> <p>LJUDSKA POLNOST I ODGOVORNOST. Čovjek kao tjelesno biće.</p>	<p>U svakom segmentu moguća je korelacija s bilo kojim nastavnim predmetom.</p>

<p>-objasniti pojmove <i>filia</i>, <i>eros</i> i <i>agape</i>,</p> <p>-shvatiti u kojoj mjeri se etika prostire kroz sfere ljudskog života,</p> <p>-objasniti odnose ljudske polnosti, odgovornosti i ljubavi.</p>	<p>Značenja polnosti – historijsko, antropološko, psiho-sociološko, biološko i moralno.</p> <p>O POJAVI I RAZVOJU POLNOSTI. Radionica.</p> <p>ČOVJEK U ODNOSIMA. Utvrđivanje.</p>	
---	---	--

CJELINA II – SUKOB I U ODNOSIMA. (okvirni broj nastavnih časova – 7)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa/Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba:</p> <p>-razdvajati značajno u nastavnom sadržaju,</p> <p>-formirati kritički stav,</p> <p>-shvatiti kada je nastalo etičko razdoblje,</p> <p>-usvojiti šta je pojam slobode i sve ostale osnovne pojmove</p>	<p>IZVORI, OBLICI I STEPENI EGOIZMA. Porijeklo i značenje pojma egoizam. Izvori egoizma. Oblici i stepeni egoizma. Proces individualizacije.</p> <p>RAZLIKE I LEGITIMNOST INTERESA. Pojam razlike i načelo jednakosti. Razumnost razlika. Interes, pravo i zakon. Pojam dobrog, korisnog i sreće.</p> <p>IMA LI ŽIVOT SMISLA – P. SINGER. Analiza teksta. Robinson Crusoe – D. Defoe. Etika za Amadora – F. Sawter.</p> <p>SHVATANJE I ZNAČENJE POJMA RAT. Historija čovječanstva kao historija sukoba. Sukob i saradnja. Rat kao prirodno čovjekovo stanje.</p>	<p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Društvene i prirodne nauke, nauke uopćeno.</p> <p>Bosanski jezik i književnost. Historija.</p>

<p>nastavne cjeline,</p> <p>-spoznati osnovne stavove predstavnika određenih razdoblja,</p> <p>-samostalno obrazlagati i upoređivati određene teorije navedene pod sadržajem nastavnih jedinica,</p> <p>-analizirati i primjenjivati navedene moralne sudove na primjerima iz svakodnevnog okruženja.</p>	<p>Teorije o ratu.</p> <p>PROBLEM MIRA I PACIFIZMA. Različita shvatanja mira i pacifizma. Terorizam – suprotnost pacifizmu. Problem terorizma u svjetlu čovjekovog moralnog djelovanja.</p> <p>LEVIATHAN ILI O MATERIJU, OBLIKU I VLASTI CRKVENE I GRAĐANSKE DRŽAVE – T. HOBBS. Analiza teksta. SUKOBI U ODNOSIMA. Utvrđivanje.</p>	<p>Matematika. Društvene i prirodne nauke, nauke uopćeno.</p>
CJELINA III – SLOBODA I MORAL. (okvirni broj nastavnih časova – 9 + 1)		
Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa/Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba:</p> <p>-usvojiti šta je pojam slobode i sve ostale osnovne pojmove nastavne cjeline,</p> <p>-spoznati osnovne stavove predstavnika određenih razdoblja,</p> <p>-samostalno obrazlagati i upoređivati određene teorije navedene pod sadržajem nastavnih jedinica,</p> <p>-analizirati i primjenjivati navedene moralne sudove na primjerima iz svakodnevnog</p>	<p>POJAM SLOBODE. Pojam slobode u historiji filozofije. Odnos filozofa etičara prema mogućnosti izbora i prepoznavanju ispravnog i neispravnog moralnog odabira. Sloboda i granice slobode. Pojam slobode u grčkoj filozofiji. Novovjekovno shvatanje slobode. Sloboda kao pretpostavka savjesnog djelovanja.</p> <p>MORALNO DJELOVANJE I ETIKA ODGOVORNOSTI. Radionica o tipovima odgovornosti. Zakonska ili legalna odgovornost. Prirodna odgovornost. Slobodno izabrana odgovornost. Odgovornost kao izazov tehničkoj civilizaciji. Pojam suodgovornosti.</p> <p>FILOZOFSKO - ETIČKA UČENJA O POJMU DOBRA. Radionica. Učenje o sreći.</p>	<p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Društvene i prirodne nauke, nauke uopćeno.</p> <p>Bosanski jezik i književnost.</p>

<p>okruženja,</p> <p>-razvijati svijest o svijetu u kojem živimo.</p>	<p>Učenje o užitku. Učenje o koristi. Eudaimonizam, hedonizam, epikureizam, utilitarizam, aksiologija.</p> <p>ETIKA VRLINE. Sokrat, Platon i Aristotel o vrlinama. Čovjekovo moralno djelovanje u sudovima. Aristotelova učenja o vrlini.</p> <p>DIJALOG KAO PUT OSTVARIVANJA HUMANOSTI I MORALNOSTI. Radionica – o dijalogu u kontekstu antičke grčke i židovske tradicije. Pretpostavka dijaloga u kontekstu pojma opraštanja. Dijalog i liberalno društvo.</p> <p>SUSRET DUHOVNOG ISTOKA I RAZUMNOG ZAPADA. Moja vjera – H. Hesse; analiza teksta.</p> <p>SAVREMENA SHVATANJA ČOVJEKOVE DRUŠTVENOSTI. Društvenost i uzajamna društvenost. Mnoštvena društvenost. Hegelovo, Rawlsovo i Habermasovo shvatanje društva. Uloga i svrha zajedništva.</p> <p>MORAL I PRAVO. Norme, pravni poredak i zakon. Odnos prava i dužnosti u etici Immanuela Kanta. SLOBODA I MORAL. Utvrđivanje.</p>	<p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Društvene i prirodne nauke, nauke uopćeno.</p>
<p>CJELINA IV – DRUŠTVENI ODNOSI I DRŽAVA. (okvirni broj nastavnih časova – 7)</p>		
<p>Operativni ciljevi / Ishodi učenja</p>	<p>Sadržaji programa/Pojmovi</p>	<p>Korelacija sa drugim nastavnim predmetima</p>
<p>Učenik treba:</p> <p>-usvojiti što je osnovne pojmove nastavne cjeline,</p>	<p>ČOVJEK KAO POLITIČKO BIĆE.</p> <p>Odnos države i vlasti. Vrste vlasti. Makijavelizam. Weberovo shvatanje države. Aristotelovo shvatanje državne vlasti.</p>	<p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Historija.</p>

<p>-spoznati osnovne stavove predstavnika određenih razdoblja,</p> <p>-samostalno obrazlagati i upoređivati određene teorije navedene pod sadržajem nastavnih jedinica,</p> <p>-analizirati i primjenjivati navedene moralne sudove na primjerima iz svakodnevnog okruženja,</p> <p>-razvijati svijest o svijetu u kojem živimo.</p>	<p>Lockeovo učenje o državi. Razumnost kao temelj moderne države. Pravednost kao izazov moderne države. Etičnost – krajnji cilj države. Postanak države.</p> <p>VRIJEDNOST I DOMET DEMOKRATIJE. Građansko društvo. Razumijevanje demokratije kao otvorenog društva. Temeljne pretpostavke demokratije. Demokratija i savremenost. Oblici demokratije.</p> <p>PERIKLOVA DEMOKRATIJA – SPASONOSNA TVRĐAVA DRŽAVNOG PORETKA. Analiza teksta.</p> <p>LJUDSKA PRAVA – HISTORIJSKI RAZVOJ. Porijeklo, značenje i dioba ljudskih prava. Povelja sloboda. Deklaracija o pravima čovjeka i građana. Deklaracija nezavisnosti.</p> <p>PORIJEKLO, DIOBA, TEMELJNI DOKUMENTI O LJUDSKIM PRAVIMA. Sveopća deklaracija o pravima čovjeka. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima.</p> <p>PRAVA DJECE; KRŠENJE PRAVA. Radionica – <i>Temeljna prava djeteta</i>. Kršenja prava u svjetlu bioetičkog promišljanja. DRUŠTVENI ODNOSI I DRŽAVA. Utvrđivanje.</p>	<p>Matematika.</p> <p>Društvene i prirodne nauke, nauke uopćeno.</p> <p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Društvene i prirodne nauke, nauke uopćeno.</p> <p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Društvene i prirodne nauke, nauke uopćeno.</p>
<p>CJELINA V – ČOVJEČANSTVO I GLOBALIZACIJA. (okvirni broj nastavnih časova – 4 + 1)</p>		
<p>Operativni ciljevi / Ishodi učenja</p>	<p>Sadržaji programa/Pojmovi</p>	<p>Korelacija sa drugim nastavnim predmetima</p>
<p>Učenik treba:</p>	<p>GLOBALNO DRUŠTVO I MEĐUNARODNI</p>	

<p>-usvojiti osnovne pojmove nastavne cjeline,</p> <p>-spoznati osnovne stavove predstavnika određenih razdoblja,</p> <p>-samostalno obrazlagati i upoređivati određene teorije navedene pod sadržajem nastavnih jedinica,</p> <p>-analizirati i primjenjivati navedene moralne sudove na primjerima iz svakodnevnog okruženja,</p> <p>-razvijati svijest o svijetu u kojem živimo.</p>	<p>ODNOSI.</p> <p>Pojam globalno – porijeklo, značenje i primjena.</p> <p>Globalno društvo i njegova raznolikost.</p> <p>Kriza globalnog društva.</p> <p>DOBRO I PRAVEDNOST – FILOZOFSKE VRIJEDNOSTI.</p> <p>Shvatanje i tumačenje vrijednosti u savremenom dobu.</p> <p>Aksiologija.</p> <p>Vrijednosne skupine.</p> <p>Vrijednosna bit .</p> <p>Hijerarhija vrijednosti.</p> <p>MODERNI ČOVJEK – ETIKA – N. HARTMANN.</p> <p>Analiza teksta.</p> <p>ČOVJEČANSTVO I GLOBALIZACIJA.</p> <p>Ponavljjanje.</p>	<p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Društvene i prirodne nauke, nauke uopćeno.</p>
---	--	---

TREĆI RAZRED

NASTAVNI PROGRAM BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST TREĆI RAZRED

Sedmični fond nastavnih časova: 4
Godišnji fond nastavnih časova: 140

NASTAVNA PODRUČJA: a) književnost,
b) bosanski jezik,
c) jezičko izražavanje.

ZADACI:

- upoznavanje učenika s historijom književnosti od realizma do moderne, modernizma kao šireg okvira,
- upoznavanje sistema bosanskog jezika na sintaksičko-leksičkom nivou,
- upoznavanje historije bosanskog jezika,
- njegovanje pismenosti.

PROGRAMSKE CJELINE I TEME		
Realizam u evropskoj književnosti.		
Realizam u južnoslavenskim književnostima.		
Modernizam u evropskoj književnosti.		
Modernizam u južnoslavenskim književnostima.		
Književnost Bošnjaka krajem XIX i početkom XX stoljeća.		
Sintaksički nivo jezičke organizacije.		
Ortografija i ortoepija.		
Leksikologija i leksikografija.		
Usmena narodna književnost Bošnjaka.		
Bosanski standardni jezik i štokavsko narječje.		
Historija jezika.		
Jezičko izražavanje.		
Školske pismene zadaće.		
Ponavljanje.		
Književnost 90 nastavnih časova uključujući 10 nastavnih časova provjere, ponavljanje i utvrđivanja; jezik 34 nastavna časa, uključujući 12 nastavnih časova ponavljanja i provjera; jezičko izražavanje 16 nastavnih časova uključujući pismene zadaće, ispravke i jezičko izražavanje.		
NASTAVNO PODRUČJE	PROGRAMSKE CJELINE I TEME	PROGRAMSKI SADRŽAJI
KNJIŽEVNOST	Realizam u evropskoj književnosti.	Pojam, trajanje, osobine. Šta je realizam; društveno-historijski kontekst; realizam spram romantizma; rani, razvijeni i visoki realizam; žanrovske manifestacije realizma (roman i pripovijetka); predstavnici. Naturalizam. Glavni pisci i djela: Onore de Balzac - <i>Evgenija Grande</i> , <i>Čiča Gorio</i> , Čarls Dikens - <i>Velika očekivanja</i> , Nikolaj Vasiljevič Gogolj – <i>Šinjel</i> , Gistav Flober - <i>Madam Bovari</i> , Ivan Sergejevič Turgenjev - <i>Očevi i djeca</i> , Lav Nikolajevič Tolstoj - <i>Ana Karenjina</i> , Fjodor Mihajlovič Dostojevski – <i>Zločin i kazna</i> , Emil Zola – <i>Žerminal</i> .

	<p>Realizam u južnoslavenskim književnostima.</p>	<p>Realizam u južnoslavenskim književnostima. Srpski realizam; realizam u Hrvatskoj ; realizam u Bosni i Hercegovini. Pisci i djela: Laza Lazarević – <i>Vetar</i>, Ante Kovačić - <i>U registaturi</i>, Silvije Strahimir Kranjčević - <i>Mojsije, Eli!Eli! Lama azavtani</i>, Simo Matavulj - <i>Bakonja fra Brne</i>, Radoje Domanović – <i>Vođa</i>, Edhem Mulabdić - <i>Zeleno busenje</i>.</p>
	<p>Modernizam u evropskoj književnosti.</p>	<p>Moderna; pojava; prema realizmu; poezija; parnas; simbolizam; impresionizam; drama; roman. Pisci i djela: Edgar Alan Po - <i>Gavran, Filozofija kompozicije</i> (programski tekst), Šarl Bodler - <i>Cvjetovi zla</i>, Artur Rembo - <i>Pijani brod, Samoglasnici</i>, Pol Verlen - <i>Jesenja pjesma, Pjesnička umjetnost</i>, Rajner Maria Rilke – <i>Preokret</i>, Volt Vitmen - <i>Vlati trave</i>, Henrik Ibzen - <i>Nora ili Lutkina kuća</i>. Književnost između dva svjetska rata; avangarda; avangarda - ipak modernizam; 1910.; društvene i političke prilike; futurizam; ekspresionizam; konstruktivizam; dadaizam; nadrealizam; socijalna literatura. Franc Kafka - <i>Proces, Preobraženja</i>, Marsel Prust - <i>U traganju za izgubljenim vremenom</i>, Virdžinija Vulf - <i>Gospođa Dalovej</i>, Vilijem Fokner - <i>Krik i bijes</i>, Tomas Man – <i>Čarobni brijeg, Smrt u Veneciji</i>, Taha Husein – <i>Dani</i>.</p>

	<p>Književnost Bošnjaka u doba austrougarske vladavine.</p>	<p>Pojam, osobine, odnos prema književnosti na orijentalnim jezicima. Arebica. Dž.Čaušević i reforma arebice. Književni oblici. Pisci i djela: Periodizacija: Muhsin Rizvić. Gluho doba. Doba književnog bosanstva. Doba književne polarizacije. Doba vlastitih listova i izdanja. Listovi Behar, Biser, Gajret, Bošnjak. Uloga i značaj Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka. Safvet-beg Bašagić. Nafija Sarajlić - <i>Teme</i>. Šemsudin Sarajlić.</p>
	<p>Usmena narodna književnost Bošnjaka.</p>	<p>Epika. Narodne priče i bajke. Likovi junaka u bošnjačkim narodnim pjesmama: Đerzelez Alija, Budalina Tale. Avdo Međedović - <i>Ženidba Smailagić – Mehe</i>. Aiša Softić - <i>Usmene narodne priče</i> (izbor).</p>
	<p>Književnost/ Obrazovni ciljevi:</p>	<ul style="list-style-type: none"> -razumjeti pojam književnosti kao umjetnosti i njen odnos prema drugim -razumjeti značaj književnosti i njenu ulogu u kulturi, historiji, savremenom životu čovjeka i važnost čitanja za shvatanje univerzalnih vrijednosti kroz sadržaje koji ne moraju biti nužno ponuđeni u Nastavnom planu, -usvojiti i razumjeti odlike književnih rodova i vrsta - razumjeti pojmove: tekst, kontekst, pripovjedač, diskurs, -prepoznati književna razdoblja i razumjeti njihove osnovne odlike od realizma do moderne, odnosno ukazati na opći pojam modernizma u književnosti, -prepoznati i razumjeti odlike važnih tekstova u korpusu svjetske i domaće književnosti, -razviti sposobnost analiziranja i interpretiranja epskog, lirskog, dramskog teksta s obzirom na odlike svakog od pomenutih književnih rodova, -razvijati analitički odnos prema temama, idejama i značaju pojedinih književnih tekstova, -razvijati mišljenje, logičko zaključivanje i zaključivanje na osnovu argumenata, - upoznati se sa svjetonazorom realizma a s tim u vezi s odlikama književnosti realizma, njenim temama i idejama, Upoznati se sa razvojnim tokom nacionalne književnosti u kontekstu društvenih i historijskih tokova u XIX i XX stoljeću (austrougarsko doba, književnost između dva svjetska rata), - upoznati se sa pojmom moderne kao nazivom za inovatorske tendencije u književnosti od sredine XIX stoljeća do prvog svjetskog rata, kao reakcija na pozitivističku i realističko-naturalističku doktrinu u književnosti, - modernizam/moderna, -upoznati i nacionalno stvaralaštvo u kontekstu i formi usmene epske predaje i tradicije i njene refleksije u savremenom društvu.

	Književnost/ Rezultati učenja:	<ul style="list-style-type: none"> - učenik iskazuje svoje mišljenje o tekstu, -obrazlaže svoje razumijevanje teksta, -potkrepljuje argumentima svoje kritičke stavove o pročitanoj tekstu na osnovu iskustva i znanja o svijetu i književnosti, -prepoznaje i objašnjava žanrovska, kompozicijska i stilska obilježja književnog teksta (teme, likovi, motivi itd.), -primjenjuje osnovne književnoteorijske pojmove (tekst, pripovjedač, tačka gledišta, lirski subjekt, protagonist itd.), -prepoznaje univerzalne vrijednosti kojim se književnost bavi u različitim civilizacijama od svojih početaka, preko evropskog srednjeg vijeka do savremenog doba, -istražuje i povezuje različita tumačenja književnog teksta (konsultuje predgovor ili pogovor u pročitanoj knjizi, upoređuje ih s vlastitim zapažanjima), -razumije značenje najvažnijih starogrčkih mitova i povezuje njihovo značenje sa iskustvom savremenog čovjeka, -žanrovski preoblikuje tekst: dramatizira pripovjedni tekst, preoblikuje dramski tekst u pripovjedni, -adaptira, dramatizira tekstove, piše sinopsise, -obrazlaže ideje koje prepoznaje u književnom tekstu, -prepoznaje i obrazlaže univerzalne teme i vrijednosti u pročitanoj tekstu.
BOSANSKI JEZIK	Sintaksa.	<p>Pojam sintakse, jedinice sintakse. Veze riječi, kongruencija, upravljanje, slaganje. Pojam rečenice, članovi, ciljna usmjerenost. Članovi rečeničnog ustrojstva (subjekat, predikat, adverbijalne odredbe, atribut, apozicija, objekat). Slaganje rečenica, podjela rečenica po sastavu. Nezavisnosložene rečenice (sastavna, rastavna, suprotna, isključna, zaključna). Zavisnosložene rečenice subjekatska, predikatska, objekatska, priloškoodredbene, atributske, apozicijske). Rečenica i tekst, tipovi teksta. Intonacija rečenice. Red riječi u rečenici.</p>
	Pismo (grafija) i pravopis (ortografija).	<p>Pravopis (ortografija) i pravogovor (ortoepija). Jezik u praksi i u standardu. Pravopisne vježbe. Rad na tekstovima.</p>
	Historija jezika.	<p>Periodizacija historije bosanskog književnog jezika od XV do XXI stoljeća sa posebnim osvrtom na period prelaza iz XIX u XX stoljeće. Gramatika bosanskog jezika. Rječnik <i>Potur Šahidija</i>. Bečki književni dogovor. Naziv bosanski jezik.</p>

Leksikologija i leksikografija.	Sinonimi. Homonimi. Paronimi. Antonimi. Neologizmi. Vulgarizmi i frekventnost u savremenom jeziku. Arhaizmi. Istraživanje na primjerima djela <i>Zelena busenje</i> Edhema Mulabdića ili pričama Zije Dizdarevića. Arhaizmi i savremeni jezik.
Jezičko izražavanje.	Recenzija kao vrsta raspravljačkog teksta. Recenzija stručnog i umjetničkog teksta. Usmeno predvanje.
<u>NAPOMENA</u>	<i>Učenici tokom godine pišu četiri školske pismene zadaće s ispravcima.</i>
Jezič/Obrazovni ciljevi:	-shvatiti jezik kao sistem znakova koji prije svega služi za sporazumijevanje; razumjeti pojam znaka u jeziku, polivalentnost kao odliku jezika, -ovladati standardnim jezikom i razvijati sposobnosti razlikovanja književnog i standardnog jezika, -razumjeti i razlikovati pojmove: morfem, leksem, morfologija, sintaksa, sintagma, - razumjeti i ovladati leksičko-sintaksičkim i semantičkim jezičkim sistemom, - razumjeti i upoznati vrste riječi standardnog jezika (imenice, zamjenice, pridjevi, glagoli, brojevi, prilozi, prijedlozi, veznici, uzvici, riječce) i prepoznati ih na sintaksičkom nivou kao članove rečenice, - razumjeti i upoznati promjenljivost/nepromjenljivost leksičkog sistema standardnog jezika, - razviti sposobnost razlikovanja riječi u sintaksičkoj primijeni, - upoznati leksički (leksikologija) i rječnički (leksikografija) sistem jezika i ulogu u lingvistici, - razumjeti dijahronijski razvoj jezika, uticaj različitih okolnosti pod kojim se jedan jezik razvija u procesu standardizacije.
Jezič /Rezultati učenja:	-razlikovati vrste riječi i glasovne promjene u riječima i navoditi odgovarajuće primjere, -iskazi kao rečenice ostvarene u govoru, -govoriti u skladu sa pravogovornim pravilima (tačno izgovarati glasove, riječi, akcente), -govoriti standardnim jezikom, -pisati bilješke na temelju slušanja, -obrazlagati i argumentirati stavove, -oblikovati vrijednosne tvrdnje i obrazlagati ih potkrepljujući ih jednostavnim primjerima, -čitati tekstove prema zadanoj ili samostalno odabranoj svrsi čitanja i objašnjavati obilježja teksta, -prepoznavati strukturna obilježja tekstova, -analizirati tekst: izdvajati informacije, razlikovati podatke po važnosti, određivati glavne ideje u tekstu, -razlikovati dijalekt, žargon, kolokvijalni jezik od standardnog, -uvažavati govornike drugih jezika i drugačijih govornih navika.

Navedeni broj časova u okviru područja/teme dat je orijentaciono, što znači da nastavnik ima slobodu da časove raspoređuje shodno znanju i sposobnostima koje učenici već imaju i potrebi da učenici steknu više znanja iz jezika i književnosti, te razviju i usavrše vještine usmenog i pismenog izražavanja.

Pisci i djela:
Onore de Balzak - *Evgenija Grande*, *Čiča Gorio*,
Čarls Dikens - *Velika očekivanja*,
Nikolaj Vasiljević Gogolj – *Šinjel*,

Gistav Flober - *Madam Bovari*,
Ivan Sergejevič Turgenjev - *Očevi i djeca*,
Lav Nikolajevič Tolstoj - *Ana Karenjina*,
Fjodor Mihajlovič Dostojevski – *Zločin i kazna*,
Emil Zola – *Žerminal*,
Edhem Mulabdić - *Zelena busenje*,
Franc Kafka - *Proces, Preobraženja*,
Vilijem Fokner - *Krik i bijes*,
Tomas Man – *Smrt u Veneciji*,
Sergej Jesenjin -poezija,
Abdurezak Hivzi Bjelevac - *Minka, Pod drugim suncem*,
Miroslav Krleža - *Povratak Filipa Latinovića, Gospoda Glembajevi*,
Isak Samokovlija – *Nosač Samuel, Hanka*,
Zija Dizdarević - *Prosanjane jeseni*,
Hamza Humo - *Grozdani kikut*,
Ahmed Muradbegović - priče, drame,
Hasan Kikić - *Provincija u pozadini*,
Enver Čolaković - *Legenda o Ali-paši*.

NASTAVNI PROGRAM

ENGLISKI JEZIK - PRVI STRANI JEZIK

TREĆI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 3
Godišnji broj nastavnih časova: 105

Nivo postignuća: B1+ / B2

Opći i posebni ciljevi programa: Cilj nastave stranog jezika je da učenici ovladaju standardnim književnim i svakodnevnim govornim i pisanim jezikom do nivoa koji će im omogućiti da se služe tim jezikom prilikom sporazumijevanja s ljudima iz drugih govornih područja, te da se preko jezika koji uče upoznaju sa kulturom i načinom života izvornih govornika, što doprinosi širenju saznanja i opće kulture, razvijanju intelektualnih sposobnosti, moralnih i estetskih vrijednosti, izgrađivanju svijesti o ulozi jezika u povezivanju naroda i stvaranju tolerantnih odnosa prema pripadnicima drugih kulturnih zajednica.

Savremena nastava stranog jezika treba da osposobi učenika za samostalno i cjeloživotno učenje. Ovaj cilj se može realizirati kroz razne oblike rada na razvijanju samostalnog, saradničkog i timskog učenja, strategija i tehnika učenja i osposobljavanja učenika za samovrednovanje i samoocjenjivanje. Učenike treba podsticati na razmišljanje, zauzimanje stava, iznošenje mišljenja, analizu i sintezu predloženog usmenog ili pisanog teksta.

B2 Učenici bi na ovom nivou trebalo da razumiju glavne ideje složenog teksta sa konkretnim i apstraktnim temama uključujući tehničke diskusije u svojoj oblasti specijalizacije, mogu da razgovaraju sa određenim stepenom spontanosti i fluentnosti sa govornicima čiji je maternji jezik engleski, što omogućava razumijevanje obje strane bez ulaganja napora i da napišu jasan, detaljan tekst na veliki broj tema i da objasne, sa svog stanovišta, određene teme pružajući argumente za i protiv.

Tema	Okvirni broj nastavnih časova sedmično	Sadržaji Učenici će učiti ili ponavljati o:
Young people	8	Mladi (slobodno vrijeme, prijateljstvo, škola, druženje, ljubav, problemi i sukobi)
Home and Family	9	Porodica i dom (lični podaci, članovi porodice, stanovanje, poznanici, posjete, dopisivanje)
Personality	8	Karakterne osobine (tipovi ličnosti, psihologija ličnosti, analiza ličnosti)
Society	8	Društvo (načina života, kultura, društvo, tradicija, odnosi u društvu)
Contemporary life	8	Savremeni život (aktualna zbivanja, mediji, interkulturalizam, internet, usluge, jezik, kupovina)

Environment	8	Zaštita okoline (priroda, ekologija, ekološki pokret i organizacije), klima, vremenska prognoza, vremenske nepogode
Climate and weather	8	Klima i vrijeme (vremenska prognoza, vremenski uslovi, nepogode i katastrofe)
Science and technology	9	Nauka i tehnologija (istraživači i pronalazači, naučna i tehnološka dostignuća)
Leisure activities	8	Slobodno vrijeme (mladi i njihova interesovanja, sport, muzika, mediji)
Travel and Places	8	Putovanja (putovanja, praznici, raspust, prevozna sredstva, smještaj)
Future	8	Obrazovanje, zapošljavanje, usavršavanje, ambicije vezene za budućnost

U tabeli je dat okvirni broj nastavnih časova za realizaciju neke teme. Nastavnik će prilikom planiranja i pripremanja za nastavni proces, uzimajući u obzir faktore poput nivoa postignuća učenika, nivoa kompleksnosti nastavne teme i sl., odrediti broj nastavnih časova koji je potreban za realizaciju pojedinih sadržaja u okviru neke teme.

Preostali nastavni časovi su predviđeni za dvije pismene zadaće, testove, i druge oblike pismenih provjera postignuća.

Predložene teme su obavezni dio sadržaja programa, ali nemaju obavezujući karakter što se tiče redoslijeda nastavnih cjelina niti povezivanja pojedine tematike s predloženim jezičnim strukturama, što znači da ih ne treba shvatiti kao nastavni sadržaj predviđen za jednu lekciju u udžbeniku.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>ČITANJE I RAZUMIJEVANJE</p> <p>(B1+/B2)</p> <p>Učenici će moći/znati da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • razumiju članke i izvještaje koji se tiču savremenih problema u kojima autor zauzima određeno stanovište, • samostalno čitaju složene tekstove pronalazeći bitne detalje kao i da identificiraju sadržaje i važnost vijesti, članaka i izvještaja, instrukcije i upozorenja, pod uslovom da mogu ponovo da pročitaju teže dijelove teksta, • pročitaju i shvate osnovno značenje korespondencije iz područja vlastitog interesa, • razumiju temu, ton, jezički registar nekog dokumenta. 	<p>LANGUAGE LEVEL</p> <ul style="list-style-type: none"> • Articles • Nouns: conversion NV, pluralia tantum, collective nouns, emotive gender, plural of uncountables, compound nouns • Determiners • Adjectives • Adverbs: adverbs ending in –ly with change of meaning, adverb position in a sentence, modifying adverbs • Quantifiers • Prepositions • Conjunctions <p><u>Verbs</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Modal verbs and expressions • Tenses (present, past, future simple and continuous tenses), questions and negatives • Narrative Tenses • Passive Voice (present, past, future tenses) • Participles • infinitive and after had better /would rather) • Phrasal verbs • Hot verbs • Caučasovave 'have' • Expressing present wishes 	<p>Korelacija sa svim nastavnim predmetima koji se izučavaju u 3. razredu gimnazije. Znanja koja se stiču u okviru ovih predmeta doprinose boljem i uspješnijem razvijanju vještina i postignuća u oblasti izučavanja stranog jezika.</p>

SLUŠANJE I
RAZUMIJEVANJE
(B1+/B2)

Učenici će moći/znati da:

- razumiju duži govor i predavanje koji su izneseni standardnim govorom i da prate složenije diskusije pod uslovom da je tema poznata,
- razumiju vijesti i većinu radio ili drugih emitovanih programa koji se bave sadašnjim problemima ako su izneseni standardnim jezikom,
- razumiju veći broj filmova u kojima se koristi standardni dijalekt
- prepoznaju različite stavove, mišljenja, okolnosti u toku interakcije
- razumiju standardni, govorni jezik u poznatim i nepoznatim temama koje se sreću u ličnom, društvenom ili profesionalnom životu (buka, neadekvatna jezička struktura ili idiomi mogu uticati na razumijevanje).

SENTENCE LEVEL

- Word formation (negative prefixes)
- Word order
- QuestionTags
- Reported Speech – Sequence of Tenses
- Relative clauses (reduced relative clauses)
- Noun clauses
- Conditional clauses – 1,2 conditionals,
- Idioms
- Antonyms in context

<p>GOVOR (B1+/B2)</p> <p>Učenici će uz razumljiv izgovor i intonaciju moći/znati da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • razgovaraju sa izvornim govornicima tečno i spontano, kako bi se omogućila normalna interakcija, pokazujući veliki stepen osjećanja i da izraze ličnu važnost događaja i iskustava (mogu aktivno da učestvuju u diskusijama u okviru poznatog konteksta, o temama vezanim za lični interes i da pojasne svoje stanovište), • izražavaju svoje mišljenje pružajući bitna objašnjenja, argumente i komentare, • daju detaljan opis stvari koje se lično tiču osobe koja priča proširujući ideje argumentima za i protiv, • pripreme prezentaciju, naglašavajući važne dijelove i detalje (mogu samostalno da pričaju bez pripreme), • logički i hronološki jednostavno govore o stvarima koje poznaju (iznesu, obrazlože lični stav, prepričaju priču, film ili knjigu). • <p>PISANJE (B1+/B2)</p> <p>Učenici će moći/znati da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • primijene pravopisna pravila i koriste znakove interpunkcije, • napišu pisma naglašavajući lični značaj događaja i iskustava, • napišu tekst prenoseći novosti i izražavajući lični stav nadovezujući se na nešto što su drugi napisali, • napišu detaljan i jasan tekst na razne teme od ličnog značaja, sažimajući informacije i argumente iz raznih izvora, • napišu jasan tekst o nekoj knjizi, filmu ili predstavi, • da pišu izvještaje i da daju razloge koji podržavaju temu ili su protiv nje kao i da sažimaju informacije iz više izvora. 	<p><u>Literature (B1+/B2)</u></p> <p>Sadržano u nastavnim jedinicama</p>	
---	--	--

NASTAVNI PROGRAM NJEMAČKI JEZIK - DRUGI STRANI JEZIK OSNOVNI PROGRAM

TREĆI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2

Godišnji broj nastavnih časova: 70

OPĆI I POSEBNI CILJEVI PROGRAMA: ponavljanje i produbljanje nastavnih sadržaja iz osnovne škole i prvog razreda gimnazije, osposobljavanje učenika za komunikativne, jezičke i interkulturalne kompetencije na njemačkom jeziku na nivou B1.1 (Zajednički evropski referentni okvir za jezike). Na kraju nastavne godine učenik treba da usvoji govorni jezik u okviru novih 500 riječi, što čini oko 2000 riječi produktivno, receptivno nešto više.

Nastava i učenje stranog jezika doprinose razvoju radnih navika, odgovornosti, samopouzdanja i kreativnosti kod učenika, te razvoju strategije samostalnog učenja. Učenje stranog jezika doprinosi razvoju harmonične ličnosti učenika, širenju saznanja i opće kulture, te razvoju moralnih i estetskih vrijednosti. Kod učenika se razvijaju kultura lijepog ponašanja, humanih odnosa među ljudima, kultura dijaloga, svijest o značaju multikulturalizma i plurilingvizma.

Suština nastave Njemačkog jezika sastoji se, prije svega, u sljedećem:

- osposobljavanje učenika za usmenu i pisanu komunikaciji na tom jeziku;
- cjelokupan intelektualni razvoj učenika koji se, kroz razvoj jezičkih sposobnosti i vještina, upoznaje sa kulturom i načinom života naroda čiji jezik izučava, i
- stvaranje dobre lingvističke osnove za daljnje izučavanje jezika.

Osim ovih, nastava Njemačkog jezika obuhvata i druge općeobrazovne i vaspitne sadržaje i ciljeve:

- razvijanje sve četiri jezičke vještine kod učenika u smislu osposobljavanja učenika za samostalnu verbalnu, neverbalnu i pisanu komunikaciju na njemačkom jeziku u različitim životnim situacijama;
- razvijanje opće kulture, kreativnosti, samopouzdanja, moralnih i etičkih vrijednosti, kulture lijepog ponašanja i kulture dijaloga, te humanih odnosa među ljudima;
- razvoj opće kulture, kreativnosti, samopouzdanja, moralnih i etičkih vrijednosti, kulture lijepog ponašanja i kulture dijaloga, te humanih odnosa među ljudima;
- razvijanje prirodne radoznalosti i osposobljavanje učenika za samostalan, aktivan i odgovoran rad na usvajanju jezika; rad na tranziciji iz spoljašnje u unutrašnju motivaciju, te razvijanje razvojnog mentalnog sklopa čija osnova je razmišljanje učenika kroz „Ja to želim i ja to mogu“, umjesto „Ja to ne znam i ja to moram“.

Za realizaciju navedenih ciljeva učenici stiču sljedeće kompetencije i znanja:

- komunikativne kompetencije,
- interkulturalne kompetencije,
- lingvističke kompetencije,
- sociolingvističke kompetencije,
- diskursne kompetencije,
- poznavanje strategija rješavanja problema u komunikaciji,

- sociokulturološka znanja i
- poznavanje strategija samostalnog učenja.

ZAJEDNIČKI NIVOI KOMPETENCIJA

Najviši nivo	C2 (C2.1+C2.2)	Bez napora može razumjeti sve što pročita ili čuje. U stanju je da činjenički argumentirano rekonstruira iskaz, koristeći različite pismene i usmene izvore na jasan i koherentan način. Izražava se tečno, spontano i precizno, iskazujući istančan osjećaj za značenje i smisao iskaza o temama kompleksne sadržine.
Napredni početni nivo	C1 (C1.1+C1.2)	U stanju je razumjeti širi opseg dužih i zahtjevnih tekstova i prepoznati skrivena značenja. Izražava se tečno i spontano, sasvim neupadljivo pristupa traženju pravih riječi i izraza. U privatnom životu, na poslu ili u školi jezikom se služi na djelotvoran i umješan način. U stanju je da govori o složenim temama na jasan i osmišljen način, ispoljavajući sposobnost kontrolisanog instrumentarija u organizaciji, artikulaciji i koheziji vlastitog diskursa.
Viši srednji nivo	B2 (B2.1+B2.2)	U stanju je da razumije suštinu konkretnih ili apstraktnih sadržaja u nekom složenom tekstu, kao i stručnu raspravu iz svoje oblasti. U stanju je da se izražava sa određenim stepenom spontanosti i lakoće, tako da razgovor sa izvornim govornikom ne predstavlja napor nijednom ni drugom. Izražava se jasno i potpuno o velikom broju tema, umije da iskaže svoje mišljenje o aktualnim dešavanjima i izloži prednosti i mane u odnosu na budući razvoj situacije.
Srednji nivo	B1 (B1.1+B1.2)	U stanju je razumjeti ključne stavke iskaza, ukoliko se radi o jasnom i standardnom jeziku i poznatim stvarima i događajima sa posla, iz škole, slobodnog vremena itd. Snalazi se u većini situacija na putovanjima, u područjima gdje se govori jezik koji uči. U stanju je da govori o poznatim stvarima i stvarima koje ga zanimaju na jednostavan i koherentan način. U stanju je da prepriča neki događaj, dešavanje, san, da izrazi očekivanja, cilj ili da ukratko obrazloži i objasni razloge koji se odnose na neki projekt ili ideju.
Viši početni nivo	A2 (A2.1+A2.2)	U stanju je razumjeti rečenice izvan konteksta i često korištene izraze u vezi sa opsegom njegovih osnovnih aktivnosti (naprimjer, osnovni podaci o sebi i porodici, kupovina, komšiluk, posao). U stanju je da vodi razgovor tokom uobičajenih i običnih poslova, koji se svodi na razmjenu jednostavnih i direktnih informacija o svakodnevnim i poznatim stvarima. U stanju je da jednostavnim izrazima opiše svoje zanimanje, neposredno okruženje i evocira teme koje su u vezi sa neposrednim potrebama.
Početni nivo	A1 (A1.1+A1.2)	U stanju je razumjeti i koristiti familijarne i svakodnevne izraze, kao i proste rečenice koje mu pomažu da zadovolji neke konkretne potrebe. Umije da predstavi sebe i drugoga i postavlja pitanja o nekoj osobi, kao naprimjer o mjestu stanovanja, poznanstvima, imovini i da odgovara na isti tip pitanja. U stanju je da vodi jednostavnu komunikaciju ukoliko

		sagovornik polako i razgovijetno govori i želi da pomogne.
--	--	--

INTERDISCIPLINARNI SADRŽAJ:

Učenici će učiti jezik i proširivati svoj vokabular oslanjajući se na znanje stečeno kroz učenje drugih nastavnih predmeta, a u okviru datih tema, kao i na njihovo opće znanje i pojedinačna interesovanja.

INTERKULTURALNE VJEŠTINE:

Učenici će:

- proširivati svoju sposobnost sporazumijevanja van granica bosanskog jezika i tako razviti sposobnost za razumijevanje i poštovanje drugih kultura i civilizacija (učenici uče da upoznaju kulturu drugih zemalja, da uoče glavne razlike između vlastite kulture i kulture zemlje čiji jezik uče, da upoznaju običaje i navike naroda čiji jezik uče, te sličnosti i različitosti između njihove zemlje i zemalja njemačkog govornog područja u oblasti kulture, obrazovanja, slobodnog vremena i načina življenja, a u okviru datih tema);
- upoznati se sa sociolingvističkim aspektom neophodnim za učtivo ponašanje i komunikaciju sa pripadnicima ciljne kulture;
- navikavati se da se učtivo ponašaju u komunikaciji sa pripadnicima ciljne kulture;
- učiti da komuniciraju i da se ponašaju u svakodnevnim situacijama na način koji je prirodan za kulturu zemalja njemačkog govornog područja;
- naučiti da poštuju tradiciju, običaje, navike drugih ljudi, itd.;
- razvijati svijest o multikulturalizmu;
- naučiti da poštuju vlastite tradicije i običaje.

UČENJE KAKO TREBA UČITI:

Učenici će učiti da:

- budu odgovorni, aktivni i uporni kada uče jezik;
- koriste različite metode i strategije učenja tipične za učenje jezika;
- razumiju razlike u stilovima učenja, te da prepoznaju, unapređuju i modificiraju svoj stil;
- koriste informacione tehnologije kod učenja jezika;
- ocjenjuju svoje aktivnosti i aktivnosti svojih drugova iz odjeljenja, kao i nivo svog i njihovog znanja u odnosu na postavljene ciljeve i, ako je potrebno, mijenjaju strategije učenja;
- koriste samostalno udžbenike, rječnike i druge priručnike;
- aktivno učestvuju na času, pažljivo slušaju i primjenjuju uputstva i preporuke nastavnika.

Tema	Sadržaji
Mediji.	Mediji nekad i sad, moderni mediji, mediji i mladi; prednosti i nedostaci.
Strani jezici i kulture.	Višejezičnost, važnost poznavanja stranih jezika, upoznavanja drugih kultura.
Slike iz savremenog života zemalja njemačkog govornog područja i BiH.	Umjetnost, kreativnost, književnost.

Mladi i njihov odnos prema porodici.	Zajednička domaćinstva mladih i starih, sjećanja i uspomene iz djetinjstva, generacijski konflikti, svađe između braće i sestara.
Opasnosti modernog života.	Vršnjačko nasilje, društveno angažovanje, građanska hrabrost, bolesti zavisnosti i sl.
Migracije i integracije.	Vrste migracija, poteškoće migranata, preduslovi integracije.
Ljubav i prijateljstvo.	Osjećanja, karakteristike prijateljstva, neobična prijateljstva.

Predložene teme su obavezni dio sadržaja nastavnog programa, ali nemaju obavezujući karakter što se tiče redoslijeda nastavnih cjelina niti povezivanja pojedine tematike s predloženim jezičkim strukturama, što znači da ih ne treba shvatiti kao gradivo predviđeno za jednu lekciju u udžbeniku.

U tabeli nije dat okvirni broj časova za realizaciju neke teme. Nastavnik će prilikom planiranja i pripremanja za nastavni proces, uzimajući u obzir faktore poput nivoa postignuća učenika, nivoa složenosti nastavne teme i slično, odrediti broj časova koji je potreban za realizaciju pojedinih sadržaja u okviru neke teme. Preostali časovi su predviđeni za pisane provjere postignuća. **U prvom i drugom polugodištu potrebno je realizirati po jednu jednočasovnu školsku pismenu zadaću.** Obim pismene zadaće mora biti odgovarajući i provjeren. Poslije pismene zadaće slijedi jednočasovni ispravak koji učenici zajedno pišu (za dvije pismene zadaće sa ispravicima ukupno četiri časa). Pored navedenih, nastavnik planira i realizira i druge vrste pisanih provjera postignuća. Na testovima je broj mogućih bodova unaprijed određen i napisan. Test je sastavljen tako da se počinje lakšim, pa nastavi težim zadacima.

U nastavu je potrebno integrirati i sadržaje koji podrazumijevaju razvijanje digitalnih kompetencija.

Korelacija sa drugim predmetima

Učenici će učiti jezik i proširivati svoj vokabular oslanjajući se na znanje stečeno kroz učenje drugih nastavnih predmeta u okviru datih tema.

Na svakom nivou učenja stranog jezika od velike koristi je znanje iz bosanskog jezika i drugih stranih jezika. Već usvojena teoretska znanja iz bosanskog jezika olakšat će razumijevanje pojedinih jezičkih kategorija u stranom jeziku. Prilikom učenja stranog jezika učenici će takođe koristiti stečena znanja iz drugih predmeta (Bosanski jezik i književnost, Engleski jezik, Latinski jezik, Historija, Geografija, Biologija, Likovna, Muzička i Sportska kultura, Informatika) što će im omogućiti da se bolje upoznaju i shvate sličnosti i razlike međuljudskih odnosa. Učenici će nastojati da uspostave kontakte sa korespondentima iz zemlje čiji jezik uče. Tu će im svakako pomoći znanje iz informatičkih tehnologija.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi
<p>Učenici će moći da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - izraze usmeno i pismeno svoj stav i mišljenje u vezi sa datim temama dajući argumente za i protiv, - opišu (usmeno i pismeno) aktivnost, razne stavove, - porede ljude, medije, različite kulture, aktivnosti, - postavljaju složenija pitanja i daju složenije odgovore na lična pitanja, kao i pitanja u vezi sa mišljenjem drugih, u vezi datih tema, - pišu duže komentare, mejlove, blogove, pisma, eseje, - traže informacije na internetu, u časopisima, literaturi, - govore (i pišu) o pozitivnim i negativnim stranama nečega u okviru date teme, - intervjuišu svog druga/drugaricu na osnovu čega znaju napisati duži izvještaj, - rade zajednički na rješavanju nekog problema, na izradi projekta. 	<p>Učenik će učiti i/ili ponavljati:</p> <p>Imenice: deklinacija imenica (nominativ, akuzativ, dativ jednine i množine); složenice; izrazi sa genitivom, tvorba imenica.</p> <p>Glagoli: glagoli s dva objekta (<i>geben, schenken</i>), refleksivni glagoli s prijedložnom dopunom (<i>Ich interessiere</i>)</p>

RECEPCIJA

SLUŠANJE SA RAZUMIJEVANJEM

Učenik će moći da:

- da traženu informaciju na osnovu globalnog, selektivnog i/ili detaljnog slušanja,
- razumije fraze i najčešće korištene riječi iz područja neposrednog ličnog interesovanja (npr. podatke o sebi i porodici, informacije vezane za kupovinu ili aktivnosti u slobodno vrijeme),
- povezuje značenja smislenih cjelina i sadržaja o poznatim temama,
- tumači društvene i etičke vrijednosti sporazumijevanja (npr. poštovanje tuđe kulture i pronalaženje korelacije sa vlastitom kulturom),
- shvati značenje kratkih, jednostavnih i jasnih poruka,
- shvati javna obavještenja.

ČITANJE SA RAZUMIJEVANJEM

Učenik će moći da:

- čita i razumije tematske tekstove,
- pronade određenu, predvidivu informaciju u svakodnevnim pisanim materijalima kao što su oglasi, prospekti, jelovnici i vozni redovi,
- razumije kratka, lična pisma,
- pronade glavne ideje i bitne detalje u tekstu,
- povezuje informacije iz različitih izvora i da zauzme svoj stav,
- čita jednostavnije tekstove o životu zemalja njemačkog govornog područja, razumije informacije i može da uporedi sa običajima iz svog okruženja, tj. da prepozna da li su običaji isti ili različiti.

PRODUKCIJA

GOVOR

Učenik će moći da:

- komunicira u jednostavnim i uobičajenim situacijama, koje zahtijevaju jednostavnu i neposrednu razmjenu informacija o poznatim temama i aktivnostima,
- učestvuje u vrlo kratkim razgovorima, gdje i ne može dovoljno dobro da podrži konverzaciju,
- daje informacije o određenom sadržaju,
- daje savjete u slučaju da sagovornik ima određeni problem kao i da zatraži savjet od sagovornika,
- iznese i kratko obrazloži stav na određenu temu,
- koristi niz fraza i rečenica kako bi opisao svoje životne uslove ili svoju školu,
- ukratko opiše događaj iz svoje bliže ili dalje prošlosti.

PISANJE

mich für Film.),
kondicional I,
modalni glagoli u prezentu i preteritu;
konjunktiv II (glagoli *sein*, *werden* i *haben*, modalni glagoli *können*, *mögen*).

Član:

određeni, neodređeni, odrični i prisvojni član (jednina i množina) u nominativu, dativu i akuzativu;
nulti član.

Negacija:

nicht, *nein*, *kein*.

Zamjenice:

recipročna zamjenica (*einander*).

Pridjevi:

jaka pridjevska deklinacija;
tvorba pridjeva: pridjevi sa sufiksom *-voll* i *-los*.

Prijedlozi:

-vremenski prijedlozi s dativom:
nach, *zu*, *an*, *bis*, *zu*, *in*, *zum*, *am*, *seit*, *vor*
- Vremenski prijedlozi sa akuzativom: *über*
-Modalni prijedlozi: *aus*
-Finalni prijedlozi: *zum* + (substantivierter) Infinitiv

Veznici:

- *damit*, *um...zu* + Infinitiv
-*ohne dass*, *ohne ...zu* + Infinitiv
-*wenn*, *falls*, *im Falle dass*
-*nachdem*, *bevor*, *seitdem*, *bis*, *während*

Rečenica:

Zavisne rečenice:

- finalne, modalne, kondicionalne, temporalne,
- infinitivne konstrukcije:

Infinitivsatz mit *zu nach*:

-**Verben:** *Ich versuche dir zu helfen.*

-**Nomen+Verb:** *Ich habe keine Lust zu lernen.*

- **sein + Adjektiv:** *Es ist toll,*

<p>Učenik će znati da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - primjenjuje usvojena jezička pravila u izradi jednostavnijih rečeničkih i tekstualnih cjelina, - primjenjuje ustaljene fraze o poznatim temama iz neposrednog okruženja, - primjenjuje svakodnevni vokabular, - pravilno koristi naučene riječi i izraze, - napiše kratku poruku, u kojoj treba da prenese kratko obavještenje, - napiše kratak lični mejl, u kome treba da se zahvali ili da uruči poziv, - razvija proces pisanja i kreativno pisanje. 	<p><i>dich zu sehen.</i></p>
<p>Lektira: Učenici čitaju:</p> <ul style="list-style-type: none"> - najmanje jednu pjesmu, - najmanje jednu priču (kraću ili dužu), - skraćene verzije djela iz njemačke književnosti u polugodištu (po izboru nastavnika ili učenika i u skladu sa bibliotečkim fondom). <p>Film: Preporučuje se gledanje najmanje jednog njemačkog filma u toku nastavne godine, prikladnog za njihov uzrast uz obradu istog.</p> <p>Projekti/prezentacije: Učenici dodatno istražuju teme i oblasti koje se obrađuju na času, te ih izlažu ostalim učenicima u vidu prezentacije (najmanje dvije prezentacije tokom nastavne godine).</p>	<p>Preporuka 1: Obrada slobodne teme: <i>Kako mladi širom svijeta provode slobodno vrijeme</i> ili sl.</p> <p>Preporuka 2: Tekstove za čitanje i slušanje iz udžbenika povremeno zamijeniti aktualnim i zanimljivijim.</p>

NASTAVNI PROGRAM NJEMAČKI JEZIK - DRUGI STRANI JEZIK NAPREDNI PROGRAM

TREĆI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 4
Godišnji broj nastavnih časova: 140

OPĆI I POSEBNI CILJEVI PROGRAMA: ponavljanje i produblјivanje nastavnih sadržaja iz osnovne škole i prethodnih razreda na nivou B2 Zajedničkog evropskog referentnog okvira za jezike, osposoblјavanje učenika za komunikativne, jezičke i interkulturalne kompetencije na njemačkom jeziku na nivou C1 (Zajednički evropski referentni okvir za jezike).

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI / ISHODI

- **Teme (nivo B2)**

1. Kooperieren

- Verständigung statt Konfrontation
- Verhandeln statt streiten
- Dialog statt Monolog
- Gemeinsam statt einsam
- Gemeinsam sind wir stark

2. Arbeit

- Welt der Arbeit
- Arbeiten, um zu lernen
- Leben, um zu arbeiten?
- Arbeiten, um zu leben
- Erst die Arbeit, dann das Vergnügen

3. Natur

- Von der Natur lernen
- Naturkatastrophen
- Klonen
- Ernährung – natürlich
- Mit Pflanzen heilen

4. Wissen und Können

- Was ist Wissen?
- Vom Wissen zum können
- Klug, klüger, am klügsten
- Lernen und Gedächtnis
- Lebenslanges Lernen

5. Gefühle

- Emotionen
- Stark durch Gefühle
- Gefühle verstehen
- Fingerspitzengefühl
- Gemischte Gefühle

6. Arbeiten international

- Wege ins Ausland
- Vorbereitungen
- Paragrafendeutsch
- Weg – aber wohin?
- Kulturschocks

7. Leistungen

- Schneller, höher, weiter
- Wir müssen nur wollen
- Ein kluger Kopf
- Schule machen
- Der Preis geht an...

8. Sprachlos

- Nichts sagen(d)
- Die Kunst der leichten Konverčasovaon
- Mit Händen und Füßen
- Der Ton macht die Musik
- Wer wagt, gewinnt

9. Film

- eigene Meinung über einen Film formulieren und argumentieren,
- über ein Filmthema diskutieren,
- eine Filmkritik schriftlich verfassen.

Ciljevi:

- ponavljanje jezičkih sredstava i aktiviranje predznanja na teme kooperacija, priroda, posao, znanje i umijeće, osjećaji, internacionalni posao, postignuća, film;
- razumijevanja intervjua i tekstova na globalnom i selektivnom nivou;
- razumijevanje i pisanje teksta, izražavanje mišljenja i iskustva na temu posao, osjećaji, priroda, postignuća;
- globalno, selektivno i detaljno razumijevanje pisanog i slušanog teksta;
- proširivanje znanja o načinu pismenog i usmenog komuniciranja sa javnim ustanovama;
- razumijevanje intervjua i radio-emisija na temu znanje i umijeće, posao, kooperacija;
- rješavati kompleksne situacije u telefonskom razgovoru;
- pisati o aktualnim i apstraktnim temama i znati izraziti svoje mišljenje;
- prepoznavanje ključnih informacija i pojedinosti slušanog i pisanog teksta, eksplicitnih i implicitnih informacija u tekstovima zvanične štampe;
- pisanje formalnog pisma (javne ustanove);
- samostalno razumijvanje književnog teksta i članka u leksikonima/enciklopedijama (biografija pisca, društveni i prirodni fenomeni);

- priprema i izvođenje (simulacija) dijaloga na temu znanje i umijeće, posao, kooperacija, priroda, postignuća, posao internacionalno;
- globalno, selektivno i detaljno razumijevanje radio emisije;
- razumijevanje i sastavljanje autentičnih oglasa na temu posao;
- davanje savjeta na temu posao;
- simulacija razgovora i obrazloženje vlastitog stajališta;
- proširivanje znanja o zemljama njemačkog govornog područja;
- razumijevanja intervjua i pisanje sažetka intervjua na osnovu datih pitanja i odgovora;
- predstavljanje kratkog teksta relativno spontano i slobodno;
- razumijevanje odlomaka iz romana za mlade;
- izrada i prezentiranje plakata;
- izražavanje pretpostavki o sadržaju aktuelnog filma, analiza scena iz filma, analiza poruke filma;
- samostalno istraživanje, pripremanje i razumljivo izlaganje prezentacije;
- izražavanje mišljenja i osjećaja, odgovarajuće reagovanje na iste;
- slijediti i razumjeti argumentovanu diskusiju;
- brzo pronalaženje važnih informacija i detalja u dužem i kompleksnijem tekstu;
- razumijevanje kompleksnijih informacija o svakodnevnim temama;
- razumjevanje detaljnih uputa i zahtjeva;
- pismeno i usmeno reproduciranje i objašnjavanje informacija i sadržaja;
- bilježenje informacija u toku razgovora ili prezentacije;
- formiranje pretpostavki, razloga i posljedica o sadržajima;
- ispunjavanje kompleksnih formulara/upitnika;
- pisanje jasnih i detaljnih izvještaja o interesantnim temama;
- argumentirano opisivanje iskustava, događaja i stavova.

Sprachhandlungen – Jezičke vještine

1. Kooperieren

- Verhalten und Reaktionen anderer beurteilen und darauf reagieren
- Verständnis zeigen
- Zeitungsartikel zum Thema „Streit“ in seinen Hauptpunkten und im Detail verstehen
- die logische Reihenfolge von Informationen über Mediation in einem Fachtext herausarbeiten
- Kompromisse aushandeln
- Gesprächsstile vergleichen
- Vermutungen über Haltungen von Personen anstellen
- Redemittel analysieren und situationsadäquat anwenden

- Schaubild über Eheschließungen interpretieren und Vermutungen über die weitere Entwicklung anstellen
- Erörterung schreiben
- eine Geschichte anhand von Stichwörtern erzählen und schriftlich aufzeichnen
- eine Theateraufführung planen und durchführen

2. Arbeit

- sich über das Thema Arbeit austauschen
 - einen Monolog hören und sich in Sprecher hineinversetzen, Rollenbiografie schreiben und vorspielen
 - einen Beruf vorstellen
 - in einem Artikel über Globalisierung selektiv Informationen heraussuchen und die Hauptaussagen zusammenfassen
 - in einer Reportage die Einstellung der Teilnehmer heraushören
 - über typische Merkmale eines Bewerbungsbriefts sprechen, nach Anweisungen einen Brief korrigieren
 - eine Anzeige formulieren
 - Einzelheiten in einem Interview zum Thema Arbeit verstehen und weitergeben
 - in Bewerbungsverfahren für einen Kandidaten Stellung beziehen
 - die Argumentation anderer beurteilen
 - Absprachen zwischen Kollegen, Nachbarn etc. treffen
 - Vorträge zum Thema Arbeit halten
 - über typische Büroszenen sprechen
 - Einzelheiten in einem Gedicht verstehen

3. Natur

- Zitate über Jahreszeiten verstehen
- Gedanken zu Jahreszeiten äußern
- eine Geschichte wiedergeben
- Informationen in einem Radiobericht über Bionik verstehen und entsprechende Notizen machen, Informationen aus dem Bericht weitergeben
- Erfahrungsbericht schreiben
- Kurznachrichten verstehen und verfassen
- in Texten zwischen der Meinung des Verfassers und der Dritter unterscheiden
- Inhalt von Artikeln zum Thema „Klonen“ wiedergeben, dabei zwischen Tatsachen und Informationen aus zweiter Hand unterscheiden
- Gründe, Folgen, Vor- und Nachteile von Ernährungsweisen abwägen
- zwischen Tatsachen, Meinungen, Schlussfolgerungen in einem Artikel über Genfood unterscheiden
- den Inhalt eines Textes trotz fehlender Wörter verstehen
- Einzelheiten in einem Radiointerview über Heilpflanzen verstehen
- ein Interview zum Thema „Natur“ führen

4. Wissen und Können

- Informationen aus einem Interview heraushören und sich Notizen machen
- Geschichten zu Aphorismen erzählen
- Definitionen von „Wissen“ vergleichen
- sich gegenseitig zum Thema „Wissenserwerb“ befragen
- Quizfragen beantworten
- Schaubilder vergleichen und detailliert beschreiben
- Informationen einer Präsentation verstehen und notieren
- Vortrag über einen Lernweg halten
- Hauptaussagen von Leserbriefen verstehen
- Hauptinformationen eines Artikels über Musik verstehen und eine Zusammenfassung schreiben
- schriftlich Stellung zum Artikel nehmen

- Behauptungen der Hirnforschung diskutieren
- wichtige Informationen in einem Radiobericht über Gedächtnisforschung verstehen
- Schaubild über Fortbildungsziele beschreiben
- in einer Diskussion zum Thema „Lernen“ den Argumentationslinien folgen

5. Gefühle

- Begriffe „Gefühl“ und „Verstand“ definieren
- über Begriffe für Gefühlsäußerung sprechen
- non-verbale Äußerungen interpretieren
- Text zur Bedeutung von Gefühlen verstehen und zusammenfassen
- Gefühle in ausgewählten Situationen beschreiben
- komplexe Inhaltsangabe eines Kinofilms erfassen
- Gefühlsäußerungen verstehen und sprachlich angemessen darauf reagieren
- Geschichte von P. Bichsel interpretieren
- sich in Gefühle hineinversetzen und über eigene Gefühle sprechen
- Hauptaussagen aus Geschichte herausarbeiten
- Erzählung im Detail verstehen
- im Mail-Verkehr implizite Gefühlsäußerungen verstehen und bedacht antworten
- relevante Informationen in Kurzkritiken verstehen
- sich mit einem Gefühl näher befassen und einen Kurzvortrag dazu halten

6. Arbeiten international

- Pro-/Contra-Argumente in einem Gespräch verstehen und notieren
- Informationen in Erfahrungsberichten verstehen
- relevante Informationen in einem Telefongespräch verstehen
- sich bei Telefonaten höflich ausdrücken
- Informationen zu Auslandsaufenthalten telefonisch erfragen
- Formular ausfüllen
- offiziellen Brief verstehen und verfassen
- einen Mietvertrag richtig verstehen
- Informationen zu „Arbeiten im Ausland“ recherchieren und vortragen
- bei Behörden anrufen und Informationen erfragen
- Erlebnisbericht verstehen
- Schaubild zur kulturellen Anpassung interpretieren
- kulturelle Besonderheiten von Körpersprache erörtern

7. Leistungen

- einen Radiobeitrag verstehen
- Sprichwörter besprechen
- den Begriff „Leistung“ erörtern
- einen Bericht zum Thema „Leistung“ verfassen
- Gefühle bei Erfolg / Misserfolg genau beschreiben
- Artikel über Job-Coaching und Selbstständigkeit verstehen
- Schaubild zu Existenzgründungen beschreiben
- einen Liedtext verstehen und interpretieren
- sprachliche Mittel richtig deuten
- Liedrezension verstehen und verfassen
- Hauptaussagen in Anzeigen verstehen
- IQ und EQ definieren
- Mind-Map erstellen
- schriftlich Argumente und Informationen zur emotionalen Intelligenz abwägen
- in Artikel über Laborschule Inhalt und Standpunkt des Autors verstehen
- Leserbrief richtig aufbauen und formulieren
- ein kurzes Plädoyer vorbereiten und vortragen
- sich gemeinsam für ein passendes Lokal entscheiden
- eine Rede schreiben und überzeugend vortragen

8. Sprachlos

- Gefühlsäußerungen verstehen und angemessen darauf reagieren
- Gefühlsäußerungen adäquat intonieren
- Smaltalk-Themen erörtern
- Argumente und Informationen aus Artikeln über „Smaltalk“ zusammenfassend wiedergeben
- Notizen zu den Kernaussagen eines Radio-Features über Smaltalk machen
- Smaltalk-Dialoge verfassen und vorführen
- Mimik und Gestik verschiedener Kulturen verstehen
- Artikel über Körpersprache im Detail verstehen
- Pantomimen oder einen Stummfilm vorführen
- sich mündlich beschweren
- einen offiziellen Beschwerdebrief in korrekter Form verfassen
- Sprichwörter verstehen
- Gedankengänge zusammenhängend formulieren
- Prüfungssituationen simulieren
- über den eigenen Sprachlernweg reflektieren und darüber sprechen

9. Film

- eigene Meinung über einen Film formulieren und argumentieren
- über ein Filmthema diskutieren
- eine Filmkritik schriftlich verfassen

Kommunikationsabsichten – Komunikativni ciljevi

Kommunikationsabsichten, die im gesellschaftlichen Leben gebräuchlich sind:

- Ansprechen
- Anredeformen und Verabschiedung in persönlichen und formellen Briefen und E-Mails
- bei Telefongesprächen sich vortstellen und verabschieden
- sich nach dem Befinden erkundigen und Reaktion darauf
- Dank und passende Erwiderung
- sich entschuldigen und Reaktion darauf
- Gratulieren, Glückwünsche und Reaktionen darauf

Kommunikationsabsichten zum Ausdruck von Gefühlen:

- Dank, Freude
- Zufriedenheit, Unzufriedenheit
- Verwundern
- Hoffnung
- Leid
- Ärger

Kommunikationsabsichten zur persönlichen Einstellung und Meinung:

- Meinungsäußerung, Frage nach der Meinung und Reaktion darauf
- jemandem Recht geben, nicht Recht geben, Widersprechen
- Einverständnis, Nichteinverständnis
- Interesse, Desinteresse
- Gefallen, Missfallen
- Lob, Kritik
- Wille, Absicht, Vorhaben, Wunsch, Fähigkeit, Bedürfnis, Möglichkeit, Erlaubnis
- Präferenz: Vorlieben
- Werturteil

Kommunikationsabsichten zum Informationsaustausch:

- Benennung und Beschreibung von Dingen, Personen
- Beschreibung von Ereignissen
- Informationsbitte und Informieren
- Bejahende, verneinende Antwort
- Gewissheit, Unsicherheit
- Wissen, Nichtwissen
- Kennen, Nichtkennen
- Zumutung

Kommunikationsabsichten, die die Handlung des Partners beeinflussen:

- Bitte
- Verbot, Aufforderung
- Vorschlag, Reaktion darauf
- um Hilfe bitten, Reaktion darauf
- Anbieten und Reaktion darauf
- Einladung und Reaktion darauf

Kommunikationsabsichten in Interaktionen (kommunikative Strategien):

- Rückfrage, Wiederholungsbitte
- Nichtverstehen
- um Buchstabieren bitten, Buchstabieren
- Aufforderung um langsames, lautes Sprechen
- Redeabsicht signalisieren, Einleitung des Themas
- Gespräch beenden

Kommunikationssituationen – Autentične situacije

Učenik se može na adekvatan način pismeno i usmeno izraziti u sljedećim autentičnim situacijama:

<i>Situation</i>	Rolle
Streit	Streitparteien
Diskussion	pro/contra-Meinungsvertreter
Bewerbungsgespräch/Vorstellungsgespräch	Bewerber, Ausschuss
Büro	KollegInnen, Chef
Interview (Natur)	Interviewer, Experte
bei einem Telefongespräch	Anrufer, Angerufener
Schalter (Formular)	Angestellte, Kunde
Feier	Freunde, Verwandte
Smalltalk (im Aufzug, im Wartezimmer, in der Warteschlange, im Flugzeug oder im Zug)	Frau, Mann, Jugendliche, Rentner
Prüfung	Prüfer, Prüfling

GRAMMATISCHE KONSTRUKTIONEN – Gramatičke konstrukcije

U tabeli su navedena gramatička znanja koja se stiču u III razredu.

FORM	Jahrgang	INHALT, FUNKTION, BEISPIEL
	3 B2	
	rec pro	
I MORPHOLOGIE		
1. DAS VERB	Existenz, Besitz, Geschehen, Handlung	

1.1. Das finite und infinite Verb; Konjugation (Person, Numerus)	+	+	
Tempusformen			Zeitverhältnisse:
Präsens	+	+	Gegenwart
Präteritum	+	+	Vergangenheit
Perfekt	+	+	Gleichzeitigkeit
Plusquamperfekt	+	+	Vorzeitigkeit
Futur I	+	+	Zukunft
Futur II	+	-	
Hilfsverben der Zeitformen	+	+	sein, haben, werden
Modus			Modalität:
Indikativ	+	+	Behauptung, Wunsch, Wille, Aufforderung, befehl, Absicht usw.
Imperativ	+	+	
Konjunktiv I			
Präsens	+	+	
Perfekt	+	-	
Konjunktiv II			
Präteritum			
würde – Form, hätte, wäre und Modalverben	+	+	
weitere Formen	+	-	
Plusquamperfekt	+	+	
Hilfsverben der Modalität			können, müssen, dürfen, mögen, wollen, sollen
Präsens	+	+	
Präteritum	+	+	
Perfekt	+	+	
Plusquamperfekt	+	-	
Futur I	+	-	
Modalverb mit Infinitiv Perfekt	-	-	
1.2. Trennbare und untrennbare Verben	+	+	an/kommen, bekommen; Reziproke Handlungen
1.3. Reflexive Verben	+	+	Ausdruck der Freude, Sorge, Angst usw.
1.4. Aktiv und Passiv			Beschreibung von Handlungsreihen, bzw. Zuständen
Vorgangs (Handlungs)passiv –			
Präsens	+	+	
Präteritum	+	+	
Perfekt	+	+	
Plusquamperfekt	+	+	
Futur I	-	-	
Futur II	+	+	
Vorgangspassiv mit	+	+	
Modalverb			

Zustandspassiv			
1.5. Valenz der Verben	+	+	abhängen von + Dat.
1.6. Funktionsverbgefüge	+	+	eine Reise machen, zur Verfügung stehen
2. PARTIZIPIEN			
Partizip Präsens	+	+	
Partizip Perfekt	+	+	
3. SUBSTANTIV			
	Benennung von Lebewesen, Gegenständen, Abstrakta		
3.1. Genus, Numerus, bestimmter, unbestimmter, negierender Artikel	+	+	der, die, das ein/e, kein/e
3.2. Kasus, Deklination			
Nominativ	+	+	
Akkusativ	+	+	
Dativ	+	+	
Genitiv	+	+	
3.3. Numerus, Pluralbildung	+	+	
3.4. Substantivierung			
Partizip Präsens als Substantiv	+	+	(r Reisende)
Partizip Perfekt als Substantiv	+	+	(r Angestellte)
Adjektiv als Substantiv	+	+	(r Kranke)
3.5. Valenz der Substantive	+	+	Abhängigkeiten
4. ADJEKTIV			
4.1. als Prädikat	+	+	
als Adverb	+	+	
als Attribut	+	+	
als Apposition	+	+	
4.2. Adjektivdeklination			
Nominativ	+	+	starker Kaffee der starke Motor
Akkusativ	+	+	ein starker Mensch
Dativ	+	+	

Genitiv	+	+	
4.3. Komparation	+	+	Vergleich
4.4. Valenz der Adjektive	+	+	Abhängigkeiten
5. NUMERALIEN			
5.1. Kardinalzahlen	+	+	Quantitätsangaben
5.2. Ordinalzahlen	+	+	Datum, Reihenfolge
5.3. Bruchzahlen	+	+	Mengenangaben
6. ADVERBIEN			
6.1. Lokalangaben	+	+	Raumverhältnisse
6.2. Temporalangaben	+	+	Zeitverhältnisse
6.3. Kausale Adverbien	+	+	kausale Verhältnisse
6.4. Instrumentale Adverbien	+	+	(damit, dadurch ...)
6.5. Finale Adverbien	+	+	(dafür, dazu...)
6.6. Modifikative Adverbien	+	+	(anders, ebenso, gern..)
6.7. Graduative Adverbien	+	+	(sehr)
6.8. Direktive Adverbien	+	+	(daher, daran...)
6.9. Frageadverbien	+	+	(woher, woran...)
7. PRONOMINA			
7.1. Personalpronomen unpersönliches „es“: am Satzanfang als formales Subjekt	+	+	(ich, ...) Es freut mich... Es regnet. Es gibt...
7.2. Possessivpronomen	+	+	(mein, ...)
7.3. Demonstrativpronomen	+	+	(der, dieser, derselbe..)
7.4. Interrogativpronomen	+	+	(wer, was, wie...)
7.5. Indefinitpronomen undeklinierbar deklinierbar	+	+	(man, etwas, nichts...) (einer, keiner...)
7.6. Relativpronomen Nom, Akk, Dat, Gen	+	+	(der, welcher, wo...)
7.7. Reflexivpronomen	+	+	(sich...)
7.8. Reziprokpronomen	+	+	(sich, einander...)
8. PRÄPOSITIONEN			
Präpositionen mit Akkusativ	+	+	
Präpositionen mit Dativ	+	+	
Präpositionen mit Akk. und Dat.	+	+	
Präpositionen mit Genitiv	+	+	
9. KONJUNKTIONEN			
Konjunktoren	+	+	(und, oder ...)
Subjunktoren	+	+	(dass, wenn, weil...)
Doppelkonjunktionen	+	+	(weder...noch ...)
10. PARTIKELN			
Modalpartikeln	+	+	
11. WORTBILDUNG			
Grundlegende Wortbildungsregeln	+	+	
II SYNTAX			
1. SATZBAU, SATZRAHMEN	+	+	
2. SATZGLIEDER	+	+	

3. DER ZUSAMMENGESetzte SATZ			
Nebenordnung	+	+	
Unterordnung Satzwertiger Infinitiv	+	+	
Verben mit zu + Infinitiv	+	+	
Verben mit Infinitiv	+	+	(hören, sehen, lernen, lassen, brauchen ...)
4. SATZTYPEN			
Aussagesatz: Subjektsatz Objektsatz	+	+	Behauptung, Meinung, Bericht
Fragesatz: direkt indirekt	+	+	Informationen erfragen Entscheidungsfragen, Neugier Höfliche Aufforderung
Aufrufesatz	+	+	Aufforderung, Befehl, Mahnung
Wunschsatz	+	+	Wunsch
Irrealer Wunschsatz	+	+	Irrealer Wunsch
Relativsatz	+	+	
Konditionalsatz	+	+	Bedingungen
Konzessivsatz	+	+	Erlaubnis (obwohl)
Komparativsatz	+	+	Vergleich (als, wie)
Temporalsatz	+	+	Zeitverhältnisse
Finalsatz	+	+	Ziele
Kausalsatz	+	+	Gründe benennen
Modalsatz	+	+	(ohne dass, als ob)
Der indirekte Satz: Prädikat im Indikativ Prädikat im Konjunktiv I	+	+	Indirekte Rede
	+	-	
III ÜBERGREIFENDE (MORPHOSYNTAKTISCHE) PHÄNOMENE			
1. VERNEINUNG	+	+	
2. KONGRUENZ	+	+	

NASTAVNI PROGRAM

MATEMATIKA

TREĆI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 3

Godišnji broj nastavnih časova: 105

OPĆI CILJEVI PROGRAMA:

- podsticanje i razvijanje logičkog mišljenja, sposobnosti za dobro rasuđivanje i zaključivanje,
- razvijanje smisla za pojmovno i apstraktno mišljenje,
- razvijanje preciznosti i konciznosti u izražavanju,
- razvijanje samostalnosti, sistematičnosti i odgovornosti prema radu,
- osposobljavanje učenika za korištenje matematičke literature,
- razvijanje svijesti o prisustvu matematike u prirodnim i društvenim naukama navođenjem primjera iz fizike, hemije, geografije, ekonomije,
- razvijanje osjećaja za lijepo putem skladnosti matematičkih odnosa i relacija,
- pružnje učeniku matematičkih znanja neophodnih za nastavak školovanja,
- sticanje sposobnosti za povezivanje teorijskih i praktičnih znanja.

NASTAVNE TEME I OKVIRNI BROJ NASTAVNIH ČASOVA:

1) Površine figura u ravni. Poliedri. (20 nastavnih časova)

- Zna navesti i primijeniti sinusnu i kosinusnu teoremu.

Rješavanje kosouglog trougla.

- Učenik treba da stekne predstavu o odnosima između pravi i ravni u prostoru.

Pojam duži, mnougouglu, kružnice i njenih dijelova.

- Učenik treba iz datih podataka da bude u stanju izračunati površinu i zapreminu tijela, te visinu, površine i visine bočnih stranica, dijagonalnih presjeka i sl.

2) Obrtna tijela. (12 nastavnih časova)

- Učenik se upoznaje sa cilindričnim i konusnim površima.

- Učenik treba da bude u stanju računati površinu i zapreminu valjka, kupe, zarubljene kupe, lopte i njenih dijelova.

3) Linearna algebra. Vektori u prostoru. (12 nastavnih časova)

- Učenik se upoznaje sa pojmom determinante i njenim primjenama.

- Učenik treba naučiti koristiti skalarni, vektorski i mješoviti proizvod vektora za rješavanje geometrijskih zadataka.

4) Analitička geometrija u ravni. (33 nastavna časa)

- Učenik ovladava jednačinom prave, naročito njenim eksplicitnim oblikom.

- Učenik se upoznaje sa jednačinom kružnice.

- Učenik treba biti u stanju definirati elipsu, hiperbolu, parabolu i navesti njihove jednačine.

- Učenik može ispitati odnos između prave i krive drugog reda.

- Učenik može skicirati oblast zadanu sistemom linearnih i kvadratnih nejednačina s dvije nepoznate.

5) Niz. (14 nastavnih časova)

- Učenik zna za zadani niz napisati njegov opći član.

- Učenik uz pomoć ε – okolina zna obrazložiti konvergentnost niza.

- Učenik treba da bude u stanju računati jednostavnije limese.

- Učenik se upoznaje sa Ojlerovim brojem e .

- Učenik se upoznaje sa aritmetičkim i geometrijskim nizom.

6) Trigonometrijski oblik kompleksnog broja. (8 nastavnih časova)

- Učenik zna napisati kompleksan broj u trigonometrijskom obliku, te množiti, dijeliti, stepenovati i računati korijen u tom obliku.

U svakom polugodištu treba biti urađena po jedna dvočasovna pismena zadaća sa analizom i ispravkom . (6 nastavnih časova)

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI / ISHODI PROGRAMA

Tema 1. POVRŠINE FIGURA U RAVNI. POLIEDRI. (okvirni broj nastavnih časova: 20)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • poznaje uslove za određenost ravni (sa tri nekolinearne tačke, s dvije prave koje se sijeku, s pravom i tačkom van nje, sa dvije paralelne prave); • prepoznaje međusobni odnos dvije ravni, dvije prave, te prave i ravni; pojam duži, mnogougla, kružnice i njenih dijelova, <ul style="list-style-type: none"> • bude u stanju odrediti normalnu projekciju figure na datu ravan; • Definira ugao između prave i ravni, te između dvije ravni; <ul style="list-style-type: none"> • definira rogalj; • formulira teoreme o uglovima triedra i zbiru ivičnih uglova konveksnog roglja, <ul style="list-style-type: none"> • definira i prepoznaje poliedar, • prepoznaje i skicira prizmu i piramidu, te njihove ravne presjeke, • definira uspravnu i pravilnu prizmu i piramidu, <ul style="list-style-type: none"> • korištenjem Pitagorine teoreme i trigonometrije računa kod prizme i piramide visinu, površine i visine bočnih strana i sl., • definira i navede pravilne poliedre, • računa površinu i zapreminu prizme, piramide i zarubljene piramide. 	<p>Određenost ravni. Odnos između dvije ravni, između dvije prave u prostoru, između prave i ravni. Ugao između prave i ravni. Pojam roglja, konveksni rogalj. Teorema o uglovima triedra. Teorema o zbiru ivičnih uglova konveksnog roglja. Pojam poliedra, konveksni poliedar. Primjeri poliedara (prizma, paralelopiped, kvadar, kocka, piramida, tetraedar) i njihovi ravni presjeci. Pravilni poliedri. Površina prizme, piramide i zarubljene piramide. Zapremina kvadra, Kavaljerijev princip, zapremina prizme, piramide i zarubljene piramide.</p>	<p>Perspektiva u umjetnosti i tehnici. Arhitektura: egipatske piramide.</p>

DIDAKTIČKA UPUTSTVA I PREPORUKE:
Poliedar treba definirati kao tijelo omeđeno poligonima.(ravnanske figure)

Tema 2. OBRTNA TIJELA. (okvirni broj nastavnih časova: 12)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p style="text-align: center;">Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • prepoznaje cilindričnu i konusnu površinu, • prepoznaje i skicira valjak, kupu, loptu i njene dijelove, • definira uspravni valjak i kupu, • računa površinu i zapreminu valjka, kupe, zarubljene kupe, lopte i njenih dijelova, • računa poluprečnike upisane i opisane sfere kod poliedra, valjka, kupe i zarubljene kupe. 	<p style="text-align: center;">Cilindrična površina, valjak, konusna površina, kupa.</p> <p style="text-align: center;">Površina pravog valjka, prave kupe i prave zarubljene kupe.</p> <p style="text-align: center;">Zapremina valjka, kupe i zarubljene kupe.</p> <p style="text-align: center;">Površina i zapremina lopte i njenih dijelova.</p> <p style="text-align: center;">Upisana i opisana sfera.</p>	<p style="text-align: center;">Geografija: Zemljina površina.</p>

Tema 3. LINEARNA ALGEBRA. VEKTORI U PROSTORU. (okvirni broj nastavnih časova: 12)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • primjenjuje osobine determinante na njeno računanje; • primjenjuje Kramerovo pravilo na sisteme s parametrom; • zna da se svaki vektor može na jedinstven način razložiti duž tri nekomplanarna vektora; • definira skalarni proizvod i navede njegove osobine; • definira vektorski proizvod i navede njegove osobine; <ul style="list-style-type: none"> • definira mješoviti proizvod; • računa skalarni, vektorski i mješoviti proizvod vektora upotrebom njihovog koordinatnog prikaza, te ih primjenjuje na rješavanje geometrijskih problema. 	<p>Determinante 2. i 3. reda i njihove osobine. Vektori u prostoru, pojam komplanarnosti, razlaganje vektora, duž tri nekomplanarna vektora. Skalarni proizvod vektora i njegove osobine, projekcija vektora, kriterij normalnosti. Vektorski proizvod vektora i njegove osobine, veza sa površinom trougla. Mješoviti proizvod vektora, veza sa zapreminom paralelopipeda, kriterij komplanarnosti. Dekartov koordinatni sistem u prostoru. Koordinatni prikaz vektora, te prikaz operacija sabiranja vektora i množenja vektora skalarom. Koordinatni prikaz skalarnog, vektorskog i</p>	<p>Tehnika: protok saobraćaja. Fizika: statika, rad sile. Fizika: moment sile, Lorencova sila.</p>

DIDAKTIČKA UPUTSTVA I PREPORUKE:

Bilo bi dobro prvo se podsjetiti da se svaki vektor u ravni može na jedinstven način razložiti duž dva nekolinearna vektora, a zatim pokazati postojanje i jedinstvenost razlaganja duž tri nekomplanarna vektora. Ako se vektori promatraju u koordinatnom sistemu, onda prvi problem dovodi do linearnog sistema drugog, a drugi problem do linearnog sistema trećeg reda.

Tema 4. ANALITIČKA GEOMETRIJA U RAVNI. (okvirni broj nastavnih časova: 33)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • za dvije zadane tačke odredi međusobnu udaljenost i njihovu sredinu; <ul style="list-style-type: none"> • poznaje geometrijsko značenje koeficijenata k i n u eksplicitnom obliku jednačine prave; • prevodi eksplicitni oblik u opći i segmentni, i obrnuto; • bude u stanju naći jednačinu prave kroz datu tačku i sa zadanim koeficijentom pravca, te jednačinu prave kroz dvije zadane tačke; • bude u stanju utvrditi da li su dvije prave zadane u eksplicitnom obliku normalne (paralelne), odnosno naći ugao između njih; • odredi jednačinu normale iz date tačke na datu pravu; • izračunati udaljenost od date tačke do date prave; <ul style="list-style-type: none"> • napiše jednačinu kružnice sa zadanim centrom i poluprečnikom; • definira elipsu, hiperbolu, parabolu i navede njihove jednačine; • za zadanu pravu utvrdi u kakvom je odnosu sa zadanom krivom drugog reda; • nađe jednačinu tangente na datu krivu drugog reda koja prolazi kroz datu tačku ; • skicira oblast zadanu linearnim i kvadratnim nejednačinama. 	<p>Rastojanje dvije tačke. Podjela duži u datoj razmjeri. Površina trougla. Eksplicitni oblik jednačine prave $y = kx + n$, jednačina prave paralelne y – osi. Opći i segmentni oblik jednačine prave. Odnos između dvije prave i ugao između njih. Normala iz date tačke na datu pravu, računanje udaljenosti od tačke od prave. Jednačina kružnice. Definicija elipse, hiperbole, parabole i njihove jednačine. Odnos između prave i krive drugog reda. Sistemi linearnih i kvadratnih nejednačina s dvije nepoznate - grafička metoda.</p>	<p>Fizika: Keplerovi zakoni, optika.</p>

DIDAKTIČKA UPUTSTVA I PREPORUKE

Udaljenost od tačke do prave ne bi trebalo računati upotrebom formula, već pomoću normale povučene iz tačke na pravu. Što se tiče odnosa prave i krive drugog reda, nije neophodno izvoditi formule vezane za tangente, već pokazati princip zasnovan na diskriminanti odgovarajuće kvadratne jednačine kojim se uvrđuje kakav je taj odnos i iz koga se može izvesti jednačina tangente.

Pod grafičkom metodom za rješavanje sistema linearnih i kvadratnih jednačina podrazumijeva se skiciranje oblasti zadane, recimo, sa $x^2 + y^2 < 1$ i $x + y > 0$.

Tema 5. NIZ. (okvirni broj nastavnih časova: 14)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • definira pojam niza i da za zadani niz navede njegov opći član; • definira i prepoznaje monotone i ograničene nizove; • uz pomoć ε – okolina bude u stanju obrazložiti konvergentnost niza; • uz pomoć teoreme o zbiru, proizvodu i količniku konv. nizova odredi jednostavnije granične vrijednosti; <ul style="list-style-type: none"> • formulira teoremu o konvergentnosti monotonom niza; • definira broj e; • definira aritmetički niz, navede njegov opći član i izračuna mu sumu; • definira geometrijski niz, navede njegov opći član i izračuna mu sumu. 	<p>Pojam niza, monotonost i ograničenost niza. Granična vrijednost niza. Konvergencija zbira, proizvoda i količnika nizova. Teorema o konvergenciji monotonom niza. Definicija Ojlerovog broja e. Aritmetički i geometrijski niz.</p>	<p>Informatika: rekurzije. Ekonomija: ukamaćivanje. Ekonomija: linearni i eksponencijalni i rast.</p>

DIDAKTIČKA UPUTSTVA I PREPORUKE:

Graničnu vrijednost niza treba definirati uz pomoć ε – okolina, te je ilustrirati na primjerima konstantnog niza, niza $a_n=1/n$ ε i eventualno geometrijskog niza. Nije neophodno navoditi standardnu definiciju granične vrijednosti niza, te pomoću nje dokazivati konvergenciju prethodno navedenih nizova, već je bolje insistirati na geometrijskom i intuitivnom pristupu zasnovanom na ε – okolinama.

Teoreme o konvergenciji zbira, proizvoda i količnika treba navesti bez dokaza.

Tema 6. TRIGONOMETRIJSKI OBLIK KOMPLEKSNOG BROJA. (okvirni broj nastavnih časova 8)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -predstavi zadani kompleksan broj u trigonometrijskom obliku; -računa sa kompleksnim brojevima u algebarskom i trigonometrijskom obliku; -stepenuje kompleksan broj korištenjem Moavrove formule; -računa korijene zadanog kompleksnog broja; -geometrijski interpretira korijene. 	<p>Trigonometrijski oblik kompleksnog broja. Proizvod i količnik dva kompleksna broja u trigonometrijskom obliku. Moavrova formula, (stepenovanje kompleksnog broja). Korijeni kompleksnog broja, korijeni jedinice.</p>	<p>Tehnika: strujna kola.</p>

DIDAKTIČKA UPUTSTVA I PREPORUKE:

- učenik zna napisati kompleksan broj u trigonometrijskom obliku, te množiti, dijeliti, stepenovati i računati korijen u tom obliku.

NASTAVNI PROGRAM

FIZIKA

TREĆI RAZRED

Godišnji broj nastavnih časova: 70

Sedmični broj nastavnih časova: 2

Opći ciljevi:

- učenikovo razumijevanje uloge fizike u tehnološkom razvoju,
- učenikovo razumijevanje ekonomskih, socijalnih i etičkih efekte naučnih dostignuća.

Posebni ciljevi:

- pokazati razumijevanje:
 - a) naučnih činjenica i koncepata,
 - b) naučnih metoda i tehnike,
 - c) naučne terminologije,
 - d) metoda predstavljanja naučnih informacija;
- primijeniti i koristiti:
 - a) naučne činjenice i koncepte,
 - b) naučne metode i tehniku,
 - c) naučnu terminologiju u komunikaciji,
 - d) odgovarajuće metode predstavljanja naučnih informacija;
- postaviti, analizirati i vrednovati:
 - a) hipoteze, istraživačka pitanja,
 - b) naučne metode i tehniku,
 - c) naučna objašnjenja;
- pokazati istrajnost i odgovornost u naučnom istraživanju i rješavanju naučnih problema;
- pokazati vještine potrebne za naučno istraživanje;
- steći navike za racionalno korištenje i štednju svih vidova energije.

Napomena:

1. Pismena školska zadaća: dvije školske pismene zadaće tokom nastavne godine (po jedna pismena školska zadaća u trajanju jednog nastavnog časa u svakom polugodištu).
2. Ispravak školske pismene zadaće : 2 časa (u svakom polugodištu po jedan čas nakon realizacije pismene školske zadaće).

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI / ISHODI PROGRAMA

Uvod. (okvirno 1 nastavni čas)

Tema 1. Magnetno polje. (okvirno 8 nastavnih časova)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none">definiira magnetnu indukciju i magnetni fluks,objasni od kojih veličina zavisi magnetna sila kojom uzajamno djeluju strujni provodnici i definiira jedan amper,grafički predstavi magnetna polja pravolinijskog strujnog provodnika, kružnog navojka i solenoida i objasni formule za magnetnu indukciju navedenih strujnih provodnika,određuje pravac, smjer i intenzitet Lorencove sile u različitim slučajevima,određuje pravac, smjer i intenzitet Amperove sile u različitim slučajevima,objasni osobine paramagnetika, dijamagnetika i feromagnetika,rješava zadatke u vezi sa magnetnim poljem strujnih provodnika i zadatke u vezi sa djelovanjem magnetnih sila.	<p>Magnetno polje u vakumu. Magnetno polje strujnog provodnika i kalema.</p> <p>Lorencova sila. Kretanje naelektrisanih čestica u magnetnom polju.</p> <p>Provodnik sa strujom u magnetnom polju. Amperova sila.</p> <p>Svojstva materije u magnetnom polju.</p> <p>Animacije i demonstracioni ogledi:</p> <ul style="list-style-type: none">phet.simulacije <p>Colorado</p> <ul style="list-style-type: none">www.vascak.czErstedov ogled (strujni provodnik i magnetna igla).Magnetno polje strujnog provodnika, solenoida i elektromagneta (sa opiljcima gvožđa).Amperova sila (djelovanje magnetnog polja magneta na lagani kalem kroz koji se propušta struja).	<p>Matematika. Informatika.</p>

Tema 2. Elektromagnetna indukcija. (okvirno 6 nastavnih časova)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none">opiše pojavu elektromagnetne indukcije,formulira Faradejev zakon elektromagnetne indukcije i Lencovo pravilo,	<p>Elektromagnetna indukcija.</p> <p>Međusobna indukcija i samoindukcija.</p> <p>Elektromagnetna</p>	<p>Matematika. Informatika.</p>

<ul style="list-style-type: none"> • objasni zakon održanja energije u pojavi elektromagnetne indukcije, • opiše međusobnu indukciju i samoindukciju, • protumači formulu za energiju magnetnog polja, • rješava zadatke u kojima se primenjuje Faradejev zakon elektromagnente indukcije. 	<p>indukcija i zakon održanja energije.</p> <p>Energija magnetnog i elektromagnetnog polja.</p> <p>Animacije:</p> <ul style="list-style-type: none"> • phet.simulacije <p>Colorado</p> <ul style="list-style-type: none"> • www.vascak.cz Elektromagnetna Indukcija. 	
--	--	--

Tema 3. Oscilacije. (okvirno 9 nastavnih časova)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • definira osnovne veličine koje opisuju harmonijske oscilacije, • analizira formule za elongaciju, brzinu i ubrzanje kod linearnog harmonijskog oscilatora, • objasni pretvaranje potencijalne u kinetičku energiju (i obratno) kod linearnog harmonijskog oscilatora, i zakon održanja energije, • grafički predstavi slaganje dve oscilacije istog pravca, frekvencije i amplitude, • razlikuje slobodne, prigušene i prinudne oscilacije, • objasni formule za period matematičkog i fizičkog klatna, • navede efekte (korisne i štetne) mehaničke rezonance na primjerima, • rješava jednostavnije zadatke u vezi sa oscilacijama malih amplitude. 	<p>Osnovne veličine koje opisuju harmonijske oscilacije: oscilacija, period, frekvencija, elongacija, amplituda.</p> <p>Linearni harmonijski oscilator. Energija oscilatora.</p> <p>Slaganje harmonijskih oscilacija istog pravca kretanja.</p> <p>Matematičko klatno. Fizičko klatno.</p> <p>Prigušene i prinudne oscilacije. Mehanička rezonanca.</p> <p>Animacije i demonstracioni ogledi :</p> <ul style="list-style-type: none"> • phet.simulacije <p>Colorado www.vascak.cz Rušenje mosta u Vašingtonu, 1940. *Zaštita objekata (solitera, mostova, aerodroma) od mehaničke rezonance.</p>	<p>Matematika. Informatika.</p>

	Oscilovanje tega okačenog o oprugu. Oscilovanje klatna. Laboratorijska vježba: Određivanje ubrzanja Zemljine teže pomoću klatna.	
--	--	--

Tema 4. Mehanički talasi. (okvirno 6 nastavnih časova)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • razlikuje transverzalne od longitudinalnih talasa, • definira amplitudu, frekvenciju, period talasnu dužinu i brzinu prostiranja talasa, • razlikuje brzinu osciliranja čestica sredine i brzinu prostiranja talasa, • analizira relaciju između brzine, talasne dužine i frekvencije talasa, • protumači jednačinu harmonijskog talasa, • izrazi zakone odbijanja i prelamanja talasa, • opiše slaganje talasa i definira stojeći talasa • primijeni jednačinu, harmonijskog talasa u rješavanju jednostavnijih zadataka. 	<p>Nastanak i vrste talasa. Jednačina talasa.</p> <p>Hajgensov princip. Odbijanje i prelamanje talasa.</p> <p>Princip superpozicije talasa. Stojeći talas.</p> <p>Talas na vodi.</p> <p>Stojeći talas na zategnutom koncu.</p> <p>Animacije:</p> <ul style="list-style-type: none"> • phet.simulacije <p>Colorado www.vascak.cz Talas na žici. Stojeći talas.</p>	<p>Matematika. Informatika.</p>

Tema 5. Akustika. (okvirno 4 nastavna časa)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • definira objektivnu jačinu zvuka i objasni relaciju između subjektivne i objektivne jačine zvuka, • razlikuje visinu i boju tona, • grafički predstavi linijski spektar jednog tona, • nabroji osobine infrazvučnih i ultrazvučnih talasa i primene ultrazvuka, • protumači formulu za prividnu frekvenciju kada se izvor zvuka kreće prema nepokretnom prijemu 	<p>Zvuk. Karakteristike zvuka. Spektar zvuka.</p> <p>Infrazvuk i ultrazvuk. Primjena ultrazvuka.</p> <p>Doplerov efekt u akustici.</p> <p>Animacije i demonstracioni ogledi :</p>	<p>Matematika. Informatika. Biologija.</p>

<p>i kada se prijemnik kreće prema nepokretnom izvoru,</p> <ul style="list-style-type: none"> rješava jednostavnije zadatke u vezi sa subjektivnom jačinom zvuka i prividnom frekvencijom. 	<ul style="list-style-type: none"> phet.simulacije <p>Colorado www.vascak.cz Doplerov efekt. Rezonanca pomoću zvučne viljuške.</p> <p>Laboratorijska vježba: Merenje frekvencije zvučne viljuške.</p>	
---	---	--

Tema 6. Naizmjenična struja. (okvirno 15 nastavnih časova)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> definiira amplitudu i period sinusoidalne struje, uporedi efektivne vrijednosti jačine i napona naizmjenične struje sa jačinom i naponom kod jednosmjerne struje, objasni razliku između stvarne (realne) i prividne (imaginarne) otpornosti, primijeni Omov zakon u kolu naizmjenične struje, definiira aktivnu, prividnu i ukupnu snagu naizmjenične struje, objasni princip rada generatora naizmjenične struje, objasni princip rada transformatora, objasni gubitke električne energije pri prenosu na daljinu. 	<p>Sinusoidalna naizmjenična struja. Efektivne vrednosti struje i napona.</p> <p>Termogeni, kapacitivni i induktivni otpori u kolu naizmjenične struje. Omov zakon.</p> <p>Snaga naizmjenične struje.</p> <p>Transformatori.</p> <p>Animacije i demonstracioni ogledi:</p> <ul style="list-style-type: none"> phet.simulacije <p>Colorado www.vascak.cz Ispitivanje osobina strujnih kola. Elektromagnetna indukcija (magnet i kalem). Otpori u kolu naizmjenične struje. Snižavanje i povećavanje napona (transformator).</p> <p>Laboratorijska vježba: Ispitivanje osobina RLC kola.</p>	<p>Matematika. Informatika.</p>

Tema 7. Elektromagnetne oscilacije i talasi. (okvirno 4 nastavna časa)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analizira oscilatorno kolo (LC kolo), • objasni nastanak elektromagnetnih oscilacija, • analizira pretvaranje električne u magnetnu energiju, • definira elemente osnovne jednačine u oscilatornom kolu (izvedenu pomoću metode “analogije “), • opiše nastanak elektromagnetnih talasa, • objasni formulu za brzinu elektromagnetnih talasa u vakuumu i nekoj sredini, • protumači formulu za gustinu energije elektromagnetnih talasa, • navede podjelu elektromagnetnih talasa s obzirom na frekvenciju (talasnu dužinu), • nabroji primjene radiotalasa, mikro-talasa, IC svjetlosti, UV svjetlosti i X-zraka. 	<p>Elektromagnetne oscilacije. Jednačina oscilatornog kola.</p> <p>Elektromagnetni talasi. Brzina elektromagnetnih talasa, gustina energije elektromagnetnih talasa.</p> <p>Skala elektromagnetnih talasa. Primjena elektromagnetnih talasa.</p> <p>Animacije i demonstracioni ogledi :</p> <ul style="list-style-type: none"> • phet.simulacije <p>Colorado www.vascak.cz Elektromagnenti talasi.</p>	<p>Matematika. Informatika.</p>

Tema 8. Geometrijska optika. (okvirno 12 nastavnih časova)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • izrazi zakone i odbijanja i prelamanja svjetlosti, • objasni totalnu refleksiju svjetlosti, • prikaže prelamanje svjetlosnih zraka kroz prizmu i planparalelnu ploču, • definira osnovne elemente ravnih ogledala, sfernih ogledala i sočiva, • konstruira lik predmeta u ravnom ogledalu, sfernom ogledalu i tankom sočivu koristeći karakteristične zrake, • navede osobine lika koji se dobija u sfernom ogledalu ili sočivu, • objasni nedostatke sočiva: sfernu aberaciju, hromatsku aberaciju, komu, astigmatizam i distorziju, • objasni lupu i optički mikroskop, • primijeni zakone odbijanja i 	<p>Odbijanje i prelamanje svjetlosti. Indeks prelamanja.</p> <p>Totalna refleksija svjetlosti.</p> <p>Ravna i sferna ogledala. Geometrijska konstrukcija likova kod ogledala. Jednačina sfernog ogledala.</p> <p>Prelamanje svjetlosti pri prolazu kroz sočiva. Konstrukcija likova kod sočiva. Jednačina sočiva.</p> <p>Prelamanje svjetlosti pri prolazu kroz optičku prizmu.</p> <p>Prelamanje svjetlosti pri prolazu kroz planparalelnu</p>	<p>Matematika. Informatika. Biologija.</p>

<p>prelamanja svjetlosti, jednačine sfernih ogledala, jednačine tankih sočiva u rješavanju zadataka</p>	<p>ploču.</p> <p>Animacije i demonstracioni ogledi :</p> <ul style="list-style-type: none"> • phet.simulacije <p>Colorado www.vascak.cz</p> <p>Konstrukcija likova kod sočiva. Nedostaci sočiva. Lupa. Mikroskop. Lik predmeta u sočivu (optička klupa). Lik predmeta u mikroskopu.</p> <p>Laboratorijska vježba:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Određivanje indeksa prelamanja vode. • Određivanje žižne daljine sočiva na optičkoj klupi. 	
---	--	--

Tema 9. Talasna optika (okvirno 6 nastavnih časova)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • definira monohromatsku svjetlost, koherentnu svjetlost, interferenciju, difrakciju, polarizaciju i disperziju svjetlosti, • objasni uslov za dobijanje interferencionih maksimuma, • grafički predstavi difrakciju svjetlosti na jednom uskom otvoru i raspodjelu difrakcionih maksimuma na zaklonu, • grafički predstavi difrakciju svjetlosti na optičkoj rešetki i objasni uslov za difrakcioni maksimum, • grafički predstavi polarizaciju pri prelamanju svjetlosti i izvede Brusterov zakon, • opiše Doplerov efekat u slučajevima kada se izvor svjetlosti približava prijemniku i kada se udaljava od prijemnika, • opiše apsorpciju svjetlosti, • objasni disperziju svjetlosti, • objasni zavisnost indeksa prelamanja svjetlosti neke sredine od frekvencije 	<p>Interferencija svjetlosti.</p> <p>Difrakcija svjetlosti na jednom otvoru. Difrakciona rešetka.</p> <p>Polarizacija svjetlosti. Brusterov zakon.</p> <p>Doplerov efekat u optici.</p> <p>Apsorpcija svjetlosti</p> <p>Disperzija svjetlosti.</p> <p>Animacija i demonstracioni ogledi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • phet.simulacije <p>Colorado www.vascak.cz</p> <ul style="list-style-type: none"> • Interferencija svjetlosti. 	<p>Matematika. Informatika.</p>

<p>svjetlosti koja prolazi kroz sredinu,</p> <ul style="list-style-type: none"> • nabroji boje koje čine spektar vidljive svjetlosti, • rješava zadatke u vezi sa interferencijom, difrakcijom i polarizacijom svjetlosti. 	<ul style="list-style-type: none"> • Difrakcija svjetlosti na uskom otvoru. • Difrakcija laserskog snopa na optičkoj rešetki. • Polarizacija svjetlosti (polarizatori). • Disperzija svjetlosti na prizmi. <p>Laboratorijska vježba:</p> <p>Mjerenje talasne dužine laserskog snopa svjetlosti pomoću difrakcione rešetke.</p>	
--	---	--

NASTAVNI PROGRAM HEMIJA TREĆI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2

Godišnji broj nastavnih časova: 70

OPĆI I POSEBNI CILJEVI PROGRAMA:

U trećem razredu sadržaji nastavnog programa ovog predmeta se nadovezuju na programe Hemije obrađene u prvom i drugom razredu koji predstavljaju solidan temelj za razumijevanje osnovnih pojmova i zakonitosti iz organske hemije. Radi ostvarivanja općih ciljeva, u okviru ovog nastavnog predmeta, se obrađuju i usvajaju znanja vezana za razumijevanje prirode i strukture najznačajnijih organskih jedinjenja, njihove nomenklature i značaja u živom svijetu. Istovremeno se učenici upoznavaju sa osnovnim fazama izolacije i industrijskog dobijanja važnijih organskih jedinjenja, njihovom praktičnom primjenom i načinima zaštite životne sredine.

Sadržajima ovog nastavnog predmeta se ostvaruju i posebni ciljevi vezano za dobijanje, osobine i primjenu organskih jedinjenja iz svake pojedine klase organskih jedinjenja. Raznovrsnost i brojnost organskih jedinjenja, kako prirodnih, tako i sintetičkih, učenici treba da povezuju sa specifičnim osobinama ugljenikovog atoma i prirodom kovalentne veze, te da uočavaju vezu između strukture organskog jedinjenja, prirode funkcionalne grupe u molekuli i odgovarajućih osobina određenog jedinjenja.

Pri tome je potrebno savladati osnovna pravila IUPAC –ove nomenklature organskih jedinjenja.

Neophodno je da se uoče međusobne suštinske razlike osobina organskih i neorganskih jedinjenja, ali i njihova međusobna povezanost kako u prirodi tako i u laboratoriji prilikom dobijanja i pretvaranja jednih u druge.

Učenici treba da nauče koje su najznačajnije kvalitativne reakcije za dokazivanje određenih organskih jedinjenja i da se osposobe za samostalno izvođenje i tumačenje tih reakcija uz poštovanje svih mjera zaštite pri radu u laboratoriji.

NASTAVNE TEME I OKVIRNI BROJ NASTAVNIH ČASOVA:

1. Uvod u organsku hemiju/ 7 nastavnih časova
2. Ugljikovodici / 22 nastavna časa
3. Halogeni derivati ugljikovodika/ 4 nastavna časa
4. Organska kiseonička jedinjenja/ 28 nastavnih časova
5. Organska jedinjenja sa sumporom/ 2 nastavna časa
6. Organska jedinjenja sa azotom/ 5 nastavnih časova
7. Heterociklična jedinjenja / 2 nastavna časa

Tema: UVOD U ORGANSKU HEMIJU. (Struktura organskih molekula)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
Učenik treba da: <ul style="list-style-type: none">- razumije građu i osobine ugljikovog atoma i prirodu kovalentne veze (polarnost i nepolarnost),- usvoji pojam hibridizacije atomskih orbitala (sp³, sp²),- razlikuje tipove organskih reakcija (supstituciju, adiciju i eliminaciju) i sp),- usvoji pojam funkcionalne grupe i njen značaj,	<ol style="list-style-type: none">1. Osobine S-atoma.2. Osobine organskih jedinjenja.3. Geometrija organskih molekula – hibridizacija.4. Osnove organskih reakcija5. Klasifikacija organskih jedinjenja – pojam funkcionalne grupe.	Biologija: - osobine prirodnih organskih jedinjenja.

- shvati značaj organskih jedinjenja u živom svijetu.		
---	--	--

Tema: UGLJIKOVODICI.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikuje zasićene i nezasićene ugljovodike, - uoči razliku u reaktivnosti alkana, alkena i alkina, - razlikuje tipove izomerije, - zna pravila IUPAC nomenklature, - zna primjenu i značaj pojedinih alifatičnih ugljikovodika, - usvoji i shvati specifičnu strukturu benzena, - uoči razliku hemijskih osobina aromatičnih i alifatičnih ugljikovodika, - zna za značaj nafte kao goriva i kao prirodnog izvora ugljikovodika, kao sirovina u hemijskoj industriji. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Podjela ugljikovodika. 2. Alkani-homologni niz, izomerija, i nomenklatura. 3. Nalaženje i dobijanje alkana. 4. Fizičke i hemijske osobine alkana. 5. Nafta. 6. Alkeni - homologni niz, izomerija i nomenklatura. 7. Nalaženje i dobijanje alkena. 8. Fizičke i hemijske osobine alkena. 9. Alkini - homologni niz, izomerija i nomenklatura. 10. Dobijanje alkina i najvažniji predstavnici. 11. Fizičke i hemijske osobine alkina. 12. Alkadieni. 13. Cikloalkani. 14. Struktura benzena, nomenklatura, izomerija kod arena. 15. Nalaženje, dobijanje i fizičke osobine benzena i ostalih arena. 16. Hemijske osobine arena – elektrofilna supstitucija. 17. Homolozi benzena. 	<p>Ekologija: -zagađivanje prirodne sredine sagorijevanjem ugljikovodika - efekat „staklene bašte“.</p>

Tema: HALOGENI DERIVATI UGLJIKOVODIKA.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da uoči:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uticaj atoma halogeno elementa na polarnost i reaktivnost halogenih derivata ugljikovodika, - štetno dejstvo freona na ozonski omotač, 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Struktura, podjela, izomerija i nomenklatura halogenih derivata ugljikovodika. 2. Alkil halogenidi – dobijanje, fizičke i hemijske 	<p>Geografija: -ozonski omotač i njegov značaj. Biologija: -upotreba Halogenih</p>

- značaj ovih jedinjenja za dobijanje drugih derivata ugljikovodika.	osobine. 3. Najznačajniji predstavnici halogenih derivata i njihova primjena.	derivata kao insekticida.
--	--	---------------------------

Tema: ORGANSKA KISEONIČKA JEDINJENJA.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da zna:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikovati kiseonične funkcionalne grupe - značaj alkohola i njihovu primjenu - razliku između alkohola, fenola i etara, 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Alkoholi- podjela, struktura i nomenklatura. 2. Optička izomerija i hiralnost molekula. 3. Monohidroksilni zasićeni alifatični 	<p>Biologija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - alkoholno vrenje kao enzimski reakcija; - organske kiseline u prirodnim organskim jedinjenjima; - estarska veza u lipidima,

<ul style="list-style-type: none"> - razlikovati aldehidnu i keto grupu i njihov uticaj na reaktivnost, - mehanizam nukleofilne adicije na karbonilnu grupu i njen značaj u organskim sintezama, - važnost formaldehida, acetaldehida i acetona u industriji, - da poveže proces dobivanja kiseline oksidacijom: ugljovodonik-alkohol-karbonilno jedinjenje-karboksilna kiselina, - koje su važnije organske kiseline i gdje se primjenjuju, - značaj estara kako u prirodi tako i u hemijskoj industriji. 	<ol style="list-style-type: none"> 4. Fizičke i hemijske osobine alkohola. 5. Polihidroksilni alkoholi (glikol i glicerol). 6. Fenoli 7. Etri. 8. Karbonilna jedinjenja (aldehidi i ketoni funkcionalne grupe, nomenklatura i dobijanje). 9. Priroda karbonilne grupe- fizičke i hemijske osobine aldehida i ketona. 10. Dokazivanje aldehida i ketona (Felingova i Tolensova reakcija). 11. Industrijski važni aldehidi i ketoni. 12. Karboksilne kiseline (funkcionalna grupa, podjela i nomenklatura). 13. Monokarboksilne kiseline- dobijanje fizičke i hemijske osobine. 14. Neke važnije monokarboksilne kiseline. 15. Dikarboksilne kiseline. 16. Derivati karboksilnih kiselina-podjela. 	<p>nukleinskim kiselinama...</p> <p>Ekologija:</p> <ul style="list-style-type: none"> -fenoli kao Zagađivači prirodne sredine. <p>Fizika:</p> <ul style="list-style-type: none"> -električni dipol i dipolni moment -značaj dipol dipol veze u prirodi, vodonična veza i njen uticaj na fizičke osobine organskih jedinjenja.
--	---	---

	17. Acil-halogenidi, anhidridi i amidi kiselina. 18. Estri organskih kiselina.	
--	---	--

Tema: ORGANSKA JEDINJENJA SA SUMPOROM.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
Učenik treba da: - uoči sličnost i razlike između kiseoničkih i sumpornih organskih jedinjenja.	1. Tioli, sulfidi i sulfonske kiseline.	Ekologija: -sumporna jedinjenja kao zagađivači atmosfere.

Tema: ORGANSKA JEDINJENJA SA AZOTOM.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
Učenik treba da zna: - da razlikuje funkcionalne grupe koje sadrže atom azota, - da objasni bazne osobine amina kao organskih derivata amonijaka, - za značaj nitrojedinjenja kao eksplozivnih supstanci.	1. Nitrojedinjenja. 2. Amin-struktura, nomenklatura, dobijanje. 3. Fizičke i hemijske osobine amina.	Biologija: -amino grupa u aminokiselinama i azotnim bazama.

Tema: HETEROCIKLIČNA JEDINJENJA.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
Učenik treba da: - nauči važnija heterociklična jedinjenja koja ulaze u sastav značajnih prirodnih organskih jedinjenja (ugljenih hidrata, nukleinskih kiselina, hemoglobina, vitamina i hormona).	1. Heterociklična organska jedinjenja podjela, nomenklatura i osobine. 2. Prirodni proizvodi derivati pirola, piridina, fenola i pirana.	Biologija: -heterociklične baze u RNK i DNK molekulu.

DIDAKTIČKA UPUTSTVA I PREPORUKE:

Pri realizaciji nastavnih sadržaja po temama mogu se koristiti sljedeća nastavna sredstva i izvesti demonstracioni ogledi, odnosno vježbe:

- Tema: UVOD U ORGANSKU HEMIJU.
 - Kvalitativna elementarna analiza organskih jedinjenja - dokazivanje ugljenika, vodonika, azota i sumpora u organskim jedinjenjima.
 - Sastavljanje modela organskih molekula.
- Tema: UGLJIKOVODICI.
 - Dobijanje i osobine metana.
 - Dobijanje i osobine etana.
 - Dobijanje i osobine etina.
 - Hemijske reakcije benzena.
- Tema: HALOGENI DERIVATI UGLJIKOVODIKA.

- Jodoformska proba.
- 4. Tema: ORGANSKA KISEONIČKA JEDINJENJA.
 - Hemijske reakcije alkohola – dobijanje alkoksida, esterifikacija, oksidacija etanola kalijum dihromatom i kalijum permanganatom u kiseloj sredini.
 - Dokazivanje glicerola akroleinskom probom.
 - Fizičke, hemijske osobine i dokazivanje fenola (reakcija sa razblaženim rastvorom NaOH, bojene reakcije, bromovanje...)
 - Fizičke i hemijske osobine etra (reakcija sa koncentrovanom hlorovodoničnom kiselinom).
 - Reakcije za dokazivanje aldehida (građenje srebrnog ogledala i oksidacija Felingovim reagensom).
 - Reakcije organskih kiselina (sa metalima, bazama, alkoholima, Tolensova reakcija sa mravljom kislinom).
 - Dobijanje etil-etanoata, te hidroliza, saponifikacija, amonoliza estara...
- 5. Tema: ORGANSKA JEDINJENJA SA SUMPOROM.
 - Dokazivanje sumpora u organskim jedinjenjima.
- 6. Tema: ORGANSKA JEDINJENJA SA AZOTOM.
 - Dokazivanje amina građenjem soli.
 - Dokazivanje anilina pomoću hlornog kreča i natrijum dihromata.
- 7. Tema: HETEROCIKLIČNA JEDINJENJA.
 - Sastavljanje modela heterocikličnih organskih molekula pomoću atomskih modela.

Nastavnici mogu navedene ogledе, vježbe ili demonstriranja prilagoditi uslovima rada u školi.

NASTAVNI PROGRAM BIOLOGIJA TREĆI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2

Godišnji broj nastavnih časova: 70

Opći ciljevi i zadaci nastave Biologije su da:

- doprinese razvoju kompletne ličnosti učenika (u obrazovnom i vaspitnom smislu),
- učenici koriste poznate činjenice, generalizacije, intelektualne vještine i sposobnosti u sticanju novih znanja,
- razvijanje pozitivnih stavova, interesovanja i oblika ponašanja,
- razvijanje senzornih vještina, navika i sposobnosti,
- razvijanje intelektualnih vještina i sposobnosti,
- razvijanje radnih i izražajnih vještina, sposobnosti i navika,
- osposobljavanje učenika za samoinicijativno i samostalno istraživanje i stvaralački rad,
- osposobljavanje učenika za samoobrazovanje i samostalan izbor zanimanja.

Posebni ciljevi i zadaci nastave Biologije su da:

- učenici steknu opća naučna znanja iz oblasti biološke nauke i prakse neophodna za razumijevanje života,
- učenici razumiju opće zakonitosti koje vladaju u prirodi i prihvate ih kao osnovu za formiranje sopstvenih stavova, interesovanja i oblika ponašanja prema sredini u kojoj žive,
- učenici razviju vještinu, naviku i sposobnost posmatranja i proučavanje živog svijeta i čovjeka u njemu,
- učenici razviju intelektualne vještine i sposobnost analize, sinteze, indukcije, dedukcije, analogije, apstrahovanja, poimanja, upoređivanja i uopćavanja bioloških pojmova, pravila, principa, zaključaka, dokaza, hipoteza, teorija,
- učenici razviju vještine i sposobnosti kritičkog mišljenja, tumačenja bioloških činjenica, razumijevanja i primjene bioloških principa i dokaza, zaključivanja iz naučnih podataka, formuliranja hipoteza i postavljanja ogleda, sposobnost procjenjivanja lijepog,
- učenici razviju vještine i sposobnosti: mikroskopiranja, izrade mikroskopskih preparata, herbarizovanja biljaka, konzerviranja biološkog materijala, planiranja i postavljanja eksperimentalnih aparatura, disekcije, korištenja mjernih instrumenata,
- učenici uoče osnovne karakteristike flore i faune u BiH i na Balkanu,
- učenici uoče da je očuvanje, unapređenje i zaštita životne sredine njihov prioritetni zadatak,
- učenici razviju svijest o važnosti zaštite i očuvanja ugroženih biljnih i životinjskih vrsta,
- učenici razviju svijest o važnosti očuvanja, unapređenja i zaštite zdravlja.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI / ISHODI PROGRAMA

Tematska oblast I: MORFOLOGIJA, FIZIOLOGIJA I ONTOGENIJA ŽIVOTINJA. (okvirni broj nastavnih časova 70)

Tema I: Morfologija i fiziologija životinja / od molekule do životinjskog organizma. (okvirni broj nastavnih časova 13)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa /Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
------------------------------------	----------------------------	---

<p>1. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uoči da građa i uloga svakog nivoa organizacije životinja omogućava funkcioniranje životinjskog organizma. <p>1.1. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • definira fiziologiju i morfologiju životinja, • analizira osobine životinja, • analizira usložnjavanje građe životinja, • uporedi vrste simetrije i segmentacije životinja, • navede segmente i tjelesne regione životinja, • razlikuje najznačajnije tjelesne duplje životinja. 	<p>1. Morfologija i fiziologija životinja.</p> <p>1.1. Osobine životinjskog organizma</p> <ul style="list-style-type: none"> • predmet proučavanja morfologije i fiziologije; zadaci. • Osobine životinja: individualnost; organizacija; hemijski sastav; metabolizam (disanje, ishrana, izlučivanje); pokretljivost; rast; osjetljivost; prilagođavanje; razmnožavanje; starenje; smrt. • Organizacija životinja: ćelija, tkivo, organ, sistem organa, organizam. • Pregled morfoloških karakteristika 	<p>Hemija.</p> <p>Matematika.</p>
--	--	-----------------------------------

<p>1.2. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nabroji sve vrste životinjskih tkiva, • opiše građu i navede ulogu epitelnog tkiva, • klasificira epitelno tkivo prema slojevitosti, obliku ćelija i ulozi, • opiše građu i navede ulogu vezivnog tkiva, • uoči prisustvo međućelijske supstance i vezivnih vlakana, • nabroji osnovne vrste vezivnog tkiva. <p>1.3. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • opiše građu i navede ulogu mišićnog tkiva, • opiše građu mišićne ćelije, • nabroji i razlikuje tipove mišićnog tkiva, • navede primjer i ulogu svih tipova mišićnog tkiva, • opiše građu i navede ulogu nervnog tkiva, • opiše građu nervne ćelije, • klasificira nervne ćelije prema ulozi. 	<p>životinja: simetrija, segmentacija, cefalizacija, tjelesne duplje.</p> <p>Životinjska tkiva.</p> <p>1.2. Epitelno i vezivno tkivo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • epitelno tkivo: jednoslojni i višeslojni epitel, pločasti, kockasti i cilindrični epitel, trepljasti, čulni, žljezdani epitel; • vezivno tkivo: vezivne ćelije, vezivna vlakna, međućelijska supstanca, tečno vezivno tkivo (krv, limfa), vlaknasto vezivno tkivo (rastresito i gusto, masno tkivo), potpomo vezivno tkivo, (hrskavičavo i koštano). <p>1.3. Mišićno i nervno tkivo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mišićno tkivo: mišićna vlakna, miofibrile, glatko, poprečnoprugasto i srčano mišićno tkivo; • nervno tkivo: neuroni, potpome ćelije (neuroglija) ksoni, dendriti, snzitivni, motorni i interneuroni. 	
--	---	--

<p>1.4. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uoči usložnjavanje građe životinja tokom evolucije (povezanost organa sa zajedničkom funkcijom), - nabroji sve sisteme organa životinja; • za kožni sistem: - uoči položaj i značaj kožnog sistema (kože), - nabroji dijelove građe kože kod životinja, - nabroji derivate kože (zaštitne tvorevine) kod životinja, - navede značaj kožnih žlijezda i čulnih organa; • za čulni sistem: - navede značaj čulnih organa, - klasificira čulne organe prema prirodi draži (čulni organi za prijem mehaničkih, svjetlosnih, termičkih i hemijskih draži), - nabroji kožne čulne organe, - navede elemente čulnog sistema i njihovu ulogu. <p>1.5. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • za mišićni sistem (uporedni pregled kod životinja mekog tijela, životinja sa spoljašnjim i sa unutrašnjim skeletom): - navede položaj mišića kod životinja, - razlikuje vrste i uloge mišića, - opiše građu mišića i mišićnog sistema, 	<p>Pregled organa i sistema organa kod životinja.</p> <p>1.4. Uporedni pregled kože i čulnih organa/kožnog i čulnog sistema kod životinja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • koža i kožni sistem: pokožica, krzno, kutikula, rožne krljušti, perje, dlaka, kandže, nokti, rogovi, kljun, kožne žlijezde, kožni čulni organi; • čulni organi i čulni sistem: čulni organi, organi za prijem mehaničkih, svjetlosnih, hemijskih i termičkih draži. <p>1.5. Uporedni pregled mišića i kostiju/mišićnog i skeletnog sistema kod životinja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mišićni sistem: glatki, poprečnoprugasti i srčani mišići, skeletni, visceralni, voljni, bezvoljni • skeletni sistem: spoljašnji, unutrašnji 	
--	---	--

<ul style="list-style-type: none"> - nabroji uloge mišićnog sistema; • za skeletni sistem: - navede položaj i vrste skeleta kod životinja, - razlikuje spoljašnji i unutrašnji skelet, - nabroji faze embrionalnog razvoja skeletnog sistema, - opiše građu kostiju, - navede i razlikuje vrste kostiju kod kičmenjaka (duge, kratke, pljosnate), - navede osnovne elemente skeleta kičmenjaka (skelet glave, grudi, ekstremiteta). <p>1.6. Učenik treba da</p> <ul style="list-style-type: none"> • za nervni sistem: - nabroji vrste nervnog sistema kod životinja i navede primjere, - razlikuje po građi mrežast, vrpčast, ganglionaran, ljestvičast i cjevast nervni sistem (uoči nastajanje ganglija, nerava, mozga i nervnog stabla), - uoči značaj pojave cjevastog nervnog sistema, - razlikuje organe u sastavu nervnog sistema kod kičmenjaka i njihovu ulogu, - razlikuje dijelove centralnog i perifernog nervnog sistema kičmenjaka. <p>1.7. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • za sistem za varenje: - definira varenje, - uoče vrste varenja kod životinja (razlikuju unutarćelijsko i 	<p>skelet, vezivni, hrskavičavi i koštani skelet, kosti kičmenjaka (duge, kratke, pljosnate), skelet glave, grudi, ekstremiteta.</p> <p>1.6. Uporedni pregled nervnog sistema kod životinja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nervni sistem: mrežast, vrpčast, ganglionaran, ljestvičast, cjevast, ganglije, nervi, mozak, nervno stablo, centralni i periferni nervni sistem. <p>1.7. Uporedni pregled organa za varenje i disanje/sistema za varenje i disanje kod životinja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • sistem za varenje: unutarćelijsko i 	
---	--	--

<ul style="list-style-type: none"> - nabroji tjelesne tečnosti životinja, - razlikuje hemolimfu, krv i limfu; • za endokrini sistem: - razlikuje endokrine i egzokrine žlijezde, - definira hormone, - uoči značaj endokrinog sistema, - nabroji endokrine žlijezde kičmenjaka. <p>1.9. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • za sistem za izlučivanje: - definira izlučivanje, - nabroji i razlikuje organe za izlučivanje kod životinja (protonefridije, metanefridije, izmijenjene metanefridije, bubrege, Malpigijeve cjevčice), - nabroji organe u sastavu sistema za izlučivanje i uoči njihov značaj; • za sistem za razmnožavanje: - definira razmnožavanje - razlikuje tipove bespolnog i polnog razmnožavanja kod životinja, - definira i razlikuje gonohoriste i hermaphrodite, - nabroji organe u sastavu sistema za razmnožavanje i razlikuje njihovu ulogu (egzokrina i endokrina), - uoče vrste oplodjenja i načine embrionalnog razvića kod životinja (razlikuju oviparne, ovoviviparne i viviparne životinje). 	<p>1.9. Uporedni pregled organa za izlučivanje i razmnožavanje/sistem za izlučivanje i razmnožavanje kod životinja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • sistem za izlučivanje: ekskrecija, protonefridije, metanefridije, izmijenjene metanefridije, nefron, bubreg, Malpigijeve cjevčice, različite žlijezde; • sistem za razmnožavanje: bespolno i polno razmnožavanje, hermafroditi, gonohoristi, polni organi, gameti, oviparne, ovoviviparne i viviparne životinje. 	
--	--	--

Tema II: Dinamička organizacija životinja. (okvirni broj nastavnih časova 6)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>2. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uoči značaj dinamičke organizacije životinja. <p>2.1. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikuje genotipske i fenotipske adaptacije, - razlikuje aklimacija, aklimatizacija, - razlikuje konformiste i regulatore, - navede kontrolne i regulatorne sisteme regulatora, - navede principe funkcioniranja bioloških sistema, - definiše pojam homeostaza, - objasni principe homeostazisa, nervne i humoralne regulacije, - definiše povratnu spregu i navede njene vrste, - opiše mehanizam negativne i pozitivne povratne sprege na primjeru, - objasni osmoregulaciju i termoregulaciju životinja, - uoči značaj oscilacije kontrolnih sistema. <p>2.2. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uoči zašto je ćelija dinamičan system, - analizira uloge ćelijske membrane, - razlikuje mehanizme transporta kroz membranu, - objasni membranski 	<p>2. Dinamička organizacija životinja.</p> <p>2.1. Odnos između organizma i životne sredine:</p> <ul style="list-style-type: none"> • biološke adaptacije: adaptacije (genotipske, fenotipske), modifikacije, aklimacija, aklimatizacija, konformisti, regulatori, kontrolni i regulatorni sistemi; • principi funkcioniranja bioloških sistema: principi homeostazisa (homeostaza), nervna i humoralna regulacija (negativna i pozitivna povratna sprega), osmoregulacija i termoregulacija kod životinja, oscilacija kontrolnih sistema. <p>2.2. Dinamička organizacija ćelije:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ćelijska membrana: semipermeabilnost, membranski potencijal; • diferencijacije životinjske ćelije (uloge): ćelijske organelle. 	<p>Fizika Hemija</p> <p>Hemija.</p>

<p>potencijal,</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasni uloge ćelijskih diferencijacija (ćelijskih organela). <p>2.3. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizira hemijski sastav ćelije, - uoči značaj hemijskih elemenata i jedinjenja u ćeliji, - navede uloge hemijskih komponenti ćelije, - definira pojam i navede vrste metabolizma, - razlikuje kvalitativni, kvantitativni i bazalni metabolizam, - razlikuje anaboličke i kataboličke procese i navede primjere ovih procesa kod životinja, - razlikuje po građi i nastanku ATP, ADP, AMP, - navede procese u kojima nastaje energija u obliku ATP-a i uoči značaj ove molecule, - definira enzime i opiše građu, - objasni način imenovanja enzima, - objasni način djelovanja enzima, - navede uslove neophodne za optimalno dejstvo enzima. 	<p>2.3. Hemijska organizacija ćelije</p> <ul style="list-style-type: none"> • hemijski sastav ćelije (uloga hemijskih komponenti ćelije): biogeni elementi, organska i neorganska jedinjenja, makromolekuli, monomeri; • promet materije i energije u ćeliji: metabolizam, kvalitativni, kvantitativni, energetske metabolizam, anabolički i katabolički procesi, promet energije i termoregulacija, bazalni metabolizam; • ATP: energija, ADP, AMP, oksidativna fosforilacija, katabolizam, ćelijsko disanje; • enzimi: fermenti, biokatalizatori, supstrat, aktivno mjesto, imenovanje enzima, koenzimi. 	<p>Sportska kultura.</p>
--	---	--------------------------

Tema III: Ontogeneza životinja. (okvirni broj časova 7)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>3. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uoči složenost i različitost razvića životinja. 	<p>3. Ontogeneza životinja.</p>	

3.1. Učenik treba da:

- navede vrste razmnožavanja životinja,
- definiira pojmove: gametogeneza, ovogeneza, spermatogeneza,
- opiše građu jajne ćelije i spermatozoida,
- klasificira jajne ćelije po količini i rasporedu žumanceta,
- nabroji faze i objasni oplodjenje,
- razlikuje monospermiju i polispermiju,
- uoči značaj fertilizacione membrane,
- uoči značaj oplodjenja.

3.2. Učenik treba da:

- definiira pojmove: ontogenija, ontogeneza,
- razlikuje oviparne, ovoviviparne i viviparne organizme,
- nabroji i razlikuje faze ontogeneze,
- nabroji faze prenatalnog perioda razvića životinja,
- navede vrste blastulacije i gastrulacije životinja,
- opiše morulu, blastulu, dvoslojnu i troslojnu gastrulu,

3.1. Razmnožavanje.

Polne ćelije i oplodjenje:

- **razmnožavanje:** bespolno, polno;
- **polne ćelije:** gametogeneza: ovogeneza, spermatogeneza, gameti, spermatozoidi, jajne ćelije, glava, akrozom, jedro, vrat, središnji dio, rep, sperma, folikularni sloj, ćelijska membrana, vitelus, jedro;
- **oplodjenje:** fertilizacija, faze oplodjenja, monospermija, polispermija, fertilizaciona membrane.

3.2. Prenatalni period razvića:

- **ontogeneza:** biologija razvića, oviparni, ovoviviparni i viviparni organizmi, faze ontogeneze;
- **faze i stadijumi:** brazdanje, blastomere, morula, blastulacija, blastula, gastrulacija, gastrula, embrion, klicini listići, histološka diferencijacija, organogeneza, fetus, osovinski organi,

<ul style="list-style-type: none"> - razlikuje totipotentne, pluripotentne i unipotentne ćelije, - razlikuje primarne i sekundarne klicine listiće i uoči njihov značaj, - uoči značaj histološke diferencijacije i organogeneze, - navede prve organe koji nastanu u embrionu, - uoči značaj faza organogeneze (rasta, diferencijacije i morfogeneze), - razlikuje embrion i fetus. <p>3.3. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uoči vrijeme pojave ekstraembrionalnih struktura, - nabroji ekstraembrionalne strukture, - analizira njihovu građu i ulogu, - uoči njihov značaj, - razlikuje anamnioe i amnioe, - uoči značaj amnionske tečnosti, - objasni građu i ulogu pupčane vrpce, - objasni građu i ulogu placente. <p>3.4. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - definira rođenje, - uoči pojavu krvarenja pri odstranjivanju decidualne placente, - objasni značaj presjecanja pupčane vrpce, - uoči da se postnatalno razviće životinja razlikuje, - razlikuje metabolno i 	<p>ekstraembrionalne strukture, rani i kasni fetalni period.</p> <p>3.3. Ekstraembrionalne strukture:</p> <ul style="list-style-type: none"> • embrionalni omotači anamnioe, vitelusna kesica, amnioe, amnion, amnionska tečnost, horion, alantois, pupčana vrpca, • placenta – posteljica. <p>3.4. Natalni i postnatalni period razvića životinja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • natalni period razvića: rođenje, decidualna i adecidualna placenta, pupčana vrpca, • postnatalni period razvića: metabolno i ametabolno razviće, rast i remodeliranje, metamorfoza, regeneracija. 	
---	---	--

<p>ametabolno razviće,</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasni i uoči razliku između potpune i nepotpune metamorfoze, - uoči značaj metamorfoze u dostizanju adultnog stadijuma kod insekata i vodozemaca, - uoči značaj regeneracije kod životinja. 		
--	--	--

Tema IV: Biologija čovjeka. (okvirni broj nastavnih časova 44)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>4. Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uočiti da građa i uloga svakog nivoa organizacije omogućava funkcioniranje ljudskog organizma. <p>4.1. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - navede i analizira hemijski sastav ljudskog organizma, - uoči značaj enzima i ATP-a za funkcioniranje ljudskog organizma, - objasni organizaciju ljudskog organizma, - uoči povezanost bioloških sistema u građi i funkciji, - objasni bilateralnu simetriju na ljudskom tijelu, - objasni segmentaciju ljudskog organizma, - nabroji tjelesne regione kod čovjeka, - nabroji tjelesne duplje čovjeka. 	<p>Čovjek kao biološko biće.</p> <p>4.1. Čovjek kao biološko biće:</p> <ul style="list-style-type: none"> • opće morfološke karakteristike: simetrija, segmentacija, tjelesni regioni, cefalizacija, tjelesne duplje; • organizacija ljudskog organizma: ćelija, tkivo, organ, sistem organa, organizam; • hemijski sastav ljudskog organizma: biogeni elementi, organska i neorganska jedinjenja, enzimi, ATP. 	<p>Matematika.</p> <p>Hemija.</p>

<p>5. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uoči složenost građe i funkcije čovjeka, • uoči način funkcioniranja ljudskog organizma. <p>5.1. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - navede dijelove nervnog sistema čovjeka i njegovu ulogu, - razlikuje periferni i centralni nervni sistem, - definira pojmove: refleksni luk, refleks, - nabroji dijelove refleksnog luka, - navede uloge svih elemenata refleksnog luka, - navede i razlikuje u građi vrste refleksnog luka. <p>5.2. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - definira i razlikuje adekvatne, neadekvatne, efikasne i neefikasne draži, prag draži, - klasificira receptore prema fiziološkoj dispoziciji, - uoči vezu između receptora i čulnih organa. <p>5.3. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opiše građu neurona, - nabroji i razlikuje vrste neurona u refleksnom luku, - definira akcioni potencijal (nervni impuls), 	<p>Pregled organa i sistema organa čovjeka.</p> <p>5. Nervni sistem.</p> <p>5.1. Receptorsko - efektorni sistem:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nervni sistem: centralni i periferni; • refleksni luk: refleks, receptori, nervni provodnici, efektori, monosinaptički i polisinaptički refleksni luk. <p>5.2. Receptori:</p> <ul style="list-style-type: none"> • draž: stimulus, adekvatna i efikasna draž, prag draži, eksteroceptori, interoreceptori, • klasifikacija receptora: fiziološka dispozicija (mehanoceptori, hemoreceptori, termoreceptori). <p>5.3. Nervna ćelija i nervni impuls:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nervne ćelije - provodnici: neuron, soma, dendriti, aksoni, završni dugmići, mijelinski omotač, senzitivni, motorni i 	<p>Psihologija.</p>
---	---	---------------------

<p>- objasni nastanak i ionsku osnovu nervnog impulsa.</p> <p>5.4. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uoči pravac i smijer sprovođenja nervnog impulsa, - navede značaj spinotalamičkog puta u opažanju, - objasni šifru obilježenih linija, - uoči značaj sinapse, - nabroji dijelove i opiše perifernu sinapsu, - uoči značaj neurotransmitera u hemijskoj sinapsi, - opiše sprovođenje nervnog impulsa kroz sinaptičku pukotinu. <p>5.5. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nabroji i razlikuje vrste efektoru, - opiše građu skeletnih i glatkih mišića, te srčanog mišića, - objasni mehanizam mišićne kontrakcije, - uoči značaj ATP-a u mišićnoj kontrakciji, - navede uzroke zamora mišića, - razlikuje egzokrine i endokrine žlijezde, - objasni dvojni inervaciju unutrašnjih organa. 	<p>asocijativni neuroni,</p> <ul style="list-style-type: none"> • nervni impuls: akcioni potencijal, potencijal mirovanja, hiperpolarizacija, depolarizacija, ionska osnova akcionog potencijala. <p>5.4. Sprovođenje nervnih impulsa:</p> <ul style="list-style-type: none"> • opažanje stimulusa spinotalamički put, šifra obilježenih linija; • periferna sinapsa: neuro-muskularna, motorna ploča, presinaptička i postsinaptička ćelija, sinaptička pukotina, hemijska sinapsa, neurotransmiteri, membranski potencijal. <p>5.5. Efektori:</p> <ul style="list-style-type: none"> • skeletni mišići: motorna jedinica, mišićna kontrakcija, aktin, miozin, mišićni tetanus, zamor mišića, ATP; • glatki mišići: visceralni, autonomni nervni sistem, simpatikus i parasimpatikus; • srčani mišići: sinoatrijalni čvor, autoritmičnost, dvojni inervacija; • žlijezde: egzokrine i endokrine, sekreti, hormoni; • dvojni inervacija unutrašnjih organa: 	<p>Psihologija.</p> <p>Sportska kultura.</p>
---	---	--

<p>5.6. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nabroji dijelove i opiše centralnu sinapsu, - uoči značaj neurotransmitera u hemijskoj sinapsi, - objasni sprovođenje nervnog impulsa kroz sinaptičku pukotinu, - razlikuje ekscitatorni i inhibitorni postsinaptički potencijal (EPSP i IPSP), - objasni povezanost EPSP-a i akcionog potencijala, - razlikuje divergenciju, konvergenciju, lančane veze. <p>5.7. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uoči da je CNS izgrađen od sive i bijele mase, obavijen moždanim opnama, - opiše građu sive i bijele mase, - navede položaj kičmene moždine, - uoči raspored sive i bijele mase, - razlikuje nervni put i nervni centar, - navede vrste i ulogu nervnih puteva, - nabroji najznačajnije nervne centre u kičmenoj moždini, - nabroji neke reflekse koji se ostvaruju u kičmenoj moždini, - uoči značaj autonomnog nervnog sistema. 	<p>autonomni nervni sistem (simpatikus i parasimpatikus).</p> <p>5.6. Funkcionalna organizacija centralnog nervnog sistema:</p> <ul style="list-style-type: none"> • centralna sinapsa: neuro- neuralna, presinaptička i postsinaptička ćelija, sinaptička pukotina, hemijska sinapsa, neurotransmiteri, ekscitatorni i inhibitorni postsinaptički potencijal (EPSP i IPSP); • divergencija, konvergencija, lančane veze. <p>5.7. Centralni nervni sistem; kičmena moždina:</p> <ul style="list-style-type: none"> • morfologija: siva i bijela masa, moždane opne, cerebrospinalna tečnost; • položaj, građa i uloga: kičmeni stub, centralni kanal, siva i bijela masa, moždinski (mješoviti) nervi, uzlazni i silazni nervni putevi, nervni centri, refleksne reakcije; • ANS – simpatikus, parasimpatikus. 	
---	--	--

<p>5.8. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nabroji dijelove moždanog stable, - uoči prisustvo moždanih komora, - navede položaj dijelova moždanog stable, - uoči raspored sive i bijele mase u produženoj moždini, Varolijevom mostu i srednjem mozgu, - objasni zašto se produžena moždina naziva čvor života, - nabroji najznačajnije nervne centre u produženoj moždini, Varolijevom mostu i srednjem mozgu, - navede neke reflekse koji se ostvaruju u moždanom stablu. <p>5.9. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - navede položaj malog mozga i međumozga (talamusa i hipotalamusa), - opiše morfološke osobine malog mozga, - navede raspored sive i bijele mase u malom mozgu i međumozgu (talamusu i hipotalamusu), - nabroji najznačajnije nervne centre u malom mozgu i međumozgu (talamusu i hipotalamusu), - uoči značaj malog mozga u održavanju ravnoteže i izvođenju voljnih pokreta, - uoči značaj hipotalamusa: u termoregulaciji, u odgovoru organizma na 	<p>5.8. Moždano stablo (položaj, građa i uloga):</p> <ul style="list-style-type: none"> • produžena moždina: moždane komore, siva i bijela masa, čvor života, vitalne funkcije, odbrambeni i refleksi ishrane; • Varolijev most: siva i bijela masa, pneumotoksični i kardioinhibitorni centar, odbrambeni i refleksi ishrane; • srednji mozak: siva i bijela masa, slušne i vidne kvržice, slušni i vidni put, motorna jedra, refleks ustajanja. <p>5.9. Mali mozak i međumozak (položaj, građa i uloga):</p> <ul style="list-style-type: none"> • mali mozak: hemisfere, kora, brazde, vijuge, siva i bijela masa, motorna uloga, centar za ravnotežu; • talamus: siva i bijela masa, gruba senzacija; • hipotalamus: hipofiza, siva i bijela masa, homeostaza, regulacija ponašanja, centar za termoregulaciju, centar za glad i žeđ, bijes, ljutnju, strah, limbički sistem. 	<p>Psihologija.</p>
---	--	---------------------

<p>stres i mirovanje, kao i regulaciji različitih oblika ponašanja,</p> <ul style="list-style-type: none"> - nabroji dijelove limbičkog sistema. <p>5.10. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - navede položaj velikog mozga, - opiše morfološke osobine velikog mozga, - nabroji anatomske dijelove (režnjeve) kore velikog mozga, - nabroji funkcionalne dijelove kore velikog mozga, - uoči položaj i značaj motorne, senzitivne i asocijativne zone velikog mozga, - navede raspored sive i bijele mase u velikom mozgu, - nabroji najznačajnije nervne centre u velikom mozgu, - uoči značaj velikog mozga u regulaciji vida, sluha, govora i složenih intelektualnih funkcija, - uoči značaj elektroencefalografije. <p>5.11. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uoči da su različite vrste ponašanja i složene funkcije mozga čovjeka nervno regulisane, - navede dijelove nervnog sistema koji regulišu ponašanje i složene funkcije mozga čovjeka, - analizira kako centri za sitost i glad utiču na ponašanje u ishrani, - opiše kako centri za 	<p>5.10. Prednji mozak (položaj, građa i uloga)</p> <ul style="list-style-type: none"> • veliki mozak: hemisfere, kora, siva i bijela masa, brazde, vijuge, čeonni, tjemeni, potiljačni i sljepoočni režanj, motorna, senzitivna i asocijativna zona, Penfildov motorni i senzitivni čovječuljak, fina senzacija, centar za vid, sluh i govor; • funkcionalna stanja mozga: elektroencefalografija. <p>5.11. Ponašanje i složene funkcije mozga:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nervna regulacija: hipotalamus, veliki i mali mozak, moždano stablo, kičmena moždina; • ponašanje u ishrani: centar za sitost i glad, hipofagija, hiperfagija, afagija; • uzimanje tečnosti: centar za žeđ, dehidracija ; 	
--	---	--

<p>žed utiču na uzimanje tečnosti,</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasni kako limbički sistem reguliše seksualno, emotivno i instinktivno ponašanje, - uoči kompleksnost regulacije govora i značaj Brokine govorne zone, - objasni povezanost učenja i pamćenja, - navede kako sistem za budnost i padanje u san regulišu spavanje, - nabroji i razlikuje najznačajnije poremećaje koji mogu nastati u ponašanju i složenim funkcijama mozga (npr. hipofagija, hiperfagija, afagija, dehidratacija, afazija, amnezija, nesanica). <p>5.12. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - navede dijelove nervnog sistema čovjeka i njegovu ulogu, - razlikuje periferni i centralni nervni sistem, - razlikuje nerve i ganglije, - razlikuje senzitivne, motorne i mješovite nerve, - navede broj glavenih i moždanih nerava kod čovjeka, - uoči njihovu vezu sa centralnim nervnim sistemom, - navede ulogu autonomnog nervnog sistema, - nabroji dijelove autonomnog nervnog sistema, - objasni antagonističko 	<ul style="list-style-type: none"> • seksualno ponašanje: polna želja, estrus, libido; • emotivno i instinktivno ponašanje: bijes, strah, ljutnja; • govor: Brokina govorna zona, afazija; • učenje i pamćenje: učenje uslovljavanjem, kratkotrajna i dugotrajna memorija, pamćenje činjenica i motornih vještina, amnezija; • san i spavanje: faze sna, sistem za buđenje (budnost), sistem za spavanje (padanje u san), nesanica. <p>5.12. Periferni nervni sistem:</p> <ul style="list-style-type: none"> • cerebrospinalni nervni sistem: ganglija, nerv (živac), glaveni (moždani, kranijalni) i moždinski (spinalni) nervi, senzitivni, motorni i mješoviti nervi; • autonomni nervni sistem: simpatički nervni sistem, simpatikus, parasimpatički nervni sistem, parasimpatikus, antagonističko dejstvo; • poremećaji i bolesti nervnog sistema. 	<p style="text-align: center;">Psihologija</p>
---	--	--

<p>dejstvo simpatikusa i parasimpatikusa,</p> <ul style="list-style-type: none"> - navede neke poremećaje i bolesti nervnog sistema. <p>6. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uoči značaj čula i čulnih organa i njihovu povezanost sa različitim dijelovima mozga, • navede najznačajnija čula čovjeka i čulne organe u kojima se čula nalaze. <p>6.1. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nabroji kožna čula, - navede vrste receptora u koži, njihov položaj i ulogu, kao i promjenu (draž) o kojoj nas obavještavaju, - opiše kako osjećamo i razlikujemo: dodir, pritisak, toplo-hladno, bol, ukuse i mirise, - navede najznačajnije poremećaje kožnih čula (npr. stereognosis). <p>6.2. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - odredi vrstu receptora za ukus, njihov položaj i ulogu, kao i promjenu (draž) o kojoj nas obavještavaju, - nabroji 4 osnovna ukusa koja razlikujemo, - odredi vrstu receptora za miris, njihov položaj i ulogu, kao i promjenu (draž) o kojoj nas obavještavaju, - opiše kako osjećamo i razlikujemo ukuse i 	<p>6. Čulni sistem.</p> <p>6.1. Kožna čula.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kožna čula: koža, termoreceptori (receptori za toplo i hladno), mehanoreceptori (receptori za dodir i pritisak), nocioreceptori (receptori za bol), temperaturna, mehanička, hemijska draž, senzitivna zona kore velikog mozga, hipotalamus; • poremećaji i bolesti, higijena. <p>6.2. Čulo ukusa i mirisa.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Čulo ukusa: jezik, hemoreceptori, gustativne kvržice, hemijska draž, ukus, slatko, slano, kiselo, gorko, senzitivna zona kore velikog mozga; • čulo mirisa: nos, hemoreceptori (mirisni receptori), hemijska draž, miris, mirisna zona kore velikog mozga; • poremećaji i bolesti, higijena. 	<p>Fizika: - pritisak.</p> <p>Hemija.</p>
---	---	---

<p>mirise,</p> <ul style="list-style-type: none"> - navede najznačajnije poremećaje čula ukusa i mirisa (npr. nemogućnost razlikovanja mirisa i ukusa...). <p>6.3. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uoči povezanost čula sluha i ravnoteže, - nabroji dijelove uha čovjeka, - odredi vrstu receptora za sluh, njihov položaj i ulogu, kao i promjenu (draž) o kojoj nas obavještavaju, - odredi vrstu receptora za ravnotežu, njihov položaj, ulogu i promjenu (draž) o kojoj nas obavještavaju, - opiše kako čujemo i održavamo ravnotežu, - navede najznačajnije poremećaje čula sluha i ravnoteže (naglušost, gluhoća, poremećaji ravnoteže). <p>6.4. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nabroji dijelove oka čovjeka, - razlikuje optičke i zaštitne dijelove oka, - odredi vrstu receptora za vid, njihov položaj i ulogu, kao i promjenu (draž) o kojoj nas obavještavaju, - opiše kako vidimo - navede najznačajnije poremećaje čula vida (sljepilo, kratkovidnost, dalekovidnost), 	<p>6.3. Čulo sluha i ravnoteže.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Čulo sluha i ravnoteže: statoakustični aparat, spoljašnje, srednje i unutrašnje uho, mehanoreceptori, zvuk, položaj tijela, centar za sluh, centar za ravnotežu; • poremećaji i bolesti, higijena: naglušost, gluhoća, poremećaji ravnoteže <p>6.4. Čulo vida.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Čulo vida: oko, očna jabučica, optički i zaštitni dijelovi oka, mrežnjača, fotoreceptori, štapići i čepići, očni nerv, centar za vid; • poremećaji i bolesti, higijena: sljepilo, kratkovidnost, dalekovidnost, daltonizam... 	<p>Fizika: - mehanika, akustika.</p> <p>Fizika: - optika.</p>
--	--	---

<p>7. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uoči složenost građe i funkcije lokomotornog sistema, - opiše građu i navede ulogu sistema organa za kretanje, - nabroji osnovne dijelove skeletnog sistema čovjeka, - navede šta sačinjava osovinski skelet, - razlikuje skeletne elemente glavenog skeleta, - analizira građu grudnog koša i uoči njegov značaj - opiše građu kičmenog stuba (kičmenice), - nabroji regione kičmenice, - navede broj pršljenova u svakom regionu, - nabroji kosti u sastavu prednjih i zadnjih udova - razlikuju pokretni i nepokretni dio skeleta udova, - nabroji dijelove mišićnog sistema čovjeka, - navede položaj, opiše građu i ulogu skeletnih mišića, - opiše mehanizam mišićne kontrakcije, - uoči spregu skeletnog i mišićnog sistema u kretanju, - navede najznačajnije poremećaje i bolesti sistema organa za kretanje. 	<p>7. Sistem organa za kretanje:</p> <ul style="list-style-type: none"> • skeletni sistem: duge, kratke i pljosnate kosti, osovinski i glaveni skelet, kičmeni stub (kičmenice), kičmeni pršljenovi, kosti prednjih i zadnjih udova, rameni i karlični pojas; • mišićni sistem: skeletni (poprečnoprugasti) mišići, crveni i bijeli mišići, mišićna kontrakcija, relaksacija i napetost, voljni pokreti, zamor, grč; • poremećaji i bolesti: osteoporoza, skolioza, kifoza, reuma, mišićna distrofija. 	<p>Fizika.</p> <p>Sportska kultura.</p>
---	---	---

<p>8. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uoči složenost građe i funkcije cirkulatornog sistema. <p>8.1. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - navede tjelesne tečnosti čovjeka, - objasni građu i ulogu krvi, - navede krvne elemente (ćelije) i njihovu ulogu, - nabroji krvne grupe u ABO sistemu, - razlikuje aglutinogene i aglutinine, - imenuje aglutinogene i aglutinine svake krvne grupe, - uoči značaj i vrste Rh faktora, - razlikuje pozitivan i negativan Rh faktor (Rh+ Rh-), - navede i objasni mogućnosti transfuzije krvi, - uoči zašto je krvna grupa AB univerzalni primalac, a krvna grupa O univerzalni davalac krvi, • posmatra krvne elemente (ćelije) pod mikroskopom, • razvija vještinu i sposobnost mikroskopiranja. <p>8.2. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nabroji dijelove krvotoka i limfotoka, navede njegove uloge i uoči međusobnu povezanost, - nabroji dijelove i opiše građu srca, - opiše regulaciju srčanog rada, 	<p>8. Sistem za cirkulaciju tjelesnih tečnosti.</p> <p>8.1. Tjelesne tečnosti: krv.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Krv: krvna plazma, ćelije krvi, eritrociti, hemoglobin, neutrofilni, bazofilni i eozinofilni leukociti, trombociti, koagulacija, krvarenje; • krvne grupe: ABO sistem, aglutinogeni i aglutinini, Rh faktor; • transfuzija: univerzalni primalac i davalac; • posmatranje krvnih elemenata (ćelija) pod mikroskopom (vježba). <p>8.2. Krvotok: srce i krvni sudovi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • srce: pretkomore, komore, srčani zalisci, EKG, srčani ciklus, sistola, dijastola; • krvni sudovi: arterijski, venski, kapilarne, aorta, arterije, arteriole, 	<p>Hemija.</p> <p>Fizika. Sportska kultura.</p>
--	---	---

<ul style="list-style-type: none"> - definira i objasni srčani ciklus i EKG, - razlikuje vrste krvnih sudova i njihove uloge, - imenuje najveći arterijski i venski sud, - definira i razlikuje veliki i mali krvotok, - opiše građu limfotoka, - opiše kretanje krvi kroz krvotok i limfe kroz limfotok, - definira i izmjeri krvni pritisak i puls, • razvija vještinu i sposobnost mjerenja krvnog pritiska. <p>8.3. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasni građu i ulogu limfe, - nabroji dijelove limfotoka i navede njegove uloge, - uoči međusobnu povezanost krvotoka i limfotoka, - opiše kretanje limfe kroz limfotok, - navede poremećaje i bolesti cirkulatornog sistema. <p>8.4. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - definira pojmove: imuni sistem i imunitet, - razlikuje vrste imuniteta, - objasni značaj antigena i antitijela i imunog odgovora, - nabroji dijelove i objasni građu imunog sistema, - nabroji linije odbrane organizma, - navede neke poremećaje i bolesti. 	<p>gornja i donja šuplja vena, vene, venule, kapilare, veliki i mali krvotok, krvni pritisak, puls.</p> <p>8.3. Limfa i limfotok</p> <ul style="list-style-type: none"> • limfotok: limfni sudovi, limfni čvorovi, limfni organi; • poremećaji i bolesti cirkulatornog sistema: infarkt srca, hipertenzija i hipotenzija, povišen holesterol, anemija, hemofilija. <p>8.4. Imuni sistem:</p> <ul style="list-style-type: none"> • imunitet: urođeni, stečeni, prirodni, vještački, aktivni i pasivni imunitet, nespecifične i specifične linije odbrane, imuni odgovor, antigeni, antitijela; • poremećaji i bolesti imunog sistema: AIDS, alergijske reakcije. 	<p>Hemija. Sportska kultura.</p>
--	---	--------------------------------------

<p>9. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - definira pojam respiracija, - navede ulogu sistema organa za disanje, - nabroji dijelove sistema organa za disanje, - uoči značaj grkljanskog poklopca i dijafragme, - navede mišiće značajne u disanju, - opiše mehanizam udisaja i izdisaja, - razlikuje aktivni i pasivni disajni pokret, - objasni vitalni kapacitet pluća, - navede i razlikuje vrste respiratorne razmjene, - nabroji najznačajnije poremećaje i oboljenja respiratornog sistema. <p>10. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uoči složenost građe i funkcije probavnog sistema. <p>10.1. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - definira pojmove: hrana, hranjive materije, varenje, resorpcija, - analizira sastav hrane, - objasni piramidu ishrane, - uoči značaj zdrave ishrane. <p>10.2. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikuje dijelove sistema organa za varenje i apsorpciju hrane i navede njihove uloge, - nabroji pomoćne organe u varenju, - opiše put kretanja 	<p>9. Sistem organa za disanje</p> <ul style="list-style-type: none"> • građa i uloga: disajni putevi, grkljanski poklopac, pluća, dijafragma, međurebarni mišići; • disajni pokreti i regulacija disanja: respiracija, inspirijum, ekspirijum; • ventilacija pluća: disajni volumen, vitalni kapacitet pluća, spirometer; • razmjena gasova u plućima i tkivima: alveole, plućne kapilare; • poremećaji i bolesti: bronhitis, astma, štetnost pušenja. <p>10. Sistem organa za varenje i apsorpciju hrane.</p> <p>10.1. Hrana i shrana</p> <ul style="list-style-type: none"> • hranjive materije: ugnjeni hidrati, bjelančevine, masti, vitamini, varenje, resorpcija; • zdrava ishrana: životne namirnice, piramida ishrane. <p>10.2. Varenje hrane</p> <ul style="list-style-type: none"> • sistem organa za varenje i resorpciju hrane: crijevni trakt; • put i razlaganje hrane: varenje (digestija), usna duplja, zubi, jezik, pljuvačne žlijezde, amilaza, ždrijelo, 	<p>Fizika. Hemija. Sportska kultura.</p> <p>Fizika.</p>
---	--	---

<p>hrane,</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasni varenje u ustima, želucu i tankom crijevu, - uoči značaj pljuvačnih žlijezda, jetre i pankreasa, - uoči značaj ždrijela - objasni značaj tankog crijeva u varenju. <p>10.3. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasni značaj tankog i debelog crijeva u apsorpciji, - uoči značaj crijevnih resica i peristaltičkih pokreta, - objasni način apsorpcije hranjivih materija, - objasni način apsorpcije vode i soli, - nabroji najznačajnije poremećaje i oboljenja sistema organa za varenje i resorpciju hrane. <p>11. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - definira pojam ekskrecija, - objasni ulogu ekskretornog sistema, - nabroji dijelove sistema organa za izlučivanje i uoči njihovu ulogu, - navede položaj i opiše građu bubrega, - uoči ulogu bubrega u osmoregulaciji, - nabroji dijelove nefrona, - objasni nastanak primarne i definitivne mokraće, - nabroji neke poremećaje i oboljenja i značaj dijalize. 	<p>jednjak, želudac, želudačni sok, pepsin, sluz, tanko crijevo, dvanaestopalačno crijevo, pankreas, insulin, jetra, žučna kesa.</p> <p>10.3. Apsorpcija materija u crijevu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tanko crijevo: crijevni epitel, apsorpcija, crijevne resice, krvni i limfni sudovi; • debelo crijevo: apsorpcija vode i soli, feces; • poremećaji i bolesti: čir na želucu, gastritis, gojaznost, anoreksija, bulimija. <p>11. Sistem organa za izlučivanje – osmoregulacija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • građa i uloga: bubrezi, mokrovodi, mokraćna bešika, mokraćna cijev; • funkcionalna anatomija bubrega: kora, srž, nefron, Malpigijevo tjelašće, bubrežna cjevčica, bubrežna čahura, glomerul, Henleova petlja, sabirni kanalići; • mehanizam stvaranja mokraće: primarna i definitivna mokraća, osmoregulacija; • poremećaji i bolesti: bubrežni kamenac, dijaliza. 	
--	---	--

<p>12. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - definira pojmove: endokrina žlijezda, hormon, - nabroji i prepozna endokrine žlijezde, - navede položaj, građu i ulogu endokrinih žlijezda, - objasni značaj humoralne regulacije životnih procesa, - uoči značaj hormona u stresnim situacijama, - uoči značaj polnih hormona u regulaciji menstrualnog ciklusa, primarnih i sekundarnih polnih karakteristika, - navede najznačajnije poremećaje i bolesti. <p>13. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikuje dijelove muškog i ženskog reproduktivnog sistema, - navede uloge pojedinih organa u ovom sistemu, - imenuje i razlikuje muške i ženske polne žlijezde i dodatne (akcesorne) žlijezde, - uoči kada se dostiže polna zrelost, - opiše proces gametogeneze, - objasni značaj pozitivnih odnosa među polovima, - uoči značaj održavanja polne higijene, - nabroji najznačajnije polne bolesti, - uoči načine zaštite od polnih bolesti, - navede neke kontraceptivne mjere, 	<p>12. Endokrini sistem:</p> <ul style="list-style-type: none"> • građa i uloga: endokrine žlijezde, hormoni, humoralna regulacija, hipotalamus, adenohipofiza i neurohipofiza, tireoidea, paratireoidea, Ca, vitamin D, nadbubrežne žlijezde, stres, kortizol, adrenalin, endokrini pankreas, insulin, glukagon, sjemenici, jajnici, testosteron, estradiol, progesterone; • poremećaji i bolesti: gušavost, Bazedovljeva bolest, rahitis, dijabetes, Adisonova bolest. <p>13. Sistem organa za razmnožavanje:</p> <ul style="list-style-type: none"> • građa i uloga: muški i ženski reproduktivni sistem, unutrašnji genitalni (polni) organi, polne žlijezde (gonade), izvodni kanali (polni odvodi), dodatne (akcesorne) žlijezde, spoljašnji polni organi, gametogeneza; • polni život: polna zrelost, odnosi među polovima, higijena, polne bolesti, kontracepcija; • poremećaji i bolesti: sifilis, hepatitis, neplodnost, različite infekcije. 	
--	---	--

<p>- navede načine liječenja neplodnosti.</p> <p>14. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uoči složenost razvića čovjeka. <p>14.1. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nabroji faze individualnog razvića čovjeka, - navede koliko traje individualno razviće čovjeka, - uoči gdje se dešava oplodjenje, - navede koliko traje embrionalni i fetalni period, - navede najznačajnije promjene koje se dešavaju u toku embrionalnog i fetalnog perioda, - navede najznačajnije promjene koje se dešavaju u toku rođenja, - razlikuje tipove postnatalnog rasta, - opiše najznačajnije promjene u pubertetu, - razlikuje faze menstrualnog ciklusa, - navede hormone koji utiču na menstrualni ciklus, - objasni proces starenja. <p>14.2. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - definira trudnoću, - navede koliko traje trudnoća, - navede najznačajnije promjene u trudnoći, - uoči značaj praćenja trudnoće, - opiše pripremu organizma za porođaj i dojenje, - uoči značaj dojenja, 	<p>14. Biologija razvića čovjeka.</p> <p>14.1. Individualno razvića čovjeka:</p> <ul style="list-style-type: none"> • polne ćelije i oplodjenje; • embrionalni i fetalni period: brazdanje, blastula, nidacija, gastrulacija, gastrula, embrion, klicini listići, organogeneza, ekstraembrionalne strukture, rani i kasni fetalni period; • rođenje: placenta, pupčana vrpca, pupak; • djetinjstvo: alometrijski rast, tipovi rasta; • pubertet: adolescencija, polni dimorfizam, polna zrelost, menstrualni ciklus; • adultni period: starenje. <ul style="list-style-type: none"> • Trudnoća, porođaj i dojenje: planiranje porodice, "drugo stanje", praćenje trudnoće, pupčana vrpca, pupak, laktacija, hormoni, vanmaterična trudnoća, spontani pobačaj; • mogućnost pisanja radova. 	
---	---	--

- navede neke poremećaje koji mogu nastati u toku trudnoće, porođaja i dojenja.		
---	--	--

DIDAKTIČKA UPUTSTVA I PREPORUKE

U trećem razredu

Iako je uloga nastavnika da učenicima saopći i učini dostupnim osnovne informacije, te je ova metoda neizbježna, ipak ne treba da bude dominantna, već nastavnik treba usmjeravati učenike da uočavaju razlike i otkrivaju uzročno-posljedične veze, da samostalno dolaze do zaključaka, te da samostalno istražuju i razvijaju sposobnosti individualnog stvaralačkog rada. Da bi se to postiglo potrebno je u nastavi kombinirati različite oblike i metode rada, nove tehnike učenja i savremene vrste nastave.

U toku časa učenicima treba omogućiti da postavljaju pitanja, da tragaju za odgovorima, da međusobno sarađuju i razmjenjuju iskustva. Nastavnik može učenike dodatno motivirati i zainteresirati za gradivo navođenjem zanimljivosti o građi, funkcioniranju ili razviću životinja i čovjeka, i sl.

Nastavnik treba podsticati učenike da povezuju prethodna i novostečena znanja i da se osposobe da koriste različite izvore znanja: literaturu, internet, medije, da sistematski prikupljaju i klasificiraju informacije, itd.

U trećem razredu izučava se morfologija, fiziologija i ontogenija životinja. U okviru ove tematske oblasti izdvajaju se zasebne teme: od molekule do životinjskog organizma, dinamička organizacija životinja, ontogenija životinja i posebno se izdvaja tema biologija čovjeka.

Nastavnik treba da insistira na razumijevanju i trajnosti usvojenih znanja. Da bi se to postiglo, prilikom realizacije programa, pored korištenja očiglednog materijala nastavnik treba da insistira na misaonoj aktivnosti učenika u toku nastave. To se može ostvariti kroz aktivno učešće učenika u svim fazama časa, kao i učenjem putem otkrića, primjenom naučenog i sl. Pored toga, neophodno je da se tokom proučavanja određenih sadržaja, uspostavi korelacija sa sadržajima iz Hemije, Fizike, Psihologije, Geografije, Sportske kulture, Matematike i Informatike.

Prilikom realizacije programa, poseban akcent nastavnik treba da stavi na to da učenici uoče kako životinjski organizam funkcionira kao sistem, tj. na odnos i međuzavisnost građe i funkcije elemenata u živom sistemu, te da uoče važnost uticaja životne sredine na funkcioniranje živih sistema.

Kroz nastavu o morfologiji, fiziologiji i ontogeniji životinja, nastavnik treba da podstiče učenike da koriste prethodna znanja i iskustva (o osobinama i građi organizama) i da ih povežu sa novim sadržajima o građi i funkciji životinja i čovjeka.

Pri uporednom pregledu organa i sistema organa kod životinja, naglasak treba da bude na usložnjavanju građe organa koji vrše određenu funkciju. Da bi to postigao, nastavnik treba da navede vrste organa koji vrše određenu ulogu kod životinja, a zatim naglasi pojavu udruživanja organa u sistem organa, kako bi učenik na kraju bio u stanju da nabroji osnovne dijelove svakog sistema organa kod kičmenjaka.

Proučavajući razviće životinja treba kod učenika razviti svijest o složenosti i preciznosti procesa ontogeneze i probuditi interesovanje za izučavanje univerzalnosti, ali i raznovrsnosti ontogeneze živog svijeta. U ovu svrhu, učenici mogu pogledati neki film koji govori o fiziologiji i razviću životinja i čovjeka (npr. *Biologija razvića*, *Razviće blizanaca*, *Individualno razviće čovjeka...*).

Biologija čovjeka je tema koja je učenicima uvijek interesantna i atraktivna. Nastavnik treba da usmjeri to interesovanje i da podstakne učenike na usvajanje smislenih, međusobno povezanih sadržaja, korisnih za daljnje obrazovanje i svakodnevni život. Funkcioniranje ljudskog organizma kao sistema koji je sastavljen od pojedinačnih organa, sadržaj je pogodan za razvijanje sposobnosti analize i sinteze. Na taj način će učenici, pored usvajanja određenih sadržaja, razvijati i logičko mišljenje, a nastavnik je taj koji ove procese treba da podstiče i usmjerava. U okviru usvajanja znanja o ljudskom organizmu, posebno interesantno područje za učenike su bolesti pojedinih organa. Nastavnik treba da ukaže učenicima da su ovi sadržaji od velikog značaja za zaštitu zdravlja i liječenje bolesti. Veoma je važno da nastavnik podstiče razvijanje svijesti kod učenika o značaju zaštite vlastitog zdravlja. Nastavnik treba da ukaže učenicima i na važnost međusobne zavisnosti čovjeka i životinja.

Učenike treba osposobiti da samostalno, ili uz pomoć nastavnika, izvode određene laboratorijske vježbe i manja istraživanja. Učenici treba da razviju vještine i sposobnosti: mikroskopiranja, izrade mikroskopskih preparata, konzerviranja biološkog materijala, planiranja i postavljanja eksperimentalnih aparatura, korištenja mjernih instrumenata i sl.

Kombinacijom tradicionalnih i savremenih metoda i oblika rada, uz korištenje raznovrsnog vizuelnog materijala, učenik će steći trajna znanja i sposobnost da naučeno primjenjuje. Nastavnik treba da omogući učenicima da što više učestvuju u svakoj fazi časa. Uz to, treba da usmjerava učenike da samostalno koriste različite izvore znanja. O morfologiji, fiziologiji i ontogeniji životinja, posebno čovjeka, postoji mnogo različitog tekstualnog i slikovnog materijala. Dobro je učenike podsticati da ovaj materijal koriste prilikom učenja, alijevom i desnoma se ne zadržavaju samo na posmatranju određenih slika i sl. već ih upućivati na pravljenje različitih shema, pregleda, klasifikacija, zbirki...

Organiziranje raznih tribina, diskusija, prikupljanje i klasifikacija tekstova i slika sa interneta i sl. su aktivnosti koje su intelektualno podsticajne i treba ih koristiti za sistematizaciju usvojenih znanja.

NASTAVNI PROGRAM INFORMATIKA TREĆI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2

Godišnji broj nastavnih časova: 70

Opći i posebni ciljevi:

Promjene koje se u području informaciono-komunikacionih tehnologija događaju enormnom brzinom, kao i sve značajnije mjesto koje u svim segmentima svakodnevnog života zauzimaju tehnologije, rezultirale su time da se informatička pismenost danas smatra jednom od osnovnih vještina potrebnih za lični i profesionalni razvoj pojedinca. U skladu s dinamikom razvoja tehnoloških procesa i izvjesnih tehničkih inovacija, planirani nastavni sadržaji ovog predmeta moraju biti podložni izmjenama i dopunama, tako da ovaj program ostavlja dosta slobode u njegovoj realizaciji svim sudionicima procesa.

Treba težiti da se kod učenika razvije osnovna informatička pismenost, da se osposobe za primjenu savremenih tehnologija u komunikaciji, da pronalaze i koriste informacije, nasuprot isključivom usvajanju gotovih znanja. Informatičko obrazovanje treba da osposobi učenike za upotrebu savremenih informatičkih i komunikacionih tehnologija u svim nastavnim oblastima u okviru nastavnog procesa. Njihova univerzalna upotrebljivost otvara mogućnost prevazilaženja jaza između neformalnog i formalnog, kao i općeg i stručnog obrazovanja..

Kroz različite aktivnosti i oblike rada u okviru ovog predmeta, učenici razvijaju lične sposobnosti, a stiču znanja, vještine i navike koje im omogućavaju ukupan razvoj kao pripadnika savremenog društva. Naglasak informatičkog dijela ovog predmeta je na praktičnom znanju pa je veći dio nastavnih aktivnosti baziran na praktičnim vježbama uz asistenciju nastavnika. Takav način rada omogućava primjenu stečenog znanja kako u drugim predmetima srednje škole, tako i na studijima i na poslu.

Tema: Informacioni sistemi. (okvirno 6 nastavnih časova)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
Učenik treba da: – se upozna sa pojmom „informacioni sistemi“ – IS, – metodama i alatima za projektovanje IS.	<ul style="list-style-type: none"> • Pojam informacionog sistema i vrste. • Metode i alati projektovanja informacionih sistema. • Životni ciklus IS. (O) 	Biologija.

Didaktička uputstva i preporuke: Na primjerima životnog ciklusa prikazati probleme i rješenja prilikom kreiranja IS.

Ishodi učenja: Od učenika se očekuje da razumije složenost procesa kreiranja IS.

Tema: Upotreba i kreiranje baze podataka. (okvirno 26 nastavnih časova)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
Učenik treba: – naučiti koristiti gotove baze podataka, da im mijenja sadržaj i da ih prilagođava zadacima, – da zna kreirati samostalno bazu,	<ul style="list-style-type: none"> • Pojam i organizacija podataka u baze podataka, primarni/strani ključ, indeksiranje. • Tabele. 	Engleski jezik. Matematika.

povezati tabele da takva baza ispunjava zahtjeve zadatka.	<ul style="list-style-type: none"> • Vrste veze između tabela. • Upiti. • Forme. • Izvještaji. 	
---	--	--

Didaktička uputstva i preporuke: Na primjerima baze podataka pokazati tipove podataka, graditi objekte, pripremiti dosta vježbi da bi učenici shvatili kako se tabele povezuju i zašto, na kraju učenici treba da kreiraju samostalno bazu, popune podacima, kreiraju upite, forme i izvještaje.

Ishodi učenja: Od učenika se očekuje da zna koristiti bazu koju je neko kreirao i prilagoditi je zahtjevima svog zadatka, da zna kreirati jednostavnu bazu, upite, forme i izvještaje.

Tema: Kompjuterska grafika. (okvirno 19 nastavnih časova)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
Učenik treba da: <ul style="list-style-type: none"> – prepozna različite vrste grafike, – koristi program za manipulaciju <i>rasterskom</i> grafikom, – ugrađuje obrađene fotografije u video zapis, – kreira video zapis. 	<ul style="list-style-type: none"> • Osnovni pojmovi kompjuterske grafike. • Vrste i podjela. • Primjena alata za crtanje i obradu fotografija. • Crtanje i obrada fotografija. • Rad sa video zapisima. 	Matematika, Engleski jezik.

Didaktička uputstva i preporuke: Kroz što više primjera prikazati rad u *editorima* koji omogućavaju primjenu različitih efekata i alata nad grafičkim elementima. Preporuka je da se koristi *Gimp* i *Movie Maker*.

Ishodi učenja: Učenik treba da zna koristiti softvere za obradu grafike.

Tema: Dizajniranje *web* stranica. (okvirno 19 nastavnih časova)

Operativni ciljevi / ishodi učenja	Sadržaji programa / pojmovi	Korelacija s drugim nastavnim predmetima
Učenik treba da: <ul style="list-style-type: none"> – samostalno izradi <i>web</i> stranicu na određenu temu, – iskažu svoja interesovanja i izaberu temu za prezentiranje na internetu. 	<ul style="list-style-type: none"> • Pravila za dizajn stranica. • Kontrola boja teksta i pozadine. • Povezivanje stranica. • Postavljanje <i>web</i> komponenti na stranicu. • Objavljivanje stranice. 	Svi predmeti.

Didaktička uputstva i preporuke: Kroz vježbe i samostalni rad proširiti znanja iz programa za kreiranje *web* stranica. Učenici samostalno, u paru ili grupi kreiraju stranicu na određenu temu.

Preporuka je da se koristi *MS Front Page* ili *WordPress*.

Ishodi učenja: Učenici su osposobljeni da kreiraju *web* stranicu i pronađu najpovoljniji način za objavu stranice.

NASTAVNI PROGRAM GEOGRAFIJA TREĆI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2

Godišnji broj nastavnih časova: 70

Opći i posebni ciljevi programa

Opći ciljevi: produbljanje postojećih geografskih znanja iz regionalne geografije usvajanjem geografskih činjenica i praćenje relevantnih društvenogeografskih procesa i njihovih posljedica.

Posebni ciljevi: uspostavljanje uzročno-posljedične veze između prirodnogeografske osnove i društvenogeografskih procesa, izdvajanje regija sa specifičnim razvojnim problemima.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI / ISHODI PROGRAMA

Tema 1. Regionalna geografija svijeta. (okvirni broj nastavnih časova - 1)

1. Regionalna geografija svijeta: pojam regija.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
Učenik treba da: 1.1. <ul style="list-style-type: none"> • razumije predmet izučavanja regionalne geografije kao i naučnih disciplina, • zna metode i tehnike istraživanja i primjenu, • zna predmet istraživanja regionalne geografije, • poznaje pojam regije i principe regionalizacije, • poznaje praktičnu primjenu regionalizacije, • razvija svijest o dinamičnosti društvenogeografskih promjena i potrebe njihovog praćenja. 	1.1. <ul style="list-style-type: none"> • definicija, predmet, zadaci, podjela i razvoj regionalne geografije, • perspektive daljeg razvoja geografije, • mjesto u sistemu geografskih nauka, • metode i tehnike istraživanja, • praktična primjena, • pojam regije, principi i značaj regionalizacije. 	1.1. <ul style="list-style-type: none"> • Historija

Tema 2. Azija. (okvirno 20 nastavnih časova)

1. Azija: geografski položaj, osnovne FIZIČKO-GEOGRAFSKE odlike.
2. Azija: osnovne društvenogeografske odlike i regionalna podjela.
3. Jugozapadna Azija: položaj i FIZIČKO-GEOGRAFSKE odlike.
4. Jugozapadna Azija: stanovništvo, privreda, politička podjela.
5. Turska. Naftne zemlje.
6. Južna Azija: geografski položaj i FIZIČKO-GEOGRAFSKE odlike.
7. Južna Azija: stanovništvo, privreda, politička podjela.
8. Uloga i značaj Indije.

9. Jugoistočna Azija: geografski pregled regije.
10. Jugoistočna Azija: pregled država regije.
11. Istočna Azija: geografski pregled regije.
12. Kina i Japan: geografski prikaz država.
13. Srednja Azija: geografski pregled regije.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <p>2.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • analizira aspekte geografskoga položaja, • shvata prostornost i prirodnogeografsku raznolikost kontinenta, • izdvaja prirodnogeografske cjeline i upoređuje ih, • na osnovu ukupnosti prirodnogeografskih obilježja uviđa mogućnosti razvoja, vrši regionalizaciju, • izdvaja zone čestih prirodnih katastrofa; <p>2.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • analizira faktore i zakonitosti u razmještanju stanovništva, • vrši analizu strukturalnih obilježja i zna njihove karakteristike, • izdvaja zone civilizacije, • poznaje posljedice kolonijalizma, • shvata probleme proizašle iz kulturoloških razlika, • prati savremena migraciona kretanja, • prati savremena politička zbivanja, • diferencira prostor Azije po više društvenogeografskih aspekata, • poznaje političku podjelu Azije i izdvaja krizna područja; <p>2.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • geografska područja sa prirodnim bogatstvima, • poznaje njihovu eksploataciju i valorizaciju i dovodi ih u vezu s privrednim razvojem i odnosima sa širim okruženjem, • razumije i objašnjava razlike u stepenu ekonomskog razvoja, • izdvaja razvijene i problemske regije, • prepoznaje vodeće grane privrede pojedinih regija i upoređuje ih, 	<p>2.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geografski položaj Azije, • rasprostiranje kontinenta, • prirodnogeografske cjeline (reljefne, bioklimatske), • regionalizacija. <p>2.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Razmještanje stanovništva Azije, • strukturalna obilježja, • kulturne zone, • problemi kulturoloških razlika, • migracije, • politička podjela Azije. <p>2.3</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prirodni izvori azijskoga kontinenta, • strukturalna obilježja privrede, 	<p>2.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Biologija, Hemija. <p>2.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Historija. <p>2.3.</p>

<ul style="list-style-type: none"> • analizira elemente i faktore privrednog razvoja, • diferencira regione po stepenu ekonomskog razvoja, • razumije posljedice u stepenu ekonomske razvijenosti, • izdvaja velike ekonomske integracije i zna njihovu ulogu u ekonomskom povezivanju, • izdvaja države sa najvećim ekonomskim sistemima; <p>2.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • izdvaja ekonomski i tehnološki najrazvijenije države, • zna njihovu ulogu u savremenom svijetu, • razumije politički značaj pojedinih država i njihov uticaj na stabilnost u regionu. 	<ul style="list-style-type: none"> • infrastruktura, • regionalne specifičnosti i problemi privrednog razvoja; <p>2.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • razvijeni regioni i države Azije, • nosioci ekonomskog razvoja, • nosioci političkog razvoja, • uloga azijskih zemalja u savremenom svijetu (Kina, Japan, Indija, Saudijska Arabija, Izrael, Turska). 	<ul style="list-style-type: none"> • Historija. <p>2.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Historija.
---	---	---

Tema 3. Afrika. (okvirno 20 nastavnih časova)

1. Afrika: geografski pregled kontinenta. Istraživanje i upoznavanje.
2. Afrika: prirodnogeografske odlike.
3. Afrika: stanovništvo, privredni i društveni razvoj, regionalna podjela.
4. Sjeverna Afrika: geografski prikaz regije.
5. Sjeverna Afrika: Egipat i ostale države regije.
6. Istočna Afrika: geografski prikaz regije.
7. Istočna Afrika: pregled država regije.
8. Zapadna Afrika: geografski prikaz regije.
9. Zapadna Afrika: pregled država regije.
10. Centralna Afrika: geografski prikaz regije.
11. Centralna Afrika: pregled država regije.
12. Južna Afrika: geografski prikaz regije.
13. Južnoafrička Republika i ostale države regije.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <p>3.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • analizira aspekte geografskog položaja, • shvata prostornost i prirodnogeografsku raznolikost kontinenta, • izdvaja prirodnogeografske cjeline i upoređuje ih, • objašnjava pravilo zonalnosti i azonalnosti, • na osnovu ukupnosti prirodnogeografskih obilježja uviđa mogućnosti razvoja, vrši regionalizaciju; <p>3.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • analizira faktore i zakonitosti u razmještanju stanovništva, • vrši analizu strukturalnih obilježja i zna njihove karakteristike, • izdvaja zone civilizacije, • poznaje posljedice kolonijalizma, • shvata probleme proizašle iz kulturoloških razlika, • prati savremena migraciona kretanja, • prati savremena politička zbivanja, • diferencira prostor Afrike po više društvenogeografskih aspekata, • poznaje političku podjelu Afrike i izdvaja krizna područja; <p>3.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • geografska područja sa prirodnim bogatstvima, • poznaje njihovu eksploataciju i valorizaciju i dovodi ih u vezu sa privrednim razvojem i odnosima sa širim okruženjem, • razumije i objašnjava razlike u stepenu ekonomskog razvoja, • izdvaja razvijene i problemske regije, • prepoznaje vodeće grane privrede pojedinih regija i upoređuje ih, • analizira elemente i faktore privrednog razvoja, • diferencira regione po stepenu ekonomskog razvoja, • razumije posljedice u stepenu ekonomske razvijenosti, • izdvaja velike ekonomske integracije i 	<p>3.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geografski položaj Afrike, • rasprostiranje kontinenta, • prirodnogeografske cjeline (reljefne, bioklimatske), • regionalizacija. <p>3.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Razmještanje stanovništva na afričkom kontinentu, • strukturalna obilježja, • kulturne zone, • problemi kulturoloških razlika, • migracije, • politička podjela Afrike. <p>3.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prirodni izvori afričkog kontinenta, • strukturalna obilježja privrede, • infrastruktura, • regionalne specifičnosti i problemi privrednog razvoja, • uloga afričkih zemalja u razvoju Afrike (Egipat, JAR, Kongo). 	<p>3.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Biologija, Hemija. <p>3.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Historija. <p>3.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Historija.

<p>zna njihovu ulogu u ekonomskom povezivanju, izdvaja države sa najvećim ekonomskim sistemima,</p> <ul style="list-style-type: none"> • poznaje kulturološke i privredne specifičnosti Egipta, JAR, Konga. 		
--	--	--

Tema 4. Amerika. (okvirno 20 nastavnih časova)

1. Amerika: geografski položaj, otkriće i naseljavanje, podjela.
2. Sjeverna Amerike: FIZIČKO-GEOGRAFSKE odlike kontinenta.
3. Sjeverna Amerika: stanovništvo (stare civilizacije), regionalne različitosti i regionalna podjela.
4. SAD: položaj, prirodne odlike.
5. SAD: stanovništvo, privreda i naselja.
6. Kanada: geografski prikaz države.
7. Srednja Amerika: geografski prikaz država.
8. Meksiko i ostale zemlje regije.
9. Južna Amerika: prirodnogeografske odlike kontinenta.
10. Južne Amerika: stanovništvo, privreda, politička podjela.
11. Brazil: položaj, regije, prirodnogeografske i društveno-ekonomske odlike.
12. Argentina: položaj, prirodnogeografske i društveno-ekonomske odlike.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <p>4.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • analizira aspekte geografskog položaja Angloamerike, • shvata prostornost i prirodnogeografsku raznolikost kontinenta, • izdvaja reljefne i bioklimatske cjeline i vrši komparaciju, • na osnovu ukupnosti prirodnogeografskih obilježja uviđa mogućnosti razvoja, vrši regionalizaciju; <p>4.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • zna proces naseljavanja Angloamerike i povezuje ga sa dešavanjima na drugim kontinentima, • objašnjava proces nastanka američke nacije i odnos prema pojedinim etničkim i rasnim grupama, 	<p>4.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geografski položaj Angloamerike, • prostornost, • prirodnogeografske karakteristike i specifičnosti (reljefne cjeline, bioklimatske osobine), • regionalizacija. <p>4.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Proces naseljavanja Angloamerike, 	<p>4.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Biologija, Hemija. <p>4.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Historija.

<ul style="list-style-type: none"> • dovodi u vezu razmještaj stanovništva sa prirodno–geografskim uslovima i društveno–geografskim procesima, • analizira strukturalna obilježja stanovništva, • prati savremene migracione tokove, • izgrađuje stav prema globalizaciji američke kulture; <p>4.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • zna razmještaj prirodnih potencijala i njihov uticaj na strukturu i razvoj privrede, • analizira faktore privrednog razvoja Angloamerike, • upoznat je s regionalnim specifičnostima u razvoju, • povezuje savremene društveno–geografske procese sa prostornim razvojem, • izdvaja privredno najznačajnije prostore, • analizira značaj i ulogu SAD u svjetskoj privredi i procesu globalizacije svijeta, • izgrađuje kritički odnos prema aktualnim dešavanjima; <p>4.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • analizira aspekte geografskog položaja, • shvata prostornost i prirodnogeografsku raznolikost kontinenta, • izdvaja prirodnogeografske cjeline i upoređuje ih, • uviđa geografske zakonitosti i razumije pravilo zonalnosti i azonalnosti, • na osnovu ukupnosti prirodnogeografskih obilježja uviđa mogućnosti razvoja, vrši regionalizaciju; <p>4.5.</p> <ul style="list-style-type: none"> • zna proces naseljavanja Angloamerike i povezuje ga sa dešavanjima na drugim kontinentima, • zna karakteristike civilizacija Maja, Inka i Asteka, • objašnjava proces naseljavanja i formiranja država, • dovodi u vezu razmještaj stanovništva sa prirodno–geografskim uslovima i društveno–geografskim procesima, • analizira strukturalna obilježja stanovništva, • zna posljedice kolonizacije na promjene u kulturološkim odlikama kontinenta, • prati savremene migracione tokove, 	<ul style="list-style-type: none"> • mješanje naroda i kultura, • formiranje država, • razmještaj stanovništva, • strukturalna obilježja stanovništva, • savremeni migracioni tokovi, • kulturološkeo dlike, • politička podjela. <p>4.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prirodni potencijali Angloamerike, • faktori razvoja • struktura privrede, • regionalne specifičnosti, • uticaj industrijalizacije na razmještaj stanovništva i formiranje megalopolisa, • faktori političke moći i uticaj SAD-a u svijetu. <p>4.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geografski položaj Latinske Amerike, • rasprostiranje kontinenta, • prirodnogeografske cjeline (reljefne, bioklimatske), • regionalizacija. 	<p>4.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Historija. <p>4.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Historija.
---	--	---

<ul style="list-style-type: none"> • analizira posljedice političke nestabilnosti; <p>4.6.</p> <ul style="list-style-type: none"> • analizira razmještaj i značaj prirodnih bogatstava za razvoj privrede, • upoređuje strukturu privrede i stepen razvoja pojedinih regija Latinske Amerike , • zna i analizira posljedice industrijalizacije i urbanizacije, uticaj stranog kapitala, • uviđa potencijal i ulogu pojedinih država u svijetu, • izdvaja razvojne probleme. 	<p>4.5.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Stare civilizacije Latinske Amerike, • proces naseljavanja i formiranja država, • razmještaj stanovništva, • strukturalna obilježja, • posljedice kolonizacije, • kulturološke odlike, • savremene migracije, • politička podjela. <p>4.6.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prirodni potencijali Latinske Amerike, • struktura i razvoj privrede, • regionalni problemi i specifičnosti, • posljedice industrijalizacije i urbanizacije • uticaj stranog kapitala, • specifičnosti privredno najznačajnijih država (Meksiko, Brazil, Argentina). 	<p>4.5.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Historija. <p>4.6.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Historija.
---	---	---

Tema 5. Australija i Okeanija. (okvirno 6 nastavnih časova)

1. Australija: otkriće, geografski položaj, FIZIČKO-GEOGRAFSKE odlike.
2. Australija: stanovništvo, doseljavanje, privreda.
3. Australija: karakteristične regije i njihov značaj.
4. Novi Zeland i Okeanija: osnovne geografske odlike.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <p>5.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • analizira geografski položaj Australije i 	<p>5.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geografski položaj Australije, 	<p>5.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Biologija.

<p>Okeanije,</p> <ul style="list-style-type: none"> • zna prirodno–geografske odlike, upoređuje i vrši regionalizaciju, • poznaje prirodna bogatstva i dovodi ih u vezu sa strukturom i razvojem privrede; <p>5.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • zna proces i etape u naseljavanju Australije, • zna porijeklo stanovništva Australije, Novog Zelanda i Okeanije, autothone kulture, • analizira odnose starosjedilaca i doseljenika, • dovodi u vezu prirodne uslove i uviđa zakonitosti razmještaja stanovništva, • analizira strukturalna obilježja stanovništva, • izdvaja koncentracije stanovništva i naselja i objašnjava faktore koncentracije, • prati savremene promjene u imigracionoj politici Australije, • izdvaja faze u privrednom razvoju i zna faktore razvoja, • prati savremene promjene u valorizaciji i razvoju prostora. 	<p>Novog Zelanda i Okeanije,</p> <ul style="list-style-type: none"> • prirodnogeografske odlike i prirodna bogatstva, • prirodnogeografska regionalizacija. <p>5.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Naseljavanje Australije, • porijeklo stanovništva, • zone civilizacije, • prostorni razmještaj stanovništva, • strukturalna obilježja stanovništva, • savremene promjene u migracionoj politici • razvoj i struktura privrede, • Australija, Novi Zeland i Okeanija u savremenom svijetu. 	<p>5.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Historija.
---	--	--

Tema 6. Polarne oblasti. (okvirno 3 nastavna časa)

1. Polarne oblasti: Arktik i Antartik.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <p>6.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • analizira geografski položaj Arktika i Antarktika, • zna prirodno-geografske odlike, • poznaje prirodna bogatstva polarnih oblasti; <p>6.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • zna proces i etape u istraživanju polarnih oblasti, • zna porijeklo stanovništva Arktika, • dovodi u vezu prirodne uslove i uviđa zakonitosti razmještaja stanovništva, • prati savremene promjene u valorizaciji i razvoju prostora, • analizira posljedice „globalnog otopljanja“ 	<p>6.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geografski položaj Arktika i Antarktika, • prirodno-geografske odlike i prirodna bogatstva. <p>6.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Istraživanje Arktika i Antarktika, • naseljavanje Inuita na područje Arktika, • značaj Antarktika. 	<p>6.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Biologija. <p>6.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Historija.

NASTAVNI PROGRAM HISTORIJA TREĆI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2

Godišnji broj nastavnih časova: 70

Opći i posebni ciljevi programa:

- usvajanje osnovnih znanja o historiji kao nauci i nastavnom predmetu;
- razvijanje sposobnosti razumijevanja istorijskog/historijskog/povjesnog vremena, prostora i upotrebe historijske literature i terminologije;
- upoznavanje učenika sa svim vrstama historijskih izvora, kao i sa njihovom kritičkom procjenom;
- upoznavanje sa značajnim događajima, procesima i ličnostima političke, ekonomske i kulturne historije, koje su obilježile određene historijske/historijske/historijske epohe;
- afirmiranje sadržaja iz nacionalne historije kojima se ostvaruje razvoj nacionalnog identiteta;
- razvijanje sposobnosti kritičkog i historijskog mišljenja i logičkog zaključivanja;
- njegovanje demokratskih oblika ponašanja, vjerske i nacionalne tolerancije;
- osposobljavanje učenika za nastavak školovanja i proces cjeloživotnog učenja.
- osposobljavanje učenika za spoznaju uzročno-posljedičnih veza i vrednovanje izvora;
- shvatanje sadašnjosti kao posljedice historijskog razvoja društva;
- oblikovanje vlastitog argumentiranog stajališta i interpretacije, raspravljanje otvoreno i konstruktivno te uvažavanje različito utemeljene perspektive i percepcije o prošlosti;
- razumijevanje profesionalnoetičkih normi i vrijednosnih aspekata povezanih s proučavanjem historije i temeljem kojim učenik oblikuje lični sistem vrijednosti, stavova i uvjerenja;
- razumijevanje važnosti očuvanja kulture i historijske baštine kao nositelj informacija o prošlosti.

Operativni ciljevi

Operativni ciljevi proizilaze iz općih ciljeva i usmjereni su na učenika. Pokazuju šta učenik treba da nauči, sazna, postigne i treba da uradi.

Objedinjuju:

- 1) sadržajne (pojmovi, principi, zakonitosti),
- 2) procesne ciljeve (razne kognitivne i komunikacijske sposobnosti i kompetencije),
- 3) služi kao osnova za definiranje standarda znanja.

Predložene aktivnosti proizilaze iz postavljenih ciljeva i upućuju na procese i radnje putem kojih učenik ostvaruje cilj.

Pojmovi koje bi učenici trebalo da usvoje kao dio općeg obrazovanja i koji čine osnovu za učenje historije kasnijih epoha (u starijim razredima).

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI / ISHODI PROGRAMA

Tema: Uspon Evrope od XV do XVIII stoljeća.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<ul style="list-style-type: none"> • Učenik treba da: • definiira koji vremenski period obuhvata razdoblje novog vijeka; • razumije značaj naučno-tehničkih dostignuća; 	Uspon Evrope od XV do XVIII stoljeća: naučno - tehnička otkrića; kompas; karavela; konkvistadori; kolonije; manufakture; kapitalizam; buržoazija; nadnica; najamni radnik; humanizam;	Bosanski jezik i književnost: <ul style="list-style-type: none"> • djela italijanskih pisaca i pjesnika (Dante Aligijeri – Božanstvena komedija, Frančesko Petrarca,

<ul style="list-style-type: none"> • objasni uzroke i posljedice velikih geografskih otkrića; • navede imena najznačajnijih moreplovaca; • poznaje osnovne karakteristike kapitalističke proizvodnje; • uoči razliku između buržoaske i radničke klase; • shvati kakva je razlika između starog i novog pogleda na svijet, odnosno, da ukaže na razloge novih pojava u kulturi; • nabroji najistaknutije predstavnike humanizma i renesanse; • objasni uzroke koji su doveli do pojave vjerskih pokreta; • se upozna sa osnovnim karakteristikama apsolutne monarhije; • ukaže na specifičnosti buržoaskih revolucija; objasni pojam prosvjetiteljstva; • uporedi apsolutizam u Austriji, Pruskoj i Rusiji, <ul style="list-style-type: none"> • navede i objasni razdoblje migracije Roma. 	<p>renesansa; reformacija; protestantizam; kalvinizam; protureformacija; jezuiti; inkvizicija; apsolutizam; apsolutna monarhija; prosvijećeni despoti.</p>	<p>Đovani Bokačo – Dekameron).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geografija: <ul style="list-style-type: none"> • migracije stanovništva; - kolonizacija; - otkriće novog kontinenta. • Matematika, Fizika: <ul style="list-style-type: none"> - poznati matematičari, fizičari, astronomi, naučnici o prirodi (Nikola Kopernik, Đordano Bruno, Galileo Galilej...); - naučno - tehnička Dostignuća; poznati matematičari, fizičari, astronomi, naučnici o prirodi. • Sociologija: <ul style="list-style-type: none"> državno i društveno uređenje; zakonodavna djelatnost društveni odnosi. <p>Likovna kultura:</p> <ul style="list-style-type: none"> • slikarstvo; - vajarstvo; - poznati graditelji; slikari i vajari (Leonardo da Vinči, Mikelandelo Buonaroti, Rafael Santi, Tician...). <p>Likovna i Muzička kultura:</p> <ul style="list-style-type: none"> • grčka umjetnost (arhitektura, vajarstvo, slikarstvo); • arheološki lokaliteti; • kulturno-historijski spomenici.
---	--	---

Tema: Južnoslavenski narodi pod vlašću Turske i Habsburške Monarhije od XVI do XVIII stoljeća.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<ul style="list-style-type: none"> • Učenik treba da: • obrazloži kakvo je bilo državno i društveno uređenje Osmanskog carstva; • zna koji su narodi na Balkanskom poluostrvu primili islam; • opiše Prvu i Drugu seobu Srba; • uoči razliku u načinu života u Srbiji i Crnoj Gori za vrijeme osmanske vlasti; • razumije ulogu Pečke patrijaršije i njen odnos prema osmanskoj vlasti i carigradskoj patrijaršiji; • objasni uzroke koji su doveli do opadanja privrednog i društvenog razvoja južnoslavenskih zemalja; • navede oblike otpora pokorenog hrišćanskog stanovništva prema osmanskoj vlasti; • shvati kakav je bio položaj Srba i Hrvata pod vlašću Habsburške monarhije i Mletačke republike; • objasni seobe Srba i njihov položaj u Vojnoj krajini, Civilnoj Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji; <ul style="list-style-type: none"> • objašnjava kako je osmansko društveno i državno uređenje uvedeno u Bosni nakon pada pod osmansku vlast; • objašnjava karakteristike privrednog razvoja, nastanak gradova i razvoj gradske privrede; • objašnjava vjerske 	<p>Južnoslavenski narodi pod vlašću Turske i Habsburške Monarhije od 16. do 18. vijeka; spahija; kuluk; timar; zijamet; has; janjičar; harač; danak u krvi, sultan; divan; veliki vezir; vezir; paša; begler - beg; ejalet; sandžak-beg; sandžak; kadija; raja; islamizacija; čitluk; čitluk-sahibija; čifčija; Bečkirat; Velika seoba Srba; Pečka patrijaršija; palanka, mahala; čaršija; džamija; han; zulum; hajduci; jatak; harambaša; barjaktar; uskoci; Vojna krajina; Mletačka republika; Kandijski rat; Dubrovnik konkordat, ekskomunikacija, jeres, franjevci, dominikanci, Sabor u Cetinu 1526. i Dubravi 1527. i mir u Velikom Varadinu, bitka kod Sigeta, bitka kod Siska, ostatci ostataka, mir u Srijemskim Karlovcima, mir u Požarevcu, pragmatička sankcija, Bartol Kašić, Ivan Gundulić, Faust Vrančić, Ruđer Bošković.</p>	<p>Bosanski jezik i književnost:</p> <ul style="list-style-type: none"> • epska književnost; - biografije. <p>Sociologija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - državno i društveno uređenje; - zakoni. <p>Demokratija i ljudska prava:</p> <ul style="list-style-type: none"> - oblici državnog i društvenog uređenja, ljudska prava; - historija religija. <p>Geografija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - migracije stanovništva. <p>Likovna kultura:</p> <ul style="list-style-type: none"> - arhitektura, vajarstvo, slikarstvo; - kulturno-historijski spomenici.

<p>prilike, pojavu islama i dolazak Jevreja (bosanski vjerski četverougao);</p> <ul style="list-style-type: none"> • istražuje ključne pojave i procese u društvu nastale u Bosni u vrijeme osmanske vlasti; • objasni početak krize Osmanske države, uzroke i posljedice; • poznaje i opiše hrvatsku odbranu od Osmanlija; • naznači i objasni odnose Hrvata i Habsburgovaca; • opiše hrvatske krajeve pod osmanskim i mletačkom vlašću, • objasni naziv „Reliquiae reliquiarum...“; • objasni uzroke i posljedice Zrinsko-Frankopanskog otpora bečkom centralizmu, • objasni i pokaže promjene granica nakon Dugog bečkog rata, te nakon potpisivanja mira u Požarevcu, • opiše kulturni razvoj Hrvata u XVI i XVII stoljeću. 		
--	--	--

Tema: Revolucionarna građanska Evropa i svijet krajem XVII i početkom XIX stoljeća

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa /Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • poznaje najznačajnija tehnička otkrića, krajem XVII i početkom XIX stoljeća; • uoči promjene u strukturi društva; • ukaže na uzroke koji su doveli do rata za nezavisnost sjevernoameričkih kolonija; • upozna društvene i političke prilike u Francuskoj uoči i tokom revolucije; • objasni u čemu je značaj Francuske buržoaske revolucije; 	<p>Revolucionarna i građanska Evropa i svijet krajem XVIII i početkom XIX stoljeća; Industrijska revolucija; „leteći“ čunak; gvozdeni mehanički razboj; parna mašina; parobrod; Stivensova lokomotiva; telegraf; „bostonska čajanka“; Dekleracija nezavisnosti; staleži u Francuskoj; Bastilja; Dekleracija o pravima čovjeka i građanina; fejanji; Žirondinci; jakobinci; Maksimilijan Robespjer; jakobinska diktatura; termidorci;</p>	<p>Bosanski jezik i književnost.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Filozofija: - poznati filozofi i razvoj filozofske misli. <p>Sociologija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - državno i društveno uređenje; - zakoni. <p>Demokratija i ljudska prava:</p> <ul style="list-style-type: none"> - državno i društveno uređenje; - ljudska prava. <p>Matematika, Fizika:</p> <ul style="list-style-type: none"> - poznati matematičari, fizičari, naučnici; - naučno-tehnička

<ul style="list-style-type: none"> • shvati kakve su promjene nastale u Francuskoj nakon pada jakobinaca; • razumije kakav je bio karakter Napoleonove vladavine; • zna odluke Bečkog kongresa i ulogu Svete alijanse; • opiše koji su događaji prouzrokovali početak revolucija u Evropi 1848/49. godine; • navede specifičnosti i značaj revolucionarnih zbivanja 1848/49. godine; • analizira događaje koji su doveli do ujedinjenja Italije i ujedinjenja Njemačke; • obrazloži kako je nastala Austro - Ugarska. 	Direktorijum; Napoleon Bonaparta; Bečki kongres; Sveta alijansa; Drugo carstvo; Meternih; Fridrih Viljem; „Mlada Italija“; Đuzepe Garibaldi; Lajoš Košut; Srpska Vojvodina; radnički pokret; utopijski socijalizam; Karl Marks i Fridrih Engels; Pijemont; Viktor Emanuel; Pruska; Bizmark; Bahov apsolutizam; Austro – Ugarska nagodba.	dostignuća. Likovna kultura: - kulturno-historijski spomenici.
--	--	--

Tema: Balkanski narodi krajem XVIII i na početku XIX stoljeća.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
Učenik treba da: <ul style="list-style-type: none"> • opiše prilike u Beogradskom pašaluku uoči Prvog srpskog ustanka; • objasni karakteri značaj Prvog i Drugog srpskog ustanka; • shvati društveno-političke prilike u Srbiji za vrijeme vladavine kneza Miloša Obrenovića; • navede kakav je napredak doživjela Srbija za vrijeme ustavobraniteljske vladavine; • uoči značaj vladavine kneza Mihaila Obrenovića; • vrednuje značaj srpskih stvaralaca i razvoj kulture kod Srba do sredine XIX stoljeća; • obrazloži kako je 	Nacionalni pokreti na Balkanu; fermani; Porta; dahije; „sječa knezova“; Karađorđe; Praviteljstvu jušči sovjet; popečiteljji; Vrhovni zemaljski sud; magistrati; Velika škola; Miloš Obrenović; Sporazum Miloš-Marašli Ali-paša; hatišerifi; Državni savjet; Mihailo Obrenović; ustavobraniteljji; Načertanije; Svetoandrejska skupština; Zahtijevanja naroda; Prvi balkanski savez; Namjesnički ustav; San-Stefanski ugovor; Berlinski kongres; prosvjetiteljji; Matica srpska; glavari; Petar I Petrović; Petar II Petrović Njegoš; Senat; Gvardija; perjanička garda; knez Danilo Petrović;	Bosanski jezik i književnost: <ul style="list-style-type: none"> • romantizam; - književna djela Vuka Stefanovića Karadžića, Branka Radičevića, Đure Daničića, Đure Jakšića, Petra II Petrovića Njegoša... Sociologija: <ul style="list-style-type: none"> - državno i društveno uređenje; - zakoni. Demokratija i ljudska prava: <ul style="list-style-type: none"> - državno i društveno uređenje; - zakoni i ustavi; - ljudska prava. Likovna kultura i Muzička kultura: <ul style="list-style-type: none"> - slikarstvo (barok, rokoko, klasicizam); - poznati slikari (Teodor Kračun, Arsa

<p>došlo do stvaranja crnogorske države;</p> <ul style="list-style-type: none"> • poznaje prilike u hrvatskim zemljama početkom XIX stoljeća; • objasni programe političkih stranaka u Hrvatskoj u XIX stoljeća objasni banovanje Josipa Jelačića i njegovu ulogu u revolucionarnim godinama; • uočava značaj očuvanja hrvatskoga identiteta kroz očuvanje jezika; • vrednuje značaj hrvatskih stvaralaca i razvoj kulture kod Hrvata; • poznaje prilike u Bosanskom pašaluku u prvoj polovini XIX stoljeća; • zna osnovne uzroke buna i ustanaka u Bosni i Hercegovini od 1831. do 1858. godine; <ul style="list-style-type: none"> • uočava krizu Osmanskog carstava i pokušaj reformi; Razumije stanje u Bosni i otpor Reformama; <ul style="list-style-type: none"> • shvata uzroke Pokreta za autonomiju kao i negove posljedice; • shvata značaj pokreta za razvijanje osjećaja posebnosti i specifičnosti BiH; • objašnjava odnos velikih sila prema Osmanskom carstvu i istočno pitanje. 	<p>kapetanije; Zakonik; islamizacija; pašaluk; vezir; aga; beg; spahiluk; čitluk; nizam; „Zmaj od Bosne“. Ljudevit Gaj, Ivan Kukuljević Sakcinski, grof Janko Drašković „DISERTACIJA“ Matica ilirska „Danica“; Mađaroni, Srpanjske žrtve.</p>	<p>Teodorović, Katarina Ivanović...);</p> <ul style="list-style-type: none"> - prvi orkestri u Srbiji; - muzičko stvaralaštvo; - kulturno-historijski spomenici.
--	---	---

Tema: Južnoslavenski narodi od 50-ih godina XIX stoljeća do Berlinskog kongresa.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • objasni opće prilike u Osmanskom carstvu i u Bosni i Hercegovini; • se upozna sa reformama u Osmanskom carstvu; • prikaže odnos hrišćaskog i muslimanskog stanovništva; 	<p>Južnoslavenski narodi 50-ih godina XIX stoljeća do 1878. godine: Hatišerif od Gilhane; bosanski franjevci: Omer-paša Latas; ustanak hrišćana; Luka Vukalović; Pecijina buna; „Nevestinjska puška“; Petar Mrkonjić; Berlinski kongres; druga vladavina</p>	<p>Bosanski jezik i književnost:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pjesnička djela; - romani. <p>Sociologija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - državno i društveno

<ul style="list-style-type: none"> • se upozna sa bunama i ustancima u Bosni i Hercegovini; • zna šta je izazivalo seobe i bune hrišćana; • shvati uzroke koji su doveli do Hercegovačkog i bosanskog ustanka 1875. godine; • objasni zašto je ustanak od 1875. godine dobio ime Nevesinjska puška i ko su vođe ustanka; • se upozna sa drugom vladavinom Mihaila Obrenovića; • pokuša da riješi povod za Mihailovo ubistvo; • analizira stanje u Srbiji poslije Mihailove smrti; • opiše period vladavine namjesništva; • razumije nacionalnu politiku koju je vodio Mihailo Obrenović od 1860. do 1868. godine; • objasni karakteristike vladavine M. Obrenovića; • analizira pojam germanizacije i zna da ga objasni; • objasni značaj Sabora, rad Političkih stranaka i politički životu Hrvatskoj; razumije Hrvatsko-ugarsku nagodbu; • objasni Starčeviću i Kvaternikovu misao hrvatskog državnog prava; • objasni Štrosmajerov austroslavizam, panslavizam i jugoslavenstvo; • navede karakteristike banovanja Ivana Mažuranića; • analizira uzroke koji su doveli do Rakovačke bune; • objasni stanje u Sloveniji u vrijeme Bahovog apsolutizma; • upozna se sa stanjem u Sloveniji poslije Bahovog apsolutizma; • shvati položaj naroda u Makedoniji; • razumije bugarsku, 	<p>Mihaila Obrenovića; Zakon o uređenju državne uprave; Zakon o narodnoj vojsci; namjesništvo; Ustav; germanizacija; Bahov apsolutizam; centralizam; Sabor; političke stranke; Josip Juraj Štrosmajer; Ivan Mažuranić; Ante Starčević; Eugen Kvaternik Hrvatsko-ugarska nagodba; Fran Levstik; tabori; ideja Vilajetski ustav, Omer paša Latas, Saferska uredba.</p>	<p>uređenje;</p> <ul style="list-style-type: none"> - zakoni. <p>Demokratija i ljudska prava:</p> <ul style="list-style-type: none"> - državno i društveno uređenje; - zakoni i ustavi; - ljudska prava. <p>Geografija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - teritorije Osmanskog carstva; - migracije; - reljef; - struktura stanovništva; - granice Habsburške Monarhije.
---	--	--

<p>srpsku i grčku propagandu;</p> <ul style="list-style-type: none"> • objasni vladavinu kneza Danila od 1851. godine do 1858. godine; • shvati koji su razlozi pomaganja hercegovačkim ustanicima što je Crnu Goru uvelo u rat sa Osmanlijama; • razumije značaj pobjede na Grahovu 1858. i posljedice te pobjede; • analizira prvi period vladavine kneza Nikole Petrovića od 1860. do 1878.; • upozna ulogu Omer-paše Latasa u Crnoj Gori. 		
--	--	--

Didaktička uputstva i preporuke

Potrebno je u realizaciji nastave predvidjeti primjenu različitih metoda i oblika rada i korištenje odgovarajućih nastavnih sredstava. Izbor nastavnih metoda treba uskladiti sa sadržajem programa, mentalnim uzrastom učenika, njihovim znanjima i interesovanjima, kao i uslovima u kojima se nastava Historije realizira. Potrebno je, takođe, animirati i podsticati učenike na samostalno izvođenje zaljučaka, vođenje razgovora, korištenje i analizu historijskih izvora, historijskih karata, shema, grafikona i materijala koje mogu pronaći na internetu. Određen broj časova, obavezno planirati za posjete muzejima, arhivima, arheološkim lokalitetima ili posjetama kulturno-historijskim spomenicima. Nastavu Historije osvježiti zanimljivostima iz života značajnih ličnosti iz prošlosti.

OKVIRNI PLANA RADA ZA TREĆI RAZRED

1. Humanizam i renesansa.
2. Nastanak i razvoj kapitalizma.
3. Velika geografska otkrića, njihove posljedice.
4. Civilizacije Novog svijeta.
5. Reformacija - uzroci, tok i širenje.
6. Katolička reakcija i vjerski ratovi.
7. Španija i revolucija u Nizozemskoj.
8. Francuska apsolutna monarhija.
9. Engleska u XVI stoljeću, buržoaska revolucija, Slavna revolucija.
10. Rusija u XVI i XVII stoljeću.
11. Osmanska država u XVI i XVII stoljeću.
12. BiH u XVI i XVII stoljeću.
13. Srbija u XVI i XVII stoljeću.
14. Hrvatska u XVI i XVII stoljeću.
15. Prva industrijska revolucija.
16. Prosvijećeni apsolutizam – Austrija.
17. Prosvijećeni apsolutizam – Pruska.
18. Prosvijećeni apsolutizam – Rusija, Petar Veliki i Katarina Velika.
19. Nastanak i razvoj SAD-a.
20. Francuska buržoaska revolucija.

21. Evropa u doba Napoleonovih ratova.
22. Bečki kongres.
23. Prvi srpski ustanak.
24. Drugi srpski ustanak
25. Hrvatski narodni preporod.
26. Autonomni pokret u BiH.
27. Hercegovina od 1832 - 1851. godine.
28. Crna Gora u prvoj polovini XIX stoljeća.
29. Revolucionarna 1848. godina (Francuska i Italija).
30. Revolucionarna 1848. godina (Njemačka i Austrija).
31. Revolucionarna 1848. godina (Hrvatska i Vojvodina)
32. Razvoj radničkog pokreta i socijalističke misli u Evropi.
33. Druga industrijska revolucije.
34. Engleska u drugoj polovini XIX stoljeća.
35. Francuska u drugoj polovini XIX stoljeća.
36. Ujedinjenje Italije.
37. Ujedinjenje Njemačke.
38. Rusija u drugoj polovini XIX stoljeća.
39. Građanski rat u SAD.
40. Dualizam u Austro - Ugarskoj monarhiji.
41. Hrvatska 1850 – 1878. godine.
42. Agrarno pitanje u BiH 1840 - 1875. godine.
43. Srbija u periodu 1840 – 1878. godine.

NASTAVNI PROGRAM

LOGIKA

TREĆI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 1

Godišnji broj nastavnih časova: 35

SVRHA I CILJ

Cilj je nastave logike da učenike uvede u filozofski način mišljenja i razvije njihovu sposobnost kritičkog pristupa svijetu. Logika kao filozofska disciplina zahtijeva da učenici savladaju i neke od osnovnih filozofskih termina, da ih se uputi na filozofski rječnik. U skladu s time potrebno je pozivati se na određena historijska određenja i rješenja i napraviti svojevstan uvod u samu filozofiju radi jednostavnijeg shvatanja i prihvatanja pojma logike. Težište je svakako tek na filozofskoj disciplini, a ne filozofiji, dakle logici koja se bavi istinitim i ispravnim mišljenjem.

Logika kao filozofska disciplina o oblicima valjane misli i metodama spoznaje potrebna je kao oruđe vladanja jezikom, iskazivanja misli, zaključivanja i spoznavanja, ne samo u obrazovnim i naučnim djelatnostima već je nezaobilazna i u svakodnevnom životu. Stoga logiku treba držati samim temeljem svakog obrazovanja.

Opći ciljevi i zadaci nastave logike jesu doprinos razvoju potpune ličnosti učenika (u obrazovnom i odgojnom smislu), učenici upoznaju oblike i principe istinitog mišljenja što prvenstveno vodi njihovom osposobljavanju za jasno, kritičko i apstraktno mišljenje; logika učenicima pruža pomoć u shvatanju nastavnog sadržaja drugih predmeta jer svaka nauka predstavlja sistem logično povezanih misli, te je razumijevanje njihove logike uslov za razumijevanje same srži drugih sadržaja, odnosno predmeta; učenici koriste poznate činjenice, generalizacije, intelektualne vještine i sposobnosti u sticanju novih znanja; logika osigurava optimalne uslove za razvoj intelektualnih vještina i sposobnosti, te osposobljava učenike za samoinicijativno i samostalno istraživanje.

Posebni zadaci i ciljevi nastave Logike jesu omogućiti učenicima sticanje općeg naučnog znanja iz područja logike s posebnim osvrtom na gnoseologiju u kojoj se utvrđuju kriteriji, izvori i mogućnosti spoznaje, formalni i materijalni kriteriji istine, prisutni u naukama i historiji filozofije. Učenici trebaju razviti vještine i sposobnosti kritičkog mišljenja, razumijevanja i primjene zaključivanja iz naučnih podataka, formuliranja hipoteza i njihovog dokazivanja

PROGRAMSKA GRAĐA

ZADAĆE/OPERATIVNI CILJEVI

Nastavni predmet Logike treba učenike naučiti iskazivanju misli ne učeći po pravilima, nego po oblicima pravilnog iskazivanja misli.

Učenici trebaju upoznati predmet Logiku kao filozofsku disciplinu; poznavati i obrazlagati podjelu logike; poznavati razliku između mišljenja i misli; poznavati osnovne forme mišljenja i misli; razlikovati istinito od ispravnog mišljenja; razlikovati empirijske od teorijskih nauka; razumjeti specifičnost položaja logike u odnosu na druge filozofske discipline; razvijati sposobnost logičkog zaključivanja; samostalno dopunjavati uvodnu definiciju logike na temelju spoznajnih sadržaja; razumjeti i obrazlagati vezu između spoznaje i istinitog mišljenja; razumjeti i obrazlagati razliku između spoznaje i znanja; poznavati osnovne kriterije spoznaje i znati ih primijeniti na konkretnim primjerima; obrazložiti povezanost izvora i vrste spoznaje; razlikovati razine logičkog opravdanja različitih vrsta spoznaje; poznavati i obrazlagati simboličku funkciju jezika i mišljenja; obrazložiti značaj jezika i mišljenja za ljudsku komunikaciju; razumjeti i tumačiti osnovne teorije istine; razumjeti i tumačiti pojmove kao najznačajniju vrstu simbola; povezivati pojmove s biti stvari; razlikovati pojam i termin, opseg i sadržaj pojma i denotaciju i konotaciju termina; poznavati različite klasifikacije pojmove; razumjeti značaj kategorija; razumjeti i tumačiti različite vrste odnosa među pojmovima; određivati i razlikovati definiciju i klasifikaciju; razvijati sposobnost uočavanja, razlikovanja i identificiranja; razlikovati suđenje i sud; poznavati osnovne karakteristike sudova i podjele koje se izvode na osnovu njih; razumjeti odnose među sudovima; analizirati osnovne zakone mišljenja i njihov položaj u savremenoj logičkoj teoriji; primjenjivati logička znanja na konkretnim primjerima; razvijati analitičke i sintetičke sposobnosti mišljenja; shvatati pojam zaključka i razumjeti njegovu strukturu; razlikovati neposredne i posredne zaključke; učiti zaključivati po logičkom kvadratu; razumjeti strukturu

deduktivnog zaključka; shvatati prirodu analogijskog zaključka; znati i prepoznati logičke greške; razvijati sposobnost rješavanja problema; shvatati imanentne vrijednosti nauke; razlikovati naučnu spoznaju od drugih vrsta spoznaje; razlikovati opis, objašnjenje, predviđanje; razlikovati naučno otkriće i tehnički izum; upoznati se s logikom dokaza; razumjeti i tumačiti naučni problem postavljanja hipoteza; razvijati sposobnost logičkog zaključivanja.

SADRŽAJ I OPERATIVNI CILJEVI / ISHODI UČENJA:

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>1. Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Objasniti pojam logike i značaj iste za razvoj nauke i naučne misli <p>1.1. Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Analizirati i objasniti smisao i značenje pojma logičan - Objasniti značenje pojma logos u drugim naukama - Objasniti Aristotelovo shvatanje i podjelu logike - Razlikovati pojam teorijske nauke od empirijske - Objasniti zašto je logika teorijska nauka <p>1.2. Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nabrojati nekoliko Aristotelovih djela sakupljenih u glavno logičko djelo <i>Organon</i> - Nabrojati i objasniti principe mišljenja (tri principa) - Razumjeti i objasniti pojam dvovalentne logike kod Aristotela - Objasniti doprinos razvoju logike Leibnizov, Francis Bacon, Renea Descartesa, Immanuela Kanta i drugih - Razumjeti karakter Hegelove kritike Aristotelove formalne logike 	<p>1. PREDMET I RAZVOJ LOGIKE – okvirno 3 nastavna časa</p> <p>1.1. Pojam, podjela i značaj logike i kratka historija logike.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pojam, podjela i značaj logike: logičan – označava zahtjev da mislimo i govorimo smisljeno, ispravno i istinito. - Logos – smisao, govor, riječ, zakon, mjera, znanje, nauka. - Logos – figura u većini nauka (ontologija, gnoseologija, epistemologija, metodologija, semiologija, aksiologija, antropologija, biologija, teologija, sociologija, psihologija...). - Aristotel – otac logike. - Definicija logike – filozofska disciplina o formama ili elementima ispravnog i istinitog mišljenja. - Podjela logike – formalna ili elementarna, simbolika i sadržajna ili materijalna; logika nije empirijska nego teorijska nauka. <p>1.2. Historija logike.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Osnivač logike, značaj logike za Aristotela u djelu <i>Organon</i>, formalna logika, formuliranje tri principa: - princip identiteta, princip (ne) protivrječnosti i princip isključivanja trećeg. - Dvovalentna logika (istina i laž). 	<p>Filozofija, Historija, Matematika, Bosanski jezik i književnost.</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - Leibniz. - Francis Bacon. - Rene Descartes. - Immanuel Kant. - George Wilhelm Fridrich Hegel – kritika Aristotelove formalne logike. - Fridrich Engels (formalna logika je dobra samo za kućnu upotrebu). 	
Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>2.1. Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nabrojati i razumjeti srž gnoseoloških pitanja ljudske spoznaje, - objasniti uticaj Johna Lockeja na konstituiranje teorije spoznaje kao filozofske discipline, - razumjeti Heraklitovu spoznaju – da čula varaju, - nabrojati i objasniti koji su to gnoseološki stavovi značajni za logiku i metodologiju, - objasniti filozofske pravce koji mogu poslužiti kao izvor spoznaje, - objasniti što znači biti racionalist u spoznaji, - moći objasniti smisao opravdanja u gnoseologiji, - objasniti kako nastaju predrasude, zablude i greške u mišljenju i spoznaji, - znati nabrojati teorije istine i objasniti njihove slabosti. <p>2.2. Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti najznačajnije sredstvo ljudske komunikacije, - znati što su znakovi, a što je značenje, - shvatiti na koji je način povezan simbol s mišljenjem i spoznajom. <p>2.3. Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti kakva opravdanja navode za svoju spoznaju zastupnici kritičizma, - znati kako nastaju predrasude, zablude i greške u mišljenju. 	<p>2. OSNOVNI PROBLEMI SPOZNAJE – okvirno 4 nastavna časa</p> <p>2.1. Pojam, izvori i kriterij spoznaje.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gnoseologija -Disciplina koja istražuje bitna pitanja ljudske spoznaje (porijeklo, izvore, vrste, kriterije, istinitosti, vrste istina, metode spoznaje i sl.). - Teorija spoznaje kao filozofska disciplina – John Locke. - Heraklitov uvid da čula varaju. - Gnoseološka stajališta relevantna za logiku i metodologiju. - Principi podjele izvora spoznaje karakteristični su sljedeći filozofski pravci: senzualizam, empirizam, racionalizam, iracionalizam. - Ukoliko je kriterij odnos prema spoznaji onda se razlikuju: dogmatizam, realizam, skepticizam, agnosticizam i kriticizam. - Uticaj Davida Humea na Kanta. - Opravdanje, ispravnost i istinitost. - Raznovrsne teorije istine. - Različita shvatanja istine. <p>2.2. Odnos mišljenja i jezika.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Značenje, mišljenje i funkcije jezika. - Smisao i klasifikacija simbola. <p>2.3. Vrste spoznaje:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kritičko – racionalno 	<p>Historija, Bosanski jezik i književnosti, Sociologija, Psihologija.</p>

	<p>prihvatanje istine.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Odnos istinitog i valjanog mišljenja. 	
Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>3.1. Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razumjeti bit tumačenja <i>Pojma</i> prema psihologističkoj (Immanuel Kant) i nominalističkim teorijama, - znati bit metalogike i kako se ona dijeli, - znati što je formalizacija, a što interpretacija, - razumjeti <i>Pojam</i> kao misao o biti predmeta misli, - razumjeti <i>Poimanje</i> kao proces formiranja pojmovna, - moći objasniti što podrazumijevamo pod pojmovima: čovjek, žena, mladić, djevojka, kuća... - moći navesti primjer za analizu i sintezu, apstrakciju i generalizaciju, kao i za specifikaciju pojma, - razumjeti jezgru sličnosti i logičke razlike između pojmovnih parova: ženskost i ženstvenost, upornost i tvrdoglavost, smjelost i hrabrost, okrutnost i surovost; a koja između pero i čelično pero, društvena evolucija i društvena revolucija, - objasniti razliku između opsega i sadržaja pojma, - razumjeti zašto je odnos između vrsnih i rodnih pojmova relativan, - znati diobu pojmova na pojedinačne (singularne), posebne (partikularne), opće (generalne) i sveopće (kategorije, univerzalije), - moći i znati navesti primjer za svaku navedenu vrstu pojmova. <p>3.2. Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razumjeti kako se analiziraju odnosi između pojmova u savremenoj logici, - razumjeti grafičko predstavljanje pojmova, - razumjeti što je ekvivalencija, koordinacija. 	<p>3. POJAM I POIMANJE – okvirno 6 nastavnih časova</p> <p>3.1. Pojam i vrste pojmova; riječ pojam koristi se u svakodnevnom govoru (pomiješao je pojmove, nemam pojma); riječ pojam koristi se i u nauci (pojam ličnosti, pojam motivacije...); evidentno je da je pojam rezultat poimanja kao psihičkog i intelektualnog procesa ljudske spoznaje.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pregled osnovnih teorija pojma. <p>Najpoznatije teorije koje tumače bit pojma:</p> <ol style="list-style-type: none"> a) psihologistička teorija, b) nominalistička teorija, c) formalistička teorija, d) realistička teorija, e) vulgarnomaterijalistička. <ul style="list-style-type: none"> - Pojam pojma – pojam je misao o biti predmeta misli. - Opseg i sadržaj pojma. - Opsegu pojma lingvistički i semantički odgovara denotacija, ekstenzija; sadržaju pojma lingvistički i semantički odgovara konotacija i intenzija; opseg pojma je skup pojedinačnih slučajeva na koje se dati pojam odnosi; sadržaj pojma je skup bitnih karakteristika predmeta, na koji se dati pojam odnosi. <p>3.2. Vrste pojmova: ako je kriterij podjele kvantitet kao logički sadržaj pojmova rada dijele se na pojedinačne –</p>	<p>Bosanski jezik i književnosti, Historija, Matematika.</p>

<p>3.3. Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - moći nabrojati u kojim međusobnim odnosima mogu biti pojmovi, - razumjeti što je ekvivalencija, interferencija, koordinacija, subordinacija i disparatnost. <p>4.1. Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razumjeti što je klasifikacija, kakva joj je struktura i koje su najznačajnije vrste, - znati objasniti kako je Aristotel klasificirao sva ljudska znanja. <p>4.2. Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - znati objasniti pojam definicije i koji su njeni strukturalni elementi. <p>4.3. Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - znati koje su najznačajnije vrste definicija prema njihovom logičkom sadržaju ili karakteru (demonstrativne, leksičke, operativne, sintetičke i analitičke). <p>4.4. Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - znati koja pravila je potrebno sjediniti da bismo postigli valjane uslove za logičko definiranje, - znati navesti primjer za logička pravila definicije: adekvatnost, necirkularnost i nenegativnost, te jasnost i neslikovitost. 	<p>singularne, posebne – partikularne, opće - generalne i sveopće – kategorije, univerzalije; u savremenoj logici pojmovi se dijele na jasne i nejasne.</p> <p>3.3. Odnosi među pojmovima; pojmovi s obzirom na razlike i sličnosti, međusobno mogu biti u sljedećim odnosima: ekvivalencija, interferencija, koordinacija – kontrarna i kontradiktorna, subordinacija i disparatnost.</p> <p>4. KLASIFIKACIJA I DEFINICIJA POJMA – 6</p> <p>4.1. Pojam, struktura i pravila klasifikacije; klasifikacija je odredba opsega pojma čiji su strukturalni elementi: podjelna cjelina, stanovište ili kriterij podjele i članovi podjele.</p> <p>Klasifikacije mogu biti prirodne i umjetne, empirijske – induktivne i racionalne – deduktivne.</p> <p>4.2. Pojam i struktura definicije. Definicija je odredba sadržaja nekog pojma; definicijom se istovremeno određuje bit i vrsta pojma, sadržaj i opseg pojmova – Aristotel.</p> <p>4.3. Vrste definicije. Najznačajnije vrste definicije prema njihovom logičkom sadržaju jesu:</p> <ol style="list-style-type: none"> a) demonstrativne i denotativne, b) leksičke, c) operativne, d) sintetičke, e) analitičke i genetičke definicije. <p>4.4. Logička pravila definicije. Potrebno je primjenjivati i razjasniti sljedeća pravila:</p>	<p>Bosanski jezik i književnosti, Historija, Matematika, Filozofija.</p>
--	---	--

	<ul style="list-style-type: none"> a) adekvatnost i akuratnost – definicija ne smije biti preširoka niti preuska, b) necirkularnost i nenegativnost – logički korektna definicija ne smije biti kružna, c) jasnost i neslikovitost – relativni zahtjevi. 	
Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>5.1. Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - moći uočiti vezu pojmova kojom se nešto tvrdi ili poriče, Aristotel je to nazvao sud ili stav, - moći izraziti misao kojom se nešto tvrdi ili poriče, forma mišljenja koja ima subjekt S i predikat P, predikativne teorije suda, - razlikovati i druge teorije suda poput: egzistencijalne teorije suda, relacijske teorije suda, - moći opisati prednosti i slabosti egzistencijalne teorije suda. <p>5.2. Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uočiti da se forma misli ili sadržaj iskaza kojim se nešto tvrdi ili poriče naziva sud, - pored suda postoji i suđenje kao misaona radnja kojom se tvrdi određena veza između dva ili više pojmova. <p>5.3. Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nabrojati sve vrste sudova prema logičkom sadržaju: prema spoznajnoj vrijednosti – istiniti ili neistiniti; prema kvalitetu – afirmativni i negativni; prema kvantitetu – univerzalni, partikularni, individualni i neodređeni; prema modalitetu – asertorički, problemski i apodiktički. <p>5.4. Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - moći izvršiti klasifikaciju sudova prema relaciji – elementarni, 	<p>SUD I SUĐENJE – okvirno 6 nastavnih časova</p> <p>5. POJAM I VRSTE SUDOVA.</p> <p>5.1. Pregled osnovnih teorija suda:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Aristotelova teorija – predikativna teorija, - egzistencijalne teorije suda, - relacijske teorije suda. <p>5.2. Definicija suda.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sud je forma misli ili sadržaj iskaza kojim se nešto tvrdi ili poriče. <p>5.3. Vrste sudova prema logičkom sadržaju:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prema istinitosnoj vrijednosti – istiniti ili neistiniti, - prema spoznajnoj vrijednosti – afirmativni i negativni, - prema kvalitetu, - prema kvantitetu, - prema kvalitetu i kvantitetu te prema modalitetu. 	<p>Bosanski jezik i književnosti,</p> <p>Historija,</p> <p>Matematika.</p>

<p>jednostavni i složeni.</p> <p>5.5. Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opisati značaj procesa intenzivne formalizacije i simbolizacije mišljenja, - znati predstaviti abecedu simbola RI – račun iskaza, - znati koji su osnovni strukturalni elementi abecede računa iskaza, - objasniti zašto tautologija ima status zakona mišljenja. <p>Učenik treba: znati konstruirati tablicu ili matrice vrijednosti za istinosne funkcije od negacije do ekvivalencije.</p>	<p>5.4. Klasifikacija sudova prema relaciji:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Aristotel – Teofilova i Kantova podjela sudova prema relaciji - nije precizna, miješa jednostavne i složene sudove, - savremeni logičari smatraju da sudovi prema strukturi – relacija, prvenstveno mogu biti elementarni, jednostavni ili atomički i složeni ili molekularni relacijski sudovi, koji se dalje dijele na hipotetičke, konjuktivne i disjunktivne. <p>5.5. Analiza sudova pomoću tablica.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Odnosi ili relacije među sudovima prikazani simbolikom RI. - Početak procesa intenzivne formalizacije, materijalizacije i simbolizacije mišljenja. - Simboličku logiku sudova najbolje predstavlja RI – računi iskaza. - Logički istinite formule ili tautologije. - Logički istinite formule ili kontradikcije. - Analiza vrijednosti iskaza gradnjom istinosnih tablica. - RI računi iskaza je metoda konstruiranja istinosnih tablica – matrica. <p>Simbolički prikaz:</p> <p>Negacija</p> <table style="margin-left: 40px;"> <tr><td></td><td><u>p</u></td><td><u>¬p</u></td></tr> <tr><td>1</td><td>0</td><td></td></tr> <tr><td>0</td><td>1</td><td></td></tr> </table> <p>Konjunktija – veznik i - &</p> <table style="margin-left: 40px;"> <tr><td></td><td><u>p</u></td><td><u>&</u></td><td><u>q</u></td></tr> <tr><td>1</td><td>1</td><td>1</td><td></td></tr> <tr><td>1</td><td>0</td><td>0</td><td></td></tr> <tr><td>0</td><td>0</td><td>0</td><td></td></tr> <tr><td>0</td><td>0</td><td>0</td><td></td></tr> </table> <p>Disjunktija – veznik ili – v</p> <table style="margin-left: 40px;"> <tr><td></td><td><u>p</u></td><td><u>v</u></td><td><u>q</u></td></tr> </table>		<u>p</u>	<u>¬p</u>	1	0		0	1			<u>p</u>	<u>&</u>	<u>q</u>	1	1	1		1	0	0		0	0	0		0	0	0			<u>p</u>	<u>v</u>	<u>q</u>	
	<u>p</u>	<u>¬p</u>																																	
1	0																																		
0	1																																		
	<u>p</u>	<u>&</u>	<u>q</u>																																
1	1	1																																	
1	0	0																																	
0	0	0																																	
0	0	0																																	
	<u>p</u>	<u>v</u>	<u>q</u>																																

<p>zaključka i zaključivanja, - napraviti razliku između psihičkog i misaonog procesa, - zaključivanje opisati kao misaoni proces, - znati što su to premise, a što je konkluzija, - opisati odnos između logičke ispravnosti i istinitosti zaključka.</p> <p>6.2. Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - navesti kako se prema tradicionalnoj logici dijele svi zaključci, - objasniti vrste neposrednih zaključaka prema logičkom kvadratu, - navesti nekoliko primjera za neposrednu vrstu zaključaka. <p>6.3. Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - navesti kako je nastao i šta znači pojam indukcije, - navesti osnovne vrste indukcije, - razumijevati logički problem indukcije, - znati ko je formulirao logički problem indukcije, - nabrojati sličnosti i razlike između analogije i indukcije, - razumijevati kompatibilnost logičke i matematičke vjerovatnoće, - navesti slabosti logičke, te slabosti matematičke teorije vjerovatnoće. 	<p>+</p> <p>6. POJAM I VRSTE ZAKLJUČAKA.</p> <p>6.1. Pojam zaključka i zaključivanja.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Potrebno je razlikovati zaključak i zaključivanje. <p>Zaključivanje je misaoni proces, pomoću kojega izvodimo jedan sud (zaključni sud ili konkluziju) iz jednog ili više prethodnih ili prednjih sudova tj. premisa. Aristotel je utvrdio da su strukturalni elementi svakog zaključka pojmovi i sudovi, a ne međusobno povezane rečenice kojima su oni izraženi.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Premise su sudovi od kojih se u zaključivanju polazi, koji služe kao razlozi za konkluziju. <p>Ispravni zaključak, konkluzija slijedi premisu, istinit zaključak, potrebno je da i premisa bude istinita.</p> <p>6.2. Vrste zaključaka, tradicionalna podjela: deduktivni, induktivni i analoški; neposredni i posredni zaključci (ovu podjelu određuje broj premisa); neposredni zaključci: prema logičkom kvadratu, prema konverziji, prema obverziji, prema kontrapoziciji i neposredni modalni zaključci.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Savremena podjela: induktivni i deduktivni. <p>6.3. Induktivno zaključivanje:</p> <ul style="list-style-type: none"> - od pojedinačnog ka općem. - Pojam indukcije – indukcija znači navesti, sugerirati, učiniti vjerovatnim... - Logički problem indukcije - od nekih idemo na SVE. - Vjerovatnoća – logička osnova indukcije; osnova indukcije relacije vjerovatnoće. - Logička i/ili matematička vjerovatnoća – dvije kompatibilne teorije. 	<p>Bosanski jezik i književnosti, Historija, Matematika.</p>
---	---	--

<p>6.4. Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - navesti kako savremeni logičari definiraju dedukciju i implikaciju, - nabrojati indikatorske riječi koje se najčešće koriste pri deduktivnom zaključivanju, - navesti što Aristotel podrazumijeva pod silogizmom, - objasniti što je aksiom silogizma i kako se formulira, - objasniti u čemu je razlika između kategoričkog, hipotetičkog i disjunktivnog silogizma, - znati navesti primjer za čisti hipotetički i čisti disjunktivni silogizam, - znati simbolički prikazati pravilo logičkog kvadrata u jeziku RI. <p>6.5. Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti zbog čega je dokazivanje misaoni postupak i što se njime postiže, - objasniti zbog čega su dokazivanje i zaključivanje obrnuto proporcionalne logičke radnje, - razumjeti što je dokaz, a što dokazivanje, - nabrojati osnovne strukturalne elemente dokaza, - nabrojati osnovna pravila logičke ispravnosti dokaza, 	<p>6.4. Deduktivno zaključivanje:</p> <ul style="list-style-type: none"> - od općeg ka posebnom i pojedinačnom. - Deduktivni zaključci su takvi zaključci kod kojih premise ne mogu biti istinite, a zaključni sud ili konkluzija neistiniti. - Konkluzija slijedi iz premisa, premise potkrepljuju konkluziju. - Indikatorske riječi: dakle, stoga, otuda, zbog toga, prema tome.... - Silogizam – najpoznatija vrsta deduktivnog zaključivanja. <p>Vrste silogizama:</p> <ol style="list-style-type: none"> a) kategorički silogizam, b) silogistička dedukcija, c) hipotetički, disjunktivni i mješoviti silogizam, d) derivati silogizma – polisilogizam, sorit i entimem. <p>6.5. Dokazivanje i opovrgavanje.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dokazivanje je misaoni postupak ili logička operacija kojom se utvrđuje istinitost nekog suda, iskaza. - Dokazivanje i zaključivanje su zapravo obrnuto proporcionalne logičke radnje. <p>Dokaz i dokazivanje. Pojam, struktura i uslovi dokazivanja.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Osnovni strukturalni elementi svakog dokaza jesu: - teza – stav koji treba dokazati, - argumenti ili razlozi – sudovi iz kojih teza logički nužno slijedi. - Načini ili pravila dokazivanja: <ol style="list-style-type: none"> a) dokazuju se teze koje imaju izvjesni značaj za nauku i život, 	<p>Bosanski jezik i književnosti, Historija,</p>
---	--	--

<p>- objasniti razliku između empirijskih i racionalnih dokaza; sintetičkih i analitičkih dokaza,</p> <p>- objasniti šta je to opovrgavanje ili pobijanje i šta se opovrgavanjem utvrđuje.</p> <p>6.6. Učenik treba:</p> <p>- objasniti razliku između sofizma i paralogizma,</p> <p>- razumjeti borbu logike protiv sofistike,</p> <p>- razumjeti sofiste te moći navesti sofizam koji ga se dojmio,</p> <p>- obrazložiti zbog čega se najmanje logičkih grešaka javlja kod neposrednog zaključivanja,</p> <p>- objasniti grešku koju je napravio Hegel tvrdnjom <i>Sve što je umno stvarno je, sve što je stvarno umno je</i>,</p> <p>- navesti tipične grešake pri induktivnom zaključivanju,</p> <p>- navesti koje su najčešće jezičke grešake, prema Aristotelu,</p> <p>- navesti tipične logičke greške pri</p>	<p>b) neznanje nije argument – moramo poznavati materiju/sadržaj,</p> <p>c) teze i argumenti moraju biti relevantni i istiniti stavovi koji su jasno formulirani,</p> <p>d) dokazni postupak mora biti strogo logički izveden,</p> <p>e) teza se ne smije modificirati u samom procesu dokazivanja,</p> <p>f) razlozi ili argumenti moraju biti neovisni o tezi, inače bismo se kretali u krug.</p> <p>Vrste dokaza i dokazivanja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - empirijski ili aposteriorni dokaz, - neempirijski ili racionalni ili apriorni dokaz, - sintetički ili progresivni dokaz, - analitički ili regresivni dokaz, - deduktivni i induktivni dokaz, - direktan dokaz i indirektan dokaz. <p>Opovrgavanje je specifična vrsta dokazivanja, pri čemu se ne utvrđuje istinitost neke teze nego njena neistinitost.</p> <p>6.6. Logičke greške.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sofizam i paralogizam. - Sofizmi se određuju kao namjerne logičke greške. - Paralogizmi se određuju kao nenamjerna kršenja logičkih pravila – zbog jezičke konfuzije. - Najpoznatiji antički sofisti bili su Protagora i Gorgija. - Aristotel dijeli logičke greške na jezičke i izvanjezičke. - U savremenoj logici jezik se smatra osnovnim izvorom i uzrokom svih logičkih grešaka. <p>Logičke greške pri zaključivanju.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Najmanje logičkih grešaka pri zaključivanju javlja se kod neposrednog zaključivanja. - Najčešće se čini greška pri konverziji A suda – tu je napravio grešku i Hegel – <i>Sve što je umno stvarno je, sve što</i> 	<p>Matematika.</p>
---	--	--------------------

<p>dokazivanju, objasniti kako u dokazu dolazi do osnovne greške.</p>	<p><i>je stvarno umno je.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Greške pri induktivnom zaključivanju su očekivane zbog vjerovatnoće kao logičke osnove induktivnih zaključaka. <p>Greške pri dokazivanju i opovrgavanju.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zaključivanje je logička osnova dokazivanja, pri dokazivanju mogu se pojaviti logičke greške koje se odnose na zaključivanje. - Tri grupe grešaka pri dokazivanju jesu: <ol style="list-style-type: none"> 1. greška slijeda, 2. greške neosnovanog razloga, 3. greške irelevantnosti. 	
---	--	--

DIDAKTIČKE UPUTE

Nastavu Logike treba koncipirati i provoditi tako da učenici ne samo upoznaju logička pravila već njima i ovladaju. Ovakav koncept podrazumijeva niz vježbi pomoću kojih će učenici kroz praktične primjere jednostavnije ovladavati logičkom i filozofskom terminologijom. Logikom se potrebno pozabaviti jer je jedna od značajnijih filozofskih disciplina koja pomaže u shvatanju filozofije same, ali daje i uvid u sve ostale nauke jer su utemeljene na logičkim principima.

Vrednovanje usvojenosti odgojno-obrazovnih ishoda Logike temelji se na samoodgovornosti, samostalnosti, kritičnosti, saradnji i kvalitetu stečenoga znanja.

Na nivou kognitivnih ishoda učenik poznaje osnovne pojmove i odnose, razumije ih i u zadacima primjenjuje, analizira i sintetizira strukturu teksta te kritički vrednuje sadržaje. Afektivna razina omogućava mu da prati i uoči važnost logike, sudjeluje u nastavi, zanima se za logiku, prihvata logička načela u svakodnevnom životu, preuzima odgovornost jer uočava potrebu za sistemskim rješavanjem problema te razvija samopoštovanje i toleranciju; psihomotorna razina pak razvija spretnost u rješavanju zadataka, usmenom i pisanom izlaganju te u raspravi.

Budući da se učenje i poučavanje Logike treba temeljiti na istraživanju logičkih sadržaja i razjašnjavanju logičkih odnosa i karakteristika na tekstovima izraženim običnim jezikom, i vrednovanje se treba orijentirati prema tome. Preporučuje se da se poznavanje pojmova i podjela povezanih s logikom ne zahtijeva direktno, nego da se njihovo razumijevanje pretpostavi u oblikovanju zadataka u kojima će učenik pokazati razumijevanje. Posebno se preporučuje da se vrednovanje naučenoga temelji na pismenom ispitivanju i to radi specifičnosti samoga predmeta, kao i činjenice da se tokom godine odvaja 35 nastavnih časova za ovaj predmet što nije dovoljno za usmene provjere. Pismeni zadaci trebaju biti strukturirani od jednostavnijih prema složenijim (zahtjevnijim). Usmena provjera nije nužna, no ako je nastavnici žele provoditi, treba biti drukčije strukturirana od pismenih zadataka, pri čemu treba pripaziti na razinu složenosti.

U svrhu vrednovanja za učenje kontinuirano se prati aktivnost tokom individualnoga rada i rada u grupama, sudjelovanje u raspravama, učenikova redovnost rješavanja domaćih zadaća, učenički istraživački radovi, ukoliko za iste nastavnik uspije izdvojiti potrebno vrijeme (npr. pronalaženje zaključaka u tekstovima iz naučnog ili svakodnevnog života), kratke pismene provjere u vidu vježbi, odnosno testovi jer se radi o rješavanju nastavnih listića kojima je cilj formativno napredovanje učeničkih postignuća te druge vrste učeničkih aktivnosti kojima se pokazuju neposredno usvojenost ishoda. Učenik mora imati jasnu i pravovremenu povratnu informaciju.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA LOGIKE

- profesor filozofije,
- profesor dvopredmetnog studija gdje je filozofija glavni ili ravnopravan predmet,
- diplomirani filozof.

Navedeni profili visoke stručne spreme (VII/1) moraju proizlaziti iz studijskog programa u trajanju od najmanje četiri godine.

Nastavu mogu izvoditi i drugi ekvivalentni profili gore navedenim profilima, stečeni pohađanjem studijskog programa „filozofije“ u istom ili dužem trajanju u bolonjskom visokoobrazovnom procesu, sa diplomom i dodatkom diplome, iz kojih se može utvrditi osposobljenost za rad u nastavi, a izdaje se i prilaže uz diplomu visokoškolske ustanove radi detaljnijeg uvida u nivo, prirodu, sadržaj, sistem i pravila studiranja.

Napomena: Nastavnici čiji profili nisu nabrojani, koji su primljeni u radni odnos do primjene ovog Nastavnog plana i programa u srednjim školama Brčko distrikta BiH, mogu i dalje izvoditi nastavu.

NASTAVNI PROGRAM

PSIHOLOGIJA

TREĆI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2

Godišnji broj nastavnih časova: 70

OBRAZOVNI CILJEVI:

- usvojiti znanja koja omogućavaju učenicima da shvate biološku i društvenu uslovljenost i razvoj psihičkog života, što doprinosi naučnom pogledu na svijet, na čovjeka i njegovo individualno i društveno ponašanje,
- sticanje znanja o osnovnim vrstama psihičkih procesa, osobina, stanja i osnovnim pitanjima strukture, dinamike i razvoja ličnosti u cjelini,
- osposobiti se za organiziranje jednostavnog psihološkog istraživanja,
- objasniti zakonitosti psihičkih događaja,
- utvrditi uzroke nastanka različitih psiholoških fenomena, kako abnormalnih, tako i zdravih mehanizama psihološkog ponašanja.

VASPITNI CILJEVI:

- naučiti kako da upotrijebimo psihološka naučna saznanja u svakodnevnom životu,
- prepoznati svoje osobine ličnosti i psihološke karakteristike ljudi iz svog okruženja,
- upoznati se sa psihološkim mogućnostima podsticanja razvoja ličnosti individue,
- omogućavanje učenicima da što cjelovitije shvate pojedine životne situacije – konfliktne, stresne, emotivne...
- preventivno djelovanje na nastajanje najrazličitijih poremećaja i abnormalnosti psihičkog života i ponašanja.

FUNKCIONALNI CILJEVI:

- analizirati, povezivati i upoređivati osnovne psihičke procese i pojave,
- upoznavanje učenika sa racionalnim metodama učenja i komuniciranja,
- analiza i osmišljavanje načina planiranja radnih i slobodnih aktivnosti,
- podsticanje ličnog angažovanja u razvoju sopstvene ličnosti,
- razvijanje vještina rješavanja problemskih zadataka, vještina kritičkog i analitičkog mišljenja, tehnika asertivne komunikacije, kao i ličnih interesa i mišljenja učenika,

SADRŽAJI I ISHODI PROGRAMA

I – UVODNI DIO: PREDMET, GRANE I METODE U PSIHOLOGIJI.

(Okvirno: 5 nastavnih časova obrade, 2 nastavna časa multimedijalne prezentacije psiholoških eksperimenata, 8 nastavnih časova praktičnog provođenja psihološkog istraživanja na izabranu temu.)

NASTAVNE JEDINICE

- Uvod u psihologiju.
- Organska osnova psiholoških pojava i procesa.
- Naučna i nenaučna psihologija.
- Historijat psihologije.
- Istraživanja u psihologiji.
- Samostalni istraživački projekt.

Nastavni sadržaj	Znanja	Vještine	Kompetencije
Predmet i grane psihologije.	Učenik: - zna objasniti predmet i zadatke psihologije, - imenuje i objašnjava psihološke discipline, - objašnjava i analizira odnos psihologije i drugih nauka.	Učenik: - procjenjuje značaj izučavanja psiholoških pojava, te psihologije kao naučne discipline, - uspostavlja vezu psihologije sa biologijom i drugim naučnim disciplinama, - procjenjuje naučnu povezanost sa nenaučnim granama psihologije.	Učenik: - uviđa značaj poznavanja psihologije kao nauke za lični razvoj, - uočava raznolikost psiholoških stanovišta, te razvija kritičko mišljenje i tolerantnost prema različitim shvatanjima života i čovjeka.
Metode psiholoških istraživanja.	Učenik: - nabraja metode i tehnike koje se koriste u psihologiji, - razumije prednosti i nedostatke metoda u psihologiji, -upoznaje najpoznatije eksperimente u psihologiji.	Učenik: - procjenjuje značaj metoda i tehnika u psihologiji, -primjenjuje samostalno u praksi određene metode i tehnike, -procjenjuje raznolikost ljudskog reagovanja u životnim situacijama.	Učenik: -razvija sposobnosti timskog rada i organizacije, - razvija pozitivan stav prema sebi i okolini, - njeguje kritičko mišljenje.

II – INTELEKTUALNI PSIHIČKI PROCESI.

(Okvirno: 9 nastavnih časova obrade, 2 radionice, 6 nastavnih časova vježbi, 3 nastavna časa utvrđivanja.)

NASTAVNE JEDINICE

- Pojam opažanja.
- Opažanje boja i lica.
- Poremećaji opažanja.
- Pojam pamćenja i zaboravljanja.
- Tehnike uspješnog pamćenja – mape uma.
- Stil pamćenja.
- Pojam učenja.
- Vrste učenja.
- Papirna piramida.
- Pojam mišljenja.

- Poremećaji učenja, mišljenja.
- Teorije inteligencije.
- Stvaralaštvo.
- Tipovi inteligencije.
- Individualne razlike u intelektualnom funkcioniranju.

Nastavni sadržaj	Znanje	Vještine	Kompetencije
Opažanje.	Učenik: - objašnjava pojam opažanja i socijalne percepcije, - objašnjava i razlikuje poremećaje opažanja, - objašnjava greške u opažanju.	Učenik: -primjenjuje psihološku simboliku boja, -procjenjuje sopstvenu vještinu percepcije drugih ljudi, - shvata značaj pažnje za učenje, - povezuje greške opažanja sa problemima mišljenja i komunikacije.	Učenik: - razvija vještine uspješne socijalne percepcije, - koristi vještine uspješnog opažanja u svakodnevnom životu.
Pamćenje i zaboravljanje.	Učenik: - definira pojmove i vrste, -identificira abnormalnosti procesa pamćenja i zaboravljanja.	Učenik: - prepoznaje uzroke zaboravljanja u svakodnevnom životu , - prepoznaje stilove pamćenja kod sebe i kod ljudi u svom okruženju.	Učenik: -primjenjuje saznanja o stilovima pamćenja na poboljšanje sopstvenog pamćenja.
Učenje.	Učenik: - definira osnovne vrste učenja, -analizira i primjenjuje metode uspješnog učenja, - upozna se sa stilovima učenja.	Učenik: - procjenjuje značaj učenja, - izrađuje sopstveni profil učenja, - razlikuje i analizira na ličnom primjeru vrste i tehnike učenja.	Učenik: - koristi se tehnikama mapiranja uma, - razvija uspješne navike učenja.
Mišljenje i inteligencija.	Učenik: - objašnjava pojam mišljenja i inteligencije, -objašnjava specifičnosti i faze stvaralaštva,	Učenik: - procjenjuje značaj inteligencije, -izrađuje individualni profil inteligencije, - analizira sopstveni	Učenik: - razvija kritičko mišljenje, - evaluira značaj misaonih procesa u životnim situacijama, - prihvata koncept cjeloživotnog učenja,

	-analizira Terstonovu i Gardnerove teoriju, - upozna se sa mogućnostima poremećaja funkcioniranja misaonog toka.	proces mišljenja i nivo misaonog funkcioniranja, - prepoznaje faktore koji utiču na proces stvaralaštva.	- uviđa specifičnost nadarene ličnosti.
--	---	---	---

III - EMOTIVNI I MOTIVACIONI PSIHIČKI PROCESI.

(Okvirno: 6 nastavnih časova obrade, 2 radionice, 2 nastavna časa vježbi.)

NASTAVNE JEDINICE

- Pojam emocija.
- Vrste emocija.
- Stres.
- Prevazilaženje stresa.
- Emotivna inteligencija i emotivna zrelost.
- Pojam motiva.
- Frustracije i konflikti.
- Odbrambeni mehanizmi.
- Stav, predrasuda i konformizam.

Nastavni sadržaj	Znanje	Vještine	Kompetencije
Emotivni život čovjeka.	Učenik: - definira pojam emocije i njene komponente, - opisuje i razlikuje izražavanje emocija govorom tijela, - objašnjava osnovne pojmove stresa.	Učenik: - procjenjuje značaj emotivne inteligencije za svakodnevno funkcioniranje, - shvata značaj kontrole emocija, - analizira pojam stresa na ličnom modelu.	Učenik: - uspješno koristi tehnike prevazilaženja stresa, - evaluira značaj emotivne kontrole i emotivne zrelosti za uspješno životno funkcioniranje.
Motivacija.	Učenik: - definira pojam motiva i motivacioni ciklus, -upoznaje raznolikost odbrambenih mehanizama, - određuje značaj motiva i stavova.	Učenik: - analizira svoje lične motivacione kapacitete, -procjenjuje posljedice nezadovoljenja potreba, -prepoznaje iracionalne	Učenik: -prepoznaje važnost motivacije u psihološkom funkcioniranju ljudi, -prepoznaje stvarne namjere i uzroke ponašanja ljudi pomoću analize odbrambenih mehanizama, - ima pozitivan stav prema nonkonformizmu i intrinzičnoj motivaciji.

		mehanizme suočavanja sa frustracijama, - uočava značaj nivoa aspiracije u svakodnevnom životu.	
--	--	---	--

IV – ODABRANA POGLAVLJA U PSIHOLOGIJI LIČNOSTI.

(Okvirno: 8 nastavnih časova obrade, 2 nastavna časa vježbi, 3 nastavna časa provjere usvojenosti.)

NASTAVNE JEDINICE

- Pojam ličnost.
- Struktura, dinamika i razvoj.
- Test temperamenta.
- Zrela ličnost.
- Teorije ličnosti – Frojd.
- Poremećaji ličnosti.
- Poremećaji ponašanja.
- Poremećaji duševnog života.

Nastavni sadržaj	Znanje	Vještine	Kompetencije
Ličnost.	<p>Učenik:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objašnjava pojam i strukturu ličnost, -definira i primjerima predstavlja crte ličnosti, dimenzije, tipove... -objašnjava i razlikuje teorijske koncepte, -objašnjava karakteristike glavnih perioda razvoja ličnosti, -opisuje karakteristike zrele ličnost, - definira devijantna ponašanja, -opisuje i objašnjava poremećaje u ponašanju, ličnosti i svijesti. 	<p>Učenik:</p> <ul style="list-style-type: none"> -kategorizuje ličnosti u svom okruženju, -procjenjuje sopstvenu ličnost, - prepoznaje uticaje pojedinačnih područja ličnosti na ponašanje, -razlikuje i upoređuje osnovne karakteristike teorija ličnosti, - analizira pojam slike o sebi. 	<p>Učenik:</p> <ul style="list-style-type: none"> -preispituje sopstvene crte ličnosti, te izgrađuje pozitivne karakterne crte, - izgrađuje stav o poremećajima u ponašanju i ličnosti, - izgrađuje akcioni plan u prevenciji poremećaja ponašanja i ličnost, - procjenjuje značaj odgovarajuće slike o sebi za čovjeka, - razvija pozitivan stav prema cjeloživotnoj samospoznaji i razvitku.

V – KOMUNIKACIJA.

(Okvirno: 6 nastavnih časova obrade, 4 nastavna časa vježbi, 1 radionica, 1 nastavni čas sistematizacije.)

NASTAVNE JEDINICE

- Pojam komunikacije.
- Vrste komunikacije.
- Socijalizacija.
- Tipovi vođa.
- Tipovi roditelja.
- Pojam asertivnosti.
- Tehnike asertivnosti – *ja-govor*.
- Psihologija pregovaranja i samopredstavljanje.

Nastavni sadržaj	Znanje	Vještine	Kompetencije
Komunikacija.	<p>Učenik:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objašnjava pojam komunikacije, - razlikuje vrste komunikacije, - određuje pojam socijalizacije, -identificira nesporazume u komunikaciji, - opisuje tipove vođenja i roditeljstva, - prepoznaje pravila uspješne komunikacije, - definira pravila uspješnog prezentiranja samoga sebe i proizvoda. 	<p>Učenik:</p> <ul style="list-style-type: none"> - procjenjuje efekte uspostavljanja komunikacije, -uviđa uticaj socijalizacije, posebno užitih faktora, na čovjekovu ličnost, -ovladava tehnikama asertivnog komuniciranja, -procjenjuje prednosti i mane pojedinih tipova vodstva, te vaspitavanja u konkretnim situacijama, - prepoznaje značaj uspješnog samoprezentiranja. 	<p>Učenik:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pokazuje socijalno prihvatljivo ponašanje, - izgrađuje pozitivan stav prema okolini, -implementira tehnike pozitivnog i uspješnog komuniciranja u svakodnevnom životu, - izgrađuje zdrav odnos prema pretpostavljenom, -prevazilazi generacijski jaz razumijevanjem uzročnosti ponašanja.

Nastavni oblici i metode rada:

Frontalni, dijaloški, grupni i u parovima, radionički, brejnstorming, rad na samostalno pripremljenom materijalu, samostalni rad uz instrukciju nastavnika, diskusija, demonstracija psiholoških oblika ponašanja u svakodnevnom životu i na in vivo primjerima, proučavanje slučaja.

Ocjenjivanje ishoda učenja:

1. usmena provjera znanja,
2. portfolio (zbirka učenikovih radova iz svih nastavnih jedinica)

- simbolika boja, mape uma, prevazilaženje stresa, tehnike asertivnosti, samopredstavljanje, *ja-govor*, Sigmund Frojd,
- 3. samostalna usmena izlaganja na izabrane teme,
- 4. samostalan istraživački projekt iz metodologije naučnog istraživanja,
- 5. pismene vježbe iz izabranih oblasti – odbrambeni mehanizmi.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA PSIHOLOGIJE

- profesor psihologije,
- profesor dvopredmetnog studija gdje je psihologija glavni ili ravnopravan predmet,
- diplomirani psiholog,
- diplomirani pedagog – psiholog.

Navedeni profili visoke stručne spreme (VII/1) moraju proizlaziti iz studijskog programa u trajanju od najmanje četiri godine.

Nastavu mogu izvoditi i drugi ekvivalentni profili gore navedenim profilima, stečeni pohađanjem studijskog programa „psihologije“ u istom ili dužem trajanju u bolonjskom visokoobrazovnom procesu, sa diplomom i dodatkom diplome, iz kojih se može utvrditi osposobljenost za rad u nastavi, a izdaje se i prilaže uz diplomu visokoškolske ustanove radi detaljnijeg uvida u nivo, prirodu, sadržaj, sistem i pravila studiranja.

Napomena: Nastavnici čiji profili nisu nabrojani, koji su primljeni u radni odnos do primjene ovog Nastavnog plana i programa u srednjim školama Brčko distrikta BiH, mogu i dalje izvoditi nastavu.

NASTAVNI PROGRAM DEMOKRATIJA I LJUDSKA PRAVA TREĆI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2

Godišnji broj nastavnih časova: 70

Ciljevi	
<p>Kod učenika treba razviti znanje o značaju osnovnih funkcija vlasti u uslovima ustavne demokratije. Ovaj opći cilj ima sljedeće konkretne ishode učenja:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. sticanje znanja o ustavnoj demokratiji, 2. izgrađivanje stavova da je u demokratskom društvu svrha vlasti da štiti ljudska prava, 3. razvijanje sposobnosti procjene da li je društvo demokratsko ili nije, 4. kritičko procjenjivanje vlasti u BiH i nivoa njene demokratičnosti, 5. identifikovanje i zaštita ljudskih prava u Ustavu BiH, entitetskim i drugim ustavima i međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima, 6. sticanje znanja i razvijanje sposobnosti potrebnih za aktivno učešće građana u vršenju vlasti u demokratskom društvu, 7. objašnjenje projekta „Ja građanin“- izbor problema za istraživanje, 8. upoznavanje sa karakteristikama pojedinca i građanskim vrlinama, 9. definiranje prava pojedinca i zajedničkog dobra. 	
Jedinice	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Temelji ustavne demokratije. 2. Zaštita ljudskih prava. 3. Kako vlasti u BiH štite ljudska prava. 4. Svi smo mi različiti - svi smo mi isti. 	
Ishodi učenja	Smjernice za nastavnike
<p>1. Temelji ustavne demokratije. Učenici će biti osposobljeni da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -identifikuju prirodna prava, -objasne pojmove: prirodno stanje, pristanak, društveni ugovor, -objasne zašto nam je potrebna vlast, -razumiju svrhu postojanja vlasti, -spoznaju nastanak i razvoj ustava i zakona kao pravnog okvira za uspostavljanje demokratskog društva, -definiraju pojam ustava i ustavne demokratije, -razumiju osnovne ideje modernog konstitucionalizma, -shvate pojam zajedničkog dobra i individualnih prava, -uoče i analiziraju vezu između ustava i ustavne demokratije, -utvrde stav o potrebi ograničavanja vlasti, i - objasne značaj podjele vlasti. <p>2. Zaštita ljudskih prava. Učenici će biti osposobljeni da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -identifikuju važna pitanja koja su korisna pri kreiranju i procjeni pravila i zakona, -definiraju intelektualna sredstva, 	<p>Jedinica 1. -Zajedničko razumijevanje osnovnih ideja filozofije prirodnih prava i teorija vlasti, -vježba kritičkog razmišljanja, -rad u paru, -radni listići, -projekti odjeljenja, -odgovori na postavljena pitanja, -debata u razredu, -ilustracije (crteži, stihovi), -primjeri iz prakse, -grupne prezentacije i poster.</p> <p>Jedinica 2. -Zajedničko razumijevanje ideja, -vježba kritičkog razmišljanja, -greške u pravilima, -intervju (<i>jedan na jedan</i>), -grupni projekti, -grupne prezentacije, -novine, štampa,</p>

- koriste tabelu intelektualnih sredstava za procjenu pravila i zakona,
- objasne razliku između demokratskih i nedemokratskih političkih sistema,
- uoče da u demokratskim političkim sistemima građani imaju izgrađen autoritet,
- obrazlože zasnovanost demokratskih sistema na volji naroda,
- navedu karakteristike demokratskog društva,
- identifikuju grupe i institucije koje pomažu, odnosno onemogućavaju uspostavu demokratskog društva,
- definišu pojam politike i političkih stranaka,
- objasne zašto je politika vezana za društvo i vlast,
- uoče i analiziraju ulogu političkih stranaka,
- objasne pojam partijskog sistema,
- navedu karakteristike vladavine zakona pojedinca,
- objasne važnost vladavine zakona,
- identifikuju uslove za uspostavu vladavine zakona,
- uoče probleme prelaska iz vladavine pojedinca u vladavinu zakona.

3. Kako vlasti u BiH štite ljudska prava.

Učenici će biti osposobljeni da:

- identifikuju različite nivoe vlasti u BiH,
- interpretiraju osnovne nadležnosti svakog nivoa vlasti u BiH,
- objasne značaj podjele vlasti na svim nivoima na 3 grane,
- definišu nadležnosti svake pojedinačne grane vlasti,
- identifikuju prava građana zaštićena Ustavom BiH, Ustavom RS, drugim ustavima u BiH i Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda,
- analiziraju i primjenjuju znanje o građanskim pravima, i
- izrade stav o potrebi implementacije prava građana zaštićenih ustavima.

4. Svi smo mi različiti – svi smo mi isti.

Učenici će biti osposobljeni da:

- definišu karakterne osobine koje se smatraju poželjnim za uspješno učešće u rješavanju pitanja javnog života,
- objasne faktore koji pomažu u stvaranju efikasnog građanina,
- definišu pojam građanske vrline,
- definišu društvenu i političku akciju,
- odbrane stav da nema demokratije bez aktivnih građana,
- nabroje oblike učešća građana u vlasti,
- definišu prava pojedinca i zajedničko dobro,
- objasne kako ideja zajedničkog dobra može biti zloupotrijebljena od vlasti i pojedinca,
- identifikuju primjere kako se prava pojedinca i ideja zajedničkog dobra mogu uskladiti,
- objasne značaj projekta „Ja građanin“.

- tabela intelektualnih sredstava,
- individualne prezentacije,
- skeč, igrokaz, esej,
- rješavanje problema,
- dodatne aktivnosti (npr. rad u sekcijama),
- primjeri iz prakse,
- izlaganje radova,
- poster.

Jedinica 3.

- Usmeno izlaganje nastavnika koje se svodi na nivo obavještanja organizacije vlasti u BiH,
- grupni projekti,
- grupne prezentacije,
- rad u paru,
- odgovori na pitanja,
- vježba za učenike,
- posjeta jednom od sastanaka zakonodavnog tijela,
- (pismo)posjetilac u razredu,
- novinski članci,
- shematski prikazi nivoa vlasti u BiH,
- radni listići,
- kopija ustava BiH i drugih ustava u BiH,
- kopija opće deklaracije o pravima čovjeka i Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda
- ilustracije (crteži, stihovi, karikature) i slično.

Jedinica 4.

- Zajedničko razmjenjivanje ideja,
- grupne ilustracije,
- radni listići,
- vježba kritičkog razmišljanja,
- primjeri iz okruženja,
- odgovori na postavljena pitanja,
- ilustracije (crteži, slike, stihovi, karikature, aforizmi),
- novine, štampa,
- esej,
- vježba za odjeljenje,
- individualne prezentacije,
- grafikoni,
- poster.

Jedinice

1. Civilno društvo.

<p>2. Mi trebamo svijet - svijet treba nas.</p> <p>3. Projekt „ Ja građanin“.</p> <p>4. Ekonomija i demokratija.</p>	
Ishodi učenja	Smjernice za nastavnike
<p>Civilno društvo. Učenici će biti osposobljeni da: -definiraju pojam civilnog društva, -kritički procjene prednosti i nedostatke slobodnog udruživanja građana, -identifikuju osnovne karakteristike civilnog društva, -shvate važnost postojanja društvenih organizacija i interesnih grupa, -identifikuju njihove karakteristike, -kritički procjene prednosti i nedostatke interesnih grupa -definiraju pojam komunikacije, -prepoznaju slobodne medije -shvate uticaj propagande, -znaju šta su slobodni i pravedni i otvoreni demokratski izbori, -objasne izbornu proceduru, -razumiju vrijednosti slobode izražavanja i potrebu nekog oblika organiziranja, i -definiraju konflikt i shvate način njegovog rješavanja.</p> <p>2. Mi trebamo svijet – svijet treba nas. Učenici će biti osposobljeni da: -razumiju pojam pravde i pravednih procedura, -razumiju i odbrane stav o potrebi uspostavljanja i održavanja veza naše zemlje sa drugim državama, -identifikuju uzroke i razloge koji utiču na formiranje institucija vanjske politike, -razumiju važnost djelovanja međunarodnih organizacija u našoj zemlji, -obrazlože stav o potrebi uključivanja naše zemlje u EU.</p> <p>3. Projekt „ Ja građanin“. Učenici će biti osposobljeni da: -prepoznaju probleme u zajednici, -izvrše pravilan izbor problema za izučavanje, -razvijaju sposobnosti timskog rada, -kritički procjene i analiziraju odabrani problem, -objasne problem, -kritički procjenjuju mjere alternativne politike,</p>	<p>Jedinica 1. -Zajedničko razumijevanje ideja, -grupni rad, -radni motivi, -grupne prezentacije, -ilustracije (slike, stihovi), -odgovori na pitanja koja slijede iza teksta, -konkretni primjeri iz okruženja, -rad u paru ili grupi, -pojedinačni rad, -debata za razred, -primjer iz prakse, -pronaći članke iz novina, -objasniti pojam autoriteta u nedemokratskim društvima, -individualne prezentacije, -igranje različitih uloga, -primjeri za ilustraciju, -grafikon, -vježba za razred, -crteži za ilustraciju.</p> <p>Jedinica 2. -Zajedničko razumijevanje ideja, -grupni projekti, -grupne prezentacije, -skeč, igrokaz, -individualan rad, -odgovori na pitanja, -konkretni primjeri iz EU i zemalja koje su izvan nje, -primjeri iz novina, -primjeri za ilustraciju, -vježba kritičkog razmišljanja, -aktivnosti za cijeli razred, i -rad u manjim grupama na rješavanju problema datih u tekstu.</p> <p>Jedinica 3. -Objašnjenje suštine projekta -projekt odjeljenja, -vježba za odjeljenje, -upitnici, -intervju, -internet, -rad u manjim i većim grupama, -ankete, -timski rad, -istraživanje,</p>

<p>-daju kreativan doprinos u pronalaženju rješenja problema, -razvijaju praktične vještine i aktivnosti u rješavanju problema, -prepoznaju grupe i pojedince kao oponente i pristalice u vezi sa odabranim problemom, -pokažu sposobnost ophođenja prema drugim ljudima, -interpretiraju naučeno, -razvijaju takmičarski duh, -stiču vještine za praktično djelovanje, i -identifikuju kritički stav, kreativnost i odgovornost pri donošenju odluka.</p> <p>4. Ekonomija i demokratija. Učenici će biti osposobljeni da: -definiraju pojam tranzicije, -prepoznaju probleme zemalja u tranziciji, -kritički procjenjuju probleme u našoj zemlji, -identifikuju načine rješavanja problema, -razumiju vezu između demokratije i ekonomije, -objasne način na koji demokratija pozitivno utiče na razvoj ekonomije.</p>	<p>-prikupljanje informacija, -takmičenja, -statistički podaci, -rad u zajednici, -emitovanje na lokalnim medijima (radio, i TV stanicama i sl.) -praktični rad (izrada portfolija), -sakupljanje i razvrstavanje dokumentacije, i -video kamere, foto aparati i sl.</p> <p>Jedinica 4. -Usmeno izlaganje o uzrocima problema zemalja u tranziciji, -radni listići, -projekti za odjeljenje, -odgovori na pitanja, -primjeri iz susjednih država, -moždana oluja, -članci iz novina, -vježba za odjeljenje, -grupne prezentacije, -podaci sa interneta, -individualan rad i prezentacije, -ilustracije (crteži i stihovi), -posjetilac u razredu, i -grafoskop.</p>
--	---

Integracija

Nastavni program učenicima pruža mogućnost za sticanje znanja koja će im olakšati usvajanje sadržaja iz drugih nastavnih predmeta, formiranje kritičkog mišljenja, njegovanje zajedništva, grupnog, timskog rada kao i razvoj tolerancije prema različitosti.

Ocjenjivanje

Obuhvata ishode učenja i kriterije izvedbe.

Tehnike ocjenjivanja:

-odgovarajuće: zadatak - obavljena vježba kratkog trajanja sa specifičnim smjernicama, dnevnik, intervju, usmena prezentacija, portfolio, projekt;

-ravnoteža: između ocjenjivanja tokom učenja i na kraju.

Intervju - usmena provjera.

Pismena provjera - esej, strukturalna pitanja koja vode do traženog odgovora.

Test (zadaci objektivnog tipa).

-Napraviti razliku u pogledu usvojenog nivoa znanja, ličnih sposobnosti, ponašanja i vrijednosti, a i između odjeljenja kroz takmičenja iz projekta „ Ja građanin“ i međuškolskih debata.

-Obim: raznovrsnost ocjenjivanja učeničkih rezultata – nivoi vještina.

-Podrška: formativna evolucija.

-Način: ocjenjivanje unutar škole (zadatak, intervju, strukturalna pitanja, esej, projekt, portfolio).

-Procjenjivanje: (važnost) - odrediti procent pojedinih ishoda učenja.

-Ispitivanje: kratki odgovori na pitanja, (trajanje, forma), struktuirana pitanja.

Pismena provjera usvojenih znanja (esej, strukturirana pitanja).

Usmena prezentacija po zadanoj temi.

Izvori za nastavnike

- Udžbenik Demokratija i ljudska prava.
- Priručnik za nastavnike - Demokratija i ljudska prava, Banjaluka 2001. godine.
- Primjeri iz prakse.
- Štampa i stručna literatura.
- Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, 1950. godine.
- Ustavi u BiH, Statut Brčko distrikta BiH, ustavi Švajcarske i SAD-a.
- Statut grada i općine.
- Opća deklaracija o pravima čovjeka, od 10.12.1948.
- Web stranice, demokratija i ljudska prava - zbornik radova.
- Tv emisije, materijal Vijeća Evrope, sa certifikacije, Jahorina 2004. godine.
- Enciklopedija politike kulture – Belgija i dr.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA DEMOKRATIJE I LJUDSKIH PRAVA

- profesor nastavnog predmeta iz društvene grupe predmeta
poseban uslov: gore navedeni nastavnik dužan je proći proces certificiranja *CIVITASA* i Vijeća Evrope koji ne smije biti eliminatoran pri zapošljavanju;
- dipl. politolog, smjer demokratija i ljudska prava.

Navedeni profili visoke stručne spreme (VII/1) moraju proizlaziti iz studijskog programa u trajanju od najmanje četiri godine.

Nastavu mogu izvoditi i drugi profili ekvivalentni profilu profesora nastavnog predmeta iz društvene grupe, stečeni pohađanjem studijskog programa u istom ili dužem trajanju u bolonjskom visokoobrazovnom procesu, sa diplomom i dodatkom diplome, iz kojih se može utvrditi osposobljenost za rad u nastavi, a izdaje se i prilaže uz diplomu visokoškolske ustanove radi detaljnijeg uvida u nivo, prirodu, sadržaj, sistem i pravila studiranja.

Napomena: Nastavnici čiji profili nisu nabrojani, koji su primljeni u radni odnos do primjene ovog Nastavnog plana i programa u srednjim školama Brčko distrikta BiH, mogu i dalje izvoditi nastavu.

NASTAVNI PROGRAM SPORTSKA KULTURA TREĆI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2
Godišnji broj nastavnih časova: 70

PREGLED TEMATSKIH CJELINA I OKVIRNI BROJ NASTAVNIH ČASOVA

1. Atletika / 14 nastavnih časova
2. Košarka / 14 nastavnih časova
3. Vježbe na spravama i tlu, plesovi / 14 nastavnih časova
4. Rukomet i odbojka / 10+10 nastavnih časova
5. Procjena fizičkog rasta i vaspitanje motoričkih sposobnosti / 8 nastavnih časova

Napomena: Zavisno od uslova rada nastavnik može preraspodijeliti broj nastavnih časova u okviru sportskih igara.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Jačanje i očuvanje zdravlja, fizičke kondicije i mentalnog zdravlja.</p> <p>Učenik će moći da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • se prilagodi raznim opterećenjima, taktika, timskog i pojedinačnog rada, • ovlada tehnikom, taktikom trčanja, s obzirom na svoje i mogućnosti drugih, • shvati prirodu skoka, načina savladavanja prepreka, • unaprijedi svoje funkcionalne sposobnosti, • ovlada: tehnikom, zaletom, odrazom, letom, doskokom, • jača opću snagu, tehniku bacanja kugle, kamena... • usavršava motoričke sposobnosti, • stalno prati svoje vježbanje, • primijeni u svakodnevnom životu i poboljša kondiciju i učešće u školskom i javnom nastupu, životu. 	<p>1. ATLETIKA.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Niski i visoki start (na komandu). <ul style="list-style-type: none"> • Tehnika trčanja do 80m i istrajnog trčanja (1000 i 800m). • Taktika: tehnika istrčavanja, ritam trčanja dionica, finiš. • Bacanje kugle (O'Brajan) ili bočnom tehnikom (iz mjesta). • Skok udalj (zgrčno, uvinuće). • Skok uvis (tehnika: opkoračna, leđna, makazice). • Usavršavanje tehnike i usavršavanje motornih sposobnosti, kao i poboljšanje rezultata. • Troboj: (trčanje 100, 50m, skok udalj, bacanje kugle). • Prikaz tehnika bacanja 	<ul style="list-style-type: none"> • Biologija: urođene i stečene sposobnosti, funkcije sistema organa i organa. • Korištenje kompjutera ili inormatičke tehnologije ili Dnevnika rada - Karton fizičkog razvitka. • Zakoni fizike i biomehanike. • Pravolinijska i krivolinijska kretanja, let i pad tijela. • Psihologija i motivacija postignuća općih, sportskih. • Ekologija. • Komunikacija i

	<p>diska koplja, kladiva (očiglednim nastavnim sredstvima)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mogućnosti: kros trčanje, u prirodi, vježbe reakcije, iz raznih položaja, štafete, trkačke vježbe, s otporom, poskoci.. 	<p>vještina ophođenja, filozofija, stil života i vaspitna filozofija. Pokazati praktično tehniku, omogućiti prije svega saradnju pa i (samo)nadmetanja kao svojevrzne načine motivacije.</p>
--	--	--

Usavršavanje motoričkih sposobnosti, usklađenih kretanja, umijeća i navika, pozitivne socijalne inter-akcije, saradnjom, verbalne, neverbalne komunikacije.

Učenik će moći da:

- primijeni osnovne tehničko-taktičke zamisli, kombinacije
- se nadmeće u timskoj igri sa više saradnje u igri,
- samovrednuje testovima za procjenu usvojenosti tehnike nivoa (vođenje, šutiranje dodavanje/hvatanje i dr.),
- u saradnji sa ostalim učenicima usavršava fizičke sposobnosti.

2. KOŠARKA.

- **Vođenje** lopte u mjestu i kretanju,
 - promjena ruke, pravca, visine vođenja, polaznog položaja, s polaganjem,
 - držanje lopte jednom i objema rukama, pivotiranje, "pikenrol", blokada, pravila igre,
 - hvatanje i dodavanje lopte raznih visina,
 - šutiranje (iz različitih pravaca, pozicija, bočni šut, u skoku s krila varijante),
 - *fintiranje* i igra s centrom,
 - čuvanje i preuzimanje igrača, koša, blokiranje, presijecanje I,
 - principi odbrane: 3:2 i 2:2:1...
 - Taktika tokom igre: blokada, oslobađanje, promjena pravca, dribling, presing 1:1, (polu)kontra i kombinacije s ciljevima, raznim nivoima i pozicijama.
- Fizika, kinetika, oblici kretanja, mehanika kretanja, otpori, okreti, rotiranje,
 - zakoni akcije i reakcije, sudar, amortizacija,
 - pravolinijska i dijagonalna kretanja, vrste ravnoteže, osnovna prizemljenja tijela pri padu.
 - Engleski jezik - slušanje i gledanje košarke u NBA ligi.
 - Kontrola i percepcija: prostornih, vremenskih, tehničkih i dinamičkih inputa informacija.

<p>Osposobljavanje za samostalno vježbanje, razvijanje ritma i ljepote pokreta u prostoru i vremenu, vaspitanje volje.</p> <p>Učenik će moći da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • sastavi i izvede vježbu ili sastav od pet elemenata; • usavrši tehniku izvođenja (ljepota izvođenja); • ovlada i usvoji više povezanih elemenata; • samostalno izvede sastav; • vježbe na spravama izvodi uz pojačanu pažnju, samodisciplinu, asistiranje, čuvanje i odgovornost; • odigra narodno kolo i savremeni ples u paru; • izvede vježbu s rekvizitom (spravom); • opiše i izvodi tehniku i vježbe disanja, tokom vježbanja, pazi na stavove, poze, polazni, završni položaj; • samostalno asistira ili u paru, u trojkama; • razviti duh saradnje, ljubavi prema sportu i podizanje opće kulture. 	<p>3. VJEŽBE NA SPRAVAMA I TLU, PLESIVI.</p> <p>Elementi iz prethodnih razreda:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tlo - kolut naprijed, nazad, varijante (pruženim, raznoženim nogama do pretklona), kolut leteći, • premet stranice ("zvijezda"), • stav o šakama do koluta naprijed (premet, sklopka, salto sa odskočne daske), • preskok: zgrčka, raznoška, odbočka, sklonka Ž 110, M 120cm (akcenat na zanoženju), • greda, mala: naskok, hodanje, okreti, ravnotežni položaji, poskok, saskok (može na liniji), • vratilo (dohvatno): hvat, uzmah, premah, pomjeranje, kovrtljaji jašući, ljuljanje, • sastav povezanih elementa na svim spravama (gimnastički poligoni na vrijeme), • narodni i društveni plesovi, • narodna igra iz kraja u kome se živi. <p>Ples: valcer, polka, tango, "Hip-hop", "Bibap" (disko ples), <i>breakdance</i>.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Fizika, kinetika, oblici kretanja, mehanika kretanja, zakoni akcije i reakcije, sudar, amortizacija udara tijela, rotacije i kretanje tijela, estetika pokreta. • Oblici i vrste ravnoteže ljudskog tijela, funkcija čula i vestibularnog aparata. • Estetika pokreta, stil, kombinatorika. • Humanizacija odnosa među polovima. • Značaj tradicije i folklor na našim prostorima, a i šire. • Koristiti: muziku, slike, video i CD <i>player</i>, zapise, igre zabavnog karaktera. • Zainteresovanim omogućiti prema uslovima dodatne časove uz muziku: aerobika, vježbe oblikovanja, plesa i sl. (ako postoji: učenik koji zna, ogledalo, muzika i povoljni uslovi).
---	---	--

Usavršavanje motoričkih sposobnosti, usklađenih kretanja, umijeća i navika, pozitivne socijalne interakcije, saradnjom, verbalnom i neverbalnom komunikacijom.

Učenik će biti sposoban da:

- primijeni gornje, donje odbijanje, mijenjanjem mjesta,
- primijeni jedan od servisa (tenis servis, školski),
- koristi pravu tehniku i u saradnji s drugim poštuje pravila igre
- provjeri kako da napreduje u usvajanju znanja odbojke,
- razvija i razlikuje osjećaj za mekoću odigravanja, popularnost i prednosti, ljubav prema odbojci i animaciju vježbanja u školi, kući,
- odigra i primijeni smeč i blok,
- definira svoje interesovanje i koristi odbojku van škole u buduće i u sportsko-rekreativne svrhe,
- poštuje suparnika, vođu, pravila igre, stiče kulturu navijanja, razvija kolektivnost, kontrolu, odgovornost i inicijativu,
- samovrednuje se testovima za procjenu usvojenosti tehničkog nivoa (gornje i donje odbijanje, servis).

4A. ODBOJKA.

- Gornje odbijanje (prstima) preko glave, povaljkom.
- Donje odbijanje – "čekićem" i gornjim čekićem, preko glave, povaljkom.
- Tenis (školski) servis, bočni (eventualno bočni, lelujavac).
- Smeč i blok (pojedinačni i dvojni, trojni, osiguranje od *loba*).
- Igra parova, trojki / saradnjom i na cijelom terenu.
- Nadmetanja parova, trojki.
- "Ko duže", s tri dodira, jednom i svim usvojenim tehnikama i primjenom raznih kombinacija.
- Igra na mreži, postavljanje igrača, uloga u igri napada: smeč, *kuhanje*, plasiranje, i u igri odbrane: blok pojedinca, dvojni, trojni, zaštita bloka, praćenje, adekvatno postavljanje.
- Primjena naučenih elemenata u cilju vaspitanja motoričkih sposobnosti.
- Sistemi igre u odbojci:
 - uglom naprijed,
 - uglom nazad.
- Značaj i uloga: primača, dizača i korektora u igri.

- Fizika, oblici kretanja, mehanika kretanja, zakoni akcije i reakcije, sudar, amortizacija udara tijela, rotacije i kretanje tijela.
- Oblici i vrste ravnoteže ljudskog tijela, funkcija čula i vestibularnog aparata.
- Biologija: brzina reakcije i predikcija pokreta.
- Stav tijela, glave, ruku nogu.
- Komunikacija i vještina ophođenja, filozofija života, stil života i vaspitna filozofija. Pokazivanje tehnike, omogućiti prije svega saradnju.
- Pojedinačno i grupno nadmetanje kao svojevrsne motivacije.
- "Tajming" u igri i uključenje svih učenika u vježbanje (bilo koje vrste), rad na slabostima kod učenika.

<p>Unapređenje pozitivnih socijalnih interakcija, pozitivne slike o sebi, neposredan kontakt s drugima.</p> <p>Učenik će moći da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vodi loptu bez gledanja u loptu; s ometanjem para, • pravilno zauzme osnovni stav u zoni odbrane, preuzimanje pivotmena, • dodaje i hvata loptu, • dodaje i hvata s ometanjem, • fintira šut i šut preko para, zone, u skoku, • uvažava suparnika, pravila, stiče kulturu navijanja • sarađuje i fer se nadmeće, • umije da samovrednuje napredak tehnike: vođenje, dodavanje-hvatanje, šut. 	<p>4B. RUKOMET .</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vođenje lopte lijevom i desnom rukom. • Osnovni stav, dodavanje i hvatanje (u paru i trojkama) svih visina s ometanjem. • Trokorak, <i>Nordijski šase</i>, šut s bekovske pozicije. • Sedmerac , šut sa 9m, <i>finta</i> šuta i prodor, šut-skok skok-šut, zadržkom, s krila. • Driblinzi: varkom tijela. • Igra primjenom usvojenih osnovnih elemenata, (polu)kontra. • Igra 6:0 5:1 s manjkom igrača i s utvrđenim zadacima, s krila i jednostavnim kombinacijama. • Igra na dva gola: igra golmana u napadu i odbrani, pravila. • Osnovne taktike u igri. • Primjena naučenih elemenata u cilju vaspitanja motoričkih sposobnosti. 	<ul style="list-style-type: none"> • Fizika, kinetika, oblici kretanja, zakoni akcije i reakcije, sudar, amortizacija (udara) tijela, rotacije i kretanje tijela, sila zemljine teže, pritisak, udarac, dinamika kretanja. • Kombinatorika, prenos lopte. • Teorija igara, opterećenja na jednu tačku, smanjenje i povećanje ugla napada i odbrane. • Proces prerade informacija. • Kontrola i percepcija: prostornih, vremenskih, tehničkih i dinamičkih inputa i njihovo usklađivanje.
---	--	---

<p>Upoznavanje sopstvenih fizičkih, funkcionalnih i psihičkih osobina, vrlina, upoznavanje crta svog zdravlja, ličnosti i drugih.</p> <p>Učenik će moći da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mjeri visinu i masu tijela; • procijeni, ojača pojedine motoričke sposobnosti; • vodi lični karton fizičkog rasta i razvoja i usavršavanja motoričkih sposobnosti; • upozna svoje slabosti u razvoju i sposobnostima i radi na svom poboljšanju; • upozna crte ličnosti (unapređuje moralno-voljni nivo svoje ličnosti); • pravilno drži tijelo, • uskladi pokrete dijelova tijela: koordinacija tijela i pokreta: "oko-ruka", "oko-noga", percipira radnje; • upozna metodologiju procjene svog psihosomatskog statusa i sl. 	<p>5. PROCJENA FIZIČKOG RASTA I RAZVOJA, USAVRŠAVANJE MOTORIČKIH SPOSOBNOSTI.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Test: držanja tijela. • Mjerenje visine i mase tijela. • Eksplozivna snaga nogu (skok udalj iz mjesta). • Opća snaga bacanje medicinke. • Trčanje: (Ž) 800 (500)m i (M) 1000 (800)m. • Startna i osnovna brzina. • Snaga ruku i ramenog pojasa (izdržaj u zgibu do 120s) i mješoviti zgib. • Gipkost (duboki pretklon). • Opća koordinacija - odbijanje lopte od zid. • "Sam svoj trener" ili vođenje sopstvenog kartona ili dnevnika fizičkih aktivnosti i vježbi. Posebno upražnjavati vježbe disanja i tokom vježbanja paziti na stavove, poze, polazne i završne položaje. Testiranje se izvodi na početku i na kraju, a u narednim godinama samo na kraju nastavne godine. 	<p>Primjena jednog od metoda procjene pravilnog držanja tijela.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Primjena kompjutera za podatke dobijene od učenika iz kartona fizičkog razvitka (Dnevnik rada). • Anatomija, Biologija i kultura ljudskog tijela, kultura ishrane i zdravlja razvoj organa i sistema organa, osnovne hranljive materije, minerali i vitamini, čeličenje.... • Higijena odjeće, obuće. • Informatika i Matematika mjere prosječne vrijednosti, odstupanja, grafički prikazi. • Psihologija, tipovi osoba, ličnosti po tjelesnoj građi, tjelesnoj tečnosti, crtama ličnosti. • Hemija, biohemija - metabolizam i katabolizam.
--	---	--

Minimalni obrazovni zahtjevi

Atletika: trčanje na 1000, 800, 100 i 50 m. Za učenike; 800, 500, 100 i 50 m. Za učenice; skok udalj, uvis i bacanje kugle – na rezultat.

Vježbe na spravama i tlu: učenici: nastavni sadržaji programa vježbi na tlu, preskok, jedna sprava u upor ili jedna sprava u visu; učenice: nastavni sadržaji programa vježbi na tlu, preskok i greda, vratilo i **plesovi** (narodni i moderni).

Izborni program: sportska igra.

NASTAVNI PROGRAM ISLAMSKA VJERONAUKA TREĆI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 1

Godišnji broj nastavnih časova: 35

CILJ NASTAVNOG PREDMETA

Produbljivanje spoznaja o definiranim tematskim područjima islama koja se odnose na pitanja života u vjeri, individualnosti, posljednje Božije objave, odgovornosti, praktične dimenzije morala, perspektive žene u islamu, porodice i islamske civilizacije, s ciljem njihovog daljeg razvijanja, otkrivanja ljudskih iskustava i povezivanja sa veličinom Božije poruke u kontekstu svakodnevnog života.

ZADACI NASTAVNOG PREDMETA

1. Otvoriti učeniku prostor da traga za vjerom i smislom života, te uobličava značenje svog vjerovanja.
2. Upoznati sa jedinstvenim porijeklom vjerovanja u jednog Boga i mnoštvom različitih manifestacija religija.
3. Usmjeravati u oblikovanju identiteta i vlastite individualnosti.
4. Potaknuti učenika na bliskost, primjenjivost, žeđ za kur'anskom riječju na svom maternjem jeziku.
5. Istražiti različite dimenzije nadnaravnosti Kur'ana radi razvijanja svijesti o njegovom savršenstvu.
6. Podsticati na razmišljanje o ulozi slobode u životu i posljedicama izbora koja prave.
7. Razvijati moral i etičnost, te pomoći učeniku da uredi svakodnevicu islamskim moralom.
8. Usmjeravati na primjenu islamske etike rada u različitim profesijama.
9. Razumijevati položaj i ulogu žene u islamu, te razumjeti puninu odnosa između muškarca i žene.
10. Osvijestiti načine upoznavanja suprotnog spola radi formiranja bračne zajednice.
11. Jačati ulogu i značaj porodice, te osvijestiti uloge članova porodice s ciljem odupiranja izazovima svog vremena.
12. Upoznavati kontinuitet razvoja islamske vladavine, kulture i civilizacije.
13. Podsticati na razumijevanje, prijateljstvo, toleranciju, dijalog i saradnju s drugima i drugačijima.
14. Razvijati svijest o povezanosti tradicionalnog i modernog, duhovnog i materijalnog, etničkog i multikulturalnog u Bosni i Hercegovini i evropskom ambijentu.
15. Unapređivati svijest o značaju temeljnih postulata interkulturalnog odgoja i ljudskog dostojanstva i slobode.
16. Odgajati u duhu patriotizma i potrebe za zajedničkim životom na historijskim, kulturnim i vjerskim odrednicama.

PROGRAMSKI SADRŽAJI

Nastavni sadržaji

1. ŽIVJETI VJERU.

- 1.1. Zašto vjerujemo?
- 1.2. Vjera je jedna, a religija je više.
- 1.3. Živi islam - život sa svrhom.

2. BITI DRUGAČIJI OD OSTALIH.

- 2.1. Biti originalan.

3. KUR'AN - POSLJEDNJA BOŽIJA OBJAVA.

- 3.1. Kur'an - radosna vijest.
- 3.2. Čovjek u Kur'anu.
- 3.3. Kur'an u mom životu.
- 3.4. Savršenstvo Kur'ana u naučnim dokazima.

4. SLOBODA I ODGOVORNOST.

- 4.1. Predanost Bogu kao vrhunac slobode.
- 4.2. Podsticanje dobra i osuđivanje zla.
- 4.3. Granice slobode u savremenom svijetu.

5. ISLAMSKI MORAL U SVAKODNEVNOM ŽIVOTU.

- 5.1. Osnove islamskog morala.
- 5.2. Značaj moralnih uzora.
- 5.3. Islamska etika rada.
- 5.4. Kako biti moralan danas.

6. ŽENA U ISLAMU.

- 6.1. Žene - čast muslimanske zajednice i ljudskog roda.
- 6.2. Pokušaji kompromitiranja položaja žene u islamu.

7. BRAK I PORODICA U ISLAMU.

- 7.1. Izazovi upoznavanja bračnog druga.
- 7.2. Islamski pogled na brak.
- 7.3. Značaj porodice u muslimanskoj zajednici.
- 7.4. Tradicionalna i savremena porodica.

8. VRIJEME CIVILIZACIJE ISLAMA.

- 8.1. Središta islamske kulture.
- 8.2. Safavidi i Veliki Moguli.
- 8.3. Memluci i Osmanlije.
- 8.4. Islam i muslimani danas.

Očekivani rezultati/ishodi učenja

1. **Analizira razloge vjerovanja, objašnjava različita vjerovanja, te upoređuje monoteističke religije.**
2. **Obrazlaže islam kao život sa svrhom.**
3. **Prihvata da je Božija jednost (tevhid) suština vjere prema kojoj postavlja svoje ciljeve.**
4. Prihvata svoja jedinstvena obilježja kao božiji dar.
5. Prepoznaje u svakodnevici različite situacije, postupke i osjećanja u kojima mu vjerovanje, služi kao faktor zadobijanja vlastite ličnosti.
6. Analizira društveni kontekst objave Kur'ana.
7. Obrazlaže naučne dokaze koji potvrđuju savršenstvo Kur'ana.
8. Argumentira islamsko poimanje slobode u kojem čovjek robuje samo Bogu, te razumijeva prava i u dužnosti koje iz toga proizilaze.
9. Objašnjava odnos slobodne volje i sudbine, te prepoznaje životne situacije u kojima je svojevrijedno nešto odlučio.
10. Objašnjava da moralom ostvarujemo puninu svoje ljudskosti i identificira moralne uzore.
11. Analizira i prihvata islamsku etiku rada.
12. Analizira različite pokušaje iskrivljenog i neargumentiranog predstavljanja položaja i prava žene u islamu i pozicioniranja uloge muškarca u zajednici.
13. Objašnjava islamsko razumijevanje polnosti i razlike između muškarca i žene.
14. Interpretira načine biranja partnera za bračnu zajednicu.
15. Argumentira islamski pogled na brak, kao ravnopravan ugovor muškarca i žene - susretanje ljubavi, međusobnog uvažavanja i poštovanja.
16. Objašnjava nezamjenljivu ulogu žene u odgoju, kulturi i društvu, te prepoznaje časne uzore kroz historiju islama (Asja, Merjema, Hatižda, Fatima, Aiša, r.a., Sayyida Nafisa i dr.).
17. Upoređuje tradicionalnu i savremenu porodicu.
18. Obrazlaže vrijeme, historijski, naučni i kulturni kontekst u kojem se kultura učila od muslimana, te analizira principe širenja islama.
19. Argumentira svjedočanstva iz oblasti islamskih nauka, filozofije, duhovnosti i umjetnosti.
20. Analizira položaj, ulogu i značaj muslimana danas.

NASTAVNI PROGRAM KATOLIČKA VJERONAUKA TREĆI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 1

Godišnji broj nastavnih časova: 35

I tematska cjelina: KRŠĆANSKO POIMANJE ČOVJEKA.

Nastavne teme

1. Čovjek kao stvorenje i slika Božija.

- Biblijsko poimanje čovjeka i njegova aktualnost.
- Čovjek kao osoba i subjekt:
 - čovjek kao jedinstvo tijela, duše i duha;
 - dostojanstvo ljudske osobe i njena prava.
- Čovjek kao biće odnosa:
 - čovjek kao historijsko biće i biće komunikacije;
 - čovjek kao polno biće (cjelovito gledanje na polnost);
 - čovjek kao društveno biće (porodica, zajednica, društvo);
 - čovjek kao kulturno i političko biće.
- Čovjek usmjeren prema transcendenciji.
- U traganju za "domovinom" (u napetosti između grijeha, otkupljenja i dovršenja).

Ključni pojmovi: čovjek osoba i subjekt, slika Božija, dostojanstvo ljudske osobe, čovjek - jedinstvo duha, duše i tijela, ranjeni i spašeni čovjek, besmrtnost.

Odgojno-obrazovna postignuća: - shvatiti da iza shvatanja čovjeka postoje sporna pitanja koja imaju ideološka, politička, društvena i kulturna obilježja; uočiti neke različite i raširene poglede na čovjeka u odnosu na kršćansku sliku čovjeka; objasniti značenje čovjeka kao osobe i subjekta na temelju biblijskog teksta (Post 1, 26); prepoznati u biblijskoj slici čovjeka uporište za međuljudske odnose; objasniti razliku između biblijskog i savremenog poimanja čovjeka; razumjeti teološkoantropološko poimanje čovjeka kao *stvorenog, ranjenog, spašenog, etičkog i besmrtnog* bića.

Prijedlozi za metodičku obradu: identifikacijski razgovor i prikupljanje informacija; vođeni razgovor i diskusija o različitim obilježjima ljudske osobe; kritičko čitanje i interpretacija biblijskih i drugih tekstova s uporednim posmatranjem i analizom dokumentarne i simboličke fotografije i ilustracija; sakupljanje i vrednovanje novinskih odlomaka, iskustava i primjera iz života koji tematiziraju čovjeka kao osobu, njegovo dostojanstvo i misiju i zajednički kritički odabir bitnih potreba i obilježja čovjeka; igra uživanja u različite životne situacije s traženjem odgovora na važna životna pitanja; pisanje kratkog eseja.

2. Isusov put kao paradigma kršćaninovog puta.

- Obraditi neke važnije biblijske teme kao poticaje za slijeđenje Krista.
- Označiti neka bitna obilježja kršćaninovog puta: strahopoštovanje, milosrđe, pomirenje, ljubav, pravednost.

Ključni pojmovi: volja Božija, milosrđe, opraštanje, pomirenje, pravednost, kršćanska ljubav.

Odgojno-obrazovna postignuća: otkriti važnost izgradnje kršćanskoga života u stavu povjerenja u Boga koji ljubi čovjeka i želi mu postignuće punine života; spoznati da naša volja nije uvijek u saglasnosti s božijom voljom; upoznati Kristov način vršenja volje Očeve i otkriti vlastiti put vršenja volje božije; izdvojiti i opisati neka važna obilježja kršćanskog života po kojima čovjek u vlastitom životu i u svijetu može ostvariti božiju volju promovirajući milosrđe, pomirenje, ljubav i pravednost.

Prijedlozi za metodičku obradu: evokacijski razgovor i igra asocijacija; istraživanje; izlaganje s tumačenjem glavnih pojmova; analiza, kritička procjena i interpretacija biblijskih tekstova; identifikacijski razgovor i stvaranje kataloga pitanja s problemskom situacijom o vršenju volje božije u ličnom životu i životu zajednice; promjena perspektive i pisanje suprotna tekst: volja božija – moja volja; vođeni razgovor s tumačenjima pojmova milosrđe, opraštanje, pomirenje, pravednost, ljubav; pravljenje nacrtta vlastitog života suobličena volji božijoj; izrada mentalne mape ili izrada plakata.

II tematska cjelina: ČOVJEK - MORALNO BIĆE.

Nastavne teme

1. Čovjek - polazište etičkog razmišljanja.

- Različita poimanja, slike i definicije čovjeka, te povezanost svjetonazora s antropološkim pristupom čovjeku: biologija, filozofija, psihologija, sociologija, teologija, literatura i umjetnost.
- Čovjek kao etičko biće, svjesno svoga djelovanja (actus hominis, actus humanus).
- Čovjek kao moralni subjekt i kao moralni objekt.

Ključni pojmovi: čovjek - etičko biće, čovjek - moralno biće, moralni subjekt, moralni objekt, moralna načela, moralna odgovornost.

Odgovno-obrazovna postignuća: prepoznati različite definicije čovjeka u specifičnom poimanju pojedinih nauka o čovjeku; razumjeti pojmove etika, moral i kršćanski moral.

Prijedlozi za metodičku obradu: procjena različitih pristupa i slika o čovjeku koje stvaraju različite nauke; postavljanje problema i rasprava o svijetu mladih: imati ili nemati etičke i moralne norme, prihvatiti ili odbacivati moral; odabir dokumentarnih i simboličkih fotografija s moralnom tematikom i rasprava o njihovim porukama u poveznici s etičkim i moralnim normama i životom; intervju učenika ili druge osobe o unaprijed pripremljenoj temi s moralnom problematikom; vođenim razgovorom i tumačenjem usvojiti osnovne etičke pojmove.

2. Kriteriji dobra i zla.

- Biološka etika (selekcija, mutacija, preživljavanje).
- Filozofska etika (ljudska narav kao polazište i kriterij etičkog djelovanja).
- Senzualizam (dobro je što odgovara čulima).
- Pragmatizam (normativna moć činjeničnog stanja).
- Diktatura većine.
- Utilitarizam.
- Ideološka etika (dobro je što odgovara sistemu).
- Pravni pozitivizam (dobro je što propisuje zakon).

Ključni pojmovi: dobro, zlo, ljudska narav, univerzalna načela; senzualizam, pragmatizam, utilitarizam.

Odgovno-obrazovna postignuća: navesti uslove o kojima ovisi moralnost čovjekovih djela (shvatanje dobra i zla te njihove razlike, sloboda, spoznaja i prirodni zakon kao univerzalna norma); prepoznati društvene uticaje na oblikovanje kriterija određivanja dobra i zla.

Prijedlozi za metodičku obradu: problemsko razmatranje različitih etičkih pristupa i etičkih teorije o čovjeku, ljudskoj naravi i djelovanju, kriterijima dobra i zla; uporedno čitanje i analiza tekstova s porukama koje nude neke etičke teorije i pristupi; suočiti ljestvicu općeprihvaćenih vrednota s nekim etičkim ponudama (pragmatizam, utilitarizam...); napraviti pojedinačne, a potom zajedničke kriterije za vrednovanje dobra i zla i učiniti uporednu procjenu.

3. Odnos vjere i morala.

- Obilježja moralnosti:
 - moralnost - vanjska i unutrašnja;
 - načela djelovanja: autonomno, heteronomno, teonomno;
 - moralnost kao društvena stvarnost.
- Odnos naravi i milosti (prirodni i objavljeni moralni zakon).
- Odnos vjere i morala.

Ključni pojmovi: narav i milost, prirodni i objavljeni moral, vanjska i unutrašnja moralnost, autonomna moralnost, vjera i moral.

Odgovno-obrazovna postignuća: razumjeti razliku između prirodnog i objavljenog moralnog zakona; uočiti postojanje objektivnih moralnih normi; objasniti povezanost vjere i morala; poznavati obilježja ljudske moralnosti, vanjska i unutrašnja, te načela moralnog djelovanja; razumjeti i usvojiti načela moralnog djelovanja; uočiti bitnu poveznicu između vjere i morala i upoznati njihovo značenje za istinski kršćanski život.

Prijedlozi za metodičku obradu: analizirati u skupnom radu neke zapovijedi, naredbe, pravila i norme iz svakodnevnog života: uočiti koje su od njih moralne norme, a koje nekoga drugoga tipa; analizom biblijskih i drugih tekstova upoznati i izdvojiti obilježja ljudske moralnosti i načela moralnog djelovanja koja imaju obilježja objektivnih moralnih normi; voditi razgovor o poveznici vjere i morala u kršćanskom moralnom ponašanju i

svakodnevnom životu; problemski otvoriti pitanje odnosa vjere i morala u kršćanskom životu, i odgovoriti na pitanje: je li moralno ponašanje današnje mladeži i odraslih u skladu s kršćanskim moralom.

4. Savjest - norma etičkog djelovanja.

- Pojam "dobra" i pojam "vrijednosti":
 - ljestvica vrijednosti; odnos vrijednosti i dobra u sebi.
- Pojam i značenje poniznosti, temeljne poniznosti.
 - Pojam i značenje savjesti:
 - savjest u civilizacijama i kulturama antike;
 - savjest u Svetom pismu Staroga zavjeta i Novoga zavjeta;
 - savjest kod starokršćanskih pisaca;
 - savjest u pouci Drugog vatikanskog koncila.
- Vrste savjesti i odgoj savjesti - savjest usklađena s moralnim vrijednostima.

Ključni pojmovi: dobro i vrijednosti, savjest, glas savjesti, sloboda savjesti, kolebljiva, popustljiva i laksana savjest, iskrena i sigurna savjest, poniznost, temeljne poniznosti.

Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati razliku između pojmova "dobro", "vrijednost" i „vrijednosti“; razumjeti i objasniti pojam kršćanske poniznosti; objasniti pojam savjesti i razumjeti nužnost njenog usklađivanja s moralnim vrijednostima; navesti oblike (vrste) savjesti i njihovo shvatanje u biblijskim tekstovima, kršćanskim spisima i Učiteljstvu Crkve.

Prijedlozi za metodičku obradu: u vođenom razgovor analizirati svakodnevne pojave iskrivljavanja vrijednosti i pridavanja "dobrima" drugačijih "vrijednosti" nego što to njihova "prirodna svrha" zahtijeva; izraditi tabelu različitih vrijednosti prema kategorijama: materijalne vrijednosti, duhovne i moralne vrijednosti, estetske, psihičke stvarnosti; u biblijskim i otačkim tekstovima te dokumentima Učiteljstva pronaći i analizirati vrste savjesti te tražiti načine njihovog usklađivanja s „dobrom“ i moralnim vrijednostima; u vođenom razgovoru odrediti pojam i vrste savjesti te mogućnost djelovanja u skladu s time u svakodnevnom životu.

5. Savjest pred zakonom i savremenim etičkim pitanjima.

- Savjest i zakon.
- Pitanje temeljnog etičkog konsenzusa u pluralnom i sekularnom društvu.
 - Zlatno pravilo kao vrhunac humanističke etike.
- Univerzalna etika i svjetske religije.

Ključni pojmovi: savjest i zakon, humanistička etika, univerzalna etika, etički konsenzus, moralne vrijednosti, moralne norme, Zlatno pravilo.

Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati izvore moralnosti ljudskih djela (sloboda, objekt, namjera, okolnosti); navesti Zlatno pravilo moralnosti i prepoznati ga kao vrhunac humanističke etike; prepoznati sličnosti temeljnih moralnih zahtjeva u svjetskim religijama.

Prijedlozi za metodičku obradu: problemski stvoriti dvojbu o potrebi poštovanja i slušanja glasa vlastite savjesti pri donošenju odluka u važnim životnim zgodama ili se ponašati prema trenutačnoj koristi, prosperitetu ili situaciji; analizirati Zlatno pravilo kao vrhunac humanističke etike i odrediti njegove granice; grupni rad na temu: "Moralne norme velikih svjetskih religija" u svrhu otkrića shvatanja moralnosti u različitim kulturnim i religioznim sredinama, uočavajući različitost i sličnosti moralnih normi i dileme oko stvaranja „univerzalne etike“ koju danas neki zastupaju i promoviraju.

III tematska cjelina: LJUBAV PREMA BOGU I BLIŽNJEMU - TEMELJI KRŠĆANSKE MORALNOSTI.

Nastavne teme

1. Bog – temelj kršćanske moralnosti.

- Bog - najviše dobro.
- Bog kao savršeno "dobro" u sebi, izvor i svrha postojanja svakoga "dobra".
- Moralnost i plan spasenja: volja božija i put lične sreće.
- Moralnost i odgovornost: dati Bogu odgovor, otvorenost Duhu božijem.
- Krist - mjera kršćanske moralnosti.

Ključni pojmovi: Bog – najviše dobro, Bog – temelj kršćanske moralnosti, starozavjetni moral, novozavjetni moral, Kristov moral, kršćanski moral.

Odgojno-obrazovna postignuća: razumjeti tvrdnju da je čovjeku Bog najviše dobro; shvatiti da se na Bogu koji je najviše dobro temelji kršćanski moral; otkriti i shvatiti odnos između kršćanskog morala i čovjekove moralne odgovornosti u vršenju ljudskih djela; upoznati obilježja pojma „vršiti volju božiju“ i njegovo značenje za kršćanski život; objasniti tvrdnju da je *Isus Krist mjera kršćanske moralnosti*.

Prijedlozi za metodičku obradu: prikazivanje različitih vrsta ljudskog zla i grijeha pomoću novinskih izvještaja i dokumentarne fotografije; pripremljena diskusija o Bogu kao najvišem dobru i ljudskoj slobodi pred pitanjem izbora između dobra i zla s temom: *Je li čovjek odgovoran za dobro i zlo koje čini?*; čitanje, analiza i interpretacija biblijskih tekstova u kojima se pokazuje božiji plan s čovjekom u vršenju i dobra postignuću lične sreće; grupni rad i vođeni razgovor na temu čovjekove sposobnosti izbora i moralne odgovornosti u biranju između dobra i zla, dobrih postupaka i loših postupaka, pravednih i nepravednih djela; analiza biblijskih tekstova s katalogom pitanja te skupno prikupljanje podataka o Kristovim moralnim načelima kao temelju kršćanskoga morala; pravljenje plakata o temeljnim načelima kršćanskoga morala.

2. Objavljeni moralni zakon – temeljni zakon.

- Potreba zakona u ljudskom životu (vrste zakona).
- Dekalog - objavljeni Božiji zakon - potreba ranjenog čovjeka.
- Dekalog i prirodni moralni zakon (uloga razuma i slobode).
- Božiji zakon: unosi red i sklad u odnosu prema Bogu i čovjeku.
(istaknuti neke: veličanje pravoga Boga, promovirati istinu i ljudski život, poštovati roditelje, poštovati tuđe vlasništvo).

Ključni pojmovi: Dekalog – objavljeni Božiji zakon, prirodni moralni zakon, veličanje Boga, poštovanje čovjeka, ljudska prava.

Odgojno-obrazovna postignuća: otkriti postojanje objektivnih moralnih normi u ličnom životu i društvu; razumjeti važnost osvarenja reda, pravila i pravednih zakona u međuljudskim odnosima i u društvu; otkriti i poznavati Dekalog, objavljeni Božiji zakon, kao prirodni temelj ljudskog moralnog postupanja i života; uočiti i objasniti ulogu razuma i slobode u vršenju Dekaloga i prirodnog moralnog zakona;

Prijedlozi za metodičku obradu: asocijacije na riječ moral i zakon; vođenje pripremljene rasprave o važnosti poštovanja moralnih normi i zakona u svakodnevnom životu s temom: *Zakon je za ljude – Zakon je protiv ljudi*; rad u grupama s temom i poticajnim pitanjima o različitim normama i zakonima u svakodnevnom životu da se uoči njihova životna važnost i nužnost; uporediti Dekalog s poveljama o pravima čovjeka i nekim sistemskim normama o čovjeku i njegovim pravima; analizirati i interpretirati izabrane biblijske tekstove koji pokazuju put promoviranja kršćanskih moralnih načela, sklada i sreće u ljudskoj zajednici: veličanje pravoga Boga, promoviranje istine i ljudskog života, poštovanje roditelja, poštovanje tuđeg vlasništva.

3. Znakovi ljubavi prema Bogu.

- Vjera u pravoga Boga i veličanje imena božijeg (svetost).
- Povrede vjere (praznovjerje, idolopoklonstvo, gatanje, magija).
- Sumnje, krize i kušnje vjere - mogućnost nove, čvršće i postojanije vjere.
 - Povrede ljubavi prema Bogu: bogohulnost, psovka, kriva zakletva.
 - Izrazi ljubavi prema Bogu (klanjanje, molitva, žrtva, obećanja/zavjeti).
- Veličanje dana Gospodnjeg (nedjelja liturgijskog zajedništva, neradni dan, slobodno vrijeme).

Ključni pojmovi: vjera u Boga, čvrsta i postojana vjera, praznovjerje, idolopoklonstvo, gatanje, magija, bogohulnost, psovka, ljubav prema Bogu, klanjanje Bogu, Dan Gospodnji.

Odgojno-obrazovna postignuća: razumjeti vjeru kao nadnaravni božiji dar i čovjekov odgovor koji uključuje svjesno i slobodno predanje Bogu; prepoznati sadržaj i važnost prve božije zapovijedi; razumjeti klanjanje, molitvu, žrtvu i zavjete kao izraze ljubavi prema Bogu; razumjeti značenje i navesti oblike povrede vjere; navesti neke povrede ljubavi prema Bogu; razumjeti značenje i oblike slavljenja dana Gospodnjeg u kršćanskom životu.

Prijedlozi za metodičku obradu: postaviti problemsko pitanje o vjeri i praznovjerju među mladima i o tome voditi diskusiju; ne temelju konkretnih primjera voditi razgovor o povredama vjere u Boga (praznovjerje, gatanje, magija...) i o povredama ljubavi prema Bogu, naročito psovkom, bogohulnošću i zaklinjanjem; pronaći biblijske tekstove o pravovjernom veličanju Boga i odnosu prema svetinjama; meditativno promišljanje nad tajnom imena dragih osoba, svojih bližnjih i nad Božijim imenom; napraviti mentalnu mapu o načinima

iskazivanja ljubavi i zahvalnosti Bogu (klanjanje, molitva, euharistijsko slavlje, ...); provesti anketa: "za" ili "protiv" nedjeljne euharistije i voditi razgovor o dobivenim porukama; radionica: "Vikend"; pričaonica: Mladi i slobodno vrijeme.

4. Zlo i grijeh – prestup istinske ljubavi prema Bogu i bližnjemu.

- Prisutnost zla i grijeha u čovjeku i svijetu.
- Zlo, grijeh i božije milosrđe.
- Težine grijeha: smrtni i laki grijeh.
- Lični grijesi i „strukture grijeha“.
- Od grijeha do obraćenja i pomirenja.

Ključni pojmovi: zlo, grijeh, smrtni grijeh, laki grijeh, lični grijeh, strukture grijeha, obraćenje, božije milosrđe, pomirenje.

Odgojno-obrazovna postignuća: Kritičko uočavanje prisutnosti dobra i zla, stvarnosti grijeha u svijetu te raznih pokušaja negiranja grijeha; poznavanje razlike o težini grijeha, između smrtnoga i lakoga grijeha te razliku između ličnoga grijeha i „strukture grijeha“; otkriti grijeh kao prestup ljubavi prema Bogu i bližnjemu; spoznati da božije milosrđe i praštanje nadilazi ljudsko zlo i grijeh i da je Bog pravedni Sudac i milosrdni Otac; usvojiti svijesti o potrebi za priznanjem vlastite krivnje kod počinjenog grijeha i o potrebi trajnog obraćenja; otkriti da put obraćenja traži opredjeljenje za dobro i dobrog Boga te međusobno praštanje i pomirenje s ljudima;

Prijedlozi za metodičku obradu: slikovito predočiti učinak grijeha na čovjekovu ličnost (razlomljena ličnost: slagalica koja se ne da složiti); potražiti primjere pokušaja prebacivanja krivnje na drugoga ili na društvo; izabranim (dija)filmovima predočiti uticaj zla i širenje zla u svijetu (nasilje, nebriga, korupcija...); analiza biblijskih tekstova o grijehu i obraćenju, interpretacija likova (podjela uloga); vođeni razgovor i tumačenje pojmova smrtni i laki grijeh, lični grijeh i strukture grijeha; improvizirati predstavu o Kristu koji liječi, ozdravlja i pomiruje s Bogom; analiza novozavjetnih tekstova: Isusova moć nad zlom (grijeh, bolest) i nad zlim; napraviti nacrt potrebnih koraka na putu pomirenja, od obraćenja do pomirenja s Bogom i bližnjima.

5. Evanđeoski zakon ljubavi.

- Kristove zapovijedi ljubavi - temelj kršćanskog morala i put sreće.
- Novost i snaga kršćanske ljubavi (philia, eros, agape).
- Govor na Gori (Blaženstva) - etika božijeg kraljevstva.
- Novost govora o ljubavi prema neprijatelju.
- Ljudska saradnja u ostvarenju Kraljevstva božijeg.

Ključni pojmovi: Kristov Zakon ljubavi, kršćanska ljubav, philia, eros, agape, ljubav prema neprijatelju.

Odgojno-obrazovna postignuća: opisati temeljno značenje evanđeoskog pojma ljubavi, naročito Zapovijed ljubavi; shvatiti da je kršćanska moralnost "višeg reda" - suobličiti se Isusu Kristu, a ne tek "red ljudske naravi"; otkriti novost, razine i obilježja kršćanskog shvatanja ljubavi u pojmovima philia, eros i agape; usvojiti potrebu nasljedovanja Krista i izgradnje vlastitog kršćanskog moralnog djelovanja po evanđeoskom zakonu ljubavi.

Prijedlozi za metodičku obradu: asocijacije i iznošenje vlastitog mišljenja o ljubavi; uporedni rad s biblijskim tekstovima o Kristovu govoru o ljubavi prema bližnjima i prema neprijatelju: Mt 5, 43-48 i 22, 36-40 te Iv 15, 16-19; komentirati tvrdnju: "Ljubi i radi što hoćeš" (sv. Augustin) i zlatno pravilo života: "Sve dakle, što želite da ljudi vama čine, činite i vi njima" (Mt 7,12); meditativno razmatranje nad otajstvom kršćanske ljubavi; pisanje eseja o *Nivoima kršćanskog shvatanja ljubavi* s osvrtom na konkretan mladenački izazov i životni projekt; pisanje dijaloga ili novinskog izvještaja o potrebi kompletna i ispravna shvatanja pojma ljubavi među mladima.

IV tematska cjelina: "MUŠKO I ŽENSKO STVORI IH".

1. Čovjek - žena i muškarac.

- Pol, polnost, seksualnost.
- Razvoj shvatanja polnosti kroz historiju.
- Kršćansko utemeljenje pravednog odnosa prema polovima.
- Isto dostojanstvo u različitosti osoba i polova.

Ključni pojmovi: muškarac, žena, polnost, seksualnost, kršćansko shvatanje polnosti.

Odgojno-obrazovna postignuća: razumjeti poruku Drugog biblijskog izvještaja o stvaranju čovjeka kao temelj kršćanskog poimanja čovjeka kao muškarca i žene; prepoznati razliku između pola i polnosti (seksualnosti); razumjeti povezanost pojmova dostojanstvo, odgovornost i polnost; razumjeti kršćansko shvatanje polnosti.

Prijedlozi za metodičku obradu: sakupljanje i analiza poruka i tekstova iz dnevne štampe (novine i časopisi naročito za mlade), posebno rubrika "o ljubavi" te "pitanja i savjeti"; identifikacijski i vođeni razgovor, izdvajanje i tumačenje bitnih pojmova; muškarac, žena, pol, polnost, seksualnost; kritičko čitanje i interpretacija biblijskih i drugih tekstova o kršćanskom utemeljenju i cjelovitom pristupu ljudskoj polnosti u povezanosti s posmatranjem i interpretacijom fotografija (reprodukcija); pisanje eseja o dostojanstvu muškarce i žene, njihovoj polnoj razlici i njihovu uzajamnom nadopunjavanju; izraditi kolaž na temu: "tipičan muškarac i tipična žena"; u grupnom radu istražiti i na plakatu izložiti aspekte dostojanstva muškarca i žene i temeljna obilježja kršćanskog pristupa polnosti i seksualnosti između muškarca i žene.

2. Porodica u Božijem naumu.

- Narav i smisao braka i porodice.
- Povrede dostojanstva braka i porodice: preljub, rastava, mnogoženstvo, slobodna veza, rodoskvnuće.
- Savremeni modeli porodice i kršćanski model.
- Dužnosti i prava članova porodice.

Ključni pojmovi: brak, porodica, preljub, rastava, slobodna veza, model kršćanske porodice, dužnosti i prava u porodici.

Odgojno-obrazovna postignuća: razumjeti narav i smisao braka i porodice.

Prijedlozi za metodičku obradu: stvaranje problemskog pitanja o važnosti braka i porodice danas s pripremljenom diskusijom na tu temu; razgovor o životu u braku i porodici na temelju dokumentarne fotografije, odlomaka iz novina i prikladnih tekstova koji tematiziraju svakodnevni porodični život; analizirati i interpretirati biblijske tekstove: Post 1,76-29; 2,18-25; 1 Kor 6,12-20; analizirati posljedice preljuba, rastave, slobodnih veza i dr. te utvrditi kriterije kršćanskog moralnog pristupa tim povredama braka i porodice; naslikati neke modele današnjih porodica i usredotočiti se na izgradnju modela kršćanske porodice; napraviti plakat s pravima i dužnostima članova porodice.

3. Ženidba - sakrament bračne ljubavi i zajedništva.

- Poziv na ljubav i predanje.
- Ženidba kao sakrament.
- Ženidba u božijem planu spasenja.
- Uslovi za valjano sklopljen bračni savez.
- Pavlova i Petrova povlastica.
- Bračna ljubav i zahtjevi bračnog života.
- Priprema za brak - vrijeme zaručništva.
- Nerazrješivost ženidbe u braku vjernosti i ljubavi.

- Otvorenost životu kao sudjelovanje u stvoriteljskom božijem činu.

Ključni pojmovi: ženidba, sakrament ženidbe, valjana ženidba, bračni savez, nerazrješivost ženidbe, Pavlova i Petrova povlastica, zaručništvo, priprema za brak.

Odgojno-obrazovna postignuća: navesti i objasniti biblijsko utemeljenje sakramenta ženidbe; razumjeti sakrament ženidbe kao otvorenost životu i sudjelovanje u božijem stvarateljskom činu; navesti preduslove za valjano sklapanje sakramenta ženidbe i put pripreme za sakramentalni brak.

Prijedlozi za metodičku obradu: - razgovarati o naravi ljudske polnosti i odnosu polova na antropološkom nivou (kritički analizirati tekstove i članke iz nekih časopisa); čitati i analizirati biblijski tekst (Knjiga Postanka) te odrediti narav i dostojanstvo ženidbu u božiji naum s čovjekom; upoznati i definirati bitne činjenice ustanovljenja sakramenta ženidba (Kana, Mt 19) i protumačiti uslove za valjano sklopljenu ženidbu; analizirati tekstove i razgovarati o nauku sv. Pavla o ženidbi i protumačiti Pavlovu i Petrovu povlasticu; ostvariti problemsku diskusiju i vođeni razgovor o "modi" razvoda braka: argumenti "za" i "protiv" te o modi življenja bez braka ili o "braku na probu"; vratiti pažnju na narav istinske ljubavi i nužnost rješavanja problema uz pomoć Boga i molitve; analizirati *Pismo biskupa Hrvatske* o obliku sklapanja ženidbe, vremenu zaručništva i potrebi prikladne pripreme za sakramentalni brak; izabrati i komentirati odabrane poruke i aforizme o veličini i tajni braka i ljubavi uz muziku; pogledati video-film o sakramentu ženidbe (izd. Kršćanska sadašnjost) i razgovarati o njegovoj poruci.

4. Roditelji i porodica - odgovorno roditeljstvo.

- Rađanje djece – poziv i dobro supružnika.
- Planiranje porodice.
- Briga roditelja za cjelovit odgoj djece.
- Djeca i porodica - dobro Crkve i društva.

Ključni pojmovi: roditelji, rađanje djece, planiranje porodice, odgovorno roditeljstvo, cjelovit odgoj djece.

Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati i objasniti odrednice odgovornog roditeljstva; navesti i razumjeti povrede protiv dostojanstva polnosti, braka i porodice; upoznati crkveni nauk o odgovornom planiranju i rađanju djece; otkriti važnost cjelovita odgoja djece čemu pripada i vjerski odgoj; upoznati važnost brige za djecu i porodica kao temelj ličnog i društvenoga dobra i napretka.

Prijedlozi za metodičku obradu: stvaranje problemske situacije i pripremljena diskusija na temu: *Dijete je dar - dijete je teret*; pribitati razne novinske odlomke s porukama o rađanju djece i napraviti kartu svoje zemlje s brojem umrlih i rođenih te godine; voditi razgovor na temelju dobivenih rezultata; analizirati tekstove koji govore o odgovornom roditeljstvu i planiranju porodice te izdvojiti poruke i o njima razgovarati; izraditi male seminarske radnje prema: *Humanae vitae*, *Pismo pape porodicama*, *Familiaris Consortio*, *Mulieris dignitatem*;

V tematska cjelina: DOSTOJANSTVO LJUDSKOG ŽIVOTA.

Nastavne teme

1. Svetost i dostojanstvo ljudskoga života.

- Vrijednost, svetost i nepovredivost ljudskog života - Biblijsko utemeljenje (SZ i NZ).
- Život je najveće dobro. Ljudski život je svet. Bog je jedini gospodar života. Čovjek je čuvar života.

Ključni pojmovi: život – najveće dobro, svetost i dostojanstvo ljudskoga života; Bog - gospodar života, bioetička načela, Hipokratova zakletva.

Odgojno-obrazovna postignuća: poznavati biblijske temelje o vrijednosti i svetosti ljudskoga života; objasniti temeljni kršćanski stav prema ljudskom životu (nepovredivost i svetost); upoznati i razumjeti bitna bioetička načela; poznavati značenje Hipokratove zakletve.

Prijedlozi za metodičku obradu: produbljeno kritičko čitanje, analiza i razgovor o biblijskim temeljima svetosti ljudskoga života; stvaranje problemske situacije i diskusija na temu: ko je gospodar ljudskog života – Bog ili čovjek; analiza članka 5 i 25 Opće deklaracije o pravima čovjeka OUN; analiza Ustava i državnih zakona koji govore o pravu na život i dostojanstvu osobe; u grupnim radovima upoznati i analizirati neka bioetička načela u poveznici s konkretnim pitanjima; čitanje i analiza Hipokratove zakletve.

2. Životom obdareni i u život pozvani.

- Ljudski život kao dar - početak ljudskoga života.
- Čovjek kao osoba od trenutka začeća do prirodne smrti.
- Povrede ljudskog života: pobačaj, eutanazija, ubistvo, samoubistvo.
- Transplantacija i doniranje ljudskih organa.
- Promoviranje ljudskog života.

Ključni pojmovi: začeće ljudskog života, dar i nepovredivost života, pobačaj, eutanazija, ubistvo, samoubistvo, transplantacija ljudskih organa, bolesti ovisnosti.

Odgojno-obrazovna postignuća: poznavati bitna obilježja ljudske osobe po kojima je čovjek jedinstveno i nepovredivo biće; razumjeti i usvojiti stav zaštite čovjeka kao osobe od začeća do prirodne smrti, navesti i objasniti povrede ljudskog života (ubistvo, pobačaj, samoubistvo, eutanazija); navesti stav Katoličke crkve o pobačaju i razloge zbog kojih odobrava transplantaciju organa; prepoznati opasnosti manipulacije u transplantaciji organa; navesti i objasniti uzroke i posljedice najučestalijih autodestruktivnih ponašanja mladih: bolesti ovisnosti.

Prijedlozi za metodičku obradu: stvaranje problemske situacije i diskusija o ljudskom životu s temom: *Život kao slobodan izbo i dar ili slučajnost*; analiza teksta i vođeni razgovor: "Fetus je osoba" (A. Kurjak); u grupnom radu obraditi neke temeljne biblijske tekstove i tekstove iz dokumenata Katoličke Crkve o nepovredivosti ljudskog života; grupni rad s temom: Sadašnje prijetnje ljudskom životu (EV 7-22); gledanje prikladna filma za ovu mladenačku dob i vođeni razgovor na temu: *Abortus* - Video-kaseta: *Halo ja sam tu* (izdavač: Kršćanska sadašnjost, Zagreb); vođeni razgovor o dostojanstvu ljudskog života i Božijoj zapovijedi "Ne ubij"; diskusija transplantaciji i doniranju ljudskih organa; analiza teksta *Evangelium vitae*, br. 53-77.

3. Čuvanje cjelovitosti i dostojanstva ljudske osobe – izazovi nauke.

- Cjelovitost ljudske osobe (jedinstvo tijela, duše i duha).
- Izazovi savremene nauke i naučnih istraživanja na čovjeku.
- Bioetika. Kloniranje, teorija genoma, umjetna oplodnja.
- Poštivanje tjelesne cjelovitosti.

Ključni pojmovi: naučna istraživanja, ljudsko zdravlje, bioetika, biogenetika, kloniranje, umjetna oplodnja, tjelesna cjelovitost.

Odgojno-obrazovna postignuća: razumjeti promoviranje ljudskog života kao kršćansku obavezu; objasniti pojam i navesti područja kojima se bavi bioetika; razumjeti i navesti razloge zbog kojih sve što je naučno moguće na području biogenetike (genom, kloniranje, matične stanice) nije i moralno dopustivo; navesti i objasniti razloge zbog kojih sve što je naučno moguće na području reproduktivne biologije (umjetna oplodnja) nije i moralno dopustivo; navesti načine na koje treba čuvati i promovirati vlastito i tuđe zdravlje (ishrana, odijevanje, higijena, kretanje...).

Prijedlozi za metodičku obradu: prikupljanje podataka i analiza različitih tekstova i informacija o ljudskom zdravlju i problematici kloniranja, umjetne oplodnje, poštovanja tjelesne cjelovitosti i ljudskog života; stvaranje problemske situacije i rasprava diskusija s temom: *Je li kloniranje moralno dopustivo?*; tumačenje osnovnih pojmova, kritičko tumačenje prikupljenih činjenica o bioetici, kloniranju i umjetnoj oplodnji; istraživanje i kritička analiza biblijskih, doktrinarnih i drugih tekstova u kojima Crkva izlaže svoje učenje o navedenim pitanjima; pisanje kratkog eseja o dostojanstvu, neponovljivosti i poštovanju ljudske osobe.

4. Dostojanstvo osobe pred stvarnošću patnje, bolesti i smrti.

- Skrb za ljudsko zdravlje – briga za bolesne i nemoćne.
- Isusova briga za bolesne. Apostoli nastavljaju Isusovo djelo.
- Sakrament bolesničkog pomazanja.
- Spasenjsko djelovanje pomazanja bolesnih.
- Slavlje sakramenta pomazanja.
- Sakrament života, a ne "sakrament smrti".

Ključni pojmovi: bolest i nemoć, kršćanska skrb za bolesne i nemoćne, bolesničko pomazanje, sakrament bolesničkog pomazanja, „sakrament života“.

Odgojno-obrazovna postignuća: uočiti probleme savremenog svijeta koji donose siromaštvo, bolesti i umiranje djece; upoznati biblijske tekstove o Isusovoj posebnoj brizi i skrbi za siromašne i potrebne; poznavati načine na koje Crkva danas promovira brigu za bolesne i nemoćne; otkriti donekle zaboravljeno značenje sakramenta bolesničkog pomazanja u životu kršćana; razumjeti povezanost sakramenta bolesničkog pomazanja i skrbi za zdravlje i život čovjeka; poznavati biblijsko utemeljenje, značenje i učinke sakramenta bolesničkog pomazanja; opredjeljenje za siromašne i ugrožene i spremnost pomaganja nemoćnima.

Prijedlozi za metodičku obradu: empatičko uživljavanje u drugoga i njegove potrebe: prepoznavanje osjećaja, potreba, očekivanja, problema i sl.; navesti primjere doprinosa poznatih kršćana u skrbi za bolesne i nemoćne (majka Tereza, Albert Schweitzer i dr.); vođenje dijaloga: *Ko je moj bližnji?*; analizirati tekst: B. Z. Šagi, *"Preferencijalna opcija za siromašne"*; aktualizacija biblijskih tekstova koji govore o brizi za siromašne, nemoćne i potrebne.

VI tematska cjelina: ŽIVJETI U ISTINI.

Nastavne teme

1. Hoditi u istini.

- Istina – temelj povjerenja i života među ljudima.
- Bog – izvor svake istine.
- Povrede istine: laž, lažno svjedočenje i krivokletstvo.
- Odnos prema istini u društvu i medijima.

Ključni pojmovi: istina, Bog – izvor istine, istinoljubivost, laž, lažno svjedočenje, krivokletstvo, istina u medijima, istina u društvu.

Odgojno-obrazovna postignuća: shvatiti važnost iskrenosti i istinoljubivost među ljudima; razumjeti negativne posljedice lažnog svjedočenja, laži i krivokletstva za osobu i društvo, individualnu i društvenu težinu razumjeti;

spremnost zauzimanja za istinu na osobnoj i društvenom nivou; upoznati opasnost prikrivanja istine, lažnog prikazivanja činjenica i zloupotrebe istine koja se događa preko masovnih medija.

Prijedlozi za metodičku obradu: igra asocijacija na riječ „istina“ i „„hoditi u istini“; prikupljanje različitih novinskih tekstova i poruka o svakodnevnom životnim pitanjima i temama i kritička analiza o istinitosti i cjelovitosti informacija koje nam prenose; stvaranje problemske situacije i diskusija o suprotnostima: *Istina i laž u osobnom i društvenom životu?*; grupni rad i kritička analiza i interpretacija biblijskih i drugih tekstova o cjelovitom pristupu istini i kriterijima razlučivanja istine od laži; analiza i tumačenje bitnih pojmova u poveznici s njihovim značenjem u svakodnevnom ljudskom i kršćanskom životu: laž, lažno svjedočenje, krivokletstvo, istinitost, istinoljubivost. igra uloga; pisanje kratkog eseja.

2. „Istina će vas osloboditi“.

- Kršćanski pristup istini.
- Isus Krist – punina istine!
- Isusov put istine – svakodnevno svjedočenje i snaga mučeništva za istinu.

Ključni pojmovi: Krist – punina istine, Isusov put istine.

Odgojno-obrazovna postignuća: poznavanje temeljnih obilježja istine; razumjeti kršćanski moralni pristup istini; upoznati Krista kao potpunu istinu koja oslobađa; prihvatiti Isusov primjer i put življenja i promoviranja istine.

Prijedlozi za metodičku obradu: kritički istražiti i analizirati Kristov pristup istini i izraditi nacrt kršćanskog puta u Kristovoj istini i slobodi.

NASTAVNI PROGRAM PRAVOSLAVNA VJERONAUKA TREĆI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 1

Godišnji broj nastavnih časova: 35

Redni broj nastavne teme	Naziv nastavne teme	Redni broj nastavne jedinice	Naziv nastavne jedinice	Broj nastavnih časova	Ishodi učenja	Smjernice za nastavnike
1.	Presveta Bogorodica.	1.	Rođenje presvete i uspeće presvete Bogorodice.	1	Učenik će biti sposoban da: - se upozna sa životom presvete Bogorodice, -definiira ulogu presvete Bogorodice u životu i stradanju svoga Sina, - prepozna ljubav i trpljenje majke u stradanju, - analizira događaj uspenja presvete Bogorodice, - prepozna kako je Gospod Isus Hrist proslavio svoju majku, - razumije značaj slavljenja i ikonopisanja presvete Bogorodice.	Nastavne jedinice se mogu realizirati kroz korištenje različitih, pa i savremenih (inovativnih) metoda, kako bi se učenici više aktivirali u radu i samostalnije sticali znanje.
		2.	Bogorodica majka Hristova, Bogorodica ispod krsta - stadanje majke.	1		
		3.	Slavljenje presvete Bogorodice i kako se slika resveta Bogorodica-ikone.	1		
		4.	Sistematizacija.	1		
2.	Upoznajmo Gospoda Isusa Hrista.	1.	Ovaploćenje - Bog Sin uzima ljudsko tijelo.	1	Učenik će biti sposoban da: - razumije događaj ovaploćenja kao smisao i cilj stvaranja i kao pojavu ljubavi božije prema čovjeku, -razumije da je Hrist istiniti i Bog i čovjek, - analizira oboženje čovjeka kroz tajnu Hristove ličnosti, - procijeni važnost	Podsticati učenike da slobodno iskazuju svoja mišljenja o nastavnoj jedinici koja se realizira.
		2.	Gospod Isus Hrist - istiniti Bog i istiniti čovjek.	1		
		3.	Božić - praznik rođenja Hristovog (sa troparom i kondakom).	1		

		4.	Vaspitni karakter Božića - poklonjen je tvorevine Tvorcu.	1	Božića kao praznika kojim je Bog postao jedan od nas, - se upozna sa osnovnim bogoslužbenim pjesmama praznika, - procijeni značaj vaspitnog karaktera Božića kroz božiji blagoslov tvorevini, - analizira značaj ustanovljenja Svete tajne krštenja i pojavu Boga ljudima u Tri Lica, - razumije događaj preobraženja Hristovog kao budući preobražaj tvorevine u Hristu.	
		5.	Bogojavljenje.	1		
		6.	Preobraženje.	1		
		7.	Sistematizacija.	1		

Red. broj nastavne teme	Naziv nastavne teme	Redni broj nastavne jedinice	Naziv nastavne jedinice	Broj nastavnih časova	Ishodi učenja	Smjernice za nastavnike
3.	Hristova propovijed i čuda.	1.	Čudo u Kani Galilejskoj i blagoslov braka i iscjeljenje u Banji Vitezdi - „nemam čovjeka“.	1	Učenik će biti sposoban da: - da se upozna kroz evanđeljska svjedočenja da je Hrist bio istinita historijska ličnost, - razumije i pojasni poruku evanđeljskih priča, - procijeni značaj evanđeljskih čuda u spasiteljskom djela Gospoda Isusa Hrista, - analizira pouke Spasiteljevih priča, - procijeni značaj usvajanja moralnih i ostalih pouka Spasiteljevih priča za život hrišćana.	U radu je potrebno koristiti različita nastavna sredstva (npr. geografske karte, slike manastira itd.) kako bi se učenicima interesantnije prezentirali nastavni sadržaji. Prilikom realizacije nastavnih jedinica u vezi sa događajima iz Novog zavjeta ako je moguće učenicima se mogu prikazati i dokumentarni filmovi
		2.	Čudesni ulov - Petar hodi po vodi i Hrist blagosilja pet hljebova.	1		
		3.	Priča o talantima.	1		
		4.	Sistematizacija.	1		
		5.	Priča o cariniku i fariseju i priča o bogatašu i Lazaru.	1		
		6.	„O ženo,	1		

			velika je vjera tvoja“ i milostivi samarićanin.			sa navedenom tematicom.
		7.	Sistematizacij a.	1		Potrebno je sa učenicima čitati i kroz dijalog komentirati dijelove iz Novog zavjeta koji su povezani sa nastavnim sadržajima koji se realiziraju.
4.	Pedagogija Novog zavjeta.	1.	„Ja sam put, istina i život“ i Novozavjetne zapovijedi.	1	Učenik će biti sposoban da: procijeni značaj Hristovog života na Zemlji kao primjera za život svakog čovjeka, razumije značaj i ulogu Novozavjetnih zapovijedi, procijeni odnos Spasitelja prema djeci, prepozna čovjeka kao dijete Božije, prepozna dječiju bezazlenost i iskrenost kao uslov spasenja, se upozna sa životom i misijom apostola Pavla, procijeni uloga apostola Pavla kao misionara u djelu spasenja, se upozna sa značajem i ulogom Poslanica svetog apostola Pavla.	
		2.	Hrist i djeca - „Pustite djecu k meni“ „Ako ne budete kao djeca, nećete ući u carstvo nebesko“.	1		
		3.	Apostol Pavle - Poslanice.	1		
		4.	Sistematizacija	1		

Red. broj nastavne teme	Naziv nastavne teme	Redni broj nastane v jedinice	Naziv nastavne jedinice	Broj nastavnih časova	Ishodi učenja	Smjernice za nastavnike
5.	Hristova žrtva i uskrsnuće.	1.	Lazareva subota (Lazarevo uskrsnuće) i Cvijeti.	1	<p>Učenik će biti sposoban da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - procijeni značaj uskrsnuća Lazarevog kao najavu Hristovog i sveopćeg uskrsnuća, - objasni događaje vezane za praznik Cvijeti, - analizira događaje u vezi sa riječima „osana, osana i raspni ga, raspni“, - razumije značaj i smisao uskrsnuća kao centralnog događaja u pomirenju između Boga i čovjeka, - shvati smisao dobrovoljnog stradanja i stradanja za drugog, tj. za bližnjeg svoga, - prepozna i razumije značaj iskupiteljskog djela Hristovog u cilju uništenja grijeha i smrti, -razumije i usvoji da je ostvarivanje zajednice sa Bogom jedini način prevazilaženja grijeha i smrti, - usvoji da je temelj hrišćanske vjere pobjeda Hristova nad smrću, definira i analizira smisao susreta putnika sa Hristom (na putu u Emaus), - objasni događaj uskrsnuća. - procijeni važnost uskrsnuća Gospodnjeg u ikonometriji spasenja, - razumije smisao 	Na času je potrebno čitati i komentirati interesantne dijelove iz vjerskih knjiga ili novina koje govore o hrišćanskim vrlinama.
		2.	Od „osana, osana“, do „raspni ga, raspni“.	1		
		3.	Dobrovoljno stradanje - stradanje za drugog.	1		
		4.	Uništenje smrti i prevazilaženje smrti, plod zajednice Boga i čovjeka u Hristu.	1		
		5.	Uskrsnuće kao temelj naše vjere - pomirenje Boga i čovjeka.	1		
		6.	Put u Emaus.	1		
		7.	Uskrsnuće Gospodnje- „Njegovom carstvu neće biti kraja“.	1		
		8.	Sistematizacija.	1		

					carstva nebeskog kao cilja hrišćanskog života.
--	--	--	--	--	--

Red. broj nastavne teme	Naziv nastavne teme	Redni broj nastavne jedinice	Naziv nastavne jedinice	Broj nastani hv časova	Ishodi učenja	Smjernice za nastavnike
6.	Hrišćanske vrline.	1.	Vjera - put ka spoznaji Boga, vjera i znanje.	1	Učenik će biti sposoban da: - istakne značaj vjere u spoznaji Boga, - procijeni odnos vjere i znanja, - razumije ulogu „nade“ u hrišćanskom životu, - spozna „ljubav“ kao osnov i imperativ hrišćanskog života, - procijeni važnost molitve u odnosu Boga i čovjeka, - prepozna ulogu molitve u životu svakog čovjeka, - razumije značaj praštanja kao znak pomirenja i sa Bogom i sa čovjekom, - shvati i usvoji pokajanje kao izmirenje, praštanje i početak drugačijeg života.	
		2.	Nada, kao osnov hrišćanskog života, ljubav, kao imperativ života.	1		
		3.	Molitva - razgovor sa Bogom.	1		
		4.	Praštanje - „Oprosti nam dugove naše kao što i mi opraštamo dužnicima svojim“, pokajanje - promjena života.	1		
		5.	Sistematizacija.	1		

Red. broj nastavne teme	NAZIV NASTAVNE TEME	Broj nastavnih jedinica	Broj časova za realizaciju nastavnih jedinica	Broj časova za utvrđivanje, ponavljanje ili sistematizaciju realiziranog nastavnog sadržaja	Ukupno časova
1.	PRESVETA BOGORODICA.	3	3	1	4
2.	UPOZNAJMO GOSPODA ISUSA HRISTA.	6	6	1	7
3.	HRISTOVA PROPOVIJED I ČUDA.	6	6	1	7
4.	PEDAGOGIJA NOVOG ZAVJETA.	3	3	1	4
5.	HRISTOVA ŽRTVA I USKRSNUĆE.	7	7	1	8
6.	HRIŠĆANSKE VRLINE.	4	4	1	5
UKUPNO:		29	29	6	35

<ul style="list-style-type: none"> - usvojiti osnovne predstavnike etike značajne za nastavnu cjelinu i njihove filozofske stavove vezane za etičke nazore. 	<p>svijetu.</p> <p>5. ČOVJEK U CJELINI ŽIVOGA.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Utvrđivanje. 	<p>Matematika.</p> <p>Društvene i prirodne nauke i nauke uopćeno.</p>
CJELINA II – BIOETIKA KAO ODGOVOR. (okvirni broj nastavnih časova – 7)		
Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razdvajati značajno u nastavnom sadržaju, - formirati kritički stav, - shvatiti zašto se pojavljuje sumnja, - zapamtiti osnovne pojmove koji se pojavljuju u svim nastavnim jedinicama navedene nastavne cjeline, - predstaviti značaj etike za cjelokupan razvoj ljudske misli, - objasniti etimološku definiciju korištenih termina, - shvatiti u kojoj mjeri se etika prostire kroz sfere ljudskog života, 	<ol style="list-style-type: none"> 1. UVOD U BIOETIKU. <ul style="list-style-type: none"> - Etimologija pojma. - Autonomnost. - Fritz Jahr. - Moralnost medicinskog tretmana. - Tehnologijska inovacija. 2. OPSTANAK I PREŽIVLJAVANJE – KONTRAKTUALIZAM I LIBERTARIJANIZAM. <ul style="list-style-type: none"> - Preživljavanje u budućnosti. - Biodiverzitet. - Pseudorješenja. - Kontraktualizam. - Libertarijanizam. 3. SAVREMENA VJERA U NAPREDAK – KVALITET ŽIVOTA. <ul style="list-style-type: none"> - Radionica – <i>Kakav život želimo?</i> - Savremena vjera u napredak. - Herbert Spencer, Jeffry Reiman, Rene Descartes, Francis Bacon. - Skepticizam. - Pобољшanje kvaliteta života kao izazov. 4. ETIKA I TEHNOLOGIJA. <ul style="list-style-type: none"> - Tehnologija i instrumentalnost. - Tehnološka izvedivost i etička dopustivost. - Društveni nadzor tehnologije. 	<p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Društvene i prirodne nauke i nauke uopćeno.</p> <p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Historija.</p>

<ul style="list-style-type: none"> - objasniti sličnosti i razlike između osnovnih pojmova koji se pojavljuju u nastavnoj cjelini, - usvojiti osnovne predstavnike etike značajne za nastavnu cjelinu i njihove filozofske stavove vezane za etičke nazore. 	<p>5. ODGOVORNOST U TEHNOLOŠKOJ CIVILIZACIJI.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Radionica - Pravednost, humanizam „pravo jačega“. <p>6. KRAJ ČOVJEKA – F. FUKUYAMA.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Analiza teksta. <p>7. BIOETIKA KAO ODGOVOR.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Utvrđivanje. 	<p>Matematika.</p> <p>Društvene i prirodne nauke i nauke uopćeno.</p>
CJELINA III – MEDICINSKA BIOETIKA. (okvirni broj nastavnih časova – 9 + 1)		
Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - spoznati osnovne stavove navedenih predstavnika i samostalno istražiti druga promišljanja vezana za navedene teme, - razdvajati značajno u nastavnom sadržaju, - formirati kritički stav, 	<p>1. POJAM MEDICINSKE BIOETIKE.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pragmatičan pristup medicinskoj bioetici. - Razvoj biohemije. - Medicinske usluge i ljudska prava. - Dužnosti i obaveze ljekara. <p>2. ETIKA HUMANIH REPRODUKTIVNIH TEHNOLOGIJA.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Restrikcije – ranjivost organizama – majka i fetus. - Problem paternalizma. - Status ljudskog embrija. <p>3. MANIPULACIJA LJUDSKIM ŽIVOTOM.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Radionica – nadgenski prioritet. - Pitanje pobačaja. - Ingenioznost. - Implikacije kao neposredne 	<p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Historija.</p> <p>Matematika.</p>

CJELINA IV – BIOLOGIJA I BIOLOŠKE NAUKE. (okvirni broj nastavnih časova – 7)		
Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upoznati se s djelovanjima najznačajnijih predstavnika spomenutih u nastavnoj cjelini, - biti sposoban uporediti nove pojmove sa dosada spomenutim i usvojenim, - shvatiti situaciju u kojoj se nalazi današnji savremeni čovjek i prema čemu teži u tehnološkom razvoju koji se provlači kroz njegov život, - naučiti osnovne predstavnike, njihove filozofsko-etičke nauke i značaj za savremeno društvo, - usvojiti sve osnovne navedene pojmove u nastavnoj cjelini, - pronaći sličnosti i razlike odnosa prema navedenim temama na različitim 	<p>1. EVOLUCIJA I EUGENIKA.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pojam eugenike. - Zaštita života od intruzija. - Genetičko inženjerstvo. - Porijeklo života. - Kreacionistički mit – kreacionizam . - Abiogneza. - Evolucionizam. - Antropologija. - Scijentizam; segregacija; genocid. - Eugenička pomoć prirodnoj selekciji. - Edward Burnett Tylor, Lewis Henry Morgan, Francis Galton. <p>2. GENETIKA I BIOTEHNOLOGIJE.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gregor Johann Mendel – moderna genetika. - Genetički i genetski. - Hibrid; dominantnost; DNA; gen; genom. - Projekt „genom“. - Kloniranje sisara. <p>3. GMO KONTRAVERZE.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Radionica – <i>Genetičko modificiranje organizama</i>. - Molekularna biologija . - Firma <i>Monsanto</i>. - Biopiratstvo. - Pravo na „vlasništvo“ tuđeg genetičkog materijala. <p>4. KLONIRANJE.</p>	<p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Društvene i prirodne nauke i nauke uopćeno.</p>

<p>mjestima u današnjem svijetu,</p> <ul style="list-style-type: none"> - shvatiti zašto je odgovornost značajan pojam ne samo u etici nego i uopćeno, - shvatiti insistiranje na traženju odgovora. 	<ul style="list-style-type: none"> - Genska terapija. - Ljudsko kloniranje. - Terapeutsko kloniranje. - Reprodktivno kloniranje. - Nadomjesno kloniranje. <p>5. ZNANJE JE MOĆ.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Francis Bacon – <i>Meditationes sacrae</i>. - Thomas Hobbes – <i>De homine</i>. - Apriornost; relevantnost; mizantropija; deificirati. - Strukturalistički osvrt Michaela Foucaulta. <p>6. OGRANIČENOST SLOBODE.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Razlika pojmova slobode i samovolje. - Aristotelovo objašnjenje u <i>Metafizici</i>. - Opstanak i nauke. - Prijetnja opstanku i održivost razvoja. - Tehnološke novosti usmjerene na opstanak. - Određivanje ciljeva za održiva društva. <p>7. SLOBODA ISTRAŽIVANJA I ODGOVORNOST NAUČNIKA.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Radionica – <i>Uloga intelektualaca u pogledu primjene znanja u društvu. Zašto je u diktaturama teže prakticirati odgovornost naučnika?</i> 	<p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Društvene i prirodne nauke i nauke uopćeno.</p>
<p>CJELINA V – EKOLOGIJA I ZAŠTITA OKOLIŠA. (okvirni broj nastavnih časova – 4 + 1)</p>		
<p>Operativni ciljevi / Ishodi učenja</p>	<p>Sadržaji programa / Pojmovi</p>	<p>Korelacija sa drugim nastavnim predmetima</p>
<p>Učenik treba:</p>		

<ul style="list-style-type: none"> - objasniti sve navedene osnovne pojmove nastavne cijeline, - predstaviti značaj etike za cjelokupan razvoj ljudske misli, - objasniti etimološku definiciju korištenih termina, - shvatiti u kojoj mjeri se etika prostire kroz sfere ljudskog života, - objasniti sličnosti i razlike između osnovnih pojmova koji se pojavljuju u nastavnoj cjelini, - usvojiti osnovne predstavnike etike značajne za nastavnu cjelinu i njihove filozofske stavove vezane za etičke nazore. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. EKOLOŠKA ETIKA. <ul style="list-style-type: none"> - Holistički i individualistički model pristupa iskorištavanju biološkog svijeta. - Briga za zaštitu okoliša. - Ekološka etika – ekoetika; ekosistemi. - Antropocentrični environmentalizam. - Ekološka odgovornost. - Okoliš kao zajednička kuća. - Problem ekologije kao moguće ideologije savremenoga svijeta. - Slavoj Žižek. 2. EKOLOŠKA SVIJEST. <ul style="list-style-type: none"> - Život u suglasju s etikom okoliša. - Zeleni urbanizam; pošumljavanje; odlagalište otpada; održivi razvoj. 3. WALL-E. <ul style="list-style-type: none"> - Radionica – <i>Primjer odnosa čovjeka prema prirodi i mogućeg scenarija za budućnost ljudske civilizacije u jeku tehnološkog razvoja i pametnih tehnologija.</i> 4. ETIKA I EKOLOGIJA. <ul style="list-style-type: none"> - Utvrđivanje. 	<p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Društvene i prirodne nauke i nauke uopćeno.</p> <p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Društvene i prirodne nauke i nauke uopćeno</p>
---	---	--

ČETVRTI RAZRED

NASTAVNI PROGRAM BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

ČETVRTI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 4

Godišnji broj nastavnih časova: 120

NASTAVNA PODRUČJA: a) književnost,
b) bosanski jezik,
c) jezičko izražavanje.

ZADACI:

- upoznavanje učenika sa genezom savremene književnosti, modernizam i postmodernizam,
- upoznavanje sistema bosanskog jezika na semantičko - leksičkom i funkcionalnostilskom nivou,
- upoznavanje historije bosanskog jezika,
- njegovanje pismenosti.

PROGRAMSKE CJELINE I TEME
Modernizam u svjetskoj književnosti.
Modernizam u južnoslavenskim književnostima, književnost modernizama u BiH.
Postmodernizam u književnosti.
Feminizam i ženska književnost.
Književne i kritičke teorije XX stoljeća.
Semantički nivo.
Sociolingvistika.
Funkcionalna stilistika.
Historija jezika.
Jezičko izražavanje.
Školske pismene zadaće.
Ponavljjanje.
Književnost 70 nastavnih časova uključujući i ponavljanje gradiva; jezik 34 nastavna časa uključujući 10 nastavnih časova ponavljanja i sistematizacije; jezičko izražavanje 16 nastavnih časova, četiri pismene zadaće, ispravke i jezičko izražavanje.

NASTAVNO PODRUČJE	PROGRAMSKE CJELINE I TEME	PROGRAMSKI SADRŽAJI
KNJIŽEVNOST	Modernizam (savremena književnost) u svjetskoj književnosti.	<p>Temeljne odlike modernizma u svjetskoj književnosti {impresija, perspektivizam,(re)prezentacija, vrijeme, restrukturiranje, jezik, eksperimentiranje, teme}. Moderni roman. Esteticizam; avangarda. Književnost i društvo. Poezija, proza, drama, esejistika.</p> <p>Pisci i djela: Tomas Stern Eliot - <i>Ljubavna pjesma Alfreda Prufroka, Pusta zemlja</i>; Margaret Jursenar - <i>Hadrijanovi memoari</i>; Mihail Bulgakov - <i>Majstor i Margarita</i>; Herman Hese - <i>Stepski vuk, Demijan, Sidarta</i>; Albert Kami - <i>Stranac, Mit o Sizifu (esej)</i>; Ernest Hemingvej - <i>Starac i more</i>; Samuel Becket - <i>Čekajući Godoa</i>; Ežen Ionesko - <i>Čelava pjevačica</i>; Nagib Mahfuz - <i>Razgovori na Nilu</i>.</p>
	Modernizam (savremena književnost) u južnoslavenskim književnostima. Književnost modernizma u BiH.	<p>Društveni, kulturni i historijski kontekst; poetika socrealizma i njen slom; poetika intimizma kao uvod u doba modernističkih stilskih razlika; doba modernističkih stilskih razlika. Poezija. Proza. Drama. Esejistika.</p> <p>Pisci i djela: Ivan Goran Kovačić – <i>Jama</i>; Nikola Šop – <i>Krov</i>; Ivo Andrić - <i>Prokleta avlija, Most na Žepi</i>; Vladan Desnica - <i>Proljeća Ivana Galeba</i>; Oskar Davičo – <i>Hana</i>; Meša Selimović - <i>Derviš i smrt, Tvrđava</i>; Skender Kulenović - <i>Ponornica</i>, poeme, soneti, eseji; Midhat Begić – <i>Eseji</i>; Ranko Marinković – <i>Ruke</i>; Čamil Sijarić - <i>Miris lišća orahova</i>; Branko Ćopić - <i>Bašta sljezove boje</i>; Mak Dizdar - <i>Kameni spavač</i>; Vesna Parun - <i>Ti koja imaš nevinije ruke</i>; Vasko Popa - <i>Daleko u nama</i>; Derviš Sušić - <i>Pobune (Kaimija)</i>; Nedžad Ibrišimović – <i>Ugursuz</i>; Alija Isaković - <i>Taj čovjek, Putopisi</i>; Vitimir Lukić - <i>Hodnici svijetloga praha</i>; Slobodan Novak - <i>Mirisi, zlato i tamjan</i>; Abdulah Sidran – <i>Poezija</i>; Jasmina Musabegović – <i>Skretnice</i>; Tvrтко Kulenović - <i>Čovjekova porodica, Majka voda</i>.</p>

	Postmodernizam u književnosti.	<p>Ka poetici postmodernizma. Pregled temeljnih odlika postmodernističke poetike; dekonstrukcija priče i pripovijedanja; metatekstualne intervencije; pretapanje razina stvarnosti; decentrirani subjekt; jezik kao sredstvo nesporazuma. Proza.</p> <p>Pisci i djela: Horhe Luis Borhes - <i>Alef, Babilonska biblioteka</i>; Gabrijel Garsija Markes - <i>Sto godina samoće</i>; Umberto Eko - <i>Ime ruže</i>; Roland Bart - <i>Carstvo znakova</i>; Orhan Pamuk - <i>Zovem se Crvena</i>; Danilo Kiš - <i>Grobnica za Borisa Davidoviča</i>; Milorad Pavić - <i>Hazarski rečnik</i>; Irfan Horozović - <i>Talhe ili Šedrvanski vrt</i>; Dževad Karahasan - <i>Šahrijarov prsten, Istočni diwan</i>.</p>
	Feminizam i ženska književnost.	<p>Historija i teorija feminizma - osvrt. V. Vulf - <i>Vlastita soba</i>. Simon de Bovoar - <i>Drugi spol</i>. Bisera Alikadić - <i>Larva, Krug</i>. Ferida Duraković - <i>Beba s kosom</i>.</p>

	Knjževne i kritičke teorije XX stoljeća.	<p>Pregled i opće odlike književnih i kritički teorija XX stoljeća. Formalizam. Kritika čitalačkog odgovora. Sociološka kritika. Feministička kritika. Marksistička kritika. Novi historicizam. Psihoanalitička kritika. Strukturalizam. Dekonstrukcija. Zdenko Lešić - <i>Poststrukturalistička čitanka</i>.</p>
--	--	--

	<p>Književnost/ Obrazovni ciljevi:</p>	<ul style="list-style-type: none"> -razumjeti pojam književnosti kao umjetnosti i njen odnos prema drugim, -razumjeti značaj književnosti i njenu ulogu u kulturi, historiji, savremenom životu čovjeka i važnost čitanja za shvatanje univerzalnih vrijednosti kroz sadržaje koji ne moraju biti nužno ponuđeni u Nastavnom planu, -usvojiti i razumjeti odlike književnih rodova i vrsta - razumjeti pojmove: tekst, kontekst, pripovjedač, diskurs; -prepoznati književna razdoblja i razumjeti njihove osnovne odlike od realizma do moderne, odnosno ukazati na opći pojam modernizma i postmodernizma u književnosti, -prepoznati i razumjeti odlike važnih tekstova u korpusu svjetske i domaće književnosti, -razviti sposobnost analiziranja i interpretiranja epskog, lirskog, dramskog teksta s obzirom na odlike svakog od pomenutih književnih rodova, -razvijati analitički odnos prema temama, idejama i značaju pojedinih književnih tekstova; razvijati mišljenje, logičko zaključivanje i zaključivanje na osnovu argumenata, - istraživati temeljne odlike modernizma i postmodernizma u književnosti, -upoznati se sa razvojnim tokom nacionalne književnosti u kontekstu društvenih i historijskih tokova u XX i XXI stoljeću, - upoznati se sa pojmom modernizam i posmodernizam kao svojevrsnim potikama koje stvaraju široku romanesknu produkciju, -upoznati i nacionalno stvaralaštvo u kontekstu novih poetskih odlika književno-kritičkih teorija.
--	--	---

	Književnost/ Rezultati učenja:	<ul style="list-style-type: none"> -učenik iskazuje svoje mišljenje o tekstu, -obrazlaže svoje razumijevanje teksta, -potkrepljuje argumentima svoje kritičke stavove o pročitanoj tekstu na osnovu iskustva i znanja o svijetu i književnosti, -prepoznaje i objašnjava žanrovska, kompozicijska i stilska obilježja književnog teksta (teme, likovi, motivi itd.), -primjenjuje osnovne književnoteorijske pojmove (tekst, pripovjedač, tačka gledišta, lirski subjekt, protagonist itd.), -prepoznaje univerzalne vrijednosti kojim se književnost bavi u različitim civilizacijama od svojih početaka, preko evropskog srednjeg vijeka do savremenog doba, -istražuje i povezuje različita tumačenja književnog teksta (konsultira predgovor ili pogovor u pročitanoj knjizi, upoređuje ih s vlastitim zapažanjima), -razumije značenje najvažnijih starogrčkih mitova i povezuje njihovo značenje sa iskustvom savremenog čovjeka, -žanrovski preoblikuje tekst: dramatizira pripovjedni tekst, preoblikuje dramski tekst u pripovjedni, -adaptira, dramatizira tekstove, piše sinopsise, -obrazlaže ideje koje prepoznaje u književnom tekstu, -prepoznaje i obrazlaže univerzalne teme i vrijednosti u pročitanoj tekstu.
BOSANSKI JEZIK	Semantički nivo.	Semiologija (semiotika). Lingvistika. Leksikologija. Dijalektologija. Lingvistička stilistika. Lingvistička semantika (fonetika, fonologija, morfologija, sintaksa). Značenjski odnosi među riječima; sinonimija; antonimija; homonimija; hiponimija.
	Sociolingvistika.	Jezik kao sredstvo komunikacije. Osnovni sociolingvistički pojmovi. Raslojavanje jezika. Mjesto bosanskog jezika u raslojavanju jezičkih standarda. Lingvističke škole XX stoljeća. Uloga i značaj F. de Sosira.
	Funkcionalna stilistika.	Pojam funkcionalnog stila. Klasifikacija. Tradicionalni funkcionalni stilovi; uvođenje novih stilova (religijski, reklamni, retorički, stripovni, scenarijski funkcionalni stil); esejski stil.
	Historija jezika.	Periodizacija historije bosanskog književnog jezika od XV do XXI stoljeća. Gramatika bosanskog jezika. Rječnik <i>Potur Šahidija</i> . Bečki književni dogovor. Naziv bosanski jezik. Jezička politika u XXI stoljeću.
	Jezičko izražavanje.	Esej; subjektivno i objektivno; estetska i spoznajna funkcija; izraz.
	<u>NAPOMENA:</u>	<i>Učenici tokom godine pišu četiri školske pismene zadatke s ispravicima.</i>

Jezik/Obrazovni ciljevi.	<ul style="list-style-type: none"> -Shvatiti jezik kao sistem znakova koji prije svega služi za sporazumijevanje; razumjeti pojam znaka u jeziku, polivalentnost kao odliku jezika u kontekstu sociolinguistike koja spaja jezik i društvo, -ovladati standardnim jezikom i razvijati sposobnosti razlikovanja književnog i standardnog jezika, -razumjeti i razlikovati pojmove: morfem, leksem, morfologija, sintaksa, sintagma, - razumjeti i ovladati leksičko-sintaksičkim i semantičkim jezičkim sistemom, - razumjeti i upoznati riječi standardnog jezika u kontekstu leksikoloških istraživanja, -razumjeti odnose sociologije i društva, - razviti sposobnost razlikovanja riječi u semantičkoj primijeni, - ovladati stilskim mogućnostima jezika, - razumjeti dijahronijski razvoj jezika, uticaj različitih okolnosti pod kojim se jedan jezik razvija u procesu standardizacije.
Jezik /Rezultati učenja.	<ul style="list-style-type: none"> -Razlikovati vrste riječi i glasovne promjene u riječima i navoditi odgovarajuće primjere, -iskazi kao rečenice ostvarene u govoru, -govoriti u skladu sa pravogovornim pravilima (tačno izgovarati glasove, riječi, akcente), -govoriti standardnim jezikom, -pisati bilješke na temelju slušanja, -obrazlagati i argumentirati stavove, -oblikovati vrijednosne tvrdnje i obrazlagati ih potkrepljujući ih jednostavnim primjerima, -čitati tekstove prema zadanoj ili samostalno odabranoj svrsi čitanja i objašnjavati obilježja teksta, -prepoznavati strukturalna obilježja tekstova, -analizirati tekst: izdvajati informacije, razlikovati podatke po važnosti, određivati glavne ideje u tekstu, -razlikovati dijalekt, žargon, kolokvijalni jezik od standardnog, -uvažavati govornike drugih jezika i drugačijih govornih navika.

Navedeni broj časova u okviru područja/teme dat je orijentaciono, što znači da nastavnik ima slobodu da časove raspoređuje shodno znanju i sposobnostima koje učenici već imaju i potrebi da učenici steknu više znanja iz jezika i književnosti, te razviju i usavrše vještine usmenog i pismenog izražavanja.

Pisci i djela:

Margaret Jursenar - *Hadrijanovi memoari*,
Mihail Bulgakov - *Majstor i Margarita*,
Herman Hese - *Stepski vuk, Demijan, Sidarta*,
Albert Kami - *Stranac, Mit o Sizifu* (esej),
Ernest Hemingvej - *Starac i more*,
Samuel Becket - *Čekajući Godoa*,
Nagib Mahfuz - *Razgovori na Nilu*,
Ivo Andrić - *Prokleta avlija, Most na Žepi*,
Meša Selimović - *Derviš i smrt, Tvrđava*,
Skender Kulenović - *Ponornica*, poeme, soneti, eseji,
Ranko Marinković – *Ruke*,
Čamil Sijarić - *Miris lišća orahova*,
Mak Dizdar - *Kameni spavač*,
Derviš Sušić - *Pobune (Kaimija)*,
Nedžad Ibrišimović – *Ugursuz*,
Alija Isaković - *Taj čovjek, Putopisi*,

Jasmina Musabegović – *Skretnice*,
Tvrтко Kulenović - *Čovjekova porodica, Majka voda*,
Horhe Luis Borhes – *Alef*,
Gabrijel Garsija Markes - *Sto godina samoće*,
Orhan Pamuk - *Zovem se Crvena*,
Danilo Kiš - *Grobnica za Borisa Davidoviča*,
Irfan Horozović - *Talhe ili Šedrvanski vrt*,
Dževad Karahasan - *Šahrijarov prsten, Istočni diwan*,
Bisera Alikadić - *Larva, Krug*.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA BOSANSKOG JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI

- profesor bosanskog jezika i književnosti,
- profesor dvopredmetnog studija gdje je bosanski jezik i književnost glavni ili ravnopravan predmet.

Navedeni profili visoke stručne spreme (VII/1) moraju proizlaziti iz studijskog programa u trajanju od najmanje četiri godine.

Nastavu mogu izvoditi i drugi ekvivalentni profili gore navedenim profilima, stečeni pohađanjem studijskog programa „bosanskog jezika i književnosti“ u istom ili dužem trajanju u bolonjskom visokoobrazovnom procesu, sa diplomom i dodatkom diplome, iz kojih se može utvrditi osposobljenost za rad u nastavi, a izdaje se i prilaže uz diplomu visokoškolske ustanove radi detaljnijeg uvida u nivo, prirodu, sadržaj, sistem i pravila studiranja.

Napomena: Nastavnici čiji profili nisu nabrojani, koji su primljeni u radni odnos do primjene ovog Nastavnog plana i programa u srednjim školama Brčko distrikta BiH, mogu i dalje izvoditi nastavu.

NASTAVNI PROGRAM ENGLESKI JEZIK – PRVI STRANI JEZIK

ČETVRTI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 3

Godišnji broj nastavnih časova: 90

Nivo postignuća: B2/B2+

Opći i posebni ciljevi programa:

Cilj nastave stranog jezika je da učenici ovladaju standardnim književnim i svakodnevnim govornim i pisanim jezikom do nivoa koji će im omogućiti da se služe tim jezikom prilikom sporazumijevanja s ljudima iz drugih govornih područja, te da se, preko jezika koji uče, upoznaju sa kulturom i načinom života izvornih govornika, što doprinosi širenju saznanja i opće kulture, razvijanju intelektualnih sposobnosti, moralnih i estetskih vrijednosti, izgrađivanju svijesti o ulozi jezika u povezivanju naroda i stvaranju tolerantnih odnosa prema pripadnicima drugih kulturnih zajednica.

Savremena nastava stranog jezika treba da osposobi učenika za samostalno i cjeloživotno učenje. Ovaj cilj se može realizirati kroz razne oblike rada na razvijanju samostalnog, saradničkog i timskog učenja, strategija i tehnika učenja i osposobljavanja učenika za samovrednovanje i samoocjenjivanje. Učenike treba podsticati na razmišljanje, zauzimanje stava, iznošenje mišljenja, analizu i sintezu predloženog usmenog ili pisanog teksta.

Učenici bi na ovom nivou trebalo da u većem stepenu razumiju glavne ideje standardnog razgovora/teksta o poznatim i nepoznatim temama sa kojima se redovno srećemo na poslu, u školi, u slobodno vrijeme itd., te da se snađu u situacijama koje se mogu pojaviti tokom putovanja kroz područje gdje se govori strani jezik, da napišu složen vezani tekst o poznatoj i nepoznatoj temi da detaljno i argumentirano obrazlože svoje ili nečije drugo mišljenje, stav ili plan. Učenici bi na ovom nivou trebalo da posjeduju jezičke kompetencije, da vladaju vokabularom i jezičkim strukturama u većem stepenu u odnosu na definirani nivo B2 i da su splićni samostalno ostvarivati komunikaciju i interakciju na engleskom jeziku.

Tema	Okvirni broj nastavnih časova sedmično	Sadržaji
Remarkable and Famous People	9	Poznate osobe i njihova postignuća, intervjui, opisi.
Memorable People and their Personalities	9	Karakterne osobine (tipovi ličnosti, psihologija ličnosti, analiza ličnosti), značajne osobe iz prošlosti i sadašnjosti.
Society	8	Društvo (načina života, kultura, društvo, tradicija, odnosi u društvu).

Contemporary life and life in the past	8	Savremeni život (aktualna zbivanja, mediji, interkulturalizam, internet, usluge, jezik, kupovina).
Climate and Extreme weather	8	Klima i vrijeme (vremenska prognoza, vremenski uslovi, nepogode i katastrofe).
Science and technology	8	Nauka i tehnologija (istraživači i pronalazači, naučna tehnološka dostignuća).
Time management and Travel	8	Slobodno vrijeme (mladi i njihova interesovanja, sport, muzika, mediji, neobične turističke destinacije).
Interesting Periods and Nations through History	9	Zanimljivi historijski periodi i narodi, način života, dostignuća, uticaj na današnjicu, rješavanje zločina.
Family and Marriage	8	Zaštita okoline (priroda, ekologija, ekološki pokret i organizacije), klima, vremenska prognoza, vremenske nepogode.

U tabeli je dat okvirni broj nastavnih časova za realizaciju neke teme. Nastavnik će prilikom planiranja i pripremanja za nastavni proces, uzimajući u obzir faktore poput nivoa postignuća učenika, nivoa kompleksnosti nastavne teme i sl., odrediti broj časova koji je potreban za realizaciju pojedinih sadržaja u okviru neke teme.

Preostali časovi su predviđeni za tri pismene zadaće, testove, i druge oblike pismenih provjera postignuća.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>ČITANJE I RAZUMIJEVANJE</p> <p>(B2/B2+)</p> <p>Učenici će moći/znati da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pokažu razumijevanje ključnih ideja originalnog teksta koje su prezentirane direktno ili se podrazumijevaju, • uoče najvažnije informacije nakon "brzog" čitanja dužeg i složenog teksta, • pokažu razumijevanje bitnih elemenata službene korespondencije, • pokažu razumijevanje motiviranosti likova i uticaja donijetih odluka na razvoj radnje nekog književnog djela, • da pokažu razumijevanje metafore u književnom tekstu. 	<p>LANGUAGE LEVEL</p> <ul style="list-style-type: none"> • Articles • Nouns: conversion NV, pluralia tantum, collective nouns, compound nouns • Determiners • Adjectives (participles used as adjectives and as nouns, comparison of equality / inequality, adjective order, adjective intensifiers) • Adverbs: conversion AA, adverbs ending in –ly with change of meaning, adverb position in a sentence, modifying adverbs, adverb collocations • Quantifiers • Prepositions • Conjunctions • Word pairs • Hot words • Synonyms in context • Homonyms, homophones • Expressions with 'if', 'get' • <u>Verbs</u> • Modal verbs and expressions • Tenses (present, past, future tenses) simple and continuous • Passive Voice (present, past, future) • Participles • Gerunds and infinitives • Phrasal verbs • Caučasovave 'have' • Expressing wishes 	<p>Korelacija sa svim nastavnim predmetima koji se izučavaju u 4. razredu gimnazije. Znanja koja se stiču u okviru ovih predmeta doprinose boljem i uspješnijem razvijanju vještina i postignuća u oblasti izučavanja stranog jezika.</p>

<p>SLUŠANJE I RAZUMIJEVANJE (B2/B2+)</p> <p>Učenici će moći/znati da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pokažu razumijevanje govornog i standardnog o poznatim i manje poznatim temama iz ličnog ili društvenog života, da pokažu razumijevanje smisla i uoče bitne informacije slušanog sadržaja, • da uoče stavove, mišljenja i ideje koje nisu eksplicitno izgovorene, • da pokažu razumijevanje složenijih izlaganja iz oblasti obrazovanja ili neke stručne oblasti, • da pokažu razumijevanje slušanih sadržaja na raznim medijima (televizija, radio, internet). 	<p>WORD FORMATION SENTENCE LEVEL</p> <ul style="list-style-type: none"> • Word order • Sentence types: clause of purpose, result clauses, Participle clauses • QuestionTags • Reported Speech – Sequence of Tenses • Relative clauses • Noun clauses • Conditional clauses – 0,1,2,3 conditionals, Mixed conditional • Hypothesizing • Idioms • Metaphors • Spoken English expressions, • Linking and commenting 	
<p>GOVOR (B2/B2+)</p> <p>Učenici će moći/znati da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • govore uobičajenim ritmom i brzinom koristeći odgovarajuće strukture i vokabular, • da prilagode sopstveni iskaz odgovarajućem jezičkom registru, • samostalno učestvuju u razgovoru, • razmjenjuju stavove i mišljenja u toku razgovora o različitim temama, • da iznesu svoje mišljenje ili komentare i obrazlože ih, • pripreme i izvedu kraće izlaganje uz propratne ilustracije, • pripreme i na jasna način izlože predavanje, dajući razloge za i protiv nekog stajališta i iznoseći prednosti i nedostatke različitih stavova/mogućnosti. <p>PISANJE (B2/B2+)</p>	<p><u>Literature (B2/B2+)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sadržano u nastavnim jedinicama. 	

<p>Učenici će moći/znati da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • primijene pravopisna pravila i koriste znakove interpunkcije, • koriste odgovarajući registar u pisanju različitih vrsta teksta (pisma, rezime, članak, izvještaj, priču i slično), • da koriste odgovarajuće strukture i vokabular u pisanju, • pravilno strukturiraju tekst jasno i logički povezujući ideje koristeći odgovarajuća jezička sredstva, pišu kritički osvrt nekog književnog djela, pozorišne predstave ili filma, • napišu esej ili izvještaj, metodično gradeći argumentaciju uz naglašavanje bitnih detalja i/ili navodeći prednosti i nedostatke stavova i mišljenja, • da izvrše sintezu informacija i argumenata prikupljenih iz različitih izvora. 		
---	--	--

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA ENGLESKOG JEZIKA

- profesor engleskog jezika i književnosti,
- profesor dvopredmetnog studija gdje je engleski jezik i književnost glavni ili ravnopravan predmet,
- diplomirani filolog za engleski jezik i književnost/diplomirani anglist.

Navedeni profili visoke stručne spreme (VII/1) moraju proizlaziti iz studijskog programa u trajanju od najmanje četiri godine.

Nastavu mogu izvoditi i drugi ekvivalentni profili gore navedenim profilima, stečeni pohađanjem studijskog programa „engleskog jezika i književnosti“ u istom ili dužem trajanju u bolonjskom visokoobrazovnom procesu, s diplomom i dodatkom diplome, iz kojih se može utvrditi osposobljenost za rad u nastavi, a izdaje se i prilaže uz diplomu visokoškolske ustanove radi detaljnijeg uvida u nivo, prirodu, sadržaj, sistem i pravila studiranja.

Napomena: Nastavnici čiji profili nisu nabrojani, koji su primljeni u radni odnos do primjene ovog Nastavnog plana i programa u srednjim školama Brčko distrikta BiH, mogu i dalje izvoditi nastavu.

NASTAVNI PROGRAM NJEMAČKI JEZIK – DRUGI STRANI JEZIK OSNOVNI PROGRAM ČETVRTI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2

Godišnji broj nastavnih časova: 60

OPĆI I POSEBNI CILJEVI PROGRAMA: ponavljanje i produbljanje gradiva iz osnovne škole i prethodnih razreda gimnazije, osposobljavanje učenika za komunikativne, jezičke i interkulturalne kompetencije na njemačkom jeziku na nivou B1.2 (Zajednički evropski referentni okvir za jezike). Na kraju nastavne godine učenik treba da usvoji govorni jezik u okviru novih 500 riječi, što čini oko 2500 riječi produktivno, receptivno nešto više.

Nastava i učenje stranog jezika doprinose razvoju radnih navika, odgovornosti, samopouzdanja i kreativnosti kod učenika, te razvoju strategije samostalnog učenja. Učenje stranog jezika doprinosi razvoju harmonične ličnosti učenika, širenju saznanja i opće kulture, te razvoju moralnih i estetskih vrijednosti. Kod učenika se razvijaju kultura lijepog ponašanja, humanih odnosa među ljudima, kultura dijaloga, svijest o značaju multikulturalizma i plurilingvizma.

Suština nastave Njemačkog jezika sastoji se, prije svega, u sljedećem:

- osposobljavanje učenika za usmenu i pisanu komunikaciji na tom jeziku;
- cjelokupan intelektualni razvoj učenika koji se, kroz razvoj jezičkih sposobnosti i vještina, upoznaje sa kulturom i načinom života naroda čiji jezik izučava, i
- stvaranje dobre lingvističke osnove za dalje izučavanje jezika.

Osim ovih, nastava Njemačkog jezika obuhvata i druge općeobrazovne i vaspitne sadržaje i ciljeve:

- razvijanje sve četiri jezičke vještine kod učenika u smislu osposobljavanja učenika za samostalnu verbalnu, neverbalnu i pisanu komunikaciju na njemačkom jeziku u različitim životnim situacijama;
- razvijanje opće kulture, kreativnosti, samopouzdanja, moralnih i etičkih vrijednosti, kulture lijepog ponašanja i kulture dijaloga, te humanih odnosa među ljudima;
- razvoj opće kulture, kreativnosti, samopouzdanja, moralnih i etičkih vrijednosti, kulture lijepog ponašanja i kulture dijaloga, te humanih odnosa među ljudima;
- razvijanje prirodne radoznalosti i osposobljavanje učenika za samostalan, aktivan i odgovoran rad na usvajanju jezika; rad na tranziciji iz spoljašnje u unutrašnju motivaciju, te razvijanje razvojnog mentalnog sklopa čija osnova je razmišljanje učenika kroz „Ja to želim i ja to mogu“, umjesto „Ja to ne znam i ja to moram“.

Za realizaciju navedenih ciljeva učenici stiču sljedeće kompetencije i znanja:

1. komunikativne kompetencije,
2. interkulturalne kompetencije,
3. lingvističke kompetencije,
4. sociolingvističke kompetencije,
5. diskursne kompetencije,
6. poznavanje strategija rješavanja problema u komunikaciji,
7. sociokulturološka znanja, i
8. poznavanje strategija samostalnog učenja.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI / ISHODI PROGRAMA

Tema	Sadržaji
Tehnička dostignuća i nauka.	Napredak tehnologije, globalizacija.
Potrošačko društvo.	Stvari, kupovina, gomilanje stvari, reklama, uticaj reklame na konzumentsko ponašanje mladih.
Slike iz savremenog života zemalja njemačkog govornog područja i BiH.	Sport, politika i historija i sl. Prava i obaveze mladih. Socijalni angažman (sa pozitivnim osvrtom na djecu s poteškoćama).
Obrazovanje i izbor zanimanja.	Školski sistem, studij, biografija, prijava i sl.
Ljudi – idoli i heroji.	Karakter, ličnost, događaji i njihov uticaj na formiranje ličnosti.
Budućnost.	Planovi i ideje, za budućnost, studiranje, posao.

Predložene teme su obavezni dio sadržaja nastavnog programa, ali nemaju obavezujući karakter što se tiče redoslijeda nastavnih cjelina niti povezivanja pojedine tematike s predloženim jezičkim strukturama, što znači da ih ne treba shvatiti kao gradivo predviđeno za jednu lekciju u udžbeniku.

U tabeli nije dat okvirni broj časova za realizaciju neke teme. Nastavnik će prilikom planiranja i pripremanja za nastavni proces, uzimajući u obzir faktore poput nivoa postignuća učenika, nivoa složenosti nastavne teme i slično, odrediti broj časova koji je potreban za realizaciju pojedinih sadržaja u okviru neke teme. Preostali časovi su predviđeni za pisane provjere postignuća. U prvom i drugom polugodištu potrebno je realizirati po jednu jednočasovnu školsku pismenu zadaću. Obim pisamene zadaće mora biti odgovarajući i provjeren. Poslije pismene zadaće slijedi jednočasovni ispravak koji učenici zajedno pišu (za dvije pismene zadaće sa ispravicima ukupno četiri časa). Pored navedenih, nastavnik planira i realizira i druge vrste pisanih provjera postignuća. Na testovima je broj mogućih bodova unaprijed određen i napisan. Test je sastavljen tako da se počinje lakšim, pa nastavi težim zadacima.

U nastavu je u skladu sa autentičnim situacijama modernog vremena potrebno integrirati i sadržaje koji podrazumijevaju razvijanje digitalnih kompetencija.

Korelacija sa drugim nastavnim predmetima

Učenici će učiti jezik i proširivati svoj vokabular oslanjajući se na znanje stečeno kroz učenje drugih školskih predmeta u okviru datih tema.

Na svakom nivou učenja stranog jezika od velike koristi je znanje iz maternjeg jezika i drugih stranih jezika. Već usvojena teoretska znanja iz maternjeg jezika olakšat će razumijevanje pojedinih jezičkih kategorija u stranom jeziku. Prilikom učenja stranog jezika učenici će takođe koristiti stečena znanja iz drugih predmeta (Bosanski jezik i književnost, Engleski jezik, Latinski jezik, Historija, Geografija, Biologija, Likovna, Muzička i Sportska kultura, Informatika) što će im omogućiti da se bolje upoznaju i shvate sličnosti i razlike međuljudskih odnosa. Učenici će nastojati da uspostave kontakte sa korespondentima iz zemlje čiji jezik uče. Tu će im svakako pomoći znanje iz informatičkih tehnologija.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi
<p>Učenici će moći da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - izraze usmeno i pismeno svoj stav i mišljenje u vezi sa datim temama dajući argumente za i protiv, - opišu (usmeno i pismeno) aktivnost, razne stavove, - porede ljude, različite aktivnosti, zanimanja, stavove, - postavljaju složenija pitanja i daju složenije odgovore na lična pitanja, kao i pitanja u vezi sa mišljenjem drugih, u vezi datih tema, - pišu duže komentare, mejlove, blogove, pisma, eseje, - traže informacije na internetu, u časopisima, literaturi, - govore (i pišu) o pozitivnim i negativnim stranama nečega u okviru date teme, - intervjuišu svog druga/drugaricu na osnovu čega znaju napisati duži izvještaj - rade zajednički na rješavanju nekog problema, na izradi projekta. <p style="text-align: center;">RECEPCIJA</p> <p>SLUŠANJE SA RAZUMIJEVANJEM</p> <p>Učenik će moći da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kratko opiše svoje želje (npr. želje koje se tiču daljeg obrazovanja ili neke slobodne aktivnosti), - razumije nastavnikov govor, - razumije činjenice o temama, o svakodnevnom životu, opće poruke, - razumije uz manji napor izvornog govornika standardnog govora uživo ili snimljen o poznatim i nepoznatim temama u okviru leksike koju su učili, - razumije njemački jezik putem različitih medija, - razumije uz manji napor emisije na različitim tv programima o različitim temama, intervju, predavanja i sl., - uz manji napor mogu pratiti filmove u kojima su akcija i vizualni efekti uglavnom nosioci priče, - mogu uz manji napor razumjeti tv vijesti i program o trenutnim zbivanjima, <p style="text-align: center;">ČITANJE SA RAZUMIJEVANJEM</p> <p>Učenici su osposobljeni za različite vrste čitanja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - informativno, selektivno, detaljno i sl., - mogu uz manji napor razumjeti duže tekstove sa jezičkog, društvenog i kulturološkog aspekta zemlje njemačkog jezika, - mogu razumjeti opise događaja, osjećanja i želja u ličnim pismima, časopisima, mejlovima, blogovima, - mogu razumjeti činjenice u tekstovima o temama koje ih zanimaju uz razumijevanje teksta, - mogu skenirati duže tekstove kako bi locirali željenu informaciju i pronašli informacije iz različitih dijelova teksta, te uradili određeni zadatak, - mogu prepoznati značajne stavke u novinskim člancima, i sl., - mogu prepoznati i razumjeti relevantnu informaciju kao što su pisma, mejlovi, blogovi, - uz manji napor oblikovati svoje mišljenje i zauzimati stavove na 	<p>Učenik će učiti i/ili ponavljati:</p> <p>imenice: deklinacija imenica, složenice; izrazi sa genitivom, tvorba imenica;</p> <p>glagoli: -pluskvamperfekt, -pasiv prezenta, pasiv imperfekta, pasiv perfekta, pasiv s modalnim glagolima, -pasivna konstrukcija <i>lassen+Infinitiv</i> -futur I konjunktiv II sadašnjosti i prošlosti;</p> <p>pridjevi: -pridjevska deklinacija u komparativu i superlativu (<i>seine ältere Schwester, mein größter Traum</i>); -tvorba pridjeva: pridjevi sa sufiksom -lang i -bar; - deklinacija participa: (<i>das spielende Kind. das verkaufte Haus</i>);</p> <p>prijedlozi: -vremenski prijedlozi s dativom: <i>ab, zwischen</i>; - vremenski prijedlozi sa akuzativom: <i>gegen</i>; - vremenski prijedlozi s genitivom: <i>während</i>; - kauzalni prijedlozi s genitivom: <i>gegen</i>,</p> <p>-modalni prijedlozi: <i>nach, außer</i>;</p> <p>veznici: - <i>indem/(an)statt dass, (an)statt ...zu + Infinitiv</i> -so..., <i>dass / sodass</i> <i>Zweitellige Konnektoren:</i> <i>je...desto</i> <i>weder...noch</i> <i>nicht nur..., sondern auch</i> <i>zwar...,aber</i> <i>sowohl...als auch</i></p>

<p>osnovu pročitanih informacija i sadržaja dužeg teksta, - mogu uz manji napor razumjeti titlovene drame i filmove sa kratkim i jasnim rečenicama .</p> <p>PRODUKCIJA GOVOR</p> <p>Učenik će moći:</p> <ul style="list-style-type: none"> - da uz manji napor komunicira u situativnim dijalozima; - da se uz manji napor monološki izražava na njemačkom jeziku, <ul style="list-style-type: none"> - uz manji napor da vodi konverzaciju o temama koje su date u tematskom dijelu; - da uz manji napor povezuje rečenice tako da može diskutirati o svojim planovima, željama, te obrazložiti svoje stavove na određene teme; - uz manji napor učestvovati u raspravama, debatama u okviru poznatih situacija; - braniti svoje stavove; - izlagati prednosti i nedostatke na određenu temu; - prezentirati uz manji napor sadržaje na određene teme kroz Prezentacije; - odgovarati na popratna pitanja spontano uz manji napor. <p>PISANJE</p> <p>Učenici su osposobljeni za korektno pismeno izražavanje uz manji napor.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učenici su usvojili osnovnu pisanu etikeciju na datom stranom jeziku - Učenici: <ul style="list-style-type: none"> - mogu pisati uz manji napor složenija pisama, mejlove, blogove, eseje, - mogu da odgovaraju na složenija pitanja – znaju prepričati, sažeti i upoređivati tekst uz manji napor, - znaju preoblikovati tekst u neku drugu vrstu teksta uz manji napor, - znaju napisati duži lični komentar, - znaju se kreativno pismeno izražavati, - znaju uz manji napor dopuniti i transformirati tekst, rečenice i sl., - znaju uz manji napor opisati i prepričati događaje sa više detalja i opisa. 	<p><i>entweder...oder;</i> <i>-als ob;</i></p> <p>rečenica: zavisne rečenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - finalne, modalne, kondicionalne, temporalne, - infinitivne konstrukcije: - irealne kondicionalne rečenice: <i>wenn, falls, im Falle dass.</i>
--	--

<p>Lektira: Učenici čitaju</p> <ul style="list-style-type: none"> - najmanje jednu pjesmu, - najmanje jednu priču (kraću ili dužu), - skraćene verzije djela iz njemačke književnosti u polugodištu (po izboru nastavnika ili učenika i u skladu sa bibliotečkim fondom). <p>Film: Preporučuje se gledanje najmanje jednog njemačkog filma u toku nastavne godine, prikladnog za njihov uzrast uz obradu istog.</p> <p>Projekti/prezentacije: Učenici dodatno istražuju teme i oblasti koje se obrađuju na času, te ih izlažu ostalim učenicima u vidu prezentacije (najmanje dvije prezentacije tokom školske godine).</p>	<p>Preporuka 1: Obrada slobodne teme: <i>Atraktivne turističke destinacije u zemljama njemačkog govornog područja i u BiH i sl.</i></p> <p>Preporuka 2: Tekstove za čitanje i slušanje iz udžbenika povremeno zamijeniti aktualnim i zanimljivijim.</p> <p>Preporuka 3: Korištenje rječnika.</p>
---	---

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA NJEMAČKOG JEZIKA

- profesor njemačkog jezika i književnosti,
- profesor dvopredmetnog studija gdje je njemački jezik i književnost glavni ili ravnopravan predmet,
- diplomirani filolog za njemački jezik i književnost/diplomirani germanist.

Navedeni profili visoke stručne sprema (VII/1) moraju proizlaziti iz studijskog programa u trajanju od najmanje četiri godine.

Nastavu mogu izvoditi i drugi ekvivalentni profili gore navedenim profilima, stečeni pohađanjem studijskog programa „njemačkog jezika i književnosti“ u istom ili dužem trajanju u bolonjskom visokoobrazovnom procesu, sa diplomom i dodatkom diplome, iz kojih se može utvrditi osposobljenost za rad u nastavi, a izdaje se i prilaže uz diplomu visokoškolske ustanove radi detaljnijeg uvida u nivo, prirodu, sadržaj, sistem i pravila studiranja.

Napomena: Nastavnici čiji profili nisu nabrojani, koji su primljeni u radni odnos do primjene ovog Nastavnog plana i programa u srednjim školama Brčko distrikta BiH, mogu i dalje izvoditi nastavu.

NASTAVNI PROGRAM NJEMAČKI JEZIK – DRUGI STRANI JEZIK NAPREDNI PROGRAM ČETVRTI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 4
Godišnji broj nastavnih časova: 120

OPĆI I POSEBNI CILJEVI PROGRAMA: ponavljanje i produblјivanje nastavnih sadržaja iz osnovne škole i prethodnih razreda na nivou C1 Zajedničkog evropskog referentnog okvira za jezike, osposoblјavanje učenika za komunikativne, jezičke i interkulturalne kompetencije na njemačkom jeziku

na nivou C1 (Zajednički evropski referentni okvir za jezike).

Sadržaji i operativni ciljevi (ishodi) programa

Teme (nivo C1)

1. Netzwerke

- Interessengemeinschaft im Netz
- Netzwerken, was bringt das?
- Netzwelten
- Individualität und Gruppenzwang

2. Alles Kunst

- Berlin – Stadt der Kunst
- Kunst als Therapie
- Kunst und Geld
- Lebenskunst

3. Suchen, finden, tun

- Stellen gesucht
- Kompetenzen
- Im Assessment-Center
- Eine heiße Mitarbeiterversammlung

4. Sagen und Meinen

- Was ist tabu?
- Mit anderen Worten: Frauen- und Mönnersprache
- Was soll das denn heißen?
- Lügen, die niemanden betrügen
- Korrespondenzen

5. Jung und Alt

- Bevölkerungsentwicklung
- Generationen
- Dynamische Sprache
- Kreative Texte

6. Viel Glück

- Auf dem Weg zum Glück
- Liebesglück
- Grenzenloses Glück
- Das Glück liegt im Verzicht

- Die Schokoladenseite des Lebens

7. Neue Welten

- Technische Umwälzungen
- Suche nach neuen Welten
- Roboterwelten
- Neue medizin – neuer Mensch?
- Erfinderwerkstatt

8. Geld

- Geld mal anders
- Drücken Sie die Eins! – Besuch in der Bank
- Schwarz auf weiß – Kündigungen, Widerrufe, Reklamationen
- Kaufen. Kaufen! Kaufen?

9. Sinne

- Sehen
- Riechen
- Schmecken
- Fühlen
- Übersinnliches

10. Globalisierung heute

- Global erfolgreich
- Folgen der Globalisierung
- Klimawandel
- Die Globalisierung und wir

Ciljevi

- sprovođenje intervjua, postavljanje diferenciranih pitanja i reagovanje na izjave,
- historijske promjene u odnosima između starih i mladih,
- razumijevanja intervjua popularnog i književnog teksta na globalnom i selektivnom nivou,
- argumentirano i jasno izražavanje i obrazloženje mišljenja i stavova na temu društvene mreže, umjetnost, odnos mladih i starih, sreća, novi svijet, čula, novac, globalizacija,
- globalno, selektivno i detaljno razumijevanje sadržaja i važnih informacija i detalja pismenog i slušanog teksta,
- izražavanje stava o pozitivnim i negativnim stranama globalizacije, novca, društvenih mreža,
- razumijevanje intervjua i radio emisija,
- prepoznavanje ključnih informacija i pojedinosti slušanog i pisanog teksta, eksplicitnih i implicitnih informacija u tekstovima zvanične štampe,
- pisanje ličnog pisma, opisivanje iskustava, osjećaja, događaja,
- samostalno razumijvanje književnog teksta i članka u leksikonima/enciklopedijama (biografija pisca, društveni i prirodni fenomeni),
- razvijanje kritičkog stava na temu društvene mreže, umjetnost, odnos mladih i starih, sreća, novi svijet, čula, novac, globalizacija,
- priprema i izvođenje (simulacija) dijaloga,

- globalno, selektivno i detaljno razumijevanje radio emisija,
- razumijevanje i sastavljanje autentičnih oglasa i najava,
- proširivanje znanja o zemljama njemačkog govornog područja,
- razumijevanje odlomaka iz romana za mlade,
- razumijevanje i bilježenje informacija iz telefonskih razgovora, priprema i simulacija telefonskog razgovora,
- izrada i prezentacija plakata,
- sastavljanje i simulacija dijaloga na temu društvene mreže, umjetnost, odnos mladih i starih, sreća, novi svijet, čula, novac, globalizacija,
- pisanje teksta i razgovor na temu prednosti i nedostataka globalizacije, društvenih mreža,
- samostalno istraživanje, pripremanje i razumljivo izlaganje prezentacije,
- u razgovorima tečno odgovarati na pitanja i odgovarajuće reagovati,
- raditi na stručnim tekstovima uz pomoć vlastitih informacija, razmišljanja i stavova,
- korištenje različitih izvora, formuliranje i poređenje argumenata,
- razumijevanje savremenih literarnih tekstova bez velikog napora,
- razumijevanje informacija sa socijalnom, historijskom i političkom pozadinom u pisanim i slušanim tekstovima,
- razumijevanje svakodnevnog govora, žargona, idiomatizama i šala,
- pisanje dužih, argumentovanih i kompleksnijih tekstova,
- strukturirano predstaviti kompleksnu temu, svoje mišljenje i stav,
- pisanje jasno strukturiranih fikcionalnih tekstova,
- u diskusiji argumentirano ubijedivati i argumentirano reagovati na izjave,
- precizno bilježiti i prenositi informacije,
- razumijevanje i davanje kompleksnih savjeta,
- razumijevanje uputstava za upotrebu uređaja,
- samostalno pismeno i usmeno obavljanje korespondencije sa javnim ustanovama i firmama.

Sprachhandlungen – Jezičke vještine

1. Netzwerke

- persönliches Netzwerk vorstellen
- Sendung zum Thema „Ortswechsel“ verstehen
- Anzeigen bewerten und verfassen
- Informationen und Wortschatz aus einem Artikel über Marketing entnehmen
- Texte über Netzwerke vergleichen
- aus Radiogespräch über „Networking“ Standpunkte herausarbeiten
- Pressekonferenz simulieren
- Meinungen über Computerspiele austauschen
- Einstellungen in Artikeln über Computerspiele vergleichen
- Kommentarstile erkennen, einen Kommentar schreiben

- einen Romanauszug über W-Fragen erschließen, die Hauptperson charakterisieren und Handlung kommentieren
- Komik erkennen
- Kurzvortrag zum Thema des Romans halten

2. Alles Kunst

- Definitionen von Kunst vergleichen
- Museumsführung im „Block Beuys“ verstehen
- andere zu ihrer Kunsterfahrung befragen
- Stellungnahmen von Kunstschaaffenden bearbeiten
- Vorschläge für Museumsbesuch in Berlin diskutieren
- Artikel durch Schlüsselwörter erschließen und zusammenfassen
- Szenen eines Theaterstücks von Yasmina Reza hören und Vermutungen über Handlung anstellen
- über Gemälde sprechen
- Stellung zu Fälscherbiografie beziehen
- die Haltung eines Autors erfassen
- ein längeres Gespräch mit einem Musiker verstehen
- Lebensentwürfe vergleichen
- Aufbau einer Kolumne analysieren
- Tipp schriftlich formulieren
- umgangssprachliche Ausdrücke in einem Brief erkennen
- einen persönlichen Brief beantworten

3. Suchen, finden, tun

- Kriterien für Arbeitsplatz gewichten
- einem Beratungsgespräch folgen
- über Kriterien für Ausbildungswahl diskutieren
- Anzeigetexte verstehen
- Stellengesuch formulieren
- Informationen aus Vortrag über „Schlüsselqualifikationen“ zusammenfassen
- Selbstpräsentation ausarbeiten
- Tipps für Interview in Assessment-Center bewerten
- Interview im Assessment-Center nachspielen
- einen Arbeitsvertrag genau studieren
- Anweisungen am Arbeitsplatz verstehen und weitergeben
- Vermutungen zu Tagesordnung anstellen
- Argumente abwägen
- Rundmail schreiben
- Mitarbeiterbesprechung nachspielen

4. Sagen und Meinen

- Anspielungen erkennen und in Dialoge einbetten
- Kommunikationsmodell besprechen
- über Tabus sprechen
- einen Artikel über Tabus und Kommunikation verstehen
- einem Fachgespräch über Frauen- und Männersprache folgen und dazu Stellung nehmen
- Sprachstile beurteilen
- Ironie in Gesprächen erkennen
- ironisch reagieren
- in Dialogen trösten, beschönigen, ironisieren
- idiomatische Wendungen in Internetbeiträgen verstehen
- über Notlügen sprechen und Ergebnisse schriftlich ausformulieren
- Stilebenen analysieren
- Redewendungen interpretieren und vergleichen

5. Jung und Alt

- Radiobeitrag und Artikel zum Thema „Mehrgenerationenhaus“ bearbeiten und darüber diskutieren, Interview simulieren
- Grafik zur Bevölkerungsentwicklung erläutern
- Text über Bevölkerungsentwicklung schreiben
- Präsentation zum Thema „Bevölkerungsentwicklung“ durchführen
- Standpunkte in Artikel zum Thema „Die neuen Alten“ herausarbeiten und mit persönlichen Erfahrungen vergleichen
- sich über Werte bei Jugendlichen verständigen
- aus einer Talkshow über Generationskonflikt Meinungen herausfiltern
- schriftlich und mündlich Stellung zum Verhältnis zwischen Jugendlichen und Älteren beziehen
- Schreibstile analysieren
- das eigene Sprachverhalten und Sprachregeln reflektieren
- Merkmale der Jugendsprache erkennen
- ein Gedicht interpretieren und selbst Gedicht erfassen
- Textvarianten vergleichen
- eine Geschichte schreiben

6. Viel Glück

- einer Vorlesung über „Glück“ folgen und den Gedankengang schriftlich zusammenfassen
- Stellung zu Aussagen in Vorlesung beziehen
- eine Kolumne analysieren und selbst verfassen
- Artikel über „Glück“ auf wesentliche Aussagen reduzieren, den Kern von Aussagen erfassen
- das Genre „Unterhaltungsliteratur“ beschreiben
- Biographie zu einer berühmten deutschen Persönlichkeit schreiben
- Vermutungen zu Ausschnitten aus einem zeitgenössischen literarischen Text anstellen und Fortsetzung schreiben
- Berichte über den 09.11.1989 verstehen, Rede zum Tag der Deutschen Einheit lesen und Haltung des Redners erfassen
- Märchen analysieren und nacherzählen
- eine Geschichte erfinden und erzählen
- Textsorten erkennen
- als Projektarbeit ein Buch erstellen

7. Neue Welten

- Aussagen über wichtige Erfindungen verstehen
- Unterschied zwischen „Entdeckung“ und „Erfindung“ erfassen
- Vorschläge zu Erfindungen präsentieren
- Aufbau von Artikel über „Epoche der Industrialisierung“ analysieren und schriftlich wiedergeben, über die Auswirkungen der Industrialisierung sprechen
- aus Texten bestimmte Aspekte herausarbeiten
- schriftlich eigenen Standpunkt zu Zukunftsvisionen darlegen
- Informationen und Meinungen in Text zum Thema „Künstliche Intelligenz“ und in Radiobericht über Haushaltsroboter herausarbeiten
- Referat über moderne „Roboterwelt“ halten
- inhaltlichen Zusammenhang eines Artikels über Stammzellenforschung herstellen
- zu Aussagen über Stammzellenforschung Stellung nehmen
- Artikel über Erfinderschule lesen und anhand von Notizen wiedergeben
- Idee für eine Erfindung präsentieren

8. Geld

- sich über verschiedene Währungsformen austauschen
- Gedicht von Bertolt Brecht interpretieren
- Artikel über Regionalwährung lesen und Funktionsweise des „Chiemgauer“ erläutern
- Informationsveranstaltung zu Chiemgauer nachspielen

- über Bankdienstleistungen sprechen
- Telefonansagen verstehen
- aus Briefen Redemittel für Kündigungen und Widerrufe herausarbeiten
- Reklamationsschreiben korrigieren und selbst entwerfen
- Brief zu einem dringenden Anliegen formulieren
- typische Redemittel für Kundengespräche herausarbeiten sowie Beratungsdialoge formulieren und vorspielen
- anhand von Schlüsselwörtern Artikel über Kaufrausch sowie seine Meinung mündlich wiedergeben und auf Einwände reagieren
- Lied „Kaufen“ von Grönemeyer analysieren
- Porträt von Grönemeyer erstellen

9. Sinne

- Durchsagen im Kaufhaus analysieren
- sich von Musik zu einer Geschichte inspirieren lassen
- Interview zum Thema „Lärm“ verstehen
- sich über Fakten und Meinungen in Artikel über „Visuelle Wahrnehmung“ austauschen
- Text anhand von Notizen ausformulieren
- einem Vortrag folgen und Notizen machen
- Redewendungen zum Riechen verstehen
- Detaillinformationen aus einer Reportage über das Riechen entnehmen
- einen Romanauszug von Patrick Süskind interpretieren
- über den Geschmack sprechen
- Informationen aus Brief über Erfahrungen mit einem Geschmacksseminar herausarbeiten
- in einem Telefongespräch Informationen über die Haut verstehen
- umgangssprachliche Wendungen in E-Mail erklären
- Telefongespräch führen
- Fragebogen zum „6. Sinn“ beantworten und beurteilen
- einem Radiointerview über den 6. Sinn folgen
- Artikel über Synästhesie zusammenfassen
- Informationen zu Sinnesorganen sammeln und vorstellen

10. Globalisierung heute

- das Thema „Globalisierung“ diskutieren
- Radiogespräch zum Thema „Heimat“ verstehen
- einen Text zum Thema „Karriere international“ bearbeiten
- Struktur eines Vortrags über „Globalisierung“ erfassen
- Hauptaussagen von Grafiken erfassen, dem Vortrag Grafiken zuordnen und Informationen entnehmen
- über weitere Entwicklung der Globalisierung sprechen
- Text und Grafik zueinander in Beziehung setzen und Grafik beschreiben
- Referat strukturieren, ausbauen und frei halten, auf Zwischenfragen und Einwände reagieren
- anhand von Informationstexten und Grafiken über Klimawandel sprechen
- Podiumdiskussion hören und die Standpunkte der Teilnehmer sowie Argumente herausarbeiten
- Argumente zu Klimaschutz erarbeiten und eine Erörterung zum Thema schreiben
- Referate anmoderieren
- Veranstaltung zu „Die Folgen der Globalisierung“ mit Referaten und Diskussionen durchführen

Kommunikationsabsichten – Komunikativni ciljevi

Kommunikationsabsichten, die im gesellschaftlichen Leben gebräuchlich sind:

- Ansprechen
- Anredeformen und Verabschiedung in persönlichen und formellen Briefen und E-Mails
- bei Telefongesprächen sich vortstellen und verabschieden
- sich nach dem Befinden erkundigen und Reaktion darauf

- Dank und passende Erwiderung
- sich entschuldigen und Reaktion darauf
- Gratulieren, Glückwünsche und Reaktionen darauf

Kommunikationsabsichten zum Ausdruck von Gefühlen

- Dank, Freude
- Zufriedenheit, Unzufriedenheit
- Verwundern
- Hoffnung
- Leid
- Ärger

Kommunikationsabsichten zur persönlichen Einstellung und Meinung

- Meinungsäußerung, Frage nach der Meinung und Reaktion darauf
- jemandem Recht geben, nicht Recht geben, Widersprechen
- Einverständnis, Nichteinverständnis
- Interesse, Desinteresse
- Gefallen, Missfallen
- Lob, Kritik
- Wille, Absicht, Vorhaben, Wunsch, Fähigkeit, Bedürfnis, Möglichkeit, Erlaubnis
- Präferenz: Vorlieben
- Werturteil

Kommunikationsabsichten zum Informationsaustausch

- Benennung und Beschreibung von Dingen, Personen
- Beschreibung von Ereignissen
- Informationsbitte und Informieren
- Bejahende, verneinende Antwort
- Gewissheit, Unsicherheit
- Wissen, Nichtwissen
- Kennen, Nichtkennen
- Zumutung

Kommunikationsabsichten, die die Handlung des Partners beeinflussen

- Bitte
- Verbot, Aufforderung
- Vorschlag, Reaktion darauf
- um Hilfe bitten, Reaktion darauf
- Anbieten und Reaktion darauf
- Einladung und Reaktion darauf

Kommunikationsabsichten in Interaktionen (kommunikative Strategien)

- Rückfrage, Wiederholungsbitte
- Nichtverstehen
- um Buchstabieren bitten, Buchstabieren
- Aufforderung um langsames, lautes Sprechen
- Redeabsicht signalisieren, Einleitung des Themas
- Gespräch beenden

Kommunikationssituationen – Autentične situacije

Učenik se može na adekvatan način pismeno i usmeno izraziti u sljedećim autentičnim situacijama:

Situation	Rolle
Pressekonferenz	Journalist, Organisator
Interview (Kunsterfahrung, Assessment-Center)	Interviewer, Befragte/r; Personalchef, Abteilungsleiter, Psychologe, Bewerber, Beobachter
Museumsführung	Besucher, Museumsführer
Mitarbeiterbesprechung	Mitarbeiter, Chef
Vereinsgründung	Vereinsgründer, Bürgerbüro
Spendeaktion (Erbschaft einer Familie)	Familienmitglieder
Jury (Friedensnobelpreisverleihung)	Jury-Mitglieder
Telefongespräch	Anrufer, Angerufener
Talkshow (Generationskonflikt)	junge Leute und alte Leute
Diskussion (Stammzellenforschung)	pro- und contra- Vertreter
Erfindungsbörse	Erfinder, Sponsoren
Diskussion (Informationsveranstaltung zu Chiemgauer)	Diskussionsleiter, Referent, Skeptiker und Befürwörter
Bank (Kundengespräche, Beratungsdialoge)	Kunde, Berater
Veranstaltung (Referat: Die Folgen der Globalisierung)	Moderator, sehr aktive, kritische Zuhörer, Referent, Experten (Autoindustrie, Umweltschutzorganisationswesen, Politiker, Wissenschaftler, Energieproduzenten)

GRAMMATISCHE KONSTRUKTIONEN – Gramatičke konstrukcije

U tabeli su navedena gramatička znanja koja se stiču u IV razredu.

FORM	Jahrgang 4 C1		INHALT, FUNKTION, BEISPIEL
	rec	Pro	
I MORPHOLOGIE			
1. DAS VERB	Existenz, Besitz, Geschehen, Handlung		
2.1. Das finite und infinite Verb; Konjugation (Person, Numerus)	+	+	Zeitverhältnisse: Gegenwart Vergangenheit Gleichzeitigkeit Vorzeitigkeit Zukunft
Tempusformen			
Präsens	+	+	
Präteritum	+	+	
Perfekt	+	+	
Plusquamperfekt	+	+	
Futur I	+	+	
Futur II	+	+	
Hilfsverben der Zeitformen	+	+	sein, haben, werden

Modus			Modalität:
Indikativ	+	+	Behauptung, Wunsch, Wille, Aufforderung, befehl, Absicht usw.
Imperativ	+	+	
Konjunktiv I			
Präsens	+	+	
Perfekt	+	+	
Konjunktiv II			
Präteritum			
würde – Form, hätte, wäre und Modalverben	+	+	
weitere Formen Plusquamperfekt	+	+	
Hilfsverben der Modalität			können, müssen, dürfen, mögen, wollen, sollen
Präsens	+	+	
Präteritum	+	+	
Perfekt	+	+	
Plusquamperfekt	+	+	
Futur I	+	+	
Modalverb mit Infinitiv Perfekt	+	-	
2.2. Trennbare und untrennbare Verben	+	+	an/kommen, bekommen; Reziproke Handlungen
2.3. Reflexive Verben	+	+	Ausdruck der Freude, Sorge, Angst usw.
2.4. Aktiv und Passiv			Beschreibung von Handlungsreihen, bzw. Zuständen
Vorgangs (Handlungs)passiv	-		
Präsens	+	+	
Präteritum	+	+	
Perfekt	+	+	
Plusquamperfekt	+	+	
Futur I	-	-	
Futur II	+	+	
Vorgangspassiv Modalverb	mit	+	
Zustandspassiv		+	
2.5. Valenz der Verben	+	+	abhängen von + Dat.
2.6. Funktionsverbgefüge	+	+	eine Reise machen, zur Verfügung stehen
2. PARTIZIPIEN			
Partizip Präsens	+	+	
Partizip Perfekt	+	+	
3. SUBSTANTIV			Benennung von Lebewesen,

	Gegenständen, Abstrakta		
3.1. Genus, Numerus, bestimmter, unbestimmter, negierender Artikel	+	+	der, die, das ein/e, kein/e
3.2. Kasus, Deklination			
Nominativ	+	+	
Akkusativ	+	+	
Dativ	+	+	
Genitiv	+	+	
3.3. Numerus, Pluralbildung	+	+	
3.4. Substantivierung			
Partizip Präsens als Substantiv	+	+	(r Reisende)
Partizip Perfekt als Substantiv	+	+	(r Angestellte)
Adjektiv als Substantiv	+	+	(r Kranke)
3.5. Valenz der Substantive	+	+	Abhängigkeiten
4. ADJEKTIV			
4.3. als Prädikat	+	+	
als Adverb	+	+	
als Attribut	+	+	
als Apposition	+	+	
4.4. Adjektivdeklination			
Nominativ	+	+	starker Kaffee
Akkusativ	+	+	der starke Motor
Dativ	+	+	ein starker Mensch
Genitiv	+	+	
4.3. Komparation	+	+	Vergleich
4.4. Valenz der Adjektive	+	+	Abhängigkeiten
5. NUMERALIEN			
5.1. Kardinalzahlen	+	+	Quantitätsangaben
5.2. Ordinalzahlen	+	+	Datum, Reihenfolge
5.3. Bruchzahlen	+	+	Mengenangaben
6. ADVERBIEN			
6.1. Lokalangaben	+	+	Raumverhältnisse
6.2. Temporalangaben	+	+	Zeitverhältnisse
6.3. Kausale Adverbien	+	+	kausale Verhältnisse
6.4. Instrumentale Adverbien	+	+	(damit, dadurch ...)
6.5. Finale Adverbien	+	+	(dafür, dazu...)
6.6. Modifikative Adverbien	+	+	(anders, ebenso, gern..)
6.7. Graduiative Adverbien	+	+	(sehr)
6.8. Direktive Adverbien	+	+	(daher, daran...)
6.9. Frageadverbien	+	+	(woher, woran...)
7. PRONOMINA			
7.1. Personalpronomen unpersönliches „es“:	+	+	(ich, ...)
am Satzanfang	+	+	Es freut mich...
als formales Subjekt	+	+	Es regnet. Es gibt...
7.2. Possessivpronomen	+	+	(mein, ...)

7.3. Demonstrativpronomen	+	+	(der, dieser, derselbe..)
7.4. Interrogativpronomen	+	+	(wer, was, wie...)
7.5. Indefinitpronomen undeclinierbar	+	+	(man, etwas, nichts...)
deklinierbar	+	+	(einer, keiner...)
7.6. Relativpronomen Nom, Akk, Dat, Gen	+	+	(der, welcher, wo...)
7.7. Reflexivpronomen	+	+	(sich...)
7.8. Rezipropronomen	+	+	(sich, einander...)
8. PRÄPOSITIONEN			
Präpositionen mit Akkusativ	+	+	
Präpositionen mit Dativ	+	+	
Präpositionen mit Akk. und Dat.	+	+	
Präpositionen mit Genitiv	+	+	
9. KONJUNKTIONEN			
Konjunktoren	+	+	(und, oder ...)
Subjunktoren	+	+	(dass, wenn, weil...)
Doppelkonjunktionen	+	+	(weder...noch ...)
10. PARTIKELN			
Modalpartikeln	+	+	
11. WORTBILDUNG			
Grundlegende Wortbildungsregeln	+	+	
II SYNTAX			
1. SATZBAU, SATZRAHMEN	+	+	
2. SATZGLIEDER	+	+	
3. DER ZUSAMMENGESetzte SATZ			
Nebenordnung	+	+	
Unterordnung	+	+	
Satzwertiger Infinitiv			
Verben mit zu + Infinitiv	+	+	
Verben mit Infinitiv	+	+	(hören, sehen, lernen, lassen, brauchen ...)
4. SATZTYPEN			
Aussagesatz: Subjektsatz	+	+	Behauptung,Meinung,Bericht
Objektsatz	+	+	
Fragesatz: direkt	+	+	Informationen erfragen Entscheidungsfragen,Neugier Höfliche Aufforderung
indirekt	+	+	
Aufrufesatz	+	+	Aufforderung,Befehl,Mahnung
Wunschsatz	+	+	Wunsch
Irrealer Wunschsatz	+	+	Irrealer Wunsch
Relativsatz	+	+	
Konditionalsatz	+	+	Bedingungen
Konzessivsatz	+	+	Erlaubnis (obwohl)
Komparativsatz	+	+	Vergleich (als, wie)
Temporalsatz	+	+	Zeitverhältnisse
Finalsatz	+	+	Ziele
Kausalsatz	+	+	Gründe benennen
Modalsatz	+	+	(ohne dass, als ob)
Der indirekte Satz:			

Prädikat im Indikativ Prädikat im Konjunktiv I	+	+	Indirekte Rede
III ÜBERGREIFENDE (MORPHOSYNTAKTISCHE) PHÄNOMENE			
1. VERNEINUNG	+	+	
2. KONGRUENZ	+	+	

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA NJEMAČKOG JEZIKA

- profesor njemačkog jezika i književnosti,
- profesor dvopredmetnog studija gdje je njemački jezik i književnost glavni ili ravnopravan predmet,
- diplomirani filolog za njemački jezik i književnost/diplomirani germanist.

Navedeni profili visoke stručne sprema (VII/1) moraju proizlaziti iz studijskog programa u trajanju od najmanje četiri godine.

Nastavu mogu izvoditi i drugi ekvivalentni profili gore navedenim profilima, stečeni pohađanjem studijskog programa „njemačkog jezika i književnosti“ u istom ili dužem trajanju u bolonjskom visokoobrazovnom procesu, sa diplomom i dodatkom diplome, iz kojih se može utvrditi osposobljenost za rad u nastavi, a izdaje se i prilaže uz diplomu visokoškolske ustanove radi detaljnijeg uvida u nivo, prirodu, sadržaj, sistem i pravila studiranja.

Napomena: Nastavnici čiji profili nisu nabrojani, koji su primljeni u radni odnos do primjene ovog Nastavnog plana i programa u srednjim školama Brčko distrikta BiH, mogu i dalje izvoditi nastavu.

NASTAVNI PROGRAM MATEMATIKA ČETVRTI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 3

Godišnji broj nastavnih časova: 90

OPĆI CILJEVI PROGRAMA

- Podsticanje i razvijanje logičkog mišljenja, sposobnosti za dobro rasuđivanje i zaključivanje,
- razvijanje smisla za pojmovno i apstraktno mišljenje,
- razvijanje preciznosti i konciznosti u izražavanju,
- razvijanje samostalnosti, sistematičnosti i odgovornosti prema radu,
- osposobljavanje učenika za korištenje matematičke literature,
- razvijanje svijesti o prisustvu matematike u prirodnim i društvenim naukama navođenjem primjera iz fizike, hemije, geografije, ekonomije,
- razvijanje osjećaja za lijepo putem skladnosti matematičkih odnosa i relacija,
- pružnje učeniku matematičkih znanja neophodnih za nastavak školovanja,
- sticanje sposobnosti za povezivanje teorijskih i praktičnih znanja.

POSEBNI CILJEVI PROGRAMA

1. MATEMATIČKA INDUKCIJA.

Skup N . Proširenje skupa N na skup Z, Q, I, R . Matematička indukcija, primjena na dokazivanje jednakosti, nejednakosti i djeljivosti brojeva. Učenik u jednostavnijim slučajevima može dokazati identitete matematičkom indukcijom

Cilj:

- upoznati učenike sa podskupovima skupa R i aksiomatskim zasnivanjem skupa prirodnih brojeva,
- da se upoznaju učenici sa induktivnim zaključivanjem,
- da učenik u jednostavnijim slučajevima može dokazati identitete matematičkom indukcijom.

2. KOMBINATORIKA

Elementi kombinatorike, varijacije bez ponavljanja, permutacije bez ponavljanja, kombinacije bez ponavljanja. Varijacije, permutacije, kombinacije sa ponavljanjem. Binomni koeficijent i osobine binomnih koeficijenata. Binomna formula.

Cilj:

- da učenik razlikuje osnovne kombinatorne pojmove,
- da zna razviti binom oblika $(a + b)^n$ po binomnoj formuli.

3. REALNA FUNKCIJA JEDNE REALNE PROMJENLJIVE.

Pojam realne funkcije jedne realne promjenljive. Oblast definiranosti i područje vrijednosti funkcije. Grafikon funkcije. Kompozicija funkcija. Osobine funkcije; ograničenost, parnost, monotonost, periodičnost. Pregled elementarnih funkcija. Granična vrijednost funkcije. Računanje sa graničnim vrijednostima funkcija. Neprekidnost. Osobine neprekidnih funkcija. Asimptote krivih. Učenik u odgovarajućim slučajevima uvidi vezu između granične vrijednosti funkcije i asimptote.

Cilj:

- upoznavanje sa osobinama funkcije,
- obnavljanje elementarnih funkcija,
- granična vrijednost funkcije i izračunavanje granične vrijednosti funkcije,
- shvatanje pojma neprekidnosti funkcije,
- određivanje i crtanje asimptota funkcije.

4. DIFERENCIJALNI RAČUN.

Izvod funkcije u tački. Geometrijsko značenje izvoda. Tangenta i normala. Pravila diferenciranja. Izvod složene funkcije. Izvod osnovnih elementarnih funkcija. Pojam diferencijala. Izvod višeg reda. Primjena izvoda na ispitivanje monotonosti i konveksnosti funkcija (ekstremi i prevojne tačke). Crtanje grafikona funkcija.

Cilj:

- da se učenik upozna sa definicijom i glavnim značenjem izvoda, da zna tablicu izvoda elementarnih funkcija,
- da zna naći izvod složene funkcije,
- određivanje jednačine tangente i normale na krivu i ugao između dvije krive,
- primjenjivanje izvoda na monotonost, ekstreme, konveksnost i prevojne tačke.

5. INTEGRALNI RAČUN.

Primitivna funkcija i neodređeni integral. Tablica osnovnih neodređenih integrala. Osnovna pravila integracije. Metoda zamjene. Metoda parcijalne integracije. Određeni integral. Osobine određenog integrala, Njutn-Lajbnicova (Newton-Leibnitz) formula, primjena određenog integrala na izračunavanje površine ravnih figura, dužine luka krivih, zapremina obrtnih tijela.

Cilj:

- da učenik zna tablicu integrala, pravila integracije i metode integracije,
- da zna pojam određenog integrala, geometrijsko značenje, Njutn-Lajbnicovu formulu,
- izračunavanje površine lika ograničenog krivom (jednostavniji primjeri) dužine luka krive i zapremine obrtnog tijela.

NASTAVNE TEME I OKVIRNI BROJ NASTAVNIH ČASOVA:

1. Matematička indukcija.	(okvirno 4 nastavna časa)
2. Kombinatorika.	(okvirno 8 nastavnih časova)
3. Realne funkcije jedne promjenljive.	(okvirno 20 nastavnih časova)
4. Diferencijalni račun.	(okvirno 26 nastavna časa)
5. Integralni račun.	(okvirno 26 nastavna časa)

Napomena: U svakom polugodištu obavezna je po jedna dvočasovna školska pismena zadaća sa jednočasovnim ispravicima (6 nastavnih časova).

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI / ISHODI PROGRAMA

Tema 1. MATEMATIČKA INDUKCIJA. (okvirni broj nastavnih časova 4)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • primjenom matematičke indukcije dokazuje jednostavnije identitete. 	<p>Matematička indukcija svata primjenu – suštinu matematičke indukcije na jednostavnijim primjerima. Dokazuje tvrdnje primjenom matematičke indukcije npr.</p>	<p>Informatika: rekurzije.</p>

Tema 2. KOMBINATORIKA. (okvirni broj nastavnih časova 8)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba biti u stanju da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • prepozna kombinatorni princip kojeg treba primijeniti za prebrojavanje datog skupa, • primjenjuje binomni obrazac na računanje stepena binoma. 	<p>Kombinatorno pravilo množenja. Varijacije sa i bez ponavljanja. Permutacije bez ponavljanja. Kombinacije bez ponavljanja. Binomni obrazac.</p>	<p>Biologija: genetika.</p>

DIDAKTIČKA UPUTSTVA I PREPORUKE

Kombinatorno pravilo množenja u slučaju izbora tri objekta glasi: ako se objekt a može izabrati na m načina, ako se za svaki izbor objekta a objekt b može izabrati na n načina, te ako se za svaki izbor uređene dvojke ab objekt c može izabrati na k načina, onda se uređene trojke abc mogu izabrati na mnk načina. Ovo pravilo se lako generalizuje u slučaju izbora proizvoljnog broja objekata. Njegovim korištenjem se mogu dobiti formule za broj varijacija sa i bez ponavljanja, odakle se lako izvedu formule koje se tiču permutacija i kombinacija.

Tema 3. FUNKCIJE. (okvirni broj nastavnih časova 20)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba biti u stanju da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • definira i po grafikonu prepoznaje ograničene odozgo (odozdo), parne, neparne i monotone funkcije, • datu složenu funkciju prikaže kao kompoziciju dviju funkcija, te u jednostavnijim slučajevima odredi inverznu funkciju, • nacrtaj grafikone i navede osobine osnovnih elementarnih funkcija, • sa grafikona prepozna neprekidnu funkciju, • geometrijski (na grafikonu) interpretira graničnu vrijednost (običnu, lijevu desnu itd.) i u odgovarajućim slučajevima ih dovede u vezu sa asimptotama, • računa granične vrijednosti koristeći njihove osobine i osnovne granične vrijednosti. 	<p>Pojam funkcije, grafikon, načini zadavanja funkcije, ograničena odozgo (odozdo), parna, neparna, monotona funkcija .</p> <p>Kompozicija funkcija, bijektivna i inverzna funkcija.</p> <p>Stepena funkcija, polinom i racionalna funkcija, eksponencijalna, logaritamska, trigonometrijske funkcije, arkus-funkcije, pojam elementarne funkcije.</p> <p>Neprekidnost funkcije.</p> <p>Granična vrijednost funkcije.</p> <p>Osobine granične vrijednosti funkcije osnovne granične vrijednosti. Lijeva i desna granična vrijednost, slučajevi:</p> $\lim_{x \rightarrow -\infty} f(x) = b \text{ ili } \lim_{x \rightarrow +\infty} f(x) = b .$ $\lim_{x \rightarrow a-0} f(x) = \infty \text{ ili } \lim_{x \rightarrow a+0} f(x) = \infty .$ <p>Horizontalna asimptota, vertikalna asimptota, kosa asimptota.</p> <p>Određuje i crta vertikalnu, horizontalnu i kosu asimptotu grafika funkcija.</p>	<p>Fizika: brzina kretanja.</p> <p>Hemija: radioaktivni i raspad.</p> <p>Biologija: rast populacije.</p>

DIDAKTIČKA UPUTSTVA I PREPORUKE:

Treba navesti činjenicu da je svaka elementarna funkcija neprekidna na svom domenu. Napomenimo da je funkcija $f : \mathbb{R} \setminus \{0\}, f = \frac{1}{x}$ neprekidna. Ovdje 0 ne predstavlja problem, jer ne pripada njenom domenu.

Tema 4. DIFERENCIJALNI RAČUN. (okvirni broj nastavnih časova 26)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba biti u stanju da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • definira izvod, te objasni njegovu geometrijsku i kinematičku interpretaciju, • navede osnovne izvode, • računa izvode korištenjem pravila za njihovo računanje, • definira diferencijal i koristi ga za računanje približnih vrijednosti funkcije, • koristeći Lopitalova pravila računa graničnu vrijednost funkcije, • navede vezu između monotonosti i znaka prvog izvoda, te objasni pojam lokalnog ekstrema, • primjenjuje diferencijalni račun za rješavanje ekstremalnih problema iz geometrije, tehnike itd., • definira konveksnu i konkavnu funkciju, te prepoznaje takve funkcije na osnovu grafikona, • navede vezu između konveksnosti i drugog izvoda, • korištenjem izvoda ispita znak, tok i konveksnost funkcije, odredi lokalne ekstreme, asimptote i nacrtaj grafikon. 	<p>Pojam izvoda, geometrijska i kinematička interpretacija. Osnovni izvodi. Izvod zbira, proizvoda, količnika, kompozicije i inverza. Diferencijal. Izvodi višeg reda. Lopitalova pravila. Izvod i monotonost, lokalni ekstremi. Određivanje apsolutnog ekstrema i njegove primjene. Konveksnost funkcije, prevojne tačke. Ispitivanje funkcije i crtanje njenog grafikona.</p>	<p>Fizika: brzina kretanja. Hemija: radioaktivni raspad. Biologija: rast populacija.</p>

DIDAKTIČKA UPUTSTVA I PREPORUKE

Udaljenost od tačke do prave ne bi trebalo računati upotrebom formula, već pomoću normale povučene iz tačke na pravu. Što se tiče odnosa prave i krive drugog reda, nije neophodno izvoditi formule vezane za tangente, već pokazati princip zasnovan na diskriminanti odgovarajuće kvadratne jednačine kojim se uvrđuje kakav je taj odnos i iz koga se može izvesti jednačina tangente.

Pod grafičkom metodom za rješavanje sistema linearnih i kvadratnih jednačina podrazumijeva se skiciranje oblasti zadane, recimo, sa $x^2 + y^2 < 1$ i $x + y > 0$.

Tema 5. INTEGRALNI RAČUN. (okvirni broj nastavnih časova 26)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba biti u stanju da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • navede definiciju primitivne funkcije, neodređenog integrala i navede osnovne neodređene integrale, • računa neodređene integrale korištenjem njihovih osobina, te metoda smjene i parcijalne integracije, • rješava diferencijalnu jednačinu s razdvojenim promjenljivim i linearnu jednačinu prvog reda, • navede vezu između određenog integrala i površine ispod grafika funkcije, • korištenjem Njutn – Lajbnicove formule računa određeni integral, • navede osobine određenog integrala, • primjenjuje određeni integral na računanje površine, zapremine i dužine krive. 	<p>Definicija neodređenog integrala i njegove osobine, osnovni neodređeni integrali. Metoda smjene i parcijalne integracije za neodređeni integral.</p> <p>Pojam diferencijalne jednačine. Diferencijalna jednačina s razdvojenim promjenljivim. Linearna diferencijalna jednačina prvog reda.</p> <p>Određeni integral Njutn – Lajbnicova formula.</p> <p>Osobine određenog integrala. Primjena integrala na računanje površine, zapremine rotacionog tijela i dužine krive.</p>	<p>Hemija: opisivanje hemijskih reakcija diferencijalnim jednačinama.</p> <p>Fizika: rad, masa tijela.</p>

DIDAKTIČKA UPUTSTVA I PREPORUKE

Ukoliko nastavniku nije moguće uvesti određeni integral kao graničnu vrijednost integralnih suma, može ga definirati kao „površinu“ ispod grafikona funkcije, pri čemu se uzima da je „površina“ pozitivna na dijelu na kome je funkcija pozitivna, a negativna inače.

Ukupan broj nastavnih časova predviđen za nastavne teme sam nastavnik treba da rasporedi po tipovima časova poštujući pravilo da odnos časova obrade novih sadržaja i ostalih tipova nastavnog časa (ponavljanje, utvrđivanje, vježbanje, provjera znanja), bude 2:3.

U pogledu matematičke terminologije mora postojati kontinuitet u odnosu na korištenje propisane terminologije u osnovnoj školi i prethodnim razredima.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA MATEMATIKE

- profesor matematike,
- profesor dvopredmetnog studija gdje je matematika glavni ili ravnopravan predmet,
- diplomirani matematičar.

Navedeni profili visoke stručne spreme (VII/1) moraju proizlaziti iz studijskoga programa u trajanju od najmanje četiri godine.

Nastavu mogu izvoditi i drugi ekvivalentni profili gore navedenim profilima, stečeni pohađanjem studijskog programa „matematike“ u istom ili dužem trajanju u bolonjskom visokoobrazovnom procesu, sa diplomom i dodatkom diplome, iz kojih se može utvrditi osposobljenost za rad u nastavi, a izdaje se i prilaže uz diplomu visokoškolske ustanove radi detaljnijeg uvida u nivo, prirodu, sadržaj, sistem i pravila studiranja.

Napomena: Nastavnici čiji profili nisu nabrojani, koji su primljeni u radni odnos do primjene ovoga Nastavnog plana i programa u srednjim školama Brčko distrikta BiH, mogu i dalje izvoditi nastavu.

NASTAVNI PROGRAM

FIZIKA

ČETVRTI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2

Godišnji broj nastavnih časova: 60

Opći ciljevi:

- učenikovo razumijevanje uloge fizike u tehnološkom razvoju,
- učenikovo razumijevanje ekonomskih, socijalnih i etičkih efekata naučnih dostignuća.

Posebni ciljevi:

- pokazati razumijevanje:
 - a) naučnih činjenica i koncepata,
 - b) naučnih metoda i tehnike,
 - c) naučne terminologije,
 - d) metoda predstavljanja naučnih informacija;
- primijeniti i koristiti:
 - a) naučne činjenice i koncepte,
 - b) naučne metode i tehniku,
 - c) naučnu terminologiju u komunikaciji,
 - d) odgovarajuće metode predstavljanja naučnih informacija;
- postaviti, analizirati i vrednovati:
 - a) hipoteze, istraživačka pitanja,
 - b) naučne metode i tehniku;
 - c) naučna objašnjenja;
- pokazati istrajnost i odgovornost u naučnom istraživanju i rješavanju naučnih problema;
- pokazati vještine potrebne za naučno istraživanje;
- steći navike za racionalno korištenje i štednju svih vidova energije.

NASTAVNE TEME I OKVIRNI BROJ NASTAVNIH ČASOVA

Uvod (okvirno 1 nastavni čas)

1. Relativistička fizika. (okvirno 10 nastavnih časova)
2. Kvantna priroda elektromagnetnog zračenja. (okvirno 5 nastavnih časova)
3. Elementi kvantne mehanike. (okvirno 15 nastavnih časova)
4. Indukovano zračenje. Laseri. (okvirno 2 nastavna časa)
5. Fizika čvrstog stanja. (okvirno 4 nastavna časa)
6. Fizika atomskog jezgra. (okvirno 7 nastavnih časova)
7. Fizika elementarnih čestica. (okvirno 9 nastavnih časova)
8. Osnove astrofizike. (okvirno 9 nastavnih časova)

Napomena:

1. **Pismena školska zadaća:** dvije školske pismene zadaće tokom nastavne godine (po jedna pismena školska zadaća u trajanju jednog nastavnog časa u svakom polugodištu).
2. **Ispravak školske pismene zadaće :** 2 nastavna časa (u svakom polugodištu po jedan nastavni čas nakon realizacije pismene školske zadaće).

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI / ISHODI PROGRAMA

Uvod.

Tema 1. Relativistička fizika

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • objasni Galilejeve transformacije, • objasni ekvivalentnost inercijalnih sistema u opisivanju mehaničkih pojava, • primijeni Galilejeve transformacije na slaganje relativno malih brzina, • iskaže postulate specijalne teorije relativnosti, • diskutira pojam istovremenosti,, • definira vremenski interval i sopstveno vrijeme, • navede formulu za dilataciju vremena • definira dužinu tijela (prostorni razmak između dva događaja), • navede formulu za kontrakciju dužine, • rješava probleme u vezi sa dilatacijom vremena i kontrakcijom dužine, • razlikuje klasični i relativistički impuls čestice, • objasni fizički smisao promjene mase sa brzinom, • definira energiju mirovanja, kinetičku i ukupnu energiju čestice, • objasni defekt mase i transformaciju mase u energiju, • razlikuje nerelativistički i relativistički zakon održanja energije, • primijeni defekt mase 	<ul style="list-style-type: none"> • Koordinate događaja. Galilej-Njutnov princip relativnosti. • Postulati specijalne teorije relativnosti. • Relativističko vrijeme i relativistička dužina. Relativistički impuls, masa i energija. • Zakon održanja energije. 	<p>Matematika. Informatika.</p>

i relativistički zakon održanja energije u rješavanju problema.		
---	--	--

Tema 2. Kvantna priroda elektromagnetnog zračenja

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> · razlikuje emisionu moć i emisionu spektralnu sposobnost tijela, · definira apsolutno crno tijelo, · iskaže klasične zakone zračenja: Kirhofov, Štefan-Bolcmanov i Vinov, · objasni Plankovu hipotezu o pojmu kvanta zračenja, · razlikuje unutrašnji i spoljašnji fotoelektrični efekt, · opiše tri zakonitosti fotoelektričnog efekta (kao rezultate eksperimentalnih mjerenja), · izloži Ajnštajnovu objašnjenje fotoelektričnog efekta, · izrazi masu, impuls i energiju fotona, · rješava jednostavnije probleme primjenom klasičnih zakona zračenja. 	<ul style="list-style-type: none"> • Toplotno zračenje. Zakoni zračenja apsolutnog crnog tijela. • Pojam kvanta energije. Fotoelektrični efekat. • Masa, impuls i energija fotona. <p>INTERAKTIVNA SIMULACIJA Fotoelektrični efekt (phet.colorado.edu – Photoelectric effect).</p>	<p>Matematika. Informatika.</p>

Tema 3. Elementi kvantne mehanike

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> · definira de Brojjevu talasnu dužinu, · opiše ogled sa difrakcijom elektrona, · opiše čestično-talasni dualizam mikročestica, 	<ul style="list-style-type: none"> • Talasna svojstva čestica. De Brojjeva relacija. • Difrakcija elektrona. Čestično-talasni dualizam. 	<p>Matematika. Informatika.</p>

<ul style="list-style-type: none"> · diskutira Hajzenbergove relacije neodređenosti, · izvede zaključke iz rezultata Gajger-Marsdenovog eksperimenta, · skicira planetarni model atoma, · izloži Borove postulate, · diskutira kvantovane veličine (poluprečnik orbite, brzinu i energiju elektrona u atomu vodonika), · uporedi empirijsku i teorijsku formulu za talasne dužine spektralnih linija, · nabroji nedostatke Borove teorije, · izvede zaključke iz rezultata Frank-Hercovih ogleda, · objasni smisao Borovih orbita i elektronski kvantni oblak, · opiše kvantno-mehanički model atoma, · objasni koja stanja elektrona u atomu određuju kvantni brojevi, · definira ljusku i podljusku, · izračuna broj mogućih stanja elektrona po ljuskama i podljuskama, · definira Paulijev princip i princip minimuma energije, · formira elektronske konfiguracije složenijih atoma, · objasni osnovne principe na kojima se zasniva poredak elemenata u periodnom sistemu elemenata, · rješava probleme u vezi sa čestično-talasnim dualizmom i primjenom Borove teorije 	<ul style="list-style-type: none"> • Hajzenbergove relacije neodređenosti. • Raderfordov model atoma. • Borovi postulati. Kvantovane veličine. • Linijski spektri gasa vodonika. • Frank-Hercovi ogledi. • Kvantno-mehanički model atoma. Kvantni brojevi. • Elektronske konfiguracije. Periodni sistem elemenata. <p>INTERAKTIVNE SIMULACIJE</p> <p>Difrakcija elektrona (phet.colorado.edu – Davisson-Germer electron diffraction).</p> <p>Modeli atoma vodonika (phet.colorado.edu – Models of the hydrogen atom).</p>	
---	---	--

Tema 4. Indukovano zračenje. Laseri

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> · razlikuje spontanu i stimulisanu emisiju zračenja · definira inverznu naseljenost i metastabilna stanja elektrona u atomu, · objasni princip rada lasera, · navede osobine laserskog zračenja, · nabroji podjelu lasera s obzirom na aktivnu sredinu, · nabroji područja ljudske djelatnosti u kojima laseri imaju primjenu. 	<ul style="list-style-type: none"> • Spontana i stimulirana emisija zračenja. • Laseri. Primjena lasera. <p>INTERAKTIVNA SIMULACIJA Laseri (phet.colorado.edu – Lasers).</p>	<p>Matematika. Informatika.</p>

Tema 5. Fizika čvrstog stanja

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> · nabroji osobine Fermijevog gasa, · definira Fermijev nivo, · uporedi klasičnu i kvantnu teoriju električne provodljivosti metala, · nabroji osobine superprovodnika, · razlikuje fermione i bozone, · objasni Majsnerov efekt i levitaciju, · objasni širine energetske zone u kristalima, · nabroji osobine poluprovodnika p-tipa i n-tipa, · opiše način rada poluprovodničke diode, · opiše način rada tranzistora, · nabroji neke primjene 	<ul style="list-style-type: none"> • Kvantna teorija električne provodljivosti metala. Superprovodnici. • Zonska teorija kristala. • Poluprovodnici. Primjena poluprovodnika. 	<p>Matematika. Informatika.</p>

poluprovodnika.		
-----------------	--	--

Tema 6. Fizika atomskog jezgra

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> · definira osnovne osobine jezgra: atomski broj, maseni broj, količinu naelektrisanja, spin i magnetni moment, · uporedi osobine nuklearnih sila sa osobinama gravitacionih i električnih sila, · definira energiju veze jezgra i specifičnu energiju veze, · izloži Raderfordovo objašnjenje radioaktivnog zračenja, · objasni α -raspad, · objasni β^+, β^- -raspad elektronski zahvat (transformacija neutrona u proton, transformacija protona u neutron, reakcije, interakcija protona i elektrona), · objasni γ -raspad (energijski nivoi jezgra, unutrašnja konverzija γ -fotona), · napiše reakcije kreacije i anihilacije elektronsko-pozitronskog para, · definira vrijeme poluraspada radioaktivne supstance, · izvede formulu za zakon radioaktivnog raspada, · definira konstantu radioaktivnog raspada, · definira aktivnost radioaktivne supstance, · objasni oglede u kojima je došlo do otkrića protona i neutrona, · napiše reakcije u kojima dolazi do transformacije nekog 	<ul style="list-style-type: none"> • Karakteristike jezgra. Nuklearne sile. • Energija veze. Defekt mase. • Prirodna radioaktivnost. Vrste radioaktivnosti. • Zakon radioaktivnog zračenja. • Nuklearne reakcije. Vještačka radioaktivnost. • Nuklearna fisija i fuzija. • Nuklearni reaktori. Zaštita od radioaktivnog zračenja. <p>INTERAKTIVNE SIMULACIJE</p> <p>Izotopi i atomska masa (phet.colorado.edu – Isotopes and atomic mass). Radioaktivni raspadi (phet.colorado.edu – Alpha decay, Beta decay). Nuklearna fisija (phet.colorado.edu – Nuclear fission).</p>	<p>Matematika. Informatika.</p>

<p>atomske jezgre u radioaktivnoj jezgri,</p> <ul style="list-style-type: none"> • primijeni zakon održanja broja nukleona i količine naelektrisanja na neke nuklearne reakcije, • nabroji neke primjene radioaktivnih izotopa, • definira nuklearnu fisiju i fuziju, • objasni fisiju kao lančanu reakciju, • uporedi energiju oslobođenu po jednom nukleonu u fisiji i fuziji, • opiše princip rada nuklearnog reaktora, • nabroji mjere zaštite od radioaktivnog zračenja, • primijeni zakon radioaktivnog zračenja u rješavanju problema. 		
---	--	--

Tema 7. Fizika elementarnih čestica

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nabroji komponente kosmičkog zračenja, • objasni interakcije kosmičkog zračenja sa česticama u Zemljinj atmosferi, • definira elementarne čestice, • navede fizičke veličine koje opisuju elementarne čestice, • klasificira elementarne čestice prema masi i prema tipu interakcije u procesima u kojima čestice učestvuju, • definira antičestice, • nabroji četiri tipa fundamentalnih interakcija i njihove prenosioc. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kosmičko zračenje. • Klasifikacija elementarnih čestica. • Fundamentalne interakcije među česticama. 	<p>Matematika. Informatika.</p>

Tema 8. Osnove astrofizike

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nabroji objekte koji naseljavaju vasionu, • nabroji osnovne osobine objekata koji čine Sunčev sistem, • objasni životni put zvijezda pomoću Hercšprung-Raselovog dijagrama, • objasni Hablov zakon i Hablovo vrijeme, • primijeni Doplerov efekt u optici na određivanje udaljenosti zvijezda, • nabroji osnovne postavke tri modela vasiona (pulsirajuće, zatvorene i otvorene), • opiše istraživanja koja su navela naučnike da pretpostave da u kosmosu postoji i nevidljivi oblik materije. 	<ul style="list-style-type: none"> • Objekti koji naseljavaju vasionu. Sunčev sistem. • Životni put zvezda. • Kosmološke hipoteze o nastanku i evoluciji kosmosa. • Tamna materija i tamna energija. <p>INTERAKTIVNA SIMULACIJA Sunčev sistem (phet.colorado.edu – My Solar system).</p>	<p>Matematika. Informatika.</p>

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA FIZIKE

- profesor fizike,
- profesor dvopredmetnog studija gdje je fizika glavni ili ravnopravan predmet,
- diplomirani fizičar.

Navedeni profili visoke stručne spreme (VII/1) moraju proizlaziti iz studijskog programa u trajanju od najmanje četiri godine.

Nastavu mogu izvoditi i drugi ekvivalentni profili gore navedenim profilima, stečeni pohađanjem studijskog programa „fizike“ u istom ili dužem trajanju u bolonjskom visokoobrazovnom procesu, sa diplomom i dodatkom diplome, iz kojih se može utvrditi osposobljenost za rad u nastavi, a izdaje se i prilaže uz diplomu visokoškolske ustanove radi detaljnijeg uvida u nivo, prirodu, sadržaj, sistem i pravila studiranja.

Napomena: Nastavnici čiji profili nisu nabrojani, koji su primljeni u radni odnos do primjene ovoga Nastavnog plana i programa u srednjim školama Brčko distrikta BiH, mogu i dalje izvoditi nastavu.

NASTAVNI PROGRAM HEMIJA ČETVRTI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2
Godišnji broj nastavnih časova: 60

OPĆI I POSEBNI CILJEVI PROGRAMA

U četvrtom razredu sadržaji Nastavnog plana i programa predstavljaju nastavak programa organske hemije koju su učenici izučavali u trećem razredu gimnazije. Ovim programom su obuhvaćena poglavlja iz biohemije u kojima se obrađuju strukture i funkcije najznačajnijih prirodnih organskih proizvoda kao što su proteini, ugljeni hidrati, lipidi, nukleinske kiseline, vitamini, hormoni i dr. Na osnovu stečenog znanja prema Nastavnom programu za treći razred iz oblasti organske hemije, učenici treba da uočavaju povezanost osobina i funkcija prirodnih jedinjenja sa funkcionalnim grupama, hemijskim vezama (glikozidnim, peptidnim, estarskim, vodoničnim...) koje se nalaze u biomolekulama. Ovim programom se obrađuju i osnovni pojmovi iz oblasti stereochemije, kako bi se shvatila složenost trodimenzionalnih struktura, kao i njen uticaj na procese u živim organizmima. Izučavanjem složenih struktura biomolekula, učenici bi trebali da dobiju predstavu o životu kao fenomenu zasnovanom na nebrojenim reverzibilnim hemijskim promjenama raznolikih struktura. Prvenstveni cilj ovog Programa je ovladati znanjima pomoću kojih bi se mogla sagledati harmoničnost u prirodi uzrokovana metaboličkim tokovima katalizovanih specifičnim enzimima. Ukratko se predstavljaju sintetički polimeri i njihova primjena, kako bi se mogli porediti vještački polimeri sa neuporedivo složenijom strukturom prirodnih polimera. Ukazuje se na biotehnologiju i njen značaj u razvoju savremene civilizacije kao i na uzroke i tipove hemijskih zagađivača vazduha i vode te moguće narušavanje prirodne ravnoteže razvojem tehnologija. Učenici bi na osnovu saznanja iz oblasti biohemije trebali izgraditi svijest o zaštiti prirodnih tokova i životne sredine i neophodnosti primjene ekološki neškodljivih tehnologija. Za pojedine teme predviđeni su demonstracioni ogledi koji pomažu boljem shvatanju i savladavanju nastavnih sadržaja.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI / ISHODI PROGRAMA

Teme i okvirni broj nastavnih časova:

1. UGLJENI HIDRATI. (10 nastavnih časova)
2. LIPIDI. (6 nastavnih časova)
3. PROTEINI. (12 nastavnih časova)
4. NUKLEINSKE KISELINE. (8 nastavnih časova)
5. ALKALOIDI I ANTIBIOTICI. (2 nastavna časa)
6. VITAMINI I HORMONI. (6 nastavnih časova)
7. PRIRODNI I SINTETSKI POLIMERI. (6 nastavnih časova)
8. OSNOVE METABOLIZMA . (6 nastavnih časova)
9. BIOTEHNOLOGIJA I NJENE MOGUĆNOSTI. (2 nastavna časa)
10. HEMIJSKI ZAGAĐIVAČI ŽIVOTNE SREDINE. (2 nastavna časa)

TEMA: UGLJENI HIDRATI.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
Učenik treba da: <ul style="list-style-type: none">• poznaje vrste i značaj ugljenih hidrata u prirodi,	<ol style="list-style-type: none">1. Ugljeni hidrati opće karakteristike.2. Monosaharidi aldoze i ketoze.	Biologija: <ul style="list-style-type: none">- fotosinteza,- metabolizam

<ul style="list-style-type: none"> •razumije strukturu monosaharida, •koristi projekcione I perspektivne formule u predstavljanju molekula, •razlikuje osnovne stereochemijske oblike molekula, •obrazloži fizičke I hemijske osobine monosaharida na osnovu njihove strukture, •uoči polimernu strukturu složenih ugljenih hidrata, •objasni primjenu ugljenih hidrata u industriji (hartije,tekstila i dr.). 	<ol style="list-style-type: none"> 3. Ciklični oblici monosaharida 4. Stereoizomerija kod šećera (enantiomeri, anomeri, epimeri). 5. Fizičke i hemijske osobine monosaharida. 6. Oligosaharidi disaharidi. 7. Polisaharidi. 8. Industrijsko dobijanje celuloze I njenih derivata; proizvodnja hartije. 	ugljenih hidrata.
--	--	-------------------

TEMA: LIPIDI.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> •obrazloži zastupljenost i značaj lipida u živoj materiji, •razlikuje vrste lipida, •uoči strukturu I funkcionalne grupe karakteristične za određene lipide, •razumije funkciju lipida u organizmima. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Lipidi-opće karakteristike i podjela. 2. Osapunjivi lipidi masne kiseline. 3. Neutralne masti, sfingolipidi, fosfogliceridi I voskovi. 4. Neosapunjivi lipidi (steroidi). 	<p>Biologija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - varenje i metabolizam masti.

TEMA: PROTEINI.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> •razumije strukturu I osobine proteinogenih aminokiselina, •uoči polimernu strukturu proteina i prirodu peptidne veze, •objasni trodiomenzionalnu strukturu proteina, •klasificira proteine (prema strukturi i prema fiziološkoj funkciji), •poznaje fizičke I hemijske osobine proteina, •objasni ulogu enzima (biokatalizatora) u prirodi, •razumije strukturu jednostavnih i konjugovanih enzima, •objasni mehanizam djelovanja enzima, •poznaje faktore koji utiču na aktivnost enzima. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Aminokiseline - struktura i podjela proteinogenih aminokiselina. 2. Osobine aminokiselina (optička aktivnost, rastvorljivost, kiselo bazne osobine, izoelektrična tačka). 3. Hemijske reakcije aminokiselina. 4. Proteini kao polimeri i podjela prema strukturi. 5. Trodiomenzionalna struktura proteina 6. Osobine proteina. 7. Enzimi (struktura, klasifikacija, nomenklatura). 8. Osobine i mehanizam djelovanja enzima. 9. Faktori koji utiču na aktivnost enzima. 	<p>Biologija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - građa ćelije (protoplazma, citoplazma). - enzimi kao katalizatori metaboličkih procesa.

TEMA: NUKLEINSKE KISELINE.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> •poznaje hemijsku strukturu komponenata koje izgrađuju nukleinske kiseline, •razlikuje hemijski sastav nukleozida, nukleotida i uočava hemijske veze kojima su komponente povezane u molekulama nukleinskih kiselina, •razlikuje strukture i funkcije RNK i DNK molekula, •uoči značaj structure DNK kao molekulske osnove za prenošenje i očuvanje genetske informacije (replikacija, transkripcija, translacija), •poznaje osnovne procese biosinteze proteina i ulogu molekula RNK i DNK u tom procesu. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nukleinske kiseline - osnovne komponente. 2. Nukleozidi i nukleotidi. 3. Struktura, osobine i funkcija DNK molekula (replikacija). 4. Struktura i uloga RNK molekula. 5. Genetska šifra (kod kodon-antikodon). 6. Biosinteza proteina. 7. Mutacije i inhibicija biosinteze proteina. 	<p>Biologija: - osnove genetike.</p>

TEMA: ALKALOIDI I ANTIBIOTICI.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - poznaje porijeklo, hemijski sastav i fiziološko djelovanje alkaloida, - uoči štetno djelovanje alkaloida ali i značaj nekih od njih u terapeutici, - razumije šta su antibiotici, kako se proizvode i kakav značaj imaju u medicini, - razlikuje strukturu antibiotika, - objasni osnovne mehanizme terapijskog djelovanja antibiotika protiv patogenih klica – izazivača bolesti. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Alkaloidi. 2. Antibiotici. 	<p>Biologija: - djelovanje antibiotika na osnovama anabioze. Sociologija: - narkomanija kao društveni problem.</p>

TEMA: VITAMINI I HORMONI.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> •objasni ulogu vitamin kao zaštitnih materija neophodnih u ishrani, 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vitamini. 2. Vitamini rastvorljivi u mastima. 	<p>Biologija: - vitamini kao zaštitnici</p>

<ul style="list-style-type: none"> •razlikuje pojmove: hipovitaminoza, hipervitaminoza, avitaminoza, •razlikuje liposolubilne I hidrosolubilne vitamine, •uoči značaj vitamin kao koenzima i njihovu ulogu u katalitičkom djelovanju enzima, •uoči ulogu hormona kao bioregulatora u organizmima, •navede podjelu hormona prema endokrinim žlijezdama u kojima se luče, •poznaje hemijske strukture važnijih hormona. 	<ol style="list-style-type: none"> 3. Vitamini rastvorljivi u vodi. 4. Hormoni (uloga, značaj, podjela). 5. Hormoni-derivati aminokiselina. 6. Proteohormoni I steroidni hormone. 	<p>organizma od različitih oboljenja,</p> <p>- regulatorska uloga hormona u metaboličkim procesima.</p>
---	---	---

TEMA: PRIRODNI I SINTETSKI POLIMERI.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> •razumije šta je polimer, a šta polimerizacija, •poznaje vrste polimera i vrste polimerizacije, •uoči veliku zastupljenost polimera u prirodi, •objasni dobijanje I značaj sintetskih polimera. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Građa i dobijanje prirodnih polimera. 2. Građa i dobijanje sintetskih adicijonih polimera. 3. Građa i dobijanje sintetskih kondenzacionih polimera. 	<p>Fizika:</p> <p>- fizička svojstva sintetičkih polimera.</p>

TEMA: OSNOVE METABOLIZMA.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> •uoči međusobnu povezanost i složenost hemijskih procesa u živoj materiji •razlikuje katabolizam I anabolizam •razumije ulogu ATP (adenozintrifosfat) - akumulatora hemijske energije, kao i hemijske procese pri kojima se ta energija oslobađa 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Metabolizam i kruženje materije u prirodi 2. Katabolizam I anabolizam 3. Energetski ciklus u ćelijama 	<p>Biologija:</p> <p>- Krebsov ciklus,</p> <p>- ćelijsko disanje.</p>

TEMA: BIOTEHNOLOGIJA I NJENE MOGUĆNOSTI.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> •stekne saznanja o biotehnologiji kao mikrobiološkim I enzimskim procesima u industriji. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Biotehnologija danas i u budućnosti. 2. Dobijanje antibiotika. 	<p>Biologija.</p> <p>Fizika.</p> <p>Sociologija.</p>

TEMA: HEMIJSKI ZAGAĐIVAČI ŽIVOTNE SREDINE.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
Učenik treba da: <ul style="list-style-type: none"> • sagleda neusklađenost savremene civilizacije sa prirodom, • prepozna koji su osnovni hemijski zagađivači životne sredine. 	1. Zagađivanje atmosfere. 2. Zagađivanje vode.	Biologija. Geografija. Fizika. Filozofija.

DIDAKTIČKA UPUTSTVA I PREPORUKE:

Pri realizaciji nastavnih sadržaja po temama mogu se izvesti određeni demonstracioni ogledi i vježbe:

1. Tema: UGLJENI HIDRATI.

- Reakcija sa fenil hidrazinom.
- Tolensova reakcija.
- Felingova reakcija.
- Inverzija saharoze.
- Ogledi sa škrobom.

2. Tema: LIPIDI.

- Ispitivanje rastvorljivosti masti i ulja.
- Izvršiti saponifikaciju masti pomoću rastvora natrijum hidroksida (dobijanje sapuna).

3. Tema: PROTEINI.

- Taložne reakcije proteina.
- Biuretska reakcija.
- Ksantoproteinska reakcija.
- Ispitivanje djelovanja amilaze (uticaj temperature, pH aktivatora i inhibitora na aktivnost enzima).

4. Tema: Nukleinske kiseline.

- Pomoću atomskih modela predočiti strukture nukleotida kao i njihovo povezivanje u lance DNK i RNK.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA HEMIJE

- profesor hemije,
- profesor dvopredmetnog studija gdje je hemija glavni ili ravnopravan predmet,
- diplomirani hemičar.

Navedeni profili visoke stručne spreme (VII/1) moraju proizlaziti iz studijskog programa u trajanju od najmanje četiri godine.

Nastavu mogu izvoditi i drugi ekvivalentni profili gore navedenim profilima, stečeni pohađanjem studijskog programa „hemije“ u istom ili dužem trajanju u bolonjskom visokoobrazovnom procesu, sa diplomom i dodatkom diplome, iz kojih se može utvrditi osposobljenost za rad u nastavi, a izdaje se i prilaže uz diplomu visokoškolske ustanove radi detaljnijeg uvida u nivo, prirodu, sadržaj, sistem i pravila studiranja.

Napomena: Nastavnici čiji profili nisu nabrojani, koji su primljeni u radni odnos do primjene ovog Nastavnog plana i programa u srednjim školama Brčko distrikta BiH, mogu i dalje izvoditi nastavu.

NASTAVNI PROGRAM BIOLOGIJA ČETVRTI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2

Godišnji broj nastavnih časova: 60

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI / ISHODI PROGRAMA

Tematska oblast I: OSNOVE MOLEKULARNE BIOLOGIJE. (okvirni broj nastavnih časova 14)		
Tema 1: Molekularna biologija i molekulske osobine nasljeđivanja.		
Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>1.1. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • razvije interes za izučavanje molekularne biologije; • definira pojam molekularne biologije; • opiše historijski razvoj molekularne biologije i njenu vezu sa drugim naukama; • opiše interakciju regulacije između DNK, RNK i sinteze proteina; • navede genetičku karakteristiku DNK; • definira pojmove genetičkog inženjerstva i uporedi razvoj genetike i biotehnologije. 	<p>1.1. Predmet i značaj izučavanja molekularne biologije:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pojam molekularne biologije, istorijski razvoj i značaj; • interakcija regulacije između sistema unutar ćelije; • DNK, RNK, sinteza proteina; • gen, genetičke karakteristike DNK; • molekularna biologija, biotehnologija, genetičko inženjerstvo. 	<ul style="list-style-type: none"> - Hemija, - biohemija, - citologija.
Tema 2: Molekulske osnove nasljeđivanja.		
<p>2.1. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • skicira nukleotid i poveže sa više nukleotida u lanac nukleinske kiseline; • navede komplementarnost baza; 	<p>2.1. Nukleinske kiseline;</p> <ul style="list-style-type: none"> • nukleotid: dezoksiribonukleotid, ribonukleotid; - purinske (adenin i guanin) i piramidinske baze (timin, citozin i uracil) i njihova 	<ul style="list-style-type: none"> - Hemija, - biohemija.

<ul style="list-style-type: none"> • objasni značaj redosljeda nukleotida u lancu; • objasni primarnu i sekundarnu strukturu DNK; • navede biološku ulogu DNK; • objasni građu RNK; • navede vrste RNK i objasni njihovu ulogu. <p>2.2. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • objasni stvaranje peptidne veze; • objasni građu aminokiselina; • opiše razliku između primarne i prostorne strukture proteina; • prepozna ulogu vodonične veze u prostornoj strukturi proteina; • objasni primarnu strukturu proteina koja je genetski determinirana; • navede i objasni biološku ulogu proteina. <p>2.3. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • definira pojam gena; • definira pojam genoma; • navede funkciju gena, satelita, familiju gena i umnožene gene; 	<p>komplementarnost;</p> <ul style="list-style-type: none"> - primarna struktura DNK, redosljed nukleotida u lancu; - sekundarna struktura DNK, antiparalelna dva lanca; • RNK: građa i vrste (iRNK, tRNK, rRNK). <p>2.2. Proteini:</p> <ul style="list-style-type: none"> • aminokiseline, peptidna veza, polipeptidi, amino-grupa, karboksilna grupa, broj i redosljed aminokiselina, primarna struktura polipeptida; • prostorna struktura: sekundarna, tercijarna, kvarterna, globularan oblik, fibrilarni oblik; • biološka uloga proteina; - transportna uloga: hemoglobin, albumin, mioglobin; - kontraktilna uloga: aktin, miozin; - zaštitna uloga: imunoglobulin, interferon; - rezervna uloga: aminokiseline, embrion; - strukturna uloga: kolagen, elastin, α-keratin. <p>2.3. Genetički kod, pojam i funkcija gena:</p> <ul style="list-style-type: none"> • genom - nizovi nukleotida; - geni (sinteza proteina); - sateliti (sparivanje 	<ul style="list-style-type: none"> - Hemija, - biohemija.
---	--	---

<ul style="list-style-type: none"> • definira pojam kod, kodon, antikodon; • navede razliku između egzone i introne i opiše njihovu ulogu; • definira pojam alela i objasni pojavu mutacija. 	<p>homolognih romozoma);</p> <ul style="list-style-type: none"> - intermedijarne DNK; - umnoženi geni; - rRNK, tRNK; • kod, kodon, antikodon; • gen, strukturni geni, funkcionalni geni, egzoni, introni, aleli, mutacije. 	
<p>2.4. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • objasni proces replikacije DNK; • objasni semikonzervativan način pri ćelijskoj diobi gdje kćeri ćelije dobiju isti skup nasljednih informacija; • objasni stvaranje Y formacije; • navede grupe enzima; • analizira smjer toka replikacije; • uporedi funkcije DNK Poly III i DNK Poly I i RNK polimerazu; • analizira relativne greške pri replikaciji; • objasni završetak replikacije. 	<p>2.4. Replikacija sinteza DNK:</p> <ul style="list-style-type: none"> • udvajanje molekula DNK, S-faza; • semikonzervativan način; • formiranje Y formacije-replikaciona viljuška; • nukleaze, polimeraze, ligaze, endonukleaze DNK Poly III, DNK Poly I, RNK polimeraza. <p>Proces replikacije DNK:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mjesto početka replikacije, endonuklea za tok replikacije 5' i 3', DNK polimeraza, RNK polimeraz, ispravljanje grešaka, - replikativne viljuške, - replikativni mjehuri, - relativne greške pri replikaciji; • replikacija eukariotske DNK- mjesto početka replikacije, replikativni mjehuri, završetak replikacije. 	<ul style="list-style-type: none"> - Hemija, - biohemija.
<p>2.5. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uporedi proces transkripcije sa replikacijom DNK; • objasni početak, tok i kraj transkripcije; 	<p>2.5. Biosinteza proteina.</p> <p>2.5.1. Transkripcija, iRNK:</p> <ul style="list-style-type: none"> • RNK polimeraza, regulatorni protein, 	<ul style="list-style-type: none"> - Hemija, - biohemija.

<ul style="list-style-type: none"> • opiše ulogu RNK polimeraze; • objasni komplementarnost ribonukleotida u stvaranju rastućeg lanca RNK; • analizira lanac RNK kao kopiju gena; • objasni funkciju 5' kraja (5' kapa) i 3' kraja ; • opiše funkciju „zrele“ iRNK. <p>2.5.2. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • definira translaciju; • navede mjesto gdje se odvija translacija; • objasni početak translacije i tok translacije; • prepozna ribosome/polizome i opiše njihovu građu; • opiše funkciju P- mjesta i A- mjesta u ribozomu; • objasni povezivanje aminokiselina prema rasporedu kodona na ribozomu; • definira stop kodone i objasni njihov značaj; 	<p>promotor, početni transkripcioni kompleks, razdvajanje lanaca DNK od sedamnaest baznih parova, transkripcioni mjehur;</p> <ul style="list-style-type: none"> • DNK matrica - sparivanje komplementarnih ribonukleotida 3' rastići lanac, 5' kraj rastućeg lanca, - pravilo komplementarnosti, - smjer kretanja polimeraze zaustavljanja transkripcije, - kontrolni mehanizam; • sinteza iRNK kod prokariota, - iRNK u jedru, - RNK 3' kraj-poli-A-rep, transport iRNK, - RNK 5' kraj -5' kapa, vezivanje za ribozom; • primarni transkript, intron, egzon, zrela iRNK. <p>2.5.2. Translacija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kod, kodoni, antikodoni, sinonimni kodoni, stop kodoni (UAA, UAG, UGA) startni signal (AUG); • ribozom, iRNK, tRNK - trnasporna RNK, - prostorni oblik-tRNK: antikodon, aktivno mjesto za aminokiselinu; • tok translacije - redoslijed ugrađivanja amino-kiselina, iRNK, tRNK, - polipeptidni lanac - redoslijed kodona, - iRNK, peptidna veza, 	<ul style="list-style-type: none"> - Hemija, - biohemija, - citologija,
--	---	--

<ul style="list-style-type: none"> • objasni funkciju oslobađajućeg proteina (proteinski faktora P₁ i P₂). 	<p>komplementarnost kodona i antikodona;</p> <ul style="list-style-type: none"> • mjesto odvijanja sinteze proteina; - ribozom - sastav, oblik i građa, male i velike podjedinice, P-mjesto, A-mjesto, - početni transkripcioni kompleks, - ovkir čitanja genetičke poruke, - startni kodon AUG, aminokiselina metionin, - regulatorni protein, stvaranje peptidne veze, otpuštanje slobodnih tRNK, olazak novih tRNK sa aminokiselinama, startni kodoni, kraj translacije, - oslobađajući proteini. 	
<p>2.6. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • objasni odnose gena proteina i fenotipskih osobina (Žakob-Mono); • definira ekspresiju gena kod eukariota; • opiše epigenetsko razviće; • analizira svaku ćeliju koja sadrži isti kompletan genetički program; • analizira značaj transkripcije i translacije od DNK do proteina; • objasni ulogu DNK čipova; 	<p>2.6. Regulacija aktivnosti gena:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ekspresija gena; • kompleks gena-operon: regulator, promotor, strukturni geni a,b, c (Žakob Fransoa i Žakob Mono-adaptivni enzimi); • ekspresija gena-transkripcija, obrada primarnih transkripata, transport iRNK u citoplazmu, translacija poslije translacione modifikacije proteina; • regulacija transkripcije, promotori, pojačivači, transkripcioni faktori i promotori, promjena strukture hromatina, rezultat 	<ul style="list-style-type: none"> - Hemija, - biohemija, - citologija.

<ul style="list-style-type: none"> • razumije ekspresiju gena koja je regulirana u skladu sa trenutnim fiziološkim potrebama. <p>2.7. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • definira genetičko inženjerstvo (molekularnu biotehnologiju); • argumentira značaj genetičkog inženjerstva; • objasni procese kloniranja DNK- stvaranje rekombinovane DNK; • objasni značaj plazmida za ugradnju stranog gena u molekul DNK domaćina; • objasni dobijanje indentičnih kopija molekula DNK i njihovih dijelova. <p>2.7.1. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • navede primjere proizvodnje humanih proteina; 	<p>ekspresije;</p> <ul style="list-style-type: none"> • DNK čipovi: normalne i maligne ćelije; • translacija-primarna struktura proteina - prostorna struktura proteina. <p>2.7. Genetičko inženjerstvo-molekularna biotehnologija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tehnika genetičkog inženjerstva; • primjena u naučnim istraživanjima: molekularna osnova složenih bioloških pojava (rast, razviće, diferencijacija, ćelijska dioba, itd.); • primjena u drugim oblastima: medicina, veterina, farmacija, šumarstvo , indutrija, zaštita životne sredine. • Kloniranje DNK: <ul style="list-style-type: none"> - izdvajanje pojedinih gena i njihovo umnožavanje, - dobijanje indentičnih kopija čitavih organizama, ćelija, molekula DNK ili njihovih dijelova, - plazmid, gen prokariotske ćelije, eukariotska ćelija, restrikcioni enzimi, vektor za kloniranje, virusni genomi, hibridna molekula DNK. <p>2.7.1. Primjena genetičkog inženjerstva:</p> <ul style="list-style-type: none"> • u naučnim istraživanjima za proizvodnju humanih 	<ul style="list-style-type: none"> - Hemija, - biohemija, - citologija.
---	---	--

<ul style="list-style-type: none"> • objasni primjenu genetičkog inženjerstva u poljoprivrednoj proizvodnji, medicini, genskoj terapiji; • analizira etičke i ekološke probleme genetičkog inženjerstva; • analizira zloupotrebu naučnog istraživanja; • analizira značaj i nedostatke u proizvodnji genetički modificiranih biljaka. 	<p>proteina (inzulin, hormon rasta, interferon);</p> <ul style="list-style-type: none"> • unošenje gena u biljne ćelije, životinjske ćelije; • genska terapija. <p>Etički i ekološki problemi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • etički, pravni i ekološki problemi; • u poljoprivredi i medicini (polne ćelije, genska terapija, vantjelesno začeće); • zloupotreba naučnog istraživanja. 	
<p>Tematska oblast II: GENETIKA – MEHANIZMI NASLJEĐIVANJA. (okvirni broj časova 34)</p>		
<p>Operativni ciljevi / Ishodi učenja</p>	<p>Sadržaji programa / Pojmovi</p>	<p>Korelacija sa drugim nastavnim predmetima</p>
<p>Tema 1: Osnovni pojmovi genetike: hromozomi, genotip i fenotip.</p>		
<p>1.1. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • definira naučnu disciplinu genetiku; • objasni značaj genetike; • nabroji naučne discipline genetike; • navede podjelu genetike prema objektu istraživanja; • opiše primjenu genetike. <p>1.2. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • navede i analizira broj hromozoma kod čovjeka i nekih drugih vrsta organizama; • objasni i odredi genske lokuse; 	<p>1.1. Osnovni pojmovi genetike; hromozomi, genotip, fenotip:</p> <ul style="list-style-type: none"> • genetika kao biološka nauka i njen značaj; • naučne discipline genetike: molekularna genetika, citogenetika, genetika razvića i populaciona genetika, genetika prema objektu istraživanja, genetika prema metodologiji, primijenjena genetika. <p>1.2. Hromozomi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • hromozomi čovjeka; • tjelesne ćelije, polne ćelije, DNK, RNK, lipidi, ioni (Mg, Ca, Fe...); • gen: struktura gena, 	<ul style="list-style-type: none"> - Hemija, - biohemija, - citologija.

<p>2.2. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • objasni interakciju genskih alela; • nabroji tipove nasljeđivanja kod biljaka i životinja; • analizira pojavu nove fenotipske osobine (roze boje); • definira dominantnu i recesivnu osobinu; • analizira dominantnu osobinu u homozigotnom obliku; • analizira recesivnu osobinu u homozigotnom obliku; • nabroji dominantne i recesivne osobine kod paradajza, kukuruza, psa i govečeta; • argumentira krvne grupe A u homozigotnom i heterozigotnom obliku, krvnu grupu B u homozigotnom i heterozigotnom obliku; • utvrdi da je krvna grupa A kodominantna u odnosu na B i dominantna u odnosu na 0 grupu; • definira korelativno nasljeđivanje; • navede primjer kod paradajza ili Darwinovo zapažanje; • definira poligeno nasljeđivanje i uticaj spoljašnje sredine na njihovo variranje; • objasni da se stečene osobine ne mogu naslediti (eksperiment Mislav Demerec - otpornost bakterija na antibiotike). 	<p>2.2. Tipovi nasljeđivanja kod biljaka i životinja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • interakcija genskih alela; • intermedijarno nasljeđivanje: <ul style="list-style-type: none"> - nepotpuna dominantna - ispoljavanje oba alela kod heterozigota, - potomstvo sa kombinacijom alela, - primjer jagorčevine, crvenog i bijelog cvijeta; • dominantno-recesivno nasljeđivanje: <ul style="list-style-type: none"> - dominantna i recesivna osobina, - uticaj gena koji ima najveći značaj, - dominantni gen: homozigotni i heterozigotni oblik, - recesivni gen: homozigotni oblik; • aleli, dominantne osobine, recesivne osobine, <ul style="list-style-type: none"> - primjer kod kukuruza, paradajza, govečeta i psa; • kodominatno nasljeđivanje: <ul style="list-style-type: none"> - stvaranje dvije različite varijante nekog proteina od strane jednog gena; - krvne grupe A, B, 0, i AB, - antigen A i antigen B, 0 - nasljeđivanje AB, 0 krvnih grupa, kodominatne grupe, AB - osobe krvne grupe A: AA, A0 - osobe krvne grupe B: BB, B0 - osobe krvne grupe 0: 00 • korelativno/vezano 	<ul style="list-style-type: none"> - biohemija.
---	---	--

<p>translokacije i inverzije;</p> <ul style="list-style-type: none"> • opiše recipročnu translokaciju; • objasni promjene u redosljedu nukleotida kao uzroke genskih mutacija. <p>2.6. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • objasni kako nastaje poliploidija i navede tipove i značaj poliploidije; • navede razliku između autoploidije i aloploidije; • objasni kako nastaje aneuploidija; • navede primjere aneuploidije kod čovjeka (autozomne i polne trizomije i monozomije). <p>2.7. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • definira nastajanje mutacija; 	<p>jednom hromozomu: delecija u čovjekovom hromozomu kratkog kraka 5. hromozoma i dugog kraka 22. hromozoma,</p> <ul style="list-style-type: none"> - mikrocefalija „mačiji plač“, - „Filadelfija hromozom“; <ul style="list-style-type: none"> • translokacija i inverzija - razmejna dijelova nehomonognih hromozoma, - krstaste formacije, - promjena u redosljedu gena, - razvojni poremećaji, polimorfnost hromozoma kod insekata; <ul style="list-style-type: none"> • genske mutacije: - promjene na nivou nukleotida poslije duplikacije, delecije ili zamjena nukleotida. <p>2.6. Promjene u broju hromozoma:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tjelesne ćelije: dvije garniture hromozoma (2n), polne ćelije-jedna garnitura (n), - ćelije sa 4,5,6 garnitura hromozoma, - poliplodija, autoploidija aloploidija, - aneuploidija: izostanak ili višak jednog hromozoma, - trizomije autozomnih hromozoma kod ljudi, - trizomije polnih hromozoma. <p>2.7. Genske mutacije:</p> <ul style="list-style-type: none"> • makmutacije: letalne, subletalne i uslovno 	<ul style="list-style-type: none"> - Hemija, - biohemija.
--	---	---

<ul style="list-style-type: none"> • nabroji vrste genskih mutacija; • razlikuje autozomne dominantne mutacije od autozomno-recesivne mutacije; • prepoznaje stečene mutacije od nasljednih; • definira genom. <p>2.8. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nabroji fizičke, hemijske i biološke mutagene; • objasni negativan uticaj temperature na genetički materijal kod poikilotermnih i homeotermnih organizama; • navede posljedice radioaktivnog zračenja; • navede primjenu ionizirajućeg zračenja. <p>2.9. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nabroji neke hemijske materije koje remete genetičku strukturu organizma a često se koriste u poljoprivredi, medicini, proizvodnji hrane i lijekova i u industriji; • objasni uticaj virusa na promjene genetičkog 	<p>letalne;</p> <ul style="list-style-type: none"> • autozomno-dominantne promjene; • autozomno-recesivne promjene; • mikromutacije, izoaleli, elektroforeza; • nastanak mutacija u genomu i somatskim ćelijama; • frekvencija mutiranja gena; • stepen mutiranja gena kod čovjeka i reper mehanizma. <p>2.8. Uticaj sredine na nasljedne promjene.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fizički mutageni: <ul style="list-style-type: none"> - temperatura (temperaturni šokovi kod poikilotermnih i homeotermnih organizama); - ionizirajuće i ultraljubičasto zračenje; - ionizirajuće zračenje, slobodni radikali, stvaranje mutacija, doze ionizirajućeg zračenja, - primjena ionizirajućeg zračenja u medicini, poljoprivredi i veterinarstvu. <p>2.9. Hemijski i biološki mutageni:</p> <ul style="list-style-type: none"> • promjene u strukturi gena i hromozoma, hemijske reakcije sa molekulama DNK; • hemijske materije koje se koriste u industriji i poljoprivredi koje imaju svojstva mutagena; • hemijske materije koje se koriste kao dodaci 	<ul style="list-style-type: none"> - Hemija, - biohemija.
--	---	---

<p>materijala;</p> <ul style="list-style-type: none"> • navede toksične materije bakterija, gljiva, biljaka i životinja koje imaju svojstva mutagena; • definira genetičku toksikologiju. <p>2.10 .Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • objasni stvaranje proteina u novostvorenom zigotu; • opiše aktivnost različitih grupa gena u procesu diferencijacije ćelija; • objasni stvaranje α, β, γ hemoglobina; • opiše razviće polnosti; • razlikuje i objasni determinaciju pola kod čovjeka i životinja; • definira partenogenezu; • opiše determinaciju pola kod paramecijuma i bakterija; • objasni individualni razvojni program u kome se nalazi biološki sat svakog organizma; • definira reper mehanizam i značaj vijabilnog zigota (sa malim brojem grešaka). <p>2.11. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • definira antigene i objasni imunološki mehanizam u zaštiti genetičke cjelovitosti 	<p>hrani i kao lijekovi a izazivaju mutacije;</p> <ul style="list-style-type: none"> • biološki mutageni: virusi, bakterije, hemijski produkti nekih biljaka i životinja; • genetička toksikologija. <p>2.10. Genetička kontrola razvojnih procesa:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zigot, sinteza proteina u novoformiranom zigotu, razviće organizma, • diferencijacija ćelija, aktivnost različite grupe gena, epigenetsko djelovanje gena, individualni razvojni program; • α, β, γ hemoglobin. <p>2.10.1. Razviće polnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • singamno, progamno i epigamno množavanje; • polni hromozomi, autozomni hromozomi; • determinacija pola uz prisustvo i odsustvo X-hromozoma; • partenogeneza kod pčela; • determinacija pola kod paramecijuma i bakterija. <p>2.10.2. Starenje organizma:</p> <ul style="list-style-type: none"> • starenje kao dio razvojnog procesa; • povećano prisustvo iRNK sa greškom; • reper mehanizam: <p>2.11 Imunološke sposobnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • antigeni, antitijela; • humoralni imunitet i ćelijski imunitet; 	<ul style="list-style-type: none"> - Hemija, - biohemija.
--	--	---

<p>vrste;</p> <ul style="list-style-type: none"> • nabroji krvne grupe u AVO sistemu; • objasni Rh-sistem koji je pod kontrolom tri gena. <p>2.12. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • definira populaciju; • opiše održavanje genetičke strukture; • prepozna polimorfizam; • prepozna varijabilnost na nivou gena; • opiše zastupljenost različitih alela određenog gena u populaciji. <p>2.13. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nabroji sve veličine koje određuju genetičku strukturu populacije; • objasni zašto se populacije jedne vrste međusobno razlikuju (učestalost genskih alela); • primijeni Hardy- Vajnbergovu formulu u učestalosti genotipova i alela i procenite koji će biti u sljedećoj generaciji; • razlikuju faktore koji mijenjaju genetičku ravnotežu. <p>2.14. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • definira i nabroji vrste selekcija; • objasni genotipske i fenotipske osobine koje su nastale putem selekcije; • definira oplemenjivanje; 	<ul style="list-style-type: none"> • krvne grupe, AVO sistem; • Rh sistem; • krvne grupe i bolesti. <p>2.12. Genetička struktura populacije:</p> <ul style="list-style-type: none"> • populacija u genetičkom smislu; • veličina populacije i prostorni raspored; • održavanje genetičke strukture populacije; • genofond populacije; • polimorfizam, alelska učestalost. <p>2.13. Dinamika održavanja genetičke polimorfnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • održavanje genetičke strukture; • Hardy-Vajnbergova formula (primjer jedan gen ima dva alela A i a; slobodno kombiniranje- u potomstvu nastaju tri vrste kombinacija AA , Aa, aa); • formula: $p^2AA+2pqAa+q^2aa=1$; • faktori koji mijenjaju genetičku ravnotežu (mutacije, selekcije, migracije, genetička slučajnost). <p>2.14. Vještačke selekcije u oplemenjivanju biljaka:</p> <ul style="list-style-type: none"> • oplemenjivanje organizama, vještačka selekcija; • nasljedna osobina, genetička i fenotipska raznovrsnost unutar populacije; 	<p>- Matematika.</p> <p>- Hemija, - biohemija.</p>
---	--	--

<ul style="list-style-type: none"> • navede sorte dobijene oplemenjivanjem; • opiše procese kloniranja u stvaranju novih sorti; • objasni hibridizaciju na primjeru kukuruza; • objasni način kalemljenja i značaj; • definira značaj konzervacione genetik; • definira GMO. <p>2.15. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • objasni selekciju i oplemenjivanje kod životinja; • razumije vještačko oplodjenje; • razumije oplodjenje jajne ćelije <i>in vitro</i>; • definira heritabilnost različitih osobina kod goveda, svinja, ovaca i živine. 	<ul style="list-style-type: none"> • odabiranje i međusobno ukrštanje jedinki željenih fenotipova; • stvaranje alelskih kombinacija koje daju željene fenotipove; • kvantitativne osobine: intereakcije između genskih lokusa-efekat epistaze; • selekcije za kvantitativne osobine: direkciona, stabilizirajuća i distruptivna, kvalitativne i kvantitativne osobine, heritabilnost; • oplemenjivanje: način reprodukcije struktura cvijeta, način oplodnje, enetička determinacija kariotipa, način nasljeđivanja pojedinih fenotipskih organizama, sorte; • stvaranje sorti kloniranjem; • hibridizacija ; • kalemnjenje; • poliploidija; • konzervaciona genetika. <p>2.15. Selekcija i oplemenjivanje životinja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • stvaranje novih rasa, novih fenotipskih osobina; • ukrštanje van srodstva; • vještačko oplodjenje; • poboljšanje postojećih rasa; • metoda oplodjenja jajane ćelije <i>in vitro</i>; • heritabilnost. 	<ul style="list-style-type: none"> - Hemija, - biohemija.
---	---	---

Tema 3: Genetika čovjeka.		
Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>3.1. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • definira humanu genetiku i medicinsku genetiku; • nabroji metode izučavanja u genetici i navede njihov značaj; • prepozna i opiše metacentrične, submetracentrične i akrocentrične hromozome; • skicira kariogram i odredi hromozome po grupama; • prepozna i opiše metafazu ćelijske diobe; • odredi broj molekula DNK u hromozomima u svakoj fazi. <p>3.2. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • objasni građu hromozoma; • opiše linearan raspored gena; • nabroji normalne osobine čovjeka (dominatne i recesivne); • navede neke bolesti koje se ispoljavaju kao autozomno-dominatno nasljeđivanje; • navede neke bolesti koje se ispoljavaju kao autozomno - recesivno nasljeđivanje; • prepozna dominantno nasljeđivanje koje se ispoljava u homozigotnom i heterozigotnom obliku i navede primjere; 	<p>3.1. Gentika čovjeka, metode izučavanja u genetici čovjeka i hromozomi čovjeka:</p> <ul style="list-style-type: none"> • humana genetika; • medicinska genetika; • metode izučavanja u genetici: genološka metoda, metoda blizanaca, citogenetička metoda, populaciono-statistička metoda; • hromozomi čovjeka: metacentrični, submetracentrični, akrocentrični; • autozomni hromozomi, polni hromozomi; • kariotip, kariogram. <p>3.2. Nasljedne osnove varijabilnosti ljudi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • par gena - isti genski lokus; • strukturni geni; • regulatorni geni; • heterozigotnost; • homologni hromozomi, linearni raspored gena, prenošenje hromozoma sa roditelja na potomstvo; • nastanak nasljednih varijacija. <p>3.2.1. Monogensko nasljeđivanje:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pojedine osobine čovjeka, normalne ili patološke nalaze se pod kontrolom istih gena koji imaju isti lokus na homolognim 	<ul style="list-style-type: none"> - Hemija, - biohemija.

<ul style="list-style-type: none"> • prepoznata recesivno nasljeđivanje koje se ispoljava samo u homozigotnom obliku i navede primjere. 	<p>hromozomima a nasljeđuju se prema Mendelovim zakonima nasljeđivanja.</p> <p>3.2.2. Autozomno-dominatno nasljeđivanje:</p> <ul style="list-style-type: none"> • normalne varijacije koje se autozomno-dominatno nasljeđuju; • dominantne mutacije remete strukturu proteina i ispoljavaju se u homozigotnom i heterozigotnom oblik ; • anomalije koje se dominantno nasljeđuju (primjer: brahidaktilija, polidaktilija, astigmatizam, ahodroplazija). <p>3.2.3. Autozomno-recesivno nasljeđivanje:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mutirani recesivni gen- ispoljava se samo u homozigotnom obliku (albinizam, feniketonurija, amaurotična idiotija, galaktozemija). 	<ul style="list-style-type: none"> - Hemija, - biohemija.
<p>3.3. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • razlikuje autozomne i polne hromozome; • objasni aktivni H hromozom i inaktivni H hromozom - Barovo tijelo; • objasni nasljeđivanje vezano za H hromozom u procesu prenošenja bolesti hemofilije i daltonizma; • objasni zašto su kćerke prenosioci daltonizma i hemofilije; • definira nasljeđivanje vezano za Y hromozom; 	<p>3.3. Determinacija pola kod čovjeka:</p> <ul style="list-style-type: none"> • polni hromozomi: HH, XY; • polni hromozomi muškarca formiraju dva tipa gameta; • homogameti žene HH: aktivni H hromozom u interfazi, Barovo tijelo; • muški polni hromozomi XY, formiranje dva tipa gameta: geni H hromozoma, geni Y. 	<ul style="list-style-type: none"> - Hemija, - biohemija

<ul style="list-style-type: none"> • prepoznata poligeno nasljeđivanje unutar manje populacije; • prepoznata normalne karakteristike poligenog nasljeđivanja kroz više generacija; • definira štetne recesivne gene; • opiše recesivne gene u homozigotnom obliku; • opiše posljedice ukrštavanja u srodstvu (incest, a naročito između prvih rođaka). 	<p>3.3.1. Nasljeđivanje vezano za H hromozom:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mutirani geni na H hromozomu se ispoljavaju kao recesivni, primjer: hemofilija, daltonizam. <p>3.3.2. Nasljeđivanje vezano za Y hromozom:</p> <ul style="list-style-type: none"> • osobine vezane za Y hromozom prenose se samo preko očeva (dlakave uši). <p>3.3.3. Poligeno nasljeđivanje:</p> <ul style="list-style-type: none"> • poligeno nasljeđivanje u sadejstvu sa faktorima sredine utiču na anomalije i bolesti (u većoj populaciji pojava hipertenzije, u porodicama učestalost pirolične stenoze, rascjep usne i nepca, epilepsija, šizofrenija, šećerna bolesti); • normalne karakteristike poligenog nasljeđivanja (tjelesni rast, boja kože, inteligencija, broj dermalnih linija na dlanovima i tabanima). <p>3.3.4. Posljedice ukrštavanja u srodstvu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • štetni recesivni geni; • srodstvo između prvih rođaka; • pojava homozigotnosti za recesivne bolesti; • slučaj incest - urođene anomalije (veća smrtnost djece). 	<ul style="list-style-type: none"> - Hemija, - biohemija.
---	--	---

<p>3.4. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • objasni kako i kad nastaju aberacije; • nabroji numeričke promjene i karakteristike numeričkih promjena; • nabroji promjene u strukturi hromozoma i karakteristike koje se javljaju u tim promjenama. 	<p>3.4. Hromozopatije-nasledne bolesti kao posljedice mutacija u broju i strukturi hromozoma:</p> <ul style="list-style-type: none"> • numeričke promjene: Daunov sindrom, Edvardsov sindrom, Tarnerov sindrom, Klinerferterov sindrom; • nastanak aberacija-strukturne aberacije hromozoma: delecija (letalne ili sa fenotipskim poremećajima), duplikacija, inverzija, izmjena linearnog rasporeda gena, translokacija-razmjena dijelova nehomolognih hromozoma (nosioci ugrožene translokacije-spontani pobačaji). 	
<p>3.5. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • objasni metode nasljednih bolesti; • prepozna značaj genetičkog savjetovanja; • objasni amniocenteze, hromozomopatije, prenatalna dijagnoza na nivou DNK. 	<p>3.5. Genetičko savjetovanje i rano otkrivanje nasljednih bolesti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rano otkrivanje nasljednih bolesti: amniocenteza, hromozomopatija, prenatalna dijagnoza na DNK; • sistemsko traganje (<i>screening</i>); • značaj otkrivanja nasljednih bolesti, otkrivanje heterozigotnih nosilaca recesivne mutacije. 	<ul style="list-style-type: none"> - Hemija, - biohemija.
<p>3.6. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nabroji karakteristike ličnosti i navede kako i koliko genetički 	<p>3.6. Genetička uslovljenost ljudskog ponašanja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • geni kotroliraju direktne osobine 	

<p>materijal utiče na razvoj inteligencije, crte ličnosti i talenat;</p> <ul style="list-style-type: none"> • analizira kako genetički materijal utiče na ponašanje organizma; • objasni koje promjene nastaju u mentalnom zdravlju ljudi prilikom poremećaja u strukturi hromozoma, strukturi gena i kod poligena; • objasni nastajanje šizofrenija, epilepsije manične depresije; • navede primjere devijantnog ponašanja. 	<p>ponašanja, enzime i proteine od kojih zavisi struktura neurona;</p> <ul style="list-style-type: none"> • inteligencija, crte ličnosti, talenti. <p>3.6.1. Genetička uslovljenost mentalnih poremećaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vidljivi poremećaji u građi hromozoma, • mutacije u strukturi pojedinih gena; • mutacijama u poligenima, šizofrenija, epilepsija, manična depresija; • devijantne osobine čovjekovog ponašanja. 	
--	--	--

Tematska oblast III: EVOLUCIJA - OSNOVNI PRINCIPI EVOLUCIONE BIOLOGIJE. (okvirni broj nastavnih časova 12)

Tema 1: Osnovni principi evolucije

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>1.1. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • definira biogenezu; • opiše faze hemijske evolucije, pojavu organskih monomera i polimera, koacervata, do stvaranja prokariota i eukariota; • objasni Milerov eksperiment. 	<p>1.1. Abiogena evolucija i postanak organskih sistema:</p> <ul style="list-style-type: none"> • biogeneza, ruski biohemičar Oparin, engleski genetičar Holdejn; hemijska evolucija, biološka evolucija; • nastanak Zemlje, atmosfere, hidrosfere; faze hemijske evolucije, organska evolucija; • stvaranje kiseonika, stvaranje prostih organskih molekula, stvaranje proteina i nukelinskih kiselina (RNK, DNK); • Milerov eksperiment. 	<p>Geografija (biogeografija). Historija (prahistorija).</p>

<p>1.2. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • opiše razvoj heterotrofnih pa zatim autotrofnih organizama; • objasni značaj autotrofnih organizama; • navede i opiše faze razvoja algi, mahovina, paprati, golosjemenica i skrivenosjemenica. <p>1.3. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • definira teorije evolucije; • objasni da se stečene osobine ne mogu naslediti; • opiše značaj Lamarkove teorije za razvoj nauke o evoluciji; • objasni različite varijante zeba koje su se prilagodile različitim staništima; • objasni prirodnu selekciju koja se javlja unutar populacije- borba za opstanak; • definira i objasni varijabilnost; • objasni uticaj Darwinove teorije na razvoj nauke o evoluciji; • prepozna značaj evolucionih istraživanja i navede primjere (u medicini, poljoprivredi...). 	<p>1.2. Postanak prvobitnih organizama i filogenetski razvoj živih bića:</p> <ul style="list-style-type: none"> • heterotrofni i autotrofni organizmi; • stvaranje atmosferskog kiseonika; • prve autotrofne biljke; • razvoj suvozemnih biljaka (mahovina, paprati, golosjemenica i skrivenosjemenica). <p>1.3. Teorije evolucije i dokazi evolucije:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teorija kreacionizma, Darwinova teorija, Lamarkova teorija; • historijski razvoj nauke o evoluciji, filogenija, paleontologija, fosili; rekonstrukcija i izgled organizama (fosil praprtice); • uporedna anatomija: ljudska ruka, peraja kita i krila slijepog miša, homologije, analogije, konvergentna evolucija; • biologija razvića (sličnost embrionog razvića različitih grupa kičmenjaka); • molekularna biologija (živa bića imaju isti genetički kod), sličnosti i razlike u redoslijedu nukleotida u DNK i RNK; • biogeografija: rasprostranjenost živih bića na planeti (Darvin). <p>1.3.1. Značaj evolucionog istraživanja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • u medicini i poljoprivredi; 	<p>Geografija (biogeografija).</p>
--	--	------------------------------------

<p>1.4. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uporadi Lamarkovu i Darwinovu teoriju evolucije; • navede neke zanimljivosti o živom svijetu Galapagosa; • opiše reproduktivni potencijal, kompeticiju i varijabilnost; • definira i analizira Darwinovu teoriju i njen uticaj na razvoj nauke o evoluciji živog svijeta. <p>1. 5. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • navede mehanizme evolucionih procesa; • objasni uticaj učestalosti genskih alela u smanjenju brojnosti populacije; • definira protok gena i uoči prepreke koje sprečavaju protok gena unutar populacije. <p>1. 6. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • definira i objasni prirodnu selekciju; • opiše adaptivne vrijednosti organizama u nastajanju životnih 	<ul style="list-style-type: none"> • evolucija i zaštita životne sredine. <p>1.4. Darwinizam i savremeno shvatanje organske evolucije:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lamarkova teorija- teorija nasljeđivanja stečenih osobina (pojava dugog vrata kod žirafe); urođena težnja ka sve većoj složenosti. • Darvinova teorija - živi svijet Galopagosa, Darwinove zebe, „Postanak vrste“; • Prirodna selekcija i nasljedna varijabilnost; • reproduktivni potencija; • kompeticija - borba za opstanak; • varijabilnost među jedinkama iste vrste uticaj Darwinove teorije na razvoj nauke o evoluciji živog svijeta. <p>1.5. Populacije kao jedinice evolucionih procesa i mehanizmi evolucionih procesa:</p> <ul style="list-style-type: none"> • populacija kao osnovna jedinica evolucionih procesa, genetička struktura populacije; • evolucionih mehanizmi; • mutacije, selekcije, migracije i genetička slučajnost. <p>1.6. Prirodna selekcija i adaptacije:</p> <ul style="list-style-type: none"> • progresivna selekcija, stabilizaciona selekcija, balansna selekcija (heterotičan 	<p>Geografija (biogeografija). Historija (prahistorija).</p>
--	--	--

<p>formi organizama;</p> <ul style="list-style-type: none"> • objasni nastajanje industrijskog melanizma nabroji i opiše evolucione mehanizme. <p>1.7. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • objasni interakciju između dvije vrste; • objasni mutualizam na primjeru cvjetovi i oprašivači; • objasni odnos predatora i plijena i odbrambene osobine plijena; • opiše kontakt između dva organizma u biocenozi; • navede primjer i objasni komensalizam (riba klovn živi u pipcima morske sase); • definira pojam vrsta i objasni specijaciju; • prepozna pojavu da se unutar vrste često organizmi razlikuju u pogledu određenih osobina (mužjak – ženka); • prepozna da je reprodukcija biološki kriterij o pripadnosti određenoj vrsti; • opiše mehanizme reprodukcije kao čuvanje genetičke cjelovitosti vrste; • objasni preoplodni mehanizam na primjeru parenja i cvjetanja; • objasni način postanka vrste na principu alopatričke specijacije 	<p>balans, seksualni balans, sezonski balans, ekološki balans;</p> <ul style="list-style-type: none"> • mehanizam evolucije, adaptivna vrijednost; • fiziološke i anatomske adaptacije; • industrijski melanizam. <p>1.7. Postanak vrste i teorija specijacije; koevolucija i ekološki sistemi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • definicija vrste; • interakcija jedne vrste sa drugim vrstama i međusobni uticaj vrsta: mutualizam, predator- plijen, simbioza, parazitizam, komensalizam; • specijacija - kako nastaje vrsta; • varijabilnost unutar vrste; • biološki kriteriji i pripadnost vrste; • mehanizam reproduktivne izolacije; • preoplodni mehanizam; • postoplodni mehanizam. <p>Način postanka vrste:</p> <ul style="list-style-type: none"> • alopatrička specijacija; • geografska specijacija; • simpatička specijacija. 	<ul style="list-style-type: none"> - Geografija (biogeografija). - Historija (prahistorija)
--	--	---

<p>i na principu geografske specijacije navede i opiše osobine simpatričke specijacije (poliploidija).</p> <p>1. 8. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • definira paleontologiju; • prepozna značaj fosila kao dokaza evolucije; • objasni određivanje starosti apsolutnom i relativnom metodom; • nabroji geološke ere u historiji Zemlje; • navede doprinos Milutina Milankovića za razvoj nauke o evoluciji živog svijeta; • opiše karakteristične fosile kroz paleozoik, kenozoik i mezozoik. <p>1.9. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • objasni evoluciju čovjeka od Australopitecina do današnjeg savremenog čovjeka. 	<p>1.8. Fosili:</p> <ul style="list-style-type: none"> • paleontologija; • fosili kao dokazi evolucije; • određivanje starost fosila relativnim i apsolutnim metodama; • historija života na zemlji - geološke ere; • doprinos Milutina Milankovića za razvoj teorije o ledenim dobima; • najstariji mikrofosili; • fosili paleozoika, fosili mezozoika i kenozoika; • masovno izumiranje i nastanak fosila krajem paleozoika. <p>1.9. Evolucija čovjeka:</p> <ul style="list-style-type: none"> • razvoj primata; • adaptacija primata na drveću (građa šake - pet prstiju - palca, pokretljivost udova, pomjeranje očiju sa bočne strane na prednju stranu); • karakteristike evolucije čovjeka - uspravan hod, povećanje mase mozga; • Australopitecine - najstariji hominidi; • Homo erectus, Neandertalski čovjek; • Kromanionski čovjek. 	<ul style="list-style-type: none"> - Geografija (biogeografija). - Historija (prahistorija). <ul style="list-style-type: none"> - Geografija (biogeografija). - Historija (prahistorija).
--	--	--

<p>1.10. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • objasni način prenošenja znanja i vještina učenjem, što je omogućilo da od kamenog doba do danas ljudski rod opstane. 	<p>1.10. Biologija i kultura u evoluciji čovjeka:</p> <ul style="list-style-type: none"> • biološko, vertikalno, prenošenje nasljednih informacija kroz generacije i horizontalno prenošenje znanja i vještina učenjem i imitacijom. 	
--	--	--

DIDAKTIČKA UPUTSTVA I PREPORUKE

U četvrtom razredu:

U četvrtom razredu izučavaju se: osnove molekularne biologije, genetika - mehanizmi nasljeđivanja i evolucija - osnovni principi evolucione biologije.

Prilikom realizacije Programa, poseban akcent nastavnik treba da stavi na to da učenici prepoznaju strukturu genetičkog materijala i sa razumijevanjem usvoje znanja o mehanizmima njegovog funkcioniranja, kako se prenosi sa roditelja na potomstvo, da prepoznaju značaj biološkog nasljeđivanja, da usvoje osnovne pojmove o genetici čovjeka i evoluciji živog svijeta. Kroz nastavu molekularne biologije, genetike i evolucije nastavnik treba da podstiče učenike da koriste prethodna znanja i iskustva i da ih povežu sa novim sadržajima. Osnovni cilj molekularne biologije je da objasni molekularnu osnovu različitih bioloških pojava i procesa. Kod učenika treba razviti svijest o složenosti bioloških procesa i probuditi interesovanje za sve biološke discipline jer se sva istraživanja vrše na molekularnom nivou.

Iako je uloga nastavnika da učenicima saopći osnovne informacije, te je ova metoda neizbježna, ipak ne treba da bude dominantna, već nastavnik treba da usmjerava učenike da samostalno dolaze do zaključaka, da uočavaju razlike i otkrivaju uzročno-posljednične veze. Zato je potrebno kombinirati različite oblike i metode rada, nove tehnike učenja i savremene vrste nastave.

Nastavnik treba da podstiče učenike da povezuje prethodna i novostečena znanja i da se osposobe da koriste različite izvore znanja: literaturu, internet, medije, da sistematski prikupljaju i klasificiraju informacije itd. Treba insistirati na razumijevanju i trajnosti usvojenih znanja. Da bi se to postiglo, prilikom realizacije Programa, pored primjene očigledne nastave, nastavnik treba da insistira na misaonoj aktivnosti učenika. To se može ostvariti kroz aktivno učešće učenika u svim fazama časa, učenjem putem otkrića, primjenom naučenog i sl. Pored toga, neophodno je da se tokom proučavanja određenih sadržaja uspostavi korelacija sa odgovarajućim sadržajima iz Hemije, Fizike, računarstva i Informatike itd.

U toku časa učenicima treba omogućiti da postavljaju pitanja i tragaju za odgovorima. Nastavnik može učenike dodatno motivirati i zainteresirati za gradivo navođenjem zanimljivosti iz molekularne biologije, o strukturi i funkcioniranju genetičkog materijala, promjenama u genetičkom materijalu, o procesu stvaranja nove vrste i drugim zanimljivostima o pojavi života i evoluciji živog svijeta, i sl.

O molekularnoj biologiji, genetici i evoluciji postoji mnogo različitog tekstualnog i slikovitog materijala. Dobro je učenike podsticati da taj materijal koriste, ali da se ne zadržavaju samo na posmatranju određenih slika i sl. već ih upućivati na pravljenje različitih shema, pregleda, klasifikacija itd.

Pored insistiranja na građi i funkciji molekula DNK, nastavnik treba da ukaže učenicima da je DNK nosilac nasljednih informacija i da se nasljedne informacije prenose kroz generacije i kroz samu ćeliju, od DNK do proteina.

Kroz nastavu genetike nastavnik treba da podstiče učenike da proučavaju genome čovjeka, da analizira hromosome, i da svaki učenik pokuša uraditi svoje rodoslovno stablo i izvrši analizu istog kao i da analizira koje se osobine najčešće nasljeđuju u njegovoj porodici.

Kroz nastavu evolucije učenik treba da shvati da se evolucione promjene odvijaju svuda oko nas i

da su to promjene u populacijama, odnosno da su to promjene u genetičkom materijalu koje se nasleđuje kroz generacije.

Kombinacijom tradicionalnih i savremenih metoda i oblika rada, uz korištenje raznovrsnog vizuelnog materijala, učenik će steći trajna znanja i sposobnosti da naučeno primjenjuje. Nastavnik treba da omogući učenicima da što više učestvuju u svakoj fazi časa. Uz to treba da usmjerava učenike da samostalno koriste različite izvore znanja.

Pored insistiranja na usvajanju ključnih znanja, nastavnik treba da osposobi učenike da samostalno ili uz pomoć nastavnika, izvede određene laboratorijske vježbe i manja istraživanja. Učenici treba da razviju vještine i sposobnosti mikroskopiranja, izrade mikroskopskih preparata, planiranje i postavljanje eksperimentalnih aparatura, korištenje mjernih instrumenata i organiziranje raznih tribina, diskusija, prikupljanje i klasifikacija tekstova sa interneta, izrada seminarskog rada, i sl.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA BIOLOGIJE

- profesor biologije,
- profesor dvopredmetnog studija gdje je biologija glavni ili ravnopravan predmet,
- diplomirani biolog.

Navedeni profili visoke stručne spreme (VII/1) moraju proizlaziti iz studijskog programa u trajanju od najmanje četiri godine.

Nastavu mogu izvoditi i drugi ekvivalentni profili gore navedenim profilima, stečeni pohađanjem studijskog programa „biologije“ u istom ili dužem trajanju u bolonjskom visokoobrazovnom procesu, s diplomom i dodatkom diplome, iz kojih se može utvrditi osposobljenost za rad u nastavi, a izdaje se i prilaže uz diplomu visokoškolske ustanove radi detaljnijeg uvida u nivo, prirodu, sadržaj, sistem i pravila studiranja.

Napomena: Nastavnici čiji profili nisu nabrojani, koji su primljeni u radni odnos do primjene ovog Nastavnog plana i programa u srednjim školama Brčko distrikta BiH, mogu i dalje izvoditi nastavu.

NASTAVNI PROGRAM INFORMATIKA ČETVRTI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2

Godišnji broj nastavnih časova: 60

Opći i posebni ciljevi:

Učenik treba da samostalno koristi kompjuter, da u drugim nastavnim predmetima koristi mogućnosti i prednosti kompjutera.

Osnovni ciljevi predmeta su:

- usvajanje temeljnih znanja i spretnosti u korištenju savremenih informacionih tehnologija za zadovoljavanje ličnih i društvenih informacionih potreba;
- spoznaja značaja i uloge informacionih tehnologija u modernom društvu;
- razvijanje komunikacionih sposobnosti;
- usmjeravanje i nadogradnja individualnih sposobnosti učenika/ce;
- spoznavanje potrebe za pravilnim radom kompjuterom;
- nalaženje informacija iz različitih izvora i njihovo kritičko vrednovanje;
- usvajanje znanja neophodnih za pretraživanje, čuvanje, obradu i upotrebu podataka;
- razvijanje sposobnosti rada u grupi i razvijanje odgovornosti;
- ukazivanje na značaj bezbjednosti i zaštite podataka;

Tema: *Visual Basic*. (32 nastavna časa)

Operativni ciljevi/ishodi učenja	Sadržaji programa/pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
Učenik treba da: – ponovi znanje iz procesnog programiranja, – da usvoji znanje iz objektno-orijentiranog programiranja.	<ul style="list-style-type: none">• Korisnički <i>interfejs Visual Basic-a</i>.• Tipovi podataka i operacija.• Objekti na formama.• Programiranje u <i>Visual Basic-u</i>.• Aplikacije.	Engleski jezik. Matematika. Fizika.

Didaktička uputstva i preporuke: Kroz vježbe i samostalni rad ponoviti i proširiti znanja iz programiranja.

Ishodi učenja: Nadograđivanje i upoređivanje naučenog procesnog programiranja sa objektno-orijentiranim programiranjem. Prilagođavanje načina razmišljanja, načinu koji zahtjeva analiziranje problema i ishoda rješenja.

Tema: *Visual Basic*. (6 časova - samostalna izrada aplikacije)

Operativni ciljevi/ishodi učenja	Sadržaji programa/pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
Učenik treba da: – samostalno izradi aplikaciju na određenu temu.	<ul style="list-style-type: none">• Samostalni kreiranje aplikacija (postavljanje objekata i zadavanje programskih naredbi za svaki objekt).	Svi nastavni predmeti.

Didaktička uputstva i preporuke: Kroz samostalni rad ponoviti i proširiti znanja, tako da samostalno isprogramiraju aplikaciju na određenu temu.

Ishodi učenja: Omogućiti učenicima da iskažu svoja interesovanja i na zadatu temu kreiraju aplikaciju koja bi predstavljala prikaz znanja iz programiranja i iz predmeta na osnovu kojeg kreiraju samostalnu aplikaciju (kviz).

Tema: Osnove *PHP* programiranja. (12 časova)

Operativni ciljevi/ishodi učenja	Sadržaji programa/pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
Učenik treba da: – se upozna sa <i>PHP</i> programskim jezikom, – da se upozna sa dinamičkim web stranicom i vezom sa <i>MySQL</i> bazom.	<ul style="list-style-type: none">• <i>PHP</i> programski jezik.• Osnove korištenja <i>PHP</i> jezika• Naredbe <i>PHP</i> koda• <i>MySQL</i> baze i dinamička stranica.	Engleski jezik. Matematika. Fizika.

Didaktička uputstva i preporuke: Kroz primjere, objasniti ulazne i izlazne promjenljive, njihove tipove i naredbe koje omogućavaju povezivanje sa *MySQL* bazom i kreiranje dinamičke stranice.

Ishodi učenja: Učenici su osposobljeni da prepoznaju dinamički sajt, elemente na dinamičkim stranicama kao i da prepoznaju *PHP* naredbe.

Tema: *E-obrazovanje*. (4 časa)

Operativni ciljevi/ishodi učenja	Sadržaji programa/pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
Učenik treba da: – se upozna sa pojmovima <i>e-obrazovanja</i> i programima za primjenu u toj oblasti.	<ul style="list-style-type: none">• Učenje na daljinu.• Različiti programi za učenje na daljinu.• Prednosti i mane <i>e-obrazovanja</i>.• Kreiranje seminarski rad na temu za <i>e-obrazovanje</i>.	Bosanski jezik i književnost. Engleski jezik

Didaktička uputstva i preporuke: Učenici se upoznaju sa pojmom cjeloživotnog učenja/učenja tokom života, kako i gdje se mogu pronaći programi za *e-obrazovanje*. Učenicima se kroz primjere treba predoči koje su prednosti, a koje mane ovog obrazovanja.

Tema: Seminarski rad. (6 časova)

Operativni ciljevi/ishodi učenja	Sadržaji programa/pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
Učenik treba da: – samostalno izradi seminarski rad na određenu temu.	<ul style="list-style-type: none">• <i>E-obrazovanje</i>.	Bosanski jezik i književnost. Engleski jezik.

Didaktička uputstva i preporuke: Učenici koriste istraživanja interneta, pronalaze korisne informacije kako bi mogli da napišu seminarski rad na zadatu temu. Seminarski rad mora da ima definirane karakteristike maturalnog rada, tako da će se učenici uz asistenciju nastavnika, pripremiti za izradu maturalnog rada.

Ishodi učenja: Od učenika se očekuje da informacije pronađene na internetu selektiraju, tj. odluče koje su korisne za njihovu temu i da naprave sažetak pronađenih, da ga uobliče i predstave u vidu rada.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA INFORMATIKE

- profesor informatike,
- profesor dvopredmetnog studija gdje je informatika glavni ili ravnopravan predmet,
- diplomirani informatičar.

Navedeni profili visoke stručne spreme (VII/1) moraju proizlaziti iz studijskog programa u trajanju od najmanje četiri godine.

Nastavu mogu izvoditi i drugi ekvivalentni profili gore navedenim profilima, stečeni pohađanjem studijskog programa „informatike“ u istom ili dužem trajanju u bolonjskom visokoobrazovnom procesu, s diplomom i dodatkom diplome, iz kojih se može utvrditi osposobljenost za rad u nastavi, a izdaje se i prilaže uz diplomu visokoškolske ustanove radi detaljnijeg uvida u nivo, prirodu, sadržaj, sistem i pravila studiranja.

Napomena: Nastavnici čiji profili nisu nabrojani, koji su primljeni u radni odnos do primjene ovog Nastavnog plana i programa u srednjim školama Brčko distrikta BiH, mogu i dalje izvoditi nastavu.

NASTAVNI PROGRAM GEOGRAFIJA ČETVRTI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2

Godišnji broj nastavnih časova: 60

CILJEVI I ZADACI NASTAVE: Produbljivanje postojećih geografskih znanja iz nacionalne geografije, usvajanje geografskih činjenica i praćenje relevantnih prirodnih i društveno-geografskih procesa i njihovih posljedica. Nastava Geografije treba da doprinese stvaranju realne slike BiH, mjestu i ulozi naše države u savremenom svijetu.

Zadaci nastave Geografije trebaju da doprinesu:

- razvijanju geografskog mišljenja zasnovanog na povezanosti i međuuslovljenosti geografskih pojava i procesa u prostoru i vremenu;
- razlikovanju različitih prirodnih cjelina i uslovljenosti faktora pojedinih područja;
- shvatanju kompleksnog položaja BiH u evropskim i svjetskim okvirima;
- razumjevanju uticaja prirodnih i društvenih faktora na razvoj i razmještaj stanovništva, naselja i privrednih djelatnosti;
- sticanju znanja o osnovnim regionalnim cjelinama u BiH;
- posjedovanju osjećanja socijalne pripadnosti i privrženosti sopstvenoj porodici, naciji i kulturi, poznavanju tradicije i učestvovanje u njenom očuvanju;
- poznavanju i poštovanju tradicije i identiteta drugih naroda, zajednica i socijalnih grupa;
- razvijanju stavova o preventivi, zaštiti i unapređenju životne sredine;
- razvijanju opće kulture i obrazovanja učenika.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI / ISHODI PROGRAMA.

I. GEOGRAFSKI POLOŽAJ BOSNE I HERCEGOVINE, IME, VELIČINA I GRANICE BiH.

-Geografski položaj Bosne i Hercegovine.

-Ime, granice i veličina BiH.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim Nastavnim predmetima
Učenik: - zna definirati geografski položaj, - razumije kompleksnost i promjenjivost vrednovanja geografskog položaja, - analizira sve aspekte geografskog položaja BiH u okviru Balkana i Evrope, - zna faktore stabilnosti i nestabilnosti geografskog položaja BiH.	-Porijeklo imena BiH. -Određivanje matematičkog položaja, kao i drugih vrsta položaja. -Karakteristike granica. -Veličina prostora.	Historija.

II. HISTORIJSKO-GEOGRAFSKI RAZVOJ TERITORIJE BiH.

- BiH u paleolitu, neolitu, ilirsko doba, slavenski period.
- BiH u srednjem vijeku i razdoblju osmanske vlasti.
- Periodi austrougarske vlasti, između dva svjetska rata, razdoblje u sastavu SFRJ.
- Savremeni odnosi na prostoru BiH.

Operativni ciljevi/Ishodi učenja	Sadržaji programa/ Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p style="text-align: center;">Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • razumije pojam nacionalne geografije, • zna predmet proučavanja i značaj nacionalne geografije za razvoj nacionalnog prostora i naroda, • prati razvoj nacionalne geografije, • zna pojam nacionalnog prostora i njegove komponente, • prati i analizira procese koji utiču na nacionalni prostor, • razumije vezu nacionalne i regionalne geografije, • poznaje geografska istraživanja na prostoru bivše Jugoslavije i Bosne i Hercegovine i razumije njihov značaj, 	<ul style="list-style-type: none"> - Pojam nacionalne geografije, - predmet nacionalne geografije, - ciljevi nacionalne geografije, - zadaci nacionalne geografije, - nacionalni prostor (fizički, politički, etnički kulturni), - veza - regionalna geografija - nacionalna geografija, - istraživanja u Bosni i Hercegovini i na prostoru bivše Jugoslavije. 	<p>Historija.</p>

<ul style="list-style-type: none"> - shvata odnose na prostoru BiH u vrijeme turskog perioda i vrijeme Austro-Ugarske, razlike u demografskom smislu, privredi i uopće načinu života i organizaciji prostora, • poznaje pojam ideje jugoslovenstva i njen razvoj, • analizira uslove i način formiranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (Kraljevine Jugoslavije), • uočava potencijalne krize i izdvaja krizna područja, • razvija osjećaj pripadnosti, • vrednuje tekovine nacionalne duhovne i materijalne kulture, • zna i analizira posljedice ratnih razaranja na teritorijalni razmještaj i socijalni položaj stanovništva, • analizira uzroke i posljedice starenja stanovništva, emigracije i depopulacije. 	<ul style="list-style-type: none"> - BiH u vrijeme Turske i Austro-Ugarske, - razvoj jugoslovenske ideje, - ujedinjenje južnoslavenskih naroda, - nastanak Kraljevine SHS, (Kraljevina Jugoslavija), - elementi državnosti, materijalne i duhovne kulture, - geopolitički značaj prostora, - savremeni tokovi u razvoju BiH. 	<p>Historija.</p>
---	---	-------------------

III. FIZIČKO-GEOGRAFSKE ODLIKE BiH.

- Geološka građa BiH.
- Evolucija zemljine kore na prostoru BiH.
- Reljef prostora.
- Panonska i peripanonska oblast.
- Planinska oblast.
- Jadranska oblast.
- Uticao faktora na klimu BiH.
- Klimatski tipovi.
- Kontrolni rad.
- Hidrografija BiH.
- Podzemne vode.
- Površinski tokovi.
- Jezera.
- Jadransko more (more BiH).
- Pedološki sastav BiH.
- Biogeografske karakteristike BiH.
- Unapređenje i zaštita prirodne i životne sredine.

Operativni ciljevi / ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>-Učenici uočavaju značaj geološke građe i geomorfološkog sklopa i prepoznaju rudno-mineralna bogatstva u pojedinim njenim dijelovima.</p> <p>-Učenici raspoznaju, objašnjavaju, geografski uočavaju i determinišu osnovne vrste, tipove i oblike reljefa u Bosni i Hercegovini sa posebnim osvrtom na kraške forme i oblike reljefa, kartografski predstavljaju reljefne cjeline.</p> <p>-Objašnjavaju njihov geološki razvoj i bogatstvo rudama koje je osnova za razvoj pojedinih vrsta privrednih djelatnosti, odnosno cjelokupnog privrednog razvoja Bosne i Hercegovine.</p> <p>-Raspoznaju reljefne morfostrukture, hipsometrijska obilježja teritorije naše zemlje, te ih znaju kartografski</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Geološki postanak teritorija BiH. - Geomorfološka građa BiH. - Reljefna sklop BiH. - Reljef kao činilac ekonomskog razvoja BiH. - Klimatske odlike BiH. - Klimatska regionalizacija BiH. - Hidrografija BiH. - Tekućice BiH. - Jezera i more BiH. - Tla BiH. - Biogeografske odlike BiH. 	<p>Veza sa srodnim prirodnim i društvenim naukama:</p> <ul style="list-style-type: none"> - historija, - ekonomija, - biologija, - latinski jezik.

<p>uočavati i predstavljati.</p> <p>-Učenici shvataju značaj klime, faktore koji su doveli do stvaranja određenih klimatskih tipova; uticaj reljefa, geografske širine i velikih vazdušnih masa na opći značaj vremenskih promjena, pa prema tome i klime.</p> <p>-Treba razlikovati karakteristike jadranskog i crnomorskog sliva, prirodna i vještačka jezera. Značaj podzemnih voda na vodosnabdijevanje stanovništva, razlike izdanskih i kraških voda.</p> <p>-Značaj zaštite voda i važnost hidroenergetskih potencijala.</p> <p>-Razvoj turizma u zavisnosti od karaktera voda. Jadransko primorje, jezera, ribolov, banjski turizam i, uopće, ukupan značaj voda za privredu.</p> <p>-Učenici uočavaju raspored biljnih i životinjskih vrsta u zavisnosti od klimatskih prilika i značaj biljnog svijeta na privredu.</p>		
---	--	--

IV. DEMOGRAFIJA I NASELJA U BiH.

- Promjena broja stanovnika kroz različite historijske periode.
- Gustina i razmještaj stanovništva.
- Prirodno kretanje stanovništva.
- Migracije stanovništva BiH.
- Dobna i polna struktura stanovništva.
- Nacionalna i vjerska struktura stanovništva.
- Razvoj i podjela naselja u BiH.
- Razvoj gradova u različitim periodima.

Operativni ciljevi/Ishodi učenja	Sadržaji programa/ Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>- Učenici poznaju, razumiju i objašnjavaju osnovne odlike stanovništva Bosne i Hercegovine, popisnim</p>	<p>- Stanovništvo u BiH.</p> <p>- Prirodno kretanje stanovništva BiH.</p> <p>- Prostorno kretanje stanovništva BiH.</p>	<p>Historija, ekonomija.</p>

<p>periodima, promjenama broja stanovnika kroz određene historijske periode, objašnjavaju i trajno operišu činjenicama vezanim za broj i promjenu broja stanovnika u Bosni i Hercegovini; poznaju sve odlike prirodnog kretanja stanovništva (natalitet, mortalitet i prirodni priraštaj), te mehaničkog kretanja broja stanovnika; savremenim problemom odliva mladih, uzrocima i posljedicama depopulacije, deagrarizacije i obrazovne strukture stanovništva Bosne i Hercegovine na privredni razvoj zemlje; uočavaju, raspoznaju i objašnjavaju pojam privrede Bosne i Hercegovine.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Strukture stanovništva u BiH. - Naselja BiH. - Seoska naselja BiH. - Gradska naselja BiH. 	
---	--	--

V. RAZVOJ I KARAKTERISTIKE PRIVREDE BiH.

- Podjela i razvoj privrede kroz određene epohe.
- Poljoprivreda.
- Rudarstvo i energetske izvori.
- Industrija.
- Turizam BiH.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>-Učenici treba da uoče uticaj faktora na privredni razvoj Bosne i Hercegovine; uočavaju, raspoznaju i objašnjavaju pojam privrede Bosne i Hercegovine, privrednog tranzicijskog položaja i razvoja naše zemlje;</p> <p>-uočavaju prirodna bogatstva za razvoj privrede ili ekonomije</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Podjela i razvoj privrede kroz određene epohe i faktori razvoja. • Poljoprivreda. • Rudarstvo, industrija i energetika. • Turizam BiH i druge uslužne djelatnosti. 	<p>Historija, ekonomija.</p>

<p>Bosne i Hercegovine (rude, plodno tlo, vode, reljef i povoljnost klimatskih elemenata),;</p> <p>-objašnjavaju uticaj historijskog razvoja, tehničko-tehnoloških uslova i kapitala na razvoj privrede Bosne i Hercegovine;</p> <p>-determinišu probleme u privrednom razvoju i disfunkcionalnosti; objašnjavaju pojam tranzicije i tranzicijskih tokova, te objašnjavaju, razumiju i kartografski uočavaju i determinišu osnovne elemente razvoja poljoprivrede, industrije i rudarstva, energetike i energetske potencijala, saobraćaja, turizma i trgovine i svih elemenata vezanih za ove djelatnosti;</p> <p>-jasno i trajno operišu činjenicama vezanim za privredni razvoj Bosne i Hercegovine i regionalno-geografski, objašnjavaju razvoj i značaj pojedinih sektora privrede u granicama Bosne i Hercegovine, ali i globalno;</p> <p>- učenici znaju prirodne i društveno geografske regije BiH; nodalno-funkcionalne centre svake od regija; o trenutnom stepenu razvijenosti privrede, kao i mogućnosti razvoja svake od regija.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ekonomska tranzicija. 	
---	---	--

VI. REGIONALIZACIJA BiH.

- Pojam regije i kriteriji za njihovo izdvajanje (Dejtonski mirovni sporazum i teritorijalna organizacija BiH).
- Entiteti i podjela na kantone.
- Regije u okviru Federacije Bosne i Hercegovine.
- Regije u okviru Republike Srpske.
- Brčko distrikt Bosne i Hercegovine.

<ul style="list-style-type: none"> • zna administrativnu uređenost, • diferencira prostor po gustini naseljenosti, • izdvaja prirodno-geografske oblasti i zna njihove razvojne mogućnosti, • vrši nodalno-funkcionalnu regionalizaciju i zna na čemu se zasniva, • izdvaja potencijalne transgranične regione i uviđa mogućnosti saradnje • zna organizaciju Distrikta, • zna karakteristike naseobinske mreže, • analizira privredni potencijal, • uviđa kompleksnost položaja i organizacije Distrikta na razvoj BiH. 	<ul style="list-style-type: none"> - geografski položaj Federacije BiH, - granice, oblik i veličina teritorije, - administrativna uređenost, - naseljenost, - prirodno-geografske oblasti, - regionalna podjela i transgranični regioni, - transgranični razvoj, izdvajanje i formiranje Distrikta, - karakteristike društvene organizacije - geografski položaj, - prirodno-geografske karakteristike prostora, - stanovništvo, - naselja, - privreda - status i uloga Distrikta u okviru BiH. 	
---	---	--

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA GEOGRAFIJE

- profesor geografije,
- profesor dvopredmetnog studija gdje je geografija glavni ili ravnopravan predmet,
- diplomirani geograf.

Navedeni profili visoke stručne sprema (VII/1) moraju proizlaziti iz studijskog programa u trajanju od najmanje četiri godine.

Nastavu mogu izvoditi i drugi ekvivalentni profili gore navedenim profilima, stečeni pohađanjem studijskog programa „geografije“ u istom ili dužem trajanju u bolonjskom visokoobrazovnom procesu, s diplomom i dodatkom diplome, iz kojih se može utvrditi osposobljenost za rad u nastavi, a izdaje se i prilaže uz diplomu visokoškolske ustanove radi detaljnijeg uvida u nivo, prirodu, sadržaj, sistem i pravila studiranja.

Napomena: Nastavnici čiji profili nisu nabrojani, koji su primljeni u radni odnos do primjene ovog Nastavnog plana i programa u srednjim školama Brčko distrikta BiH, mogu i dalje izvoditi nastavu.

NASTAVNI PROGRAM

HISTORIJA

ČETVRTI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2

Godišnji broj nastavnih časova: 60

Opći i posebni ciljevi programa:

- usvajanje osnovnih znanja o historiji kao nauci i nastavnom predmetu;
- razvijanje sposobnosti razumijevanja historijskog vremena, prostora i upotrebe historijske literature i terminologije;
- upoznavanje učenika sa svim vrstama historijskih izvora, kao i sa njihovom kritičkom procjenom;
- upoznavanje sa značajnim događajima, procesima i ličnostima političke, ekonomske i kulturne historije, koje su obilježile određene historijske epohe;
- afirmiranje sadržaja iz nacionalne historije kojima se ostvaruje razvoj nacionalnog identiteta;
- razvijanje sposobnosti kritičkog i historijskog mišljenja i logičkog zaključivanja;
- njegovanje demokratskih oblika ponašanja, vjerske i nacionalne tolerancije;
- osposobljavanje učenika za nastavak školovanja i proces cjeloživotnog učenja;
- osposobljavanje učenika za spoznaju uzročno-posljedičnih veza i vrednovanje izvora;
- shvatanje sadašnjosti kao posljedice historijskog razvoja društva;
- oblikovanje vlastitog argumentiranog stajališta i interpretacije, raspravljanje otvoreno i konstruktivno te uvažavanje različito utemeljene perspektive i percepcije o prošlosti;
- razumijevanje profesionalno-etičkih normi i vrijednosnih aspekata povezanih s proučavanjem historije temeljem kojih učenik oblikuje lični sistem vrijednosti, stavova i uvjerenja;
- razumijevanje važnosti očuvanja kulture i historijske baštine kao nositelja informacija o prošlosti.

Operativni ciljevi

Operativni ciljevi proizilaze iz općih ciljeva i usmjereni su na učenika. Pokazuju šta učenik treba da nauči, sazna, postigne i treba da uradi.

Objedinjuju:

- 1) sadržajne (pojmovi, principi, zakonitosti),
- 2) procesne ciljeve (razne kognitivne i komunikacijske sposobnosti i kompetencije),
- 3) služi kao osnova za definiranje standarda znanja.

Predložene aktivnosti proizilaze iz postavljenih ciljeva i upućuju na procese i radnje putem kojih učenik ostvaruje cilj.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI / ISHODI PROGRAMA

Tema: MEĐUNARODNI ODNOSI IZMEĐU 1878. i 1914. GODINE.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
Učenik treba da: <ul style="list-style-type: none">• opiše napredak kapitalističkog društva u drugoj polovini XIX i prvoj deceniji XX stoljeća;• ukaže na najznačajnija tehnička dostignuća i pronalaska;• definira pojam imperijalizam;• navede uzroke koji su doveli do stvaranja Trojnog saveza i Antante;	Međunarodni odnosi između 1878. i 1912. godine; liberalni kapitalizam; imperijalizam; monopolizam; revolucija elektriciteta i čelika; Trojni savez; Antanta; Istočno pitanje; Balkanski savez; Prva internacionala; Pariska komuna; Druga internacionala;	Bosanski jezik i književnost: pjesnička djela; - romani. Sociologija: - državno i društveno uređenje; - zakoni. Demokratija i

<ul style="list-style-type: none"> • objasni na koji problem se odnosi Istočno pitanje; • shvati suštinske zahtjeve radničke klase. 	liberalizam; socijalizam; komunizam.	ljudska prava: - državno i društveno uređenje; - zakoni i ustavi; - ljudska prava. Matematika, Fizika, Hemija: - poznati matematičari, fizičari i naučnici (Nikola Tesla, Mihajlo Pupin, Rudolf Dizel, Aleksander Bel, Eliša Grej, Albert Ajnštajn, Mendeljejev, Nobel...); - naučno-tehnička dostignuća. Biologija: - Darwinova teorija evolucije. Psihologija: - razvoj psihologije kao nauke. Likovna i Muzička kultura: - slikarstvo; - muzičko stvaralaštvo; - kulturno-historijski spomenici.
---	--------------------------------------	---

Tema: EVROPA I SVIJET UOČI I U TOKU PRVOG SVJETSKOG RATA.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik može da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • objasni interese koji su povezivali države unutar Trojnog saveza i Antante; • nabroji političke krize koje su prethodile Prvom svjetskom ratu; • identificira Balkan kao najveće krizno žarište u međunarodnim odnosima na početku XX stoljeća; • analizira povod i uzroke Prvog svjetskog rata; 	<p>Kako i zašto je započeo Prvi svjetski rat?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Početna godina rata (1914.). - Zbivanja na ratnim frontovima 1915. i 1916. godine. - Prelomna ratna godina 1917. i slom Centralnih sila 1918. godine. - Društvene prilike u ratu. - Revolucije u Rusiji. <p>POJMOVI: Antanta; Centralne sile; međunarodne političke</p>	<p>Bosanski jezik i književnost:</p> <ul style="list-style-type: none"> - evropska književnost u prvim decenijama XX stoljeća, - savremena književnost. <p>Psihologija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - konformizam i socijalni stavovi. <p>Filozofija:</p>

<ul style="list-style-type: none"> • opiše pozicioni (rovovski) način ratovanja; • izdvoji, na osnovu udžbenika, glavne faze Prvog svjetskog rata; • ocijeni ulogu SAD u ratu; • izvede zaključak o razlozima poraza Centralnih sila; • opiše svakodnevni život u pozadini; • izdvoji, služeći se smjernicama iz udžbenika, glavne odlike ratne privrede; • objasni, na osnovu historijskih izvora, ciljeve ratne propagande. 	<p>krize (Prva marokanska, Aneksiona, Druga marokanska i kriza izazvana balkanskim ratovima); Sarajevski atentat; Gavrilo Princip; početak Velikog rata; ratni frontovi (Zapadni, Istočni, Balkanski, Solunski, Italijanski); rovovski rat; velike bitke (Marna, Tanenberg, Mazurska jezera, Galipolje, Verden, Soma, Jitland); razvoj naoružanja i vojne opreme; Londonski ugovor; ulazak Italije u rat.</p>	<p>- filozofija novog doba (Marksova filozofska misao) Geografija: - osnovne ekonomsko-geografske odlike svjetske privrede, -političko-geografske, demografske i ekonomsko-geografske odlike pojedinih dijelova svijeta</p>
--	---	---

Tema: BALKANSKI NARODI U PRVOM SVJETSKOM RATU (1914 / 1918.).

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik može da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • objasni motive austrougarske ratne politike prema Srbiji i srpskom nacionalnom pokretu; • opiše početak rata; • imenuje najznačajnije srpske vojskovođe; • izdvoji, na osnovu udžbenika, glavna zbivanja (ratne operacije, dešavanja u pozadini, odnosi sa saveznicima) u ratu Srbije i Crne Gore protiv Centralnih sila; • poveže tok ratnih operacija na Balkanskom i Solunskom frontu sa operacijama na evropskim frontovima; • izabere, na osnovu udžbenika, primjere koji oslikavaju položaj stanovništva u okupiranoj Srbiji i Crnoj Gori; • opiše oblike terora austrougarskih vlasti protiv svojih podanika Srba; • objasni ciljeve politike terora Austro-Ugarske prema svojim podanicima Srbima; 	<p>Slavne pobjede Srbije i Crne Gore 1914. godine. - Godina stradanja i vojnog sloma (1915.). - Povlačenje, nastavak ratovanja i konačna pobjeda (1916-1918.). - U okupiranoj Srbiji (1915-1918.). - Politika terora Austro-Ugarske protiv svojih podanika Srba. - Stvaranje jugoslovenske kraljevine. POJMOVI: ultimatum; napad Austrougarske na Srbiju; Cerska bitka; Stepa Stepanović; Radomir Putnik; zločini austrougarske vojske nad civilima u Srbiji; Arčibald Rajs; Kolubarska bitka; Živojin Mišić; Oskar Poćorek; epidemija tifusa; Nadežda Petrović; August fon Makenzen; odbrana Beograda; Dragutin Gavrilović; Mojkovačka bitka; Janko Vukotić; Albanska golgota; Krf; Kajmakčakan; bugarizacija; Toplički ustanak; Solunski proces; proboj Solunskog</p>	<p>Bosaskin jezik i književnost: - Milutin Bojić, <i>Plava grobnica</i>, - savremena književnost. Geografija: - uvod u nacionalnu geografiju (geopolitički aspekti jugoslovenske državnosti i prostor u periodu 1918 – 1991. godine: razvoj jugoslovenske ideje; ujedinjenje južnoslovenskih naroda; nastanak Kraljevine SHS, Kraljevina Jugoslavija), - opća geografska obilježja jugoistočne Evrope; - geografske odlike BiH; - države Evrope.</p>

<ul style="list-style-type: none"> • definira jugoslovensku ideju; • analizira proces stvaranja jugoslovenske države u ratu; • kritički procijeni ulogu Srbije u stvaranju jugoslovenske države; • klasificira prema važnosti faktore koji su uticali na stvaranje zajedničke Južnoslovenske države; • pokaže na karti zemlje koje su ušle u sastav jugoslovenske kraljevine; • analizira, koristeći se podacima iz udžbenika, razmjere stradanja Srbije i Srba u odnosu na druge zemlje i narode; • prikupi podatke o najvažnijim događajima, pojavama i ličnostima zavičajne istorije Prvog svjetskog rata. • analizira historiju hrvatskih zemalja u Prvom svjetskom ratu, • objasni nastanak i politiku Jugoslavenskog odbora, Majsku i Krfsku deklaraciju. 	<p>fronta; Petar Bojović; teror; šuckori; veleizdajnički procesi; internacija; logori (Doboj, Arad); rekvizicije; zeleni kadar; pojava gladi; epidemije; dobrovoljačko pitanje; jugoslavenska ideja; deklaracije (Niška, Majska, Krfska, Ženevska); Jugoslovenski odbor; prisajedinjenje Vojvodine i Crne Gore Srbiji; narodna vijeća; Država Slovenaca, Hrvata i Srba; proglašenje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca; Nikola Pašić; regent Aleksandar Karađorđević.</p>	
--	--	--

TEMA: SVIJET IZMEĐU SVJETSKIH RATOVA (1918 / 1939.).

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik može da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analizira versajski sistem međunarodnih odnosa; • ocijeni ulogu i rezultate Društva naroda; • analizira problem preorijentacije ratne privrede na mirnodopsku privredu; • objasni uzroke i posljedice Velike ekonomske krize; • opiše promjene u društvenom položaju žene; • navede najznačajnije stvaraoce u oblastima nauke, tehnike i kulture i njihova dostignuća; • istakne promjene u svakodnevnom životu uzrokovane naučnim, tehničkim i kulturnim progresom; • uporedi po sličnostima i 	<ul style="list-style-type: none"> - Versajski poredak. - Privredne, društvene i kulturne prilike. - Države parlamentarne demokratije. - Sovjetska Rusija. - Fašizam. - Nacizam. - Put u Drugi svjetski rat. <p>POJMOVI: Versajski mirovni konferencija; mirovni ugovori; Društvo naroda; preorijentacija ratne privrede na mirnodopsku; inflacija, protekcionizam; Velika ekonomska kriza; hiperprodukcija; berza; državni kapitalizam; Franklin Ruzvelt; društveni položaj žene; penicilin; sintetički materijali; izumi radija i televizije; Albert Ajnštajn; Aleksandar Fleming;</p>	<p>Bosanski jezik i književnost:</p> <ul style="list-style-type: none"> -evropska književnost u prvim decenijama XX stoljeća, -Manifesti futurizma, ekspresionizma i nadrealizma - Mihail Šolohov <i>Tihi Don</i>; Ernest Hemingvej <i>Starac i more</i>; Rabindranat Tagore <i>Gradinar</i>; Džordž Orvel <i>1984</i>; Federiko Garsija Lorka <i>Romansa mjeseca</i>; Mihail Bulgakov <i>Majstor i</i>

<p>razlikama liberalnu demokratiju, komunizam, fašizam i nacizam;</p> <ul style="list-style-type: none"> • imenuje državnike svjetskog značaja; • opiše hronološkim redom, na osnovu udžbenika, etape Hitlerove politike rušenja versajskog poretka; • pokaže na karti agresije Japana, Italije i Njemačke prije početka Drugog svjetskog rata; • procijeni odluke Minhenskog sporazuma; • identificira njemačke i sovjetske motive za sklapanje pakta Ribentrop-Molotov. 	<p>Džems Džojls; Ernest Hemingvej; Erih Marija Remark; nadrealizam; apstraktna umjetnost; Pablo Pikaso; džez; Sergej Ejzenštajn; Holivud; Čarli Čaplin; Greta Garbo; Rudolf Valentino; Džesi Ovens; liberalizam; liberalna demokratija; izolacionistička politika SAD; građanski rat u Rusiji; Josif Staljin; staljinizam; planska privreda; kolektivizacija; gulag; „čistke“; Kominternu; fašizam; diktatura; „crne košulje“; Benito Musolini; Vajmarska republika; nacizam; rasizam; antisemitizam; nacistička propaganda; Adolf Hitler; militarizam; sukobi na Dalekom istoku; italijansko osvajanje Etiopije; građanski rat u Španiji; <i>Anšlus</i>; Minhenski sporazum; italijansko osvajanje Albanije; pakt Ribentrop-Molotov.</p>	<p><i>Margarita</i>; Herman Hese <i>Stepski vuk</i>. Sociologija: - struktura i organizacija društva, - kultura i društvo, - promjene i razvoj društva. Filozofija: - filozofija novog doba (marksova filozofska misao), - savremena filozofija. Geografija: - stanovništvo i naselja, - osnovne ekonomsko-geografske odlike svjetske privrede, - političko-geografske, demografske i ekonomsko-geografske odlike pojedinih dijelova svijeta. Muzička kultura: - umjetnička muzika u prvoj polovini XX stoljeća (ekspresionizam, nove nacionalne škole, novi pravci u evropskoj muzici, balet u XX stoljeća), - putevi razvoja bluza, džeza i popularne zabavne muzike kod nas i u svijetu. Likovna kultura: - moderna umjetnost (fovizam, ekspresionizam, kubizam, futurizam, bespredmetna umjetnost, dadaizam i nadrealizam, moderna arhitektura, moderna skulptura). Demokratija i</p>
--	---	---

		ljudska prava: - temelji ustavne demokratije, - zaštita ljudskih prava.
--	--	---

TEMA: JUGOSLAVENSKA KRALJEVINA OD 1918. DO 1941. GODINE.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik može da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analizira socijalnu, vjersku i nacionalnu strukturu stanovništva prema rezultatima popisa stanovništva 1921. i 1931. godine; • razlikuje centralističku i federalističku koncepciju uređenja države; • uporedi po sličnostima i razlikama vodeće političke stranke; • objasni jadransko pitanje i navede posljedice Rapalskog ugovora i Rimskog sporazuma; • navede uzroke i posljedice Šestojanuarske diktature; • uporedi uređenje države na osnovu Vidovdanskog i Septembarskog ustava; • navede razloge atentata na hrvatske zastupnike u Narodnoj skupštini; • nabroji unutrašnje neprijatelje Jugoslavije koji su radili na njenom rušenju; • analizira međunarodni položaj jugoslovenske kraljevine u vrijeme versajskog poretka; • objasni odnos katoličke crkve prema jugoslavenskoj kraljevini; • kritički procijeni istorijsku ulogu kralja Aleksandra Karađorđevića; • analizira međunarodni položaj Jugoslavije u vrijeme Namjesništva; • analizira uzroke, sadržaj i posljedice Sporazuma Cvetković-Maček; • istakne značaj agrarne reforme; • uporedi po sličnostima i razlikama agrarno 	<p>Prve godine jugoslovenske kraljevine (1918-1921.).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Godine ograničenog parlamentarizma (1921-1929.). - Lični režim kralja Aleksandra Karađorđevića (1929-1934.). - Vrijeme previranja (1934-1939.). - Preuređenje države u sjeni novog svjetskog rata (1939-1941.). - Društvo, privreda i kultura jugoslovenske kraljevine. <p>POJMOVI: Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca; kralj Aleksandar Karađorđević; opće pravo glasa; ujedinjenje Srpske pravoslavne crkve; Vidovdanski ustav; centralizam; unitarizam; federalizam; Narodna radikalna stranka; Jugoslavenska demokratska stranka; Komunistička partija Jugoslavije; Obznana; Hrvatska seljačka stranka; „hrvatsko pitanje“; Stjepan Radić; korupcija; kriza parlamentarizma; Šestojanuarska diktatura; integralno jugoslovenstvo; Oktroisani ili Septembarski ustav; podjela na banovine; Mala Antanta; Balkanski pakt; Marsejski atentat; ustaški pokret; Namjesništvo (1934-1941.); knez Pavle Karađorđević; Katolička akcija; konkordat; Milan Stojadinović; sporazum Cvetković-Maček; Banovina Hrvatska; agrarna reforma; raspadanje kućnih zadruga; Branislav Nušić; Miroslav Krlježa; Nikola Tesla;</p>	<p>Bosanski jezik i književnost:</p> <ul style="list-style-type: none"> - manifesti futurizma, ekspresionizma i nadrealizma, - književni pokreti i struje u južnoslavenskim književnostima između dva rata (ekspresionizam, nadrealizam, socijalna literatura), - izbor iz međuratne proze: Miroslav Krlježa, Miloš Crnjanski, Ivo Andrić, Hamza Humo, Isidora Sekulić, Isak Samokovlija, Safet beg Bašagići dr., - izbor iz međuratne poezije: Desanka Maksimović, Dušan Vasiljev i dr. <p>Sociologija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - struktura i organizacija društva, - kultura i društvo, - promjene i razvoj društva. <p>Psihologija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - konformizam i socijalni stavovi. <p>Geografija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uvod u nacionalnu geografiju. <p>Muzička kultura:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razvoj muzike u Srbiji u prvoj polovini XX stoljeća.

<p>(tradicionalno) i industrijsko (moderno) društvo;</p> <ul style="list-style-type: none">• imenuje najistaknutije ličnosti političkog, vjerskog, naučnog i kulturnog života;• prikupi informacije o naslijeđu prve Jugoslavije u bližem okruženju.	<p>Mihajlo Pupin; Milutin Milanković; Vladimir Ćorović; Slobodan Jovanović; Nikolaj Velimirović; Sava Šumanović; Ivan Meštrović.</p>	
---	--	--

TEMA: DRUGI SVJETSKI RAT (1939 / 1945.).

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik može da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • podrži argumentima tezu o odgovornosti Njemačke za rat; • navede zaraćene strane (saveze) i važnije države na tim stranama; • definira ključne pojmove (totalni rat, munjeviti rat, kvisting i folksdojčer, genocid, holokaust, geto, pravednici); • opiše, na osnovu smjernica u udžbeniku, karakteristike svakodnevnog života u okupiranoj Evropi; • izdvoji, na osnovu udžbenika, glavne faze rata; • opiše najvažnije bitke; • pokaže na karti najvažnija ratišta, ratne operacije i logore smrti; • uporedi veličinu ratnog napora (broj i udarnu moć vojske, broj žrtava i procjenu ratne štete) SSSR-a sa ratnim naporom drugih zaraćenih sila; • imenuje najvažnije državnike i vojskovođe; • navede najvažnije odluke savezničkih konferencija (Moskva, Teheran, Jalta, Potsdam); • kritički ocijeni odluku o upotrebi atomskih bombi; • navede posljedice rata; • objasni uzroke i posljedice holokausta; • nabroji najveće logore smrti; • uporedi po sličnostima i razlikama (trajanje, zaraćene strane, veličinu vojski, način ratovanja, broj žrtava i stepen razaranja) dva svjetska rata. 	<p>Dominacija sila Trojnog pakta (od septembra 1939. do juna 1941.).</p> <ul style="list-style-type: none"> - „Novi poredak“ u okupiranoj Evropi. - Prelomno razdoblje rata (od juna 1941. do septembra 1943.). - Pobjeda antifašističke koalicije (od septembra 1943. do septembra 1945.). - Karakter, osobitost i posljedice Drugog svjetskog rata. <p>POJMOVI: napad Njemačke na Poljsku; sovjetska teritorijalna osvajanja 1939-1940. godine; njemačka osvajanja u proljeće 1940. godine; Vinston Čerčil; bitka za Britaniju; Trojni pakt; privredno iskorišćavanje okupiranih zemalja; balkansko ratište 1941; plan „Barbarosa“; Atlantska povelja; antifašistička koalicija; Istočni front; opsada Lenjingrada; bitka za Moskvu; Georgij Žukov; Perl Harbor; japanska osvajanja u Aziji; bitka kod Midveja; bitka za Staljingrad; Ervin Romel; bitka kod El Alameina; Bernard Montgomeri; bitka kod Kurska; kapitulacija Italije; iskrcavanje u Normandiji; Dvajt Ajzenhauer; Dan pobjede; atomska bomba; kapitulacija Japana; savezničke konferencije (Moskva, Teheran, Jalta i Potsdam); bombardovanja gradova; pokreti otpora; „konačno rješenje“; logori smrti (Aušvic, Dahau, Buhenvald, Treblinka, Mauthausen); suđenja za ratne zločine.</p>	<p>Bosanski jezik i književnost: ratna književnost. Geografija: - političko-geografske, demografske i ekonomsko-geografske odlike pojedinih dijelova svijeta; - države Evrope; - države Azije, Afrike, Amerike, Australije i Okeanije.</p>

TEMA: JUGOSLAVIJA U DRUGOM SVJETSKOM RATU (1941 / 1945.).

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik može da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • podrži argumentima teze za i protiv vojnog puča od 27. marta 1941; • objasni uzroke i posljedice sloma Jugoslavije u Aprilskom ratu; • objasni uzroke formiranja NDH; • objasni uzroke i posljedice genocida nad Srbima u NDH (1941-1945); • opiše, koristeći se udžbenikom, holokaust i genocid nad Romima u NDH; • nabroji najznačajnije logore i stratišta u NDH; • analizira, na osnovu historijskih i geografskih karata, izbijanje i razvoj ustanka 1941. i 1942. godine; • uporedi po sličnostima i razlikama ciljeve i načine borbe partizanskog i četničkog pokreta; • objasni i navede zločine četničkog i partizanskog pokreta u ratu i poslijeratnom periodu; • pokaže na karti mjesta i prostore najvažnijih ratnih zbivanja; • imenuje najistaknutije kvislinge u okupiranoj Jugoslaviji; • kritički procijeni politiku velikih sila prema Jugoslaviji; • opiše završne borbe za oslobođenje Jugoslavije; • analizira doprinos Jugoslavije pobjedi Antifašističke koalicije; • izdvoji primjere, na osnovu smjernica u udžbeniku, okupatorskog i kvislinškog terora u Jugoslaviji (izvan NDH); • izdvoji primjere, na osnovu smjernica u udžbeniku, uništavanja kulturnih dobara; • imenuje istaknute stvaraocce na 	<p>Pristupanje Jugoslavije Trojnom paktu, reakcija vojske i naroda i pripreme za rat.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Slom u Aprilskom ratu i njegove posljedice. - Nezavisna država Hrvatska i njena politika genocida nad Srbima, Jevrejima i Romima (1941-1945). - Antifašistički pokreti otpora u Jugoslaviji 1941. godine. - Rat u Jugoslaviji 1942. i 1943. godine. - Završne godine rata 1944. i 1945. - Svakodnevni život u ratu. - Karakter i posljedice rata u Jugoslaviji. <p>POJMOVI: pristupanje Jugoslavije Trojnom paktu; vojni puč i demonstracije; Petar II Karađorđević; Aprilski rat; izbjeglička vlada; podjela okupirane Jugoslavije; Nezavisna država Hrvatska; Ante Pavelić; Alojzije Stepinac; genocid nad Srbima, Jevrejima i Romima u NDH; logori smrti (Danica, Gospić-Jadovno-Pag, Jasenovac, Jastrebarsko, Caprag, Kruščica); stratišta (Drakulić, Prebilovci, Garavice, Stari Brod na Drini), Diana Budisavljević; ustanci 1941. godine; četnički (ravnogorski) pokret; Dragoljub Draža Mihailović; partizanski pokret; Josip Broz Tito; građanski rat; teror okupatora; Milan Nedić; Dimitrije Ljotić; Kozara; Neretva; Sutjeska; AVNOJ; ZAVNOBiH; Svetosavski kongres; sovjetska politika prema Jugoslaviji; britanska politika kompromisa; savezničko bombardovanje jugoslovenskih gradova; desant na Drvar;</p>	<p>Bosanski jezik i književnost:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ratna književnost (Ivan Goran Kovačić <i>Jama</i>). <p>Geografija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uvod u nacionalnu geografiju, - opća geografska obilježja jugoistočne Evrope; - geografske odlike BiH.

<p>polju umjetnosti;</p> <ul style="list-style-type: none"> • prikupi podatke o ratnim zbivanjima i svakodnevnom životu u zavičaju tokom rata 	<p>sporazum Tito–Šubašić; prodor partizanskih snaga u Srbiju 1944. godine; ulazak Crvene armije u Jugoslaviju; oslobođenje Beograda; Sremski front; završne borbe za oslobođenje Jugoslavije; likvidiranje „neprijatelja revolucije“; uništavanje privrednih i kulturnih dobara; umjetničko stvaralaštvo u ratu; Branko Ćopić; Skender Kulenović; Ivan Goran Kovačić.</p>	
--	---	--

TEMA: SVIJET POSLIJE DRUGOG SVJETSKOG RATA.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik može da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analizira ciljeve, strukturu i rezultate OUN; • definira ključne pojmove (Zapad, Istok, supersile; hladni rat, dekolonizacija, • neokolonijalizam, potrošačko društvo, aparthejd, globalizacija); • pokaže na karti članice NATO pakta i Varšavskog ugovora; • analizira neujednačenost demografskog, privrednog i kulturnog razvoja svijeta; • rasporedi hronološki i geografski regionalne ratove i krize; • objasni uzroke sloma socijalizma u Evropi; • izdvoji, na osnovu udžbenika, osnovna obilježja svijeta u posljednjoj deceniji XX i prvoj deceniji XXI stoljeća; • nabroji faktore koji su omogućili dominaciju SAD na kraju XX i početku XXI stoljeća; • analizira ulogu i značaj Evropske ekonomske zajednice/Evropske unije; • argumentira svoje mišljenje o fenomenima savremenog svijeta (globalizacija, ekološka kriza, terorizam, demografski rast, medijska revolucija); 	<p>Od ratnog savezništva do <i>hladnog rata</i>.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dekolonizacija i Treći svijet. - <i>Hladni rat</i>. - Slom socijalizma u Evropi. - Svijet na kraju XX i početku XXI stoljeća. - Privredni, društveni, naučni, tehnološki i kulturni razvoj. <p>Promjene u svakodnevnom životu.</p> <p>POJMOVI: mirovni ugovori; Ujedinjene nacije; podjela Njemačke; „gvozdena zavjesa“; Maršalov plan; Trumanova doktrina; NATO pakt; Varšavski ugovor; trka u naoružavanju; Berlinska kriza; Korejski rat, sovjetska intervencija u Mađarskoj; Kubanska kriza; Vijetnamski rat; bliskoistočne i srednjoistočne krize; Praško proljeće; Martin Luter King; kineska revolucija; Mao Cedung; Mahatma Gandhi; Treći svijet; pokret nesvrstanih; aparthejd; Nelson Mendela; ujedinjenje Njemačke; Mihail Gorbačov; raspad SSSR-a, Jugoslavije i Čehoslovačke; hegemonija SAD; širenje Evropske ekonomske zajednice/Evropske unije i NATO pakta; <i>bregzit</i>; uspon</p>	<p>Bosanski jezik i književnost:</p> <ul style="list-style-type: none"> - savremena književnost (Semjuel Beket, Alber Kami, Luis Borhes, Umberto Eko). <p>Sociologija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - struktura i organizacija društva, - kultura i društvo, - promjene i razvoj društva. <p>Filozofija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - savremena filozofija. <p>Geografija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - osnovne političko-geografske karakteristike savremenog svijeta, -osnovne ekonomsko-geografske odlike svjetske privrede, -političko-geografske, demografske i ekonomsko-geografske odlike pojedinih dijelova svijeta. <p>Biologija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ekologija i zaštita

<ul style="list-style-type: none"> • navede najveće domete u oblastima nauke i tehnike; • opiše svojim riječima fenomen masovne kulture; • poveže privredni razvoj sa promjenama u svakodnevnom životu; • uporedi svakodnevni život na Zapadu, Istoku i Trećem svijetu u vrijeme <i>hladnog rata</i>. 	<p>azijskih sila (Kina, Indija, Japan, Iran, Turska); Deng Ksjaoping; obnova moći Rusije; Vladimir Putin; istraživanje svemira; Jurij Gagarin; Nil Armstrong; Treća industrijska revolucija (automatizacija i kompjuterizacija); hipi pokret; Elvis Prisli; „Bitlsi“; „Rolingstonsi“.</p>	<p>Životne sredine, - osnove molekularne biologije, - genetika. Fizika: - struktura atomskog jezgra. Hemija: - hemijski zagađivači životne sredine Računarstvo i informatika: - osnovni informatički pojmovi, - internet. Muzička kultura: - muzika druge polovine XX stoljeća (integralni serijalizam, aleatorika i elektronska muzika), - primijenjena muzika: muzika na filmu, radiju, televiziji i <i>You Tube</i>, - putevi razvoja bluz, džez i popularne zabavne muzike kod nas i u svijetu. Likovna kultura: - savremena umjetnost.</p>
---	---	--

TEMA: SOCIJALISTIČKA JUGOSLAVIJA.

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik može da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • opiše period poslijeratne obnove zemlje; • navede uzroke i posljedice sukoba Jugoslavije sa SSSR-om 1948. godine; • opiše politiku obračuna vlasti sa ideološkim neistomišljenicima i mehanizmima represije; • analizira jugoslovensku politiku nesvrstanosti u kontekstu međunarodnih odnosa u Evropi i svijetu; • prepozna nesklad teorije i prakse socijalističkog samoupravljanja; • poveže krize socijalističke Jugoslavije sa procesom njene decentralizacije i dezintegracije; • prepozna motive proglašenja muslimanske nacije; • uporedi osnove uređenja države po ustavima iz 1946, 1963. i 1974. godine; • kritički procijeni historijsku ulogu Josipa Broza Tita; • izdvoji primjere, koristeći udžbenik, koji reprezentiraju društvenu, privrednu i političku krizu u 1980-im godinama; • objasni posljedice industrijalizacije Jugoslavije; • nabroji pravce masovnih migracija stanovništva; • opiše odnos države prema vjerskim zajednicama; • navede najvažnija dostignuća u oblastima privrede, školstva, zdravstva, nauke, kulture i sporta; • nabroji promjene u svakodnevnom životu stanovnika gradova i sela; • prepozna primjere nasljeđa socijalističkog perioda u zavičaju. 	<p>Učvršćivanje komunističke vlasti po sovjetskom modelu (1945-1948.).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vrijeme preobražaja (1948-1974.). - Vrijeme krize (1974-1991.). - Privredni, društveni i kulturni razvoj. <p>POJMOVI: poslijeratna obnova zemlje; radne akcije; „bratstvo i jedinstvo“; izbori za Ustavotvornu skupštinu; proglašenje FNRJ; ustav iz 1946. godine; nove nacije (Crnogorci i Makedonci); agrarna reforma; kolonizacija; nacionalizacija; prinudni otkup poljoprivrednih proizvoda; Cazinska buna; Informbiro; Goli otok; vojna i ekonomska pomoć Zapada; socijalističko samoupravljanje; Savez komunista Jugoslavije; Milovan Đilas; pomirenje sa Istokom; politika nesvrstanosti; balansiranje između Istoka i Zapada; ustav iz 1963. godine; uklanjanje Aleksandra Rankovića; Edvard Kardelj; demonstracije na Kosmetu 1968. godine; proglašenje muslimanske nacije; Hrvatsko proljeće (Maspok); obračun sa liberalima u Srbiji; ustavni amandmani i ustav iz 1974. godine; kult Josipa Broza Tita obnova parlamentarne demokratije; Prvi petogodišnji plan; industrijalizacija zemlje; privredne reforme; masovne migracije; <i>gastarbajteri</i>; studentske demonstracije; Ivo Andrić; Meša Selimović; Branko Ćopić; Dobrica Ćosić; Danilo Kiš; Borislav Pekić; partizanski film; „crni talas“; masovna kultura i sport; olimpijada u Sarajevu; Aleksandar Nikolić; „Bijelo dugme“.</p>	<p>Bosanski jezik i književnost: savremena književnost (Izbor iz savremene književnosti: Ivo Andrić, Meša Selimović, Mehmedalija Mak Dizdar, Alija Isaković, Branko Ćopić, Dobrica Ćosić, Dušan Kovačević, Borislav Pekić, Danilo Kiš, Desanka Maksimović i dr.),</p> <ul style="list-style-type: none"> - izbor književnih kritika i eseja. <p>Sociologija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - struktura i organizacija društva, - kultura i društvo, - promjene i razvoj društva. <p>Geografija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uvod u nacionalnu geografiju (geopolitički aspekti jugoslavenske državnosti i srpski etnički prostor u periodu 1918 – 1991. godine; <p>Dezintegracioni procesi i nastanak novih država na geografskom prostoru bivše SFRJ).</p> <p>Muzička kultura:</p> <ul style="list-style-type: none"> - muzičko stvaralaštvo u BiH poslije Drugog svjetskog rata (Vlado Milošević, Cvjetko Rihtman, Vojin Komadina...),

		<ul style="list-style-type: none"> - razvoj muzike u Srbiji u drugoj polovini XX stoljeća, duhovna i umjetnička muzika savremenih srpskih autora, - putevi razvoja bluz, džez i popularne zabavne muzike kod nas i u svijetu, - plesne forme i moderni društveni plesovi; - muzička tradicija u BiH, - primijenjena muzika: muzika na filmu, radiju, televiziji i <i>You Tube</i>.
--	--	---

Didaktička uputstva i preporuke

Potrebno je u realizaciji nastave predvidjeti primjenu različitih metoda i oblika rada i korištenje odgovarajućih nastavnih sredstava. Izbor nastavnih metoda treba uskladiti sa sadržajem Programa, mentalnim uzrastom učenika, njihovim znanjima i ineteresovanjima, kao i uslovima u kojima se nastava Historije realizira. Potrebno je, takođe, animirati i podsticati učenike na samostalno izvođenje zaljučaka, vođenje razgovora, korištenje i analizu historijskih izvora, historijskih karata, shema, grafikona i materijala koje mogu pronaći na internetu. Određen broj časova, planirati za posjete muzejima, arhivima, arheološkim lokalitetima ili posjetama kulturno-historijskim spomenicima. Nastavu Historije osviežiti zanimljivostima iz života značajnih ličnosti iz prošlosti.

OKVIRNI PLAN RADA ZA ČETVRTI RAZRED

1. Politički odnosi u svijetu 1870/1914. godine.
2. Vojni sukobi i krize krajem XIX i početkom XX stoljeća.
3. Nauka i kultura krajem XIX i početkom XX stoljeća.
4. Bosna i Hercegovina, 1878/1914. pod upravom Austro-Ugarske.
5. Bosna i Hercegovina, 1878/1914., kultura, privreda pod upravom Austro-Ugarske.
6. Srbija od 1878. do 1914. godine.
7. Hrvatska od 1878. do 1914. godine.
8. Crna Gora od 1878. do 1914. godine.
9. Balkanski ratovi.
10. Sarajevski atentat i povod rata, Balkanski front 1914/1916. godine.
11. Prvi svjetski rat, ratna 1915/17. godina, ulazak SAD-a.
12. Politička zbivanja u Rusiji (Oktobarska revolucija).
13. Posljedice rata, mirovni ugovor i Liga naroda.
14. Građanski rat i sovjetska Rusija.
15. Fašistička Italija.

16. Velika ekonomska kriza (1929/1933. godine).
17. Nacistička Njemačka.
18. Ekspanzija totalitarnih režima.
19. Jugoslavenska ideja tokom Prvog svjetskog rata.
20. Stvaranje Države SHS i ujedinjenje sa Kraljevinom Srbijom.
21. Kraljevina SHS, 1918/1929. godine.
22. Šestojanuarska diktatura kralja Aleksandra K. (1929/1935. godine).
23. Kraljevina Jugoslavija (1935/1941. godine), sporazum Cvetković-Maček.
24. Sporazum Njemačke i SSSR-a i napad na Poljsku 1939. godine.
25. Drugi svjetski rat, ratna 1940/1941. godina.
26. Operacija „Barbarosa“, Atlanska povelja i ulazak SAD-a u rat.
27. Velike bitke prekretnice u ratu, ratna 1942. godina.
28. Ratna 1943/1944. godina u Drugom svjetskom ratu.
29. Kapitulacija Njemačke i Japana 1945. godine.
30. Posljedice Drugog svjetskog rata, ratni zločini i suđenje u Nirnbergu.
31. Aprilski rat u Kraljevini Jugoslaviji.
32. Ratna 1941/1942. godina u Jugoslaviji, organizacija ustanka.
33. Ratna 1943. godina u Jugoslaviji.
34. Jugoslavija 1944/1945. godine.
35. Mirovni ugovori i osnivanje Organizacije ujedinjenih naroda.
36. Hladni rat i blokovska podjela svijeta.
37. Lokalni ratovi i političke krize.
38. Socijalistička Jugoslavija, 1945/1990. godine.
39. Nacionalizacija i radničko samoupravljanje u Jugoslaviji.
40. Raspad SSSR-a, pad Berlinskog zida.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA HISTORIJE

- profesor historije,
- profesor dvopredmetnog studija gdje je historija glavni ili ravnopravan predmet,
- diplomirani historičar.

Navedeni profili visoke stručne sprema (VII/1) moraju proizlaziti iz studijskog programa u trajanju od najmanje četiri godine.

Nastavu mogu izvoditi i drugi ekvivalentni profili gore navedenim profilima, stečeni pohađanjem studijskog programa „historije“ u istom ili dužem trajanju u bolonjskom visokoobrazovnom procesu, s diplomom i dodatkom diplome, iz kojih se može utvrditi osposobljenost za rad u nastavi, a izdaje se i prilaže uz diplomu visokoškolske ustanove radi detaljnijeg uvida u nivo, prirodu, sadržaj, sistem i pravila studiranja.

Napomena: Nastavnici čiji profili nisu nabrojani, koji su primljeni u radni odnos do primjene ovog Nastavnog plana i programa u srednjim školama Brčko distrikta BiH, mogu i dalje izvoditi nastavu.

NASTAVNI PROGRAM FILOZOFIJA ČETVRTI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2

Godišnji broj nastavnih časova: 60

CJELINA I – UVOD U FILOZOFIJU. (okvirni broj nastavnih časova – 5)		
Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija s drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti pojam filozofije, - predstaviti značaj filozofije za cjelokupan razvoj ljudske misli, - objasniti etimološku definiciju preko grčkog jezika, - shvatiti u kojoj mjeri se filozofija prostire kroz sfere ljudskog života, - objasniti sličnosti i razlike između filozofije i mita/ religije/ nauke/ umjetnosti, - tumačiti pojmove <u>φίλος</u>, λόγος, mythos, religare, 	<p>1. UVOD U FILOZOFIJU.</p> <p>1.1. <u>IME I POJAM FILOZOFIJE.</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Prvenstveno označava ljubav prema mudrosti – etimološka definicija preko grčkog jezika – <u>φίλος</u> i <u>σοφία</u>. - Tales kao prvi filozof. - Pitagora – upotreba termina filozof. - Filozofija u tom smislu nema određenu definiciju jer zadire u sve sfere života. <p>1.2. <u>ODNOS FILOZOFIJE PREMA MITU, RELIGIJI, NAUCI I UMJETNOSTI.</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Terminom mit označavamo priču – potiče od grčke riječi mýthos – riječ, govor, historija – a može označavati neku priču iz davnina. - Mit je najstariji oblik interpretacije svijeta. - Termin religija – lat. glagol religio, religare – veza čovjeka i apsoluta – boga; religija je emotivno voljna vezanost s bogom, dok je filozofija u principu racionalna. - Nauka – sistem znanja iz nekog određenog područja; filozofija je teorija spoznaje; nauka – razum; filozofija – um, mišljenje. 	<p style="text-align: center;">Logika.</p> <p style="text-align: center;">Etika.</p> <p style="text-align: center;">Historija.</p> <p style="text-align: center;">Matematika.</p> <p style="text-align: center;">Geografija.</p> <p style="text-align: center;">Likovna kultura.</p> <p style="text-align: center;">Muzička kultura.</p> <p style="text-align: center;">Logika.</p> <p style="text-align: center;">Etika.</p> <p style="text-align: center;">Historija.</p> <p style="text-align: center;">Matematika.</p> <p style="text-align: center;">Geografija.</p> <p style="text-align: center;">Bosanski jezik i književnost.</p> <p style="text-align: center;">Likovna kultura.</p> <p style="text-align: center;">Muzička kultura.</p>

<ul style="list-style-type: none"> - shvatiti osnovu ljudske znatiželje prema filozofskom promišljanju, - shvatiti potrebu slobodnog mišljenja i ulogu filozofije u tom procesu, - zapamtiti pojam ἀρχή; razlučivati pojmove bit, bitak i biće, - naučiti osnovne pravce i njihove razlike, - zapamtiti filozofske discipline, njihove predmete proučavanja, osnovna pitanja, te njihovu povezanost sa naukom. 	<ul style="list-style-type: none"> - Umjetnost – najsuptilniji oblik ljudske prakse; bliska je mitološkom i religioznom pogledu na svijet. 1.3. <u>POČECI FILOZOFSKIH PROMIŠLJANJA.</u> - Sumnja, čuđenje, težnja za shvatanjem prirode, ljudi, smisla postojanja. 1.4. <u>OSNOVNA FILOZOFSKA PITANJA I PODRUČJA ISTRAŽIVANJA.</u> - Šta je osnova svega – ἀρχή; šta jeste, zbog čega nešto jeste, a nije ništa; zbog čega je nešto to što jeste, a ne nešto drugo; šta je bit, bitak, biće? - Područja istraživanja se odnose na biće, ontološko područje, spoznajno područje, nauku, mišljenje, moral, politiku, vrijednosti, umjetnost i čovjeka. 1.5. <u>FILOZOFSKI PRAVCI, ŠKOLE I DISCIPLINE</u> - Filozofski pravci: idealizam (grč. eidos, lat. forma – oblik, ideja) i materijalizam (grč. hyle, lat. materia – ono što sve ostalo rađa, proizvodi, izrađuje, majka). - Filozofske discipline: - metafizika – ontologija – najstarija disciplina; Aristotel – osnivač – prva filozofija; predmet proučavanja – kategorija (maksimalni opseg i minimalni sadržaj); potiče od riječi meta fizika – iz fizike, iza onoga što je realno; to on – biće; - epistemologija – Šta je 	<p style="text-align: center;">Logika.</p> <p style="text-align: center;">Etika.</p> <p style="text-align: center;">Historija.</p> <p style="text-align: center;">Matematika.</p> <p style="text-align: center;">Geografija.</p> <p style="text-align: center;">Bosanski jezik i književnost.</p> <p style="text-align: center;">Likovna kultura.</p> <p style="text-align: center;">Muzička kultura.</p>
---	--	---

	<p><i>spoznaja; koji su izvori spoznaje?</i>; osnivač J. Locke; grč. gnosis – spoznaja; izvori spoznaje: senzualizam; empirizam, racionalizam;</p> <ul style="list-style-type: none"> - aksiologija – predmet istraživanja – vrijednost; aksios – vrijedan; - etika – filozofija morala – grč. ethos – običaj, narav, karakter; Ciceron preveo na lat. mos, moralis; Sokrat; - estetika – fil. umjetnosti; grč. αισθητική /τέχνη/ - umijeće zapažanja, osjećati; A. Baumgarten; - filozofska antropologija – predmet je čovjek - άνθρωπος - historija filozofije – proučava razvoj filozofije kroz historiju od antičke filozofije (od VII stoljeća pr.Kr. do 529. – Justinijan); srednjovjekovna filozofija (od 529. – XV st.); novovjekovna filozofija (XV – 1831.); savremena od 1831. do danas. 	
--	--	--

CJELINA II – ANTIČKA FILOZOFIJA. (okvirni broj nastavnih časova – 14)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija s drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - usvojiti osnove i bit filozofije antičkog razdoblja, kao i osnovu same filozofije, - spoznati filozofiju prirode i sam početak antičke misli, - raspoznati Miletsku i Elejsku školu, 	<p>2. ANTIČKA FILOZOFIJA.</p> <p>2.1. <u>KOSMOLOŠKO RAZDOBLJE ANTIČKE FILOZOFIJE.</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Postanak u miletskom polisima i prve škole. - Pojam kosmološkog razdoblja. - Naivni materijalizam; hилоzoizam. 	<p>Logika.</p> <p>Etika.</p> <p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Geografija.</p> <p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Logika.</p> <p>Etika.</p>

<ul style="list-style-type: none"> - usvojiti značenja termina dijalektika, apeiron, logos, aporiije, - zapamtiti arhe svakog od filozofa kosmološkog razdoblja i biti u stanju uspoređivati ih, - razdvajati značajno u nastavnom sadržaju, - formirati kritički stav, 	<p>2.1.1. Pitanja o prauzroku.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Miletska škola. - Tales – voda. - Anaksimandar – apeiron. - Anaksimenes – zrak. <p>2.1.2. Naučavanje o jednom jedinstvenom biću.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Elejska škola. - Ksenofan – panteizam – sve je <i>Jedno</i>. - Parmenid – biće je, nebiće nije. - Zenon – negativna dijalektika; aporiije (bezizlazne zamke u mišljenju), paradoksi. <p>2.1.3. Heraklit.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Poučavanje o logosu. - Dijalektika kao borba jedinstva i suprotnosti. - Arhe – vatra. <p>2.1.4. Ontološki pluralisti.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pitagora i pitagorejci – brojevi. - Empedoklo – četiri korijena stvari – vatra, voda, zemlja i zrak. - Demokritov atomizam i determinizam – jedinstvo bića i nebića – atomi i prazan prostor. - Anaksagora – homeomerija – sjemena stvari. <p>2.2. <u>ANTROPOLOŠKO RAZDOBLJE ANTIČKE FILOZOFIJE.</u></p> <p>2.2.1. Sofisti i antropološki relativizam.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sofist kao mudrac, učitelj. - Protagora – čovjek je mjera svih stvari. - Gorgija – nihilizam i 	<p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Fizika.</p> <p>Geografija.</p> <p>Biologija.</p> <p>Hemija.</p> <p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Likovna kultura.</p> <p>Muzička kultura.</p> <p>Logika.</p> <p>Etika.</p> <p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Fizika.</p> <p>Geografija.</p> <p>Biologija.</p> <p>Hemija.</p> <p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Likovna kultura.</p> <p>Muzička kultura.</p> <p>Logika.</p> <p>Etika.</p> <p>Historija.</p> <p>Matematika.</p>
---	---	--

<ul style="list-style-type: none"> - shvatiti kada je nastalo etičko razdoblje i zbog čega, - shvatiti zašto se pojavljuje globalna sumnja, - zapamtiti da u ovom razdoblju kombinacijom različitih kultura nestaje zanimanje za nauku zbog događaja u svijetu koji ih okružuju. 	<p>skepticizam; nebiće ne postoji, ako bi postojalo mi ga ne bismo mogli spoznati, ako bismo ga i spoznali ne bismo ga mogli objasniti drugima.</p> <p>2.2.2. Helenska filozofija.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sokrat – filozofija kao vještina življenja i umiranja. - Spoznaj samoga sebe. - Subjektivna dijalektika – ironija, majeutika i definiranje pojma. - Etika – daimonion – glas razuma. - Sokratovske škole – megarska, kirenska i cinička. - Platon – jedan od najznačajnijih pisaca u historiji. - Osnovna ideja – ideja Dobra – svrha svih svrha. - Odnosi među dva svijeta: sudjelovanja, nazočenje i podražaji. - Dijalektika – božiji dar, najviša filozofija, nauka nad naukama. - Idealna država – vrline: hrabrost, mudrost, umjerenost i pravednost. - Aristotel – klasifikacija znanja i nauke, klasifikacija filozofije – poetička, praktična, teorijska. - Osnivač metafizike. - Entelehia – energija. - Aristotelova fizika – druga filozofija. - Politička shvatanja – deduktivna logika – zoon politikon. - Mjera – zlatna sredina. - Aristotelova poetika. - Teleologija. <p>2.3. <u>ETIČKA UČENJA.</u></p> <p>2.3.1. Antički skepticizam.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Piron – suzdržavanje od 	<p>Fizika.</p> <p>Geografija.</p> <p>Biologija.</p> <p>Hemija.</p> <p>Bosanski jezik i književnost.</p>
---	---	---

	<p>izricanja tvrdnji koje dovodi do duševnog mira.</p> <p>2.3.2. Epikurejci.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Preuzimanje i oplemenjivanje Demokritovog atomizma. - Filozofija života. <p>2.3.3. Stoička filozofija.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zenon s Kipra. - Rana stoa. - Srednja stoa. - Rimska stoa. <p>2.3.4. Neoplatonizam.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Plotin – osnovna kateogorija – Jedno. 	
CJELINA III – SREDNJOVJEKOVNA FILOZOFIJA. (okvirni broj nastavnih časova – 8)		
Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija s drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - usvojiti što je prvobitno, vjera ili razum, - zapamtiti kada se pojavljuju svjetske religije, u kojem razdoblju historije i koji su historijski, društveni, politički i ekonomski 	<p>3. SREDNJOVJEKOVNA FILOZOFIJA.</p> <p>3.1. <u>FILOZOFIJA I KRŠĆANSTVO.</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Odnos vjere i razuma – autoritet i prirodni um. - Pojava kršćanstva. - Agapistička etika. 	<p>Logika.</p> <p>Etika.</p> <p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Fizika.</p> <p>Geografija.</p>

<p>uzroci preuzimanja religijske pažnje na svjetskoj historijskoj sceni,</p> <ul style="list-style-type: none"> - spoznati osnovne predstave religijskih sistema, - zapamtiti svete knjige objavljenih svjetskih religija, <p>- Zapamtiti na čemu se osniva religija, a na čemu filozofija, te kakav je odnos među njima</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zapamtiti razliku između gnostika i apologeta; predstavnike i bit njihova nauka <p>- Zapamtiti što su univerzalije</p> <ul style="list-style-type: none"> - Usvojiti osnovne pravce, njihove predstavnike i bit njihova podučavanja <p>- Spoznati pojam kasne skolastike</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zapamtiti kada nastaje i ko su predstavnici <p>- Usvojiti osnove islamske i židovske religije</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zapamtiti osnovne predstavnike i njihov značaj na povijesnoj sceni 	<ul style="list-style-type: none"> - Stari zavjet – savez surovog plemenskog boga sa Židovima i Novi zavjet – savez svih ljudi koji vjeruju. - Kršćansko zlatno pravilo. - Uporedbe Sokrata i Isusa. <p>3.2. <u>ODNOS RELIGIJE I FILOZOFIJE.</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Gnosticizam i apologeti. - Apologija – patristika (Tertulija, credo, quia absurdum). - Aurelije Augustin – vrhunac patristike; De civitate Dei; credo ut intelligam. <p>3.3. <u>PROBLEM UNIVERZALIJA.</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Najznačajniji problem srednjevjekovnih filozofa. - Univerzalije – opći pojmovi. - Realizam. - Nominalizam. - Konceptualizam. <p>3.4. <u>KASNA SKOLASTIKA.</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Djelatnost engleskih franjevaca R. Bacon (prirodno-eksperimentalna istraživanja); D. Scott (prvenstvo volje nad razumom); W. Occam (obnova nominalizma – <i>opće je tek znak nekog predmeta</i>). <p>3.5. <u>FILOZOFIJA I ISLAM.</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Odnos religije prema „istraživanjima“ i naučnim postupcima. - Ibn Sina i Ibn Rušd. 	<p>Biologija.</p> <p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Likovna kultura.</p> <p>Muzička kultura.</p> <p>Logika.</p> <p>Etika.</p> <p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Fizika.</p> <p>Geografija.</p> <p>Biologija.</p> <p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Likovna kultura.</p> <p>Muzička kultura.</p>
---	--	---

	<p>3.6. <u>JUDAIZAM</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Maimon Moses. - Osnove židovskog religijskog sistema. 	
CJELINA IV – NOVOVJEKOVNA FILOZOFIJA. (okvirni broj nastavnih časova – 16)		
Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija s drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - spoznati pojam renesanse i humanizma, - upoznati se s renesansnim umjetnicima i počecima nauke, - shvatiti problem traženja pouzdane metode istraživanja, - upoznati se s likom i djelom G. Bruna, N. Kopernika, G. Galilea, te drugih renesansnih mislioca, 	<p>4. MODERNA NOVOVJEKOVNA FILOZOFIJA.</p> <p>4.1. <u>FILOZOFIJA RENESANSE.</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Renesansa – preporod, drugo rođenje, obnova antičke kulture, povratak čovjeka njegovim izvornim mogućnostima – Italija, Firenca – XV stoljeće. - Čovjek u fokusu – mali bog. - Pojava modernih nauka, kritika filozofske tradicije i najva novih metoda i ciljeva podučavanja. - Potraga za pouzdanom metodom istraživanja – F. Bacon i Novi Organon. - Humanizam – filozofija čovjeka novoga doba – Pascal. - Giordano Bruno – panteizam – <i>priroda je ili bog sam ili božanska moć koja se pojavljuje u svim stvarima.</i> - Nikola Kopernik – heliocentrizam. - Galileo Galilei – <i>ipak se okreće!</i> <p>4.2. <u>RENEANSNI POLITIČKI MISLIOCI.</u></p>	<p>Logika.</p> <p>Etika.</p> <p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Fizika.</p> <p>Geografija.</p> <p>Biologija.</p> <p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Likovna kultura.</p> <p>Muzička kultura.</p> <p>Logika.</p> <p>Etika.</p> <p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Fizika.</p> <p>Geografija.</p> <p>Biologija.</p> <p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Likovna kultura.</p> <p>Muzička kultura.</p>
- shvatiti problematiku		

<p>politike u srednjem vijeku,</p> <ul style="list-style-type: none"> - shvatiti da cilj ne opravdava sredstva, - upoznati se s djelovanjem najznačajnijih renesansnih političkih mislilaca - biti sposoban uporediti političku sliku ovoga razdoblja sa sadašnjošću, - shvatiti situaciju iz koje se pojavila potreba za utopijom, <ul style="list-style-type: none"> - naučiti što je racionalizam, gdje se pojavio i na čemu je osnovan, - naučiti osnovne predstavnike, njihove filozofske nauke i značaj za nauku, <ul style="list-style-type: none"> - uočiti razliku između empirizma i racionalizma, - shvatiti Descartesov dualizam, te Spinozinu kritiku istoga, - uporediti Spinozinu etiku s etikama antičkog razdoblja, - shvatiti Leibnizovu dopunu Lockeove teze, <ul style="list-style-type: none"> - usvojiti pojam <i>teodiceje</i>, - zapamtiti osnovne relacije dobra i zla, - uočiti razlike u epistemološkom učenju od Platona do racionalizma, 	<ul style="list-style-type: none"> - Niccolo Machiavelli – Vladar – cilj opravdava sredstvo. - Thomas More – Utopija. - Tomaso Campanella – Grad sunca. <p>4.3. <u>RACIONALIZAM.</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Razum kao izvor spoznaje. - Rene Descartes. - <i>Cogito ergo sum.</i> - Racionalni skepticizam. - Problem supstancije – Descartesov dualizam. - <i>Res cogitans</i> i <i>res extensa.</i> - Deduktivna metoda – metodična sumnja, analiza, sinteza, verifikacija. - Baruch de Spinoza. - Ontološki monizam – <i>deus sive natura.</i> - <i>Causa sui</i>; atributi (protežnost i mišljenje); modusi – stanja ili oblici. - Gottfried Wilhelm Leibniz. - Monadologija – ontološki pluralizam. - Monade. - Princip identiteta, princip kontinuiteta i princip preodređenja. - Dopuna Lockeove teze – epistemološka postavka - ...osim razuma samog. - Teodiceja – akiologija – theodikeia – opravdanje boga; relacije dobra i zla: cjelina – dio; kontrast; relativna mjera; motiv 	<p>Logika.</p> <p>Etika.</p> <p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Fizika.</p> <p>Geografija.</p> <p>Biologija.</p> <p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Likovna kultura.</p> <p>Muzička kultura.</p> <p>Logika.</p> <p>Etika.</p> <p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Fizika.</p> <p>Geografija.</p> <p>Biologija.</p> <p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Likovna kultura.</p> <p>Muzička kultura.</p>
---	--	--

<ul style="list-style-type: none"> - usvojiti pojam empirizma, - zapamtiti osnovne predstavnike, njihove nauke i značaj u naukama, - shvatiti pojam i razlike između ideja senzacije i refleksije, - razumjeti misao o <i>praznoj ploči</i>, - upoređivati Lockeove i Humeove zamisli, - pronaći sličnosti i razlike empirističkih filozofija, - usvojiti značaj francuskog prosvjetiteljstva za filozofiju XVIII stoljeća, - spoznati učenje enciklopedista i osnovni cilj, 	<p>za usavršavanje.</p> <p>4.4. <u>EMPIRIZAM.</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Engleska – XVI stoljeće. - Francis Bacon – osnivač. - Instauratio Magna – nedovršeno; Novi Organon. - Osnovno načelo – porijeklo znanja i ideja je u čulnom svijetu. - Znanje je moć. - Induktivna metoda. - Thomas Hobbes. - Levijatan. - Prirodni zakon – društveni ugovor – apsolutistička vlast. - John Locke. - Ogledi o ljudskom razumu. - Nema ničeg u razumu što prije nije bilo u čulima. - Ideje senzacije; ideje refleksije. - <i>Tabula rasa.</i> - George Berkely. - Spoj znanja i vjerovanja. - Napuštanje filozofije i povratak teologiji. - David Hume. - Kritika metafizičkog dogmatizma. - Skepticizam – agnosticizam. - Impresije i ideje. - Impresije senzacije i impresije relacije. <p>4.5. <u>PROSVJETITELJSTVO I MATERIJALIZAM.</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - U Evropi je XVIII označeno kao francusko ili prosvjetiteljsko stoljeće/razdoblje. 	<p>Logika.</p> <p>Etika.</p> <p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Fizika.</p> <p>Geografija.</p> <p>Biologija.</p> <p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Likovna kultura.</p> <p>Muzička kultura.</p> <p>Logika.</p> <p>Etika.</p> <p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Fizika.</p> <p>Geografija.</p> <p>Biologija.</p> <p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Likovna kultura.</p> <p>Muzička kultura.</p> <p>Logika.</p> <p>Etika.</p>
--	---	--

<ul style="list-style-type: none"> - uočiti povezanost Descartesove i Lockeove filozofije i francuskog materijalizma, - shvatiti zašto francuski materijalizam kritizira teologiju i metafiziku, - objasniti dva osnovna problema njemačkog klasičnog idealizma, - shvatiti insistiranje na traženju odgovora na osnovno pitanje – <i>šta je čovjek</i>, - usvojiti Kantove forme apriori, - razlikovati apriori i aposteriori spoznaju, - spoznati Kantov transcendentni idealizam, - shvatiti osnove i značaj 	<ul style="list-style-type: none"> - Charles Montesquie – Duh zakona. - Francois M. A. Voltaire – Filozofski rječnik. - Denis Diderot – glavni ur. Enciklopedije. - Paul Holbach – Sistem prirode. - Claude A. Helvetius – O čovjeku. - Jean Jacques Rousseau – Društveni ugovor; roman Emil. - Tzv. filozofi enciklopedisti. - Osim filozofije i politike, pokret se manifestirao i u književnosti, likovnoj umjetnosti (rokoko) i drugim predjelima duhovne kulture. - Prosvjetiteljski zahtjev za samostalnom upotrebom razuma odnosi se na tumačenje cjelokupne stvarnosti. - Najznačajniji pravci ovog uticaja su odnos prema autoritetu vjere; odnos prema političkim problemima; odnos prema primjeni racionalnih i empirijskih metoda u nauci. - Francuski materijalizam kritizira teologiju i metafiziku, a razvija se pod uticajem Descartesove i Lockeove filozofije, te Newtonove fizike. <p style="text-align: center;">4.6. NJEMAČKI KLASIČNI IDEALIZAM.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Prelaz XVIII u XIX stoljeće. - Problem metode i problem odnosa subjekta i objekta. - Immanuel Kant. - Kritika čistog uma – šta mogu znati; apriori i aposteriori spoznaje; apriorne forme (čula – prostor i vrijeme; razum – 	<p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Fizika.</p> <p>Geografija.</p> <p>Biologija.</p> <p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Likovna kultura.</p> <p>Muzička kultura.</p>
---	---	---

<p>Kantove Etike i Estetike,</p> <ul style="list-style-type: none"> - usvojiti pojam kategoričkog imperativa, - shvatiti Fichteovo učenje o slobodi i određenju čovjeka, - objasniti Fichteov subjektivni idealizam, - razumjeti sistem objektivnog idealizma, - uporediti Schellingovu i Kantovu estetiku, - pokušati razumjeti sistem spekulativnog uma – Fenomenologija duha, Filozofija historije, Historija filozofije, Filozofija religije, Estetika, - shvatiti dijalektiku kao teoriju i metodu, - shvatiti određenje prakse, - shvatiti historiju čovjeka, pojam slobode i revolucije, - uočiti izvore i oblike otuđenja, 	<p>kategorije; um – ideje) transcendentalni idealizam; razlika razuma i uma.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kritika praktičnog uma – šta trebam činiti – etika; zasnovana na slobodi volje; kategorički imperativ – najviši moralni zakon – bezuslovna zapovijed svakom umnom i slobodnom biću. - Kritika radne moći – čemu se mogu nadati – estetika; prvi dio o estetičkoj problematici; drugi dio teologija u prirodi – koja završava u teologiji; predmet je pojam lijepog i uzvišenog. - Johann Gottlieb Fichte. - Subjektivni idealizam, gdje postoji subjekt Ja neovisan o objektu ne-Ja - Teza, antiteza, sinteza - Dijalektička metoda - Kritika Kantova kategoričkog imperativa – budi čovjek - Friedrich W. J. Schelling - Objektivni idealizam – špekulativna fizika – filozofija prirode. - Estetski idealizam – filozofija identiteta prirode i duha u Apsolutu. - Metafizički empirizam – pozitivna filozofija. - Priroda je vidljivi duh, a duh je nevidljiva priroda. - George W. F. Hegel. - Apsolutni idealizam – ontologika. - Logika – nauk o biću (kvalitet, kvantitet, mjera), biti (bit, pojava, stvarnost) i pojmu (subjektivni pojam, objekt i ideja). - Filozofija prirode – mehanika, fizika i organika. - Filozofija duha – subjektivni, 	
--	---	--

<ul style="list-style-type: none"> - uočiti uticaj marksizma na svijet u XIX i XX stoljeću. 	<p>objektivni i apsolutni.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Shematski prikaz filozofije duha. - – Fenomenologija duha. - Subjektivni duh – antropologija, fenomenologija, psihologija. - Objektivni duh – apsolutno pravo, moralitet (pojedinačan), običajnost (kolektivni moral). - Apsolutni duh – umjetnost, religija i filozofija. <p>4.7. <u>FILOZOFIJA MARKSIZMA.</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Formiranje marksizma. - Pojava nade u mogućnost ostvarenja komunističkog ideala. - Karl Marx. - Friedrich Engels. - Dijalektički materijalizam – sinteza materijalizma i dijalektike u tumačenju historije – historijski materijalizam. - Državni oblik vlasti radničke klase – diktatura proleterijata. - Društvena nadgradnja – sfera društva koja obuhvata političku i ideološku sferu (nauka, religija, moral, filozofija, umjetnost...). - Društvena osnova je ekonomska sfera od koje zavisi i razvoj društva. - Pojam kapitala – društveni odnosi koji omogućavaju da neka vrijednost donosi vlasniku višak vrijednosti. - Pojam naučnog socijalizma. - Revolucija. - Alijenacija. 	
CJELINA V – SAVREMENA FILOZOFIJA. (okvirni broj nastavnih časova – 17)		
Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija s drugim nastavnim predmetima
Učenik treba:	5. SAVREMENA FILOZOFIJA.	Logika. Etika.

<p>- objasniti pojmove pozitivizma i analitičke filozofije kroz filozofske postulate A. Comtea, B. Russella i K. Poppera,</p> <p>- razumjeti pojam iracionalizma,</p>	<p>5.1. <u>POZITIVIZAM I ANALITIČKA FILOZOFIJA.</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Pramac prema kojem je pouzdana – pozitivna spoznaja moguća. - Auguste Comte. - Klasifikacija cjelokupne spoznaje na tri nivoa: teološka spoznaja – fiktivna; metafizička spoznaja – apstraktna; znanstvena spoznaja – pozitivna. - Bertrand Russell. - Teorija određenih opisa. - Postao slavan u području logike otkrićem paradoksa. - Ludwig Wittgenstein. - Problem njegovog zanimanja – teorija istine – istina je slika činjenica. - Logički atomizam. - Tri vrste iskaza u jeziku: smislen – empirijski, iskazi lišeni smisla i doslovno besmisleni iskazi. - Bečki i Berlinski krug. - R. Carnap, M. Schlick, P. Frank, R. Von Mises, F. Waismann i dr. - Karl Popper. - Svi iskazi su provjerljivi. - Teorija vjerovatnoće. - Hipotetičko – deduktivna metoda i opovrgljivost. 	<p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Fizika.</p> <p>Geografija.</p> <p>Biologija.</p> <p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Logika.</p> <p>Etika.</p> <p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Fizika.</p> <p>Geografija.</p> <p>Biologija.</p> <p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Likovna kultura.</p> <p>Muzička kultura.</p> <p>Logika.</p> <p>Etika.</p> <p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Fizika.</p> <p>Geografija.</p> <p>Biologija.</p> <p>Bosanski jezik i</p>
---	--	--

<ul style="list-style-type: none"> - uočiti razlike realnog i irealnog, - naučiti vrste iracionalizama, - usvojiti što je volutarizam kroz Schopenhauerovo i Nietzscheovo učenje, - uporediti čovjeka i nadčovjeka, - objasniti volju za moć, - objasniti pojam dekadencije, - objasniti intuicionizam, 	<p>5.2. IRACIONALIZAM.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Suprotstavljanje racionalizmu. - Bit svijeta i čovjeka je nadrazumna, odnosno iracionalna. - Vrste iracionalizama: biološki, voluntaristički, emotivistički, egzistencijalistički, intuicionizam. <p>5.2.1. Volunterizam.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Arthur Schopenhauer. - Svijet kao volja i predodžba. - Pojave u prostoru i vremenu povezane su s uzročno – posljedičnim vezama koje su predmet naučne spoznaje kojoj je osnova u razumu. - Pesimizam. - Friedrich Nietzsche. - Osnove evropske kulture su metafizika i kršćanstvo. - Novi postulati vrijednosti koje su u kršćanskom moralu, modernoj politici i nauci dobile svoj najizrazitiji oblik. - Zastupljen pasivni i aktivni nihilizam – stav koji poriče sve vrijednosti. - Odbacivanje i razaranje vrijednosti izražena idejom o smrti boga. - Razvoj ideje volje za moć – istinsko stanje svijeta, vječno vraćanje istom. - Slabi i jaki tip čovjeka. - Dekadencija – slabljenje životne snage i propadanje europske kulture. - Imoralizam – ljudsko djelovanje treba izraziti volju i moć svukupne ljudske civilizacije. <p>5.2.2. Intuicionizam.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Henri Bergson. 	<p>književnost.</p> <p>Likovna kultura.</p> <p>Muzička kultura.</p> <p>Logika.</p> <p>Etika.</p> <p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Fizika</p> <p>Geografija.</p> <p>Biologija.</p> <p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Likovna kultura.</p> <p>Muzička kultura.</p> <p>Logika.</p> <p>Etika.</p> <p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Fizika.</p> <p>Geografija.</p> <p>Biologija.</p> <p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Likovna kultura.</p>
--	--	--

<ul style="list-style-type: none"> - objasniti pragmatizam, - usvojiti osnove učenje predstavnika pragmatične filozofije, - objasniti pojam indeterminizma, - usvojiti pojam fenomenologije, 	<ul style="list-style-type: none"> - Spoznaja putem intuicije i intelekta. - Instinkt – zaboravljena intuicija. <p>5.3. <u>PRAGMATIZAM.</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Praktična korist i djelovanje predstavljaju osnovni kriterij da su spoznajni iskazi smisleni i istiniti. - Charles S. Peierce. - Filozofija kao zdrav razum. - Pragmatička metoda. - Istina – saglasnost zajednice i istraživača. - William James. - Radikalni empirizam. - Verifikacija. - Eksperiment. - Besmislena vjerovanja. - Indeterminizam – tolerancija. - John Dewey. - Instrumentalizam. - Naturalistički humanizam. - Filozofija kao opća nauka o iskustvu. - Um kao prirodni organ iskustva. - Spoznaja – vrednovanje. <p>5.4. <u>FENOMENOLOGIJA.</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - φαινόμενον – pojava i λόγος – razum, um, govor – nauka o pojavama u svijesti. - Kritika dogmatizma i relativizma. 	<p>Muzička kultura.</p> <p>Logika.</p> <p>Etika.</p> <p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Fizika.</p> <p>Geografija.</p> <p>Biologija.</p> <p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Likovna kultura.</p> <p>Muzička kultura.</p> <p>Logika.</p> <p>Etika.</p> <p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Fizika .</p> <p>Geografija.</p> <p>Biologija.</p> <p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Likovna kultura.</p> <p>Muzička kultura.</p> <p>Informatika.</p>
--	--	--

<ul style="list-style-type: none"> - napraviti poveznicu i uočiti razlike u njihovim filozofijama, - objasniti hermeneutičku metodu, - shvatiti filozofiju Diltheya i Gadamera, - objasniti hermeneutički krug, - usvojiti pojam postmoderne i shvatati ga na svim nivoima, - upoznati se s osnovnim predstavnicima ovog pravca, 	<p>egzistencije: egzistencijalna analitika; egzistencijalna hermeneutika; egzistencijalna fenomenologija.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vrijeme kao smisao bića. - Jean Paul Sartre - Čovjek je biće koje egzistira. - Egzistencija prethodi esenciji. - Biće po sebi i biće za sebe. - Egzistencijalizam je humanizam. <p>5.6. <u>HERMENEUTIKA</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - ἐρμηνευτικὴ τέχνη – umijeće tumačenja – objasniti, izložiti, učiniti nešto razumljivim. - Wilhelm Dilthey. - Hermeneutika kao metoda duhovnih nauka. - Razumijevanje i tumačenje. - Odnos dijela i cjeline – hermeneutički krug. - Hans G. Gadamer - Govor; raz-govor; predrzumijevanje. <p>5.7. <u>POSTMODERNA.</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Jacques Derrida – dekonstrukcija. - Jean Baudrillard – nemoguće je odrediti što se sada događa jer postoji praznina; <i>simulacra</i> i simulacija; agonija moći. - Jean – Francois Lyotard – kraj velikih priča i jezičke igre. - Michel Foucault – ludilo je proizvod upitnih društvenih i 	
--	--	--

<ul style="list-style-type: none"> - primijenti filozofsku misao na trenutnu situaciju u svijetu (društvenu, ekonomsku...), - upoznati se s osnovama aktivnih filozofa današnjice. 	<p>etičkih obaveza; teorija moći; historija seksualnosti.</p>	
--	---	--

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA FILOZOFIJE

- profesor filozofije,
- profesor dvopredmetnog studija gdje je filozofija glavni ili ravnopravan predmet,
- diplomirani filozof.

Navedeni profili visoke stručne spreme (VII/1) moraju proizlaziti iz studijskog programa u trajanju od najmanje četiri godine.

Nastavu mogu izvoditi i drugi ekvivalentni profili gore navedenim profilima, stečeni pohađanjem studijskog programa „filozofije“ u istom ili dužem trajanju u bolonjskom visokoobrazovnom procesu, s diplomom i dodatkom diplome, iz kojih se može utvrditi osposobljenost za rad u nastavi, a izdaje se i prilaže uz diplomu visokoškolske ustanove radi detaljnijeg uvida u nivo, prirodu, sadržaj, sistem i pravila studiranja.

Napomena: Nastavnici čiji profili nisu nabrojani, koji su primljeni u radni odnos do primjene ovog Nastavnog plana i programa u srednjim školama Brčko distrikta BiH, mogu i dalje izvoditi nastavu.

NASTAVNI PROGRAM SOCIOLOGIJA ČETVRTI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2

Godišnji broj nastavnih časova: 60

CILJEVI PROGRAMA

Opći ciljevi i zadaci nastave Sociologije su da:

- doprinese razvoju kompletne ličnosti učenika (u obrazovnom i vaspitnom smislu);
- učenici nauče osnovne pojmove sociologije, upoznaju osnovne sadržaje socioloških teorija i metode nauke sociologije;
- shvate značaj i podjelu rada kao ekonomske kategorije, osnove nastanka i značaj razvoja čovjeka i društva i da uoče odnose prirode i čovjeka u tehnološkom društvu i savremene ekološke probleme;
- upoznaju strukturu i organizaciju društva, steknu predstavu o osnovama funkcioniranja društvenih sistema, shvate ulogu i osobine društvenih grupa i zajednica, društveno raslojavanje i principe populacione politike;
- shvate značaj kulture i civilizacije, te upoznaju vrste kulturnih značenja i perspektive razvoja savremenog društva;
- osposobi učenika za samoinicijativno i samostalno istraživanje.

Tema I: Predmet sociologije. (okvirno 10 nastavnih časova)

Operativni ciljevi/Ishodi učenja	Sadržaji programa/Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
---	----------------------------------	--

<p>- objasni teorijski pluralizam u sociologiji, - navede i objasni savremene sociološke teorije.</p>	<p>podataka (uporedni metod - tri nivoa) i metod multivarijantne analize. 1. 4.. Razvoj sociologije i socioloških teorija. Sociologiju razvijaju sredinom XIX stoljeća značajni mislioci, i to: Ogist Kont, Herbert Spenser, Karl Marks, Emil Dirkem i Maks Veber. Teorijski pluralizam u sociologiji: organsko, konfliktno, interakcijsko, pozitivizam, marksizam i istorizam. Sociološke teorije. Savremene sociološke teorije: funkcionalizam, strukturalizam, savremeni marksizam i kritički pristup u sociologiji u drugoj polovini XIX stoljeća.</p>	
--	---	--

Tema II: Priroda, čovjek i društvo. (okvirno 10 nastavnih časova)

Operativni ciljevi/Ishodi učenja	Sadržaji programa/Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>2. 1. Učenik treba da: - zna objasniti naučno tumačenje prirode, čovjeka i društva, - zna objasniti nenaučno tumačenje prirode, čovjeka i društva, - zna da navede primjere za naučno i nenaučno tumačenje prirode, čovjeka i društva.</p> <p>2. 2. Učenik treba da: - zna navesti i objasniti dva sociološka shvatanja rada, - objasni značenje rada kao profesije, - razumije sociološki pristup radu i njegova dva osnovna shvatanja, - objasni značaj i vrste podjele rada.</p> <p>2. 3. Učenik treba da: - navede činioce proizvodnje i objasni zašto oni čine ekonomsku bazu, - objasni karakter svojinskih odnosa u različitim društvenim sistemima.</p> <p>2. 4. Učenik treba da: - navede glavne momente društvene reprodukcije i objasni njihovu tijesnu povezanost, - navede osnovne oblike društvene reprodukcije.</p> <p>2. 5. Učenik treba da: - zna objasniti pojam robnog oblika proizvodnje, - navede svojstva robe, ulogu novca kao specifične robe i njegove funkcije.</p> <p>2. 6. Učenik treba da: - objasni povezanost čovjeka i društva sa prirodom i njegov odnos prema prirodi, - navede koji je to prirodni uticaj na sferu društva, - razumije uticaj geografskog prostora na društvo.</p>	<p>2. 1. Naučno i nenaučno tumačenje, prirode, čovjeka i društva. Naučno tumačenje - utemeljena saznanja na činjenicama, pouzdanim izvorima i podložno provjeri. Nenaučno tumačenje - izvore i činioce zasniva na pretpostavci i vjerovanju, ne podliježe provjeri u praksi.</p> <p>2. 2. Rad i podjela rada kao osnova razvoja čovjeka i društva. Rad i društveno djelovanje - potrebno je razlikovati pojam rada od pojma društvenog djelovanja, društveno djelovanje je širi pojam od pojma rada. Sociološki pristup radu objedinjuje dva osnovna shvatanja rada: 1. antropološko shvatanje rada i 2. ekonomsko shvatanje rada. Podjela rada- osnova strukture i razvoja društva. Značaj podjele rada u društvu prvi je uočio Platon – <i>svako obavlja posao za koji je najbliži</i>. Vrste podjele rada - historijska podjela, posebna i pojedinačna podjela, tehnička podjela, automatizacija i politički aspekt podjele rada.</p> <p>2. 3. Društvena proizvodnja. Činioci proizvodnje – čovjek, sredstva za rad i predmet rada. Proizvodne snage i proizvodni odnosi (marksisti predstavili kao „ekonomsku bazu“). Svojinski odnosi - socijalistički, kapitalistički, menadžer, lider.</p> <p>2. 4. Oblici i zakonitosti društvene reprodukcije, glavni momenti društvene reprodukcije: proizvodnja, raspodjela, razmjena i potrošnja. Dva osnovna oblika društvene reprodukcije: naturalni i</p>	<p>2. 1. Biologija.</p> <p>2. 3. Ekonomija.</p>

	<p>robni.</p> <p>2. 5. Robni oblik društvene proizvodnje.</p> <p>Roba-svojstva robe (upotrebna vrijednost i vrijednost).</p> <p>Novac – specifična roba.</p> <p>Funkcije novca: mjera vrijednosti, prometno sredstvo, platežno sredstvo, blago i svjetski novac.</p> <p>2. 6. Proizvodnja i društvena sredina.</p> <p>Priroda je najširi okvir svakog društva - čovjekov odnos prema prirodi povezan je sa njegovim odnosom prema društvu i prema drugom čovjeku.</p> <p>Najneposredniji je prirodni uticaj na sfere društva koje su prirodi najbliže (materijalna proizvodnja, stanovanje, ishrana, oblačenje, saobraćaj).</p> <p>Geografski položaj prostora uvijek utiče na društvo.</p> <p>Prirodni činioci, po pravilu, djeluju posredno na društvo (reljef, klima, sastav tla).</p> <p><i>Sociologija Balkana</i> Jovan Cvijić.</p>	<p>2. 4. Biologija.</p> <p>2. 6. Biologija, Geografija.</p>
--	---	---

Tema III: Struktura i organizacija društva. (okvirno 18 nastavnih časova)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>3. 1. Učenik treba da: - objasni pojam društvene strukture, navede dimenzije i elemente globalne društvene strukture, objasni povezanost između dimenzije i elemenata društvene strukture.</p> <p>3. 2. Učenik treba da: - može objasniti pojam i obilježja društvenih grupa, zna klasifikaciju i može da nabroji vrste društvenih grupa.</p> <p>3. 3. Učenik treba da: - objasni pojam društvene zajednice, - navede razliku između braka i porodice, - navede društvenu funkciju i tipove porodica, - nabroji tipove porodice.</p> <p>3. 4. Učenik treba da: - nabroji i objasni karakteristike društvenih grupa koje su nastale na osnovama profesije, teritorijalne pripadnosti i religijske opredijeljenosti pripadnosti.</p> <p>3. 5. Učenik treba da: - objasni pojam etničke grupe, navede etničke grupe i njihove karakteristike.</p> <p>3. 6. Učenik treba da: - objasni pojam raslojavanja, može dovesti u vezu proces raslojavanja s društveno stvorenim nejednakostima.</p> <p>3. 7. Učenik treba da: - objasni pojam društvenih institucija i dovede ih u vezu sa društvenim poretom, - objasni pojam političke stranke, - navede funkcije političke stranke, - objasni pojam društvenog pokreta, nabroji vrste društvenih pokreta.</p> <p>3. 8. Učenik treba da: - objasni pojam i nastanak</p>	<p>3.1. Pojam i elementi društvene strukture. Društvena strukturapojam. Društvene strukture. Dimenzije i elementi globalne društvene strukture: funkcionalna diferencijacija, društvena uloga, klasna stratifikacija, društveni položaj, društveni prostor i društveno vrijeme.</p> <p>3. 2. Društvene grupe i vrste grupa. Pojam, vrste i glavna obilježja društvenih grupa. Klasifikacija vrsta društvenih grupa (srodničke, funkcionalne, statusne, prostorne i kulturno-historijske).</p> <p>3. 3. Brak i porodica. Društvene zajednice porodica (primarna zajednica, nastaje zasnivanjem braka). Biološka osnova porodice. Društvena funkcija porodice. Tipovi porodice (tradicionalna, savremena porodica).</p> <p>3. 4. Profesionalne, teritorijalne, religijske i druge društvene grupe. Profesionalne grupe, teritorijalne grupe, religijske grupe. Druge društvene grupe (male grupe, socijalni agregati).</p> <p>3. 5. Globalne društvene grupe -narod i nacija. Pojam etničkih grupa. Vrste etničkih grupa (horda, rod, pleme, narod i nacija).</p> <p>3. 6. Društveno raslojavanje (klase i slojevi). Pojam društvenog raslojavanja. Klase. Slojevi.</p> <p>3. 7. Društvene institucije i organizacije - temelji društvenog poretka. Društvene ustanove - obrasci društvenog djelovanja. Političke stranke (pojam političke stranke, nastanak političkih stranaka, funkcije političkih stranaka,</p>	<p>3. 2. Biologija.</p> <p>3. 3. Biologija, Historija.</p> <p>3. 5. Historija.</p> <p>3. 6. Historija.</p> <p>3. 7. Historija, Demokratija i ljudska prava.</p> <p>3. 9. Filozofija.</p>

<p>države, navede karakteristike države nabroji državne organe pomoću kojih obavlja svoju funkciju, nabroji oblike državnih organizacija koje su se razvile kroz historiju razvoja države, navede značaj prava i politike za legitimizaciju vladavine u državi.</p> <p>3. 9. Učenik treba da zna zašto društvena svijest pripada društvenoj nadgradnji.</p>	<p>organizaciona struktura, vrste političkih stranaka, stranački sistemi).</p> <p>Društveni pokreti (pojam društvenog pokreta, nastanak i faze razvoja, vrste društvenih pokreta, novi društveni pokreti);</p> <p>3. 8. Država, pravo i politika.</p> <p>Država (pojam i nastanak države, oblici državne organizacije).</p> <p>Pravo. Politika.</p> <p>3. 9. Društvena svijest i njeni oblici (struktura globalnog društva se može podijeliti na tri dijela: ekonomsku strukturu, pravno-političku nadgradnju i oblik društvene svijesti).</p>	
---	--	--

Tema IV: Kultura i društvo. (okvirno 17 nastavnih časova)

Operativni ciljevi/Ishodi učenja	Sadržaji programa/Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>4. 1. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasni pojam kulture, - objasni pojam civilizacije, - navede skup karakterističnih ponašanja i rezultata ponašanja koja predstavljaju kulturu, - definira suštinu čovjeka prema filozofskom, sociološkom i antropološkom učenju, objasni pojam simbola kao ljudske zamisli, - navede karakteristike simboličkog ponašanja svojstvenog za čovjeka i nesimboličkog ponašanja kod životinja, definira pojam organizirane kulturne cjeline, nabroji elemente organizirane cjeline nacionalne kulture, razumije pojam kulture u širem i užem smislu. <p>4. 2. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uoči značaj jezika za razvoj ljudske civilizacije, - navede razliku između govora i jezika, uoči i razumije zajedničku podlogu znaka i simbola. <p>4. 3. Učenik treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasni pojam i nastanak religije, nabroji vrste religija i njihove karakteristike, - navede ulogu religije u razvoju 	<p>4. Kultura i društvo.</p> <p>4. 1. Kultura i civilizacija . Čovjek - stvaralac kulture - (pojam kulture, povezanost čovjeka sa prirodom). Simbolički karakter kulture- (određenje čovjeka u filozofiji, sociologiji i antropologiji, nema saglasnosti o tome šta čini suštinu čovjeka). Pojam simbola - (simbol je ljudska zamisao, projekcija da u čulnim stvarima vidimo još i nešto drugo). Kulturna cjelina, tipovi i elementi kulture (pojam kulturne cjeline i međusobni dodiri kultura).</p> <p>4. 2. Jezik kao sredstvo komunikacije (govor i jezik, znak i simbol, odnos između znaka i simbola). Standardni jezik, dijalekti i žargonski jezik - principi na kojima se gradi žargonski jezik.</p> <p>4. 3. Magija, mitologija i religija. Pojam religije (nastanak religije, vrste religija, uloga religije i instrumentalizacija religije). Religija i magija. Sličnosti i</p>	<p>Filozofija, Bosanski jezik i književnost, strani jezici.</p> <p>4. 2. Bosanski jezik i književnost, strani jezici.</p> <p>4. 3. Filozofija, Historija, Etika.</p> <p>4. 5. Filozofija, Logika.</p>

<p>društva i društvenih odnosa, razlikuje pojam religije od pojma sekte, - definira pojam magije, nabroji razlike između religije i magije, definira pojam mita, - nabroji uzroke nastanka mita i objasni njegove funkcije, može izvršiti klasifikaciju mitova. 4. 4. Učenik treba da: - objasni pojam običaja i pojam morala, - navede razliku između moralne radnje i običajnog postupanja, - nabroji vrste morala i njegove strukturalne elemente. 4. 5. Učenik treba da: može objasniti pojmove - „predfilozofskog mišljenja" i „filozofskog saznanja", „nauke" i „naučnog saznanja", definira pojam filozofije i dovede u neposrednu vezu sa naukom i naučnim otkrićem istine. 4. 6. Učenik treba da: definira pojam nauke i objasni uzrok njenog nastanka, nabroji elemente po kojima se ona razlikuje od drugih oblika spoznaje. 4. 7. Učenik treba da: definira pojam umjetnosti, navede obilježje umjetnosti koje interesuje sociologiju, nabroji tri segmenta značajna za sociologiju pri analizi umjetničkog djela. 4. 8. Učenik treba da: nabroji funkcije umjetnosti koje proističu iz složenosti umjetničkog djela. 4. 9. Učenik treba da: nabroji tri nivoa kulture i njihove karakteristike, navede i objasni, za sociologe prihvatljive, dvije vrste kulture, definira pojam masovne kulture i dovede je u vezu sa postojanjem masovnih potrošača. 4. 10. Učenik treba da: uoči razliku između umjetnosti s jedne i kiča i šunda s druge</p>	<p>razlike (opće određenje magije i religije, kako odrediti razlike između magije i religije, obred ritual i kult). Mit - pojam mita (uzroci nastanka i funkcije mita, klasifikacija mitova i politički mit). 4. 4. Običaj (običaji i navike, vrste običaja).Moral (pojam morala, strukturalni elementi morala, vrste morala i kriza morala). 4. 5. Filozofija i nauka. Filozofija. Predfilozofsko mišljenje, filozofsko saznanje- (gnoseologija, metafizika, ontologija, etika, logika i antropologija). Predfilozofska koncepcija spoznaje (zdravorazumska i religijska). 4. 6. Nauka. Uže i šire značenje (bitne funkcije nauke, uzrok nastanka nauke, obilježja po kojima se nauka razlikuje od drugih oblika spoznaje). 4.7. Umjetnost, pojam umjetnosti - obilježje umjetnosti i svih društvenih pojava koje su s njom povezane (umjetnost kao individualna i društvena tvorevina, umjetnik i umjetnički čin, umjetničko djelo i publika koju umjetničko djelo interesira). 4. 8. Funkcije umjetnosti. Saznajna, komunikativna, vaspitna, estetska, humanistička i revolucionarna funkcija. 4. 9. Masovna kultura i podkultura. Tri nivoa kulture - visoki, srednji i niski. Sociolozi najčešće govore o postojanju dvije vrste kulture: elitnoj i masovnoj kulturi. Masovna kultura, karakteristike, postojanje masovnih potrošača. Komercijalizacija kulturnih sadržaja i reproduktivni karakter.</p>	<p>4. 7. Umjetnost, Filozofija.</p>
--	---	-------------------------------------

<p>strane, navede bitne karakteristike kiča.</p> <p>4. 11. Učenik treba da: objasni način i uslove nastajanja podkulture, navede neke od podkulturnih podgrupa, navede šta se podrazumijeva pod pojmom „kontrakulture“, objasni na koji način je nastala „kontrakultura“, navede koje institucije kritikuje i zbog čega.</p> <p>4. 12. Učenik treba da: razumije na koji način teoretičari određuju čovjeka kao „društveno“ odnosno „kulturno“ biće ili „biće svoje kulture“, nabroji četiri faze kroz koje se odvija dinamičan odnos između:</p> <p>a) ličnosti i b) kulture i društva,</p> <p>objasni proces socijalizacije (jezik, znanja, običaji, navike) zna objasniti pojam konformizma i konformiste.</p>	<p>4. 10. Kič i šund. Bitne odlike kiča (tvorevina koja podsjeća na umjetnost, želi da se dopadne, postoji samo zato što postoji kič čovjek).</p> <p>4. 11. Podkultura i kontrakultura, oblici podkulture (podkultura srednje klase, tradicionalne radničke klase, rok muzičara, likovnih umjetnika i slično). Kontrakultura (otpor i protest prema roditeljskoj i dominantnoj vladajućoj kulturi) - nastala je kao ideja i pokret kritike industrijskog potrošačkog društva; kritikuje školu i školski sistem, porodicu i sve što je pozitivno).</p> <p>4. 12. Kultura i ličnost. Pojam tradicije i socijalizacije. Hominacija, elementarna socijalizacija, inkulturacija i kreacija. Proces socijalizacije ličnosti. Konformizam, stvaralaštvo i kulturna dinamika.</p>	
---	---	--

Tema V: Promjene i razvoj društva. (okvirno 5 nastavnih časova)

Operativni ciljevi/Ishodi učenja	Sadržaji programa/Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
<p>5. 1. Učenik treba da: objasni zašto je društvena promjena razlika između dva stanja društvene strukture, može izvršiti klasifikaciju promjena po vrstama, nabroji i objasni sociološke teorije društvenih promjena.</p> <p>5. 2. Učenik treba da: nabroji vrste društvene pokretljivosti unutar strukture, objasni vrste društvene pokretljivosti.</p>	<p>5. Promjene i razvoj društva.</p> <p>5. 1. Promjene su stalne, a razvoj i napredak nisu. Klasifikacija promjena po vrstama: kvantitativno (rast i opadanje), kvalitativno (razvoj i opadanje) i vrijednosno (napredovanje i nazadovanje).</p> <p>5. 2. Društvena pokretljivost. Pokretljivost unutar strukture horizontalna, vertikalna i prostorna.</p>	<p>5. 1. Filozofija (dijalektika).</p> <p>5. 6. Informatika, Bosanski jezik i književnost, strani jezici.</p>
<p>5. 3. Učenik treba da: nabroji oblike strukturne pokretljivosti, objasni zbog čega profesionalna pokretljivost spada u red najmasovnijih kretanja društva, nabroji globalne strukturno-razvojne procese, navede i druge oblike društvene pokretljivosti.</p> <p>5. 4. Učenik treba da: objasni pojam društvenog razvoja, navede dva najčešće pominjana faktora društvenog razvoja, definiše pojam društvenog razvoja, nabroji i objasni kriterije društvenog razvoja.</p> <p>5. 5. Učenik treba da: objasni pojam globalizacije, objasni zašto je globalizacija „novi ideološki mit“.</p> <p>5. 6. Učenik treba da: objasni značaj znanja i informacija, kao pokretača društvenog razvoja u postindustrijskom društvu, razumije stratešku važnost informacija za razvoj društva, objasni neograničene mogućnosti razvoja kvaliteta ljudske komunikacije.</p>	<p>5. 3. Strukturna pokretljivost. Različiti oblici strukturne pokretljivosti, i to: profesionalna pokretljivost izazvana urbanizacijom, industrijalizacijom i slično. Može se posmatrati i kao: društvena, pojedinačna, unutargrupna, međugrupna, unutargeneracijska, sklapanjem braka, bavljenjem politikom.</p> <p>5. 4. Društveni razvoj i njegovi činioci. Pojam društvenog razvoja. Činioci društvenog razvoja (najčešće se pominju naučnotehnički pronalasci i proizvodne inovacije). Kriteriji razvoja: ekonomski, politički i kulturni.</p> <p>5. 5. Izazovi globalizacije. Globalizacija je moderan (savremeni) razvojni proces. Globalizacija je „novi ideološki mit“.</p> <p>5. 6. Budućnost pripada informatici koja globalizuje svijet - informatička revolucija. Treba prenositi informacije a ne ljude. Tehničke mogućnosti i kvalitet ljudske komunikacije.</p>	

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA SOCIOLOGIJE

- profesor sociologije,
- profesor dvopredmetnog studija gdje je sociologija glavni ili ravnopravan predmet,
- diplomirani sociolog.

Navedeni profili visoke stručne spreme (VII/1) moraju proizlaziti iz studijskog programa u trajanju od najmanje četiri godine.

Nastavu mogu izvoditi i drugi ekvivalentni profili gore navedenim profilima, stečeni pohađanjem studijskog programa „sociologije“ u istom ili dužem trajanju u bolonjskom visokoobrazovnom procesu, s diplomom i dodatkom diplome, iz kojih se može utvrditi osposobljenost za rad u nastavi, a izdaje se i prilaže uz diplomu visokoškolske ustanove radi detaljnijeg uvida u nivo, prirodu, sadržaj, sistem i pravila studiranja.

Napomena: Nastavnici čiji profili nisu nabrojani, koji su primljeni u radni odnos do primjene ovog Nastavnog plana i programa u srednjim školama Brčko distrikta BiH, mogu i dalje izvoditi nastavu.

NASTAVNI PROGRAM SPORTSKA KULTURA ČETVRTI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 2

Godišnji broj nastavnih časova: 60

PREGLED TEMATSKIH CJELINA I OKVIRNI BROJ NASTAVNIH ČASOVA

Atletika.	10 nastavnih časova
Izborni program.	32 nastavna časa
Vježbe na spravama i tlu, plesovi.	10 nastavnih časova
Procjena fizičkog rasta i vaspitanje motoričkih sposobnosti.	8 nastavnih časova

Napomena: Zavisno od uslova rada dozvoljava se nastavniku da preraspodijeli fond časova u okviru sportskih igara.

Operativni ciljevi / ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija sa drugim nastavnim predmetima
Jačanje i očuvanje zdravlja, fizičke kondicije i mentalnog zdravlja.	1. ATLETIKA.	• Biologija: urođene i stečene sposobnosti, funkcije sistema

Učenik će moći da:

- se **prilagodi** raznim opterećenjima, taktika, timskog i pojedinačnog rada,
- **ovlada** tehnikom, taktikom trčanja,
- **provjerava i samoevidentira** stanje funkcija i rada organa, srca – pulsa,
- **jača opću snaga**, tehnika bacanja kugle, kamena...,
- **shvati** prirodu skoka, načina savladavanja prepreka,
- **ovlada**: tehnikom, zaletom, odrazom, letom, doskokom,
- **usavršava** motoričke sposobnosti,

- Niski i visoki start (na komandu).
- Tehnika trčanja do 100 i istrajnog trčanja (1000 i 800m).
- Taktika: tehnika istrčavanja, ritam trčanja dionica, finiš.
- Bacanje kugle (O'Brajan) ili bočnom tehnikom (iz mjesta).
- Skok udalj (zgrčno, uvinuće).
- Skok uvis (tehnika: opkoračna, leđna, makazice).
- Usavršavanje tehnike i usavršavanje motornih sposobnosti kao i poboljšanje rezultata.
- Troboj: (trčanje 100,

organa i organa.

- **Korištenje kompjutera** ili inormatičke tehnologije i Dnevnika rada - Karton fizičkog razvitka učenika.
- **Zakoni fizike i biomehanike.**
- Pravolinijska i krivolinijska kretanja, let i pad tijela.
- **Psihologija i motivacija** postignuća općih, sportskih **komunikacija i vještina ophođenja.**
- **Filozofija, stil života i vaspitna filozofija.** Pokazati praktično tehniku, omogućiti prije svega saradnju pa i (samo)nadmetanja kao

<ul style="list-style-type: none"> • primijeni u svakodnevnom životu i poboljša kondiciju - izdržljivost u trčanju (vaspitanje volje) različitim tempom do 12 minuta, • učestvuje u odjeljenjskom, školskom i javno nastupa, • zna i koristi pristup zdravijem stilu života. 	<p>50m, skok udalj (uvis), bacanje kugle).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mogućnosti: kros trčanje, u prirodi, vježbe reakcije, iz raznih položaja, štafete, trkačke vježbe, s otporom, poskoci. • Ciklična kretanja različitim tempom do 12 minuta. 	<p>svojevrsnog načina motivacije.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vrste motivacije i motiva. • U školi i javni nastup (dan sporta i škole).
<p>Usavršavanje motoričkih sposobnosti, usklađenih kretanja, umijeća i navika, pozitivne socijalne interakcije, saradnje i (ne)verbalne komunikacije.</p> <p>Učenik će moći da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • primijeni osnovne <i>TE-TA</i> zamisli i kombinacije, • se nadmeće u timskoj igri sa više saradnje, • samovrednuje se testovima za procjenu usvojenosti tehnike, • u saradnji sa ostalim đacima usavršava fizičke sposobnosti, • različito izražavanje svoga igračkog i kulturološkog bića. 	<p>2. IZBORNI PROGRAM.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Izborni sport (obučavanje i usavršavanje različitih kretnih kombinacija). • Rad na tehničko-taktičkim zamislima, igre uloga učenika. • Razvoj opće i specifične fizičke pripreme primjenom osnova tehnike izabranog sporta. 	<ul style="list-style-type: none"> • Psihološke osnove grupnog rada s motivacijom grupnog rada zasnovana na filozofiji "pokretom čovjeka ka čovjeku", a ne "pokretom čovjeka protiv čovjeka". • TEST - provjera usvojenosti osnovnih tehnika sporta. • Koristi, dostupnu opremu, literaturu, video zapis. • Razvijati osjećaj ljubavi prema izabranom sportu i animirati učenike za razne uloge, načine rada i igre u školi i van škole u slobodno vrijeme. • Organizirati nadmetanje grupa i ekipa turnirom, liderstvo.

<p>Osposobljavanje za samostalno vježbanje, razvijanje ritma i ljepote pokreta u prostoru i vremenu, vaspitanje volje.</p> <p>Učenik će moći da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • sastavi i izvede vježbu ili sastav od pet elemenata samostalno; • usavrši tehniku izvođenja vježbe, ljepota izvedbe • ovlada i usvoji više povezanih elemenata; • vježbe na spravama izvodi uz pojačanu pažnju, samodisciplinu, asistiranje, čuvanje i odgovornost. • odigra narodno kolo i savremeni ples u paru; • izvede vježbu s rekvizitom (spravom) • opiše i izvodi tehniku i vježbe disanja tokom vježbanja, pazi na stavove, poze, polazni, završni položaj, • samostalno asistira ili paru, u trojkama, • pokazuje sposobnost za posmatranje, doživljavanje i stvaranje estetskih vrijednosti. 	<p>3. VJEŽBE NA SPRAVAMA I TLU, PLESOVI. Povezivanje naučenih elemenata:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tlo: kolut naprijed, nazad, varijante: pruženim nogama, raznožno do pretklona, leteći kolut. • Premet stranice ("zvijezda"). • Stav o šakama do koluta naprijed (premet, sklopka, salto...). • Od prethodno naučenih elemenata sastaviti po vlastitom nahođenju gimnastičku vježbu – na tlu od najmanje pet elemenata, ako je moguće uz muzičku pratnju. • Preskok: zgrčka, raznoška, odbočka, sklonka Ž-110 M-120cm (akcent na zanoženju). • Greda, mala: naskok, hodanje, okreti, ravnotežni položaji, poskok, saskok (može po liniji). • Sastav povezanih elementa na svim spravama (gimnastički poligoni na vrijeme). • Gimnastička vježba, na gredi od najmanje pet elemenata. • Narodna kola iz kraja u kome se živi; 	<ul style="list-style-type: none"> • Fizika, kinetika, oblici kretanja, mehanika kretanja, zakoni akcije i reakcije, sudar, amortizacija udara tijela, rotacije kretanje tijela u različitim ravnima i estetika pokreta. • Oblici i vrste ravnoteže ljudskog tijela, funkcija čula i vestibularnog aparata. • Estetika pokreta, oblikovanje kretanja, stil, kombinatorika. • Humanizacija odnosa među polovima. • Značaj tradicije i folklor na našim prostorima, a i šire. • Koristiti: muziku, slike, video i <i>CD player</i>, zapise, igre zabavnog karaktera. • Zainteresiranim omogućiti prema uslovima dodatne časove uz muziku: aerobika, vježbe oblikovanja, plesa i sl. ako postoji: učenik koji zna, ogledalo, muzika, povoljni uslovi
--	--	---

	<p>(Kaljinka ili Sirtaki i sl. uz ogledalo).</p> <p>Društveni ples: valcer, polka, tango, "hip-hop", ulični ples, šota, "bi-bap" (disko ples), breakdance.</p>	
<p>Upoznavanje sopstvenih fizičkih, funkcionalnih i psihičkih osobina, vrlina, upoznavanje crta ličnosti, svog zdravlja i zdravlja drugih.</p> <p>Učenik će moći da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mjeri visinu i masu tijela; • procijeni i ojača pojedine motoričke sposobnosti; • kontinuirano vodi lični karton fizičkog rasta i razvoja i usavršavanja motoričkih sposobnosti; • upozna svoje slabosti u razvoju i sposobnostima i radi na svom poboljšanju; • upozna crte ličnosti (una-pređuje moralnovoljni nivo i crte svoje ličnosti); • pravilno drži tijelo, • uskladi pokrete dijelova tijela: koordinacija tijela i pokreta: "oko-ruka", "oko-noga", percipira radnje; • upozna metodologiju procjene svog 	<p>4. PROCJENA FIZIČKOG RASTA I RAZVOJA, USAVRŠAVANJE MOTORIČKIH SPOSOBNOSTI.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Test: držanja tijela. • Mjerenje visine i mase tijela. • Eksplozivna snaga nogu (skok udalj iz mjesta). • Opća snaga, bacanje medicinke. • Trčanje: (Ž) 800 (500) i (M) 1000 (800)m. • Startna i osnovna brzina (brzina trčanja od 30-60m). • Snaga ruku i ramenog pojasa (izdržaj u zgibu do 120s) i mješoviti zgib. • Gipkost (duboki pretklon). • Opća koordinacija odbijanje lopte od zid. • "Sam svoj trener" ili vođenje sopstvenog kartona ili dnevnika fizičkih aktivnosti i individualnih vježbi. 	<p>Primjena jednog od metoda procjene pravilnog držanja tijela u toku procjene ovih sposobnosti.</p> <p>Obrada podataka kompjuterom dobijenih iz kartona fizičkog razvitka (Dnevnik rada).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Biologija, razvoj organa i sistema organa, anatomija, sastav ljudskog tijela. • Kultura: ishrane, odjevanja, stanovanja i zdravlja, osnovne hranljive materije, minerali, vitamini, čeličenje. • Informatika i Matematika mjere prosječne vrijednosti, odstupanja, grafički prikazi • Psihologija, testiranja tipovi osoba, ličnosti po: tjelesnoj građi, tečnosti i crtama. • Hemija, biohemija - metabolizam i katabolizam. • Posebno upražnjavati vježbe disanja, prohodnost nosnica i tokom vježbanja paziti na stavove, poze, polazne i završne položaje. Testiranje se izvodi na

psihosomatskog statusa i upisivanja rezultata kao i potrebe stalnog vođenja dnevnika fizičkih sposobnosti i sl.; <ul style="list-style-type: none"> • ima predstavu i koristi, tj. upražnjava sopstveni program vježbanja; • upoređuje, samovrednuje. 		kraju na kraju školske godine. <ul style="list-style-type: none"> • Paralelno izvoditi program testiranja i npr. odbojke, da se ne čeka na prozivanje. • Kontrolna provjera i vrednovanje rezultata.
---	--	--

Minimalni obrazovni zahtjevi:

Atletika: trčanje na 1000, (800) 100 (50)m za učenike i 800 (500), 100 (50)m za učenice; skok udalj (uvis) i bacanje kugle – na rezultat.

Vježbe na spravama i tlu: učenici: nastavni sadržaji programa vježbi na tlu, preskok, jedna sprava u uporu ili jedna sprava u visu; učenice: nastavni sadržaji programa vježbi na tlu, preskok i greda, vratilo i **plesovi** (narodni i moderni).

Izborni program: sportska igra.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA SPORTSKE KULTURE

- profesor/diplomirani profesor tjelesne i zdravstvene kulture/odgoja/sporta,
- profesor dvopredmetnog studija gdje je tjelesna i zdravstvena kultura/odgoj/sport glavni ili ravnopravan predmet.

Navedeni profili visoke stručne spreme (VII/1) moraju proizlaziti iz studijskog programa u trajanju od najmanje četiri godine.

Nastavu mogu izvoditi i drugi ekvivalentni profili gore navedenim profilima, stečeni pohađanjem studijskog programa „tjelesne i zdravstvene kulture/odgoja/sporta“ u istom ili dužem trajanju u bolonjskom visokoobrazovnom procesu, sa diplomom i dodatkom diplome, iz kojih se može utvrditi osposobljenost za rad u nastavi, a izdaje se i prilaže uz diplomu visokoškolske ustanove radi detaljnijeg uvida u nivo, prirodu, sadržaj, sistem i pravila studiranja.

Napomena: Nastavnici čiji profili nisu nabrojani, koji su primljeni u radni odnos do primjene ovog Nastavnog plana i programa u srednjim školama Brčko distrikta BiH, mogu i dalje izvoditi nastavu.

NASTAVNI PROGRAM

ISLAMSKA VJERONAUKA

ČETVRTI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 1
Godišnji broj nastavnih časova: 30

CILJ NASTAVNOG PREDMETA

Upotpunjenje prosuđivanja u duhu islama, s ciljem dosezanja smisla vlastitog života i života u zajednici, osposobljavanja za aktivno djelovanje u svim segmentima života, te povezivanja sa veličinom Božije poruke.

ZADACI NASTAVNOG PREDMETA

1. Osvijetliti tok postojanja islama na našem prostoru, uz razumijevanje njegovog uticaja na kulturu Bošnjaka.
2. Razviti pozitivan odnos prema Islamskoj zajednici Bosne i Hercegovine, te afirmirati aktivno djelovanje u okviru iste.
3. Afirmirati kompatibilnost vjere i nauke uz razvijanje svijesti o konstantnosti učenja vjere i promjenljivosti naučnih dostignuća.
4. Osvijestiti doprinos muslimana razvoju nauke.
5. Afirmirati potrebu cjeloživotnog učenja u kontekstu Prve objave.
6. Osvijestiti na postojanje rizika od traganja za novim religioznim pokretima, te ponuditi islamske odgovore na pojavu istih.
7. Ponuditi islamske odgovore na izazove savremenosti i razviti razumijevanje potrebe za savremenim promišljanjem vjere.
8. Osvijestiti ulogu i značaj mira kao temeljne odrednice islama.
9. Približiti prostor *ihsanskog* ostvarenja čovjeka kao prostor u kojem svaka duša može živjeti i razvijati svoje vjerovanje.
10. Razumjeti islamsku duhovnost i usmjeriti na puteve koji je povećavaju.
11. Osmisliti život na temeljima islama.
12. Razviti ključne kompetencije na temelju učenja islama.
13. Izgraditi svijest o povezanosti tradicionalnog i modernog, duhovnog i materijalnog, etničkog i multikulturalnog u Bosni i Hercegovini i evropskom ambijentu.
14. Unaprijediti svijest o značaju temeljnih postulata interkulturalnog odgoja i ljudskog dostojanstva i slobode.
15. Odgojiti u duhu patriotizma i potrebe za zajedničkim životom na historijskim, kulturnim i vjerskim odrednicama.

PROGRAMSKI SADRŽAJI

Nastavni sadržaji

1. ISLAM U BOSNI I HERCEGOVINI.

- 1.1. Islamska civilizacija i kultura u Bosni i Hercegovini.
- 1.2. Uloga i značaj vakufa.
- 1.3. Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini.

2. VJERA I NAUKA.

- 2.1. Istine vjere i istine nauke.
- 2.2. Doprinos muslimana razvoju nauke.
- 2.3. Budućnost i moć znanja.

3. VJERSKI TRENDОВI.

- 3.1. Trend religioznosti i kvazireligioznost.
- 3.2. Sekte, kultovi i novi religiozni pokreti.
- 3.3. Zloupotreba vjere za ideologiju, fanatizam, fundamentalizam i terorizam.

4. ISLAMSKI ODGOVORI NA IZAZOVE SAVREMENOSTI.

- 4.1. Islam i pitanja bioetike.
- 4.2. Čuvanje zdravlja i zavodljivost poroka.
- 4.3. Vjera kao prevencija ovisnosti.
- 4.4. Grijeh i polne bolesti.

5. ISLAMSKA DUHOVNOST.

- 5.1. Nastanak i razvoj tesavufa.
- 5.2. Zikr i srčano pokajanje.
- 5.3. Moralnost i takvaluk.
- 5.4. Ljubav i spoznaja.

6. ISLAMSKI OSMIŠLJENA MLADOST.

- 6.1. Uticaj društva na mlade.
- 6.2. Put uspjeha: znanje, vjerovanje i aktivno djelovanje.
- 6.3. Vjera i ključne kompetencije mladih.
- 6.4. Organizacija života i profesionalni rad.
- 6.5. Potraga za srećom.

Očekivani rezultati/ishodi učenja

1. Analizira historijski kontekst islama u Bosni i Hercegovini.
2. Analizira doprinos islama procvatu materijalne i duhovne kulture u Bosni i Hercegovini, te oblikovanju identiteta Bošnjaka.
3. Navodi i opisuje različite vakufe u Bosni i Hercegovini i izdvaja njihov značaj za pojedinca i zajednicu.
4. Objašnjava strukturu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini i navodi njene odgojno-obrazovne institucije, te doprinosi njenom radu.
5. Objašnjava stav islama prema učenju, znanju, nauci i učenjacima.
6. Poredi konstantnost učenja vjere i promjenljivost naučnih dostignuća.
7. Analizira određene ajete, hadise i doprinos muslimana razvoju nauke.
8. Podržava cjeloživotno učenje u kontekstu Prve objave.
9. Navodi nove religiozne pokrete, te analizira rizike potpadanja pod uticaj istih.
10. Objašnjava stav islama o kloniranju, eutanaziji, umjetnoj oplodnji, transplataciji organa, abortusu, estetskoj hirurgiji...
11. Obrazlaže preventivnu ulogu islama u borbi protiv ovisnosti, spolnih bolesti i poroka.
12. Objašnjava mir kao temeljnu odrednicu islama, i interpretira nasilje, nepravdu, rat i terorizam kao devijacije.
13. Definira i objašnjava pojmove: zikr, inaba, takvaluk, mehabbe i ma'rife.
14. Klasificira tesavuf kao islamsku duhovnost i opisuje stepene duhovnog usavršavanja.
15. Analizira potrebu stalnog sjećanja na Boga radi Njegove milosti i zadovoljstva.
16. Odabire blagodati života u skladu sa učenjem islama, objašnjava negativne trendove potrošačkog društva.
17. Daje kritički osvrt o uticaju društva i kulture na razvoj identiteta pojedinca.
18. Opisuje svoje razumijevanje života u kontekstu materijalne, društvene, kulturne i duhovne sfere.
19. Obrazlaže važnosti harmonije između znanja, vjerovanja i djelovanja.
20. Afirmira islamske vrijednosti u kontekstu ključnih kompetencija.
21. Prepoznaje vrijednosti koje vode ka uspjehu i sreći.

KLJUČNE KOMPETENCIJE

Jezičko-komunikacijska kompetencija na bosanskom jeziku:	<ul style="list-style-type: none">• čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove,• piše razne vrste tekstova za različitu namjenu i publiku,• pripovijeda i sluša radi prenosa i razumijevanja informacija s uvažavanjem u različitim situacijama i u različite svrhe u konstruktivnom i kritičkom dijalogu,• kritički ocjenjuje različite oblike komunikacije,• izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju.
Matematička pismenost:	<ul style="list-style-type: none">• sposobnost i spremnost korištenja matematičkih oblika mišljenja (logičko i prostorno razmišljanje) i prikazivanja (formula, modela, konstrukcija, grafikona/dijagrama) koji imaju univerzalnu primjenu kod objašnjavanja i opisivanja stvarnosti,• poštivanje istine kao temelja matematičkog razmišljanja.
Kompetencija u nauci i tehnologiji:	<ul style="list-style-type: none">• sposobnost razumijevanja i primjene (dekodiranje, tumačenje i razlikovanje) raznih vrsta prikazivanja matematičkih elemenata, fenomena i situacija,• odabir i zamjena načina prikazivanja ako i kada je to potrebno,• sposobnost i spremnost da se upotrijebe znanja i metodologija da bi se objasnila priroda,• kompetencija u tehnologiji se tumači kao primjena znanja da bi se promijenilo prirodno okruženje u skladu sa ljudskim potrebama,• razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj).

<p>Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka):</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kritičko korištenje informacijsko-komunikacijske tehnologije za prikupljanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjene informacija i za ušesće u virtuelnim društvenim mrežama, • savjest o razlikama između realnog i virtuelnog svijeta, • upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo, • korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja, • poštovanje privatnosti kod korištenja društvenih mreža, poštivanje etičkih načela, prepoznavanje pouzdanosti i valjanosti dobijenih informacija, upotreba mreža za širenje horizontal
<p>Tjelesno-zdravstvena kompetencija:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • prihvatanje i promoviranje zdravih stilova ponašanja, adekvatnih prehrambenih navika i tjelesnih aktivnosti koje omogućavaju pojedincu kvalitetan i zdrav život, • formiranje pozitivne slike o sebi, sposobnost da se sebi omogući zdrav život i da se u vlastitom okruženju promovira zdrav život.
<p>Učiti kako se uči:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • razvija suodgovornost za vlastito učenje, samoprocjenu i definiranje vlastitih ciljeva učenja: <ul style="list-style-type: none"> • razvija savjest o vlastitim mogućnostima, jakim i slabim stranama, stilovima učenja, inteligenciji, kao i o sposobnosti identificiranja vlastitih potreba radi primjene vlastitih strategija i procedura u procesu učenja, • razvija sposobnost popravljivanja, poboljšavanja (samoregulacije): <ul style="list-style-type: none"> • unaprijed planira, izvršava, kontrolira, radi korekcije različitih oblika komunikativnih aktivnosti (repcije, interakcije, produkcije, medijacije), • upotrebljava različite metode i strategije učenja: <ul style="list-style-type: none"> • poznaje i svjesno upotrebljava različite strategije učenja, • stiče sposobnost otkrivanja najuspješnijeg i najbržeg načina učenja, odabira različite mogućnosti i primjenjuje najbolje u praksi, • razvija kritički stav o tome što učenik u školi uči i o vlastitome procesu učenja, • organizira vlastito učenje, razvija upornost, • razvija samomotivaciju, samopouzdanje te potrebu za kontinuiranim učenjem.
<p>Socijalna i građanska kompetencija:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • prepoznavanje vlastitih emocija, zanimanje za i poštovanje drugih kultura, • razumijevanje vlastitog narodnog identiteta i sebe kao pripadnika neke grupe u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta, • svijest o evropskom i svjetovnom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta, • poznavanje lingvističkih i kulturnih posebnosti društva i zajednica, u kojima se govori određeni strani jezik, • razvijanje svjesnosti i razumijevanja sociokulturnih i međukulturnih pravila i normi: <ul style="list-style-type: none"> • uvažavanje karakterističnih crta društvenih odnosa (pozdravi, način obraćanja), • uvažavanje pravila lijepog ponašanja (izraziti zahvalnost, naklonost, podijeliti brigu, radost, itd.), • uvažavanje razlika u jezičkim registrima (nivoi formalizma), • konstruktivno komuniciranje i poštivanje u društvenim situacijama i međusobnoj komunikaciji.

<p>Samoinicijativa i poduzetnička kompetencija:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • upravljanje projektima, • prepoznavanje vlastitih jakih i slabih strana, • rad u timovima na kooperativan i fleksibilan način, • konstruktivno surađivanje u aktivnostima i upotreba vještina grupnog rada, • upravljanje rizikom i razvijanje svijesti o odgovornosti.
<p>Kulturna svijest i kulturno izražavanje:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • izbjegavanje stereotipa, prihvatanje kompromisa, razvijanje ličnog integriteta i poštovanje integriteta drugih, primjerno samopouzdanje, • konstruktivno izražavanje vlastitog mišljenja i frustracija, sposobnost empatije, • poznavanje najznačajnijih kulturnih dostignuća, cijenjenje umjetničkog rada i kulturnih događaja, • uvažavanje i uživanje u umjetničkim djelima i izvedbama i razvijanje osjećaja za lijepo.
<p>Kreativno-produktivna kompetencija:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • razvijanje kompleksnog mišljenja: <ul style="list-style-type: none"> ▪ sažimanje, generaliziranje, podrška upotrebi viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentiranje teza); • razvijanje kreativnosti i potrebe za izražavanje, te osjećaj za estetske vrijednosti, • razvijanje otvorenosti različitog kulturnog izražavanja i pripremljenosti za razvijanje vlastite kreativnosti i sposobnosti izražavanja: <ul style="list-style-type: none"> ▪ sposobnost toleriranja suprotnih ideja, ▪ samostalno donošenje zaključaka, ▪ razvijanje pozitivnog stava i spremnosti za relativiziranje vlastitog stanovišta i sistema vrijednosti, ▪ razvijanje spremnosti za otklon u odnosu na ustaljena ponašanja prema drugim kulturama; • podrška radoznalosti, želji za novim znanjima: <ul style="list-style-type: none"> ▪ omogućavanje izražavanja vlastitih misli, ideja, emocija, ▪ razvijanje sposobnosti posmatranja, učestvovanja i integriranja novih iskustava i spremnosti za mijenjanje prethodnih.

Nastavu Islamske vjeronauke u srednjim školama može izvoditi lice sa odgovarajućim stručnim zvanjem VSS VII/1 ili minimalno 240 ECTS bodova koje je završilo studije na nekom od islamskih fakulteta i ima važeću saglasnost Islamske zajednice.

Profil:

1. profesor/bachelor islamskih nauka,
2. profesor/bachelor islamske teologije,
3. bachelor teologije,
4. diplomirani teolog,
5. profesor islamskih teoloških studija,
6. profesor/bachelor islamske vjeronauke i religijskog vaspitanja,
7. profesor religijske pedagogije,
8. profesor islamske pedagogije,
9. diplomirani profesor islamske vjeronauke,
10. bakalaureat/bachelor islamske vjeronauke,
11. master/magistar islamske vjeronauke,
12. master/magistar religijske pedagogije,
13. master/magistar religijske edukacije,
14. master/magistar teolog islamskih nauka,
15. ostali srodni profili sa islamskih fakulteta.

Napomena: Nastavnici čiji profili nisu nabrojani, koji su primljeni u radni odnos do primjene ovog Nastavnog plana i programa u srednjim školama Brčko distrikta BiH, mogu i dalje izvoditi nastavu.

NASTAVNI PROGRAM KATOLIČKA VJERONAUKA ČETVRTI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 1
Godišnji broj nastavnih časova: 30

I tematska cjelina: SAVREMENI ČOVJEK PRED PITANJEM BOGA.

Nastavne teme

1. Poteškoće savremenog čovjeka s Bogom - izazov nevjere.

- Od sekularizacije do sekularizma.
- Savremeni oblici ateizma.
- Ateistička interpretacija religije.
- Relativiziranje vrijednosti.

Ključni pojmovi: sekularizacija, ateizam, relativizam, religiozna ravnodušnost.

Odgojno-obrazovna postignuća: propitati uzroke poteškoća s vjerom u Boga kod savremenog čovjeka; navesti i protumačiti uzroke religioznog indiferentizma (utilitarizam, hedonizam, konzumerizam, relativizam); razlikovati i objasniti pojmove sekularizacija i sekularizam; prepoznati i razlikovati savremene oblike ateizma; prepoznati uticaje ateističke interpretacije religije u svom okruženju.

Prijedlozi za metodičku obradu: razgovarati o značenju Boga u konkretnim životima ljudi iz vlastitog okruženja; scenski ili pantomimom prikazati značenja pojmova *utilitarizam, hedonizam, konzumerizam, relativizam, religiozni indiferentizam*; navesti primjere za svaki oblik ateizma; analizirati tekstove klasičara kritike religije (Feuerbach, Marx, Nietzsche, Freud); napisati vlastiti osvrt na njihovu kritiku religije.

2. Savremena religioznost i njena pitanja.

- Rezultati empirijskih istraživanja.
 - Deklarativna i funkcionalna religioznost.
 - Religioznost u ozračju subjektivizma.
- Tipični oblici iskrivljenih predodžbi o Bogu: funkcionalni Bog, moralistički Bog, bezazleni Bog, patrijarhalni Bog itd.
- Sloboda i problem vjere.
- Povratak religioznog pitanja i traganje za religioznim iskustvom.
- Posebnost i autentičnost kršćanskog duhovnog iskustva.

Ključni pojmovi: religiozni subjektivizam, slike o Bogu, kršćansko duhovno iskustvo.

Odgojno-obrazovna postignuća: upoznati i kritički propitati rezultate socioloških istraživanja religioznosti u Evropi i na hrvatskom govornom području; razlikovati deklarativnu i funkcionalnu od istinske religioznosti; prepoznati uticaje postmoderne kulture (subjektivizam, fragmentarnost, trenutačnost) na čovjekovu religioznost; raščlaniti odnos vjere i slobode te slobode i ovisnosti kod savremenog čovjeka; prepoznati nove oblike pojavljivanja religioznih pitanja; objasniti posebnost i autentičnost kršćanskoga duhovnog iskustva; promišljati vlastiti odnos prema Bogu i prepoznati različite uticaje na njega (pozitivne i negativne); navesti i objasniti oblike i uzroke iskrivljenih predodžbi o Bogu; pojasniti vlastitu predodžbu o Bogu kroz suočavanje s kršćanskim i nekršćanskim iskustvima i interpretacijama Boga.

Prijedlozi za metodičku obradu: analizirati rezultate empirijskih istraživanja o religioznosti u Evropi i u Hrvatskoj; uporediti obilježja religioznosti i crkvenosti kod Hrvata u različitim sredinama te istaknuti prednosti i nedostatke; pronaći primjere današnjih načina očitovanja potrebe za religioznim i pseudoreligioznim; pronaći na internetu kontekste u kojima se pojavljuje pojam *duhovno/duhovnost*; sažeto prikazati odrednice kršćanskog duhovnog iskustva; pronaći različite predodžbe o Bogu na primjerima iz književnosti te ih uporediti s biblijskom objavom i iskustvom Boga; pokušati opisati vlastitu sliku o Bogu.

3. Traganje za iskustvom svetoga i "nova religioznost".

- Novo religiozno traganje kao stvarnost i pitanje.
 - *New Age*, novi religiozni pokreti i sekte.
 - Sveto u novoj religioznosti i ambivalentnost religioznog iskustva.
 - Izokretanje religije u ideologiju, religiozni fanatizam i fundamentalizam.

- Sektaštvo i kriva svijest o izabranju.
- Religioznost kao puki osjećaj (*feeling*).

Ključni pojmovi: novi religiozni pokreti, sekte, religiozni fanatizam, religiozni fundamentalizam.

Odgojno-obrazovna postignuća: navesti bitna obilježja novih religioznih pokreta i sekta te ih vrednovati iz kršćanske perspektive; razlikovati autentičnu religioznost od religioznog fanatizma i fundamentalizma; razumjeti da se religija odnosi na čitavog čovjeka (spoznajna, doživljajna i djelatna dimenzija) te uočiti opasnost isključivosti bilo koje dimenzije; uočiti opasnost relativiziranja vlastitog religioznog opredjeljenja pod pritiskom pluralizma religioznih praksi.

Prijedlozi za metodičku obradu: prikupiti iskustva osoba koje su bile u nekoj sekta i koje su je napustile; sažeti glavna obilježja novih religioznih pokreta i sekta; tabelarno prikazati razliku upotrebe Biblije i meditacije u kršćanstvu i u nekim religioznim sektama i pokretima.

4. Pitanje Boga pred iskustvom patnje i zla u svijetu.

- Bog i zlo u svijetu.
- Porijeklo zla u svjetlu kršćanske vjere.
- Božiji odgovor na problem zla i patnje - spasenje u Kristu.

Ključni pojmovi: porijeklo zla, teodiceja, spasenje, otkupljenje, pashalno otajstvo.

Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati problem zla i patnje u svijetu kao klasično pitanje koje izaziva sumnju u Božiju svemoć, dobrotu i pravednost; suočiti se s kritikom religije i propitati vlastite stavove; prepoznati povezanost čovjekove slobode i Božijeg dopuštenja zla i patnje prema Post 2; objasniti Kristov put kroz muku i smrt do uskrsnuća kao Božiji odgovor na problem patnje; razumjeti da je pridruživanje Kristovu pashalnom otajstvu kršćanski način suočavanja sa zlom i patnjom.

Prijedlozi za metodičku obradu: pogledati odlomke dokumentarnih filmova o svjedočanstvima ljudi koji su prošli teške patnje u životu (rat, glad, bolest, neimaština) i razabrati slučajeve u kojima je patnja oslabila i u kojima je ojačala vjeru; meditativno promišljati o vlastitom suočavanju sa zlom i s patnjom; pronaći sliku koja izražava prevladavanje zla i patnje; pronaći biblijske tekstove o Jobovom prihvatanju patnje i o Kristovu, prihvatanju muke i smrti za spas čovječanstva; načiniti prezentaciju koja izražava kršćanski pristup problemu zla i patnje.

5. Dokazi o Božijoj postojanosti.

- Teleološki, kosmološki, antropološki dokazi.
- Bog - uvijek drugačiji.

Ključni pojmovi: racionalna spoznatljivost Boga, dokazi o Božijoj postojanosti, kosmološki dokaz, antropološki dokaz.

Odgojno-obrazovna postignuća: promišljati o odnosu vjere i razuma; uvidjeti racionalno i emocionalno značenje razumskog utemeljenja vjere za vlastiti život; navesti i objasniti dokaze o Božijoj postojanosti; uočiti da Bog nadilazi sve ljudske predodžbe.

Prijedlozi za metodičku obradu: pronaći sličnosti i razlike o odnosu vjere i razuma u kršćanstvu i drugim religijama na temelju odabranih tekstova; izložiti dokaze o Božijoj postojanosti po grupama; opisati razlike između vlastite religioznosti u djetinjstvu i danas; pronaći pjesničke i biblijske tekstove koji govore o tome da je Bog uvijek drugačiji od naših očekivanja.

II tematska cjelina: BIBLIJSKA SLIKA BOGA I ISKUSTVO BOGA.

Nastavne teme

1. Bog u svjedočanstvu vjere Starog zavjeta.

- Spoznaja Boga u Starom zavjetu - kroz historijske i društvene mijene:
 - Abrahamov plemenski Bog;
 - Mojsijev Bog saveza;
 - eshatološko-univerzalistička slika Boga kod proroka.
- Bitna obilježja starozavjetne slike o Bogu.
- Polarnost između Božije blizine/prisutnosti i nemogućnosti raspolaganja Bogom.
- Božija ličnost i transcendentnost - objava Božijeg imena u Izl 3,13 sl.
- Božije savezništvo i vjernost kao dar i obaveza.

Ključni pojmovi: historijat objave Boga, historijat spoznaje Boga, Abraham, Mojsije, proroci, starozavjetno poimanje Boga, Savez s Bogom, ime Božije.

Odgojno-obrazovna postignuća: uočiti procesualnost i historijat objave i spoznaje Boga u Bibliji; razumjeti i objasniti proces spoznaje Boga u Starome zavjetu kroz historijske i društvene mijene, od Abrahamova plemenskog Boga do univerzalnog Boga kojega najavljuju proroci; navesti i objasniti bitna obilježja starozavjetne slike o Bogu, osobito na temelju objave Božijeg imena (Izl 3,13-15); razumjeti Izraelovo

iskustvo savezničkog odnosa Boga i naroda te Boga i pojedinca kao trajni model povezanosti čovjeka s Bogom.

Prijedlozi za metodičku obradu: u natuknicama sažeti svoja dosadašnja znanja o Abrahamu, Mojsiju i prorocima (u grupama); shematski prikazati širenje horizonta u procesu spoznaje Boga u Starom zavjetu; uporediti značenje imena u našoj i u semitskoj kulturi; uporediti različita čitanja tetragrama JHVH; meditativno ponirati u značenje objave Boga i Božijeg imena u Starom zavjetu za vlastiti život; potražiti književna svjedočanstva savremenog židovskog iskustva Boga.

2. Bog u svjedočanstvu vjere Novog zavjeta.

- Novost Isusove slike Boga u njegovoj objavi i djelovanju:
 - Isusovo apsolutno povjerenje u Oca (abba);
 - svojim djelovanjem u prilog čovjeku Isus nasljeđuje Boga.
- Novozavjetna vjera u Isusa kao Sina Božijega:
 - Isus - središte same poruke i objava Boga;
 - Isusova univerzalnost spasenja i međureligijski dijalog.
- Objava Trojednog Boga.

Ključni pojmovi: Isusova objava Boga, abba, Isusovo božansko sinovstvo, Bog Isusa Krista i druge religije, pluralistička teologija religija, presveto Trojstvo.

Odgovorno-obrazovna postignuća: uočiti i objasniti novost i jedinstvenost slike Boga kog objavljuje Isus kroz svoje propovijedanje i djelovanje; uočiti i objasniti novozavjetno svjedočanstvo Isusovog posebnog sinovstva u odnosu prema Bogu; navesti i protumačiti novozavjetna svjedočanstva vjere u Isusa kao Sina Božijega; razumjeti značenje pojmova ontološko i funkcionalno sinovstvo; otvoriti se Božijem univerzalnom oćinstvu po Isusu i bratsko-sestrinskoj povezanosti među ljudima; navesti i objasniti različita gledanja na značenje Isusa Krista u odnosu na druge religije (ekskluzivizam, inkluzivizam, pluralistička teologija religija) te razumjeti središnjost Isusa Krista za kršćane; prepoznati ključne momente objave trojedinoga Boga u Novom zavjetu.

Prijedlozi za metodičku obradu: na temelju umjetničke slike Isusa koji propovijeda na Gori napisati najvažnije poruke kojima on objavljuje Boga ljudima; izabrati i potpisati tekst pod slike na kojima Isus objavljuje Boga svojim djelovanjem u korist čovjeka; pronaći novozavjetne tekstove koji oćituju Isusov poseban sinovski odnos prema Bogu; pogledati odlomak iz filma "Pasija" u kojem Isus na aramejskom jeziku zaziva Boga s abba; napraviti prezentaciju u kojoj se navode posljedice Božijeg univerzalnog oćinstva za tvoj odnos prema drugima; na internetu pronaći u kojim se sve kontekstima govori o međureligijskom dijalogu i kako se pritom govori o Isusu; pogledati sliku freske na kojoj se Duh Sveti prikazuje kao ženski lik i razgovarati o opravdanosti takovoga prikazivanja.

3. Kršćansko iskustvo Božije prisutnosti u skrivenosti.

- Božija skrivenost i susretljivost.
- Putevi kršćanskog iskustva Boga:
 - riječ Božija;
 - molitva;
 - sakramenti;
 - crkva - zajednica vjere;
 - bližnji;
 - događaji vlastitoga života.

Ključni pojmovi: kršćanski putevi susreta s Bogom, riječ Božija, čitanje Biblije, molitva, sakramenti, crkveno zajedništvo, ljubav prema bližnjemu, propitivanje života u svjetlu vjere.

Odgovorno-obrazovna postignuća: uočiti i navesti mogućnosti i načine kršćaninova susreta s Bogom danas; razumjeti riječ Božiju kao povlašteno mjesto susreta s Bogom; razumjeti molitvu kao vrijeme lićnog i zajedničkog susreta s Bogom; razumjeti sakramente kao djelotvorne znakove susreta s Bogom; razumjeti Crkvu kao nezaobilazno mjesto kršćanskoga susreta s Bogom; razumjeti da kršćanin u bližnjem prepoznaje i susreće Boga; ućiti prepoznavati Boga po događajima vlastitoga života.

Prijedlozi za metodičku obradu: na temelju evanđeoske perikope o događaju Emausa izvesti zaključke o Božijoj skrivenoj prisutnosti među nama danas; izložiti svoja dosadašnja iskustva lićnog i zajedničkog čitanja Biblije; analizirati podatke religijskog istraživanja o poznavanju i ćitanju Biblije kod kršćanskih vjernika; razgovarati od ideji organiziranja *Biblijske večeri* ili *Biblijske noći* (cjelovećernje ili cjelonoćno čitanje Svetoga pisma); prikupiti molitve koje za te imaju posebno znaćenje; shematski prikazati znaćenje sakramenata za kršćanski život; odgovoriti na pitanje zašto bez Crkve nema pune vjere u Krista; pronaći novozavjetne tekstove u kojima se Isus poistovjećuje s bližnjim; napisati vlastitu biografiju kao historiju Božijeg djelovanja u tvom životu.

4. Sakramentalno iskustvo milosrdnog Boga.

- Iskustvo grijeha i spasenja u Bibliji.
- Sakramentalna praksa pomirenja kroz historiju.
- Pomirenje danas.
- Nazivi i bitni elementi sakramenta pomirenja.
- Učinci sakramenta pomirenja.

Ključni pojmovi: Božije milosrđe, iskustvo i posredništvo Božijeg milosrđa, sakrament pomirenja, nazivi sakramenta pomirenja, obraćenje, ispovijed, oprostjenje, pokora.

Odgojno-obrazovna postignuća: uočiti važnost Božijeg milosrđa u biblijskoj objavi i shvatanju Boga; objasniti narav i važnost sakramenata kao znakova susreta s Bogom i ljudima za kršćanski život; protumačiti posredništvo Božije milosti po sakramentu pomirenja; doživjeti Boga kao onoga koji praštanjem spašava i daje mogućnost novoga početka; upoznati važnost sakramenta pomirenja u Crkvi kroz historiju i danas; navesti i protumačiti značenje različitih naziva sakramenta pomirenja (obraćenje, ispovijed, oprostjenje, pokora, pomirenje); navesti bitne elemente, i učinke sakramenta pomirenja.

Prijedlozi za metodičku obradu: provesti anketu o tome što ljudi danas smatraju grijehom; analizirati biblijske tekstove koji svjedoče o Božijem milosrđu i praštanju; potražiti umjetnički prikaz nekog prizora Božijeg praštanja i analizirati ga; razgovarati o iskustvu ljudske potrebe da se ispovjedi i počne iznova; u različitim molitvenicima pronaći ispite savjesti i pomoću njih sastaviti ispit savjesti za mlade.

5. Bog u iskustvu kršćanskih svetaca i svjedoka vjere.

- Iskustvo Boga u životu sv. Augustina.
- Iskustvo Boga u životu sv. Franje Asiškog.
- Život i djelo male Isusove sestre Magdalene.
- (fakultativno: bl. Edith Stein, bl. Ivan Merz).
- Posebnosti i zajednička obilježja u različitim iskustvima Boga.

Ključni pojmovi: sveci, svjedoci vjere, sv. Augustin, katekumenat, sv. Franjo Asiški, mala sestra Magdalena, život s Bogom.

Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati kršćansko iskustvo Boga na primjerima života svetaca i svjedoka vjere; upoznati glavne crte biografije sv. Augustina i njegovog puta s Bogom; navesti sličnosti Augustinovog odlazanja od Boga i traženja Boga s primjerima osoba iz vlastite sredine; upoznati glavne odrednice života sv. Franje Asiškog i njegovog životnog puta s Bogom; prepoznati aktuelnost Franjine duhovnosti danas; upoznati bitne crte biografije male sestre Magdalene Hutin; prepoznati aktuelnost njenog nenametljivog svjedočanstva života s Bogom u islamskom kontekstu; prepoznati zajednička obilježja iskustva Boga kod kršćanskih svetaca i svjedoka vjere; vježbati se odgovarati na Božiji poziv u vlastitom životu.

Prijedlozi za metodičku obradu: nacrtati kartu Sredozemlja u Augustinovo vrijeme i unijeti geografske odrednice njegova života; razgovarati o sličnosti Augustinovog puta vjere s primjerima osoba iz vlastite sredine; napisati intervju sa sv. Monikom ili sa sv. Ambrozijem o sv. Augustinu; izabrati za sebe značajne rečenice iz Augustinovih *Ispovijesti*; pogledati odlomak iz filma o životu sv. Franje; posjetiti franjevački samostan i raspitati se o životu i karizmi sv. Franje; poslušati Franjinu *Pjesmu stvorova* i analizirati je; razgovarati o aktuelnosti svjedočanstva i pristupa male sestre Magdalene danas, osobito u islamskom okruženju; u nekoliko ključnih pojmova sažeti zajedničke crte iskustva Boga u životu svetaca i svjedoka vjere.

III tematska cjelina: LJUDSKI RAD I STVARALAŠTVO.

Nastavne teme

1. Čovjek sudionik.

- Poziv i zanimanje - sličnosti i razlike.
- Poziv na život i životna misija:
 - krsni poziv;
 - posebni pozivi.
- Rad kao ostvarenje ljudskog bića i pravo na rad.

Ključni pojmovi: poziv, životna misija, kršćanski poziv, bračni poziv, duhovni poziv, zanimanje, rad, pravo na rad, enciklika *Radom čovjek (Laborem exercens)*.

Odgojno-obrazovna postignuća: objasniti razliku i odnos između poziva (zvanja) i zanimanja; prepoznavati povezanost vlastitih sposobnosti i sklonosti sa životnim pozivom; osvijestiti zadatke koji proizlaze iz krsnog poziva; upoznati različite pozive u Crkvi; uočiti čovjekovu sličnost s Bogom po sposobnosti rada i stvaranja; protumačiti pravo na rad u kontekstu temeljnih ljudskih prava.

Prijedlozi za metodičku obradu: u dva stupca unositi različita zvanja (pozive) i zanimanja i obrazložiti kriterije svrstavanja; razgovarati o razlozima odabira škole koju učenici pohađaju; nabrojati vlastite sposobnosti i sklonosti te ih povezati s vlastitim životnim zadatkom; na temelju obreda krštenja nabrojati zadatke krsnoga poziva; intervjuirati bračne supružnike i osobe posvećenoga života o njihovim shvatanjima vlastitoga poziva; grafički prikazati odnos poziva, zanimanja i rada; izabrati i prikazati odlomke poslanice *Laborem exercens* o važnosti ljudskoga rada i utemeljenju čovjekovog prava na rad.

2. Kršćanski pogled na rad.

- Značenje rada u Bibliji.
- Vrednovanje rada u svjetlu društvenog nauka Crkve.
 - Radničko pitanje. Supsidijarnost.
 - Pravo na rad i problem nezaposlenosti.
 - Oblici otuđenja od pravog značenja rada.
 - Pravo na vlasništvo i opća namjena dobara Zemlje.

Ključni pojmovi: sudjelovanje u Božijem projektu, samoostvarenje, služenje, obaveza, socijalni nauk Crkve, radničko pitanje, nezaposlenost, porodičaska plata, supsidijarnost, poslanice *Nove stvari (Rerum novarum)*, *Stota godina (Centesimus annus)*.

Odgojno-obrazovna postignuća: izložiti biblijsko shvatanje i značenje rada; navesti i objasniti ključne odrednice kršćanskoga socijalnog nauka; protumačiti nužnu povezanost između rada, pravde i solidarnosti u kršćanskom socijalnom nauku; objasniti odnos Objave i zauzimanja Crkve za cjelovito promoviranje čovjeka; upoznati temeljne socijalne dokumente Crkve; uporediti i protumačiti shvatanje i vrednovanje rada u socijalnom nauku Crkve i u današnjem neoliberalnom kapitalizmu; sagledati problematiku nezaposlenosti (njene uzroke, posljedice i odnos prema pravu na rad); kritički propitivati negativne pojave u društvu koje su posljedica otuđenja od pravog značenja rada; objasniti značenje načela supsidijarnosti.

Prijedlozi za metodičku obradu: pomoću Biblijske konkordancije i Rječnika biblijske teologije potražiti biblijska mjesta na kojima se govori o ljudskom radu i izvesti iz njih oznake biblijskoga shvatanja rada; analizirati shvatanje rada u socijalnim poslanicama crkvenog učiteljstva; pronaći mudre izreke o ljudskom radu; sastaviti listu uslova pod kojima rad služi dostojanstvu ljudske osobe; navesti primjere u kojima rad umanjuje čovjekovo dostojanstvo; razgovarati o historijskom odnosu zapovijedanih kršćanskih praznika i zaštite dostojanstva poljoprivrednika i radnika; navesti primjere ostvarivanja načela supsidijarnosti.

3. Pravda i solidarnost.

- Pravda kao izraz poštovanja ljudske osobe.
- Opća, razdiobna, izjednačujuća i socijalna pravednost.
- Solidarnost.
- Ljubav prema siromašnima. Duhovna i tjelesna djela milosrđa.

Ključni pojmovi: pravednost, vrste pravednosti, socijalna pravda, izrabljivanje, strukture grijeha, solidarnost, enicklika *Sollicitudo rei socialis*, društveni nauk Crkve, povlaštena brigada za siromašne.

Odgojno-obrazovna postignuća: uvidjeti nužnost pravednih odnosa u društvu i tražiti načine njihova promoviranja; shvatiti pravdu kao izraz poštovanja ljudske osobe; navesti vrste pravednosti i obavezu pravednosti i solidarnosti, objasniti značenje pojma socijalna pravda; uočiti da je skrb za nemoćne (djela milosrđa) i svijest solidarnosti bitna odrednica kršćanskog identiteta.

Prijedlozi za metodičku obradu: prikupiti podatke (npr. iz Kancelarije za zapošljavanje) o stepenu nezaposlenosti u vlastitoj sredini; razgovarati s radnicima socijalnih službi o uzrocima i posljedicama nezaposlenosti za pojedinca i društvo; analizirati podatke socioloških istraživanja o vlastitoj percepciji i stvarnom stanju siromaštva ili bogatstva; pogledati dokumentarni film o posljedicama nepravedne raspodjele dobara Zemlje; navesti različite primjere solidarnosti pojedinaca i društva sa slabijima i nemoćnima.

4. Etika poslovanja.

- Etika poslovanja i etički kodeks ponašanja.
- Neetičnost i nemoralna ponašanja u privredi i poslovanju uopćeno.

Ključni pojmovi: etika, poslovna etika, nepravda, korupcija, egoizam, gramzljivost, iskorištavanje.

Odgojno-obrazovna postignuća: upoznati genezu privredne etike; objasniti pojam i ključnice etike poslovanja; prepoznati kriterije etike poslovanja na primjeru jednog etičkog kodeksa privredničkog ponašanja; uvidjeti dosege i posljedice neetičnog ponašanja u privredi; uvidjeti i promovirati nužnost etike u privredi i politici.

Prijedlozi za metodičku obradu: analizirati uzroke i posljedice korupcije; analizirati razloge zbog kojih se uvidjela nužnost etike u privredi (i politici); pronaći na internetu jedan etički kodeks privredničkog ponašanja; raspitati se o kršćanskim organizacijama koje promoviraju pravednu razmjenu robe između tzv. trećeg i prvoga svijeta; prikupiti podatke i napraviti prezentaciju o ilegalnim radnicima iz siromašnijih krajeva našeg okruženja te poželjnom kršćanskom odnosu prema njima; potražiti programe seminara u kućama susreta i ispitati ih s obzirom na temu etike u gospodarstvu i politici; posjetiti Centar za socijalni nauk Crkve i raspitati se o područjima njegovog djelovanja; raspitati se o ciljevima, projektima i načinu djelovanja hrvatskog *Caritasa*.

5. Briga za opće dobro i kršćansko zauzimanje za mir.

- Briga za opće dobro.
- Pojam i odnos ličnog (privatnog) i zajedničkog (općeg) dobra.
- Mir kao opće dobro.
- Biblijsko shvatanje mira.
- Mir kao dar i zadatak, aktivnost i vrlina.
- Kršćansko shvatanje mira - mir kao znak Božije prisutnosti.

Ključni pojmovi: opće dobro, osobno (privatno) dobro, mir, *šalom*, Kristov mir, izgradnja mira, potpunji mira.

Odgojno-obrazovna postignuća: objasniti pojmove ličnog i općeg dobra i njihov odnos; zainteresirati se za promoviranje općeg dobra i shvatiti ga kao vlastitu obavezu; protumačiti značenje starozavjetnog pojma *šalom*; objasniti kršćansko shvatanje mira; protumačiti kršćanski nauk o pravednom miru i nužnoj odbrani; prepoznati istinu, pravdu i mir kao puteve ostvarivanja općeg dobra; uočiti odnos između razvoja i mira.

Prijedlozi za metodičku obradu: "oluja ideja" o pojmovima opće i privatno dobro; predstaviti lik i djelo osoba koje se naročito zalažu za opće dobro; navesti nekoliko životnih situacija u kojima se nalazi konfliktni potencijal i u grupama pronalaziti moguća rješenja tih situacija; potražiti na internetu papinu poruku za svjetski dan mira (1. januar); pronaći biblijske tekstove o miru i izvesti iz njih biblijsko shvatanje mira; raspraviti odnos između mira kao dara i zadatka te o potpunim stubovima mira; potražiti različita tumačenja hebrejske riječi "šalom" i Kristovog uskrsnog pozdrava "mir vama"; napisati "zlatna pravila" za ostvarenje mira u razrednoj zajednici, porodici, susjedstvu; analizirati odnos mira i svjetskih religija.

IV tematska cjelina: IZAZOVI NAUČNO-TEHNIČKOG NAPRETKA.

Nastavne teme

1. Budućnost i moć znanja.

- Znanje, nauka i napredak.
- Nužnost napretka i dobici po napretku:
 - napredak i primjena naučnih dostignuća.
- ambivalentnost ideje napretka:
 - nauka kao pseudoreligija;
 - relativiziranje svih etičkih normi u svrhu primjene modernih tehnologija.
- Napredak za dobro čovjeka i čovječanstva:
 - važnost etike u naučnim istraživanjima i primijeni naučnih dostignuća.
- Znanje i mudrost.

Ključni pojmovi: znanje, nauka, naučni pozitivizam, ideologizacija nauke, cjeloživotno učenje, napredak, životno znanje, integralni čovjekov razvoj, životna mudrost.

Odgojno-obrazovna postignuća: cjelovitije shvatiti važnost znanja i nauke za napredak i razvoj čovjeka i čovječanstva; uočiti ambivalentnost osjećaja i stavova naspram razmjera i brzine naučno-tehničkog razvoja; zauzimati stav saodgovornosti i sudjelovanja u traženju rješenja za pitanja koje nameće naučno-tehnički razvoj; navesti i obrazložiti prednosti i rizike naučnih spoznaja i tehnoloških dostignuća; osvijestiti relativnost i djelimičnost naučnih spoznaja; uočiti opasnost ideologizacije nauke; shvatiti nužnost cjeloživotnog i životnog učenja; uočiti i objasniti razliku između znanja i mudrosti; gajiti ljubav prema mudrosti.

Prijedlozi za metodičku obradu: pronaći i analizirati različite definicije znanja i nauke; provesti malo istraživanje u svojoj sredini o značenju znanja u ljudskom životu; zamisliti vlastiti život bez mogućnosti sticanja znanja i cjeloživotnog učenja i odrediti šta bi ti sve nedostajalo kao osobi; načiniti popis blagodati koje svakodnevno uživamo, a koje zahvaljujemo znanju, istraživačkom i naučnom radu mnogih ljudi; navesti primjere ideologizacije nauke; kroz razgovor u grupi tražiti rješenja za pravedan pristup obrazovanju i znanju za sve ljude; prikupiti najdraže mudre izreke i objasniti šta ih čini vrijednima; opisati obilježja mudre osobe.

2. Informatizacija i globalizacija.

- Informatizacija, digitalizacija i globalizacija.
 - Geneza, prednosti i rizici globalizacije.
- Kršćanstvo i globalizacija.
- Mediji i informiranje:
 - mediji u službi istine ili ideologije;
 - stav Crkve prema korištenju medija.

Ključni pojmovi: informatizacija, digitalizacija, globalni komunikacijski sistem, globalizacija, pravednost, mediji, istina, kultura života.

Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati savremene društvene procese i uočiti njihovu međusobnu povezanost; razvijati potrebu praćenja društvenih pojava i aktivnog uključivanja u društvo; uočiti prednosti i opasnosti globalizacije; usvajati kršćanski stav prema upotrebi medija; učiti kritički propitivati i saoblikovati medijski prostor; protumačiti kršćansko shvatanje istine i obaveze kršćana prema istini; navesti i razlikovati povrede istine.

Prijedlozi za metodičku obradu: u odjeljenju provesti ispitivanje o vremenu provedenom na internetu i korištenim uslugama i sadržajima; tabelarno prikazati prednosti i opasnosti interneta; prikupiti informacije o prednostima i manama globalizacije; razgovarati o iskustvima stečenim kroz boravak u drugim zemljama i krajevima ili kroz upoznavanje i prijateljstvo s ljudima iz drugih krajeva; pronaći primjere koji razotkrivaju manipuliranje informacijama; analizirati i kritički propitati dnevne novine te odrediti odnos između informacije, načina prikaza i vrijednosti/stavova; napisati kritički osvrt na izvještavanje i ponude određenog medijskog sadržaja.

3. Nauka u službi poboljšanja života.

- Eugenika - poboljšanje kvalitete života i ljudske vrste.
- Problem manipulacije: ideološka pozadina, mogući novi oblici rasizma.
- Svetost ljudskog života i kršćanski stav prema genetičkom inženjerstvu.

Ključni pojmovi: kvalitet života, eugenika, individualizam, manipulacija, genetičko inženjerstvo, bioetika, ljudska prava, ljudsko dostojanstvo, Bog stvoritelj, svetost ljudskog života.

Odgojno-obrazovna postignuća: usvojiti pozitivan stav prema čovjekovoj težnji za poboljšanjem kvaliteta života; uočiti pozitivne mogućnosti novih medicinskih tehnologija, ali i njihovu zloupotrebu; navesti i objasniti kriterije autentičnosti svakog napretka; zauzimati se za istinski napredak i etičku primjenu tehnoloških dostignuća; zauzimati se za ljudski život kao najveću vrijednost; prepoznati različite načine zauzimanja za humaniji svijet; uočiti posebnosti kršćanskog humanizma; zauzimati se za cjelovito dobro čovjeka u perspektivi vječnog spasenja; shvatiti zahtjeve kršćanske etike kao poticaj na preuzimanje odgovornosti snagom vjere.

Prijedlozi za metodičku obradu: "oluja ideja" i razgovor na temu što je to kvaliteta života i kako je jamčiti za sve ljude; potražiti informacije o najvažnijim otkrićima zbog kojih se danas govori o biološkoj revoluciji; razgovarati o odnosu nauke (naučnog istraživanja) i etike te o pitanju postoji li uopće vrijednosno neutralna nauka; analizirati odlomke crkvenih dokumenata koji govore o kršćanskom stavu prema genetičkom inženjerstvu; načiniti prezentaciju o odnosu Boga stvoritelja i čovjeka sustvaratelja, o dostojanstvu i svetosti svakoga ljudskog života; upriličiti susret sa naučnikom/com vjernikom/com iz svoje sredine.

4. Briga za okoliš.

- Potrošačka kultura i problemi zagađivanja/uništavanja okoliša.
- Odgoj za ekološku odgovornost.
 - Pitanje «održivog razvoja» i pravedna raspodjela prirodnih i stečenih dobara.
 - Čuvanje, potvrđivanje i razvoj na temelju biblijskog shvatanja stvaranja i evolucije.
- Čovjek - mjerilo ekološke etike.

Ključni pojmovi: materijalizam, egoizam, stilovi života, ekološka etika, radikalni biocentrizam, umjereni biocentrizam, odgovornost, održivi razvoj, kultura solidarnosti, odnos prema Bogu.

Odgojno-obrazovna postignuća: propitivati odnos ekološke krize i potrošačkog mentaliteta; uočiti povezanost bogatstva i siromaštva na svim nivoima; zauzimati se za pravednu raspodjelu i održavanje dobara Zemlje; propitivati različite stilove života; gajiti ljubav prema svjesno izabranoj i kultiviranoj skromnosti; zauzimati se za zdrav okoliš i očuvanje prirode; razlikovati radikalni i umjereni biocentrizam; gajiti svijest odgovornosti pred Bogom za stvoreni svijet.

Prijedlozi za metodičku obradu: potražiti novinske izvještaje o slučajevima zagađenja okoliša u svojoj sredini; pogledati odlomak dokumentarnog filma o odnosu zagađivanja okoliša i uništavanja resursa te

konzumističkog i materijalističkog mentaliteta i stila života; propitati vlastiti stil života i razgovarati o promjeni konkretnih navika i postupanja u smjeru odgovornog i razumnog ophođenja sa zalihama Zemlje za sve ljude i sve generacije; potražiti i analizirati programe ekoloških organizacija; sastaviti vlastitu molitvu Bogu stvoritelju i uzdržavatelju svega stvorenoga.

5. Zajedništvom do napretka.

- Čovjek - biće zajedništva.
- Porijeklo i posljedice individualizma.
- Individualizam i moralni subjektivizam.
- Odgovornost kršćana za društvo i oblikovanje humanijeg svijeta.

Ključni pojmovi: osoba, zajedništvo, individualizam, moralni subjektivizam, opće dobro, lično dobro, civilizacija ljubavi.

Odgojno-obrazovna postignuća: uočiti temeljnu potrebu čovjeka za drugim i za Drugim; prepoznati tendencije razvijanja individualizma u društvu; uočiti kobne posljedice individualizma; razumjeti odnos individualizma i moralnog subjektivizma; zauzimati se za očuvanje i razvijanje ljudskog zajedništva; shvatiti najužu povezanost Kraljevstva Božijega i kršćanskoga zauzimanje za oblikovanje humanijega svijeta.

Prijedlozi za metodičku obradu: analizirati karikaturu "Pojedinaac i zajednica"; na temelju uzroka depresivnih stanja poznatih iz psihologije razgovarati o važnosti zajedništva u ljudskom životu; razgovarati o posljedicama individualizma; izvesti vježbu grupne dinamike; načiniti prezentaciju na temu "Ja i drugi ljudi" (o dinamici samostojnosti i odnosa prema drugima); pronaći novozavjetne tekstove o kršćanskom zajedništvu kakvo Krist želi i uporediti ga s vlastitim iskustvom crkvenog zajedništva; zajednički načiniti mali projekt u službi društva u vlastitom okruženju.

V tematska cjelina: KRŠĆANSKA NADA U BUDUĆNOST.

Nastavne teme

1. Svjetovna očekivanja budućnosti.

- Mladi i očekivanje budućnosti.
- Različita očekivanja budućnosti i njihov odnos prema shvatanju vremena i historije.
- Sekularni modeli budućnosti.

Ključni pojmovi: planiranje, predviđanje, projekti, vizije budućnosti, očekivanja od budućnosti, nada, strah, sadašnjost i budućnost.

Odgojno-obrazovna postignuća: zapaziti značenje planiranja i predviđanja budućnosti u savremenom društvu; osvijestiti o opasnosti i strahovima koje doživljava savremeni čovjek s obzirom na budućnost; povezati čovjekovu usmjerenost ka budućnosti sa sviješću o historičnosti, vremenitosti i prolaznosti; propitati vlastite stavove spram budućnosti i vlastita očekivanja budućnosti; upoznati različite historijske modele očekivanja budućnosti.

Prijedlozi za metodičku obradu: analizirati tekstove koji govore o predviđanjima i planiranju budućnosti u određenim segmentima života; napisati sastav o željama i nadama koje projiciramo u budućnost te o vlastitim strahovima spram budućnosti; prikupiti različite tekstualne materijale koji izražavaju čovjekovu želju da sazna budućnost; analizirati različite definicije vremena; izraditi pano o čovjeku kao vremenskom biću.

2. Eshatološki i apokaliptički tekstovi u Bibliji.

- Apokalipsa - o moći zla i pobjedi dobra.
- Apokaliptička iskustva naših dana u ogledalu biblijsko-apokaliptičkih slika.
- Apokaliptičke šifre spasenja i smisao stvaranja u svjetlu biblijskih tekstova.
- Iz 2,4; 9,5-6; 11,1-10; 35,1-10; 42,10-17; Rim 8, 18-39; Otk 21,1-27.

Ključni pojmovi: otkrivenje, proroštvo, proroci, scenariji svršetka svijeta, simbolika, metaforički govor, konačni obračun dobra i zla, biblijska apokaliptika, spasenje, pobjeda dobra.

Odgojno-obrazovna postignuća: razumjeti značenje pojma apokalipsa (otkrivenje) i navesti odlike apokaliptike kao književne vrste; propitati razloge i navesti situacije u kojima se javljaju apokaliptičke vizije i proroštva; uočiti specifičnu poruku biblijske apokaliptike; nabrojati najvažnije slike i poruke biblijske apokaliptike; doživjeti oslobađajući učinak biblijske poruke o Božijem promislu i pobjedi dobra; integrirati vlastite želje i strahove glede budućnosti u promišljanje o kršćanskoj nadi u budućnost koja se temelji na Božijem obećanju.

Prijedlozi za metodičku obradu: "oluja ideja" na temu apokalipsa; pogledati odlomke iz druge verzije filma "Apokalipsa danas" (2001.) i navesti razloge zašto je film nazvan tim imenom; čitati odlomke iz knjige Otkrivenja i druge biblijske apokaliptičke tekstove te navesti sličnosti i razlike biblijske i svjetovne apokaliptike; pogledati/poslušati i analizirati različite umjetničke prikaze i scenarije svršetka svijeta

(likovne, glazbene, literarne, filmske, scenske...); napisati vlastiti psalam pohvale Božijoj providnosti i pouzdanja u Boga koji sve drži u svojoj ruci.

3. Čovjek pred pitanjem svršetka.

- Pojedinačni i opći (posljednji) sud i čovjekova odgovornost pred Bogom.
- Budnost i vjera kao odlike kršćanskog angažmana.
- Pogrešno razumijevanje eshatoloških i apokaliptičkih slika (npr. kod sekta).

Ključni pojmovi: posebni (pojedinačni) sud, uskrsnuće mrtvih, posljednji sud, ponovni Kristov dolazak, budnost, odgovornost, vjeru u Boga, svršetak.

Odgojno-obrazovna postignuća: uočiti različitost ljudskih osjećaja i pitanja naspram očekivanja ličnog i općeg svršetka; navesti bitne oznake kršćanskog stava prema svršetku čovjekova života i svijeta; razlikovati pojedinačni i opći (posljednji) sud; gajiti vjeru u Boga koji želi čovjekovo dobro; uvidjeti potrebu odgovornog života i angažmana za dobro, razumjeti značenje pojma paruzija i objasniti kršćansku nadu u Kristov ponovni dolazak; usvojiti kriterije prosudbe jednostranog i pogrešnog tumačenja apokaliptičkih slika.

Prijedlozi za metodičku obradu: intervjuirati ljude iz vlastitog okruženja o odnosu prema smrti; uporediti tekstove iz različitih religija o čovjekovoj radikalnoj odgovornosti i sudu nakon smrti; pronaći metafore za izražavanje osjećaja povezanih s posebnim i općim sudom; analizirati novozavjetne tekstove o Kristovu ponovnom dolasku i sažeto prikazati kršćansku vjeru u Kristovu paruziju; napisati sastav o odnosu Kristovih riječi o zadnjem sudu i ispunjavanju vlastitog poslanja u svijetu shvaćenog kao služenja iz ljubavi; razgovarati o odnosu predodžbe o Bogu i osjećaja vezanih uz lični susret s Kristom na kraju ovozemaljskog života.

4. Kršćanska nada u svršetak: novo stvorenje, uskrsnuće i život vječni.

- Sadržaj i smisao kršćanskog iščekivanja svršetka svijeta - temelj oblikovanja života i poticaj za razumijevanje sebe i svijeta.
- Čovjekova konačna sudbina: raj, pakao, čistilište.
- Isusovo uskrsnuće - залог našeg uskrsnuća.
- Kršćanska nada nasuprot nihilizmu, pesimizmu, materijalizmu i strahovima pred budućnošću.
- Marija - pralik otkupljenog čovjeka i novog stvorenja.

Ključni pojmovi: vrijeme i vječnost, čovjekove konačne odluke, raj, pakao, čistilište, uskrsnuće, nada, novo stvorenje.

Odgojno-obrazovna postignuća: poznavati biblijske temelje i savremeno poimanje kršćanske eshatologije; uočiti važnost eshatoloških tema u likovnoj, književnoj, muzičkoj, filmskoj i scenskoj umjetnosti; razlučiti kršćanski nauk o raj, paklu i čistilištu od popularnih i iskrivljenih interpretacija; prepoznati značenje Kristovog uskrsnuća za naše uskrsnuće; uočiti da je nada i vjeru u Božiju ljubav temeljni kršćanski stav u odnosu na čovjekove posljednje stvar(nost)i; razumjeti da je Marija pralik otkupljenoga čovjeka i novog stvorenja.

Prijedlozi za metodičku obradu: analizirati rezultate empirijskih istraživanja o vjeri ljudi u život vječni i različitim predodžbama o tome; analizirati umjetničke prikaze kršćanskog shvatanja posljednjih stvari (likovne, književne, glazbene, filmske...); meditativno čitati novozavjetne tekstove u kojima Isus govori o svom odlasku ka Ocu i uskrsnuću, poručujući učenicima "Idem pripremiti vam mjesto"; napisati tekst (i/ili melodiju) za jednu uskrsnu pjesmu sa snažnom kršćanskom porukom; analizirati slike Marijinog uznesenja; na temelju crkvenih dokumenata sažeto prikazati što Crkva vjeruje o Mariji.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA

Stručna sprema sa stečenim kompetencijama za izvođenje predmeta Katoličke vjeronauke u srednjim školama u BiH jest visoka stručna sprema (VSS VII/1) ili završen II ciklus visokog obrazovanja (master studij) s 300 ECTS bodova:

- diplomirani teolog (katolički),
- magistar teologije (katolički),
- diplomirani kateheta (katolički),
- profesor vjeronauke (katolički),
- magistar religijske pedagogije i katehetike (katolički).

Napomena: *Skladno Temeljnomo ugovoru između Svete Stolice i Bosne i Hercegovine, Zakonu o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, te školskom i crkvenom zakonodavstvu, nastavnik Katoličke vjeronauke u javnoj školi mora imati kanonsku misiju ili ovlast mjesnog dijecezanskog biskupa.*

Napomena: Nastavnici čiji profili nisu nabrojani, koji su primljeni u radni odnos do primjene ovog Nastavnog plana i programa u srednjim školama Brčko distrikta BiH, mogu i dalje izvoditi nastavu.

NASTAVNI PROGRAM PRAVOSLAVNA VJERONAUKA ČETVRTI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 1
Godišnji broj nastavnih časova: 30

Redni broj nastavne teme	Naziv nastavne teme	Redni broj nastavne jedinice	Naziv nastavne jedinice	Broj časova	Ishodi učenja	Smjernice nastavnika za
1.	Crkva kroz vijekove.	1.	Osnivanje i širenje Crkve Hristove.	1	<p><i>Učenik će biti sposoban da:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - definiira pojam Crkve, - objasni kako je nastala hrišćanska crkva i kako se širila nakon njenog osnivanja, - pojasni ko je i zbog čega gonio hrišćane u prva tri vijeka, - definiira značaj i ulogu Milanskog edikta za slobodu hrišćana, - procijeni ulogu i važnost sazivanja Vaseljenskih sabora, - pojasni širenje Hristove Crkve među Slovenima i drugim narodima, - procijeni ulogu i značaj svetog Ćirila i Metodija u širenju pravoslavlja među Slovenima, - analizira uzroke i posljedice Velikog crkvenog raskola. 	<p>Nastavne jedinice se mogu realizirati kroz korištenje različitih, pa i savremenih (inovativnih) metoda, kako bi se učenici više aktivirali u radu i samostalnije sticali znanje.</p> <p>Podsticati učenike da slobodno iskazuju svoja mišljenja o nastavnoj jedinici koja se realizira.</p> <p>U radu je potrebno koristiti različita nastavna sredstva kako bi se učenicima interesantnije prezentirali nastavni sadržaji.</p>
		2.	Gonjenje Crkve Hristove.	1		
		3.	Milanski edikt 313. godine.	1		
		4.	Vaseljenski sabori.	1		
		5.	Crkva Hristova među Slovenima i drugim narodima.	1		
		6.	Sveti Ćirilo i Metodije.	1		
		7.	Veliki crkveni raskol.	1		
2.	Srpska pravoslavna crkva (jedna od	1.	Sveti Sava, prvi arhiepiskop srpski.	1	<p><i>Učenik će biti sposoban da:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - objasni značaj i ulogu svetog 	

	pomjesnih pravoslavnih crkava)	2.	Osnivanje Srpske arhiepiskopije i Žički sabor	1	Save u organiziranju samostalne Srpske arhiepiskopije, - definira opći značaj arhipastirskog, političkog i književnog rada svetog Save, - analizira ulogu i značaj svetorodne loze Nemanjića za srpski narod u crkvenom, kulturološkom, političkom i umjetničkom pogledu, - se upozna sa najvažnijim srednjovjekovnim srpskim manastirima i djelima srpske srednjovjekovne crkvene umjetnosti, - analizira i procijeni stanje i stradanje Srpske pravoslavne crkve pod Turcima i u NDH-a, - razumije i pojasni današnju organizaciju Srpske pravoslavne crkve.	Prilikom realizacije nastavnih jedinica u vezi sa događajima iz historije hrišćanske i Srpske pravoslavne crkve, ako postoji mogućnost, učenicima se mogu prikazati i dokumentarni filmovi sa navedenom tematikom.
		3.	Svetorodna loza Nemanjića.	1		
		4.	Srpski srednjovjekovni manastiri i crkvena umjetnost.	1		
		5.	Stanje i stradanje Srpske pravoslavne crkve pod Turcima.	1		
		6.	Stradanje Srpske pravoslavne crkve i srpskog naroda u NDH-a.	1		
		7.	Današnja organizacija Srpske pravoslavne crkve.	1		
		3.	Pravoslavna Crkva u dodiru sa drugim hrišćanskim crkvama i religijam.	1.		
2.	Judaizam.			1		
3.	Islam.			1		
4.	Budizam.			1		
5.	Odnos prema pripadnicima drugih religija.			1		

					prema pripadnicima drugih religija.
4.	Pravoslavlje i savremeni čovjek.	1.	O hrišćanskom životu uopće.	1	<i>Učenik će biti sposoban da:</i> - definira suštinu i smisao hrišćanskog života, - razumije pravoslavni odnos prema Božijoj tvorevini i definira stav pravoslavne Crkve prema ekologiji, - prepozna svetost braka i rađanja, kao i ulogu majke u hrišćanskoj porodici, - razumije i usvoji stav Crkve prema samoubistvu, bolestima ovisnosti i eutanaziji, - prepozna u Hristovoj ličnosti način i cilj hrišćanskog života i spasenja, - razumije i objasni ulogu podviga i svetosti u hrišćanskom životu.
		2.	Odnos čovjeka prema čovjeku.	1	
		3.	Odnos čovjeka prema tvorevini (hrišćanstvo i ekologija).	1	
		4.	Svetost braka i rađanja.	1	
		5.	Negativni odnosi prema životu: a) samoubistvo, b) bolesti ovisnosti, c) eutanazija.	1	
		6.	Hrist - Svjetlost koja svijetli u tami svijeta	1	
		7.	Podvig u hrišćanskom životu.		
		8.	Svetost i prosvjetljenje kao cilj hrišćanskog života	1	

Redni broj nastavne teme	NAZIV NASTAVNE TEME	Broj nastavnih jedinica	Broj časova za realizaciju nastavnih jedinica	Broj časova za utvrđivanje, ponavljanje i sistematizaciju realiziranog gradiva	Ukupno časova
1.	CRKVA KROZ VIJEKOVE.	7	7	1	8
2.	SRPSKA PRAVOSLAVNA CRKVA (JEDNA OD POMJESNIH PRAVOSLAVNIH CRKAVA).	7	7	1	8
3.	PRAVOSLAVNA CRKVA U DODIRU SA DRUGIM HRIŠĆANSKIM CRKVAMA I RELIGIJAMA.	5	5	1	6
4.	PRAVOSLAVLJE I SAVREMENI ČOVJEK.	8	6	2	8
UKUPNO ČASOVA:		27	25	5	30

Profil nastavnika: Nastavu Pravoslavne vjeronauke u srednjim školama može izvoditi lice sa završenim pravoslavnim bogoslovskim fakultetom, sa studijskim programom u trajanju od najmanje četiri godine.

Poseban uslov: Saglasnost nadležnog Episkopa zvoničko-tuzlanskog, na čijoj teritoriji se nalazi Brčko distrikt.

Napomena: Nastavnici čiji profili nisu nabrojani, koji su primljeni u radni odnos do primjene ovog Nastavnog plana i programa u srednjim školama Brčko distrikta BiH, mogu i dalje izvoditi nastavu.

NASTAVNI PROGRAM

ETIKA

ČETVRTI RAZRED

Sedmični broj nastavnih časova: 1
Godišnji broj nastavnih časova: 30

CJELINA I – MORAL I ETIKA. (okvirni broj nastavnih časova – 3 + 1)		
Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija s drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti sve navedene osnovne pojmove nastavne cjeline, - predstaviti značaj etike za cjelokupan razvoj ljudske misli - shvatiti u kojoj mjeri se etika prostire kroz sfere ljudskog života, - objasniti sličnosti i razlike između filozofije i mita/ religije/nauke/umjetnosti, - objasniti sličnosti i razlike između osnovnih pojmova koji se pojavljuju u nastavnoj cjelini. 	<p>1. ČOVJEK – SUBJEKT ETIKE.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Moralna bića. - Spoznaja samoga sebe. - Moral i društvo. - Normativna etika. - Etički ili moralni sudovi. - Sudovi moralne obaveze; sudovi moralnih vrijednosti. - Sudovi vanmoralnih vrijednosti. - Unutrašnja i vanjska moralnost. <p>2. RELIGIJA – DRUGAČIJI PRISTUP MORALU.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pojam vjere. - Vanjska obilježja vjere – religija. - Unutrašnja obilježja vjere. - Budizam; kršćanstvo; islam; judaizam. - Ekumenizam – saživot velikih religija. <p>3. MORAL I ETIKA.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Utvrđivanje – pojmovi etike, morala, društva, religije, ekumenizma. 	<ul style="list-style-type: none"> • U svakom segmentu moguća je korelacija s bilo kojim nastavnim predmetom.
CJELINA II – LJUDSKO ISKUSTVO I ETIČKO GLEDIŠTE. (okvirni broj nastavnih časova – 4)		
Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija s drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razdvajati značajno u nastavnom sadržaju, - formirati kritički stav, - objasniti sve navedene osnovne pojmove nastavne cjeline, 	<p>1. NIVOI MORALNE SVIJESTI.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Moralno opravdanje i etičko opravdanje. - Pretkonvencionalni nivo - Konvencionalni nivo. - Postkonvencionalni nivo. - Opravdanja i izazovi etici: amoralizam; skepticizam; egoizam; relativizam. - Deskriptivni relativizam; principijelni relativizam; normativni relativizam. <p>2. UTEMELJENJA ETIKE –</p>	<p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p style="text-align: center;">Historija.</p> <p style="text-align: center;">Matematika.</p> <p>Društvene i prirodne nauke i nauke uopćeno.</p>

<ul style="list-style-type: none"> - predstaviti značaj etike za cjelokupan razvoj ljudske misli, - shvatiti u kojoj mjeri se etika prostire kroz sfere ljudskog života, - objasniti sličnosti i razlike između osnovnih pojmova koji se pojavljuju u nastavnim jedinicama ove cjeline, - usvojiti osnovne predstavnike etike značajne za nastavnu cjelinu i njihove filozofske stavove vezane za etička gledišta, - samostalno analizirati izvorni filozofsko - etički tekst. 	<p style="text-align: center;">ARISTOTEL I KANT.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Opravdanje etike. - Načela za izvođenje moralnih zakona – autonomija; heteronomija; teonomno načelo. - Aristotelovo utemeljenje: pojmovi vrline, dobra, politike, ekonomije, umne vrline. - Kantovo utemeljenje: deontološka etika, pojam dobre volje, hipotetički i kategorički imperativ. <p style="text-align: center;">3. KRITIKA PRAKTIČNOG UMA – I. KANT.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Radionica – <i>Tematiziranje etičkih nazora kroz Kantovo pitanje šta trebam činiti, koje dovodi do konačnog pitanja i pokušaja objašnjavanja šta je čovjek.</i> <p style="text-align: center;">4. ETIČKA GLEDIŠTA.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Utvrđivanje – pojmovi identiteta, amoralizma, skepticizma, egoizma, relativizma. 	
---	---	--

CJELINA III – PREDMET, STRUKTURA I PODRUČJA ETIČKOG PROSUĐIVANJA. (okvirni broj nastavnih časova – 6 + 1)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija s drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti sve navedene osnovne pojmove nastavne cjeline, - predstaviti značaj etike za cjelokupan razvoj ljudske misli, - objasniti etimološku definiciju korištenih termina, - shvatiti u kojoj mjeri se etika prostire kroz sfere ljudskog života, 	<p style="text-align: center;">1. PREDMET ETIKE.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Značenje pojma <i>dobro</i>. - Instrumentalno dobro. - Tehničko dobro. - Fizičko dobro. - Utilitarističko dobro. - Hedonističko dobro. - Ljudska dobra. - Etika vrline. <p style="text-align: center;">2. G. ORWELL – 1984.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Analiza – snimanje svih ljudskih kretnji; društvene mreže i njihov značaj u sveukupnosti savremenog svijeta; napredak tehnologije i dalekosežnost stvarnosti. <p style="text-align: center;">3. STRUKTURA ETIKE – NORMATIVNA, DESKRIPTIVNA, METAETIKA.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Norma kao propis, uzor, kriterij. - Preispitivanje činjeničnih načina djelovanja. - Razlika metaetike i tradicionalne 	<p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p style="text-align: center;">Historija.</p> <p style="text-align: center;">Matematika.</p> <p>Društvene i prirodne nauke i nauke uopćeno.</p> <p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p style="text-align: center;">Historija.</p> <p style="text-align: center;">Matematika.</p> <p>Društvene i prirodne nauke i nauke uopćeno.</p>

<ul style="list-style-type: none"> - objasniti sličnosti i razlike između osnovnih pojmova koji se pojavljuju u nastavnoj cjelini, - usvojiti osnovne predstavnike etike značajne za nastavnu cjelinu i njihove filozofske stavove vezane za etička gledišta. 	<p>etike.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Metaetičke teorije: intuicionizam, emotivizam, preskriptivizam. <p>4. PODRUČJA PROSUĐIVANJA U ETICI.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Peter Singer; Francis Bacon - Privatna moralnost – unutrašnja - Javna moralnost – izvanjska - Medicinska etika. - Etičke kontraverze: filozofsko-teološki; ekonomsko-politički; biološko-tehnološki problemi. - Hipokratova načela – načelo neškodljivosti i načelo autonomije. - Etika u tehnologiji. - Načela kojima se treba voditi naučnik. <p>5. PRAKTIČNA ETIKA – P. SINGER.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Analiza – na osnovu izvornog filozofsko etičkog teksta protumačiti etičko procjenjivanje na temelju privatnog i javnog morala. <p>6. PREDMET, STRUKTURA I PODRUČJA ETIKE.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Utvrđivanje – pojmovi vrline, dostojanstva, deskriptivne i normativne etike, metaetike, privatnog i javnog morala. 	
---	---	--

CJELINA IV – ETIČKO OPRAVDANJE MORALNOG DJELOVANJA. (okvirni broj nastavnih časova – 7)

Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija s drugim nastavnim predmetima
<p>Učenik treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upoznati se s djelovanjima najznačajnijih predstavnika i njihovim etičkim naukom, - biti sposoban usporediti razumne i moralne vrline - shvatiti situaciju iz koje se razvijaju Aristotelova promišljanja, 	<p>1. SMISAO MORALNOG DJELOVANJA.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ispravno djelovanje. - Sreća kao krajnja svrha. - Aristotelovih pet razumnih vrline – nauka, umijeće, razboritost, mudrost, umnost. - Moralne vrline – praktične po prirodi. - Određenja sreće. - Čovjek kao <i>zoon politikon</i>. - Slobodno djelovanje i vrijednosti (vrijednost istine, lijepoga, moralnosti i svetosti). - Infrahumane, inframoralne, moralne i religiozne vrijednosti. 	<p>Historija.</p> <p>Društvene i prirodne nauke i nauke uopćeno.</p> <p>Filozofija.</p> <p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Historija.</p>

<ul style="list-style-type: none"> - usvojiti navedene osnovne pojmove svake nastavne jedinice u nastavnoj cjelini, - formirati kritički stav, - razumjeti misao o pojmu utopije i što bi ona značila za ljudsku civilizaciju, - predstaviti značaj etike za cjelokupan razvoj ljudske misli, - shvatiti u kojoj mjeri se etika prostire kroz sfere ljudskog života, - objasniti sličnosti i razlike između navedenih etičkih nauka, - objasniti sličnosti i razlike između osnovnih pojmova koji se pojavljuju u nastavnoj cjelini. 	<p>2. NIKOMAHOVA ETIKA – ARISTOTEL.</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>O dobrome djelovanju</i> – analiza izvornog teksta kojom učenici pokušavaju dosegnuti misao o mogućnosti postizanja razumnosti. <p>3. MORALNA PRAVA, DUŽNOSTI I KONFLIKTI.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pitanje i pojam savjesti. - Pojam samosvijesti. - Četiri vrste savjesti: neispravna, površna, popustljiva, skrupulozna. - Odgovornost i moralna dužnost. - Moralno pravo i kazna. <p>4. UTOPIJA – T. MORE.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Analiza izvornog teksta – <i>Da li je moguće ostvariti utopiju na zemlji, među ljudima, koliko novac utiče na razmirice u svijetu?</i> – argumentacija i obrazlaganje tvrdnji. <p>5. PRAVEDNOST, PATERNALIZAM.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Teorija prirodnog prava. - Teorija pravnog pozitivizma. - Paternalizam kao briga za opće dobro – oblik društvenog uređenja. <p>6. TOLERANCIJA I MIR.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Radionica – <i>Nasilje kao odgovor na nasilje; ako želiš mir, spremaj se za rat; rat svih protiv svih; u prirodnom stanju čovjek brine za druge i teži miru.</i> - Izjave Mahatme Gandhija, Flavija Renatusa, Thomasa Hobbesa, Johna Lockea. - Pravedni rat; tolerancija. <p>7. ETIČKO OPRAVDANJE MORALNOG DJELOVANJA.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Utvrđivanje – pojmovi razumnosti, utilitarizma, transcendencije, savjesti, paternalizma, tolerancije. 	<p>Matematika.</p> <p>Društvene i prirodne nauke i nauke uopćeno.</p> <p>Filozofija.</p> <p>Historija.</p> <p>Društvene i prirodne nuke.</p>
CJELINA V – ETIČKA ARGUMENTACIJA I ETIČKE TEORIJE (okvirni broj nastavnih časova – 7 + 1)		
Operativni ciljevi / Ishodi učenja	Sadržaji programa / Pojmovi	Korelacija s drugim nastavnim predmetima
Učenik treba:		

<ul style="list-style-type: none"> - predstaviti značaj etike za cjelokupan razvoj ljudske misli, - shvatiti u kojoj mjeri se etika prostire kroz sfere ljudskog života, - objasniti sličnosti i razlike između osnovnih pojmova koji se pojavljuju u nastavnoj cjelini, - objasniti sve navedene osnovne pojmove nastavne cjeline, - objasniti etimološku definiciju korištenih termina, - usvojiti osnovne predstavnike etike značajne za nastavnu cjelinu i njihove filozofske stavove vezane za etička gledišta, - razumjeti značaj odabranih izvornih tekstova za objašnjavanje savremenog svijeta i mogućnost analiziranja, te interpretacije 	<p>1. POJAM ZLATNOG PRAVILA.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Konfucije, Herodot, Tales, Kant. - Princip samoodržanja. - Opća volja. - Zlatno pravilo i socijalni nauk. - Načelo supsidijarnosti. <p>2. <i>METAFIZIKA MORALA</i> – I. KANT.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Analiza izvornog filozofsko etičkog teksta – Kantova etika kao univerzalna etika. - Univerzalnost; zakonodavstvo uma; dvije vrste imperativa. - Pokušaj izvođenja vlastite maksime na način da njeno značenje bude univerzalno. <p>3. IZGRADNJA I RAZDIOBA ETIČKIH TEORIJA.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Konzekvencionalistička etika – posljedice. - J. S. Mill, G. Moore. - Deontološka etika – dužnosti. - Pravednost po cijenu propasti svijeta. <p>4. <i>VLADAR</i> – N. MACHIAVELLI; <i>VAŠE KOMPETENTNO DIJETE</i> – J. JUUL.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Analiza izvornih tekstova. - Makijavelizam. - Važnost dobrog djelovanja. - Mogućnosti da pojedinac u svakom slučaju, na bilo kojem mjestu i u bilo koje vrijeme djeluje pozitivno i dobro. <p>5. INFORMACIJSKO –</p>	<p>Filozofija.</p> <p>Historija.</p> <p>Filozofija.</p> <p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Društvene i prirodne nauke i nauke uopćeno.</p> <p>Filozofija.</p> <p>Bosanski jezik i književnost.</p> <p>Historija.</p> <p>Matematika.</p> <p>Društvene i prirodne nauke i nauke uopćeno.</p>
--	---	--

<p>dosadašnjih poteza koje je ljudska civilizacija ostvarila na polju tehnološkog razvoja.</p>	<p style="text-align: center;">TEHNOLOŠKO DRUŠTVO.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tehnologizacija društva. - Pekka Himanen. - Francis Fukuyama. - Isaac Asimov. - Zakoni robotike. - Kazneno pravo pred zakonima robotike. <p style="text-align: center;">6. <i>KRAJ ČOVJEKA</i> – F. FUKUYAMA.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pekka Himanen – hakerska etika i duh informacijskog doba. - Analiza izvornih tekstova – informatizacija društva, informatička pismenost; ideje elektroničke valute i njena upotreba. Šta označava kraj čovjeka? <p style="text-align: center;">7. ETIČKA ARGUMENTACIJA I ETIČKE TEORIJE.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Utvrđivanje – pojmovi zlatnog pravila, kategoričkog i hipotetičkog imperativa, veo neznanja, konzekvencionalistička etika, deontološka etika. 	
--	---	--

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA ETIKE

- profesor sociologije,
- profesor filozofije,
- profesor dvopredmetnog studija gdje je sociologija ili filozofija glavni ili ravnopravan predmet,
- diplomirani filozof.

Navedeni profili visoke stručne spreme (VII/1) moraju proizlaziti iz studijskog programa u trajanju od najmanje četiri godine.

Nastavu mogu izvoditi i drugi ekvivalentni profili gore navedenim profilima, stečeni pohađanjem studijskog programa „sociologije“ ili „filozofije“ u istom ili dužem trajanju u bolonjskom visokoobrazovnom procesu, sa diplomom i dodatkom diplome, iz kojih se može utvrditi osposobljenost za rad u nastavi, a izdaje se i prilaže uz diplomu visokoškolske ustanove radi detaljnijeg uvida u nivo, prirodu, sadržaj, sistem i pravila studiranja.

Napomena: Nastavnici čiji profili nisu nabrojani, koji su primljeni u radni odnos do primjene ovog Nastavnog plana i programa u srednjim školama Brčko distrikta BiH, mogu i dalje izvoditi nastavu.